

9
E
46

EPISTOLARUM
BEATI PAULI APOSTOLI
TRIPLEX EXPOSITIO.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

EPISTOLARUM B. PAULI APOSTOLI

TRIPLEX EXPOSITIO:

ANALYSE, Quâ textûs Apostolici ordo et connexio declaratur;
PARAPHRASI, Quâ mens Apostoli breviter exponitur et clarè;
COMMENTARIO, Ubi litterales notæ, variæ lectiones, sensusque
textui conformiores afferuntur.

ACCEDUNT ET OBSERVATIONES DOGMATICÆ, PIÆ, MORALES ET ASCETICÆ, NECNON
VARIÆ PRAXES CHRISTIANÆ PER TOTUM COMMENTARIUM DISPERSE, ET IN COROL-
LARIO PIETATIS, POST SINGULA CAPITA, COLLECTÆ.

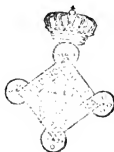
Liber itaque utilissimus, non modo Divini verbi concionatoribus, ad sui et aliorum
salutem; sed et omnibus quibusque ad Divinam mentis et cordis vitam;

AUCTORE

R. P. BERNARDINO A PICONIO,

MINORITA CAPUCINO, SACRÆ THEOLOGIÆ EMERITO PROFESSORE,
ET ANTIQVO PROVINCIÆ PARIENSIS DEFINITORE.

TOMUS PRIMUS.

VESONTIONE. — OUTH. CHALANDRE FILIUS.

PARISIIS.

J. LEROUX, JOUBY ET C^o, BIBLIOP., | GAUME ET SOC., BIBLIOPOLÆ,
Vib *Grands-Augustins*, 9. Vib *Cassete*, 4.

M DCCC LIII.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

D. D. HENRICO

FAYDEAU DE BROU,

AMBIANENSIIUM EPISCOPO, REGI AB OMNIBUS CONSILIIS.

HANC in sancti Pauli Epistolas expositionem offerens tibi, ILLUSTRIS-
SIME ECCLESIAE PRINCEPS, non tam donum assero, quam quod tuum est
exhibeo.

Totus enim tuus est Apostolus, quem habes in mente, in corde
geris, exprimis sermone, demonstras in opere.

Tuus, inquam, certissimè totus est sanctus Paulus, cujus ecclestem
doctrinam, tuâ sublimi scientiâ; cujus eminentem sanctitatem, tuâ
singulari pietate; cujus divinam eloquentiam, tuâ suavi facundiâ;
cujus apostolicum zelum et instantem sollicitudinem, assiduo et vi-
gilantissimo Episcopatûs tui regimine, ad vivum repræsentas, non
ubi Ambianensium, sed et toti Galliarum Ecclesiæ.

Addere liceat, ILLUSTRISSE PRÆSUL, hoc nostrum in sancti Pauli
Epistolas opus, tuum esse, quod futurum prævidisti; et prædicens
velut inspirasti; quod conceptum fovisti; quod formatum, benignis
oculis aspexisti; nascens et in lucem prodiens, adoptasti.

Patere tamen me tibi tuum offerre, Paulum, PRÆSUL ILLUSTRISSE,
ut ab oculis tuis, tuo præsidio munitus, transeat ad alios; opusque,
quod hactenus quodam modo meum fuit, tuo clarissimo nomine il-
lustratum et approbatione firmatum, deinceps sit omnium, ac spe-
cialium omnium Ecclesiæ tuæ Ministrorum.

Notum est omnibus, ILLUSTRISSE PRÆSUL, quanto studio et ardore
diligas ordinis ecclesiastici decorem et sanctitatem: qualiter hujus
decoris zelo pressus, adolescentes ipsos, statim à sua clericali ad-
scriptione, cures in omnibus doctrinæ et pietatis exercitiis instrui;
piis, doctisque magistris ubiquè distributis, qui tuos Clericos, in
tua diœcesi, imò et extra diœcesim, scientias doceant humanas, ac
præcipuè divinas.

Notum est quantâ curâ, quantoque affectu provectiones, sacris or-
dinibus jamjam initiandos, aut recens initiatos, tu ipse foveas, cis
incubans, velut avis pullis, quos sibi similes faciat.

Notum est denique quàm assiduâ et oculatâ sollicitudine toti tuæ quidem Ecclesiæ, quantumlibet amplæ, invigiles; præsertim verò Sacerdotum et Pastorum regimini, illis semper præsens, quasi anima in toto corpore; sed in primis in corde et in capite, ut informes, vivifices, excolas, atque perficias.

In his omnibus mens tua, scopusque tuus, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, est, favente Dei gratiâ, vitam mentis et cordis, veritatem et charitatem, omnibus Ecclesiæ tuæ Ministris inspirare; quam ipsi deinde toti reliquo corpori, velut vara suppediantia, sub sui capitis influxu communicent.

Audeam dicere, PRÆSUL ILLUSTRISSIME, mihi spem inesse, utinam non inanem, hanc nostram triplicem in sancti Pauli Epistolas Expositionem, piis hisce consiliis ac desideriis tuis ad finem promovendis, aliquid utilitatis allaturam esse.

Divinum siquidem pietatis læ in totius operis corpore sparsum, at in Corollaris, velut in uberibus collectum, sugere poterunt juniores Clerici quasi modò geniti infantes.

Sacris recens initiati, per hujus operis lectionem, veritatis radios, et charitatis ardores ita percipere poterunt; ut et discant quâ ratione sacras Scripturas legant, ut ex illis vitam mentis et cordis abundantius hauriant.

Pastores et alii, quibus incumbit animarum cura, Deique verbo pascendi munus, sacrum apud se penarium jugiter habebunt, unde sibi et aliis cibos assumant; aquarumque viventium puteum, unde salutis aquas hauriant, quibus repleantur ipsi, et quas aliis impartiantur.

Perfectiores denique et doctiores promptum ac facilem modum habebunt alios sacros libros, ad suam et ad aliorum salutem, similiter et perfectius, juxta majus donum à Deo sibi concessum, evolvendi et explicandi.

Sicque, aspirante Dei gratiâ, omnibus juxta propositum tuum, utilis esse poterit hæc nostra triplex Expositio; veritatem, mentis vitam; et charitatem, cordis vitam, inspirando, fovendo, augendo in omnibus Ecclesiæ tuæ Ministris, quam deinde toti eidem subministrabunt Ecclesiæ.

Absit autem ut hæc cogitans et optans, quidquam mihi vel labori meo tribuam: totum à Divina gratia spero; totum à cœlesti sancti Pauli doctrina expecto.

Paulus ipse, in cœlo nunc cum Christo gloriosus, at semper totius terrarum orbis Doctor per suas Epistolas, præcipuè verò per illas, quæ vulgò dicuntur Hierarchicæ, Timotheos et Titos in tua diœcesi creabit, formabit, instruet, qui sub Apostolico regimine tuo tecum collaborantes fidei, perficiant Ecclesiam, quam Christo exhibeas speciosam gratiâ, sine macula peccati, sine ruga vetustatis, sed sanctam et immaculatam.

Hoc oro et per totam vitam orabo, PRÆSUL ILLUSTRISIME, ut sub tuo Pontificatu, Ambianensium *charitas magis ac magis abundet in omni scientia et prudentia.*

Pastorum quidem charitas crescat in scientia; ne defectu luminis, in foveam cadant ipsi, et alios secum præcipites ducant: eorundem autem scientia crescat in charitate, ut ædificent, et ad Dei gloriam, fructus justitiæ in se et in aliis ferant abundanter.

Omniū pariter fideiū tuorum charitas crescat in omni scientia et prudentia; hujusque omnimodæ scientiæ fructibus noverint omnes, non tantummodo quod bonum et malum, sed meliora et utiliora discernere et amplecti. *Pro bent potiora*, puram et nullo errore contaminatam conscientiam ad Deum habeant. *Sint sinceri*, inoffenso pede pergant et perseverant *repleti* copioso bonorum operum proventu, *usque in diem Christi gloriosam*; idque omne per ipsum *Jesus Christum, ad Dei laudem et gloriam.*

Hoc est et erit continuum cordis mei votum, PRÆSUL ILLUSTRISIME. Interim benignè suscipe hoc, quaecunque meæ erga te reverentiæ, fidei et obsequii specimen; imò suscipe totius ordinis mei, ac præsertim hujus nostræ Parisiensis provinciæ, pro tua singulari benevolentia, perpetuum gratitudinis monumentum.

Hanc igitur sacram, divinamque adhæSIONEM, eâdem tuâ gratiâ, libens et gaudens eligo, tibi uni deinceps vacaturus, per assiduam orationem et per continuam meditationem verbi tui, quod æternæ veritatis tuæ quasi radius est, et divini amoris tui velut scintilla; et ideo mentis et cordis inchoata vita; vita quippe mentis veritas, vita cordis amor.

Confirma hoc, Deus, quod operatus es in me. Adjuva me, Deus salutaris meus, et propter gloriam nominis tui, ab omnibus obstaculis liberum, me tuâ gratiâ, in hoc sacro otio, quod et magnum negotium est, sustine: vivam in posterum tibi soli, totus omnino, semper. Hoc ut ita sit:

Illumina vultum tuum super me, et miserere mei, ô Deus veritas! ure cor meum et renes meos, ô Deus charitas! luceam à te! ardeam ex te!

Hic eloquiorum tuorum veritate nutriar, donec te, veritatem ipsam, videam, et videndo, nutriar ex te.

Hic eloquiorum tuorum ignibus ardescam, donec te, æternâ charitate, fruam, tuique amore beatifico in te transformatus, ex te et in te vivam.

Sis nunc in terris vita mea per verbi tui irradiationem et ardorem, donec per tuam essentiam, quæ veritas et charitas est, mea sis in cœlo æterna beataque vita.

SCOPUS AUCTORIS,

OPERISQUE RATIO ET OCCASIO.

Hoc opus, quod in publicum nunc prodit, multis, si Deo placeat, profuturum, ad meam utilitatem propriam, mentis nimirum et cordis vitam, scripsi.

Duplex itaque mihi fuit in assidua, per plures annos, Epistolarum Beati Pauli lectione et jugi meditatione scopus, veritatem, scilicet, quæ, ex D. Augustino, vita mentis est, indagare; et charitatem quæ, ex eodem Doctore, vita cordis est, accendere, nutrire, augere; et reverà, Deo volis meis annuente, tot et tantos effectus utriusque percepi, ut hoc opus, quandiu fuit mihi proprium, vocaverim vitam mentis et cordis.

Illius autem scribendi hæc ratio fuit et occasio.

Primò, sanctum Paulum semper veneratus sum, ut totius mundi Doctorem, ab ipso Christo Domino, jam glorioso et in cœlis regnante, edoctum, Dei Spiritu afflatum, et è cœlis ad nos missum, quasi à suo latere legatum, sui que Evangelii præconem et interpretem fidelissimum.

Secundò, hujus Apostoli scripta mihi visa sunt in Ecclesia, quasi fontes luminis et ignis perennes et inexhausti, unde veritas et amor indesinenter et ubique scaturiunt; unde vita mentis et cordis, omnibus illa piè meditantibus, occultà Sancti Spiritûs subministratione tribuitur.

Hinc animus meus ad illa luminis et ignis scripta semper fuit propensissimus; verùm ad ea quietè legenda, penetranda et gustanda, mihi non dabatur otium conveniens.

Divinà tandem favente providentiâ, ab aliorum curâ fui

liber, optatum mihi concessum est otium; tune nullatenus hæsitavi quid agerem, ubi mentis et cordis vitam quærerem; sed divino quasi instinctu impulsus et abreptus, animum applicui totum ad hos vitæ divinæ fontes, seu ad hæc Apostolica luminis et ignis scripta legenda, scrutanda, die ac nocte meditanda.

Nec me spes mea fefellit: etenim in hæc jugi et assidua meditatione, et lumen vidi, et ignem sensi; et mens mea verborum Dei veritate nutrita, et cor meum, divinis illorum ardoribus animatum, revixit.

Tunc tamen ita legebam, ita meditabar, ut nec quidquam scriptis mandarem; imò nec scribendi mens esset, etenim lux non ita facile pingitur ac videtur; nec calor exprimitur, sicut sentitur.

At meâ demum experientiâ doctus quòd sæpe sæpius transitoriae sunt et quasi momentaneæ mentis irradiationes, cordisque motiones, aliqua tandem deerevi ad meam doctrinam, ædificationem et consolationem propriam scribere; ut his scriptis in memoriam mihi revocarentur cogitationes, sensus et affectus quos in lectione et meditatione perceperam, et quorum sacrâ ruminatione nutriri exoptabam.

Scripsi itaque aliqua, et primùm quidem sine methodo, prout res, occasio et affectus suggerebant.

Sed alterâ doctus experientiâ quòd è memoria elaberentur quamplurima, et quidem ad textûs, intelligentiam planè necessaria; et quæ mihi per meditationem fuerant elucidata, verbi gratiâ, naturalis ordo textûs Apostolici, et eorum quæ in textu interseruntur, connexio; mens Apostoli, sensusque probabilior; quæ omnia non primo semper intuitu patent.

Hinc, ut memoriæ deficienti opitularer, et meæ meditationis mihi perseveraret utilitas, incepti post diuturnam et exactam cujusque capitis discussionem; imò et post singulorum versuum et verborum, saltem obscuriorum, explicationem in commentario factam; cùm mihi scilicet omnia vividius et clarius erant in mente; incepti, inquam, brevem ca-

pitis analysim facere, in qua velut in speculo, mihi statim exhiberetur ordo et connexio textûs Apostolici; deinde et quamdam quasi paraphrasim, ex ipsismet Apostoli verbis, quantum potui, paucis tantum ad elucidationem additis, componere; quæ mihi mentem illius fideliter exponeret.

Sic ergo triplex mihi ferè incogitanti nata est apostolicarum Epistolarum Expositio, per Analysim, Paraphrasim et Commentarium; cum hoc discrimine, ut quæ hic ordine sunt priores, natu tamen sint posteriores. Analysis et Paraphrasis post Commentarium prodierunt; illi nihilominus præponuntur, quia facem unaquæque suo modo præfert ad faciliorem et pleniorẽ totius capitis intelligentiam; Analysis exhibens partes, ordinem et connexionem textûs; Paraphrasis mentem et sensum litteræ propiorem breviter exponens; donec in Commentario lux plena detur.

Porrò, circa triplicem hanc Expositionem paucis adnoto quale mecum fuerit studium.

In Analysisi faciendâ curavi, ut verè et merè esset Analysis, seu resolutio capitis in suas partes, earum ordinem et connexionem simpliciter declarans; non verò Commentarius foret, aut quid Commentarii vicem tenens.

In Paraphrasi texendâ vitavi ne plura dicerem quàm cogitaverit Apostolus; hinc illius mentem breviter et clarè aperui, ipsius Apostoli verbis, aut saltem æquivalentibus, paucis aliquando tantum additis, ad pleniorẽ mentis illius intelligentiam necessariis.

In Commentario attendi ne tricus grammaticalibus, aut quæstionibus merè curiosis animus distractus exsiccaretur; hinc eas non vitavi tantum, sed et ubique observationes pias, morales et asceticas miscui, cum praxibus christianis, quæ pietatem accenderent, augerent et nutrent.

An successus voluntati respondeat, penes eruditum lectorem sit iudicium; in hoc etiam laudabilis, ut puto, conatus, qui forsàn aliis ansam dabit felicius laborandi.

At, inquires, hâc triplici Expositione, fit et triplex ejusdem rei repetitio.

Fateor, sed unaquæque diversimoda, altera alteri superaddens, sicque nulla superflua; imò ad plenam textûs intelligentiam, unaquæque utilis et suo modo necessaria.

Sic crepusculum, aurora et meridies sibi succedunt invicem, nec tamen obstant, quia lux una disponit ad aliam, et alia perficit aliam.

Sic viatori Romam, v. g., Parisiis proficiscenti, non obest, imò prodest provinciarum et urbium, quas peragraturus est, in charta geographica inspectio; deinde et earumdem in seipsis intuitus; primò in summa, deinde in individuo.

Analysis itaque quasi crepusculum est, Paraphrasis quasi aurora, Commentarius quasi meridies.

Rursus, Analysis, quasi charta geographica, breviter et in puncto designat provincias, urbes et oppida, per quæ iter faciendum est: Paraphrasis easdem provincias, urbes et oppida in seipsis exhibet itineranti, sed quasi summatim et in globo: Commentarius verò uniuscujusque urbis templa, palatia, omniaque visu digna singillatim repræsentat.

Hæc itaque tria, Analysis, Paraphrasis et Commentarius singulariter sumpta, ita lumen suum legenti conferunt, ut simul sumpta plenam et perfectam dent Apostolici textûs intelligentiam, et notitiam pariant veritatis, quæ est mentis vita.

Circa quam unum te moneo, Lector benevole, quòd, quia veritatem propter charitatem quæsivi, mentisque vitam propter vitam cordis optavi; hinc ad veritatem indagandam, ita nihil necessarium prætermisi, ut multa tamen curiosa tantùm, mentem et cor distrahentia et exsiccantia potiùs quàm vivificantia, lubens et volens omiserim.

Veritatis itaque indagandæ gratiâ, præviâ semper et identidem reiteratâ oratione, legi primùm nostram vulgatam versionem; legi deinde textum originalem et alias ejus versiones; legi plerosque antiquiores Græcos et Latinos interpretes; legi et recentiores, quibus omnibus attentè coram Deo perpensis,

simulque collatis, unum tantummodo, quantum potui, et, ut reor, magis litteralem sensum elegi; tacitis pluribus aliis, aut minùs germanis, aut manifestè ab Apostoli mente alienis: quos taceo, non quia contemno; sed quia charitatem ex simplici veritate nascentem quæro.

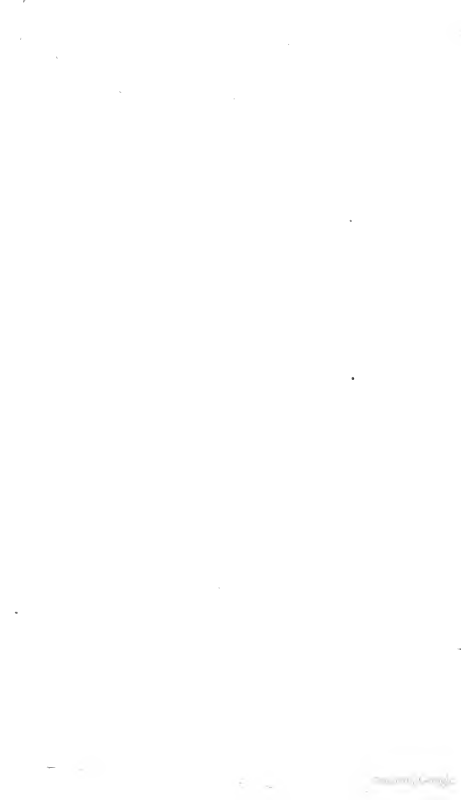
Scopus fuit ædificari, non dissipari; ardere, non torpere; amare, non otiari: hinc otiosa, curiosa, dissipantia, non ædificantia, sed ad summum eruditionem ostentantia libens prætermitto.

Hinc et plures sensus in locis tantum difficilioribus refero, ubi propter textûs obscuritatem, lectionumque varietatem, res est dubia, nec apud sacros interpretes de germano sensu satis constat.

Porro, sensum quem textui puto conformiorem, sic eligo ut meæ tenuitatis semper memor, nihil affirmem securus, nisi quod Ecclesia catholica docet; nihil in aliis damnem austerus, nisi quod eadem Ecclesia damnat; ipsa enim mihi *veritatis* est *columna*, cui firmus et inconcussus innitor; ipsa mihi *firmamentum veritatis*, cui constans inhæreo et usque ad ultimum vitæ meæ momentum inhærebo: ipsa sola mihi verborum Dei interpret est irrefragabilis, cujus judicia in omnibus sequi profiteor: si quid ergo præter mentem, in his à me scriptis, secùs accidit; hoc ego ipse condemno et damnatum esse volo; mihi enim nomen christianus, cognomen catholicus.

Ne circa sanctorum interpretum citationes hæreas, Lector benevole, monco eas in eorum commentariis esse quærendas in locis de quibus agitur. Itaque in omnibus interpretum citationibus subintelligendum est, *hic*.

D. autem Chrysostomus, cujus aliquando paginas noto, quærendus est in editione græco-latina, facta Parisiis apud Sebastianum Cramoisy, 1636.

PROLOGUS

IN OMNES SANCTI PAULI EPISTOLAS.

QUATUORDECIM epistolas D. Paulus scripsit, non tam atramento, quàm Spiritu Dei vivi : decem ad Ecclesias ; ad Romanos, scilicet, unam, ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philippenses unam, ad Colossenses unam, ad Thessalonicenses duas, ad Hebræos unam : quatuor ad singulares personas, nempe duas ad Timotheum, unam ad Titum et unam ad Philemonem.

Legunt quidam, et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur, ait D. Hieronymus, lib. de Vir. illustr.

De hac ad Laod. epistola, vide cap. 4, epist. ad Colossenses, n. 16. Vide etiam Præfat. in epist. ad Ephesios.

Constat quidem apud omnes quòd hæ quatuordecim Epistolæ non sint in Bibliis collocatæ, eo quo scriptæ fuerunt ordine ; sicut duodecim Prophetæ non sunt in Bibliis ordine temporum collocati, ait D. Joannes Chrysostomus ; sicut psalmi Davidici temporis ordinem non habent, ait Theodoretus.

At non æquè constat apud omnes de ordine quo pleræque scriptæ fuerunt ; sed in re dubia varii variè

conjiciunt. Præcipuas referam opiniones in præfatione unicuique propria et singulis præposita.

Interim ; hic ordinem appono, quem recentiores, re seriò examinatâ, putant probabiliorem.

Prima omnium scripta est, prior ad Thessalonicenses, Corinthi, anno Christi 52.

Secunda posterior ad Thessalonicenses, non multò post priorem, ut patet ex materiæ conformitate, et ex eadem inscriptione, in qua Sylvanus et Timotheus. Corinthi, an 52 vel 53.

Et de his duabus conveniunt omnes post D. Chrysostomum et Theodoretum : nec enim unius Neoterici et quidem extranei, singularem hic opinionem commemoro, de qua suo loco in præfatione secundæ ad Thessalonicenses.

Tertia ad Galatas, an Christi 55 vel 56. Ephesi : id tamen non ut certum asseritur, sed ut rerum Paulinarum ordini conveniens : hujus, ut suo loco videbitur, tempus est omnium incertissimum.

Quarta ad Corinthios prior, an 56. Ephesi.

Quinta posterior ad Corinthios, an 57. Philippis seu è Macedonia.

Sexta ad Romanos, an 58. Corinthi, in portu Cenchrensi.

Septima ad Philippenses, an 62. Romæ, in primis vinculis.

Octava ad Colossenses, an 62. Romæ, in iisdem vinculis.

Nona ad Philemonem, an 62. Romæ, in iisdem vinculis, sed sperans ab eis citò liberari.

Decima ad Hebræos, an 63. Romæ, aut saltem in Italia, paulò post prima vincula.

Undecima prior ad Timotheum è Macedonia, an. 64.

Duodecima ad Titum. Nicopoli, an. 64; de hac tamen utraque magna controversia apud auctores. Vide præfationem illius.

Decima tertia ad Ephesios, Romæ in secundis vinculis, an. 66.

Decima quarta posterior ad Timotheum, Romæ in secundis vinculis et morti vicinus, an 66.

Et de his duabus etiam controvertitur; multi enim volunt quòd in primis vinculis scriptæ fuerint: de quibus vide præfationes proprias.

Hunc ordinem stabilit et, quantum potest, probat Dominus *De Tillemont*, in suis in D. Paulum notis, *Mémoires, etc.*

Unicuique Epistolæ suum, in hoc opere, proprium anteponetur argumentum; interim in genere dici potest, quòd omnium D. Pauli Epistolarum triplex argumentum esse videatur.

Primum, fidei dogmata stabilire et explicare, mores Christianos inculcare, ad perseverantiam in fide et virtutibus animare.

Hinc plerumquè prior earum pars est dogmatica, posterior verò moralis.

Aliud argumenti genus est Judaismum, legisque Mosaicæ cæremonias, per novam Christi legem abrogatas, impugnare et eradicare; præsertim in Epistolis ad Romanos, ad Galatas, ad Philippenses, ad Hebræos.

Tertium, hæreses, jam tùm subnascentes, suffocare; præcipuè in Epistolis ad Ephesios, ad Colossenses, ad Timotheum.

Hæ omnes Epistolæ, si excipiat quæ ad Hebræos, scriptæ sunt græcè; tum quia ad Græcos, tum quia græcè tunc loquebantur ferè omnes : hinc et ad Romanos etiam græcè scripsit, ut dicetur in hujus Epistolæ præfatione.

Porro, quàm utile si has omnes Epistolas legere meditari, commentari, discamus à D. Joanne Chrysostomo, harum interprete fidelissimo.

Paulinæ, inquit, Epistolæ metalla sunt spiritûs et fontes : metalla quidem, quia quovis auro pretiosiores nobis præbent divitias; fontes verò, quia nunquam deficiunt; sed quantumlibet exhauris, tantumdem ac multò ampliùs rursus affluit : et hoc evidenter declarare potest totum tempus quod præterit.

Siquidem ex quo Paulus vixit mille et quingenti jam elapsi sunt anni, totoque hoc tempore, multi tum commentatores, tum doctores ac interpretes, multa sæpe inde exhauserunt, nec tamen repositas inibi divitias exinanire valuerunt : non est enim sensibilis hic thesaurus, et ideo non consumitur à multis effodientium manibus, sed augetur et multiplicatur.

Et quid dico de illis; qui ante nos fuerunt, quàm multi post nos dicturi sunt, ac rursus post illos alii! nec tamen deficient fontis in modum scatentes divitiæ; neque metallorum hoc genus exhaurietur. D. Chrysostomus in dictum Apost. habentes unum spiritum, homil. tertia.

Expertus ego, mentis licèt exilissimæ, et Paulino pectori penetrando infinitè imparis, hæc D. Chrysostomi verba quasi prophetica, ad litteram vera reperi.

Epistolæ Paulinæ metalla sunt spiritûs indeficientia; et fontes luminis et ignis, ut ita dicam, inexhaustibiles.

Experire, Lector, cujuscunque eruditionis, ingeniique solidioris et acutioris, et hæc eadem verba reperiēs veriora; si præsertim indefesso studio cor pium adjunxeris et humile, ita ut oratione fervidâ et humili frequenter petas à Deo, quod studium solum suppetitare non potuerit.

APPROBATIO clarissimi viri D. C. De Precelles, in sacra Facultate Parisiensi Doctoris, Socii Sorbonici et regii librorum Examinatoris ac Censoris.

Legi accuratè librum hunc, cui titulus est: *Epistolarum Sancti Pauli Apostoli Expositio, per Analysim, Paraphrasim et Commentarium*; idque ex illustrissimi domini Franciæ Cancellarii mandato; et nihili in hoc opere reperi, quod fidei, aut bonis moribus adversetur: quinimò dignum illud existimo quod pro utilitate publica typis mandetur.

Datum in Sorbona, die 2 oct. 1701.

C. DE PRECELLES.

Licentia admodum reverendi patris generalis Minoritanæ Capucinorum familiæ.

Nos frater Augustinus à Tissana, ordinis fratrum minorum sancti Francisci Capucinorum generalis minister, licèt immeritus, virtute præsentium, reverendo patri F. Bernardino de Picquigny, Parisiensis provinciæ concionatori, sacræ theologiæ lectori, ipsiusque provinciæ exdefinitori, concedimus facultatem typis mandandi librum ab ipso compositum, cui titulus est: *Epistolarum Beati Pauli Apostoli Expositio triplex, Analyti, Paraphrasi et Commentario*; modò tamen priùs sit à duobus theologis nostri ordinis, à reverendo patre provinciali suo assignatis, approbatus, servatisque aliis de jure servandis.

Datum Romæ, die 13 junii 1702.

F. AUGUSTINUS, supradictus.

Approbationes Theologorum ordinis.

Ego infrascriptus, ex speciali commissione reverendi patris Hugonis Parisini, provinciæ Parisiensis fratrum minorum S. Francisci Capucinorum provincialis, legi librum cui titulus est : *Epistolarum Beati Pauli Apostoli triplex Expositio, Analysis, Paraphrasi et Commentario*, à reverendo patre Bernardino à Piconio, ejusdem ordinis et provinciæ antiquo lectore theologo et definitor, compositum; in quo non solum nihil nisi sanum, et orthodoxæ fidei omnino conforme reperi: sed et miratus sum industriam Auctoris, quâ sic omnia interpretationum genera in unum collegit opus; ut et omnium sanctorum interpretum finem, intellectum scilicet illuminandi, et voluntatem inflammandi perfectè sit adeptus.

In duobus siquidem commendatione dignus est noster hic Auctor. Primum est, quòd sancti Pauli mentem feliciter assequatur, ejusque litteralem sensum breviter exponat et clarè; sicque cœlestibus Paulinæ doctrinæ radiis mentem sui Lectoris mirum in modum illustrat. Secundum, quòd Paulini pectoris arcana et penetralia velut ingressus, Commentarium multis repleat religionis et charitatis affectibus; sicque pii Lectoris voluntatem divinis ardoribus suaviter inflamat et accendit. Hoc igitur præclarum opus, quod antiquum dixerim et novum; antiquum, quoad rerum substantiam; novum, quoad modum: novè etenim, novæque methodo, et quidem cum ea quæ optanda est, tum perspicuitate, tum doctrinâ et pietate, divinum Apostolum explicat; hoc, inquam, opus prelo dari, et publicè fidellum utilitati exhiberi dignum censeo. Datum Parisiis in nostro majori Conventu Assumptionis Dei Genitricis Mariæ Virginis, die vigesima mensis februarii, anno Christi 1703.

F. ALEXIUS, Parisius Exlector Theologus.

Ego infrascriptus, sacræ theologiæ in primario Conventu nostro Professor, et Superiorum jussu deputatus ad examen libri, cui titulus est : *Epistolarum Beati Pauli Apostoli triplex Expositio, Analysis, Paraphrasi atque Commentario*, Auctore reverendo patre Bernardino à Piconio, ordinis nostri concionatore, sacræ theologiæ olim in hoc eodem primario Conventu Professore, ejusdem Conventus postmodum Guardiano, totiusque nostræ Parisiensis provinciæ primo definitor.

Circa hoc opus, quod accuratè, et maximâ cordis et animi voluptate legi, mentem meam meliùs exprimere non possum, quàm testificando quòd illius Auctor suâ novâ methodo Apostoli mentem lectorum suorum mentibus sic exponit, ut et illorum corda divinis Paulini pectoris ardoribus accendat. Etenim dum per analysim partes uniuscujusque capituli in ordinem redigit, dum per paraphrasim sensum Apostolicum absque ambagibus ob oculos exponit, dum per commentarium sensus abstrusiores, et magis reconditos enucleat; fit ut, tenebris evanescentibus, sanctus Paulus cœlestes veritatis radios mentibus emittat, quibus excellentior quidem charitatis via demonstratur; at dum pios affectus tam aptè, tam congruè ad mentem et cor illius Apostoli, quem Christi charitas urgebat, cordibus Lectorum immittit, fit ut qui attentæ hujus operis lectioni incumbit, velut exultabundus cum

Christi discipulis exclamet : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum aperiret nobis Scripturas ?*

Hoc igitur opus, non solùm luoffenso pede percurri potest, quia nihil fidel christianæ, et piis moribus contrarium continet; sed maximâ etiam cum utilitate, tum quia veritatem et charitatem, mentis et cordis vitam, piè simul et attentè legentibus, ubique spirat; tum quia mirâ hujus Auctoris industriâ, unicuique sedulo et cordato Lectori clariùs patebit quanto jure de omnibus divi Pauli epistolis dici potest, quod ipse Paulus de aliis Scripturæ libris protulit; scilicet quòd iustuant nos ad salutem, quòd utiles sint ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia; ita ut per eas perfectus sit homo Dei, et ad omne bonum opus instructus. Datum Parisiis, in supradicto Conventu, die 20 martii, anno 1703.

F. SEVERINUS, Parisinus Capueinus.

*Facultas reverendi patris Provincialis Capucinorum
provinciae Parisiensis.*

Nos F. Hugo Parisiens, ordinis fratrum minorum sancti Francisci Capucinorum, provinciae Parisiensis Provincialis, licèt immeritus, cùm librum reverendi P. F. Bernardini de Plequigny, provinciae nostrae exdefinitoris et sacrae theologiae Lectoris, cui titulus est : *Epistolarum Beati Pauli Apostoli Expositio triplex*; duo ordinis nostri theologi, quibus id commissum fuerat, recognoverint, et in lucem edi posse probaverint : Pro potestate nobis facta ab admodum reverendo patre Augustino à Tissana, ordinis nostri Ministro generali, facultatem concedimus præfatum librum typis mandandi. Datum Parisiis, die 9 junii 1703.

F. HUCO, provincialis.

EPISTOLÆ
B. PAULI AD ROMANOS
TRIPLEX EXPOSITIO.

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

HÆC Epistola, ordine temporum, sexta aut septima plerumque reputatur; in Bibliis tamen prima collocatur, non tantum quia Roma caput est mundi, sed multo magis, quia hæc ad Romanos Epistola continet Christianæ Religionis capita, fidem, gratiam, Christi merita.

De hac Epistolâ multi, non sine causâ, existimant dictum à D. Petro II. Ep. cap. 3. quædam esse difficilia intellectu: revera, præ cæteris Epistolis, difficillima est, ut fatentur Origenes, D. Hieronymus. Quin et difficultas deterruit D. Augustinum, ne cœptam hujus Epistolæ explicationem perficeret, ut ait lib. *Retract.* c. 25.

Hujus obscuritatis causa quidem communis aliis etiam Epistolis Paulinis, imò et aliorum Apostolorum scriptis; quia, licet sermo sit Græcus, phrasis tamen sæpe est Hebraica, seu potius Syriaca. Causa verò D. Paulo specialis, et in hac præsertim Epistolâ; quia sermo ejus hiulcus, confragosus, sæpe abruptus et intercisus; à proposito in aliud, quasi quodam impetu, ruens: deinde ad scopum revertens; objectionibus tacitis et non evolutis respondens; multas Hebræorum sententias obiter tangens, et non explicans, sed notas supponens.

Aliæ sunt obscuritatum causæ, de quibus videatur D. Hieron. quæst. ad Algasiam decimâ. Videatur et Cornelius à Lapide, Canon. rerum et verborum.

At difficultatem compensat utilitatis magnitudo, ait Estius : quid enim utilius in vitâ, quàm id discere, sine quo bene beatè, et in æternum vivere non possis?

Hujus Epistolæ scribendæ occasio fuit orta contentio inter eos qui ex Judæis, et illos qui ex Gentilibus, conversi fuerant.

Judæi hujus contentionis auctores, præ nimio legis et Judaismi zelo, Gentiles, etiam post conversionem in Ecclesiâ, aspernabantur, quasi Dei gratiâ indignos; sese verò, ob legis Mosaicæ observantiam, Evangelii gratiâ dignos arbitrabantur; dignosque qui aliis in omnibus præferrentur. Hinc rixa, altercatio et objurgatio.

Gloriabantur Judæi, quòd Dei populus erant, cui data lex, ad quem Prophetæ missi, cui promissus et datus Christus, etc. Hæc autem omnia suis et majorum suorum meritis attribuebant : zelo scilicet et fidelitati, quibus Deo vero servierant : propter quæ fides et Evangelium ipsis, tanquàm hæreditas et patrimonium erant debita : Gentilibus autem, utpote idololatris, omnibusque vitiis deditis, gratis data.

Gentiles verò de scientiâ, philosophiâ scilicet gloriabantur; quin et extollebant quosdam suorum, qui et veri Dei notitiam habuerant, multaque prudenter, fortiter ac justè gesserant : Judæis autem suam in Deum rebellionem; imò et suam, quoque idololatriam improperabant; de quâ testis est Scriptura : objiciebant et ipsis persecutiones, quas Prophetis intulerant; at præcipuè mortem, quam ipsi Christo Domino injustè et cruentè dederunt : hincque se digniores affirmabant, quibus Evangelii gratiam Deus exhiberet.

Sic ergo altercantibus Romanis Apostolus sese medium interponit; partiumque quæstiones ita dirimit, ut asserat 1° utrumque populum, Judæum et Græcum graviter deliquisse; Gentilem, quia Deum ex creaturâ cognitum, non glorificavit;

Judæum verò, quia Dei legem non observavit : unde concludit omnes esse sub peccato; et ideo neutrum suâ justitiâ salutem meruisse; sed omnes Dei Salvatoris egere gratiâ.

Scopus igitur Apostoli in hâc Epistolâ est ostendere quòd Christi gratia, nec Judæis data sit, ob Mosaicæ legis observantiam; nec Gentilibus, ob legis naturalis custodiam : sed merè gratis et ex purâ Dei misericordiâ.

Hinc 1° capite horrenda Philosophorum Gentilium scelera revelat; 2° cap. Judæorum transgressionem; 3° cap. concludit omnes esse sub peccato, nec habere de quo gloriantur; ibidem, circa finem capitis, suam de gratuita justificatione, Gentibus et Judæis oblatâ, doctrinam aperit; 4° cap. hanc suam doctrinam confirmat exemplo ipsius Abrahæ, gratis per fidem justificati; in 5° cap. hujus gratuitæ justificationis excellentiam declarat et utilitatem; 6° cap. hortatur sic justificatos, ut sanctis moribus justitiam servent et augeant; quia ut 7° cap. docet, post justificationem manet adhuc concupiscentia, quam lex acuit, sed quam gratia superat et reprimit; in 8° cap. enumerat fructus ex fide Christi nascentes.

In 9°, 10°, 11° docet Gentes ad justitiam electas esse, Judæos verò rejectos ab illâ, quia Gentes Christo crediderunt; Judæi autem credere noluerunt. Ex hac Judæorum rejectione consequentias prævenit, quæ contra Dei veritatem et justitiam deduci possint. Hujus rejectionis limites notat et quoad tempus et quoad personas : Judæorum rejectio fuit vocationis Gentium occasio : hanc rejectionem timeant et Gentes. A cap. 12° usque ad finem Epistolæ, mores instruit.

Duæ igitur sunt hujus Epistolæ partes : 1°, quæ est dogmatica, complectitur undecim capita : 2°, quæ est ethica, continetur quatuor capitibus. Caput 16. varias continet salutationes.

Scripta fuit Græcè, tum quia è Græciâ, ubi D. Paulus linguæ Græcæ assueverat; tum quia lingua Græca tunc Romanis omnibus, etiam feminis, teste Juvenali, erat in usu quotidiano; tum quia advenis Romæ morantibus (quales erant plurimi hujus Ecclesiæ Christiani), lingua Græca notior erat, quàm

Romana, seu Latina; tum denique, quia hæc Epistola, utpote continens pleraque Religionis capita, digna erat quæ ad omnes totius orbis Ecclesias mitteretur; Græca autem, ut ait Cicero pro Archiâ, leguntur in omnibus ferme gentibus; Latina suis finibus sanè exiguis continentur. Quia enim Græci, à tempore Alexandri Magni, dominati fuerant omnibus ferè Gentibus; Græcè loquebantur ferè omnes.

Hinc Græcè scripsit Apostolus gentium, exceptâ ad Hæbræos Epistolâ.

Scripta fuit Cenchris, seu in portu Cenchrensi, qui erat urbi Corintho vicinus; anno Christi 58, ut putat Baronius, et per Phœben Diaconissam lata.

ANALYSIS.

ENECIO prologo, Paulus Romanos sibi reddit attentos et dociles, eis statim exponens quis sit, Evangelii scilicet præco: cujus Evangelii? Dei: de quo agitur in hoc Evangelio? de Filio Dei, homine Deo: à quo suum recepit Apostolatam? à Jesu Christo: quare? ut obediatur Evangelio: ad quos? ad omnes gentes, et ideò ad vos, ô Romani! quibus §. 7. pacem et gratiam apprecatur.

A §. 8. usquè ad 17. mirâ prudentiâ Romanos reddit sibi benevolos; 1° ob illorum fidem, in toto orbe celebrem, Deo gratias agens; 2° jurans quòd in suis orationibus, illorum sit semper memor; 3° quòd suum votum continuum sit ad illos eundi; 4° aperiens hujus sui voti motivum, et suam erga illos sollicitudinem; 5° exponens illis quid propterea tentaverit, quid obstiterit, quid tentando intenderit; deniquè omnibus se debitorem dicens, et ideò paratum et Romanis evangelizare: nec eum pudet Romæ, sicut et alibi, evangelizare; quia Evangelium, virtus Dei est ad salutem omni credenti.

§. 17. Hinc delabatur ad præcipuum hujus Epistolæ propositum: justitiam scilicet esse ex fide, non ex lege, non ex naturæ viribus.

Evangelium, inquit, virtus Dei est ad salutem omni credenti; quia docet nos veram justitiam ex fide nasci, fide nutriri, fide per claritatem operante consummari. Contrà verò nos docet iram Dei imminere in omnes impios, qui non credunt, sed Dei veritatem in injustitia detinent.

His ita §. 17 et 18. dispositis, §. 19. aggreditur gentiles, eisquè ostendit Philosophos scientiâ suâ non fuisse justificatos: ut justî forent, legem naturalem scire et servare debuissent. Equidem Deum novcrunt et legem naturalem: sed non ideò justî, Imò, quòd plùs docti, eò magis rei; quia §. 21, 22, 23 in Deum ingrati, illum non glorificaverunt; semetipsos, quasi suæ sapientiæ auctores, venerati sunt; idola, bestias ipsas, quasi Deos colucrunt.

§. 24, 25, 26, 27, 28 exprimit enormia scelera in quæ Deus sivi philosophos, in eorum ingratitudinis punctionem, elabi.

In reliquo capite describit summam eorum nequitiam, turpitudinem et probra. Unde concludendum relinquit quòd ad veram justitiam nihil philosophia contulit; et ideò gentiles non habere undè glorientur.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

PAULUS, Dei gratiâ Christianus, Dei vocatione Apostolus, speciali Spiritûs sancti destinatione segregatus ad portandum coram Regibus et Gentibus Evangelium Dei.

1. **P**aulus servus Jesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Evangelium Dei,

CAP. I. 1. *Paulus*, sui temporis morem secutus, nomen suum in capite Epistolæ ponit, non in calce sicut nunc nostri moris est. Apostoli autem nostri nomen Hebræum, Saul, Græcum Σαῦλος, Latinum Saulus, tandem Paulus.

Sive fuerit binominis, id est, Saulus et Paulus in circumcissione vocatus fuerit, ut putant Origenes, S. Anselmus, D. Thomas.

Sive Sauli nomen à Deo fuerit mutatum in Paulum, sicut Simon dictus est Cephas seu Petrus, ut ne hæc quidem parte aliis Apostolis esset inferior, ait D. Chrys.

Sive hoc Pauli nomen acceperit à Paulo Sergio Proconsule, quem ad Christi fidem in insulâ Cypri convertit. Act. 13. n. 12. ut opinatur Baronius post D. Hieronymum.

Sive ipse Paulus, hoc nomen gentile et Romanum, parvitatem significans, assumpserit humilitatis gratiâ, ut qui saturâ pusillus erat et homunculus, et qui se, juxta vim textûs Græci, minimum minimorum dicebat, Ephes. 3. 8. nomine quoque suo parvitatem suam publicè testaretur, et id opinatur D. Augustinus.

Quidquid sit de causâ hujus nominis, certum est quòd ex quo Saulus cum Barnabâ missus est ad gentes, maluit Paulus quàm Saulus appellari; nec aliud nomen assumpsit in omnibus suis Epistolis.

Servus Jesu Christi. Divinæ servitutis modi sunt plures, ait D. Chrys.; aliis à creatione, aliis à fide, aliis à vitæ instituto: omnibus modis Paulus est servus Jesu Christi, ait idem Chrys.; creatione, redemptione, fide, vitâ, moribus, totus Jesu Christi, totusque illi consecratus et devotus. Hæc de re vide plura, Epist. ad Titum c. 1. n. 1.

Vocatus Apostolus, Gr. κλητός nomen, non participium; id est, vocatilius, seu vocatione, ab ipso Christo factus Apostolus; non in hoc officium intrusus aut per se, aut per alios, sed divinâ vocatione. *Apostolus*, id est, missus, legatus, tanquàm à Christi latere, ad prædicandum in toto mundo Evangelium, et omnes ad salutem vocandos: sicut ipse Christus à suo Patre missus est. Juxta illud Joann. 20. 21. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.

Segregatus, Gr. discretus, Syr. separatus, alludit ad id quod Act. 9. 15. Vas electionis est mihi ad portandum nomen meum coram Regibus et Gentibus; et ad id quod Act. 13. dicit Spiritus sanctus, segregato mihi Saulum, etc. Sensus ergo est, speciali Spiritûs sancti electu segregatus tanquàm vas aptum et destinatum ad portandum ad omnes gentes *Evangelium Dei*; id est, bonum Dei nuntium: non triste quiddam, velut Prophetæ, accusationes, crimina, increpationes; sed Evangelia, et Evangelia Dei, firmorum et immutabilium bonorum thesauros infinitos. D. Chrysostomus.

Observe hæc tria nomina, quæ sibi tribuit D. Paulus, *Servus Jesu Christi*, *Apostolus*, *segregatus*, quorum 1º Romanis suam exhibet religionem, 2º of-

2. Quod antè promiserat per Prophetas suos, in Scripturis sanctis.

3. De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.

4. Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum

Evangelium non. novum, sed jam olim ab ipsomet Deo promissum, Prophetarum ipsius oraculis; quæ nunc etiam exstant in sacris Scripturis :

Evangelium, inquam, de Filio Dei, qui in tempore factus est Homo ex Mariâ Virgine, stirpis Davidicæ.

Qui idem, juxta naturam hominis, Filius David, prædestinatus est, ut secundum

fieri sui dignitatem, 3° vocationis suæ modum, quasi diceret, Paulus Dei gratiâ Christianus; Dei vocatione Apostolus; speciali sancti Spiritûs selectione, gentium, et idcò vester Apostolus.

Et hanc fidei suæ et Apostolicæ missionis quasi professionem, meritò quidem hic præmittit, tum ut sinistros rumores dissipet, quos fortè Romani ab Orientalibus, de Paulinæ fidei puritate receperant; tum ut Epistolæ suæ auctoritatem stabiliat, sibi, ut Romanis prodesset, necessariam; seu, sicut ait D. Chrys. ut fide dignam et plausibilem reddat Epistolam.

Sed hinc discet tres veri Apostoli et Episcopi conditiones, his tribus nominibus expressas, scilicet vocationem divinam, servitutem Christi, Evangelizationem, seu Evangelii prædicationem : sit à Deo vocatus, non intrusus per se, vel per alios; sit Jesu Christi et ejus Ecclesiæ servus, vitam, laborem, divitias, omnia sua, pro illis impendat; evangelizet, doceat Evangelium Dei; non nova, non ab omnibus inventa : sola Dei vocatio dat jus ad Episcopatum; servire Christo et Ecclesiæ, pro illâ vivere, laborare, pati, mori, certa sunt divinæ vocationis indicia : evangelizare, docere Evangelium Dei, finis Episcopatus, seu vocationis ad Episcopatum.

2. Quod antè promiserat per prophetas, etc. Dixit se Apostolum et Evangelii præconem; nunc indicat cujus Evangelii sit præco, nempe *Evangelii Dei*; Evangelii per Prophetas in Scripturis à Deo promissi; Evangelii de Filio suo, cujus objectum est Filius Dei; Evangelii itaque omnino et undequaque divini.

Hujus recordetur vir Apostolicus, et meminerit cujus Evangelii sit præco; illudque pro suâ dignitate conetur administrare dignè Deo.

3. Qui factus est ei. Nec textus Græcus, nec versiones Syriaca, Arabica, Æthiopica, habent particulam *ei*, sic tamen legit D. Ambros. seu ut nunc volunt, Hilarius Diaconus Romanus. Ità etiam S. August.

Paucis exponit quis sit Jesus Christus, et utramque ejus exhibet et generationem et naturam, quasi diceret : Ille qui ab æterno erat filius Dei ex substantiâ Patris, factus est filius hominis in tempore ex substantiâ Matris; atque verus Deus, verus homo.

Qui factus est. Syr. qui natus est; Æthiop. qui genitus est, et provenit, id est, qui secundum carnem factus, seu incarnatus est. Ei, Deo Patri, ad Dei gloriam, ex semine David. Syr. ex semine domûs David, id est, ex Mariâ Virgine, Davidicæ stirpis, seu genitâ ex semine David. Luc. 24. 44.

4. Qui prædestinatus est filius Dei, etc. Gr. illo definito filio Dei, etc. Syr. et agnitus est filius Dei, etc. Arab. destinato, Æthiop. quem declaravit. Hæc verba aliter à Græcis, aliter à Latinis explicantur. Secundum Latinos hic sensus est : etiam secundum naturam humanam filius est hominis; tamen prædestinatus est ut secundum hypostasim sit naturalis filius Dei; in virtute, seu eum potentiâ faciendi miracula : quam habet à Spiritu sancto, incar-

subsistentiam esset naturalis Filius Dei; et ut talis patuit tum per potentiam miraculorum, tum per visibilem Spiritus Sancti in discipulos suos missionem, tum per suam ipsius et aliorum resurrectionem ex mortuis.

Per hunc ipsum Jesum Christum, Filium

Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum, Jesu Christi Domini nostri.

5. Per quem accepimus gra

nationis auctore, hancque potentiam declaravit resurrectione tum suâ, tum aliorum.

Secundùm Græcos hic sensus est: etsi secundùm humanitatem sit filius David, tamen declaratus est naturalis filius Dei, tribus potissimùm argumentis; nempe per potentiam miraculorum: per sanctificationis Spiritum; peccata remittendo, Spiritum sanctum conferendo; per resurrectionem mortuorum, quâ se et alios suscitavit à mortuis. Ita D. Chrysost. Theod. Theophyl.

Hæc interpretationis diversitas orta est ex Græcæ vocis ambiguitate *δοξάζειν* quæ significat definire, destinare, determinare; quod Græci explicant per verbum declarare, demonstrare, Latini verò per verbum prædestinare.

Patet legenti, quòd Græcorum explicatio sit valde naturalis, careatque difficultatibus, quas habemus in explicandâ Christi prædestinatione, ut sit filius Dei, et in explicandâ syntaxi et sensu verborum sequentium scilicet in *virtute, secundùm spiritum*, etc.

Audiat unus Theophylactus: *Qui definitus est filius Dei in virtute*, etc. suprâ dixit, Evangelium esse de Filio Dei: nunc astruit, quânam ratione cognitus sit filius Dei, inquit, definitus, hoc est demonstratus, confirmatus, judicatus. Definitio enim est ipsa judicatio, suffragium, seu calculus et sententia.

Nam cuncti definierunt, judicâruntque ipsum esse filium Dei: Undenam? *in virtute*; hoc est ex potentiâ et efficaciâ signorum quæ faciebat. Præterea *secundùm Spiritum sanctificationis*, hoc est, ex Spiritu, per quem sanctificabat credentes; Dei enim est donare talia. Quin etiam, *ex resurrectione mortuorum*; nam primus ille et solus, se ipse excitavit. Itaque ex resurrectione definitus est ac declaratus filius Dei; magnum enim hoc est, perindè atque ipse ait: Cùm exaltaveritis me à terra, tunc cognoscetis quod ego sum. Ità huc usquè Theophyl.

Nostra tamen lectio est vetustissima; nec nostri tantùm Interpretis; sed et omnium antiquissimorum, Tertulliani, S. Irenæi, S. Hilarii, Ambrosii, S. Augustini, Epiphani, Primasil. Sit ergò sensus: qui idem juxta naturam filius David, prædestinatus est ut secundùm suam subsistentiam, esset naturalis filius Dei *in virtute*, etc. talisque patuit per potentiam miraculorum: *secundùm Spiritum*, per visibilem missionem Spiritus sancti in suos discipulos: *ex resurrectione*, et per suam resurrectionem: *Jesu Christi Domini nostri*, Ἰησοῦ Χριστοῦ, etc.

Hæc verba, in Græco, nectuntur casu genitivo, cum verbis præcedentibus versûs secundî, *περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ*, de filio suo; quodque intercedit; legitur inter parentheses. Conformis est Syriaca versio, de filio suo (qui natus est..., et agnitus est filius Dei...) nempe Jesu Christo Domino nostro. Juxta nostram Vulgatam significat per suam ipsius J. C. Domini nostri resurrectionem.

5. *Per quem accepimus*. Explicat à quo summi receperit Apostolatam, ad quid, et ad quos? *per quem* Jesum Christum, filium David, et filium Dei,

liam et Apostolatam, ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine ejus,

6. In quibus estis et vos vocati Jesu Christi :

7. Omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis

David et Filium Dei, recepimus gratiam et Apostolatam, nomine et vice ipsius, inter omnes Gentes exercendum, ut prædicatione nostrâ eas inducamus ad credendum Evangelio, et Christo obediendum.

Inter quas gentes estis et vos, ô Romani! divinâ vocatione Christiani, et idè vestri curam gerens, hanc vobis scribo.

Omnibus ergò vobis, qui Romæ estis, Deo charis et ad saucilitatem vocatis, gra-

recepimus gratiam, et sanctificantem et gratis datam; omnia dona supernaturalia et gratuita. Et Apostolatam, et Apostolici muneris functionem. In omnibus gentibus; id est, inter omnes gentes. Pro nomine ejus; id est nomine et vice ipsius, pro quo legatione fungimur. Ad obediendum fidei; Gr. ad obedientiam, Syr. ut obediant. D. Chrys. ut obediat; id est, ut prædicatione nostrâ omnes gentes obediant fidei; Apostolici quippè munus est, prædicatione gentes inducere, ut se Christo submittant, ejusque credant Evangelio.

Hinc meritò D. Chrys. in hoc verbum animadvertens, ait: Ad obediendum; non dixit, ut in quæstionem, aut vociferationem trahatur; sed ut obediat: neque enim missi sumus, ut argumenta et syllogismos afferamus, sed ut reddamus quod nobis concreditum est; cum enim Dominus aliquis pronuntiaverit, audientes minime oportet curiosè scrutari, sciscitare super iis quæ dicta sunt; sed excipere tantum.

Hinc ergò concludo quòd spiritus fidei sit spiritus obedientiæ: non est naturalis et simplex mentis operatio, aut ratiocinatio; sed voluntatis humanæ gratiæ adiutæ submissio et adhæsiō verbo Dei.

Pro nomine ejus. Præter seusum jam datum, alii intelligunt, propter gloriam ejus dilatandam. D. Chrys. Græco textui adhærens, ὑπὲρ, super, ait, ut obediat super nomine ipsius; id est, in nomen ejus credamus. Conformis est Syrus, ut obediat fidei nominis ipsius.

6. In quibus, Syr. ex quibus, scilicet, Gentibus, seu inter quas gentes estis et vos, ô Romani! et idè vestri curam gero, et ad vos scribo. Vocati, κλητοί, sicut et u. 1. nomen, non participium, significans vocatitios, seu divinâ vocatione servos et famulos Jesu Christi.

Hoc sæpè repetit, ut intelligant fideles, quòd Dei gratiâ sunt Christiani.

7. Omnibus qui sunt Romæ. Postquàm hoc prologo dixit quis sit, à quo constitutus prædicator, quæ prædicare jussus, ad quid et quibus; nunc Romanis omnibus gratiam precatur et pacem: gratiam, quæ illos uniat Deo; pacem, quæ illos uniat inter se.

Hincque disce 1° salutationem Apostolicam; gratia vobis et pax, hæc duo nunquam separat Apostolus in suis Epistolis.

Et meritò, hæc enim duo nobis et aliis sunt continuè et absolutè desideranda, gratia, quâ Deo uniamur; charitas, quâ cum proximo: gratia, per quam Deus nunc regnat in nobis; pax, quâ cum Deo regnemus in cælis. Hanc salutandi formulam Christus suis discipulis tradidit Lucæ. 10. 5.

2° Disce ex n. 6 et 7. Christiani uobilitatem, est Jesu Christi; de ejus familiâ; est Dei dilectus, amicus Dei: est et sauctus, per baptismum sanctificatus.

Vocatis Sanctis, id est, qui per Baptismum sanctificati fulstis, et ad sanctitatem vocati estis. Finis vocationis nostræ sanctitas: vocari ad christia-

tiam et pacem opto à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

Atque in primis quidem, omnium vestrum nomine, gratias ago Deo meo per Jesum Christum, (qui eum sit omnium benefactorum auctor, ita et omnis gratiarum actionis auctor esse debet) quia fides vestra celebris est, et prædicatur in universo mundo.

Testis enim est mihi Deus ipse, quem colo purâ mente non carnalibus ritibus, in Evangelio Filii ejus prædicando, non legales docendo caeremonias: testis est, inquam, quod vestri semper sim memor:

Assiduè deprecans illum in precibus

Sanctis, gratia vobis et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

8. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum, pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in universo mundo.

9. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio.

10. Semper in orationibus

nismum et ad sanctitatem vocari, sunt unum et idem. Heu! quoties contra vocationis meæ finem peccavi! quàm longè à sanctitate disto, miser peccator!

8. *Primum quidem gratias ago Deo meo...* Mirâ prudentiâ ab hoc n. usquè ad n. 17. captat Romanorum benevolentiam, ut illis fiat utilis; ac 1° ob illorum fidem in toto mundo celebrem, Deo gratias agit.

Ubi nota 1° quod gratiarum actio sit Apostolica devotio, et quam D. Paulus frequenter exerceat. Revera totum religionis exercitium ad duo potest optimè reduci: in recipiendo scilicet et reddendo in recipiendis à Deo beneficiis, et in reddendis Deo gratiarum actionibus.

Discamus hinc non minùs esse solliciti de reddendis, quàm de petendis et recipiendis.

Nota 2° de quibus in primis Apostolus reddat Deo gratias, de fide, de bonis spiritualibus et ad æternam salutem conducenlibus: sicut hæc specialiter et in primis petendæ, sic de eis gratiæ primùm agendæ. Qui secùs agit, seu qui terrena præsertim petit et pro terrenis gratias tantùm agit, vetus testamentum sapit.

Nota 3° quomodò gratias agit, scilicet, *per Jesum Christum*; quia per Christum et ob Christum nobis gratia datur; ideò per Christum, omnis gratiarum actio à nobis reddenda Deo: et hoc utrumque nos docet hic Apostolus.

9. *Testis enim mihi est Deus.* Gr. Testis est mei, seu meus.

2° Deum testem invocât, quod illorum sūt in suis orationibus perpetuò memor. Cui *servio in Spiritu meo*; id est, quem sincerâ mente et spiritu colo: non carnalibus et Judæis sacrificiis; sed spiritualibus animi virtutibus, fide, spe, charitate.

In Evangelio filii ejus prædicando, non legales ritus docendo, sed ælestem et divinam filii Dei doctrinam: seu et fortè melius, cui *servio*, seu ministro. *In Spiritu meo*; id est, sincerâ mente et intimo cordis affectu, *in Evangelio filii ejus*, scilicet prædicando.

10. *Semper in orationibus meis, obsecrans.*

3° Exponit quod sit continuum suum in orationibus votum; scilicet ad eos cundi.

meis : obsecrans , si quomodo tandem aliquandò prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.

11. Desidero enim videre vos , ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos :

12. Id est , simul consolari in vobis , per eam quæ invicem est , fidem vestram atque meam.

meis ; si quo modo fieri possit , ut quod jam diu desidero ; tandem aliquandò contingat : scilicet , ut , Deo sic volente , prospero itinere veniam feliciter ad vos.

Magno siquidem tencor desiderio videndi vos , non mei gratiæ , sed ad impertiendum vobis aliquod spirituale donum , quo vos in fide jam acceptâ confirmem :

Sive , ut meliùs dicam , ut mutua sit utrisque nostrum consolatio , per unam atque eandem fidem ; et ego de vestrà gratuler , et vos de meâ ; sicque nos invicem in fide corroboremus.

Si quomodo tandem aliquando : hæc adverbiorum congeries , notat ardens D. Pauli desiderium Romanos videndi : idem indicat verbum sequens , n. 11. *vehementer desidero.*

Ex duobus his versibus discimus 1° quòd juramentum ritè factum sit actus religionis , quia Deum agnoscit et declarat primam veritatem et bonitatem : veritatem , quæ falli non potest ; bonitatem , quæ fallere nequit.

2° Exemplo D. Pauli discat pastor , quòd frequenter et quasi assiduè orare et genere pro Ecclesia , sit veri Pastoris munus ; imò et boni christiani.

3° Discamus , ejusdem exemplo , orare sub eâ conditione , quâ oravit : Si sit voluntas Dei , ut enim ait Theodoretus : si nbi de tot hominum myriadum salute agitur , sic rogat Apostolus , quâ veniâ digni sumus , qui non omnia nostra divinæ voluntati permittimus , ab eaque pendemus ?

11. *Desidero enim videre vos , ut aliquid...* Gr. ut aliquid impertiar donum vobis spirituale , ad stabilliri vos. Syr. quandoquidem vehementer opto videre vos , et largiri vobis donum Spiritûs , quo stabillamini.

4° Aperit sui desiderii motivum : non ex curiositate desidero videre vos ; non ex cupiditate ut aliquid à vobis accipiam , sicut plerique Romam vadunt ; sed ad impertiendum vobis aliquod spirituale donum , quo vos in fide confirmem.

12. *Id est simul consolari...* quasi liberiùs locutus sit , emollit et modestè corrigit quod n. 11 dixit ; hoc totum ad mutuam consolationem reducendo.

Sunt horum vers. 11 et 12. verba plena humilitatis , ait Theodoretus. Non enim dixit , ut dem ; sed ut impertiar ; communico enim ex his , quæ accepi ; et quia primus eis magnus Petrus doctrinam Evangelicam præbuit , necessariò intulit , *ad confirmandos vos :* non enim aliam vobis doctrinam afferre , sed eam quæ jam oblata est , confirmare , et arbores jam plantatas irrigare volo.

Deinde rursus orationem multâ replet moderatione. Hoc autem est , *simul consolari...* Non solùm , non volo dare ; sed etiam à vobis accipere. Hucusque Theodoret. Hinc ergò modestiam discet et in sensu , et in verbis.

Ex vers. 11. discat Prælati visitationum finem et motivum ; *ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis.* Hic est visitationum finis , gratiam spiritualem impertiri. Visitator est Dei charismatum portator et collator : ipsius munus est confirmare in fide et in bonis operibus.

Hinc mutua oritur consolatio , ex communi fide Pastoris et ovium ; consolationem accipiunt oves ex fide pastoris fructificante , consolationem accipit Pastor ex fide ovium per ipsum confirmatâ et auctâ.

Nolim autem vos ignorare, fratres, quia per me non stetit, quod meo desiderio non satisfecerim; et enim sæpè mihi fuit voluntas ad vos eundi; sed ad hunc usque diem, mihi per varia impedimenta non licuit; idcirco autem sæpè proposui ad vos ire, ut inter vos aliquem reportarem fructum, sicut et in cæteris nationibus feliciter reportavi.

Ex quo factus sum omnium gentium Apostolus, omnibus debeo doctrinæ ministerium, Græcis et Barbaris, doctis et indoctis.

13. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpè proposui venire ad vos, (et prohibitus sum usque adhuc) ut aliquem fructum habeam et in vobis, sicut et in cæteris gentibus.

14. Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum:

In talibus visitationibus nihil vanum, nihil futile, nulla lætitia sæcularis et mundana, nulla curiositas, nulla videndi, currendive libido, nulla dominatio, etc. omnia secundum Dei spiritum et voluntatem ordinata ad subditorum spiritualem profectum et utilitatem.

13. Nolo autem vos ignorare, fratres... Confirmat quod dixit n. 11. *desidero videre vos*; et propterea illis aperit quid tentaverit; deinde quid obstiterit; denique quid conando et tentando intenderit. Sæpe volui, proposui, ac tentavi venire ad vos, *et prohibitus sum usque ad hoc tempus*. Quippe per illa Evangelica negotia magis urgentia; magis enim urgebat necessitas locorum, in quibus Christus nondum erat annuntiatus. Hoc patet ex cap. 15. n. 20, 22. *ut aliquem fructum habeam*: ecce cur proposui ad vos ire, ut inter vos, sicut et inter alias gentes, fructum aliquem habeam rigando quod D. Petrus et ejus discipuli ad vos verbo Dei seminarunt.

Ad exemplum Apostoli nostri, qui omnia sua itinera et negotia ordinabat, suscipiebat et exercebatur, non propria voluntate ductus, non curiositate tractus, sed divinâ gratiâ directus.

Discamus et nos omnia nostra secundum Dei voluntatem ordinare; hanc in omnibus inquirere et exequi: ubique subdi, eam in omnibus adorare, ab eâ semper et omnino pendere.

14. Græcis ac Barbaris... Volui, inquam, apud vos, sicut et apud alias gentes, fructum aliquem habere, quia omnibus debitor sum: ex quo factus sum omnium gentium Doctor, omnibus debeo doctrinæ debitum; ad hoc astringor Apostolico munere, ad quod ex speciali sancti Spiritus selectione segregatus sum.

Non obstante superiori versuum 11 et 12. modestiâ, hic snæ missionis et Apostolatûs dignitatem sustinet.

Græcis ac Barbaris. Humanum genus Græci distinguebant in Græcos et Barbaros. Barbarus autem apud Græcos erat omnis non Græcus, seu aliâ linguâ loquens, quam Græca, quo sensu et ipsi Romani apud Græcos erant Barbari.

Sed hic D. Paulus intelligit gentes sapientiâ Græcorum excultas; quales erant Romani: per *Barbaros*, incultas et feriores intelligit.

Sapientibus, et insipientibus; id est, ingeniosis et stupidis; doctis et indoctis. Mirare hic magnam D. Pauli animam, quæ universum orbem amplectebatur; omnes gentes, omnesque prorsus homines, quasi discipulos, à se erudiendos suscipiebat. O animam generosam! exclamat D. Chrys. In proöm. Epist. ad Rom.

Et tu pro modulo tuo considera te debitorem omnibus; omnes, quantum est in te, instrue: at hinc intelligat præsertim pastor, quod se tolli suo gregi

15. Ita (quod in me) promptum est et vobis, qui Romæ estis, evangelizare.

16. Non enim erubescō Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primū et Græco.

17. Justitia enim Dei in eo

Itaque, quantum ad me attinet, paratus sum et vobis etiam, qui Romæ estis, Evangelium prædicare.

Paratus sum, inquam, et vobis, Romæ, in splendidissimā urbe, prædicare, sicut et alibi; nec enim Jesu Christi Evangelium erubescō; quia in eo continetur virtus et potentia quædam instrumentalis Dei, quæ salutem æternam, omni et cuilibet credenti, Judæo primū et Gentili, conferat. Docet enim nos, et clarè, undè sit divina

debet; nullam ovem, sine crimine negligit. Itaque, quantum est in illo, sit semper paratus, semper promptus ad administrandum; nec periculo, nec labore terreatur.

15. Ita, quod in me, promptum est... subaudi mihi, id est, promptus sum evangelizare. Hoc debitum, hoc ministerium evangelizare; lætum ac faustum Dei gratiæ nuntium prædicare.

16. Non enim erubescō. Paratus sum, inquam, et vobis, in vestrā splendidissimā urbe Romā, evangelizare, sicut Antiochiæ, Athenis, Ephesi, Corinthi et alibi: non enim erubescō Evangelium. Gr. Christi. Syr. non enim pudet me Evangelii. D. Chrys. addit Christi. Licet Jesus Christus crucifixus Judæis sit scandalum, et gentibus stultitia reputetur; non me propterea pudet illius Evangelii.

Virtus enim Dei est. Gr. *δυνάμεις*, potentia: quia Evangelium Christi, hoc quod in Evangelio continetur et quod prædicamus; Incarnatio filii Dei, passio, mors, etc. potens et efficax medium et ad æternam salutem conferendam omni credenti; id est, perfectè credenti, et facienti quod fides docet esse faciendum. Sicut medicamentum non prodest, nisi haustum; ita nec Evangelium vitam æternam confert, nisi creditum et custoditum.

Judæo primū. Quia Judæis promissus fuit Messias. Hinc et Christus ipse illis evangelizavit, et ad eos primū misit Apostolos suos. Et Græco: id est, Gentilibus. Ab Alexandro pleræque gentes græce loquebantur: hinc sub nomine græci hic intelligitur Gentilis.

Nota 1° quòd fides medium est, per quod Deus nobis vitam largitur et salutem; seu per quod ordinavit ut omnis homo salutem assequatur: omni credenti, etc. ut suprā.

Nota 2° quòd Evangelicum verbum sit quædam instrumentalis Dei virtus et potentia, quā fidem, et justitiam, animæ vitam, nobis confert.

Sub evangelico verbo Deus gratiæ suæ potentiam, et sancti Spiritūs efficaciam abscondit.

Hinc discite in verbo Dei, gratiam et spiritum, oratione et meditatione querere.

17. Justitia enim Dei in eo... Syr. Justitia enim Dei per illud revelatur. Dixit, non erubescō Evangelium; rationem reddidit: quia virtus Dei est, etc. hinc sensim delabitur ad præcipuam hujus Epistolæ materiam, quam in hoc num. exprimit; sicque cum præcedentibus connectit.

Evangelium verè Dei virtus est ad salutem: quare? quia (et hoc erit principale hujus Epistolæ subjectum) vera justitia, quā quis coram Deo justus est, nobis in eo revelatur.

Ex fide, illaque oritur ex fide, non ex lege, ut Judæi putant; non ex naturæ viribus, ut opinantur Græci, sed ex fide.

justitia seu, quæ nos verè et coram Deo reddit justos; scilicet, ex fide in Jesum Christum, quæ in dies augescens, credentem perducit ad æternam salutem: quem admodum Abacuc prædixit, justus ex fide vivit et vivet.

Idem Evangelium è contrà docet nos, Dei vindictam aliquandò venturam de cælo

revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit.

18. Revelatur enim ira Dei de cælo, super omnem im-

In fidem. Ex fide nascitur, fide nutritur, et in fidem majorem et solidiorem quotidie crescit: quippe ex fide informi fit fides perfecta, charitate formata, et operans per dilectionem.

Sicut scriptum est. Habac. 2. 4. *Justus autem in fide sua vivit.* Gr. vivet. Syr. vivet: utrumque verum est, et justus nunc vitæ gratiæ vivit ex fide; et ex fide vivet aliquandò vitæ gloriæ: æternitatis enim vita pendet à fide. Qui crediderit... salvus erit.

Nota 1ª per *justitiam Dei*, hac in Epistola, intelligi non illam, quæ Deus justus est: sed eam quæ homo verè et coram Deo justus est. Dicitur autem *Dei*, qui à Deo est; et quia coram Deo justum reddit, eique placet.

Nota 2ª quòd hæc justitia sit hominis justæ, seu verè pii, vitæ spiritualis. Sicut enim animalis homo ex rebus sensitivis et animalibus vivit: et sicut homo philosophus vivit ex ratione; ita homo justus, Christianus ex justitiâ Dei, seu ex justitiâ, quæ coram Deo justus est, vivit. Hæc autem justitia, justæ vitæ, sinit à fide, tanquam à radice, seu quod idem est, Fides, initium, radix, cor hujus vitæ spiritualis; cujus doctrinæ fundamentum est Dei voluntas, sapientissimè ordinantis, ut nullus, post lapsum peccati, in statum gratiæ restitueretur, nisi crederet in ipsum, et in Christum Redemptorem. Hinc sine fide impossibile est placere Deo: hinc accedens ad Deum credere oportet, etc.

Unde bene infert omnis Catholicus, cum Concilio Trid. sess. 6, c. 8. fidem omninò necessariam esse ad justificationem: pessimè autem omnis heterodoxus cum Calvino, hominem solâ fide justificari: nam sicut fundamentum ad ædificium est necessarium, solum tamen non sufficit; sicut cor ad vitam corporalem necessarium est, nec tamen solum sufficit; sed præterea requiritur caput, pulmo, etc. ita fides omninò necessaria est ad vitam spiritualem, nec tamen sola sufficit, sed præterea requiritur charitas et cæteræ virtutes.

Fides sine charitate et operibus mortua est: quomodo autem per aliquid mortuum viveret et cresceret anima?

Nota 3ª quòd sicut ex fide, tanquam à radice, sinit prima justæ justitia, seu, per quam fit justus; sic a fide, tanquam à causâ imperante, oritur secunda justæ justitia, seu quæ crescit in justitiâ et operatur justè. Hinc *ex fide in fidem*.

Nota deniquè quòd hæc vitæ clarè revelatur in Evangelio. Tum quia Christus, hujus vitæ fons, et qui in lege erat absconditus, manifestatur in Evangelio: tum quia ipse Christus, hanc vitam, ore proprio, nos docet in Evangelio: Pœnitentini et credite Evangelio: Marc. 1. 16. Devotam fidel Christianæ proxim vide in fine capitis, in Corollario.

18. *Revelatur enim ira Dei*, etc. Puto hoc enim referri, ad n. 16. *Virtus Dei est ad salutem*; et in hoc versu secundam contineri rationem, quæ probet Evangelicum verbum esse instrumentalem virtutem, quæ Deus homines adducit ad salutem: bonos quidem, per amorem justitiæ, quam revelat, ut

pietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitiâ detinent :

(In die judicii) in omnes impios, qui Deum verum non coluerunt, et in omnes injustos, qui in proximum peccaverunt; veram Dei, et legis naturalis cognitionem quasi captivam tenentes, ne prodeat in affectum et in opus.

19. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit.

Dixi quod impii veram Dei cognitionem, quasi captivam in suo intellectu detinent; quia quod naturaliter de Deo cognosci potest, hoc illis fuit manifestum per philosophiam, quamquam hoc ipsum Deo debent, qui dedit intellectum et scientiam.

20. Invisibilia enim ipsius,

Quamvis enim invisibilis sit ipse Deus,

n. 17 dictum est : malos verò, per terrorem vindictæ, quam impiis intentat.

Evangelium enim et justitiam, fidelis animæ vitam, clare docet; et omnem impietatem et injustitiam, animæ mortem, manifestè prohibet: ad justitiam pios allicit spe præmii; ab impietate et injustitiâ malos avertit, terrore supplicii: hinc gloriam nunc demonstrat; hinc gehennam nunc intonat; utrumque autem ad hominum salutem.

Evangelium ergò virtus Dei est, etc. quia sicut justitiæ vitam docet, et pias æternam vitam promittit; ita et injustitiam, animæ mortem, vetat, et injustis omnibus mortem minatur æternam.

Revelatur enim in eodem Evangelio ira, et vindicta Dei de cælo ventura, cum Christus de cælo veniet judicaturus vivos et mortuos: super omnem impietatem, id est, in omnes impios, qui Deum non coluerunt; et injustos, qui jus proximo non reddiderunt.

Qui veritatem Dei in injustitiâ detinent. Nota vim verborum. Qui notas de Deo veritates; ita per malos mores opprimunt, ut illæ in talibus hominibus non magis appareant, quam qui in atro et profundo carcere detinentur.

Hæ Evangelii minæ ad omnes quidem spectant impios, injustos, infideles, sive Judei fuerint, sive Gentiles: D. tamen Paulus incipit hic illas applicare Gentilibus, qui veram, quam assecuti sunt de Deo notitiam, per injustitiam, seu pravitatem suæ voluntatis supprimunt et quasi captivam detinent; dum aliis non communicant, vel per opera pietatis non ostendunt: hincque probat eos nihil habere unde glorientur. His ergò verbis Apostolus philosophos perstringit, qui licet Deum cognoverint, Deum tamen nec coluerunt ut debebant, nec aliis colendum prædicaverunt.

Sed heu! quantò acriùs et nos perstringit Christianos! Quis Deum, quantum novit, glorificat? quis per pietatis opera fidem suam ostendit? quot è contrà, per malos mores suos fidem suam sic opprimunt et occultant, ut illa veluti carcere inclusa non appareat! Veritatem quasi incarcerationem, quotquot suâ malâ voluntate, quasi seris eam detinent, ne ad effectus et ad opera bona progrediatur. Quis ob hanc injustitiam non contremiscat!

19. Quia quod notum est Dei... In reliquo ergò capite in Gentiles agit, ostendens quod scientia philosophos non justificavit. Ac 1° fatetur quod Deum cognoverunt. Sic autem nectendus est textus. Dixi, quod veritatem Dei detinent: quia quod notum est Dei, Gr. cognoscibile; id est, quod de Deo facile et naturali lumine cognosci potest, manifestum est in illis; id est, in illorum intellectu; Deus enim illis manifestavit, intellectum dando, quo per discursum ex creaturis manifestè cognoverunt Creatorem.

20. Invisibilia enim ipsius... Gr. à creaturâ vel à creatione mundi; (utrum-

ex quo tamen mundum tam mirificè condidit et administrat; in operibus suis intellectu conspicitur; ex opere intelligitur opificis semper durans omnipotentia, quin et ejus divinitas: ita ut inexcusabiles sint omnes impii philosophi.

Quia Deum cum cognoverint, Deo tamen debitum honorem non exhibuerunt, nec eum adorârunt, ut supremam majestatem; nec ipsi gratias egerunt, ut omnium bonorum auctori; sed vani et inanes facti sunt in ratiocinationibus suis, scientiâ suâ ad vanam gloriam abutentes; hincque obscuratus est eorum intellectus, verâ sapientiâ destitutus, et in varios errores, contra naturale lumen, prolapsus est.

Cum enim semetipsos sapientes dicerent, et se quasi sapientiæ suæ auctores, celebrari sinerent, reverâ, deserti à verâ sapientiâ; stulti facti sunt.

Vide quò stultitiæ devenerunt. Honorem soli Deo incorruptibili debitum, transtule-

à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas: ita ut sint inexcusabiles.

21. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum:

22. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.

23. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in simili-

que significat, *πρωτῶς* factis *intellecta conspiciuntur*. Syr. recondita enim Dei, à jactis mundi fundamentis; ab ipsius creaturis, intellectu deprehenduntur; id est, attributa Dei, quæ alioqui, nec videri, nec aliquo sensu percipi possunt.

A creaturâ mundi; id est, à creatione mundi, ab initio mundi, à mundo condito, *per ea quæ facta sunt*; id est, ex contemplatione rerum ab illo creaturarum cognita: *conspiciuntur*, sicut sol in aquâ: *sempiterna quoque virtus ejus, et divinitas*; id est, æterna quoque ejus omnipotentia et essentia, principio carens et fine. *Ita ut sint inexcusabiles*; scilicet de peccatis suis, seu ex eo quòd eum non coluerunt, ut n. seq.

Mundus divinitatis est liber, speculum divinorum, in quo se Deus expressit; harmonia mundi est quasi musica Deum prædicans et laudans.

Hunc librum legerunt philosophi, illisque fuit quasi Evangelium. In hoc speculo quamdam Dei viderunt imaginem; hæc musicâ Deum rerum omnium auctorem agnoverunt.

At quò plus in illis fuit scientiæ, eò minùs fuit excusationis.

21. *Quia cum cognovissent Deum...* His tribus vers. sequentibus triplex describitur philosophorum ingratitude.

1ª Quòd Deum, quem cognoscebant, non honorarunt; nec ipsi ut omnium bonorum auctori gratias egerunt.

22. *Sed evanuerunt...* Gr. in ratiocinationibus suis. 2ª Superbi et vani facti sunt, se sapientes dixerunt, seque quasi suæ sapientiæ auctores, venerati sunt.

23. *Et mutaverunt gloriam...* 3ª quòd stupendâ cordis cæcitate in idololatriam prolapsi sunt. Non homines tantùm, sed et volucres, bestias, quadrupedes et serpentes venerati sunt: imò et illorum imagines, ut notat D. Chrys. Unde patet falli Calvinum negantem idololatrias unquam adorasse imagines.

Quàm terribilis ergò scientiarum abusus! Vanitatem parit, oblivionem Dei, ipsam idololatriam. Scientia naturaliter debet nobis de Deo, propter ex-

tudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium.

24. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam : ut contumeliis afficiant corpora sua, in semetipsis :

25. Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen.

26. Propterea tradidit illos

runt ad imaginem hominis corruptibilis; et quod stultius est, ad imaginea volucrum, quadrupedum et serpentium.

In cujus sceleris punitionem, Deus eos suæ propriæ concupiscentiæ tyrannidi deseruit, sinens eos fœdissima, quæ iuberet, facere; quibus ipsimet, sponte suâ, suis corporibus dedecus inferrent.

Quia Deum verum commutaverunt pro falsis et imaginariis, quibus honorem Deo debitum reddiderunt, et quibus servitute latræ servierunt; sicque majori honore creaturam affecerunt, quam creatorem, sed ipse nihil eorum injuriæ læsus, in æternum, certò et stabiliter est benedictus.

Hanc ob causam Deus offensus permisit

cellentiam ipsius et supremum Imperium, summam reverentiam exhibere; debet in nobis, propter omnimodam dependentiam nostram, humilitatem parere; debet nos ad actus religionis continuos excitare : heu ! per abusum scientiæ, sit vanus in se, qui debet humilis esse; obliviscitur Dei, qui Deum ubique debet intueri; idolis servit, qui debet omnia Deo sacrificare, et ad Dei cultum et honorem, creaturas alias referre.

Utinam hoc in philosophis gentilibus tantummodò verum esset; non in Christianis quamplurimis, in quibus scientia vanitatem parit, oblivionem Dei, creaturarum amorem et præferentiam ipsi Creatori. Gentilium philosophorum condemnatio, sit ergò omnium Christianorum pavor.

24. *Propter quod tradidit illos.* In sequentibus n. exprimuntur enormia peccata in quæ, in punitionem præcedentis philosophorum ingratitude, Deus sivit illos turpiter delabi.

Tria autem notantur derelictionum genera : primum, in desideria cordis; secundum in passionem pudendas et ignominia, quibus naturalem voluptatis usum, in nefarium inverterunt; tertium in reprobum sensum, in sensum depravatum, seu mentis inordinationem, quæ malum bonum judicat, et bonum malum, quæque beatitudinem in turpitudine et infamia collocat.

1° Itaque, quia Deum, quem noverant ex creaturis, non glorificaverunt; sed honorem ipsi debitum in creaturas deflexerunt.

Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis. Non impellendo, sed deserendo illos propriæ concupiscentiæ tyrannidi, dæmonum tentationibus, et illecebris peccati : aliundè illos speciali gratiæ auxilio, non retinendo, nec roborando, nec illuminando. Hinc in omnia scelera proni.

Justa puniitio : Deum deseruerunt, Deus eos deseruit ; sivit eos facere quod inberet, etiam maximè fœda, et quibus semetipsos dehonestarent, qui Deum non honorârunt.

Deus, ait Theodoretus, illos suâ providentiâ privavit, et tanquam cymbam sine saburrâ, ferri permisit, detrectans eos gubernare.

25. *Qui commutaverunt veritatem.....* 2° quia commutaverunt verum Deum pro falsis, seu quia pro Deo vero sumpserunt imaginarios, quibus honorem soli Deo vero, et semper laudando debitum tribuerunt.

26. *Propterea tradidit illos.....* Propterea tradidit eos cupiditatibus infa-

eos prolabi in fœdas et infames cupiditates; nam eorum feminae, (quas pudor maximè deceat) oblitæ sexûs sui, naturalem usum commutaverunt in nefarium.

Similiter et masculi, relicto naturali feminarum usu, mutuis cupiditatibus inter se, unus in alterum deslagrârunt; masculi in masculos abominandam patrantes turpitudinem, hisque modis mercedem suæ defectionis à Deo, seu erroris idololatriæ, recipientes in tali turpitudine; ut qui in Deum contumeliosè fuerant, semetipsos hæc nefandâ contumeliâ affligerent.

Et quemadmodum non probaverunt, non æstimârunt, pro merito, Dei beneficium, quo notitiam ejus assecuti sunt; propterea Deus eos tenebris excæcatos passus est abire in mentem reprobam, juxta quam de rebus agendis perversè sentientes, egerunt quæ homines rationales maximè dedecent.

Hinc omni scelerum genere sunt repleti, malignitate, scortationibus, avaritiâ, ne-

Deus in passionibus ignominia. Nam feminae eorum immutaverunt naturalem usum, in cum qui est contra naturam.

27. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu feminae, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit, erroris sui, in semetipsis recipientes.

28. Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt,

29. Repletos omni iniquitate, malitiâ, fornicatione, avar-

ribus; non contenti voluptatibus naturalibus, *naturalem* cupiditatis usum commutârunt in nefarium. Hæc irato Deo, propter idololatriam humano generi provenisse testatur, ait Ambrosius, seu Ambrosiaster. Justam erroris et impietatis mercedem ! merces par operæ.

27. Similiter autem masculi... ut qui in Deum fuerunt contumeliosi, semetipsos istâ nefandâ contumeliâ affligerent. Nota *turpitudinem*. Hæc voce innuit, quod naturam ipsam pudefecerint, ait Theophylactus.

28. Et sicut non probaverunt... Tandem quia non placuit illis Deum nosse et colere; sed reprobaverunt Dei notitiam et cultum. Hinc *Deus tradidit* eos in reprobam et distortam mentem; juxta quam bonum à malo non discernentes; sed utrumque confundentes, in omnia scelerum genera, præcipites ruerunt, omnique iniquitate repleti sunt.

Corruptio generalis et integra fuit : corruptio cordis, mentis, corporis proprii, corporis alieni ipsiusmet.

Obscuratum est cor... Rectæ rationis lumen amiserant, et contra hoc lumen in varios inciderunt errores : hinc contenebrati, concupiscentiis obediunt : hinc integra cordis corruptio, quæ à corde transit ad corpus à corpore proprio ad alienum, à naturali usu ad brutalitatem et ad abominationem.

Terribilis sanè, at justa et proportionata punitio ! Nihil subdatur homini, qui Deo ipsi non subditur : omnia per impuritatem turpentur in homine, qui Deum per impietatem et idololatriam inhonoravit : infra bestias ipsas supponatur homo, qui bestias ipsas Deo præposuit; ipsisque, etiam vilissimis, cultum exhibuit, quem Deo, entium supremo, negavit.

Hæc est impietatis philosophiæ justa merces : sed heu ! quot imploram scæ christianos dicentium non minùs terribilis et justa retributio !

29. *Repletos omni iniquitate...* subaudi : tradidit in sensum reprobum, repletos omni iniquitate, etc.

ritiâ, nequitiâ, plenos invidiâ, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones,

50. Detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum,

31. Parentibus non obediētes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.

52. Qui cūm justitiam Dei cognovissent, non intellexe-

quitiâ, pleni invidiâ, homicidio, contentione, dolo, pravitate : clanculūm calumniatores :

Palām detrahentes, Deo odibiles, et Dei osores, feroces et injuriosi, superbi, fastuosi, scelerum inventores, parentibus immorigeri, rationis expertes, moribus incompositi et ab humanitate alieni, quibus nullus naturalis affectus, nescil fœderis, immisericordes.

Qui cūm Deum esse nossent, eumque summē justum ; practicē tamen noluerunt

His ergō versibus describitur completa eorum malitia : *in sensum* quippe *reprobū traditi, repleti sunt omni iniquitate* : id est quālibet improbitate, per quoscumque respectus. Per respectum ad se : *omni iniquitate et malitia* : fœditate et corruptione pleni fuerunt. Per respectum ad alios : *repleti sunt invidia, homicidio, contentione, dolo*.

30, 31. *Detractores, Deo odibiles*. Alii vertunt, Dei osores : vox græca *θεοσυγῆς* utrumque significat. Et quoniam Deus horret ob scelera sua, et eos, quibus Deus est horrori, propter justitiam quā scelera vindicat. Itaque in Deum impij, in naturam contumeliosi, in homines injuriosi, in semetipsos corrupti et abominabiles fuerunt.

Hic est characterismus illorum temporum, præsertim Romæ, ubi sub flagitiosis imperatoribus, Tiberio, Caligulâ, Claudio, Nerone, regnarunt omnia vitia, et scelera maximē abominanda. Sub Neronis anno 1° creditur hæc Epistola scripta. Hæc enumerat omnia mala, ut vel sic conversi ad naturalem intellectum, intelligerent Irato Deo, hæc sibi provenisse ; Ambrosius. Ex hæc consummatâ gentiliū malitiâ ; disce quantum sit malum neglectus Dei ! quā terrible sit homini, sibi ipsi deseri ; cūm nullum sit barathrum, in quo non decadat præceps ; de peccatis in peccata ; de cognitis et ordinariis, in nova et incognita volvitur ; donec in infernum, omnis malitiæ centrum detrudatur.

Disce et hinc quod sit quædam malitiæ plenitudo, quædam injustitiæ consummatio, talis et tanta criminum inundatio, ut nihil ipsius malignitati desit.

Mens reprobâ, cūm semel facta fuerit, necessariō fit ut omnia distrahantur ac subvertantur, nimirum, aurigâ jam corrupto : D. Chrys.

32. *Qui cūm justitiam Dei...* Gr. qui jus Dei cognoscentes (quoniam talia agentes digni morte sunt) non solūm ea faciunt, sed etiam consentiunt facientibus. Syr. qui cūm norint judicium Dei, quod eos qui talia perpetrant, ad mortem damnat, non solūm ea peragunt, sed etiam participant his qui ea faciunt. Ab hodierno textu græco absunt hæ voces, *non intellexerunt* ; iuxta quem sensus est quōd philosophi erant maximē rei ; quia contra suam scientiam, et mala hæc suprâ dicta faciebant, et aliis ea facientibus, consentiebant.

At juxta nostram vulgatam, taxantur philosophi populorum doctores,

intelligere quòd morte digni sint, qui scelera enumerata faciunt; nec illi solùm, sed etiam, qui ea suo consensu, dnm perperantur, approbant.

runt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; et non solùm qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

quòd licèt justitiàm Dei, seu legem naturalem noverint; practicè tamen considerare noluerunt, quòd non solùm qui scelera enumerata perpetrant, morte digni sunt; sed etiam qui ea dissimulant et approbant; et consequenter quòd et ipsi philosophi digni sunt morte (et si fortè quidam eorum hæc omnia non fecissent), quia populus, ipsis probantibus, et non arguentibus, hæc perpetrabat.

Unde colliges, quòd qui tacet, cùm corrigere tenetur, dignus est morte. Duplex est autem correctio: fraterna, scilicet, ad quam tenentur omnes pro tempore debito, loco et circumstantiis. Alia, quæ non solùm est ad peccantis emendationem, sed magis ad bonum commune.

Inter utramque hoc discrimen est, quòd in fraternâ correctione cessat obligatio, ubi non est emendationis spes: quia hæc correctio ad fratris emendationem ordinatur: secus est in aliâ, ubi superior propter obstinationem, imò pejoritatem delinquentis, non debet à correctione cessare; quia hæc correctio ad bonum commune ordinatur. Vide Lyranum hîc. Quàm defendi ergò tot superiores, qui subditos non corrigunt; quique ob correctionis defectum, subditorum peccatis consentientes, sese illis coram Deo onerant: approbant enim quod non reprehendunt; permittunt quod correctione et punitione non impediunt; quia ex officio corrigere et punire tenentur.

CAPITIS CONCLUSIO.—Ad veram justitiàm nihil contulit philosophia: cùm et ipsi philosophi, qui Deum naturaliter noverunt, multa de virtutibus et vitiis præclare disscruerunt, tamen in tam gravia et enormia scelera ceciderunt, et populum, ejus erant duces, secum præcipitaverunt; unde et non malè inferes, quòd neque nos theologos, scientia justificabit; nisi attentè nobis caveamus ab abusu scientiæ, de quo n. 23. nisi et sollicitè attendamus ad bonum scientiæ usum, qui ibidem indicatur; nisi et insuper vivamus ex fide, à quâ vera justitia. n. 17.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite maximè observanda, et in præxim redigenda.

1° *Evangelium lux est, animæ vitam, et hujus vitæ fontem tibi manifestans, ut vivas: at lux etiam mortem, et mortis originem declarans, ne moriaris.* Hæc lux tibi revelat, quòd vera justitia, animæ vita, ex fide nascitur, fide nutritur, fide crescit, fide consummatur per charitatem operante. Hæc eadem lux Christum, hujus vitæ fontem, at in lege absconditum, nobis clarè revelat. Ut ergò vivas; in Christum crede; ut in vitâ crescas, Christo vitæ fonti, frequenter unire per fidem; imò continuè, ut crescas et continuè.

2° *Eadem Evangelii lux iram Dei tibi revelat, mortem comminantis in eos qui Dei veritatem in Injustitiâ detinent, seu qui Deum per fidem notum non glorificant, non colunt, non amant; sed vivunt quasi non noverint; ita ut in ipsis fides non magis appareat, quàm si in atro carcere detrusa esset.* Eidem itaque ne captivam teneas, ut non moriaris; *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum.* Joan. 3. n. 36.

PRAXIS. — Ut hanc animæ vitam ordinatiùs conceipias, et in praxim faciliùs et frequentiùs redigas; concipo quòd Christus in cruce exaltatus, est fons vitæ, et quòd fides in Christum est medium quo vita hæc à Christo communicatur omni in ipsum credenti; seu fides est quasi canalis, quo è corde Christi, vita fluit in eor nostrum.

Christo itaque, vitæ fonti, frequenter, imò continuè per fidem jungere, ut vivas, ejusque vitam haurias; et ut ab omnibus tuis languoribus et infirmitatibus saneris. Sicut à serpentibus vulnerati non sanabantur nisi oculis corporeis Serpentem æneum, in cruce exaltatum, aspicerent; sic nullus hominum à serpentis infernalis percussione sanabitur, spiritualemque vitam consequetur, nisi oculis fidel Christum in cruce exaltatum aspiciat.

Mortuus es? oculis fidei respice Jesum crucifixum; ipsius mors erit vita tua: languidus es et infirmus? oculis fidei respice Jesum crucifixum, et pro te languentem; ipsius languoribus sanaberis. Vivis? oculis fidei vivæ respice crucifixum, vitæ fontem, et vitam habebis abundantiorē.

O fons vitæ, stilla, infunde mihi vitam! Christe, Fili Dei vivi, credo quòd vita, resurrectio et vitæ fons es: animæ ergò meæ, tibi et in te credenti, da vitam, et vitam abundantiorē; inspira continuè in faciem meam spiraculum vitæ, et per tuam gratiam fias in me fons vivus saliens in vitam æternam.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

Ex dictis in 1° cap. contra philosophos, quos ostendit in peccatis suis inexcusabiles; hic infert et Principes, et Magistratus, et Judices omnes, quicumque sint, qui judicant alios, et damnant ob mala quæ et ipsi perpetrant, inexcusabiles esse. *ÿ. 1.*

Talibus ergo judicibus ostendit supremum esse judicem, qui secundum veritatem judicabit, et cujus judicium declinare non poterunt. Itaque ne suâ duriâ et impœnitentiâ, thesauros iræ, sibi ipsi, apud eum reponant. *2, 3, 4, 5.*

ÿ. 6. Unicuique supremus ille judex reddet secundum opera; bonis operibus præmium: malis verò supplicium; sinè ulla personarum, aut dignitatum acceptione. *7, 8, 9, 10, 11.*

ÿ. 12. Gentiles secundum legis naturalis observationem judicabit, Judæos secundum legis Mosaicæ observantiam: nullus enim homo sine lege, aut scriptâ in corde, aut scriptâ in lapide. Neutram sufficit audire; sed necesse est alterutram adimplere ad justificationem; et secundum hanc aut illam legem judicabuntur Gentiles et Judæi. *13, 14, 15, 16.*

ÿ. 17. Judæos speciatim aggreditur, et ostendit non minùs, imò magis reos, quàm Gentiles; ac 1° quidem concedit illis magnificos titulos, quibus gloriabantur, quasi docti et scientiæ formam habentes. At *ÿ. 21.* hos resumit titulos, et in illos retorquet, ostendens eò gravius in omnibus peccasse. Unde concludendum relinquit et eò damnabiliore esse.

ÿ. 25. Nec obstat eorum circumcisio, quæ quidem prodest, si lex servatur: è contrà verò, si lex non servatur, magis reus erit Judæus quàm Gentilis, legem naturalem servans.

ÿ. 28. Verus Judæus, non qui solâ professione externâ; sed qui corde et legis observantiâ: vera circumcisio, non quæ in carne; sed quæ in corde; non quæ per litteram, sed quæ per gratiam.

Hinc pauci veri Judæi; pauci verè et ante Deum circumcisi: non est ergo quòd de nomine aut circumcisione glorientur.

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **P**ROPTER quod inexcusabilis es, ô homo omnis, qui judicas : in quo enim judicas alterum, teipsum condemnas, eadem enim agis quæ judicas.

Si philosophi, quia Deum et justitiam Dei noverunt, sunt in peccatis suis inexcusabiles, sanè et tu, ô homo quisquis sis, qui aliorum delicta judicas et damnas; eadem tamen committens, omni cares excusatione : eò enim ipso quo alios damnas, et in temetipsum fers sententiam; cùm eadem scelera perpetres, quæ damnas in aliis.

2. Scimus enim quoniam | Scimus enim quòd Deus sit summè jus

CAP. II. 1. *Propter quod inexcusabilis es....* Valde incertum est, ad quos hæc verba dirigat Apostolus, et circa hoc ita divisi sunt Interpretes sacri, ut ferè quot capita, tot sensus; sicut eos legenti patebit : aliter enim D. Chrys. aliter Ambros. aliter D. Ang. aliter S. Anselm. aliter D. Thomas, aliter atque aliter plerique recentiores.

D. Chrys. et post eum Græci hoc de Principibus et Magistratibus præsertim Romanis intelligunt : sic tamen ut cuivis mortalium etiam conveniant, ait Theophylactus. D. August. et post ipsum communiter Latini, de solis Judæis, qui lege Mosaicâ instructi, Gentilium scelera judicabant et damnabant, eadem tamen perpetrabant.

Inhærendo litteræ, videtur quòd omnes omninò judicantes Apostolus arguat; paulatim verò ad Judæos transcat.

In hac ergò sensuum varietate Inhæreo textui Apostolico; et quia n. 1. lego : *Homo omnis, qui judicas.* n. 9. *Judæi primum et Græci.* n. 10. *Judæo primum et Græco,* infero quòd Apostolus omnes indifferenter alloquitur homines qui judicant; sive Judæi sint, sive pagani, sive judices fuerint publici, sive homines privati. Publicos quidem alloquitur judices; qui eò liberius peccabant, quò majorem potestatem habebant, et qui se justos arbitrabantur, si cæteros damnabant.

Privatos etiam homines alloquitur, qui sese mutuò judicabant; Judæi paganos et pagani Judæos; ut notat D. Chrys. et post eum D. Thomas. Omnes ergò judicantes taxat; paulatim tamen sese ad solos Judæos convertit, ut legenti patet.

Propter quod. Gr. διὰ ἰδὲν, proinde, illatio ex dictis, cùm hæc ita sint; id est, cùm Philosophi qui Deum esse, et quidem justum noverant cap. 1. n. 32. sint in suis peccatis inexcusabiles, ut dixi cap. 1. n. 20. Idèò et tu, excusatione cares, ô homo quisquis sis, qui perversè agens, alios judicas et condemnas, sive publico judicio, sive privato.

In quo enim judicas... Id est, eo enim ipso quòd. Syr. Etenim hoc ipsum quòd condemnas proximum tuum, te ipsum agis reum : quandoquidem in his etiam quæ damnas, tu ipse occuparis. Eheu! quot hodie Doctores, Concionatores, Magistri, Judices et Magistratus, se suo ore condemnant! Quicumque docet, et non facit quòd docet; quicumque agit quòd in aliis damnat; hic suam ipsius lilem instruit, suamque obsignat sententiam : attende tibi.

2. *Scimus enim :* Gr. autem. Syr. porrò scimus, scimus omnes; scilicet

tus, et ideo justè et ex æquo judicabit eos, qui talia peccata perpetrant, qualia tu et alij quos judicas.

Quomodo itaque in hoc versaris errore; ut existimes effugero te posse judicium Dei? tu, qui judicas alios, eadem tamen committens scelera, quæ damnas et punis in eis? sicque ex ignorantia non peccas.

An exuberantem Dei benignitatem, immensamque patientiam et longanimitatem contemnīs? an ex Dei lenitate spem impunitatis audes concipere? an ignoras quoniam è contra hæc Dei benignitas ad pœnitentiam te invitat.

judicium Dei est secundùm veritatem in eos, qui talia agunt.

3. Existimas autem hoc, ô homo, qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies judicium Dei?

4. An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnīs? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?

Gentiles, ipsâ naturali ratione, Judæi, præterea ex lege; quoniam judicium Dei, supple est peragendum, secundùm veritatem, scilicet meritorum et demeritorum, absque respectu personarum.

Ipsa ratio docet Deum esse, et summè justum; Deus enim concipi non potest sine justitiâ; ergò ipsa ratio docet judicium Dei fore secundùm veritatem, non secundùm apparentias exercendum: hinc tremor omni seriò reflectenti.

Dens me judicabit secundùm veritatem luminis, sanctitatis et justitiæ suæ. O veritas! ô sanctitas! ô justitia divini Judicis! Quis te non timeat? quis tremebundus non dicat: Non intres in judicium cum servo tuo, Domine, quia nullus apud te justificabitur homo.

Hæc equidem de justo Dei judicio naturalis notitia dormitat nunc in multis, sed circa mortem solet excitari; tuncque moribundum peccatorem eò magis torquet, quo diutius et profundius in vitâ dormitavit. Illam ergò sanus excita; et secundùm illam vive, ut minùs terreat in morte.

3. Existimas autem hoc: quomodò ergo in hoc errore versaris, ut existimes, ô homo, qui judicas alios, et eadem tamen facis, quæ damnas in eis, sicque ex ignorantia non peccas; quomodo, inquam, existimas quòd tu Dei judicium effugies?

Ob tria pervertuntur hominum judicia; vel quia ignorant; vel quia punire non valent; vel quia jus in illis subvertitur gratiâ aut pretio: horum nihil in Deum cadit; scit omnia, potest quæ vult; judicat ex æquo, secundùm veritatem.

4. An divitias bonitatis ejus? Nota hic tria nomina, quæ superaddunt aliquid. Bonitas, seu benignitas, ut ait Syrus, est virtus quâ quis libenter et sponte aliorum utilitatibus expositus est: patientia est virtus quâ Deus malos tolerat: longanimitas, quâ pœnitentiam in longum differt.

An divitias, id est, abundantiam et magnitudinem bonitatis ejus et patientiæ et longanimitatis. Hæc tria contemnūt qui ex eis spem concipit impunitatis; majoremque peccandi licentiam arripit. Ignoras... an ignoras quoniam hæc tria è contrâ te ad pœnitentiam invitant, et ad emendationem vitæ, quantum est ex partē Dei, adducunt.

Bonitas Dei peccatorem invitat ad pœnitentiam: cæcitas et malitia peccatoris abutitur Dei bonitate ad impenitentiam. Hinc bonitas Dei à peccatore contempta, fit severioris judicii causa. Qui divitias bonitatis contemnūt; thesauros iræ reperiet: thesauros pro thesauris; at thesauros iræ, et iræ

5. Secundum autem duritiam tuam, et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram; in die iræ et revelationis justi judicii Dei,

Tu verò, dum obstinatà mente huic Dei misericordiæ resistis; secundum duritiam tuam, quam Dei bonitas non emollit; et secundum impœnitentiam cordis tui, quod nec mansuetudo, nec minæ tangunt; tu, inquam tibi ipsi, iram paulatim reponis et accumulas, in die tremendo judicii, quando Deus justitiam suam manifestans, omnem suam iram effundet in impios.

6. Qui reddet unicuique secundum opera ejus :

Tunc reddet unicuique hominum secundum opera eorum.

7. Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem quærunt, vitam æternam :

Iis quidem, qui in perseverantiâ bonorum operum, gloriam et honorem et immortalitatem expetunt; iis, inquam, dabit vitam æternam :

proportionatæ contemplui bonitatis et patientiæ et longanimitatis. Attende huic veritati et tibi ipsi.

5. *Secundum autem duritiam tuam* : quam nec emollit infinita Dei bonitas; nec justî ejus judicii minæ frangunt. Cor durum est, inquit Origenes, "cùm mens humana, velut cerâ frigore iniquitatis obstructa, signaculum imaginis divinæ non recipit. Hæc durities contrahitur longâ vitiorum consuetudine : *Et impœnitens cor tuum*, Gr. impœnitibile; id est, et secundum impœnitentiam cordis tui, *thesaurizas*; id est, paulatim accumulas, recondis et asservas, *tibi ipsi*, non tibi Deus, *iram*, id est, pœnam; *in die iræ*, id est, in judicio : *et revelationis*, id est, quando Deus omnem suam iram revelabit, et vindictam effundet in impios.

Dies judicii tribus notis signatur : *dies iræ*, quia tunc non erit misericordiæ locus : *revelationis*, quia omnia nuda erunt : *justi judicii*, ex quo quisque pro meritis judicabitur.

Ergo qui misericordiam Dei nunc in vitâ contemnit, in morte et misericordiam contemptam et justitiam iratam sustinebit.

Sicut qui paulatim arcum intendit, tempus dat alteri ut fugiat, qui si fugere nolit, tantò fortius sagittâ emissâ configitur, quantò majori tempore arcûs intensio fuit facta : sic Deus, qui laneos habet pedes, sed ferreus manus, tarditatem supplicii gravitate compensat. D. Hieron. à Cornelio citatus.

Exspectat Deus, quia bonus et æternus : punit tandem, quia sanctus et justus. Ergo ob Dei longanimitatem nec tepescat justus, nec insolescat injustus. Omnia tempus habent.

6. *Qui reddet unicuique.....* bonis operibus, bona, seu præmium : malis operibus, mala, seu supplicium.

Ergo unusquisque sibi thesaurizat : virtutis amator bonorum thesaurum sibi congerit : operaril iniquitatis malorum thesaurum sibi pariter accumulans.

Nihil coram Deo perditum : nullum nostrum dictum, aut factum, oblivioni datur. Hoc cogita semper, hæcque cogitatione malum fuge; bonum operare; semina semen gloriæ, et æternitati labora; thesauriza tibi thesauros gloriæ.

7. *Iis quidem, qui secundum patientiam*; id est, perseverantiam.... *vitam æternam, supple, reddet*. D. Chrys. qui perseverantes in benefaciendo.

Contentiosis verò et veritati non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati, rependet iram et furorem; id est, grave et proportionatum supplicium.

Afflictio, animique anxietas ex æquo retribuetur omnibus hominibus, qui peccaverint, sive Judæi fuerint, sive Gentiles: primum tamen Judæis, quibus major et primum data est gratia; deinde Gentilibus;

E diverso gloria, honor et pax rependetur omnibus, qui bene vixerint, Judæis primum, si Dei gratiæ bene responderint; deinde Gentilibus.

Nec enim apud Deum est ullius personæ respectus; sed merita respicit, et est æquus omnibus.

Ac proinde quicumque exleges, seu sine lege scripta peccaverunt; hi exleges per-

8. Iis autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: ira et indignatio.

9. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantismalum, Judæi primum, et Græci:

10. Gloria autem, et honor, et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco:

11. Non enim est acceptio personarum apud Deum.

12. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege

8. *Iis autem qui... ira et indignatio.* Supple, retribuetur. Syriaca versio utrumque supplevit hoc modo: Iis quidem, qui in perseverantia honorum operum, gloriam et honorem et incorruptionem expetunt; Iis, inquam, dabit vitam æternam: Iis verò qui rebelles sunt, nec acquiescunt veritati, sed iniquitati obtemperant, rependet iram et furorem. Intellige grave supplicium, quale ab irato animo retribuere solet. Ad litteram: contentiosis verò, veritati non obtemperantibus, sed obtemperantibus iniquitati rependet iram.

Licet ergò, imò bonum et sanctum est ambire, sed bonis operibus ambire gloriam æternam, quæ Deus est; tali ambitione promeretur Deus. Nunc ergò labora, sustine, bona opera fortiter age, mala patere. Labor et dolor breves erunt; lucrum erit æternum; vita erit æterna, incorruptio æterna, gloria æterna: æternitati plango.

9. *Tribulatio et angustia.....* supple, à Deo retribuetur; *Judæo primum*, qui plus recepit gratiæ, et voluntatem Dei clariùs novit ex lege; et ideo magis reus, si malum operetur.

10. *Gloria autem et honor.....* scilicet retribuetur *Judæo primum*; si divinæ gratiæ responderit, et juxta hanc gratiam ei oblatam plura bona opera fecerit, quàm Gentilis. Per Græcum hic intellige, non idolorum cultorem, sed Gentilem Dei cultorem, naturæ legi parentem; qualis fuit Job, quales Nialvitæ: ita D. Chrys. Theophyl., etc.

11. *Non enim est acceptio.....* Syr. Non enim est acceptio facierum. Deus in retribuendo vel præmia, vel supplicia, non respicit facies, personas hominum: an Judæus? an Gentilis? an dives? an doctus? an nobilis? sed respicit tantùm merita. Respicit cor, non faciem; respicit charitatem, non dissimulationem personæ: de hoc igitur solo et tu cura: attende ad cor tuum; an charitate ferveat? In charitate et ex charitate vivat? per charitatem operetur.

12. *Quicumque enim sine lege.* Gr. *ἀνόμους*, quasi illegaliter, exlegaliter; id est, sine lege scripta, seu Mosæica: significat Gentiles, qui talem legem non habuerunt: et hi puniuntur, non propter transgressionem legis Mosæicæ, sed propter transgressionem legis naturalis in suis cordibus scriptæ.

peribunt : et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.

13. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.

14. Cùm enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex :

15. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus,

ibunt, et punientur, non tanquam prævaricatores legis Mosalicæ; sed tanquam transgressores legis naturalis : et quicumque in lege Mosalicâ peccaverunt, per eandem legem et juxta illius transgressionem punientur.

Etenim apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt et venerantur; sed qui servant eam, sive scriptis receperint, ut Judæi, sive qui non scripto, sed in corde receperunt, ut Gentiles.

Cùm enim Gentiles, qui legem Mosalicam non acceperunt, naturali ex libero voluntatis motu, gratiâ tamen præventâ, faciunt quæ per legem jubentur; illi, quamvis sine Mosalicæ legis scripto, sibi ipsi sunt lex, seu vice legis :

Ipsa facto demonstrant, quòd legem naturalem habeant insculptam in intellectu suo; seu quòd rectæ rationis dictamen sit quasi scriptura, in illorum intellectu, quasi in tabula, descripta. Hujus rei testimonium reddit conscientia ipsorum, dictans an bene, an malè egerint; et contrariis cogitationibus et inter se altercantibus, aut accusans et remordens, cùm hoc dictamen violarunt; aut approbans et defendens, eùm observarunt.

Et quicumque in lege; id est, legem Mosaicam habentes peccaverunt, per eandem legem punientur; id est, juxta transgressionem illius legis.

Hinc sequitur quòd Deus non sit personarum acceptor; eùm omnes peccatores, sive Judæos, sive Gentiles puniat juxta reatum.

Hinc etiam patet quòd nullus homo sit sine lege, saltem in corde suo scriptâ : hæc lex accusat, convincit, judicat, et damnat omnes malè agentes. Lex ergò conscientia erit omnium hominum judex : secundùm hanc legem, Deus, omnium hominum creator, erit omnium hominum judex.

Sed si sufficit illa lex, ut homines constituentur ante Deum rei, quid erit de nobis, qui præterea legem Evangelicam habemus ?

13. Non enim auditores legis..... Probat quòd Judæi legis transgressores punientur. Quia apud Deum justi habentur, non qui legem accipiunt, audiunt, et venerantur : sed qui eam servant. Ergò non sola fides justificat; sed fides cum operibus. Idem ex n. 6. collige.

14. Cùm enim gentes, quæ legem..... Probat quòd et Gentiles lege non carent; sicque bonum possunt operari; ut n. 10. dictum est.

Nota tamen quòd eùm hic dicitur : *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.....* illud naturaliter, seu naturâ; non opponitur gratiæ, sed legi scriptæ : non vult ergò dicere, quòd Gentes, sine auxilio gratiæ faciant quæ legis sunt, sed sine auxilio legis scriptæ. Sensus ergò est, quòd Gentiles sine lege, sed libero voluntatis motu, gratiâ tamen prævenienti, legem observantes, ipsi sibi sunt lex; factisque suis ostendunt quòd legem habent scriptam in cordibus suis : ut in vers. seq. *qui ostendunt.....*

15. Testimonium reddente.... Id est, (C) hujus rei testimonium reddit ipso-

Quod conscientiæ testimonium clarè patebit omnibus in die iudicii, quā Deus per Jesum Christum judicabit, non de factis tantūm exterioribus; sed etiam de internis et occultis in corde hominum, sicut ego, ut Christi minister, ubique promulgo.

Secundū hanc ergō legem Deus Gentiles judicabit. Tu autem, o Judæe, legem scriptam habens, et non servans, severiūs judicaberis. Tu, Judæi glorioso nomine, tibi places; Inniteris in lege à Deo tibi datā; gloriaris et quōd sis populus Dei.

Cujus animum et voluntatem nosti, et

16. In die, cūm judicabit Deus occulta hominum, secundū Evangelium meum, per Jesum Christum.

17. Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo,

18. Et nosti voluntatem

rum conscientia, quæ approbat, cūm observant; remordet et accusat, cūm violant. Vide paraph.

16. *In die, cūm judicabit Deus...* quasi diceret, quōd testimonium clariūs patebit in die iudicii, quā Deus per Jesum Christum judicabit non de factis tantūm externis; sed et de internis et occultis in corde hominum, et consequenter de cogitationibus et motibus conscientiæ; sicut ego hoc omnibus populis annuntio, seu *secundū Evangelium meum*.

Aliqui hunc n. 16. jungunt cum n. 12. *per legem judicabuntur, in die...* voluntque cætera omnia esse parenthesis, ita ut tres agnoscant parentheses; primam n. 13. *non enim auditores*; secundam n. 14. *cūm enim gentes*, tertiam n. 15. *qui ostendunt*.

Sed simplicius puto omnia explicare ut suprā, et bene colueret n. 16. cum præcedenti. Etenim conscientiæ nostræ testimonium Deus in suo iudicio sequitur et confirmabit.

Deus in corde nostro tribunal erexit, legemque suam digito suo insculpsit in intellectu nostro; in hoc tribunali ratio iudex est; conscientia quasi actor; cogitationes testes, quæ vel accusant, vel defendunt hominem reum.

Hinc dicebat Menander: Moralibus cunctis conscientia Deus est; id est, instat et vice Dei.

Conscientiæ lex et iudicium erit quasi regula iudicii divini: conscientiam nostram Deus quasi librum aperiet; in eo quæ scripta sunt leget et manifestabit, et secundū ea judicabit: hunc itaque iudicem consule, audi, time.

17. *Si autem tu Judæus...* Judæos hic, ex omnium consensu, speciatim aggreditur; ut eandem illis applicet damnationem, quam contra Gentiles, in 1° cap. conclusit. Ut autem illos justè condemnet, duo necessaria sunt. Primum, quōd legem noverint, secundū quōd illam non servaverint.

Primum hic aggreditur: secundum n. 22. Illic itaque et tribus seq. n. mirā eloquentiā concedit illis omnes magnificos titulos, quos sibi attribuebant, sed ut illos n. 21, 22, etc. majori pudore suffundat.

Si autem. Nostræ interpret legit *et dicit*, Gr. hodiernus habet *idē*. Ecce tu Judæus. Omnes Israëlitiæ coeperunt Judæi cognominari, post reditum ex captivitate Babylonica, duce Esdrā, a Tribu Juda, nomen sumentes: gloriosum autem erat hoc nomen, quia significabat veram religionem, scilicet, unius Dei cultum. Notus in Judæa Deus; Judas, confessio dicitur: Theoph. *et requiescis in lege*; id est, inniteris, tibi que complaces in lege à Deo tibi datā; et te verum Dei cultum docente, *gloriaris in Deo*, legislatore tuo; et qui te in populum elegit.

18. *Et nosti voluntatem ejus.* Non tantūm per lumen rationis; sed etiam

ejus, et probas utiliora, instructus per legem,

19. Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt,

20. Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege.

21. Qui ergo alium doces, teipsum non doces : qui prædicas non furandum, furaris :

22. Qui dicis non mæchandum, mæcharis ; qui abominaris idola, sacrilegium facis :

23. Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.

24. (Nomen enim Dei per

legis magisterio edoctus, scis non tantum quæ facienda, quæ fugienda ; sed et meliora et utiliora eligere.

Ejusdem legis præsidio fretus, confidis te posse ducem esse cæcorum, et præluccere illis, qui sunt in tenebris ; hoc est,

Ignaros erudire, imperitos dirigere ; uno verbo, habere putas modum alios informandi, et eos docendi quid facere, quid fugere debeant.

Sed non ideo melior ; imò pejor. Qui enim alium doces, temetipsum non doces ; seu, non facis quod illis dicis faciendum : qui prædicas non furandum, ipse furtum committis.

Qui alios mones non mæchandum, ipse mæcharis : qui abominaris idola, et facis sacrilegia.

Qui de lege à Deo tibi datâ gloriaris, et per ejusdem legis transgressionem, Deum illius auctorem afflicis contumeliâ.

Non ego, sed vestrum accusator sit

per legem et Prophetas. Et probas utiliora. Gr. differentia. Syr. et discernis res congruas quas edoctus es ex lege : Id est, per legem nosti non tantum licitum ab illicito discernere, sed meliora et ad virtutem magis utilia eligere.

19. Confidis teipsum esse ducem cæcorum. Scribas et Rabbinos hic præcipuè tangit, qui magnificos sibi titulos tribuebant ; cæteros vcrò, præsertim Gentiles despiciebant ; cæcos, insipientes, infantes vocabant. Confidis : Id est, tu tibi ipsi persuades quòd cæteros potes docere : quasi cæcorum ducem.

20. Eruditorem insipientium ; Id est Imperitorum habentem formam scientiæ et veritatis... Jactas te, quasi in lege habens regulam, non tantummodo sciendorum et agendorum ; sed et formam et rationem alios docendi, quid facere, vel fugere debeant.

21. Qui ergo alium doces.... Resumit scientiæ et gloriæ titulos, quos sibi tribuebant, et quos illis concessit ; sed resumit, ut in eos retorqueat, illosque in omnibus ostendat legis violatores : resumptionem incipit ab ultimo et perfectiori. Qui ergo alium doces quid faciendum, temetipsum non doces : ad faciendum te non excitas, dicis et non facis. Prædicas... Vide paraph.

22. Qui dicis non mæchandum... Qui abominaris idola, sacrilegium facis : Syr. diripis ædem sacram, sacrilegium facis ; Id est, peccas contra veri Dei religionem ; eumque graviter offendis, sive res Dei conculcando, sive res sacras usurpando, sive ei non offerendo quæ et qualia lex præcipiebat, sive alio modo templum profanando. Falsos autem Deos colere, aut verum Deum spernere et enormiter offendere, quid multum interest ?

23. Qui in lege gloriaris.... Gloriaris quod legem à Deo acceperis : et per legis transgressionem, Deum legis auctorem, afflicis contumeliâ. Tria sunt hic crimina primum quòd dehonestat : secundum, quòd Deum à quo sunt honestati, dehonestat : tertium, quòd lege, quâ honestati sunt, Deum dehonestat, transgredientes illam : Theoph. post. Chrys.

24. Nomen enim Dei... Hoc probat auctoritate Iſaiæ, 52. n. 5. quem citat

Isaias. 52. 5. Nomen Dei, inquit, malè auditur ac probris afficitur vestrà culpà, inter gentes idololatræ, scilicet ob peccata vestra.

Hinc inferte quodnam sit vestrum apud Deum meritum : nec vobis ob circumcisionem blandiamini.

Circumcisio quidem prodest, si adsit legis observatio : sin autem legis prævaricator es, non tibi plus proderit circumcisio quàm præputium.

E diverso, si gentilis præputiatus, mandata Dei, quibus justificantur homines, observet; ille apud Deum verè et reipsà reputabitur ut circumcisos.

vos blasphematur inter Gentes sicut scriptum est.)

25. Circumcisio quidem prodest, si legem observes ; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est.

26. Si igitur præputium iustitias legis custodiat : nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur ?

tanquam illorum accusatorem. *Nomen Dei per vos ;* id est, propter vos, et peccata vestra in legem ; *blasphematur ;* id est, ignominia afficitur inter Gentes, dicentes : Qualis lex, quæ talem vitam parit ; vel qualis Deus, qui talem habet populum ? Simile quid habet Ezech. cap. 36. n. 20.

Hinc ergo concludendum restat Judæos non minùs, imò magis reos, quàm Gentiles ; ideoque eandem cum eis meruisse damnationem. Hæc omnia supradicta in Judæos quidem directè dicuntur, sed, heu ! in quot Christianos indirectè ! ut in fine capituli ostendetur. Unum hic dico : quòd vita sancta Christiani, laus est Dei perennis ; mala autem vita quasi continua blasphemia. Vide qualis sit tua.

25. Circumcisio quidem prodest.... Supradictæ conclusioni contradicere poterant Judæi, ob signaculum federis à Deo cum ipsis initi, quod in sua carne gerebant, et quo à Gentilibus discernebantur : quod prævidens Apostolus, respondet, circumcisionem sine legis observantia, nihil prodesse. Itaque et illos hoc signaculo, quo gloriabantur, hic spoliât ; eosdem et ipso Judæi nomine spoliaturus.

28. Non enim qui in manifesto Judæus.... Ut hunc versum et sequentes intelligas, cum D. Chrysostomo distingue duas leges, duas circumcisiones, duo præputia.

Legem Mosaicam litteris scriptam, legem naturalem in cordis tabulis insculptam ; circumcisionem carnis, circumcisionem cordis ; præputium à naturâ, præputium à voluntate. Piacet Deo circumcisio cordis : hanc Deus intendit, et propter eam jussit circumcisionem carnis ; hæc autem sine circumcisione animæ supervacanea est.

Circumcisio igitur prodest ; si adsit animæ, seu cordis circumcisio, et legis observatio : sin autem, legis es prævaricator ; non tibi plus proderit circumcisio, quàm si præputium haberes. Cum hæc scribebat Apostolus, circumcisio erat adhuc Judæis licita ; imò et sibi necessariam putabant, et id in eos hic non urget D. Paulus ; sed ex legis inobservantia infert inutilem fuisse et esse circumcisionem : vel loquitur de circumcisione, prout erat in statu legis.

26. Si igitur præputium.... E contrario infert quòd si homo præputiatus, id est, Gentilis, legem naturalem custodiat, apud Deum reputabitur ut circumcisos : tantùm illi valebit status incircumcisos, quantum alteri circumcisionis status.

27. Et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis es?

28. Non enim qui in manifesto, Judæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio:

29. Sed qui in abscondito, Judæus est: et circumcisio cordis in spiritu, non litteræ: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

Et Gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus est; si mandata Dei, ut dixi, perficit: sui comparatione, te, ô Judæe, qui legem violas, condemnabit, licet scriptam legem habeas, et carnalem circumcisionem.

Etenim coram Deo verè Judæus est, non ille qui exterius tantum et per publicam Judæismi professionem talis est; neque vera circumcisio et Deo placens est illa quæ sit et pareat in carne.

Sed ille verè coram Deo Judæus est, qui intus et in animo, per fidem et internas virtutes, Judæus est; et vera circumcisio, quam Deus imprimis intendit, est illa, quæ cor à vitiis et concupiscentiis circumciditur; quæ sit per spiritum, non per saxeum cultum in litteris legis expressum; per gratiam, non per legem. Hujus autem Judæi interni et spiritualis circumcisionis laus non est apud homines, qui externa tantum vident; sed apud Deum, qui cor et animum intuetur; et idè talem et taliter circumcissum approbat. Quot ergo de nomine Judæi et circumcisi falsò gloriantur!

27. *Et judicabit id quod ex natura est...* Et Gentilis ille, licet præputium habeat, cum quo natus est, in legem naturalem perficiat, sui comparatione, te condemnabit, ô Judæe, qui legem violas, licet et scriptum legis habeas, et circumcisionem. Eodem sensu Christus Matth. 12. 41, 42. dixit: *Viri Niniivitæ surgent in judicio, etc. Regina Austri, etc.*

28. *Non enim qui in manifesto....* Syr. qui palam. Id est, qui exterius tantum, seu per publicam Judæismi professionem, et externam observantiam; subaudi: hic verè et coram Deo Judæus est, Deoque placens.

Neque quæ in manifesto, in carne... Syr. nec etiam, quæ in carne conspicitur circumcisio, supplæ, est vera circumcisio; quæ Deo placet, et quam Deus præcipuè intendit.

29. *Sed qui in abscondito Judæus est;* id est, sed ille verus est Judæus, qui in corde, et legis observatione ex corde profectus, Judæus est: seu, qui per fidem, et internas animi virtutes, et spiritualem legis observantiam, Abrahamum patrem suum imitatur.

Et circumcisio cordis.... id est, et vera et Deo placens circumcisio est ea, quæ cor circumciditur à vitiis et concupiscentiis.

In spiritu, non litteræ; id est, quæ sit per Spiritum Sanctum, non per litteram: seu per gratiam, non per legem.

Cujus. Gr. τοῦ, vel in masc. vel in neutro; si primum, *cujus* Judæi. si secundum, *cujus* Judæi et circumcisionis spiritualis, *laus, non ex hominibus*, qui vident exteriora; sed apud Deum, qui intuetur cor.

Ex hucusque dictis concludendum, plerosque Judæos nomen Judæi et circumcisi coram Deo non habere; nec majoris fuisse apud Deum meriti, quàm Gentiles; sed utrosque reos fuisse, et neutros habere unde gloriantur, sed unde humilientur.

Corollarium pietatis seu in hoc Capite ad pietatem maxime notanda, et in praxim redigenda.

PRIMO. Ex vers. 2. disce excitandam et nunquam dormire sinendam hanc, quam habemus de Dei judicio notitiam.

Judicium Dei est secundum veritatem, id est, justum; nihil dans gratiæ, nihil odio, omnia æquitati; personam non respicit, sed causam; bonum et malum attendit et ex æquo judicat: omnia scit; potest quæ vult; ex recto judicat.

O incorruptum, et incorruptibile Dei Judicium! quàm terribile eris homini corrupto, et corde non recto! alios docenti, et non facienti! alios judicanti et damnanti, et eadem mala facienti! habenti speciem boni et veritatem mali!

Omnibus quidem hominibus terribile erit judicium Dei: at præcipuè Christianis legem Dei scientibus, et non servantibus; religiosis, sacerdotibus sanctitatem professis, et secundum status sui sanctitatem non viventibus, doctoribus, concionatoribus, alios docentibus, et quæ docent non facientibus; iudicibus Ecclesiasticis et sæcularibus, eadem agentibus quæ judicant et damnant in aliis.

Hanc Divini iudicii severitatem ut vites, stude coram Deo talem esse, qualem te vult Deus; nomen, professionem, officium, dignitatem tuam imple.

Cave ne cum Judæis de solo nomine, de professione sola, de sola sanctitate status tui glorieris; sanctum se credere propter sanctitatis votum, aut propter status sui sanctitatem, maximus error: ille verè sanctus est, qui secundum status sui sanctitatem vivit; qui regulas perfectionis servat: è contrà ille prævaricator et eò damnabilior est, qui sanctitatem professus, longius à sanctitate, moribus distat, Deumque per prævaricationem legis inhonorat; ita ut per eum, et propter eum, nomen Dei blasphemetur. A tali blasphemia libera me, Deus misericors; ab occultis meis, et ab alienis. ob scandalum: *Parce mihi, Domine*: da mihi in posterum, nomen Christiani, professionem religiosi, sanctitatem sacerdotii pro viribus, per tuam gratiam implere. Amen.

Secundo. Ex n. 28, 29. etc. disce quis sit verè Christianus, non qui talis est externâ professione, sed qui corde et spiritu Christianus est.

Christianismus* in charitate propriè consistit, quæ cor per cupiditatum abnegationem circumcidit. Quot itaque Christiano nomine gloriantur, et qui reverà Christiani non sunt! charitatem non habent, cupiditatibus flagrant!

Si professio exterior non sufficiebat ad Judaismum, quantò minùs ad Christianismum!

Parùm ergò prodest Christiano, per baptismi characterem, à cæteris Gentilibus distingui, et ab eis per Sacramenta et Christianismi exteriora separari, si moribus et vitâ cum illis uniat; si Christianæ legis, cujus anima charitas, sit prævaricator, et Christi non sèrvet mandatum. Si Gentilis, legem naturalem servans, Judæum legis scriptum habentem, sed non observantem, damnabit: quantò magis Gentilis ille Christianum damnabit, qui Christi mandatum et exempla non custodit!

Itaque cave Judaismum in Christianismo: ne glorieris in solo nomine Christiani; ne requiescas in Evangelio; ne fiduciam tuam reponas in sola professione exteriori, imò nec in exteriori Sacramentorum perceptione: sed charitati stude semper; sis in corde et ex corde Christianus: ama Deum, et ex amore serva Dei præcepta, omnesque ejus adimple voluñtates.

Deus, utpote mens æterna et optima, mentem potissimum spectat, cor intuetur, de corde judicat : mente igitur et corde potissimum serviendus ; mente purâ, corde mundo, seu in spiritu et veritate adorandus.

TERCIO. Ex n. 29. disce et recordare semper, quòd veri Christiani laus, non ex hominibus, sed ex Deo, qui mentem et cor intuetur.

Ergò ad hominum judicia plerumque falsa non attendendum ; sed ad Dei, cor penetrantis, judicium : æstiment, contemnant homines : quid ad me ? nec virtutem dabit eorum existimatio, nec auferet contemptus : sum id quod sum coram Deo ; cætera nihil.

Domine, Deus virtutum, converte me ; da mihi cor rectum, cor amore tui fervens, cor te verè et sincerè diligens : tunc quidquid sit de hominum judiciis, ostende faciem tuam, et salvus ero.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

Primo et secundo vers. proponit et solvit objectionem contra dicta in fine cap. 2. Deinde 3° et sequentibus versibus, usque ad vers. 9. duas alias objectiones ex prima subnascentes pariter proponit et solvit.

Judæos ergò, quos in cap. 2. depresserat, hic primùm extollit, dicens eos Gentilibus præcellere, in eo quòd Judæis concredita sunt eloquia et promissa Dei, quæ Deus fideliter adimplebit, nonobstante quorundam Judæorum incredulitate.

At vers. 9. Judæos rursus humiliat, et Gentilibus æquat in negotio salutis, in eo quòd omnes et hi et illi sub peccato fuerunt: quòd et multis Scripturæ testimoniis probat usque ad n. 19. ubi concludit omnes coram Deo reos esse, et iræ Divinæ obnoxios; nec operibus legis justificatos fuisse.

Vers. 21. Suam de gratuita per fidem justificatione doctrinam aperit et explicat, usque ad vers. 27. quâ stabilitâ et explicatâ, Judæum Romanum, de suis operibus legalibus gloriabundum, confundit dicens: *ubi est ergò gloriatio tua?*

Denique ostendit hanc gratuitam, per fidem, justificationem Deo dignam esse, qui cùm sit omnium Deus, dignum est ut in omnes suam effundat misericordiam; et sicut omnium unus est Deus et creator; ita omnibus unum sit salutis medium, unusque Mediator: et hoc legem stabilit, non destruit.

•

CAPUT TERTIUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **Q**uid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis?

2. Multum per omnem modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.

3. Quid enim si quidam illorum non crediderunt? Num-

Si verè et coram Deo ille Judæus est, qui corde; siquæ vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis: quid igitur eximium habet Judæus ex genere? et quam utilitatem affert illi circumcisio carnis?

Multum omnino prærogativæ habuit Judaicus populus supra Gentilem; in primis quidem, quia Deus ei sua concedidit eloquia, Prophetias de Messia, futurorum ejus mysteriorum prædictiones.

Nec est quod quis dicat, quod eis plerique non crediderunt; esto enim quidam

CAP. III. 1. *Quid ergo amplius?* Gr. præstans, seu eximium. Syr. quæ est igitur excellentia Judæi?

Interrogatione proponit objectionem, quæ contra proximè dicta fieri potest, quasi diceret: Si ita se res habet, ut coram Deo ille sit verè Judæus, qui ex corde Judæus est: et illa sit vera et Deo grata circumcisio, quæ cordis, non quæ in carne: cap. 2. vers. 28, 29; et Deus æquè remuneret Gentilem ac Judæum, legem observantes, n. 10.

Quid igitur prærogativæ Judæo ex genere, seu Abraham filio? aut quam utilitatem affert ipsi circumcisio carnis? Duplex est quæstio: primæ hic respondet Apostolus: secundæ in quarto cap. respondebit.

2. *Multum per omnem modum.* Respondet quod multum omnino prærogativæ habuit Judæorum populus supra Gentilem.

Hoc intellige de tempore quod præcessit adventum Christi Domini, secundum priora tempora, ait S. Anselm.; nam tempore Evangelii omnes sunt unum, ut dicit ad Gal. 3. n. 28.

Multas Judæorum prærogativas recensebit cap. 9. n. 4 et 5. Unam hic referre modò sufficit. *Primum quidem.* Syr. in primis; id est, præcipuè, quod Deus eis, ut amicis suis, concedidit eloquia sua; prophetias de Messia, prædictiones futurorum ejus mysteriorum, oracula, figuras futurorum in Ecclesiâ scilicet Christianâ.

Et hæc est Judæi summa privilegii. Bone Deus! Si tua de Christo nascituro oracula, promissiones, tantum fuere bonum, quid ergo ejusdem Messiae nati, mortui, suscitati; ad dexteram tuam sedentis, exhibitio? Si futurorum mysteriorum prædictiones, figuris et umbris obvelatæ, tantum fuere privilegium! quid ergo eorumdem mysteriorum jam peractorum, aut perficiendorum aperta revelatio? manifesta explicatio?

Et hæc est tua in nos beneficentia! sic nos dilexisti, ut tuum nobis unigenitum dederis Filium; nos apertè per tuum docueris Filium; nos abundanter et copiosè per tuum redemeris Filium; omnia nobis in tuo donaveris Filio: ob hanc immensam misericordiam tuam sis in æternum benedictus, ô Deus misericors!

3. *Quid enim si quidam illorum non crediderunt?* Occurrit objectioni novæ, ex præcedenti responsione nascenti, simulque quasi transiens et aliud agens,

non crediderint, nūm propterea desit esse Dei beneficium? nūm istorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in suis promissis? hoc impossibile est.

Deus enim summè verax est, qui nec falli potest, nec fallere; à quo longè distat homo, qui, ut homo, et falli potest et fal-

quid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit? Absit.

4. Est autem Deus verax: omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut justifi-

Judæorum ptingit infidelitatem, quā Christo et Evangelio credere noluerunt; et Dei propugnat fidelitatem, quæ sua promissa exhibuit, nonobstante hæc Judæorum incredulitate.

Prævidens ergò Apostolus quòd posset quis ei instare, dicens: quid profuere Judæis incredulis eloquia Dei?

Respondet 1°: esto, quidam, imò plerique non crediderint: nūm ideo desit esse beneficium ex parte Dei?

Respondet 2°: esto non crediderint: an illorum incredulitas inanem reddet Dei fidelitatem in promissis suis?

Absit; id est, nonobstante illorum incredulitate, Deus stabilit promissis, quæ fecit patribus eorum de Messia ex eis nascituro, omnesque Gentes per fidem justificaturo.

Mirabilis Deus in omnibus suis, non tantum operibus, sed et verbis: Promisit Abrahæ, Isaaco, Jacobo, Davidi, Messiam ex ipsorum posteritate nasciturum: Deus in tempore exhibet quod promisit Patriarchis, dat Messiam: Israelitæ, Abrahæ, Isaaci, Jacobi filii, Messiam non receperunt.

An hæc infidelitas inanem et otiosam reddet Dei fidelitatem? absit. Deus de lapidibus suscitavit Abrahæ filios. Ecce convertimur ad Gentes, aiunt Apostoli à Deo inspirati; Gentiles Evangelio credunt, per fidem fiant spirituales Abrahæ filii, verique Israelitæ facti; Christum Abrahæ promissum receperunt.

Hinc obstupesce ob ingratam humani cordis perversitatem, donum donorum Dei respicientem: Hinc et mirare omnipotentem Dei bonitatem, ex malis hominum bonum elicientem.

Odi, time cor tuum, perversitatem ejus observa semper; ama Dei bonitatem, in eam spera, ei totus innitere.

4. Absit. Gr. ne fiat. Est autem Deus verax. Gr. esto autem Deus verax. Flat, ait Ambros.; sit, ait Chrysost. juxta quam lectionem sensus est, sit et credatur; vel et appareat Deus constans in promissis suis, etsi vel omnes homines sint mendaces, fidemque fallant.

Syriaca versio: Absit, si quidem Deus verax est: juxta quam lectionem et nostram sensus est, Absit, quasi diceret: Impossibile est Dei fidelitatem hominum infidelitate aboleri. Deus enim summè verax est; semper et in omni casu est et manet verax in dictis et promissis suis; veritas ipsa est: hincque nec falli, nec fallere potest.

Omnis autem homo mendax. In quo procul abest ab homine, qui naturæ suæ corruptione, mendax et fallax est. Nullus enim, qui ex intellectus ignorantia sæpe non fallatur; nullus qui ex voluntatis mutabilitate, aut malitia non fallat aliquando, aut possit saltem fallere.

Sicut scriptum est. Ps. 50. Dei veracitatem non vinei hominum infidelitate, probat exemplo et verbis Davidis, post peccatum suum dicentis: *Miserere mei, Deus... ut justificeris....* id est, ita fiet, si mea peccata condones, ut justus et verax appareas in promissis tuis, de stabilitate solii mei; de Messia

ceris in sermonibus tuis, et vincas cūm judicaris.

lere: Dei autem veracitatem non vinci hominum infidelitate, testatur David, post peccatum suum dicens: *Miserere mei, Deus*; sic enim flet ut justus et verax appareas in tuis promissis de regni mei stabilitate; do Messia ex me nascenturo. Merui equidem ob scelus meum his promissis frustrari, et reverà judicant homines te propterea fidem mihi non servaturum; sed parce mihi: sic hominum judicia vinctes, et illustrior apparebit fidelitas tua.

5. Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram?

Sed, inquis, si Dei justitia spectatior redditur hominum injustitià, nonne hinc sequitur quòd Deus sit injustus, cūm peccatores punit, per quos glorificatur?

6. (Secundūm hominem dico). Absit. Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum!

(Non meis, sed implorum verbis hinc utor): sed absit hæc imple cogitatio. Si enim injustus est Deus, quomodo supremus erit hujus mundi iudex?

7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius: quid adhuc et ego tanquam peccator iudicor?

Nam si, inquit impli, veracitas Dei per meum peccatum clarior et illustrior apparet; cur ego, tanquam peccator iudicor, condemnor, et punior?

ex me nascenturo. Vide paraphras. et vincas cūm judicaris; et consequenter flet ut vincas in iudicio; seu vincas judicia temeraria hominum, quæ præsumunt te, ob peccata mea, fidem mihi non servaturum. Vincit in iudicio, qui justus apparet in ille; vinctes ergò, et cō magis justus et fidelis apparebis, quò per peccatum meum factus sum promissis tuis indignior.

Hinc D. Paulus vult dicere quòd incredulitas Judæorum Dei fidelitatem non solūm non reddet inanem, sed et illustriorem.

5. Si autem iniquitas nostra... Altera objectio ex ultima responsione nascentis; si peccatum Davidis, etc. si incredulitas Judæorum, etc. et consequenter si iniquitas nostra justitiam Dei, seu fidelitatem Dei reddit illustriorem:

Numquid iniquus est Deus? nonne sequitur quòd Deus non posset sine injustitiâ peccatores punire? punit enim per quos glorificatur.

6. Secundūm hominem dico. Ne quis hoc loquendi modo scandalizetur, monet quòd hominum, et quidem errantium more, loquatur: Absit: alioquin quomodo..... quia manifestè absurdum est quod objicitur, satis habet respondere, quòd si Deus esset injustus, mundum non posset judicare: atqui credimus omnes quòd Deus est iudex mundi: ergò et quòd justus.

Vera autem ratio cur Deus justè puniat peccatorem, dabitur n. 8. ubi eadem objectio repetetur.

7. Si enim veritas Dei. Priorem objectionem n. 5. factam urget clarioribus verbis: Si veritas; id est, veracitas Dei, abundavit, id est, clarior et illustrior facta est per meum mendacium, seu per peccatum meum; cur ego iudicor, condemnor, et punior tanquam peccator? Assumit in se personam peccatoris.

Imò quare potius non peccemus propter hunc finem, scilicet, ut nostris peccatis spectatior fiat Dei gloria : (sicut aliqui per calumniam dicunt de nobis, verba nostra sic interpretantes, quasi nos ita loquamur) ? Sed procul à piis animis sint hæc impietates ; et ita sentientes, et ita calumniantes, justè et meritò damnabuntur.

Sed, ut ad propositum redeam : an nos Judæi præcellimus Ethnicos in salutis negotio ? minimè ; jam enim in superioribus ostendi omnes, et Judæos et Græcos esse sub peccati jugo captivos : in hoc autem, quæ, et ubi præcellentia ?

Quod et de omnibus simul probò Sacræ Scripturæ auctoritate, apud Judæos irrefragabili.

Scriptum est Ps. 13. Non est quisquam justus : non est qui intelligat aut requirat Deum.

8. Et non (sicut blasphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona : quorum damnatio justa est.

9. Quid ergò ? Præcellimus eos ? Nequaquam. Causati enim sumus, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse :

10. Sicut scriptum est : quia non est justus quisquam :

11. Non est intelligens, non est requires Deum.

8. 9. *Et non (sicut blasphemamur...) faciamus mala*, Imò potius facienda erunt mala, ut inde major Deo gloria proveniat. Aliud inconveniens, quod inferitur : *sicut blasphemamur*, id est, sicut per calumniam, aliqui verba nostra, non bonâ fide referentes, dicunt de nobis.

Fortasse quia diverat Apostolus : *ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia*. Quidquid sit, hæc omnia D. Paulus tanquam nimis absurda satis habet detestari, *absit*, quod abominantis est. Et hanc calumniam contemnere et pernâ dignissimam dicere : *quorum damnatio : quorum id est, et ita sententium et ita calumniantium damnatio justa est*.

Nota quòd vera responsio ad hanc objectionem n. 5. inchoatam, sit, quòd peccatum per se et directè non facit ad Dei gloriam (Imò per se avertit à Deo) : sed tantùm per accidens et præter intentionem peccantis, quatenus Deus per suam potentiam et sapientiam scit ex malis elicere bona.

Vera itaque causa illustrioris Dei gloriæ est omnipotens Dei bonitas et sapientia, peccatum contra naturam suam, et contra peccantis intentionem, ordinans ad sui gloriam.

Hinc justè puniatur peccator, Dei legem violans ; hincque nunquam facienda mala, quæ Dei sunt offensæ.

9. *Quid ergò præcellimus eos ?* Post digressionem, redit ad propositum : An quia dixi n. 2. multùm omninò prærogativæ esse Judæis, quibus concredita sunt eloquia Dei, ideòne nos Judæi præcellimus Gentiles ?

Respondet : *Nequaquam*. Gr. non omninò, et in hoc Apostolus non est sibi contrarius : quia quod dixit de Judæorum excellentia, intellexit de beneficiis externis, de lege, de Scripturis, etc. Quod autem negat nunc, intelligit de vera justitia, à qua petenda est vera hominis excellentia.

Causati enim sumus. Gr. præcausati sumus enim. Syr. jam ante determinavimus de Judæis et Gentilibus omnes esse sub peccato.

Probat non ideò præcellere Judæos ; quia cap. 1 et 2. Jam ostendimus et Judæos et Græcos esse peccatores, seu sub jugo peccati ; ubi est præcellentia vestra ? sicut n. 27. *Ubi est ergo gloriatio tua ?*

10. *Sicut scriptum est : quia non est justus quisquam*. Gr. Neque unus.

11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. Vide paraph.

12. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

13. Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dosè agebant: Venenum aspidum sub labiis eorum:

14. Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.

15. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem:

16. Contritio et infelicitas in viis eorum,

17. Et viam pacis non cognoverunt:

18. Non est timor Dei ante oculos eorum.

19. Scimus autem, quoniam quaecumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur: ut omne os obstruatur, et sub-

Omnes à via recta mandatorum ad vias pravas declinaverunt, pariter inutiles facti sunt: non est qui bonum faciat; non est, inquam, vel unus.

Sepulcrum apertum est guttur eorum, linguis suis usi sunt ad alios decipiendos; in ore suo paratum habent venenum, non minus lethale, quam aspidēs.

Et Ps. 9. quorum os oxeeratione et amarulentia plenum est.

Et Isai. 59. n. 7. veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem; non vadunt, sed eurrunt.

Contritio et calamitas in viis eorum, quocumque vadant, conterunt, et omnes reddunt miseros.

Et viam pacis non cognoverunt: non est timor Dei ante oculos eorum: Deum Iudaei non timent; hinc nec timore vindictae abstinere à malitia.

Nec est quod quis dicat, hæc ad Iudæos non pertinere; cum certum sit et omnibus notum, quidquid lex loquitur, ad eos potissimum attinere, qui sunt sub lege: su-

His sacræ Script. testimoniis probat de omnibus prorsus hominibus, tum Græcis, tum Iudæis; quod jam speciatim, 1° de Gentilibus, deinde de Iudæis probavit; nimirum omnes fuisse sub peccato. Hoc autem probat ex Scripturis propter Iudæos, ut suâ propriâ lege convincantur.

Circa hæc testimonia, notandum 1° quod partim ex Psalmis, partim ex Isaia deducantur:

2° Quod verba non semper referat Apostolus, sed sensum:

3° Quod generalitas hominum in illis expressa, debeat intelligi de humano genere, quale est ex origine sua: et qualis unusquisque perseverat, donec iustitiæ Dei particeps fiat, per fidem Jesu Christi.

4° Quod enumerata in his versibus vitia, non censenda sint in singulis hominibus; sed alia in aliis: ita tamen ut omnes sint, vel fuerint sub peccato.

Denique quod in his versibus bene describantur peccati et concupiscentiæ effectus humanum genus infelices, ut infra, post vers. 20.

19. Scimus autem quoniam quaecumque lex. Ne Iudæi dicant hæc Scripturæ testimonia de Gentilibus esse intelligenda, illos præcenpat Apostolus, et probat de Iudæis principaliter intelligenda, quia ex Lege, ex Psalmis et Prophetis desumpta; qui Prophetæ et Psalmi Iudæis præcipue loquuntur.

Ut omne os obstruatur, Syr. ut omne os obturetur, et universus mundus debitor sit Deo. Arab. statque universus orbis sub censurâ Dei; id est, et hæc ideo vobis indicant et exprobrant Psalmi et Prophetæ: ut omne os superbum, et se sine peccato asserens, obturetur; eique silentium imponatur.

Omne os, 1° Iudæorum; quia omnes fuere legis Mosaicæ violatores; 2° Omne os Græcorum; si enim de ipsis Dei cultoribus ita loquuntur elo-

prædicta autem ex lege sunt desumpta, et hæc ideo vobis exprobrat, ut omnibus omnino hominibus os obstruatur: nullus audeat se absque peccato esse gloriari; sed è contrà omnes omnino sciant et confiteantur se Deo iudicii obnoxios esse.

Quandoquidem nec lex Mosæica litteraliter observata, quemquam mortalium verè et coram Deo reddet unquam justum; quia, per legem datur quidem cognitio peccati; sed non datur remedium peccati, nisi recurratur ad Christum.

ditus fiat omnis mundus Deo:

20. Quia ex operibus legis non justificabilur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati.

quia Dei, quid de infidelibus, qui peccatis et impietatibus erant obruti?

Omnes ergò prorsus homines sciant, et nemo gloriatur se absque peccato esse: sed è contrà, omnes omnino homines sciant se Deo iudicii obnoxios esse ad mortem æternam.

Subditus; Gr. ὑπόδικος; id est, reus, obnoxiosusque, ille propriè dicitur, qui illi ipse ad defensionem minimè sufficere cum possit, alterius patrocinii ope indiget, ait D. Chrys. talis erat conditio nostra. Idem.

Universus itaque mundus reum se fateatur, subditum æternæ condemnationi, debitorem pœnarum, divinæ vindictæ obnoxium; et in hac reatus sui confessione, sese Deo et Christo ejus subiciat, ejusque gratiæ auxilium imploret, si justificari et salvari voluerit.

20. *Quia ex operibus legis*. Syr. quandoquidem nec lex mosaica, nec opera legis, quemquam mortalium verè et coram Deo reddet unquam justum. *Per legem enim cognitio peccati*; id est, datur. Docet quid faciendum, quid fugiendum, etc. at non dat remedium peccati, seu gratiam, quâ tollitur peccatum: hanc solus Christus dat; ad eum ergò necessariò recurrendum, ejusque jugiter implorandum auxilium.

Et hæc est conclusio ex hucusque dictis deducenda; nec philosophia, nec lex Mosæica, verè iustum reddidit quemquam; omnes sub peccati iugo fuere, omnes obnoxii, omnes Christi ope indigentes.

Hanc veritatem edoctus, eoque penitus imbutus et tu, coram Deo, reatum tuum, humilis ac tremebundus agnosce, et ob eum prostratus et supplex frequenter adora Deum, rogans obnixè, ut per Christi Salvatoris tui merita largiatur, ut ad peccatorum tuorum indulgentiam, et ad gratiam valeas pervenire.

Υπόδικον te, et condemnationi obnoxium agnosce, nisi tui misereatur Deus; hanc ergò misericordiam ob Christum et per Christum frequenter implora, et cò frequentius, quò periculosior et generalior est universi mundi per concupiscentiam corruptio,

Hujus concupiscentiæ affectus habes in n. 10. 11. 12. etc. bene descriptos. 1° Per peccatum justitiâ spoliatur: non est justus; 2° rationem corrumpit; non est intelligens; 3° cor depravat et avertit à Deo, ut ad creaturas convertatur: non est requirens Deum: omnes declinaverunt à Deo, scilicet ad creaturas; 4° ad omne bonum opus reddit inutiles, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, aut si faciat, illud corrumpit malâ intentione, aut circumstantiâ reâ; 5° cor corruptum suum in linguam diffundit virus, quæ mundum brevi replet iniquitate, utpote quæ est iniquitatis universitas et mundus injustitiæ, ut ait D. Jacobus: sepulcrum patens est; 6° lingua veneno infecta fit omnis doli et fraudis instrumentum, per mendacia, per-

21. Nunc autem sine lege
justitia Dei manifestata est;
testificata à lege et Prophetis.

At nostris tandem temporibus, in hoc sanè felicissimis; sine legis adminiculo, justitia Dei, seu, quâ Deus nos reddit verè justos, per Evangelium manifestata est, et palam annuntiatur, quæ olim à lege et à Prophetis fuit prænuntiata.

22. Justitia autem Dei per
fidem Jesu Christi, in omnes
et super omnes qui credunt in
eum: non enim est distinctio:

Justitia, inquam, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes, qui credunt in eum: in hoc enim nullum est discrimen.

23. Omnes enim peccave-

Quia omnes peccaverunt, et nullas ha-

juriam, adulationes et mala consilia: *linguis suis dolosè agebant*; 7° sit aspidum lingua mortem corpori procurans, falsis acensationibus, et mortem animæ falsis doctrinis et impietatibus scandalosis: *venenum aspidum*; 8° Deo maledicti, proximo imprecatur, *quorum os maledictione*; 9° viadictam inspirat: *veloces pedes eorum*; 10° studet malo et oppressioni pauperum: *contritio et infelicitas*; 11° omnem Dei timorem et religionem aufert à corde, sicque viam pacis, penitentiam et reditum ad Deum occludit: *et viam pacis.... non est timor Dei*.

Ad intuitum hujus corruptionis, universum ferè mundum innodantis; time, gemit; suspirans et gemens Deum Liberatorem deprecare. *Convertere, Domine, et eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam*.

Et quia gratia Christi unicum est huius malorum universitati remedium; hanc gratiam à Christo et per Christum continuè pete, quæ prava concupiscentiæ reparans effectus, det et augeat veram animæ justitiam; rationem rectificet per fidem; cor per Charitatem à creaturis separet, applicet Deo, statque Deum requirens; ad bona opera exercenda reddat aptum, et in Christo omnia potens; per linguam et per manus ad sancta verba et facta undequaque diffuens.

21. Nunc autem sine lege. Optimum medicum imitatus est Apostolus, ait Theodoretus: sicut enim medicus docet prius morbi gravitatem eos qui laborant, deinde medicamentorum auxilium adhibet: ita Apostolus postquam horum et illorum iniquitatem coarguit, ipsosque reos et supplicio dignos ostendit; profert deinceps fidei medicamentum, et divinæ dispensationis benignitatem docet.

Nunc autem, id est, à nostris tandem temporibus, in hoc sanè felicissimis sine lege; id est sine legis operibus, aut auxilio, utpote, quæ jam est abrogata. Justitia Dei, id est, quæ à Deo est, seu justificatio quâ nos Deus à peccatis absolvit, suamque nobis gratiam infundit, manifestata est, scilicet per Christi Evangelium; erat quidem, nec enim est nova, sed erat aperta; nunc autem clarior innotuit, palam et publicè annuntiata, *testificata à lege et Prophetis*; seu, ut ait Syrus, cui suffragatur ipsa lex et Prophetæ. Probat quòd prius exstiterit, et non sit nova: cum ab ipsa lege et Prophetis testimonium accipiat. Jam in superioribus citavit Habacuc, dicentem: *Iustus ex fide vivit*; hic citat Moysen et Prophetas qui de Christo et de Christi fide prædixerunt. Genes. 49. 10. Isai. 53.

22. Justitia autem Dei, quia hic est Apostoli scopus: explicat quæ sit illa justitia, sine lege, manifestata per Evangelium: justitia, inquit, seu justificatio, quæ per fidem in Jesum Christum, à Deo infunditur in omnes et super omnes qui credunt in eum; in hoc enim nullum est discrimen.

23. Omnes enim peccaverunt, et egent gloriâ Dei. Judicialis sententia,

bet unde coram Deo gloriatur; sed omnes unde confundantur, et humiles misericordiam implorent Salvatoris.

Justificantur autem gratis per gratulitiam Dei misericordiam, per Redemptionem quam, appenso pretio, fecit ac meruit Jesus Christus.

Quem Deus proposuit victimam iræ suæ propitiatoriam, ejus propitiationis flamus

runt, et egent gloriâ Dei.

24. Justificati gratis per gratiam ipsius, per Redemptionem, quæ est in Christo Jesu,

25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in

quâ utramque partem, Judæos et Gentiles condemnat: *egent gloriâ Dei*. Syr. destituuntur gloriâ Dei: ita et D. Chrysost. Arab. facti sunt expertes gloriæ Dei. Gr. *ἀποστερηταί*. Ad verbum *posteriorantur*, ait Erasmus, seu posteriores sunt gloriâ Dei: quasi diceret: Non mirum est si nullum in hoc sit discrimen, cum omnes peccaverint, et ideò careant, destituantur gloriâ: posteriorantur, longè absint à gloriâ Dei, seu coram Deo. Tantùm abest, ut habeant unde gloriarentur coram illo: quinimò habent unde confundantur, unde prostrati et supplices, reos se, *ὑποδίκους*, fateantur, et Salvatoris opem implorent. Vide n. 19. puto hos versus esse correlativos.

24. *Justificati gratis*. Syr. justificantur autem; Theophylactus: justificantur enim, vel justificandi gratis, sino ullo honorum operum merito.

Per gratiam ipsius; id est, per gratulitiam Dei misericordiam, *per Redemptionem, quæ est in Christo Jesu*; seu, ut ait Syrus, quæ facta est per Jesum Christum; id est, per Redemptionem, quam, appenso pretio, fecit ac meruit Jesus Christus.

Gr. *διὰ τῆς ἀπολύτρωσός σου*, quæ propriè est redemptio captivi persoluto pro illius capite pretio; quod Galicè dicitur *rançon*. Erasmus.

Gratis ergò ex parte nostra Redempti sumus: merito et pretio magno, ex parte Christi; misericorditer ex parte Dei, qui nobis Christum dedit, nostramque Redemptionem suscepit.

25. *Quem proposuit Deus*. Syr. præconstituit, *propitiationem*. Gr. *ἱλασθριον*, quæ vox in masculino sumpta significat, *propitiatorem*, et ita intellexit D. Chrys.; in neutro genere, propitiatorium significat: et sic intellexerunt Theodoret. Theophyl. putantque (quod et Origeni tribuitur) D. Paulum alludere ad propitiatorium, de quo Heb. 9. n. 5 et 6. velleque dicere Christum Dominum esse verum propitiatorium, sed verba sequentia (*in sanguine ipsius*) indicant quòd D. Paulus alludebat ad sacrificia propitiatoria veteris legis, quæ omnia eruenda erant et figuræ sacrificii Christi.

Ideò meliùs Interpres noster: *propitiationem*; id est, victimam propitiandam, seu quod in re idem est, propitiatorem, seu reconciliatorem: Christus enim et propitiator et propitiatio, et sacerdos et victima.

Itaque quem Deus proposuit, exhibuit, dedit nobis; seu, ut ait S. Anselm. in propatulo omnibus illum posuit *propitiationem*; id est, victimam iræ suæ propitiatoriam, Delique placati cum hominibus reconciliatoriam: *per fidem in sanguine ipsius*; id est, ejus propitiationis ac reconciliationis participes sumus: *per fidem* quâ credimus Christum pro nobis passum et mortuum, et per passionis suæ merita, nostrum propitiatorem esse.

Conformis est sensus, per fidem sanguinis ipsius: D. tamen Chrys. quem proposuit Deus *propitiatorem per fidem*, interveniente ipsius sanguine, juxta quem sensus est: quòd Christus propitiator, seu propitiatio nostra facta sit per suum ipsius, seu proprium sanguinem. Uterque sensus bonus.

sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum :

26. In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore : ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.

participes, per fidem, quâ credimus Christum pro nobis mortuum, et hanc propitiationem dedit ut hominibus ostenderet divitias justitiæ suæ, tum quâ justus est in se, tum quâ justificat impios, ad remissionem peccatorum præcedentium ab origine mundi.

Quæ peccata Deus hucusque patienter sustinuit, ut hoc nostro tempore evidentiùs, ut jam dixi, ostenderet justitiam et quâ justus est in se, et quâ justificat impios : suam enim in se justitiam ostendit, nolens hominibus parcere, nisi in sanguine unigeniti Filii sui : justitiam autem, quâ justificat impios ostendit ; ex peccatoribus justos et sanctos faciens omnes, quicumque verè credunt in Jesum Christum, propitiatorem nostrum.

Ad ostensionem justitiæ suæ ; id est, proposuit autem Deus Filium suum propitiationem nostram, ut ostenderet divitias et excellentiam justitiæ suæ ; tum quâ in se justus est, tum quâ justificat impios, ut n. 26.

Primam ostendit, hominibus parcere nolens, nisi in sanguine unigeniti Filii. Secundam verò ostendit communicando nobis justitiam suam, nosque per fidem ex peccatoribus faciens justos, sibi similes et sanctos *propter remissionem* ; id est, ad remissionem peccatorum præcedentium, seu quæ fuerunt ab initio mundi ; et ad præterita et ad futura peccata extenditur sanguis Christi ; sed hic de præteritis tantum loquitur, quia postmodum non est peccato, sed justitiæ vivendum.

26. *In sustentatione Dei* ; id est, quæ peccata Deus patienter sustinuit : *ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore*. Gr. In nunc tempore ; id est, ut hoc nostro tempore evidentiùs ostenderet justitiam suam ; id est, et quâ justus est, et quâ justificat peccatores.

Ut sit ipse justus, et justificans eum ; id est, ad hoc autem illam ostendit ; ut appareat ipse justus et per essentiam sanctus, et justificans alios, seu sanctitatis hominum auctor. Justus in se et sanctus apparet ulciscendo, et nostra peccata puniendo in Filio suo : justificans et misericors apparet in condonando iis qui credunt in Christum.

Vci ut sit et appareat ipse justus, et ipsa justitia, et omnis justitiæ fons ; et justificans, seu justitiam profundens in omnem qui credit in Jesum Christum.

In his n. 24. 25. 26. nota breviter omnes justificationis causas, efficiens est Deus misericors : n. 24. meritoria, Christus : instrumentalis, Christi sanguis : formalis (ex parte), remissio peccatorum ; disponens, partialis, et applicans, fides : finalis, ostensio justitiæ et gloriæ Dei.

APPENDIX Doctrinæ D. Pauli de verâ justitiâ.

1° *Justitiæ Dei* : n. 24, opus Dei est ; 2° datur *per fidem* in Jesum Christum ; 3° in omnes prorsus credentes in eum, diffunditur, 4° gratis datur per gratuitam Dei misericordiam ; 5° datur per et propter Christi merita, qui nos captivos redimit ; 6° hæc Redemptio facia est per modum sacrificii propitiatorii ; 7° hoc sacrificium sit nostrum, *per fidem in sanguine ipsius* ;

Dic igitur, ô Judæe, ubi, in hoc justificationis modo, ratio gloriandi? exclusa est: per quam legem? an per veterem, seu Mosaicam, quæ facienda doceat? Non: sed per legem novam, quæ dat virtutem ut faciamus.

Ex dictis enim colligimus quemlibet hominem, sive Judæum, sive Gentilem, justificari per fidem in Jesum Christum, etiamsi legis Mosaicæ præscripta non servet.

27. Ubi est ergò gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei.

28. Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus legis.

8° hujus sanguinis virtus in præcedentia sæcula extenditur: propter hunc sanguinem præcedentia delicta Deus toleravit et per eundem condonavit; 9° ostendit Deus hoc justificandi modo, per fidem in Christum pro nobis mortuum; et quod *justus est in se*, odio habens peccatum, quod non remittit sine condigna punitione: *Proprio Filio suo non pepercit*, etc. et quòd *justificans* et misericors est auctor justificationis, non gratis per fidem in Christum justificando.

Hæc autem per fidem justitia nova est, nec nostris inventa temporibus; sed tantum clariùs manifestata; sub figuris veteris Testamenti erat abscondita; per Evangelium manifestatur palam universo mundo. Hinc dicitur *testificata à Lege et Prophetis*. Sancti veteris Testamenti crediderunt in Christum venturum; justì novi Testamenti credunt in Jesum Christum, pro nobis passum et mortuum.

Porrò cum dicit Apostolus nos justificari per fidem, sine operibus, excludit quidem opera fidem præcedentia, et à fide non profecta; non excludit autem opera bona, ex fide et gratiâ Christi facta: aliàs esset sibi ipsi contrarius. Vide cap. 2. n. 6 et 13.

Justificamur ergò per fidem vivam, prout includit Charitatem, et opera bona in Evangelio commendata, seu per fidem, *quæ per dilectionem operatur*, Ad Gal. 5.

Expressè tamen solius fidei meminit hic D. Paulus: 1° quia fides maximè inculcanda tunc et nunc; 2° quia fides fundamentum est justificationis; fides, quasi cor; sicut à corde vita animalis; sic à fide, vita spiritalis.

Fides vestibulum ædificii spiritalis; ait D. Gregor. Mag. Homil. 50. 19. in Ezech. per eam intratur.

Fides radix, ex qua pullulat et succrescit justitia: fides fundamentum justitiæ, quæ tota fidei innititur et ab ea continuè sustentatur.

Fides primogenita filia gratiæ Dei, quia primum donum Dei per Christum.

27. Ubi est ergo gloriatio tua? Positâ præcedenti doctrinâ, Apostolus Judæum Romanum, qui se Gentilibus præferbat, interrogat, ubi est gloriandi ratio in toto hoc justificationis negotio?

Exclusa est: Respondet abrogata est. Vide n. 23. *Per quam legem?* an per legem Mosaicam, quæ opera præcipiebat? seu quæ præscribebat quid faciendum; sed gratiam facendi non dabat? n. 20. Nequaquam; *sed per legem fidei*, quæ Dei donum est; et quæ docet ad gratiam Christi recursum, quâ Dei præcepta compleamus.

28. Arbitramur enim justificari. Gr. ratione colligimus ergò fide justificari hominem, etc.

Omnium hactenus dictorum conclusio.

Ex dictis ergò colligimus, quemlibet hominem, Judæum et Gentilem,

29. An Judæorum Deus tantum ! nonne et Gentium ? Imò et Gentium ;

30. Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcissionem ex fide, et præpulum per fidem.

31. Legem ergò destruimus per fidem : Absit : sed legem statuimus.

An Deus Judæorum tantum est Deus ? Nonne idem et æquè Gentilium Deus est ? Ita sanè : Gentilium æquè ac Judæorum Deus est.

Quia ergò unus omnium est Deus, dignum ut unus sit omnibus et circumcisis et incircumcisis justificationis modus ; scilicet, per fidem in Jesum Christum, omnium Salvatorem.

Nec dicat Judæus quòd hæc de fide doctrinà legem Mosalicam destruo : Imò legem stabillo ; ipsa enim Christum et justitiam ejus figuravit, prædixit, et promisit ; justitia ergò per fidem Christi legem stabillit, cujus veritas, effectus et complementum est.

justificari per fidem ; ut explicatum est suprà pag. 24. etel legis opera non afferat.

29. An Judæorum Deus tantum ? quasi diceret : Et hic justificandi modus Deo dignus est, qui cum sit omnium Deus, in omnes debuit suam effundere misericordiam ; omnibus dare salutis medium.

30. Quoniam quidem unus est Deus. Sicut autem unus est Deus, sic omnibus, sive circumcisis, sive incircumcisis, unum est ad salutem medium, scilicet fides in Christum.

Mira Dei bonitas ! quia unus omnium Deus, unum dat omnibus medium ad salutem ; quia non poterant omnes homines Jerosolymam ire sacrificaturi, omnibus hominibus eandem proponit propitiationis victimam, quam quisque suam reddat per fidem, sibi que propriam efficiat et Deo pro se offerat.

31. Legem ergò destruimus per fidem ? obijcit sibi quod Judæi solebant obijcere, scilicet, quòd hæc de fide doctrina legem destrueret. Cui breviter respondet : quinimò stabillit. Lex enim figuravit, prædixit, promisit Christum et justitiam, quam Christus attulit ; hæc ergò justitia, per fidem Christi, stabillit legem, cujus est veritas, effectus, complementum : *Christus enim finis legis.*

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

In hoc capite tertio, nota duo magna Christianæ pietatis principia.

PRIMUM PRINCIPIUM. — Omnis prorsus homo, qui est in mundo, in se spectatus, et in suis factis propriis, reum se fateri debet coram Deo, et iræ divinæ obnoxium. Vide n. 19 et 28.

Ex hoc principio omnis hominum superbia annihilatur ; omnes peccarent... et egerit gloriâ Dei... subditus fiat, etc.

Quisquis sim, peccator natus sum, peccator vivo, et nisi mei miseretur Deus, peccator moriar.

Hinc time, geme, humillare, ora, Salvatoris opem implora.

PRAXIS. — Hæc veritate persuasum tuum pro præteritis reatum agnoscens, tuamque in præsentî infirmitatem sentiens, frequenter coram Deo prosternere ; prostratus et supplex veniam pete pro præterito ; salutis opem implora pro præsentî et futuro.

In omnibus vitæ meæ statibus et momentis, ego magnâ et gloriosâ Dei misericordiâ : dicam ergò frequenter et continuè : *Miserere mei secundum magnam et maximam misericordiam tuam.*

Nullum est peccatum quod fecit homo, quod non possit facere alter homo, si desit rector, à quo factus est homo. D. Aug.

SECUNDUM PRINCIPIUM. — Justificamur gratiâ Dei misericordiâ ; *per Redemptionem*, etc. quem proposuit propitiationem. In propatulo omnibus illum posuit, etc. S. Anselm. Christus in cruce victima propitiationis ; et hanc victimam Deus misericors nobis exhibet ; ut eam nobis faciamus propriam, per fidem, illamque pro peccatis nostris offeramus ipsi.

Quid misericordius intelligi valet, ait D. Anselm. quàm, cùm peccatori damnato æternis tormentis, et unde se redimat non habenti, Deus Pater dicit : Accipe Unigenitum meum, et da pro te : et ipse Filius, tolle me, et redde pro te. D. Anselm. libro *Cur Deus homo*, cap. 19.

PRAXIS. — Hâc immensâ Dei misericordiâ frequenter utere, frequentes actus fidei exerce in Christum pro te passum et mortuum, per quos ipsius sacrificium tuum facias : frequenter et hanc victimam, tuam factam, offer Deo pro peccatis tuis.

Respice in faciem Christi tui. Ne peccata mea respicias ! ô Deus ! sed respice Filium tuum unigenitum pro me passum et mortuum ; hanc pretiosam victimam offero tibi. Accipe, pro servo inobediente, filium obedientem usque ad mortem, mortem autem crucis.

Ideò sancta Ecclesia, à Spiritu Dei semper directa, Crucifixum ubique in viis, in platéis, in templis exhibet, ut hanc victimam semper et ubique offeramus Deo, pro nobis et pro aliis. Vide et praxim in fine cap. 1.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

Iesus Abrahæ exemplo, qui Pater circumcisionis dicitur, quia primus omnium fuit circumcisis, et circumcisionis præceptum pro se et suis posteris accepit; illius, inquam, patriarchæ exemplo confirmat Apostolus suam de gratuitâ per fidem justificatione doctrinam in cap. 3. traditam.

1 et 2. §. Probat Abraham justificatum non fuisse per opera legalia, aut per circumcisionem.

§. 3. Usque ad 19. Probat multis rationibus justificatum fuisse per fidem.

Ac. 1° per hæc Genes. 15. verba, *credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*; et per ratiocinium in hæc verba fundatum §. 3, 4, 5.

2° Auctoritate Davidis Psal. 51, gratuitam justificationem prophetice describentis. §. 6, 7, 8.

3° Ex tempore, quo Abraham justificatus est, quindecim circiter annis ante circumcisionem. §. 9, 10.

4° Ex eo quod circumcisio fuit signaculum justitiæ jam adeptæ in præputio per fidem: ergò ipsâ justitiâ posterior.

5° Ex mysterio significato per justificationem Abrahæ in circumcisi; scilicet, quòd omnes forent per fidem in Christum justificandi.

6° Ex promissione à Deo facta Abrahæ, quod futurus esset hæres mundi: hæc promissio absoluta est, à legis operibus independens; imò redderetur irrita, si à legis observantiâ dependeret; completur autem certissimè per fidem. Ideò non per legem, sed per fidem fit justificatio. Hoc ita stabilito,

§. 18, 19, 20, 21, 22. Magnifice describit fidem Abrahæ. Denique concludit, asserens ideò ad nos per Scripturas transmissam esse Abrahæ justificationem per fidem; ut nos fidei Abrahæ sectatores, illius et justitiæ essemus participes.

CAPUT QUARTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Si fide justificatur homo sine operibus; 1. **Q**uid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum, qui Deo fuit gratissimus? quam igitur habuit iustitiam? an operum? an fidei? **Q**uoniam ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? 2. Si enim Abraham ex ope-

CAP. IV. 1. *Quid ergo dicemus invenisse Abraham Patrem nostrum secundum carnem?* Gr. quid ergo dicemus Abraham Patrem nostrum invenisse secundum carnem? Syr. quid ergo dicemus de Abraham principe Patrum, eum adeptum esse carnem?

Duplex est, ut legenti patet, hujus versûs constructio: 1^a quæ jungit secundum carnem, cum nomine Patrem; 2^a quæ cum verbo invenisse; et juxta duplicem hanc constructionem, duplex est sensus; quem aperiâ, postquam hujus quæstionis connexionem cum præcedentibus observavero.

D. Paulus suam de gratulâ justificatione per fidem explicuit in cap. præc. et n. 28. conclusit, dicens: *Arbitramur hominem justificari fide, sine operibus.* Hanc doctrinam ut confirmet ipsius Abrahæ Judæorum Patriarchæ exemplo, ipsos interrogat.

Quid ergo dicemus de Abraham Patre nostro secundum carnalem generationem? qualem adeptus est iustitiam? an operum? an fidei? Et hic est sensus juxta nostram Vulgatam; quem etiam exprimit et sequuntur in suis commentariis D. Chrys. et Theophyl. et etiam Origenes, juxta Erasmus. Unde vel aliter legerunt, quàm nunc leguat Græci, vel hyperbaton agnoverunt.

At secundum constructionem Græcam, cui conformis est Syriaca versio; Imò quam multi Latinorum antiquorum et recentium sequuntur: Ambros. D. Anselm. D. Thomas, Estius, etc.

Quid Abraham Pater noster adeptus est per carnalem circumcisionem? juxta quos hæc quæstio eadem est ac quæ initio cap. 3. *Quæ utilitas circumcisionis?*

Quidquid sit de hac varietate constructionis et explicationis, in re non est magna discrepantia.

Constat, et in concessio est apud omnes, maximè apud Judæos, Abraham habuisse veram iustitiam, Deoque gratissimum fuisse.

Quærit ergo Apostolus, qualis fuerit hæc Abrahæ iustitia; an operum? an fidei? seu per quid hanc adeptus sit: an per circumcisionem? an per fidem? etenim et fuit circumcissus, et credidit.

Respondebunt Judæi quòd per circumcisionem et opera. Contrarium autem hic D. Paulus multis rationibus probat.

2. *Si enim Abraham ex operibus.* 1° Negat per circumcisionem et alia externa fuisse justificatum: hanc quidem negationem, fortè ne Judæos lædat, verbis non exprimit; sed quasi expressam ratiocinatione convincit. *Si enim ex circumcisione, aut operibus externalis justificatus esset Abraham, haberet equidem gloriam καύχημα, gloriationem, id est, unde gloriaretur apud homines, quod externa solùm vident; sed non apud Deum, qui cor hominis in primis intuetur: qui mentem, fidem, affectum, intentionem operantis*

ribus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

operibus externis justificatus esset Abraham, haberet quidem unde gloriaretur apud homines, qui vident externa; sed non haberet apud Deum, qui cor et animum hominis in primis intuetur; et ideo opera externa sine fide facta non æstimat; sicque politicè tantùm justificatus esset Abraham: at certissimè non politicè tantùm justificatus est, sed verè, internè, et coram Deo: ergo non per opera tantùm externa, sed per fidem.

3. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo:

Id apertè declarat sacra Scriptura, Genes. 15. *Credidit Abraham Deo; et hæc*

primariò considerat, et qui opus externum sine fide, affectu, pietate factum, non æstimat, sicque Abraham justitia vilis, exigua, humana et politica tantùm fuisset: atqui constat quòd Abraham verè, perfectè et coram Deo justificatus fuit; Deo gratissimus fuit, et apud Deum gloriam habuit.

Ergo non politicè tantùm et per opera externa justificatus est, sed verè, internè et perfectè justitià per fidem.

In hac ratiocinatione intelligendus est Apostolus de operibus fide destitutis, seu præcedentibus fidem, *sine qua impossibile est placere Deo.*

Hujus autem ratiocinationis principium insculpe menti tuæ, et ad illud adverte continuè. Deus, qui spiritus est, spiritum operantis primariò considerat: fidem, affectum, intentionem, quasi radices operum nostrorum in primis intuetur, et ex illis opera nostra pensat et æstimat.

Itaque, ut Deo placeas, cura ante omnia, de Deo magnificè sentire; magnam de ejus majestate, bonitate, potentia, existimationem habere; et taliter affectus age, et operare.

3. *Quid enim dicit Scriptura?* 2° Probat hic et sequentibus n. Abraham gratis per fidem justificatum fuisse. Id autem probat 1° auctoritate Scripturæ, Genes. 15. 6. instatque frequenter Apostolus in hæc verba: *credidit... et reputatum est*, etc. *quid dicit Scriptura?* Non dicit, quod fecit: sed quod *credidit Abraham*, Deo promittenti, scilicet, sibi et Saræ conjugibus, senibus, et sterilibus innumerabilem posteritatem, tum carnalem per Isaac; tum spiritualem per Christum.

Et reputatum est, id est, et hæc Abraham fides à Deo reputata fuit illi in justitiam: seu, per hanc fidem suam verè et coram Deo justificatus est Abraham: Deus enim non imputat alicui justitiam, seu non reputat aliquem justum, nisi revera, vel talis sit, vel fiat.

Hæc igitur fide snà Abraham, aut primò justificatus est, seu, ex impleto peccatore factus est justus: aut ex justo factus est justior, seu justitiæ augmentum accepit; sed cùm ex Genes. 12. patet quòd jam tunc justus erat et Deo gratus; concludendum est quòd hæc fide factus est justior; seu quòd hæc ejus fides illi imputata est ad secundam justitiam, id est, justitiæ augmentum.

Sed eadem semper vis argumenti Apostolici. Si enim nec justus Abraham, et Deo jam gratus, justitiæ augmentum accepit nisi per fidem; multò minus impius et peccator, per externa opera, sine fide, primam adeptus est justitiam: sed sicut per fidem accepit augmentum justitiæ; sic per fidem adeptus est primam justitiam.

Ad plenam itaque hujus Scripturæ intelligentiam, recordare ejus quod

Abrahæ fides à Deo fuit illi imputata ad et reputatum est illi ad justitiam.

dictum est, cap. 1. n. 17. *Justus ex fide vivit*; scilicet primâ, secundâ et continuâ justitiæ vitâ : seu fides est radix primæ, secundæ, et continuæ justitiæ : ita ut nulla sint justorum opera, in quæ fides non influat.

Abraham igitur credidit Deo primùm illi loquenti, et eum è patrio solo sub magnis promissionibus evocanti : quas vide Genes. 12. n. 2 et 3. et hæc fide suâ primam accepit justitiam; ex impio, et ut volunt multi, ex idololatra, factus est justus.

Abraham deindè credidit Deo Isaacum sibi promittenti et per eum posteritatem innumerabilem; et hæc fide justior factus est : et de hac loquitur hic D. Paulus.

Postmodum Deo credidit et obedivit Abraham sibi Isaaci filii sui immolationem præcipienti : et hæc fide justissimus factus est Deo gratissimus, ut videre est Genes. 22.

Eadem ergo fide, quâ Deo placuit Abraham ab initio, eadem et placuit in processu, et usque in finem; nec ulla fuere justior Abrahæ opera, in quæ fides non influxerit.

Et hinc intellige quomodo D. Jacobus de fide Abrahæ in immolatione Isaaci dicat idem, quod hic D. Paulus dicit de fide ejusdem Abrahæ, circa ortum Isaac : et quidem uterque rectè, quia parium par est ratio, et, ut dictum est, fides in omnia justior opera influit.

Hinc etiam intelliges, si bene omnia perpendas, quòd Apostolus hic non de nuda fide loquitur; sed de fide viva, operante, obediens; seu de fide vestita operibus spei, charitatis, obedientiæ : qualis, scilicet, fuit fides Abrahæ, Deum vocantem seculi, relicta patriâ; in Deum sperantis, Deo in omnibus obediens, etiam filium immolare parati.

Et hinc conciliabis D. Paulum fidei justificationem tribuentem cum D. Jacobo justificationem operibus attribuentem. Jac. 2. n. 21. et uterque verè et rectè, si bene intelligantur : D. Paulus enim loquitur de fide bonis operibus vestita; D. autem Jacobus de bonis operibus fide factis, seu, quorum fides sit principium, mater et alitrix.

Sed quare sic diverso modo locuti sunt? quia contrarios oppugnabant errores.

D. Paulus agens contra eos, qui fidem negligentes, gloriabantur de justitiâ, quæ est ex operibus, commendat justitiam, quæ est ex fide, dicitque Abraham non fuisse justificatum ex operibus, fidem scilicet præcedentibus.

D. autem Jacobus agens contra eos, qui, perceptâ fide, torpebant otio, et putabant se per eandem fidem, utpote justificatos, posse salvari, etsi bona opera non haberent, commendat opera, et dicit Abraham ex operibus esse justificatum; sed quæ fidem subsequuta sunt.

Ostendit autem Jacobus se à Paulo non dissentire, sed concordare, cum statim dicat : *Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est, etc. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo et non fide tantum.*

Hæc ex D. Anselmo; et ipse ex D. Aug. lib. de fide et operib. cap. 4. qui D. Aug. putat D. Jacob. hæc scripsisse contra eos, qui D. Paulum malè intelligebant, et ejus doctrinâ abutebantur.

Fides itaque est omnis justitiæ, primæ, secundæ, etc. radix. Justitiam inchoat, conservat, auget; omnium virtutum supernaturalium mater, nutrix.

Quanto itaque fervore et studio cum Apostolis orandum! Domine, adauge

4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Juxta quæ verba sic ratiocinor : homini qui opus exercet, merces rependitur, non gratis, sed ex justitiâ, et tanquam quid ei debitum.

5. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur. E contrâ verò homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum qui peccatores justificat ; hinc, inquam,

mihî fidem, ut in fide et ex fide vivens, in justitiâ continuè crescâm. Sit mihî fides viva, operans, ut sit mihî justitiâ in meritis abundans.

4. *Ei autem qui operatur.* Ex eo quòd Scriptura dicit : *Credidit, et reputatum est*, etc. : infert Apostolus, non ex operibus Abraham fuisse justificatum, sed per fidem.

Hoc enim est discrimen inter opera et fidem, quòd operi debetur merces ; quod autem fidei datur, gratis datur. Itaque sensus est : Ei, qui opus meritorium exercet, merces non gratis rependitur, sed ex justitiâ.

5. *Ei verò qui non operatur..... credenti autem.* Id est, sed qui tantum credit in eum, qui justificat peccatores : *reputatur fides.....* datur justitiâ, non quasi merces debita ; sed gratis et ex solo reputantis nutu ; seu *secundum propositum gratiæ ejus* ; id est, ex gratuito Dei proposito ; quia placuit ei hanc fidem acceptare et reputare ad justitiâ, tum primam, tum secundam.

Hæc verba *secundum propositum...* non sunt in Græco, nec in Syriaco, nec in aliis versionibus. Habet tamen ea Ambrosius, et alii antiqui ; et explicant bene quid significet *reputatum est*, etc. et cur hoc verbo usa sit Scriptura. Nimirum, ut indicet quòd fides, ex natura sua non pariat justitiâ, nec fidei detur justitiâ tanquam debitum ; sed ex gratuito et liberali decreto Dei ; quo statuit ad actum fidei formatæ, seu ad actum contritionis gratiâ justificantem dare.

Ad perficiendum Apostoli ratiocinium, adde quod subintelligit. Atqui constat ex Scriptura jam citata, justitiâ Abraham datam fuisse gratis, seu tanquam donum gratuitum : hoc enim significat verbo *et reputatum*, etc. ; ergo non ex operibus, data enim fuisset ut merces ; sed per fidem justificatus est.

Resume totum, et juxta mentem Apostoli applica argumentum : Abraham Judæorum pater, secundum carnem, et omnium fidelium pater secundum spiritum, gratis et per fidem justificatus est : per fidem factus est amicus Dei, et fidelium omnium pater et norma : ergo et nos gratis per fidem et gratiâ Christi justificamur. Gratis 1º quia per merita Christi, non per opera nostra ; 2º quia fides, quæ hæc Christi merita nobis applicat, purum Dei donum est, Christi quæ meritorum fructus.

OBSERVATIO MORALIS.—Gratis creatus sum : gratis redemptus sum : gratis justificatus sum : totum ergo Dei sum, id quòd sum : gratis è nihilo naturali per potentiam illius extractus : gratis è nihilo peccati per fidem eductus : totum ergo me debeo Deo Creatori, Redemptori, Justificatori. O Deus, triplici titulo cordis mei Deus, unicum cor meum posside saltem integrum.

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS.—Gratiâ Dei sum, id omne quod sum ; in me nihil meum, nisi mendacium et peccatum : ubi est ergo gloriatio mea ?

Apagè præsumptio, omnisque falsa in propriis meritis confidentia aut elevatio : totus ex Deo sum ; totus ergo Deo, per Christum, semper esse volo. Hoc ut ita sit : Domine, adauge fidem meam, quæ nihilum meum mihî continuè demonstret ; tuamque erga me misericordiam semper exhibeat : sic

homini si iustitia datur; datur non quasi merces debita; sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placuit huius hominis fidem acceptare ad iustitiam: atqui constat ex jam citatâ Scripturâ quod iustitia Abraham fuit data, ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim significat, et *reputatum est*; ergo gratis data est, ergo non ex operibus; sed ob fidem: ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus iustificamur.

Talis hominis beatitudinem, cui Deus gratis sine operibus iustitiam confert, David Propheta Regius describebat, in Ps. 31, dicens:

Beati illi, quibus gratuito condonatæ sunt iniquitates, et quorum peccata sic deleta et remissa, ut ne pareant quidem:

Beatus vir ille, cui Dominus peccatum non imputat, quia ob gratuitam condonationem, nullum.

fides ejus ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei

6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus:

7. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.

8. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.

In memetipso iugiter confusus, humiliatus et annihilatus ero, in te solo confidam et gloriabor.

Quod major fides, eò minor superbia, majorque cordis humilitas. Fides humilitatis mater: sicut quod majus luminare, eò minor illuminati orbis umbra: sic quod major mentis fides, eò minor cordis tumor et umbra, seu vanitas.

Hinc semper orandum: *Domine, adauge fidem.*

6. Sicut et David dicit beatitudinem hominis. Davidis auctoritate, et consequenter legis ipsius testimonio, confirmat iustitiam, sine operum merito ex Dei misericordia provenire.

Quemadmodum et David Rex ille propheticus, describens hanc quæ nobis per Evangelium, contingit beatitudinem; quâ, scilicet, Deus homini iustitiam gratis dat sine operibus, dicit: *Beati*, etc. temporis beatitudinem prædicat, quo natus est Christus, sicut Dominus ipse ait Math. 13. *Multi Reges et Prophetæ cupierunt videre quæ videtis.* Ambrosius.

Accepto fert. Gr. ὑπολογίζεταί. Idem verbum quod noster Interpres vertit supra *reputat*, nunc *accepto fert*, mox *imputat*.

7. *Beati quorum remissæ sunt.* Adsunt Davidis verba, quæ citat D. Paulus, et in quibus nulla sit operum mentio: *Beati illi*, quibus *remissæ*, ablatae et gratis condonatæ *sunt iniquitates*: et *quorum* idè *tecta sunt peccata*; quia verè ablata, deleta et per gratiam remissa. Deo enim nihil tegitur, nisi quod non est.

Beati itaque illi, quibus sic remissa est et deleta iniquitas, ut nullum illius apparent vestigium, seu, qui, juxta Ps. 50. sic est à maculis peccatorum abiutus, ut sit *et super nivem dealbatus*.

8. *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, quia scilicet jam plene condonatum, deletum et ablatum: imputaret enim illud Deus, si adesset; Deus quippe sentit, sen statuit de rebus, ut in se sunt.

Tria sunt in peccato: primum deviatio à lege; Gr. ἀνομία. transgressio legis, iniquitas; secundum offensa Dei: tertium reatus poenæ.

Beatus ille, cui Deus remittit offensam; suæque misericordiæ condonatum

9. Beatitudo ergo hæc in circumcisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahamæ fides ad justitiam.

10. Quomodo ergo reputata est? in circumcisione, an in præputio? Non in circumcisione, sed in præputio.

Sed à vobis quero, hæc felicitas de qua David loquitur, cui contingit? an circumcisis, seu Judæis tantum? an etiam incircumcisis, seu Gentilibus? certè Abrahamæ justificatio evincit quòd etiam incircumcisis convenit. Constat ex Scriptura jam citata, quòd Deo credidit Abraham, et quòd à Deo fides Abrahamæ imputata fuit ad justitiam.

Inspiciamus ergo qualis et in quo statu exstebat Abraham, quando credidit et fuit justificatus: An circumcisis tunc erat? an verò præputiatus? Patet Scripturam legenti, quòd erat adhuc præputiatus. Si ergo ipse Abraham præputiatus, justificatus est; hæc justificationis felicitas non solum ad circumcisos spectat, sed etiam ad præputiatus: ergo et illa non per circumcisionem obtinetur, sed per fidem in Christum, quæ Gentilibus æquè convenit ac Judæis. Adde quòd

peccatum tegit, quasi nunquam fuerit; et ideo non imputat ad poenam.

Tria sunt et in justificatione v. g. per Baptismum, remissio peccatorum; infusio gratiæ sanctificantis; justitia quæ justè et sanctè vivitur.

Beatus ille, cui Deus omnia peccata sic remisit, ut et omnes penas condonarit: Beatus ille, qui, à peccatis expurgatus, charitatis stolà tectus et amictus est: ut bentior ille, qui postquam à peccatis justificatus est, et stolà gratiæ sanctificantis indutus, justè, sanctèque vivit; ita ut Deus ei peccatum non imputet, utpote, qui nihil mali faciat.

9. *Beatitudo ergo hæc.* Gr. beatitudo ergo hæc in circumcisionem? an etiam in præputium? (supple cedit, venit), Syr. ista igitur beatitudo super circumcisionem? an super præputium (sit)? Itaque hæc duo verba *tantum manet*, addita sunt ab interprete nostro.

Citatam scripturam Apostolus applicat ad suum intentum principale; nempe omnium justificationem sine operibus fieri. Hæc felicitas, de qua David, cui contingit? an circumcisis, seu Judæis, tantum? an etiam et incircumcisis seu Gentilibus.

Ut convincat quòd etiam Gentilibus convenit, rursus considerat locum Scripturæ de Abraham.

10. *Dicimus enim quia... Quomodo ergo...* id est, qualis, et in quo statu, exstebat Abraham, quando fuit justificatus: an circumcisis? an præputiatus?

Constat ex Scripturâ, quòd erat adhuc præputiatus, quando credidit ex suo semine nasciturum Christum, per quem benedicerentur omnes gentes; et ob hanc fidem suam, justificatus est Abraham.

Ergo non solum ad circumcisos, sed etiam ad præputiatus spectat hæc felicitas justificationis: ergo et illa non obtinetur per circumcisionem et opera; sed per fidem in Christum, quæ Gentibus et Judæis communis est.

Itaque hic ex tempore quo justificatus est Abraham, scilicet 14. saltem annis antequam circumcisis fuerit; probat Abraham per fidem, non per circumcisionem, adeptum esse justitiam; et ideo Gentiles sicut et Abraham per fidem justificari.

Circumcisionem accepit Abraham velut signum fidei, quam dederat Deo sibi promittenti Messiam è suo semine nascenturum; et tanquam signaculum justitiæ, quam adhuc præputiatus acceperat per hanc fidem. Ideò autem præputiatus Abraham per fidem justificatus est; ut esset omnium in præputio credentium Pater; certique forent præputiati Gentiles, quòd fides sibi ad justitiam imputaretur; sicut et Abraham præputiatio fuit imputata.

Ideò verò fide jam justificatus, circum-

11. Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio: ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam:

12. Et sit pater circumcisi-

11. *Et signum accepit circumcisionis.* Gr. signaculum justitiæ fidei, quæ in præputio (sine est); Syr. sigillum fidei suæ, quæ fuerat in præputio. Quarta hic continetur probatio, justificationem Abraham non fuisse ex circumcisione; quandoquidem circumcisionem recepit in sigillum justitiæ, quam præputiatus adeptus erat; sieque circumcisio fuit justificatione posterior.

Et signum. Syr. signum enim. *Et idem ac quia,* quia recepit circumcisionem, quæ signum erat fœderis quod Deus inierat cum eo et ejus posteritate, ut patet Genes. 17. Potest et dici quòd signum erat fidei suæ, de Messia è suo semine nascituro; et ideò in generationis membro fiebat. Hinc Ambrosius dicit: Credens se filium habiturum, hujus rei signum accepit, quam credidit; ut quid credens, justificatus sit, cerneretur. Ambrosius. Hinc utrumque in paraph.

Signaculum justitiæ. Accepit, inquam, circumcisionem, ut *signaculum justitiæ*; quam per fidem acceperat nondum circumcissus. Signum autem et sigillum rem supponunt, cujus sunt signum et sigillum: prius erat ergo fides et fœdus et justitia, quam circumcisio.

Ut sit Pater omnium credentium. Et hic quinta continetur ratio, sumpta ex mysterio significato, scilicet quòd per Christum, ex fide forent omnes justificandi. Itaque, ideò Abraham adhuc præputiatus per fidem justificatus est; *ut sit Pater omnium credentium*: Syr. ut esset Pater eorum omnium, qui credituri essent ex præputio: id est, ut esset Pater omnium qui, movente præputio, credunt; seu Gentilium incircumcisorum, qui credunt; *ut reputetur et illis ad justitiam*, id est, ut et illis præputiatis Gentilibus fides imputetur ad justitiam, sicut et Abraham præputiatio fuit imputata.

Ex hoc incircumcisorum numero sum, quos ex tunc videbas, ô Deus bone! et quem, per tuam summam misericordiam, in baptismo, ex fide Christi, justificari decreveras.

Gratias immortales pro tanto, tali, et tam gratuito beneficio? Da perficere quod cœpisti; da mihi fidem vivam, fidem operantem; da per fidem sic in justitia vivere, ut in regno cœlorum recubam cum Abraham, Isaac et Jacob.

12. *Et sit Pater circumcisionis...* Id est, ut et esset Pater Judæorum circumcisorum, si non tantum circumcisi, sed si etiam sectatores fidei, quam præputiatus adhuc Abraham professus est et quam circumcissus protestatus est.

Ad plenorem horum versuum intelligentiam, adverte quòd duo successivè fuerunt in Abraham, præputium et circumcisio. Abraham præputium adhuc habens credidit Deo, et suâ fide justificatus est: post hanc autem justitiam ex fide adeptam, et circumcissus est.

ais, non iis tantum qui sunt ex circumcissione, sed et iis qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ.

cisus est, et hoc circumcissionis signo fidem suam protestatus est; ut esset et circumcisorum Pater, non carne tantum, nec carnali tantum circumcissione; sed maxime spiritu et religione; nimirum, si sicut ipse, credant in Christum, et fidem imitentur, quam hic Patriarcha noster habuit præputiatus, et quam circumciscus, hoc suæ circumcissionis signo protestatus est.

Quare circumciscus; quandoquidem justus erat? *In signum, et in signaculum. In signum* et protestationem fidei suæ; *et in signaculum* justitiæ, per fidem adeptæ.

Ex parte Abrahæ circumcisio signum erat et protestatio fidei, quam habuerat, et quem semper habebat de Messia, è suo semine nascituro: et ideo hoc signum in generationis membro gerebat impressum. Ex parte Dei, circumcisio Abrahæ erat ratificatio, obfirmatio et declaratio justitiæ, ob fidem suam ei datæ.

Sed quare Deus hæc duo voluit in Abraham, scilicet, quod præputiatus fide suâ justificaretur; et quod jam fide suâ justificatus circumcideretur; et circumcissionis signo, fidem suam de Messia ex se nascituro protestaretur?

Ut amborum populorum Pater esset Abraham; Gentilium quidem, qui præputiati crederent in Christum Abrahæ filium; ut illis præputiatis, sicut Abrahæ præputiato, fides imputaretur ad justitiam.

Judæorum verò circumcisorum Pater esset, non quoad carnem tantum, semen enim Abrahæ sunt; non quoad circumcissionem tantum; Abraham enim, Pater circumcissionis, prior ipse circumciscus est, et circumcissionis præceptum accepit pro se et posteris suis, sed et secundum spiritum, et religionem; si credant in Christum, et fidem imitentur, quam præputiatus Abraham habuit, et quam circumciscus protestatus est suæ circumcissionis signo.

Hoc signum ideo accipiebant filii Abrahæ, ut scirentur esse ejus filii, qui credens Deo, hoc signum acceperat, ut æmuli essent paternæ fidei; ut crederent in Jesum Abrahæ promissum. Ambrosius, seu diaconus Hilarius ut putant.

Fides, non circumcisio, germanos facit Abrahæ filios: sicut Abraham, fide suâ, non circumcissione, factus est justus, Dei amicus; ita Judæi, non suâ carnali circumcissione, præcisè; sed suâ in Christum fide, fient spirituales Abrahæ filii et amici Dei.

Circumcisio erat signum et protestatio fidei in Christum venturum: Judæorum igitur circumcisio, hæc fide destituta, est quasi crumena vacua, ait Theophylactus: ne signum quidem est, ait D. Chrys. quia signum inane, nullius rei signum.

Ex dictis intellige quàm merito in suis officiis cantet Ecclesia: *Pater fidei nostræ Abraham summus*, in Domin. Quinquages. et Sacerdos ad altare fidelium nomine, vocet Abraham Patriarcham nostrum.

Pater, seu Patriarcha noster est, quia nobis præbit exemplo, prior credidit. Pater fidei nostræ; quia eadem credidit quæ nos: cum hoc discrimine, quod credidit in Christum, è suo semine nasciturum, in quo benedicendæ erant omnes Gentes: nos verò credimus in Christum, Abrahæ filium, per quem nos *Deus benedixit omni benedictione spirituali in cælestibus*.

Tota itaque hæc Abrahæ paternitas, et nostra filiatio spiritualis est, et in

Porrò, sicut non per circumcisionem fit justificatio, sic nec per legis observantiam: non enim sub conditione legem observandi, Deus promisit Abraham quod per Messiam filium suum, futurus esset hæres et Dominus mundi, sed per justitiam, et propter justitiam quam fide suâ adeptus erat Abraham, et cujus imitatores essent ejus posteri.

Si enim à legis observantia, pendet hæreditas, seu benedictio Abraham promissa, Genes. 22. 18. inanis 1° facta est Abraham fides tam laudata; 2° abolita est, et nulla ipsa promissio Abraham facta.

Cum enim lex sine fide sit observata im-

13. Non enim per legem promissio Abraham, aut semini ejus, ut hæres esset mundi: sed per justitiam fidei.

14. Si enim qui ex lege, hæredes sunt; exinanita est fides, abolita est promissio.

15. Lex enim iram opera-

fide fundatur: eò germaniores erimus Abraham filii, quò sincerius in Christum credemus, et fideiiores erimus, Christo Dei et Abraham filio.

Hinc concipe quantus et qualis sit fidei thesaurus! quæ nos in Christo; et per Christum, unit cum omnibus qui fuerunt, et erunt in mundo sanctis, tum fidei Patribus, tum simpliciter fidelibus.

Quam magnificendus hic thesaurus! quam accuratè servandus, augendus, per frequentes actus fidei!

13. *Non enim per legem promissio.* Syr. non enim per legem exstitit promissum ipsi Abraham et semini ejus, ut esset hæres mundi; sed, etc.

Probat Apostolus Abraham, omnium credentium, etiam præputiatorum esse Patrem, simul et argumento novo ex promissione Dei sumpto, probat justificari, nec Abraham, nec nobis obtingere, aut per circumcisionem, aut per legem, aut per legis opera; sed per fidem; tale autem est argumentum Apostoli.

Promisit Deus Abraham et posteris ejus quod futurus esset totius mundi hæres per Messiam filium ejus: respicit ad illud Genes. 22. *Benedicentur in te omnes Gentes.*

At hæc promissio non facta est per legem, seu sub conditione servandi legem, quæ nondum erat; et quæ, ut dicit ad Gal. 3. n. 17. longè fuit posterior: sed per et propter justitiam fidei, seu propter justitiam quam acquisivit Abraham credendo et obediendo Deo.

Ergo et ejus promissionis adimpletio independens est à lege, et legis operibus; sed fit per gratiam fidei.

14. *Si enim qui ex lege, hæredes sunt.* Si enim illi soli, qui legem observant, hæredes sunt bonorum Abraham promissorum, *exinanita est*, inanis et vacua facta est Abraham fides tam laudata, nullusque ejus fructus.

Abolita est promissio; imò nulla erit divina promissio illi facta: nulla in Abraham, quia ante legem; nulla in posteris Abraham, quia legis prævaricatores.

15. *Lex enim iram operatur.* Syr. siquidem lex est effectrix iræ; quia lex sine Christi fide et gratiâ, quâ implentur, est impossibilis observatu: hincque tantum abest, ut benedictionem, justitiam, hæreditatem Abraham promissam causet; quin potius iram, indignationem et vindictam divinam operatur.

Non quidem per se, et ex institutione sua, sed per accidens, ratione infirmitatis humanæ; quia sic, lex est occasio prævaricationis, seu trans-

tur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.

16. Ideò ex fide, ut secundùm gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrùm;

possibilis, tantùm abest, ut benedictionem Abrahæ promissam obtineat; quin potius iram et vindictam Divinam operatur; dùm auget peccati gravitatem: ubi enim non est lex manifestans peccati malitiam, ibi nec est peccati ex scientia commissio.

Ideò autem ex fide obvenit hæc hæreditas promissa, tum ut tanquam gratia detur, non ut debitum; tum ut firma sit Dei promissio, et in omni Abrahæ posteritate compleatur, non in Judæo tantum, qui legem accepit; sed etiam in Gentili, qui fidem Abrahæ sectatur: Abrahæ, inquam, qui nostrùm omnium, tam Gentilium quàm Judæorum pater est; si non carnali, certè spiritali generatione, per similitudinem fidei.

17. (Sicut scriptum est : quia patrem muliarum gen-

(Sicut Genes. 17. n. 5. scriptum est, ubi redditur causa nominis Abram, in Abra-

gressionis mandatorum; et consequenter indignationis divinæ: *Ubi enim non est lex, et præceptum; ibi non est legis transgressio.*

Lex manifestans peccati malitiam, auget gravitatem peccati contra hanc legem commissi; fit enim ex scientia, et ideò gravius quàm quod ex ignorantia.

16. *Ideò ex fide.* Gr. propter hoc ex fide. Syr. propterea ex fide quæ per gratiam est, justificabimur, ut vera sit promissio toti ejus semini, etc. Id est, ideò ex fide, obvenit hæreditas promissa; ut secundùm gratiam. 1º Ut detur tanquam donum gratuitum, non verò tanquam debitum; *firma sit promissio.* Gr. adesse firmam promissionem, seu, ut *firma sit promissio.* Altera datur ratio, eorum ex fide; 2º ut firma sit divina promissio, et compleatur in omni semine, seu posteritate Abrahæ.

Non ei qui ex lege est, solùm; id est, non solùm in Judæo qui legem recepit, sed et ei qui ex fide est, sed etiam in Gentili, qui Abrahæ fidem sectatur.

Qui pater est omnium nostrùm; id est, qui Abraham, omnium nostrùm, tam Gentilium, quàm Judæorum, pater est, si non carnali generatione, certè spiritali, per similitudinem fidei et religionis.

Supponit Apostolus duas in Dei promissione qualitates, quòd gratuita sit et firma. Si facta esset sub conditione servandi legem; 1º gratuita non fuisset promissio; sed hæreditas promissa obvenisset, quasi merces operanti debita; 2º non fuisset firma, quia lex neminem justificabat, imò damnabat; erat enim occasio prævaricationis et consequenter maledictionis. Ideò non ex lege.

Ideò autem ex fide: 1º quia quod datur fidei, datur gratis et secundùm gratiam; 2º quia omnes fidei sunt capaces, tam Gentiles, quàm Judæi; sicque promissio completur in omnibus; sicque Abraham pater fit multarum Gentium.

17. (Sicut scriptum est Genes. 17. quia patrem muliarum Gentium posuit te.)

Ante Deum. Citatione per parentheses lecta: hæc verba ante Deum, iungenda cum præcedentibus: qui est, inquam, omnium nostrùm Pater, ante Deum; id est, si non coram hominibus certè ante Deum et infallibili iudicio Dei, cui nos fides commendat. Gr. πατὴρ, quod D. Chrys. et Theod. ver-

ham mutati, quia *Patrem multarum Gentium te constitui*). Omnium, inquam, nostrorum credentium Pater est, sicut et Deus ipse, cui credidit, fides promissis illius, qui, quos vult, suscitavit à mortuis; et qui æquale imperium habens in non entia, et in entia; vocat ea quæ non sunt, quasi jam sint:

Tam potenti Deo pollicente fretus, spem certam habuit de re, de qua nulla naturalis spes erat; scilicet, quod fieret Pater multarum Gentium, et auctor posteritatis, quæ numero multitudinem stellarum æquaret, juxta Dei promissum Genes. 15.

Non vacillavit fides ejus; nec dissidentium more, consideravit ea, quæ rem hanc reddebant naturaliter impossibilem; corpus, scilicet, suum ferè emortuum, cum jam centum ferè annorum esset; et Saram conceptui ineptam, utpote quæ sterilis et nonagenaria:

Ob hæc, inquam, et similia, ne minimum quidem diffidit de Dei promisso, sed

tium posui te, ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.

18. Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium; secundum quod dictum est ei: sic erit semen tuum.

19. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam ferè centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ.

20. In repromissione etiam Dei non hæsitavit dissidentia,

tunt ad exemplum Dei, ad instar Dei: sicut Deus omnium omnino Pater est per creationem; sic Abraham omnium omnino credentium Pater est per exemplum fidei suæ.

Cui credidit. Hic Apostolus fidem Abraham commendat; qui credidit Deum, qui omnia potest.

Qui vivificat mortuos: id est, qui potest mortuis vitam dare; seu qui quos vult, suscitavit à mortuis. *Et vocat ea quæ non sunt:* id est, non existentia vocat è nihilo, et ea facit existere: qui æquale imperium habet in non existentia et existentia: vocat, et sunt. Credidit, inquam, Deum omnipotentem facile sibi præstiturum, quod promittebat; nempe quod futurus esset Pater omnium, etsi nondum esset ipsi filius, essetque senex et Sara sterilis, et ætatis propectæ.

Agitur hic, non de oblatione Isaac, sed de ejus ortu promisso. Itaque intelligendus est textus de emortuo corpore in Abraham, et Saræ, quibus dedit Deus generandi virtutem: potest tamen etiam Apostolus alludere ad Isaac immolationem, quem Abraham immolavit, credens Deum à mortuis illum posse suscitare.

18. *Qui contra spem in spem credidit.* Id est, qui Abraham ita credidit, ut ex Dei gratia et divina promissione speraret quod secundum naturæ vires erat impossibile. *Contra spem naturæ,* seu naturalis potentie generativæ, *credidit in spem gratiæ* et divinæ potentie, *ut fieret,* id est, quod fieret Pater... *secundum quod dictum est ei,* Genes. 15. *sic erit semen tuum,* nempe, *ut stellæ cæli:* quod ex citato loco subauditur.

19. *Et non infirmatus est in fide:* id est, non vacillavit fides ejus: *nec consideravit corpus suum emortuum,* respectu virtutis generativæ: seu ineptum ad sobolem habendam. *Eum jam ferè centum,* nonaginta novem. *Et emortuam vulvam Saræ,* conceptui non aptam, utpote nonagenariæ.

20. *In repromissione etiam Dei non hæsitavit dissidentia.* Gr. in repro-

sed confortatus est fide, dans gloriam Deo :

21. Plenissimè sciens quia quæcumque promisit, potens est et facere.

22. Ideò et reputatum est illi ad justitiam.

23. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam;

24. Sed et propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum à mortuis;

25. Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.

forti et firmà fide credidit, deditque Deo gloriam :

Quem, hanc suam inconcussam fide, professus est summè veracem, et omnipotentem : et qui sua promissa, quæcumque sint, et naturæ vires superent, potest exsequi.

Et hæc herolca fides illi à Deo imputata est ad justitiam.

Hoc autem, quòd ob suam fidem justificatus est Abraham, scriptum non est tantum, ut illius fides laudetur, et justitia declaratur :

Sed etiam ut nobis fidei detur exemplum, nostraque fides hoc exemplo provocetur; hanc fiducià quòd et nobis fides ad justitiam reputabitur, si credimus in eum qui D. N. J. C. suscitavit à mortuis.

Qui mortuus est, ut peccata nostra, animæ nostræ mortem occideret; et resurrexit à mortuis, ut per illum peccatis mortui, cum illo in novitate vitæ ambulemus.

missionem, seu contra repromissionem, etc. non disceptavit, seu disputavit, id est, ne minimùm quidem diffidit de Dei promisso; *sed confortatus est fide, dans gloriam Deo*; sed forti et firmà fide credidit, et absque ulla hæsitazione; hæcque fide dedit Deo gloriam, profitens eum summè veracem et omnipotentem.

21. *Plenissimè sciens* : plenissimè persuasus quòd Deus promissa sua possit exsequi.

22. *Ideò et reputatum est*. Quæ mirabilis persuasio reputata est illi, etc., seu, ob tam herolicam virtutem justificatus est.

23. *Non est autem scriptum tantum propter ipsum*. Conformiter ad suum intentum principale, concludit in gratiam spiritualium Abraham filiorum, asserens quòd ejusdem justitiæ participes erimus, si ejusdem fidei simus imitatores.

Spiritus Sanctus per Moysis calamus, hanc Abraham laudem, nempe, quòd ob herolicam fidem suam justificatus est, transmisit ad posteros, non propter Abraham tantummodo laudandum.

24. *Sed et propter nos*. Sed etiam propter nostram instructionem, et ad nostram fidem provocandam; ut certi et securi simus, quòd fides nostra nobis ad justitiam reputabitur; si credimus in eum qui Dominum nostrum J. C. suscitavit à mortuis.

Duplex his in verbis continetur fidei nostræ comparatio cum fide Abraham : prima in effectu; nobis reputabitur ad justitiam sicut et illi; secunda in obiecto; sicut enim Abraham credidit in eum qui suscitavit à mortuis; ita nos credimus in Deum, qui a mortuis suscitavit Dominum nostrum Jesum Christum.

25. *Qui traditus est*. Qui Jesus Christus traditus est à Patre suo, in mortem, propter peccata nostra explenda, abolenda.

Per antithesim, mortui Christi junxit peccata nostra, quæ sunt mors ani-

mæ : et Resurrectioni Christi , nostram justificationem , quæ est nostra spiritalis resurrectio.

Et resurrexit propter justificationem nostram. Mortuus est , ut suâ morte peccata nostra , animæ nostræ mortem occideret ; et resurrexit à mortuis , ut et nos , per illum , peccatis mortui , justitiæ vivamus , et cum illo , et per illum *in novitate vitæ ambulemus.*

Hoc tamen inter mortem et Resurrectionem Christi discrimen est , quòd suâ morte meruit peccatorum nostrorum remissionem ; suâ verò resurrectione non meruit nostram justificationem ; quia non fuit opus viatoris.

Resurrectio itaque justitiæ nostræ typus est , non causa , sicut mors causa est ; nisi fortè dicas quòd passio et resurrectio Christi sunt quasi unum opus redemptionis nostræ , unaque actio Christi completa , quâ simul et semel meruit peccatorum nostrorum remissionem et nostram justificationem. Vide Cornel. à Lap. Tyrin.

Hoc versu videtur tacitè insinuare Apostolus fidem nostram , fide Abraham majorem esse , 1° quia Abraham et Sara erant figuratè tantum mortui , Christus Jesus verè et perfectè fuit mortuus ; 2° quia præterea credimus quòd , propter delicta nostra sit mortuus , et propter nostram justificationem suscitatus à mortuis. Vide Coroll. pietatis in fine.

Corollarium pietatis , seu in hoc Capite 4. ad pietatem maximè notanda , et in præxim accuratius redigenda.

PRIMO. Ex hoc capite concipe , et altâ mente reponere ideam , quam de fide debeas habere : quanti sit à te faciendâ hæc divina virtus ; quanto ardore sit illius augmentum à te desiderandum et precibus continuè exposcendum ; et quàm frequenter exercendi sint actus illius.

Omnium divinarum et supernaturalium virtutum mater , alrix et conservatrix est.

Omnis omninò justitiæ primæ , secundæ , tertię , continuæ radix ; justitiam inchoat , conservat , auget , perficit : Justus ita ex fide vivit , ut nulla justii sint opera , in quæ fides non influat.

Sic Abraham , omnium credentium Pater et exemplar , fide ex impio factus est justus : fide ex justo factus est justior ; ac denique fide factus est justissimus , Deo gratissimus , amicus Dei. Vide n. 2, 3. Vide et n. 4.

Sic ergo et tu , si verè fidelis es , si verè filius Patriarchæ fidelium , fide jugiter vive ; in omnia opera tua fides influat ; illa omnia vivificet , sanctificet , Deoque grata reddat.

Recordare quòd exterior legis , etiam Evangelicæ , adimpletio , non justitiam nisi fide , charitate , et spiritu Dei animetur.

Vivâ itaque fide anima , vivifica , sanctifica quidquid agis. Hoc ut ita sit :

Hunc in Dei cultu ordinem concipe , et hanc illius ordinis observa rationem.

Deus spiritus est , et quia spiritus , spiritu et mente vult primariò coli : *in spiritu et veritate oportet eum adorare* , ait Christus Dominus.

Deus spiritus , universorum creator et Dominus est ; hinc et corpore et universis nostris actibus et passionibus vult glorificari.

Debet ergo Deus interiùs et exteriùs coli ; at cum hoc ordine , quòd ab interiori semper incipiat omnis noster cultus exterior , et ab interiori dirigatur. Interior ille sit quasi anima ; exterior autem quasi corpus. Interior ille cultus sit nostra vera et coram Deo justitia ; exterior cultus sit quasi signaculum justitiæ. n. 11.

Hunc autem interiorem cultum incipit et perficit fides. Ideò à fide , omnis justitiæ radice , oriatur omnis noster Dei cultus. Fides influat in omnia nostra opera.

SECUNDO. Ex eodem capite, concipe quæ et qualis sit illa fides justificans, de qua hic loquitur Apostolus, et cujus exemplum nobis exhibet in Abraham: et ideo qualis debet esse tua.

Fides Abraham fuit, non mortua, sed viva; non nuda, sed omnibus virtutibus ornata; non timida, pusillanimis, et humiliter de Deo sentiens, sed fortis, sublimis, altè et dignè de Dei majestate et omnipotentiâ sentiens; ipsi penitus, submissa, ad omnes ejus voluntates parata; etiam ad unigeniti filii sui immolationem. Hæc fuit fides Patriarchæ fidelium; et hæc fide Deo summopere placuit. Vide n. 17, 18, etc. Vide et n. 3.

Talis sit et tua, si Deo placere velis. Sit viva, firma, stabilis, spei, obedientiæ, reverentiæ virtutibus vestita; de Deo magnificè sentiens, plenè persuasa de summâ ejus veracitate, omnipotentiâ, etc., mortuos vivificante, quæ non sunt, vocante et creante, etc.

Hæc fide plenus, crede firmiter articulos fidei, etiam naturæ captum superantes.

Illic fide firmus, in rebus arduis, in periculis, etc. in *spem*, contra *spem*, crede.

Hæc fide roboratus, visibilia et sensibilia sperne; ad æterna, invisibilia tende, aspira, anhela; et in Dei cultu sta, et, quidquid accidat, persevera.

TERCIO. Ex eodem capite discce quodnam sit præcipuum fidei nostræ objectum.

Abraham credidit in Deum qui vivificat mortuos, etc., nos credimus in Deum, qui suscitavit à mortuis Dominum nostrum Jesum Christum. n. 24, 25.

Mors itaque et Resurrectio Christi, duo præcipua sunt fidei nostræ mysteria, circa quæ frequentiores à nobis exercendi sunt actus fidei.

Moriens Christus victima fuit expiationis.

Resurgens Christus victima fuit sanctificationis. In cruce moriens, morte suâ, nostram destruxit mortem; in resurrectione suâ vitam nobis communicavit; typum et exemplar novæ vitæ dedit.

Christus ergo frequenter adorandus, et moriens et resurgens; fide vivâ, mortis illius effectus, peccatorum nostrorum remissio petenda; et resurrectionis gratia et virtus invocanda.

Christe moriens et pro me moriens, sis peccatorum meorum mors: Christe resurgens, sis animæ meæ salus, vita, resurrectio.

Sed circa hoc fidei nostræ objectum, nota quòd nostra fides superet Abraham fidem.

Credidit Abraham in Deum qui suscitavit mortuos, et qui ideò poterat omnipotentiâ suâ, corporibus quasi emortuis Abraham et Saræ, dare virtutem generandi sobolem: corpora autem Abraham et Saræ non erant verè mortua, sed tantùm liguratè.

Nos verò credimus in Deum, qui Jesum Christum verè mortuum, verè à mortuis suscitavit, nunquam moriturum. Majus ergo quid credimus quàm quod Abraham credidit.

Adde quòd credimus præterea Jesum pro peccatis nostris verè mortuum, et propter justificationem nostram suscitatum: qui duo sunt alii articuli naturaliter incomprehensibiles; et ob quos fides nostra rursus major est, quoad objectum, fide Abraham.

Nec hoc mirum est, si pro modo revelationis, creverit et fides.

Sed bene nota quòd pro modo fidei crevit et obligatio vitæ sanctioris; ubi enim Deus plus contulit, plus et exigit.

Hinc Christiani debent antiquioribus fidelibus, etiam ipsis Patriarchis esse sanctiores, utpote majoribus donis præventi.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

STABILITA, in superioribus Capitibus, nostrâ justificatione, ex fide Jesu Christi; nunc disserit de hujus justificationis effectibus, ex quibus illius excellentia et celsitudo demonstratur.

Primus ergo nostræ justificationis effectus est pax et tranquillitas conscientiæ nostræ, per Jesu Christi mediatoris nostri merita. *ŷ. 1.*

Secundus, adoptio filiorum Dei, et hanc ob causam, gloriatio et exultatio in spe felicitatis æternæ, filiis Dei præparatæ. *ŷ. 2.*

Tertius, gaudium et exultatio in ipsis afflictionibus, utpote huic æternæ felicitati afflinibus; quam affinitatem pulchrâ gradatione demonstrat Apostolus. *ŷ. 3, 4, 5.*

Hanc filiorum Dei gloriam sperandi, duo nobis firmissima fundamenta statuit: duo scilicet, divini in nos amoris argumenta, nimirum, Spiritûs sancti in cordibus nostris diffusionem, et Christi mortem, pro nobis adhuc peccatoribus: quam Christi charitatem mirè exaggerat. *ŷ. 6, 7, 8, 9, 10.*

Quartus nostræ justificationis effectus est quòd gloriemur in ipso Deo, ut Patre nostro, et in Jesu Christo, nostro reconciliatore. *ŷ. 11.*

Ut autem hujus nostri cum Deo reconciliatoris necessitatem convincat, rem ab origine petit. *ŷ. 12.*

Adæ peccatum originale nostræ corruptionis causam indicat, ut Christum, nostræ justitiæ fontem, ostendat. *ŷ. 12, 13, 14.*

Utrumque ergo Adamum et Christum comparat, opponit; Christum Adamo præponit. *ŷ. 15, 16, 17.*

Ac denique *ŷ. 18.* concludit quòd sicut, per Adæ inobedientiam, peccatores facti sumus; sic per Christi obedientiam, justitiam et vitam æternam adipiscimur.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **J**USTIFICATI ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum :

2. Per quem et habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei ;

QUANDOQUIDEM ergo ex fide, et per fidem in Christum, propter delicta nostra traditum, justificati, et à peccatis nostris mundati sumus, pacem habeamus erga Deum; pacato ac tranquillo simus animo, et à malæ conscientie terroribus libero, utpote Deo reconciliati, per D. N. Jesum Christum, mediatorem nostrum :

Per quem habuimus accessum ad hanc reconciliationis gratiam, in qua constanter perseveramus et de qua gloriamur, sperantes gloriam filiis Dei præparatam.

CAP. V. 1. *Justificati ergo ex fide.* Mirabiles hic nostræ justificationis effectus exhibet.

Justificati, id est, à peccatis mundati, justitiam adepti, Deo reconciliati, ejusque amici facti. *Ex fide*, non per legis opera, nec per vires liberi arbitrii, sed gratis, per fidem; quæ Dei donum est; et quæ primam justitiam de condigno non meretur.

Pacem habeamus. ἔχωμεν, Gr. habemus ἔχομεν, Syr. habeamus. D. etiam Chrys. Theodoret. habeamus. *ad Deum.* Syr. apud Deum, id est, erga Deum. Sensus est: placato et tranquillo ante Deum simus animo, et à malæ conscientie terroribus liberi, utpote Deo reconciliati, *per D. N. Jesum Christum* Mediatorem nostrum.

Primus itaque justificationis nostræ, seu fidelis justificantis fructus, est pax, tranquillitas, et fiducia conscientie, ex meritis et ob merita Christi Salvatoris nostri.

Pro me Christus Dei filius mortuus est; ipsius mors et mortis merita mihi per baptismum applicata sunt; per poenitentiam et alia Sacramenta quotidie applicantur; per actus fidelis continuos mea, et mihi propria redduntur: hinc pax, serenitas, fiducia in Christo et ob Christum.

2. *Per quem et habemus.* Gr. habuimus. Syr. accessimus, id est, qui Dominus noster Jesus Christus dedit nobis, per fidem, accessum et introitum in hanc justificationis gratiam.

Deus est principalis nostræ justificationis causa; Christus meritoria; fides, organum, seu instrumentum quo virtus sanguinis Christi ad nos derivatur.

Eadem fides est justificationis pars, et accessus ad eam, sicut ostium est pars domus.

In qua stamus; id est in qua justificationis gratiâ, stamus, consistimus, perseveramus. *Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Gr. et Syr. non habent *filiorum*, sed tantum, *gloriæ Dei*; id est, et de qua gloriamur, sperantes gloriam filiis Dei præparatam. *Gloriamur in spe*, donec gloriemur in re.

Secundus ergo justificationis nostræ fructus est, adoptio filiorum, Dei et gloriatio in spe felicitatis æternæ, filiis Dei præparatæ.

Non solùm autem gloriamur in spe futuræ filijs Dei gloriæ; sed etiam gloriamur et exsultamus in tribulationibus, utpote huius gloriæ affinis: scimus enim quòd afflictio parit patientiam.

Patientia probationem, probatio spem;

3. Non solùm autem, sed et gloriamur in tribulationibus: scientes quòd tribulatio patientiam operatur;

4. Patientia autem probationem; probatio verò spem;

In Christi sanguine regeneratus, factus sum filius Dei; sanguis Christi mihi per Baptismum et per alia Sacramenta applicatus, dat mihi jus certum ad futuram filiorum Dei gloriam: spero itaque, et firmissimè spero; et in hac spe glorior, et exulto, quasi in re jam adepta, quia spes certa utpote in Christi sanguine fundata.

3. Non solùm autem, id est, nec id solùm, seu non solùm gloriamur in spe futuræ gloriæ. Sed et gloriamur in tribulationibus, quas scilicet, in hac vita ut christiani patimur; et per quas, nos oportet ad hanc futuram gloriam pervenire.

Sicut oportuit pati Christum... et ita intrare in gloriam: sic et oportet pati Christianum, et per tribulationes intrare in gloriam: per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum. Act. 14.

Gloriamur, inquam, secundùm spiritum, licet doleat et gemat infirma caro. Et gloriamur de tribulationibus, ut de bono.

Scientes, ut qui scimus, quòd tribulatio patientiam occasionaliter in nobis producit; tribulatione enim acquiritur patientia.

Hæc est Dei nos affligentis voluntas: hæcque divinæ gratiæ effectus.

4. Patientia autem probationem, id est, patientia nos reddit probatos, expertos, à vitiosis affectibus purgatos, lento scilicet tentationis igne.

In igne probatur aurum et argentum; homines verò receptibiles in camino humilitationis. Eccles. 2.

Probatio verò spem; id est, ex probatione in afflictionibus, spes constanter et securior redditur. Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se. Sap. 3.

Spes autem non confundit; quia certitudinem habet, ut mox explicabitur: certitudinem scilicet moralem.

Syriaca versio hos versus sic exprimit: Non ita tantùm, sed etiam in oppressionibus nostris gloriamur; ut qui cognoscamus, quòd oppressio patientiam in nobis perficiat, patientia verò experientiam, experientia verò spem, spes autem pudore non afficit.

Ex hac egregia gradatione, quam D. Aug. miratus est, patet quòd tribulatio viam parat ad gloriam; et ideò Christianus, qui glorietur in spe gloriæ filiorum Dei, debet et de tribulationibus, quæ ad hanc gloriam perducent, gloriari. Hinc

Tertius iustitiæ Christianæ fructus est gloria, gaudium et exultatio in afflictionibus.

Quod alios confundit et afficit tristitiâ, Christianum lætificat, ei que dat gloriandi causam.

Quare? quia fides ei afflictionem exhibet, non ut malum, sed ut bonum; utpote affinem gloriæ Dei; matrem gloriæ filiorum Dei. Afflictio parit patientiam, patientia probationem, probatio spem; spes autem divina futuræ gloriæ certitudinem habet, ut videbitur.

Hinc D. Jacobus, cap. 1. Omne gaudium existimate, fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis. Hinc D. Petrus 1. Ep. 4. 13. communicantes Christi passionibus gaudete. Hinc D. Paulus 2. Cor. 4. 17. momen-

5. Spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.

6. Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est ?

Spes autem divina nos re speratâ non frustrabitur, aut frustratos pudore affliciet : quandoquidem Dei charitas et liberalitas effusa et profusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis ut hæreditatis eternæ pignus : tale pignus qui dedit, quid denegabit ?

Præterea, ad quid Christus, pro nobis adhuc impiis, et peccatorum infirmitate languentibus, tempore præscripto mortuus est, nisi ut suam in nos charitatem ostenderet, spemque nostram firmaret ?

taneum enim et leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis.

Hinc D. Bernardus, Serm. 17. in Ps. 90. siquidem in tribulatione spes gloriæ ; imò et ipsa in tribulatione gloria continetur ; sicut spes fructus in semine, sic et ipse fructus in semine est.

5. *Spes autem non confundit* ; Id est, spes divina, et in Dei promissis fundata, non confundit sperantem, pudore non afflicet.

Deus enim in se sperantem non fallit unquam, nec cum re speratâ frustrabitur.

Unde hoc nosti ? et unde tibi hæc certitudo ?

Ex amore Dei mihi ex duobus manifesto.

1° Ex eo quòd nobis Spiritum Sanctum suum dedit : 2° ex eo quòd unigenitum Filium suum pro nobis adhuc peccatoribus in mortem tradidit.

Et hæc duo sunt spei Christianæ fundamenta ; et illius firmissimæ certitudinis argumenta, quibus hic ultitur Apostolus, ad firmandam spem nostram : primo quidem argumento in hoc n. 5. secundo autem à n. 6. usque ad 11.

Spes non confundit. Quare ? quia Dei, in quem speramus, *charitas et liberalitas in nobis effusa et profusa est per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*, et quo divinæ naturæ consortes facti sumus amici Dei, filii Dei, omnibusque gratis et virtutibus donati.

Per Spiritum Sanctum qui... Potest quidem intelligi visibilis Spiritus Sancti communicatio, facta Apostolis et primis Christianis : sed debet etiam intelligi invisibilis Spiritus Sancti communicatio facta nobis per Baptismum et alia Sacramenta ; tunc enim datur Spiritus Sanctus, qui per charitatem sanctificat animam, eamque virtutibus ornat, et in eâ sanctificatâ et ornatâ habitat tanquam in templo.

Duplex itaque filii nobis donum in Justificatione ; Spiritus Sanctus, increata charitas, et charitas creata. Increata quippe Dei charitas sese effundit per charitatem creatam, à se diffusam in cordibus nostris. Et hæc utraque charitas, hoc utrumque donum est primum spei nostræ fundamentum ; seu filiorum Dei gloriam firmissimè speramus, quia Spiritum Sanctum, pignus hæreditatis eternæ recepimus.

6. *Ut quid enim Christus...* En secundum divini in nos amoris testimonium et spei nostræ fundamentum ; mors Christi pro nobis adhuc peccatoribus.

Ad quid enim, subaudi, nisi ut suam erga nos Deus charitatem ostenderet ; spesque nos non confunderet ; *Christus*, ex præscripto Patris, pro nobis adhuc impiis et peccatorum infirmitate languentibus, tempore constituto, exactis Daniellis hebdomadibus, *mortuus est*.

Vix enim pro alio, licet justo, quis moritur: dixi vix, quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustinebit mori.

In hoc autem Deus suam in nos charitatem demonstrat admirabilem; quòd Christus pro nobis, non sanctis, sed peccatoribus; non amicis, sed inimicis, tempore opportuno, mortuus est.

Quòd si tantum beneficium præstitit impiis, quantò magis nos, nunc per ipsius sanguinem justificatos, Deoque reconciliatos, servabit ab ira Dei in iudicio!

Si enim nos, adhuc inimicos, Deo per mortem suam reconciliavit; multò magis reconciliatos salvabit, per vitam suam gloriosam et omnipotentem.

7. Vix enim pro justo quis moritur; nam pro bono forsitan quis audeat mori?

8. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis; quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundùm tempus

9. Christus pro nobis mortuus est: multò igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.

10. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus: multò magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.

7. *Vix enim pro justo quis moritur...* Vix enim pro alio, licet justo, quis moritur. Nam pro bono, etc. dixi vix; quia pro justo, et sibi benefico, fortè quis sustineat vitam exponere. Bonus, hic est beneficus, benefactor.

8. *Commendat autem charitatem...* In hoc autem Deus summam suam in nos charitatem demonstrat et illustrem reddit; quòd Christus pro nobis, non justis, sed peccatoribus; et idcò suis inimicis mortuus est.

Duo perpende. Primum, quòd mortuus est: secundum, quòd pro inimicis.

9. *Multò igitur magis, nunc....* multò magis igitur per ipsius sanguinem, fide nobis applicatum, justificati; per ipsius merita servabimur ab ira Dei, in iudicio.

10. *Si enim cùm inimici essemus...* Si enim adhuc inimicos, Deo, per mortem nos reconciliavit, multò magis reconciliatos salvabit per vitam suam gloriosam.

Perpende antithesim inter amicos et inimicos; inter mortem et vitam. Vita continet omnipotentiam Christi, cui omnis potestas data est.

Si ergo mortalis adhuc Christus, pro nobis inimicis suis, tanta fecit et passus est; quid vivus, gloriosus et omnipotens, non faciet pro suis amicis et filiis? certissimè periclitet quod cepit; salvabit in æternum quos in tempore reconciliavit. Spes non confundit. Hanc certitudinem mihi præbet immensus in me amor Dei.

Mirus est hic locus, ad firmandam spem nostram, præcipuè ob immensitatem charitatis Dei et Christi pro nobis: vix D. Paulus ex illo potest exire et sibi met ipsi satisfacere, de hac charitate cogitans et loquens. Hæc charitas inquit, omnem superat charitatem: inter homines enim vix est ullus, qui mori velit pro homine sancto, etiam benefactore; Christus autem homo Deus, pro nobis peccatoribus, et inimicis suis, mortuus est; et cruentè, et ignominiosè mortuus est.

Tanta passus pro peccatoribus et inimicis, quid non faciet pro reconciliatis et amicis?

Si per mortem reconciliavit peccatores; quid vivens, gloriosus, omnipotens, non faciet, ut pretio sanguinis sui reconciliatos salvet in æternam?

11. Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

Non solum autem gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, aut in tribulationibus ad hanc gloriam conducentibus; sed et in ipso Deo, gloriæ centro; gloriamur, inquam, in Deo, ut Patre nostro; et gloriamur in D. N. Jesu Christo, per quem Deo reconciliati sumus, et in divinam ejus filiationem asciti: idque mirā nostræ reparationis cum nostrā perditione convenientiā.

12. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors per-

Quemadmodum enim, per unum hominem, Adamum scilicet, peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors: et ita omnes homines facti sunt mortales, sicut et peccatores; in Adamo enim, humani generis principio, peccaverunt om-

Hic quis Christianus, in sanguine Christi justificatus non speret? quis Christo non dicat? *Tu es, Domine, spes mea*: in te totum spero; et in mortem tuam, et in vitam tuam spero: mors tua reconciliatio mea est; vita tua gloriosa, salus mea erit; per mortem tuam Deo reconciliatus, spero et quod per vitam tuam salvabor in æternum.

11. *Non solum autem: sed et gloriamur in Deo....* Non solum autem, supple, gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, et in tribulationibus ad hanc gloriam conducentibus, ut n. 3. dictum est: huc enim redit oratio.

Sed et in ipso Deo, gloriæ fonte et centro, gloriamur in Deo, inquam, gloriamur per Dominum nostrum Jesum, per quem sumus cum Deo reconciliati.

Gloriamur ergo quod cum Deo reconciliati sumus, et quia illum jam habemus patrem, amicum, supra modum dilectorem.

Gloriamur et quod, per Christum mediatorem nostrum, Deo reconciliati sumus, seu quia talem et tantum habemus reconciliationis auctorem.

Quartus hic est justificationis effectus, gloriatio in Deo Patre nostro; et in Jesu Christo, reconciliatore nostro: reconciliatore, inquam, nobilissimo, beneficentissimo, omnium cælestium benedictionum mediatore. Vide Ephes. 1. 3.

12. *Propterea sicut per unum hominem... Propterea.* Hæc particula sermonem jungit cum eo quod proximè dixit: *per quem reconciliationem accepimus*, causamque reddit, cur tali et tanto reconciliatore indigebamus.

Apostolus itaque de nostrā cum Deo reconciliatione agens, rem ab altiori principio repetit: seu originalem corruptionis nostræ causam ostendit, Adæ scilicet, peccatum; ut nostræ reparationis auctorem Christum, omnis justitiæ fontem, ostendat.

Ac primò comparat gratiam Christi cum peccato Adæ; ostenditque in hoc utrumque convenire; quod utrumque ab uno homine in omnes pertransiit.

Propterea, id est, propterea quod; quia, nam, *sicut per unum hominem*, Adamum scilicet, ut n. 14. explicat, *peccatum originale*, et tota series peccatorum actualium ex originali secuta, *intravit in mundum*; id est, in homines incolas mundi. *Et per peccatum mors corporalis*, et aliæ pænæ in omnes homines petransierunt. *In quo*, scilicet Adamo. Gr. *ἄρ* ὁ masculini generis; *ἀμαρτία*, peccatum, feminini. Hinc in Græco nulla equivocatio. *In quo* igitur Adamo, tanquam in fonte et principio humani generis, omnes peccaverunt.

nes : ita per unum hominem, Christum scilicet, justitia, et per justitiam vita, intravit in mundum.

Quòd in Adamo peccaverint omnes homines, et consequenter quòd ab Adami temporibus peccatum fuerit in mundo, etiam ante legem datam, licèt peccatum tunc non imputaretur, aut vix reputaretur ab hominibus suam concupiscentiam sequentibus, et legem nondum habentibus, quæ peccati fœditatem ipsis ostenderet ; patet ex morte, effectu, et pœna peccati.

transiit, in quo omnes peccaverunt.

13. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset.

Eecce primum comparationis membrum ab Apostolo positum ; at impetn Spiritus abreptus, alterum comparationis membrum differt usque ad n. 18. *Igitur sicut per unius delictum*, etc. Ibi enim absolvitur comparatio.

Agnosendum est igitur hic hyperbaton, quo per longam parenthesis, Apostolus et peccati originalis universalitatem confirmat, et institutæ comparationis dissimilitudines recenset.

1° Confirmat omnes in Adamo peccavisse, seu quod dixit in n. 12. *in quo omnes peccaverunt*.

13. *Usque ad legem enim peccatum erat* ; id est, ab Adamo, usque ad legem exclusivè, seu ante legem datam, peccatum tam originale, quàm actuale fuit in mundo.

Peccatum autem non imputabatur. Gr. non imputatur, non existente lege. Juxta quam lectionem sensus est : ubi non est lex, ibi peccatum non imputatur.

Sed Syriaca vers. sicut et nostra habet, *non imputabatur*. Æthiop. et Arabica, non reputabatur, vix existimabatur ab hominibus solam naturam et concupiscentiam sequentibus et legem nondum habentibus, quæ peccati fœditatem ipsis ostenderet.

Vel cum aliis, *non imputabatur* à Deo ad tantam pœnam : ita Gagnæus ; seu non imputabatur tam graviter, cum lex scripta non esset ; ut ait Dionys. Carthusianus.

14. *Sed regnavit mors ab Adam*. Probat ex effectu et pœnâ peccati, morte scilicet, quòd omnes etiam ante legem erant obnoxii peccato.

Regnavit mors, et ne fortè excipias infantes à peccato, quia rationis nondum compotes, addit, *etiam in eos, qui non peccaverunt* peccato actuali, seu propriâ voluntate, sicut Adam : sola itaque mortis illorum causa fuit peccatum originale.

Argumentum ergo Apostoli hoc est :

Mors, quæ est pœna, effectus et comes individua peccati, erat in mundo ante legem, et regnabat ab Adamo in omnes homines, etiam in illos qui actu non peccaverant, sicut Adam : ergo peccatum, quod est causa mortis, erat in omnibus hominibus, etiam infantibus, ante legem : licèt tunc non reputaretur ab hominibus, naturæ corruptionem et solam concupiscentiam sequentibus : seu licèt minùs à Deo imputaretur, utpoto nondum lege positivâ expressè prohibitum.

Et ne dicatur fuisse peccatum actuale, addit mortem tunc regnâsse, *etiam in eos qui actu non peccaverunt*, sicut Adam, id est in infantes : ergo ob solum peccatum originale. Græcus textus et omnes versiones Syr. Arab. Æthiop. habent, *qui non peccaverunt*.

14. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adæ, qui est forma futuri.

15. Sed non sicut delictum, ita et donum : si enim unius delicto multi mortui sunt : multò magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi, in plures abundavit.

Ab Adamo enim usque ad Moysen, per quem lex data est, mors regnavit in omnes homines, etiam in infantes, qui propria voluntate non peccaverunt, sicut Adam peccavit : et qui ob solum Adæ peccatum erant peccatores, et ideò mortales ; et in hoc Adamus Christi venturi, et rerum ab eo gerendarum est typus ; quòd sicut Adam omnibus à se natis, auctor est mortis et peccati ; sic Christus, omnibus à se renatis, auctor est justitiæ et vitæ.

Magnum tamen est inter Christi gratiam et Adæ peccatum discrimen ; longè plura enim bona nobis confert gratia Christi, quàm Adæ peccatum iniecit mala ; siquidem vitam tantùm abstulit hoc peccatum ; gratia verò Christi, præter vitam redditam, multa Spiritus Sancti dona confert et ipsam immortalitatem :

In similitudinem praevaricationis Adæ ; id est, peccato aliquo actuali, sicut Adam, qui est forma futuri. Gr. typus illius futuri. Syr. qui est typus ejus, qui erat futurus ; id est, qui Adamus erat typus et figura Christi venturi et rerum à Christo gerendarum.

Similes equidem sunt, sed in contrarium, Adamus et Christus : uterque caput et origo, ille peccati, hic gratiæ ; ille mortis, hic vitæ ; ille damnationis, hic salutis et gloriæ.

Adamus, peccando, posteritatem suam perdidit : Christus, moriendo, genus humanum reparavit.

Adamus ergo, sui in nos peccati transfusione, figurabat Christi justitiæ in nos transfusionem : quemadmodum, inquit D. Chrys. Adamus omnibus à se (etiamsi de ligno non comedissent), auctor mortis existit ejus, quæ ob cibum illum introducta est : sic et Christus omnibus à se, quamvis justè non agentibus, justitiæ tamen conciliator existit ejus, quam omnibus nobis per crucem largitus est.

15. *Sed non sicut delictum.* Dixit versu 14. Adamum fuisse typum Christi, quia sicut ille omnibus à se natis, auctor est mortis ; ita Christus omnibus à se renatis, auctor est vitæ. Ecce similitudo.

Nunc affert dissimilitudines : nec enim, ut ait D. Chrysostomus, paria sunt peccatum et gratia, mors et vita, diabolus et Deus : sed horum discrimen infinitum.

Sed non sicut delictum. Gr. παράπτωμα, casus, ruina, offensa Adami. Syr. at non ut lapsus ; ita et donum Gr. χάρισμα, gratia, beneficium, redemptio Christi.

Si enim unius, scilicet Adami, delicto, multi, id est omnes, ut n. 18. explicat, mortui sunt, id est, facti sunt mortales :

Multiò magis, id est, multò copiosius, gratia et misericordia Dei, in gratia unius hominis ; id est, in gratiam unius hominis. Syr. propter unum hominem Jesum Christum. In plures, Gr. in multos. Syr. in multos.

Abundavit. Quos facit pro æternitate immortales.

Nota quòd plures, Gr. πολλοί, multis non est hic comparativum πλείους : et multiò magis non significat multitudinem eorum qui Christi gratiæ parti-

Est et aliud discrimen, quòd per Christi gratiam à pluribus liberemur malis, quàm quæ nobis intulit Adæ peccatum : etenim ob Adæ peccatum, unus tantum originalis peccati sumus obnoxii ; gratia autem Christi non ab originali tantum justificat, sed et ab omnibus aliis ; sicque major effectus Christi gratiæ.

Et sanè, si propter unius Adæ peccatum, mors per illum unum peccatorem, in omnes homines regnavit ; multò majori ratione il, qui per fidem recipiunt abundantiam divinæ gratiæ, justitiæ et omnium supernaturalium donorum, regnabunt in vita æterna, per unius Jesu Christi meritum, quod infinitum est, et omnem omnium peccatorum malitiam superat infinitis.

16. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum : nam judicium quidem ex uno in condemnationem : gratia autem ex multis delictis in justificationem.

17. Si enim unius delicto mors regnavit per unum : multò magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes, in vitâ regnabunt per unum Jesum Christum.

cipes sunt, quasi plures Christi gratiam habeant, quàm Adæ peccatum : sed significat copiam beneficiorum Christi, scilicet Spiritus Sancti dona, justitiam, perseverantiam in gratia ; denique vitam æternam.

Primum itaque discrimen inter gratiam Christi et Adæ peccatum, est quòd longè abundantior sit Christi gratia, seu plura conferat bona, quàm peccatum Adæ invexerit mala. Minus nocuit Adamus, quàm profuit Christus : siquidem Adæ peccatum vitam tantum abstulit ; gratia verò Christi, præter vitam redditurâ, multa Spiritus Sancti dona, et immortalitatem ipsam confert. De his rursus infrâ n. 17.

16. *Et non sicut per unius delictum.* Gr. per unum peccantem : Syr. neque ut delictum unius, id est, nec ita se habet donum Christi, ac peccatum Adami. Non enim, sicut Adamus per unum peccatum omnes infecit ; ita Christus ab hoc uno tantum peccato justificat, sed à multis et à variis peccatorum generibus.

Est altera dissimilitudo. Præcellit gratia Christi, in eo quòd, ab omnibus peccatis, non tantum originali, sed et actualibus liberat : cum ob unius Adæ peccatum, unus tantum originalis peccati sumus obnoxii : sicque Christi gratia potentior ad salvandum, quàm Adæ peccatum ad perdendum.

Nam judicium, id est, sententia Dei condemnatoria, ex uno Adæ peccato : gratia autem Christi justificat non tantum ab hoc Adæ peccato, sed et ab omnibus aliis.

17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum.* Syr. nam si propter delictum unius regnavit mors, multò magis il, qui accipiunt multitudinem illam gratiæ, et doni, et justitiæ, in vitâ regnabunt per unum Jesum Christum.

Repetit quod n. 15. dixit ; sed repetit cum expressiori similitudine et dissimilitudine ; similitudine quidem regni, oppositione verò mortis et vitæ : sicut enim Adamus regnum mortis invexit in mundum ; ita Christus regnum vitæ induxit ; in quo summa est abundantia gratiæ, justitiæ et omnium donorum : quam abundantissimam gratiam qui acceperint, regnabunt in æternum.

Duo sunt hominibus magna et gratissima, scilicet vitâ et regnum : immortalitas et summus honor. Hæc duo Christus dabit omnibus justis ; quippe regnabunt in perpetuas æternitates.

18. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem : sic et per unius justitiam, in omnes homines in justificationem vitæ.

19. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, pec-

Sicut ergo per unius Adæ peccatum, reatus ad condemnationem in omnes homines pertransiit; sic per unius Christi justitiam, justificatio transiit à Christo in omnes homines qui credunt in illum.

Nam sicut per unius Adæ inobedientiam multi facti sunt peccatores; sic et per unius

18. *Igitur sicut per unius delictum.* Syr. sicut ergo propter delictum unus exstitit condemnatio in omnes homines : ita propter justitiam unus futura est justificatio ad vitam omnibus hominibus.

Hic tandem, post longam parenthesisem, in qua institutæ comparationis quasdam ostendit disparitates, reddit ad id quod incæperat, n. 12. Ibi incæpit, *propterea sicut*, etc. hic *igitur sicut*, etc. id est, *sicut per unius Adami peccatum*, reatus ad condemnationem pertransiit in omnes homines; *sic per unius Christi justitiam*, justificatio transiit à Christo in omnes homines, qui credunt in ipsum.

Sicut enim ad contrahendum Adæ peccatum, necesse est ab Adamo nasci; sic ad justitiam Christi participandam, necesse est in Christo spiritualiter renasci; per baptismum scilicet, in quo resurgimus à morte peccati in Adamo contractâ, ad vitam gratiæ, justitiæ et gloriæ.

19. *Sicut enim per inobedientiam.* Quia hæc doctrina magni momenti est, et quasi Christianæ doctrinæ caput; hinc eam aliis verbis repetit. *Multos* hic dicens, quos antea dixit, *omnes*; et præsens durabile, exprimens per futurum. *Constituentur*, ab hinc scilicet usque ad finem mundi.

Ex hoc n. colligitur quòd Adæ peccatum fuerit inobedientia. Nec obstat quòd dicatur Eccles. 10. 15. *initium omnis peccati superbia*; quia, ut ibidem dicitur, *initium superbiæ hominis apostatare à Deo*; id est, prima pars superbiæ consistit in eo, quòd homo nolit Deo subjici, ejusque præcepta servare.

Itaque Adæ peccatum fuit inobedientia, non secundum actum exteriorem, ut ait hic D. Thom. sed secundum interiorem motum superbiæ, quo voluit præcepto divino contra ire.

Hinc sequitur quòd inobedientia sit peccatum universale, et in omnibus peccatis reperiatur.

Ex eodem n. colligitur quòd in Christo vera fuit obedientia, quâ se Patris sui, ut superioris, præcepto subiecit : ac consequenter datum fuit illi à Patre moriendi præceptum; *factusque est obediens usque ad mortem*.

Nec obstat quòd dicatur mortuus ex charitate, quia, ut ait idem S. Thomas, hoc ipsum quòd obediit, processit ex dilectione, quam habuit ad Patrem et ad nos.

Obedientia Christi fuit perpetua, et per omne vitæ tempus; hinc in singulari numero exprimitur.

PRIMA OBSERVATIO DOCTRINALIS. — Animadvertite quomodo Catholicam fidem de peccato originall, ab omnibus hominibus etiam infantibus contracto, ita stabilit Apostolus, ut et omnia hæreticorum subterfugia occludat.

Per unum hominem; Adamum, omnium hominum patrem et caput.

Peccatum, scilicet originale, hinc in singulari numero expressum, ait D. Thomas.

Intravit in mundum. In omnes mundi incolæ, et ne per peccatum, intelligas peccatum metonymicè, seu pœnam peccati, id est mortem, addit :

Christi obedientiam, multi abhinc usque ad
finem mundi constituentur just.

catores constituti sunt multi :
ita et per unius obeditionem ,
justi constituentur multi.

Et per peccatum mors. Ergo per peccatum supra non intellexit mortem ,
sed peccatum propriè dictum, quod est causa mortis.

Nec etiam dicas peccatum intrasse et pertransisse in omnes homines, per
solam imitationem, non per propagationem naturalem : Apostolus multoties
affirmit peccatum intrasse in mundum per Adamum, sicut iustitia per
Christum intravit : atqui iustitia non imitatione tantùm, sed propriè et per
se, et per regenerationem in Christo nobis communicatur : ergo pari modo
peccatum in mundum intravit per Adamum.

In quo omnes peccaverunt ; id est, in quo uno homine tanquam in capite
omnes homines, ex decreto Dei, moraliter inclusi et contenti, *peccaverunt.*

Equidem, illud in quo, aliqui, non tantùm recentiores, ut Erasmus,
Grotius, sed et antiquiores, v. g. D. Chrysostomus, vertunt *quatenus*, in
quantùm. Sed præterquam quòd hæc expositio non est æquè litteralis, non
impedit quin ex hoc textu colligatur peccatum originale ; quomodo enim
omnes homines, etiam infantes, *peccaverunt*, nisi in Adam patre suo ?

Manet ergo Catholica veritas ; quòd omnes homines etiam infantes, in
Adamo, radice, parente, ac principio suo peccaverunt. Et ita definitum est
in concilio Arausiano, Milevitano et tandem Trident. Sess. 5. c. 4.

Adamus quippe pater et princeps noster omnes homines continebat et
representabat ; omniumque hominum voluntates sic erant, ex Dei decreto,
in Adami voluntatem transfusæ, ut, ipso Adamo peccante, censeamur
omnes peccavisse.

Excipe Christum Dominum, Redemptorem nostrum, et propter ipsum
excipe B. Deiparam Virginem, primogenitam Redemptionis Filii sui filiam,
ut ait S. Bernardinus.

SECUNDA OBSERVATIO DOCTRINALIS. — Adverte quomodo D. Paulus ita
idem circa peccatum Adæ doceat, ut circa illud nihil curiosum aut in-
certum dixerit.

Duo tantùm nos docet Apostolus. Primum quòd per Adamum *peccatum
intravit in mundum.* Secundum quòd per Adæ peccatum *mors transiit in
omnes homines.*

Utinam tanti Doctoris imitemur sobrietatem, nec in ineertis et inutilibus
quæstionibus tempus teramus, illa contenti, quæ docuit Spiritus Sanctus,
et quæ Ecclesia definivit ! scilicet :

Quòd *Deus creavit hominem inextinguibilem* : seu, ut est in Græco, ad
immortalitatem, id est, ut esset immortalis, si Deo paruisset, et in rectitu-
dine et Innocentia in qua creatus fuerat, perseverasset. *Invidia autem Dia-
boli peccatum intravit, et per peccatum mors regnavit in orbe terrarum.*
Sap. 23. num. 23.

De Eva nihil dicit Apostolus, sed de Adamo, quem solùm comparat et
opponit Christo : quia licet prima peccarit Eva ; Adamus tamen primaria
causa fuit peccati originalis, sicut et generationis. Unde quasi certum
videtur, quòd si non peccasset Adam, Eva suum ad nos peccatum non
transfudisset. Illa enim non erat typus Christi, ut falsò dixit Ambrosiaster ;
sed Adamus.

TERTIA OBSERVATIO DOCTRINALIS. — Adverte quomodo in præced. versibus
Apostolus comparet, opponat gratiam Christi cum Adæ peccato ; hancque

illi præponat : ob id, ait D. Chrys. *vel hule, unus, unius*, sursùm ac deorsùm insistit.

Ex uno facto, apud Judæos noto et recepto, aliud factum probat, quod Judæi recipere recusabant.

Nimirùm, ex omnium hominum condemnatione, ob unus Adæ peccatum, probat omnium hominum, ex unus Christi Domini meritis justificationem, utpote Deo convenientem et creditu nobis faciliorem.

Igitur si factum fuit illud, multò magis et hoc; id est, *si unius delicto mortui sunt omnes, multò magis et convenientius, ut unius hominis gratia vivant omnes.*

Est ergo hæc similitudo inter Adamam et Christum, quòd sicut Adam omnes perdidit, Christus omnes reparavit.

Est autem dissimilitudo multiplex. Prima, quòd Adam unicum peccatum nobis transmisit; Christus ab omnibus prorsus peccatis, non originali tantùm, sed et actualibus liberat : et in hoc gratia Christi præcellit Adæ peccatum.

Altera dissimilitudo et excellentia gratiæ Christi, quòd Adamus peccato suo nos originalis justitiæ gratiâ privavit : at Christus abundantiam gratiarum, justitiæ et omnium donorum dedit. Dat ergo gratiam uberiolem, abundantiolem, virtutes, quæ non fuissent in statu innocentia, patientiam, poenitentiam, Martyrium, Virginitatem, Apostolatam, Virtutes Religiosas, etc.

Dat gratiam potentiolem : per gratiam in Adamo perditam, poterat homo perseverare; per gratiam Christi datur actu perseverare, et quidem in tantâ infirmitate, inter tot hostes, constitutis.

Dat gratiam intensiolem, in gradu intensiori et cum augmento continuo, De B. Virgine et de SS. Apostolis, et aliis insignioribus Sanctis dubitari non potest.

Dat gratiam extensiolem, ad plures se extendentem ad quos non se extendit Adæ peccatum; ad Delparam Virginem, quæ est gratiarum pelagus, et quæ plus habuit gratiæ, quàm omnes alii homines. Ad Angelos, quos multi ercunt per Christi merita justificatos.

Dat gratiam sufficentiolem. Cùm Christi gratia sufficiat non tantùm ad salvandum Adæ posteros, sed et infinitos homines et mundos producibiles.

QUARTA OBSERVATIO DOCTRINALIS. — Ex hac Christi gratiæ excellentia collige quantùm Christo debeamus, et quæ nos in hoc nostro lapsûs statu solari possint, etiam per comparisonem ad statum innocentia deperditum.

Adamus equidem fuit in gratia creatus. Nos verò lapsi, per Christum accipimus abundantiam gratiæ et donationis, et justitiæ, ut ait Apost. num. 17.

In Adamo, fateor, non fuit concupiscentia rebellio, quæ remanet in nobis etiam renatis : at hæc ipsa per Christum fit in nobis materia pugnae, et victoriæ et triumph.

Ligno vitæ quidem in hoc statu nostro privamur : at Christus dat nobis panem vitæ, sacratissimam Eucharistiam, panem, qui de cælo descendit, et qui dat vitam æternam.

Temporaliter morimur ob Adæ peccatum; at per Christum resurgemus ad vitam immortalem et gloriosam, tum animæ, tum corporis.

Gratias itaque immortales et æternas Christo Jesu, Redemptori nostro, qui nobis perditis redemptionem dedit abundantem, et superabundantem.

Vide D. Chrys. Hom. 10. hanc gratiarum Christi abundantiam mirè describeriem : Christus, inquit, non solum vulneri medicamen dedit; sed et sanitatem, et pulchritudinem, et honorem, et gloriam, et dignitatem longè naturam nostram superantem, etc. Multò plura dedit quàm quæ debebamur, et tantò plura, quantò mare immensum ad pusillam guttam collatum.

Lex equidem inter hoc peccatum, omnium peccatorum exordium, et inter hanc obedientiam, exordium novæ justitiæ, quasi de transverso intervenit; at tantùm abest ut peccatum aboleverit; imò per eam factum est, licèt per accidens, ut magis quàm ante abundarit delictum: ubi autem occasione legis invaluit peccatum, per adventum Christi superabundat gratia.

Ut sicut usque ad id tempus, per universum orbem, regnavit peccatum, peccatores

20. Lex autem subintravit ut abundaret delictum: ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia:

21. Ut, sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gra-

20. *Lex autem subintravit...* Ne ob dictum n. 13. usque ad legem peccatum erat in mundo, putaret quis per legem abolitum fuisse peccatum; opportunè dicit hic Apostolus, quòd tantùm abest, ut per legem Moysis sublatum fuerit peccatum, quin potius magis invaluerit.

Itaque lex Mosaiica subintravit, id est, quasi de transverso intervenit inter exordium peccati et exordium gratiæ, seu novæ justitiæ: ut abundaret delictum; ut, significat effectum, non causam.

Lex quidem intravit, et data est quasi pædagogus, ut hominibus patefaceret damna peccati, eosque duceret ad Christum, qui sanaret illos: sed per eam factum est, per accidens tamen; ut magis quàm antè abundaret delictum: ubi autem abundavit delictum: id est,

Postquam autem, occasione legis, invaluit peccatum et mundus ad summum malorum venit; tunc missus est Christus, cujus adventu superabundavit gratia.

21. *Ut sicut regnavit peccatum in mortem.* Syr. per mortem; ita regnet gratia per justitiam, etc.

Superabundavit, inquam, gratia, ut sicut usque ad id tempus, per universum orbem regnavit peccatum, peccatores in mortem pertrahens, tum temporalem, tum æternam; ita gratia Christi, destructo peccati regno, regnet per justitiam, quæ in vitam perducet æternam: per Jesum Christum, qui sicut hanc justitiam in nobis efficit; ita et vitam dabit nobis æternam.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. maximè notanda ad pietatem, et in præxim accuratiùs redigenda.

Annotandi quidem sunt omnes hic n. 1, 2, 3, 11. enumerati nostræ justificationis effectus, et ob eos continuè Deo Patri nostro, et D. N. Jesu Christo, nostro reconciliatori, gratiæ agenda: illos vide in suis locis. At præsertim imprimenda in cordibus nostris duo spel nostræ fundamenta; num. 5, 6.

Puderet nos homunculos Dei gloriam sperare, nisi firmissimum haberemus hujus spel fundamentum; quodnam igitur est illud?

Constat equidem quòd Dens possit nobis suam dare gloriam: restaret tantummodò dubitandum an velit: at amor Dei in nos id asseverat. Unde verò hunc Dei in nos amorem novimus? ex duobus.

Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis, n. 5. et quia Christus pro nobis adhuc peccatoribus mortuus est. n. 6, 7, 8, 9, 10.

En duo divini in nos amoris argumenta infallibilia.

Deus ita me dilexit, ut Filium suum unigenitum, pro me misero peccatore, tradiderit in mortem. Deus ita me dilexit, ut in meâ per Baptismum

tia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. | In mortem pertrahens; ita gratia Christi, destructo peccati regno, regnet per justitiam, quæ in vitam ducat æternam, per Jesu Christi Domini nostri merita.

justificatione Spiritum Sanctum suum mihi dedit, æternæ salutis pignus. Vide commentar. n. 5 et 10.

Quis post talia divini amoris testimonia non speret? *Sperent in te qui noverunt nomen tuum.* Psal. 9. n. 11. *Tu es, Domine, spes mea.* Psal. 90. n. 9. *Mihi adharere Deo bonum est, et ponere in Domino Deo meo spem meam.* Psal. 72. n. 28.

ALIUD ANNOTANDUM. — Duplex est in Christo spei nostræ fundamentum, scilicet illius et mors et vita. n. 9 et 10.

Pro delictis nostris mortuus est: propter nostram justificationem resurrexit.

Pro me moriens in cruce cum lacrymis et sanguinis effusione deprecatus est.

Nunc in cælis vivens apparet vultui Dei, et adhuc stigmatizatus orat pro me.

Spero itaque in mortem, quam pro me tulit. Spero et in vitam misericordem, quâ pro me gloriosus vivit.

Si pro me peccatore tanta passus est mortalis, quid pro me pœnitente non faciet gloriosus et omnipotens?

Timeat quidem Christianus ob peccata sua: at multò magis speret ob Christi morientis et viventis merita.

De judicio cogitans Christianus cogitet et de Christo judice: pro me mortuus est Christus, pro me orat à mortuis suscitatus: spero itaque et in æternum sperabo, et in mortem et in vitam Christi.

Etiamsi me occiderit, in eum sperabo. Spes itaque nostra, gloriatio nostra, tota sit in Christo, et per Christum in Deo. n. 10.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

Omnit et solvit difficultatem contra dicta in superiori capite §. 20; multisque probat Christiano, non modò non peccandum, sed in justitiâ per Christum acceptâ perseverandum et crescendum.

Christiano non peccandum est; imò Christianus ad omnem peccati suggestionem debet insensibilis esse: quare? quia peccato mortuus est in baptismo, quia est mortis Christi typus et participatio. §. 2, 3.

Christianus debet in justitiâ perseverare, et continuè proficere: quare? quia in baptismo, qui est typus et participatio resurrectionis Christi, resurrexit, ut in novitate spiritualis vitæ ambulet et proficiat. §. 4. Hoc ipsum confirmat pulchrâ similitudinè inoculationis. §. 5. et ex consideratione finis baptismi. §. 6, 7, 8.

§. 9, 10, 11. Alteram indicat rationem, ob quam Christianus peccare non debet; sed Deo vivere; quia scilicet, Christus Christiani exemplar, à mortuis suscitatus, non moritur ampliùs, sed totus Deo vivit.

§. 12. Ex dictis concludit, quòd Christianus nec debeat peccati tyrannidi sese rursùs subdere; nec illi tyranno arma præbere; sed Deo, suo Regi et benefactori, subdi, servire, sese totum dare. §. 13. De cætero facile est Christiano hanc peccati tyrannidem vitare; quia sub dominio Christi est, ubi abundat gratia. §. 14.

15. Ex hac abundantia gratiæ rursùs instat Apostolus. An idèò peccabit Christianus, quia sub gratia? imò, Dei misericordiâ, à peccati servitute liber, debet totus Deo servire, cujus per baptismum factus est servus. §. 16, 17, 18.

§. 19, 20. etc. Hanc Dei servitutem æquam, utilem et gloriosam exhibet.

CAPUT SEXTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **Q**UO ergo dicemus? permanebimus in peccato, ut gratia abundet?

2. Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo?

3. An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus?

4. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in

An quia dixi, ubi abundavit delictum, superabundavit gratia; inferet aliquis in peccato permanendum; imò accumulanda esse peccata, ut gratia magis abundet?

Absit à pijs mentibus hæc impia cogitatio! peccato enim mortui cūm simus, quomodo rursus vivemus in illo? hæc duo, peccare, et Christianum esse, non minùs inter se pugnant, quàm mors et vita.

An non recordamini, quia quicumque in nomine et virtute Jesu Christi baptizati sumus, in similitudinem et repræsentationem mortis illius baptizati sumus?

Etenim ad repræsentandam, etiam oculis, Domini mortem; per baptismum, ter in aquis

CAP. VI. 1. *Quid ergo dicemus? permanebimus in peccato.* An quia, cap. 5. n. 20. dixi, ubi abundavit delictum, superabundavit gratia, an hoc intelligo, sicut calumniantur alicui; scilicet in peccato permanendum, imò accumulanda peccata, ut gratia magis abundet?

Hanc eandem calumniam tetigit cap. 3. n. 8. et huic fusè respondet in toto hoc capite.

2. *Absit.* Respondet calumniæ ex doctrina sua falsò deductæ; respondet autem voce sibi consueta, quando res est manifestè absurda; *absit*, ne fiat, vox est valde aversantis.

Qui enim mortui sumus peccato, in dativo: *quomodo adhuc vivemus in illo?*

Nota quòd juxta Apostolum, vivere legi, peccato, justitiæ, Deo; idem sit ac obedire: mori autem, seu mortuum esse, idem ac ab illorum servitute liberum esse; sensus itaque est: cūm à peccati servitute simus liberi, quomodo rursus obediemus ei? hoc quasi incompatible: peccare enim et Christianum esse, sunt duo inter se pugnantia, sicut mors et vita.

Prima itaque ratio cur Christiano non sit peccandum, peccato mortuus est. Hinc nullum cum eo debet habere commercium, sicut nullum est videntium cum mortuis, nec mortuorum cum viventibus.

3. *An ignoratis, quia quicumque...* Gr. in Christum Jesum. Probat Christianum peccato mortuum esse, quia baptismus est typus mortis Christi.

An ignoratis, quia quicumque in nomine, et virtute Jesu Christi baptizati sumus?

Tripliciter in Christo Jesu baptizati sumus, ait D. Thom. 1º secundum institutionem Christi; 2º per invocationem Jesu Christi; 3º in quadam conformitate ad Jesum Christum.

In morte ipsius. Gr. in mortem ipsius; id est, in similitudinem et repræsentationem mortis ipsius.

4. *Consepulti enim sumus...* Probat baptismum repræsentare mortem et sepulcrum Christi.

immersi, quasi sepulti fuimus; sicut Christus triduo fuit in terra sepultus: ut quemadmodum Christus, per Dei virtutem, à mortuis excitatus est, vitam æternam immortalem; ita et nos, per baptismum, hujus etiam Christi resurrectionis repræsentatores et participes, surgamus ex aquis, novam exinde vitam acturi, et in hac nova et cælesti vita perseveraturi, et in eam continuè progressuri.

mortem; ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus.

Per baptismum enim assimilati sumus Christo sepulto: quia sicut triduo Christus fuit in terra sepultus; sic ter immergimur in aquâ.

In mortem, id est, ad repræsentandam etiam oculis Domini mortem: non sepelitur enim nisi mortuus.

Ut quomodo Christus per gloriam: id est, per potentiam Dei gloriosam, surrexit, Gr. excitatus est à mortuis. Vitam scilicet immortalem acturus.

Ita et nos in novitate... Id est, ita nos baptismo resurgentes, novam exinde vitam agamus, et quidem illis Dei dignam, constanter in justitia, perseverando et semper per opera bona proficundo.

Tunc baptismus plerumque per trinam corporis immersionem conferebatur: hæc autem trina corporis immersio, quæ fiebat in baptismo, ex D. Paulo repræsentabat mortem et sepulturam Christi: corpus verò ex aqua, post immersionem, resurgens, resurrectionis Christi gerebat imaginem.

Ipsa itaque baptismi forma mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi est significatio; et quia sacramenta nostra efficiunt id quod significant, ut ait D. Thomas; baptismus in nobis producit effectus mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi: hæc nobis sic applicat mysteria, ut illorum fiamus participes.

Per applicationem mortis et sepulturæ Christi, omnia nobis peccata remittuntur, et peccato morimur.

Per applicationem resurrectionis Christi, gratia nobis communicatur, et vitâ novâ spiritali et divinâ vivimus.

Notandum autem 1° quod dicit Apostolus: *Consepulti sumus in mortem*; id est, ut moriamur. Christus post mortem sepultus est: Christianus sepelitur, ut moriatur.

Quod Christi crux, hoc nobis baptismus, ait D. Chrys. sicut in cruce Christus fuit exaltatus, ut secundum carnem moreretur; sic baptizamus, ut peccato moriamur.

Notandum 2° quòd hæc expressio, *in mortem*, significat hanc mortem nostram debere esse continuam, et toto vitæ nostræ tempore crescere. Mortui sumus et sepulti, ut semper moriamur in peccato.

Notandum denique quod dicit idem Apostolus: *ut in novitate vitæ ambulemus*. Hoc enim indicat quòd sicut mors nostra à peccato, semper debet crescere; ita vita gratiæ semper debet proficere. Non sufficit Christiano, quòd sit in gratia Christi, debet in ea ambulare, proficere, ad ampliorem tendere perfectionem.

Post Origenem existimo, quòd Apostolorum tempore, Catechumenis explicari solebant ante baptismum, hæc baptismatis virtus et significatio, et ideò tanquam de re nota Romanos interrogat Apostolus: *an ignoratis*....

Utinam et nostris Christianis hæc nota forent, et in illorum mentibus

5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus : simul et resurrectionis erimus.

Si enim, quasi surculi, per baptismum Christo insiti, ad ejus instar, mortui sumus; sanè et eadem ratione, Christo insiti, ad ejus instar resurgemus, novaque gratiâ vitâ, gloriosam ejus resurrectionem imitabimur.

6. Hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus pec-

Maximè si consideremus, quòd in baptismo, et per baptismum, qui est representatio mortis Christi, noster vetus homo unâ

semper præsentiâ; tres effectus hæc eis prædicarent, quos in nobis habere debet baptisma, nimirum similitudinem mortis, sepulturæ, et resurrectionis Christi.

Sicut Christus mortuus est huic mundo morte suâ corporali : ita nos Christiani morte spiritali debemus mori mundo, ejusque domino et regi, peccato, et continuè mori.

Sicut Christus sepultus, a mundo separatus fuit : ita nos baptizati, nullum cum mundo et peccato debemus habere commercium.

Sicut Christus resurgens vitam egit immortalem, ita nos baptizati, vitam novam, incorruptam, et Deo dignam debemus agere.

5. Si enim complantati facti sumus... *ἐνσυντρετα*, Insiti Syr. Si enim unâ cum eo plantati sumus per similitudinem mortis ejus : ita quoque in resurrectione ejus erimus.

Hæc mirâ similitudine alludit Apostolus ad insitiones et inoculationes plantarum : sicut enim surculi, seu ramusculi, ab arbore cui inseruntur, succum trahunt, et in eâ vivunt; sic nos per baptismum Christo insiti, in eo et ab eo vivimus.

Per baptismum de peccato, vel de Adamo, quasi de mala terra evellimur; et in Christo, quasi in terra bona, seu cum Christo, in terra gratiæ plantamur. Sensus igitur est :

Si quasi surculi insiti sumus Christo, in similitudinem mortis ejus; nempe ejus similitudinem gessimus in baptismo; sicut enim mortuus est corporaliter, ita nos spiritaliter morimur : profectò erimus etiam insiti Christo, in similitudinem resurrectionis ejus, ut sicut ipse surrexit novâ et gloriosâ vitâ; ita nos resurgamus nunc vitâ gratiæ, aliquando vitâ gloriæ.

Sicut surculus arbori insitus, cum ipsa in hyeme quasi moritur, verè reflorescit, quasi resurgens; sic Christianus per baptismum, Christo insitus, cum ipso moritur, cum ipso resurgit; sursùm pullulans, et quæ sursùm sunt quærens.

Hæc similitudine confirmat quòd peccato debemus esse mortui et gratiæ vitâ vivere, participes effecti resurrectionis Jesu Christi.

6. Hoc scientes, quia vetus homo. Confirmat hoc idem quod præcedit : debemus peccato mortui esse et spiritali gratiæ vitâ vivere, hocque confirmat ex hinc baptismi :

Hoc scientes, seu considerantes, quòd vetus noster homo, id est, nostra corrupta natura, simul crucifixus est. Gr. concrucifixus; id est, unâ cum Christo crucifixus est, scilicet per baptismum et in baptismo, qui est mortis Christi representatio. De hac enim crucifixione hic agitur, ut ex 4. n. patet.

Ut destruat; id est, aboleatur corpus peccati : id est, tota peccatorum congeries et universitas, cujus membra sunt superbia, avaritia, libido, etc. Hoc autem peccati corpus destruitur, cum ejus membra mortificamus : per

cum Christo crucifixus est; ut aboleatur tota peccatorum congeries; ita ut peccatorum tyrannidi non subdamur ampliùs.

Sicut enim servus mortuus non servit ampliùs; sic et nos, per baptismum, peccato mortui, ab ejus tyrannide liberi sumus.

Si autem peccato verè mortui sumus; sicut Christus pro peccato verè mortuus est, confidimus et quòd cum illo vitam agemus in æternum gloriosam.

Scimus enim quòd Christus à mortuis suscitatus, vivit immortalis, gloriosus, beatus, ab omni mortalitate et mortalitatis ærumna liber.

Quantùm enim attinet ad id, quòd mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est; quòd autem nunc vivit, totus Deo vivit; totus in honorem Dei.

Ad illius igitur exemplum, reputate vos,

cati, et ultrà non serviamus peccato.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato.

8. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum Christo:

9. Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur.

10. Quòd enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quòd autem vivit, vivit Deo.

11. Ita et vos existimate,

baptismum ergo Christo sumus concrucifixi, ut destruat^{ur} corpus peccati; id est, ut moriamur peccato, sicut Christus mortuus est pro peccato. Et ultrà non serviamus peccato: ita ut ampliùs non serviamus illius imperio.

Fingitur peccatum ut tyrannus, peccatoribus imperans ut subjectis. Servimus autem peccato cùm obedimus concupiscentiis nostris.

7. Qui enim mortuus est, justificatus est à peccato: Gr. nam moriens justificatus, etc. Syr. liberatus est à peccato.

Sicut servus, per mortem, fit liber à servitute; sic per baptismum, quasi mortem, liberi facti sumus à peccati tyrannide et servitute, et consequenter nobis ampliùs non peccandum.

Per baptismum mortui sumus cum Christo, consepulti, concrucifixi: ut explicatum est suprà. Ergo sicut mortui sunt sine actione, et affectione circa res hujus seculi, cui mortui sunt; sic Christiani mens, cor et sensus debent esse sine ullo affectu et commercio erga peccatum, cui mortui sumus.

8. Si autem mortui sumus... id est, si autem peccato verè mortui sumus, sicut Christus carne mortuus est pro peccato: Credimus, pro certo habemus, Christi promissis confisi quòd etiam cum illo novam vitam agemus in æternum gloriosam, ipsius resurrectionis gloriæ participes.

Ab una resurrectione transit ad aliam, ut nos excitet ad hanc, alterius spe.

9. Scientes quòd Christus resurgens... Gr. suscitatus à mortuis, non ampliùs moritur: Mors illi ultra non dominabitur. Syr. scimus enim Christum excitatum ex mortuis, nec ampliùs moriturum, nec mortem ei ampliùs dominaturam.

10. Quòd enim mortuus est peccato, in dativo; id est, quantùm enim attinet ad id, quòd mortuus est, pro peccato tollendo mortuus est: quòd autem vivit, vivit Deo: seu apud Deum, vitam divinam, Deo dignam, beatam, immortalem, etc. Vel etiam vivit Deo, in honorem Dei: ut Deum dignè amet, adoret, laudet, honoret.

Propter Dei gloriam mortuus est; vivit et propter æternam gloriam.

11. Ita et vos existimate... applicat præcedentia, indicatque secundam in

vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo, in Christo Jesu Domino nostro.

12. Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat concupiscentiis ejus.

13. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo.

per baptismum, peccato mortuos; in id autem in vita servatos, ut quicquid vitæ vobis restat, id totum Deo impendatis, sicut Christus Dominus vivit totus Deo.

Ne permittatis itaque peccatum in baptismo profligatum, suam rursus tyrannidem in vobis exercere; sed mortalitatis vestræ, omniumque rerum mundanarum vanitatis memores, reprimit concupiscentias, ad peccatum inclinantes.

Neque committatis, ut membra vestra per baptismum Deo consecrata, posthæc militent huic tyranno iniquitatem imperanti; quin potius vos totos Deo, Regi, duci, et benefactori vestro, cujus beneficio estis ex mortuis rediivi; vos, inquam, totos, et singula membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad exsequenda justitiæ opera, quæ jubet.

eis contentam rationem, ob quam Christianus à morte peccati suscitatus, non debeat amplius peccare, sed Deo vivere; sicut Christus à mortuis suscitatus, amplius non moritur, sed vivit totus Deo.

Ita et vos cogitate de vobis ipsis: reputate vos mortuos esse peccato per baptismum; de cætero autem viventes esse, ac vivere debere Deo; seu, quicquid vobis vitæ restat, id Deo impendendum: in Christo Jesu D. N. id est, per merita D. N. Jesu Christi, qui fons est omnis gratiæ: vel ad similitudinem D. N. Jesu Christi, qui vivit totus Deo.

Christus est exemplar Christiani: sicut ergo Christus à mortuis suscitatus, non amplius moritur; sed totus Deo vivit; totus in honorem Dei; nihil nisi res Dei gerens et curans: Ita Christianus, à morte peccati suscitatus, non debet amplius peccare; sed totus in Deo secundum Deum et pro Deo vivere; in omnibus Dei gloriam querere. Ad hoc factus est Christianus: ad hoc baptizatus, et hoc ei perpetuò prædicat baptismus.

12. Non ergo regnet peccatum... perseverat in metaphora, quæ jam finxit peccatum ut tyrannum, vim suam in homines exercentem, et fideles hortatur ut, à peccati servitute liberati, ipsius tyrannidi sese non subdant amplius.

Ut obediat concupiscentiis ejus. Indicat quid sit servire peccato; scilicet concupiscentiis obedire, seu mala desideria, quæ sunt quasi jussus peccati, adimplere.

Itaque ne permittatis peccatum et concupiscentias ejus, quæ ad peccatum inclinant, regnare in vobis; id est, illis ne consentiat, nec obediat.

In corpore vestro mortali. Prudenter nos Apostolus admonet mortalitatis nostræ, quæ nos excitet ad reprimendas concupiscentias nostras; quasi diceret: Brevis erit pugna: quia et corpus, et mundus et concupiscentia ejus transit; mortalis hæc vita momentanea est: res mundi vanæ, et ejus concupiscentiæ fluxæ sunt; victoriæ autem præmium æternum erit.

13. Sed neque exhibeatis. Gr. neque sistite. Syr. nec etiam paraveritis membra... arma iniquitatis peccato; id est, arma quibus militetis peccato, iniquitatem imperanti. Sed exhibete vos Deo; id est, sed membra vestra exhibete Deo, quibus ei militetis, ad opera justitiæ patranda, quæ vobis imperat.

Tanquam ex mortuis viventes: id est, sicut facere decet eos, qui ex

Neque verò periculum est, ne vos, sic sub Deo pugnantes, peccatum retrahat sub suum dominium, et suam in vos tyrannidem exerceat; non enim amplius estis sub lege Mosalica, ubi peccatum jure quasi hæreditario regnabat; sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles in veram libertatem vocati sunt.

Sed ex his, quæ dico, an sequitur quod inimici Evangelii nos docere dicunt? peccemus, quoniam à lege liberi, sub gratiâ sumus; longè absit tam impii consequentia. Quinimò hinc sequitur, quòd magis à peccato sit abstinendum; quia sponte peccato renuntlavimus, ut justitiæ serviamus.

Vos scitis, quòd cui vos datis servos ad obediendum, hujus estis servi: sive peccati, ut pro mercede mortem habeatis æternam; sive Christi, ut pro mercede justitiæ habeatis et fructum illius, vitam æternam.

14. Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.

15. Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

16. Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis; sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam?

mortuis rediivi, vitam cum Christo vivunt novam et spiritualem. Itaque Deo obedite et servite, qui vos à mortuis cum Christo suscitavit.

Nota 1ª quòd membra nostra sint quasi arma media inter virtutem et vitium; sicut ensis militi instrumentum est pro civibus; prædoni verò contra cives. Chrys. Theophyl.

Nota 2ª quòd peccato resistentes, justitiæ servientes, Deo militamus, et ideo Deum habemus ducem et adiutorem: Deum, inquam, qui nos ex mortuis fecit redivos: quasi diceret: Ne paveatis, sed alacres et generosi et beneficil memores, sub Deo duce et benefactore vestro, pro justitia contra peccatum pugnate.

14. Peccatum enim vobis non dominabitur. Ostendit victoriæ facilitatem, et hujus facilitatis dat rationem; quasi diceret: Non est periculum ne, sic sub Deo pugnantes, peccatum suum in vos exerceat tyrannidem, et in suum retrahat dominium: non enim estis amplius sub lege Mosalica, quæ peccatum quidem ostendebat; sed vires non dabat ad illud vincendum, et ubi consequenter peccatum jure quasi hæreditario regnabat: sed estis sub dominio Christi, ubi abundat gratia, et ubi fideles non nisi volentes peccant.

15. Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus?... Ex hac libertate gratiæ objicit sibi, quod ejus adversarii ipsum docere dicebant: Peccemus, vitis indulgeamus; à lege liberi, sub gratiâ sumus. *Superabundavit*, etc. est igitur instantia objectionis initio cap. factæ: an prætextu gratiæ, liberius peccabimus? *absit*, respondet 1° hanc instantiam, ut absurdam et impliam, aversatus et rejiciens.

16. Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos. Respondet 2° novâ ratione probans Christiano, non modò peccandum non esse; sed Deo fideliter serviendum; quia Deo nos ultrò servos dedimus in baptismo: an ignoratis, quòd cui vos offertis servos ad obediendum, hujus vos estis servi?

Sive peccati ad mortem; id est, sive servi peccati, ut pro mercede mortem recipiatis æternam: *stipendium enim peccati mors*. n. 23.

17. *Gratias autem Deo, quòd fuistis servi peccati :* obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.

18. *Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiæ.*

19. *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ :* sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibeto membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.

20. *Cùm enim servi essetis*

Gratias igitur Deo, quòd eùm fueritis servi peccati, huic miserrimæ servituti renuntiastis; obedistis autem sincerè Christo juxta modum, quem Evangelii ejus doctrina præseribit; hæcque vestra obedientiâ, vos ultrò Christi imperio subjecistis.

Liberati itaque à peccati servitute; servi facti estis justitiæ, quâ Deo servitur, cui servire regnare est.

A vobis non exigo quod jure possem; sed infirmitati vestræ memetipsum attemperans, peto ut parem nunc Deo præstetis servitutem, quam exhibuistis delicto; ut tanto conatu studeatis justitiæ ad vestram sanctificationem augendam, quanto olim studuistis immunditiæ et iniquitati, ut semper essetis iniquiores et inquinatiores.

Cùm enim velut mancipia peccato ser-

Sive obeditionis; id est, Evangelii, obedientiam præcipientis: ad justitiam; id est, ut pro mercede nunc justitiam habeatis, et aliquando vitam æternam, ut explicat in n. 22.

Nota quòd obedientiam opponat peccato; quia omne peccatum est quædam inobedientia; est enim legis divinæ transgressio. Vide c. 5. n. 19.

Per obeditionem ergo intellige legem Evangelicam, quæ docet obedire Deo, ejus mandata servare et consilia sequi.

Duos ergo dominos hic designat è diametro repugnantes, Deum et diabolum. n. 22. peccatum et justitiam, seu obedientiam Deo.

Non possumus utrique servire; sed alterutri parendum est: ut autem eligamus benè, paucis indicat quis sit utriusque imperii exitus: hinc mors æterna; hinc vita æterna; peccatum via ad mortem; justitia ad immortalitatem; eligit.

17. *Gratias autem Deo, quòd fuistis:* id est, esse desistis, vel quòd eùm fueritis servi peccati, huic miserrimæ servituti renuntiantes, *obedistis ex corde,* id est, non exterius tantùm, sed sincerâ fide, *in eam formam;* id est, juxta formam, quam Evangelicæ doctrina, ab Apostolis tradita, vobis præseribit: hæcque vestra obedientiâ, vos Christi servos sponte dedistis et publicè declarastis.

18. *Liberati autem à peccato:* à dura itaque peccati servitute liberati, *servi facti estis justitiæ,* quâ Deo servitur, cui servire regnare est.

19. *Humanum dico propter infirmitatem.* Exiguam quid et tenue vobis propono, vestræ potius infirmitati congruum, quàm divinæ majestati debitum: etenim longè magis Deo, quàm peccato serviendum foret; ob vestram tamen infirmitatem, peto ut vel parem ejus nunc Deo præstetis servitutem, quam delicto exhibuistis.

Iniquitati ad iniquitatem; id est, ita ut ex una rueretis in aliam, si equo quotidie pejores fieretis.

Justitiæ in sanctificationem: ita ut in dies magis ac magis sanctificemini.

20. *Cùm enim servi essetis peccati;* id est, quando, velut mancipia, peccato servebatis, ut tyranno.

viebatis, eratis à justitia alieni; de ea ne cogitabatis quidem: ita ergo nunc justitiæ liberè servientes, à peccato sitis omninò alieni; de eo ne cogitatis.

Hoc ut libentiùs faciatis, attendite quis sit utriusque servitutis exitus.

Quem enim fructum, aut quam utilitatem habuistis ex vestris peccatis et impudiciis; de quibus etiam nunc erubescitis? finis autem illorum erit mors æterna.

Nunc verò à peccato liberati, Deo autem mancipati, in præsentem fructum habetis animarum vestrarum sanctificationem; in futuro habebitis vitam æternam.

Stipendium enim et cibarium quod peccatori, seu peccati militi datur, est mors,

peccati, liberi fuistis justitiæ.

21. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

22. Nunc verò liberati à peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam.

23. Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita

Liberi fuistis justitiæ; id est, huic Reginæ non serviebatis; repugnant enim è diametro, ut dictum est n. 16. supple: ergo nunc servi justitiæ facti, sic obedite vestræ Reginæ, ut peccato nullatenus pareatis. Vide Paraph.

21. *Quem ergo fructum habuistis*: hoc ut faciatis libentiùs, attendite quàm oppositi sint tam oppositorum dominorum fructus: quàm utilitatem habuistis tunc, cùm peccato serviebatis, in illis; respicit ad illorum impudicitias, quas n. 19. tetigit; præcipuè enim de illis erubescitur.

In quibus; Syr. quorum vos hodie pudet; seu ad quorum solam memoriam, nunc ad pœnitentiam conversi, erubescitis. Nam finis illorum mors, scilicet æterna, quæ à morte corporali incipit et eam complectitur.

Fructus ergo peccati, rubor, confusio, denique mors æterna.

22. *Nunc verò liberati... servi autem facti Deo*. Nunc Deo mancipatos vocat, quos suprà justitiæ servos dixit: quia qui justitiæ servit, servit et Deo, omnis justitiæ fons et justitiam nobis præcipienti: sicut et qui peccato servit, servit etiam diabolo, qui ab initio peccat, et ad peccatum incitat.

Fructum habetis in sanctificationem. Syr. habetis fructus sanctos; id est, opera sancta et sanctitatem in anima parientia. *Finem verò vitam æternam*. Syr. quorum finis est vita æterna; id est, finis verò, ad quem opera sancta et sanctitas ordinantur: est vita æterna. Fructus ergo justitiæ sunt sanctificatio, seu sanctitas in tempore, vita et regnum in æternitate.

23. *Stipendia*. Gr. *ἀπόμισμα*, Syr. mercatura. Opsonium, seu obsonium vocabatur annona militaris. Primò data est in specie, seu cibaria militibus data sunt; deinde pro ea data est pecunia; at idem nomen mansit. Obsonium itaque est stipendium cibarium.

Stipendium dicitur à stipe pendenda: quia æs, seu pecunia militibus distribuenda ponderabatur.

Stipendium ergo, obsonium, merces peccati seu peccatoris, mors æterna; ipsi debetur.

Gratia autem. Gr. *χάρισμα*, Syr. donum Dei, seu donativum: præter stipendia ordinaria, Imperatores donativa liberalia dabant militibus, ut eos animarent. His donariis comparatur æterna vita.

Equidem justitiæ merces dici potest: at maluit Apostolus gratiam dicere;

æterna, in Christo Jesu Domino nostro. et mors æterna : donativum verò, quod iusto, seu iustitiæ militi datur, est immortalitas et æterna felicitas, quam nobis promeruit et promisit Dominus Noster Jesus Christus.

quia et ipsa iustitia et opera iusta procedunt à gratia : peccator quidem de suo meretur mortem ; iustus autem Dei gratiâ adjutus meretur vitam æternam. Adde quòd vita æterna est merces quidem, quia datur pro bono opere ; est verò gratia, quia merces est infinitè excedens omne bonum opus.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

PRIMO. — Nota mirabilem Christiani cum Christo per baptismum communionem ; commortui, con crucifixi, consepulti, complantati, conresuscitati, conviventes, conglorificati sumus. Et hæc omnia triplici modo : typo, participatione, imitatione.

1° Baptismus typus est, et representatio mortis, et sepulturæ, et resurrectionis Jesu Christi Domini nostri. Mortis quidem, quia sicut Christus morte corporali mortuus est ob peccata nostra ; sic et nos in baptismo morte spiritali morimur peccato, tum per virtutem et efficaciam baptismi ; tum per nostram Satanæ et peccato abrenuntiationem ; tum per sanctum novæ vitæ propositum.

Sepulturæ verò quia corpus in baptismo ter aquis immersum, representat Christi corpus in terra triduo sepultum.

Resurrectionis autem, cuius imaginem gerit corpus post immersionem ex aqua, in novam vitam resurgens. Vide n. 4.

2° Baptismus est participatio mortis, sepulturæ, et resurrectionis Christi ; efficit id quod significat : applicat nobis Mysteria quæ representat ; producit in nobis effectus mortis, sepulturæ et resurrectionis Christi.

Mortem Christi nobis sic applicat, ut illa fiat quasi nostra ; quasi nos ipsi illam passi simus ; et per hanc mortis, quam Christus pro nobis passus est, applicationem, omnia nostra delentur peccata, et quantum ad culpam et quantum ad pœnam.

Sepulturam Christi nobis applicat, ut per eam corde et affectu à mundo separemur, quasi in terra sepulti.

Resurrectionem Christi nobis sic applicat, ut per hanc applicationem, gratia, quæ vita divina est, nobis detur et jus habeamus ad gloriam. n. 4.

3° Baptismus est imitatio mortis, sepulturæ, et resurrectionis Christi.

Baptizamur in mortem ipsius, ad illam imitandam.

Consepulti sumus in mortem, id est, ut moriamur.

Quod Christo crux, hoc nobis baptisma : Christus fuit in cruce fixus, ut secundum carnem moreretur ; nos baptizamus, ut moriamur peccato ; con crucifigimur ut aboleatur corpus peccati.

Hæc mors debet esse continua, et in dies crescere. n. 4.

Consepulti sumus in mortem, ut reverà velut mortui et sepulti, nihil habeamus cum peccato et mundo commercium : cor, mens, sensus nostri sint sine affectu circa res sæculi ; ab eis mente et corde saltem simus abstracti. n. 7.

Ex aquis exurgimus, ut in novitate vitæ ambulemus, in gratiam semper proficiamus. n. 4.

Hoc scientes, et hanc mirabilem nostram cum Christo communionem in mente semper habentes :

1° Ob eam Deo gratias agamus, qui nos gratificavit in dilecto Filio suo, in qua habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum. Ephes. 1. 6.

2° Hæc tria mysteria, mortem, sepulturam et resurrectionem Christi factis et moribus representemus: verè peccato mortui simus; à mundo separati; novam et Deo dignam vivamus vitam.

3° Nostri baptismi, illiusque finis memores, studcamus, in dies, magis ac magis peccato mori; à secularibus separari; ad ampliorem charitatis perfectionem pervenire; in charitate ambulantes, quæ sursùm sunt quærentes, quæ sursùm sunt sapientes.

SECUNDO. — Nota et mirare divinam Apostoli ideam, sub qua nos per baptismum à peccati tyrannide liberatos, Deo autem mancipatos, hortatur ad obediendum et serviendum justitiæ, et ad non assentiendum rursus tyrannidi peccati.

Juxta Apostoli mentem, peccatum tyrannus est; justitia regina est: et hæc, et ille, suum regnum et dominium oppositum habent; non potest quis utrique servire, sed alterutri parcendum: peccato, imò diabolo servitur, cum concupiscentiæ obeditur; justitiæ, Christo, Deo, servitur, cum desideria mala reprimuntur; bonum opus perficitur.

Ut nos à misera peccati servitute avertat Apostolus,

Non regnet, inquit, peccatum, tyrannus ille, etc. ne consentiatis illius tyrannidi, obediendo scilicet concupiscentiis, quibus ad malum vos sollicitat.

Sed memores et vestræ mortalitatis brevi complendæ, et rerum secularium vanitatis in instanti disparituræ, has concupiscentias fallaces reprimite. n. 12. Eò facilius erit vobis hæc victoria, quò major vobis adest Christi gratia. n. 14.

Ut nos animet ad obediendum justitiæ; *sed, inquit, exhibete vos Deo*: quasi diceret: justitiæ obedientes, Deo ipsi Regi vestro, benefactori vestro, qui vos à mortuis suscitavit, servietis. n. 13.

Et membra vestra arma justitiæ Deo; quia regni fecit mentionem, ejus quoque armaturam congruenter ostendit; parandæque victoriæ rationem nos docuit, ait Theodoretus. Omnes corporis partes et arma justitiæ sunt, si mens velit; et rursus peccati, quando illa peccati dominatum amplexa fuerit. Idem Theodoretus.

Hinc nos hortatur Apostolus: *sed neque exhibeatis....* ne membra Deo dicata, peccato diabolo militent; sed vos toti et omnia vestra Deo militate. n. 13.

Vestri non estis, sed Dei, cui sponte per baptismum vos dedistis, et qui vos, non in servos tantùm recepit, sed et in filios et hæredes adoptavit. n. 18.

Tantæ charitatis memores, ipsius sitis toti: hoc à vobis exigit gratitudo, ac postulat æquitas; toti fuistis peccato; ipsi, ut mancipia, servistis, de justitia ne cogitantes quidem; quid æquius, quàm ut Deo mancipati, toti Deo sitis, de peccato non cogitantes? n. 19, 20. Id ergo exigit æquitas.

At idem exigit utilitas vestra; attendite ergo ad utilitatem, quam ex peccatis vestris percepistis: quid ex eis restat vobis? pudor, confusio, mors, et mors æterna: hoc est enim stipendium, quod diabolus dat peccatoribus, suis militibus. n. 21, 23.

Attendite autem et ad utilitatem quam ex Dei servitio percipitis, vivitis innocentes, puri, sancti, pæce divinâ fruiimini; et expleto mortalis hujus vitæ tempore, vitam et regnum percipietis æternum. Immortalitas etenim et æterna felicitas est donativum, quod suis militibus promeruit et promissit Dominus noster Jesus Christus.

His omnibus attentis, pugnate, vincite, cum Christo regnabitis in æternum.

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

PRIMÒ.

SEX primis versibus explicat et probat quod *ŷ. 14. cap. præc. dicit, non estis sub lege, etc.*

Judæos ergo ad Christum conversos alloquens, eis exponit quomodo per Christum sint à lege liberi : tum quia in baptismo, per virtutem mortis Christi ipsis tunc applicatæ, et quasi appropriatæ mortui sunt : unde lex in eos vim amplius non habet, sicut maritus dominium non habet in conjugem mortuam.

Tum quia, in baptismo, resurrexerunt cum Christo, novam in eo vitam receperunt ; ipsi uniti, copulati, et spiritali matrimonio conjuncti : sicque sub gratiâ sunt, ut ex eâ Deo fructificent, seu fructus vitæ producant ; sicut sub lege mortis fructus pepererunt.

SECUNDÒ.

Sex aliis seq. *ŷ.* explicat quomodo lex, licet in se sancta, per occasionem tamen peccatum multiplicavit. Quatenus illa peccatum, antea latens, indicavit et vetuit ; hæcque tum notitiâ, tum prohibitionem, concupiscentiam peccandi irritavit.

Hoc autem, modestiæ causâ, Paulus in semetipso exponit, sese in duplici statu supponens ; ante legem *ŷ. 9. Ego autem vivebam sine lege, etc.* post legem : *Sed cum renisset mandatum, etc.* illius occasione, exarsit concupiscentia, et peccato me occidit.

TERTIÒ.

Facto transitu à statu legis ad statum gratiæ, *ŷ. 11.* explicat et in hoc statu deflendos effectus concupiscentiæ : sicut autem prius in semetipso, ut Judæo, ostendit Judæis prave effectus concupiscentiæ sub lege : sic et semetipso, ut Christiano, ostendit Christianis, invitos effectus concupiscentiæ, etiam in sanetis.

ŷ. 24. Ingemiscit ob hanc miseriam, illiusque remedium ostendit. *ŷ. 25.*

CAPUT SEPTIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Vos præsertim alloquor, Judæi fratres, et legis Mosalem gnari; nescire enim non potestis, quod homo, legi obnoxius, tantisper lege tenetur, donec ea lex vivit, seu vim et vigorem habet.

Hanc legis vim in hominem, liceat explicare per jus quod lex ipsa dat marito in conjugem: sicut mulier viro per conjugium obnoxia, illi viro per legem alligata est quandiu vixerit ille; ubi verò mortuus est, soluta est à lege matrimonii: Ita et homo legi obnoxius est, donec ea vivit; ab ea autem liber est, ubi abrogata, seu mortua est.

1. **A**n ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor), quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit?

2. Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est à lege viri.

CAP. VII. 1. *An ignoratis, fratres.* Dixit in c. præc. n. 14. non enim sub lege estis, sed sub gratiâ: et quia statim interrogavit, an ideò liceret liberiùs peccare; sicque digressus est, et in hac sua digressionem perseveravit in reliquo capite; hinc ad hanc n. 14. propositionem regrediens, illum nunc probat, et explicat.

Judæos itaque ad fidem conversos hic alloquitur, quos et fratres suos, etiam secundum carnem, vocat, quia et ipse Judæus; et legis non ignaros, quia à prima ætate Judæi legis notitiâ imbuebantur.

Hos ergo docet Mosalem legis vineulo non ampliùs obligari: Idque explicat metaphorâ viri et mulieris.

Lex in homine dominatur. Gr. dominatur homini quanto tempore vivit. Quid? ille, an illa? homo, an lex? ambiguum est, si verba spectentur; si mens et sensus Apostoli spectetur, indifferens est; utrumque enim verum est, et de utroque mens Apostoli verificatur: est tamen probabilius quod de lege debeat intelligi, sitque sensus: Scitis, fratres, quod lex quandiu viget, et abrogata non est, jus et potestatem habet in hominem, sicut maritus in uxorem.

2. *Nam quæ sub viro est mulier.* Gr. *ὑποῦτος ὑπὸν*, subvitalis, id est, nupta, seu viro per conjugium obnoxia, vivente viro alligata est legi. Gr. viventi viro alligata est lege. Syr. ut mulier quæ devincta est marito suo per legem quandiu vivit.

Si autem mortuus fuerit, soluta est à lege viri; id est, à lege matrimonii, quâ viro subieiebatur.

Ostendit igitur comparatione, hominem Judæum à jugo legis Mosalem liberari, sicut mulier nupta liberatur à lege conjugii per mortem mariti.

Lex Mosalea, quasi maritus; Judæus legi Mosalem subiectus, quasi uxor matrimonio copulata: sicut quandiu vivit maritus, illi, per legem matrimonii, alligata est uxor: ita quandiu lex viget, illi Judæus fuit alligatus.

Sicut autem, marito defuncto, uxor soluta est à lege matrimonii; ita, ubi lex abrogata fuit, ab ea solutus est Judæus.

3. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro : si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri, ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

4. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi : ut sitis alterius quæ ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo.

Sicut igitur quandiu vixerit maritus, uxor illius adultera est, si copulata sit cum alio viro : si verò mortuus sit, soluta est à lege matrimonii ; ita ut non reputetur adultera, nec adulteri pernis subjecta, si nupserit eum alio : ita de homine legi obnoxio, qui quasi adulter reputabitur, si, adhuc vivente lege, nupserit alteri : non verò, si jam mortua sit lex.

Itaque, fratres mei, nihil vobis nunc commercii cum lege Mosaica, quia et vobis ipsa mortua est per mortem Christi ; et vos illi quoque mortui estis, per eandem Christi mortem, vobis in baptismo appropriatam : si autem mortui estis in baptismo, ut et in eo, et per eum à mortuis surrexeritis cum Christo ; unumque facti sitis cum illo, quasi uxor et sponsa illius, ut ex illius gratia Deo pariamus opera bona, sancta, et divina.

3. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Gr. si fuerit viro alteri, id est, si nupserit, vel si copulata sit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est à lege viri, id est, soluta est à lege matrimonii : ita ut non censetur adultera, nec adulteri pernis subjecta, si nupserit eum alio viro, aut alteri corporis sui potestatem fecerit ; licet enim in hoc casu peccet, sed non in legem contra adulteras.

4. Itaque fratres mei, et vos mortificati estis. Syr. nunc igitur, fratres mei, mortui estis legi in corpore Christi.

Adaptat similitudinem : hæc enim vox itaque, indicat conclusionem, quam ex allato exemplo deducit Apostolus. Et quia hæc erat illius argumentatio : Uxor, mortuo marito, soluta est à lege viri ; atqui lex, quæ erat quasi maritus vester, mortua est per Christi mortem : ergo vos pariter soluti estis, nec ampliùs sub lege, sed sub gratia.

Debuisset igitur Apostolus dicere : Mortua est lex, etc. sed Judæorum inbecillitati consulens, ne eos offenderet, maluit dicere : Vos mortui estis legi.

Utrumque autem verum cum sit ; verum enim est quòd per Christi mortem mortua sit lex. Ephes. 2. n. 15, 16. Verum quoque est, quòd nos mortui sumus, consepulti, complantati, etc. ut in cap. 6. dictum est.

Hinc in re parum referebat, quid verbis Apostolus exprimeret. Sive mortua est lex, sive mortui estis legi.

Cautè tamen et prudenter Judæorum infirmitati sese accommodans, legem enim plurimi faciebant, unum dixit, aliud cogitandum reliquit, ait D. Anselmus. Vel secundùm D. Chrysostomum, mulierem mortuam aperte dicit : legem verò, maritum, clam significat in propositione, id est, in argumentatione, ut videre est suprâ.

Mortificati estis per corpus Christi, scilicet crucifixi, et pro vobis occisi. Theophyl. per mortem Domini. D. Chrys.

Alii dicunt per corpus Christi, id est, per hoc quòd incorporati estis Christo, scilicet per Baptismum : et his favere videtur versio Syriaca, supra.

Ut sitis alterius, id est, ut sitis uxor alterius viri, seu ut multò nobilius contrahatis conjugium, unumque sitis cum Christo, Filio Dei, qui a mortuis surrexit, novusque factus est homo.

Et sanè æquum est ut, tanto conjugio nobilitati, fructum edamus Christo, sponso nostro, dignum; cùm enim sub lege carnali, quasi marito, viveremus; tunc affectiones et desideria peccandi, quæ per legis occasionem fiebant irritatoria, ita dominabantur in membris nostris, ut per ea fructus peccatorum parerent, mortis fetus infelices.

Nunc ergo, ubi per Christi gratiam soluti sumus ab illo cum lege conjugio, cujus vinculo vinciebamur, et quod nobis erat

5. Cùm enim essemus in carne, passionibus peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

6. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in no-

Christus Sponso comparatur. 2. Cor. 11. n. 2.

Ecclesia Sponsæ. Ephes. 5. 27.

Ut fructificemus Deo, id est, ut in hoc nostro cum Christo conjugio, ex Christi gratia, pariamus Deo opera bona et divina, fidei, spei, charitatis, aliarumque virtutum.

5. Cùm enim essemus in carne... dat rationem, ob quam debeant Deo fructificare; simulque ostendit discrimen inter hoc Judæorum cum Christo conjugium, et præcedens eorum cum lege matrimonium.

Cùm enim essemus in carne, id est, cùm sub lege viveremus secundùm carnalem hominem.

Passiones peccatorum, id est, motus concupiscentiæ ad peccatum inellicantes, quæ per legem erant, id est, quæ occasione legis excitabantur, operabantur, id est, opus suum peragebant in membris nostris, scilicet per membra nostra; ut fructificarent morti, id est, ut fructus peccatorum parerent, qui nos ducerent ad mortem, nosque morti pabulum darent. Finis peccati, mors.

6. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, id est, à lege, quæ erat occasio peccati, et ideo mortis, in qua detinebamur, id est, cujus vinculo vinciebamur, eramusque captivi: ita ut serviamus, id est, ut serviamus Deo in novitate spiritûs, id est, novo spiritu, scilicet spiritu charitatis, quæ diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Seu ut Deum diligamus, tanquam filii adoptivi, et tanquam unigeniti Filii sui sponsæ; et non in vetustate litteræ, id est, et non sicut sub lege veteri, et tantùm litterali, seu spiritu gratiæ destituta, tanquam servi, et solo peccatorum metu.

Græci legunt: Nunc autem soluti sumus à lege: mortui, id est, cùm simus mortui ei, etc. Alii legunt, mortuo eo, in quo detinebamur. Alii à lege mortui. Syrus: Nunc autem cessamus à lege, et mortui sumus ei qui nos detinebat, etc.

Sed nostra lectio, cujus meminit Origenes, quam sequitur Ambrosius, et quam confirmat D. Hieron. clarior est.

Ex suprâ dictis 4. discet quod Baptismus ita mors est, ut et matrimonium sit.

Mors quidem, quia per Baptisma morimur peccato, veteri homini; cum Christo morimur et sepelimur, ut in esp. 6. sæpe dictum est.

Matrimonium verò, quia per Baptismum animæ nostræ uniantur Christo, Ecclesiæ sponso, unumque firmus eum illo, ut ex ipso et per ipsum opera sancta, et Deo digna pariamus.

Ad hoc attende, ô anima mea! et tanto honore nobilitata, Christi sponsi

vitæ spiritalis, et non in vestustate litterarum.

7. Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit;

Sed peccatum non cognovi, nisi per legem: nam concu-

oclasio mortis; æquum est ut Christo, Filio Dei copulati, novo filiorum seu charitatis spiritu, Deo serviamus, scilicet, ut unigeniti Filii sui sponsæ; non verò sicut antea, velut servi, solo pœnarum metu: hocque charitatis et sponsæ spiritu pariamus opera, Deo Patri, Christoque sponso nostro, digna.

Sed vereor ne quis hæc mo de lege dicentem audiens, putet me legi hanc calumniam inferre, quod peccati sit auctor. Absit à plis mentibus talis interpretatio. Lex peccati nec auctor est, nec magistra, sed Index et accusatrix.

Multa sunt enim peccata, quæ non cognovi, nisi per legem; imò, ipsam concu-

tui zela et æmulare gloriam; ama quod amat, omnibus illius subdere voluntatibus, ipsius sis tota.

Disce et ex eodem versu, quod hujus matrimonii finis sit fructificare Deo, opera sancta Deo continuè parere, tota Deo vivere.

Attende, ô anima mea! quomodo huic Dei in te voluntati responderis. Erubescere, ô anima! in bono sterilis, et in malo fecunda; ruborisque et doloris plena, recurre ad sponsum tuum, veniam pro præterito precatura, et pro præsentis et futuro Spiritum Sanctum petitura.

Christe, Fili Dei vivi, omnis autem animæ christianæ sponse, miserere animæ meæ, inæ licet indignissimæ et infidelissimæ sponsæ; omnes ei condona præteritas infidelitates, ejusque peccatorum immemor, et tuum da ei, quærso, Spiritum, Spiritum amoris, ut hoc tuo Spiritu fecunda, edat Deo opera vitæ; sine hoc tuo Spiritu, miser passionum servus ero, et opera mortis semper pariam; at Spiritu tuo repletus, Deo subdar, ipsique, ex gratia tua, fructus vitæ producam.

7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est.... Multa dixit in superioribus, quibus videbatur legi calumniam inferre, v. g. n. 5. *Passiones peccatorum, quæ per legem erant.* n. 6. *à lege mortis.* Hæc ut explicet, interrogat.

Quid ergo dicemus? Id est, an dicimus, ut calumniantur aliqui, quod lex peccatum sit, id est, auctor peccati. Absit. Sed peccatum non cognovi, etc. id est, non ita exactè novissem, ait Theodoretus post D. Chrysostomum.

Nam concupiscentiam nesciebam... Gr. ipsam enim concupiscentiam nesciebam, etc. Syr. non enim concupiscentiam novissem, etc. id est, internum rei alienæ, v. g. uxoris, desiderium, non novissem esse peccatum, nisi lex diceret: Non concupisces. Hoc enim nullâ lege humanâ vetitum.

Nota quod D. Paulus modestiæ causâ, in prima persona loquitur, rem odiosam sic in se volens exprimere, ut eam liberius aliis exponat Judæis.

Nota et quod Hebræum in sua persona describit in duplici statu; ante legem scilicet, et post legem. In primo statu, quando peccatum latebat, eratque sopitum. In secundo statu, quando patefactum fuit peccatum, prohibuit, et per prohibitionem excitata fuit concupiscentia.

Absit itaque quod lex peccatum sit, aut peccati magistra; quinimò est peccati accusatrix, ait Theodoretus, quia multa sunt peccata et per se mala, quæ non novissem mala, nisi lex me docuisset.

Ipsam concupiscentiam internam, quâ aetus externi rationem et malitiam

piscentiam internam, quā externi actus rationem induunt peccati, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset dicens: *Non concupisces*.

Lex ergo peccatum mihi indicavit et prohibuit, et quidem ut illud coereret: sed concupiscentiæ vitium, in me latens, et quasi sopitum, hujus prohibitionis occasione excitatum et irritatum, acrius ad peccandum me sollicitavit, et in me excitavit omne malorum desideriorum genus. Sicque per legis occasionem, peccatum, quod erat quasi mortuum, vitam ac vigorem accepit.

Hoc ut distinctius concipiatis, duplicem gentis nostræ distinguite statum; ante legem, et post legem: utrumque autem in mea persona expono. Ego Judæus, aliquando, v. g. in Ægypto, vixi sine lege Mosalca, tunc peccatum non agnoscebam, non curabam, ad illud non multum exaltabar.

piscentiam nesciebam, nisi lex diceret: *Non concupisces*.

8. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. sine lege enim peccatum mortuum erat.

9. Ego autem vivebam sine lege aliquando;

peccati induunt, non novissem esse peccatum, nisi lex eam prohibuisset.

Non cognovi, et nesciebam, hic non ignorationem omnimodam significant; sed hoc dicit, naturalis se discretionis exactiorem cognitionem accepisse per legem, ait Theoderetus.

Lex itaque est cognitio peccati, non causa peccati; producit peccati cognitionem; est autem per accidens et extrinsecum legi, quod ex hac cognitione peccati irritetur concupiscentia, et peccatum operetur.

8. *Occasione autem accepta*.... Gr. occasionem autem accipiens peccatum. Syr. proinde hoc præcepto (scilicet non concupisces) invenit sibi occasionem peccatum, et consummavit in me omnem concupiscentiam.

Lex, ut n. 7. dictum est, dat cognitionem peccati, et illud prohibet. *Peccatum autem*, id est, concupiscentiæ vitium, in me latens, et quod erat sopitum, et quasi mortuum, hujus prohibitionis occasione excitatum et irritatum, multo vehementius grassari cepit et excitavit in me omne genus malorum desideriorum.

Lex, seu prohibitio concupiscentiam irritat, sicut aqua calcem vivam.

Sine lege enim (concupiscentiam velante) *peccatum mortuum erat*, id est, sopitum. Concupiscentia interior, quia nullā lege humanā prohibebatur, erat quasi mortua, sopita, et non reputabatur peccatum: at lege Dei prohibita, exarsit in omnes pravos motus et affectus.

9. *Ego autem vivebam sine lege*... loquitur in persona Judæi, ante legem, v. g. in Ægypto. Alii tamen id intelligunt de D. Paulo, cum inciperet ad docere et peccare, legem Mosalcam nondum edoctus. Ita Cornel. Menoch. Tyrin.

Ego, Judæus scilicet, *aliquando*, v. g. in Ægypto, ante legem Mosalcam; *vivebam* quasi exlex, peccatum non agnoscens, non curans, non æstimans; sicque ad illud non multum inclatus. *Sed cum venisset mandatum*, id est, lex dicens mihi: *Non concupisces*; peccati dans mihi cognitionem, illudque prohibens, *peccatum revixit*, id est, excitatum est. Concupiscentia mea, quæ erat quasi sopita et mortua, per legem excitata revixit.

Sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.

10. Ego autem mortuus sum : et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.

11. Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.

12. Itaque lex quidem sancta et mandatum sanctum, et justum et bonum.

Sed postquam accessit lex, dixitque mihi, non concupisces; hæc prohibitionem, concupiscentia mea, quæ erat sopita et quasi mortua, statim excitata revixit.

Revixit, inquam, peccatum; at ego peccato mortuus sum, quia mors est animæ.

Sicque meo, non legis vitio factum est, ut quod mihi datum erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

Quatenus in me insita propensio ad peccatum, à lege occasionem accepit illud avidius appetendi, hæcque propensio, quasi lena me seduxit, in suas partes dolose attraxit, sicque me, ad opus vitium inducendo, occidit.

Itaque nihil est quod calumniemur legem, sancta est, et unumquodque ejus mandatum sanctum, æquum et bonum.

10. Ego autem mortuus sum..... Peccatum, inquam, revixit; at ego peccato mortuus sum.

Observa, et mirare antithesim inter peccatum et hominem, quibus lex successivè mortis et vitæ est occasio. Ante legem, peccatum erat quasi mortuum; homo autem videbatur vivere: post legem, peccatum revixit; homo verò mortuus est, peccato scilicet, quod est mors animæ. Ante legem, languebat concupiscentia, et homo non erat prævaricator: post legem, exarsit concupiscentia; ipsi, non obstante lege, obediit homo, factusque est legis prævaricator, et per legis transgressionem, factus est obnoxius morti temporali et æternæ.

Et inventum est mihi mandatum..... sicque factum est, ut lex quæ mihi data erat ad vitam, occasio mihi foret mortis.

11. Nam peccatum, occasione accepta. Gr. occasionem accipiens; id est, nam concupiscentia, occasione legis accepta, in suas partes me dolose traxit et occidit me, ad opus vitium inducendo. Vide paraph.

12. Itaque lex quidem sancta..... Ex suprâ dictis concludit Apostolus contra objectionem n. 7. factam; quod tantum abest, ut lex peccatum sit, quin imo sancta est, et unum quodque ejus mandatum sanctum, docens quomodo Deus sanctè colatur justum, præscribens ut unicuique suum reddatur; bonum, præscribens ea, quibus quisque bonus sit, si serventur.

Hinc D. Thomas putat dici sanctum, propter præcepta cæremonialia; justum, propter judicialia; bonum, propter moralia.

OBSERVATIO MORALIS.—Ex dictis de lege n. 7. et 8. quæ majoris reatus occasio fuit, discè cum D. August. frequenter orare: da, Domine, quod jubes, et jube quod vis.

Qualiscumque sit nostra, sive per legem, sive per rationem, cognitio; ita pravam et corruptum est cor hominis, ut, nisi Christi gratiæ medicinali sanetur, tota hæc nostra notitia majoris peccati futura sit occasio.

Legis cognitio bona quidem est, est enim Dei gratia; at gratia, quæ ex cordis nostri corruptione, lethalis et funesta nobis erit, nisi gratia Dei in-

Sed inquit hic aliquis, si lex bona est, quomodo mihi mortem peperit? an quod in se bonum est, mihi causa mortis erit? Absit quod lex dicatur causa mortis; lex ad summum est mortis occasio; vera autem causa mortis est peccatum, per concupiscentiam contra legis prohibitionem commissum. Hinc appareat quantum et quale malum sit concupiscentia, peccati parens; cum per legem, sanctam et bonam, mortem in me sit operata; ejus sanè malitia major est, quam dici potest, quandoquidem per legem bonam produxit rem pessimam.

13. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.

terna cordis nostri corruptionem sanet. Itaque: *Sana me, Domine, et Sabor; saluum me fac, et salvus ero.* Jerem. 17. 14.

Ex dictis n. 9. 10. discite quàm necessaria nobis Dei gratia, ob miserandum et lacrymis etiam sanguinels defendendum statum nostrum.

Si enim legem ignoret homo, ipsius ignorantia illi causa mortis est.

Si legem novit, ipsius notitia, ob cordis sui pravtatem, plerumque majoris criminis erit occasio.

Sine lege, aut legis cognitione, non novit concupiscentiam, illam putat naturalem, nec peccatum, aut offensam Dei reputat. Hinc peccatum deglutit ut aquam.

Si noverit illam, et Dei gratiã non præveniatur, non obstante peccati notitiã et prohibitione, concupiscentiam sequetur, fietque ob notitiã magis reus.

Itaque, ô lumen! ô vis et efficacia gratiæ! quàm mihi necessaria estis! ô lux æterna, illumina mei ô sanctitas ipsa, sanctifica me!

Christe, lux mundi, illumina mentem meam! Christe, salvator mundi, salva, purga, sanctifica cor meum. Da mihi cor novum, cor docile, et tum voluntati semper subditum. Da, Domine, quod jubes; sis reverà magister et medicus.

Lex pædagogus, non medicus; Christus magister et medicus.

13. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors. Hic secundum objicit sibi incommodum, ex dictis sequens; hinc enim saltem sequi videtur, quod mandatum in se sanctum, mihi factum causa mortis.

Absit. Non enim lex, sed legis abusus est causa peccati. Lex tantum occasio; vera autem causa mortis, est transgressio legis, seu peccatum contra legis prohibitionem.

Nam peccatum, id est, concupiscentia, quæ parit peccatum, ut appareat peccatum, id est, quantum et quale sit malum: per bonum, id est per legem, operatum est mihi mortem, id est, pellexit me in mortem, instar lenonis vel lenæ, ut fiat supra modum peccans. Gr. ut fiat secundum hyperbolem, id est, plus quàm dici potest, peccans; peccatrix, id est, magna et exuberans peccatorum et malitiæ causa.

Per prosopopæiam loquitur de peccato, seu de concupiscentia, fomite peccati, quasi de persona, quæ excitaret voluntatem ad peccandum, et quæ major peccator, seu peccatrix sit, quando ad majus peccatum excitat, ut fiat supra modum, insigniter et excessivè peccato ἀμαρτυρός, reus, peccator. ἡ ἀμαρτία, peccatum, idque per ipsum mandatum.

Ileu! quanta cordis nostri perversitas et corruptio! quæ legis et intellec-

14. Scimus enim quia lex spiritualis est :

Ego autem carnalis sum, vendundatus sub peccato.

Lex, inquam, sancta est, ut quæ sancto et spiritualia præcipit : unde ergo mors et peccatum ? ex naturæ nostræ corruptione, quæ sequitur, non quæ spiritui, sed quæ carni placent.

Hanc naturæ corruptionem, quæ et in sanctis remanet, lubet in mea persona vobis exprimere : Ego igitur Paulus, licet liber à lege, licet sub gratia constitutus, licet Apostolus, et multis à Deo dotatus privilegiis ; carnalis tamen sum, et carnis stimulos in malum sentiens ; illiusque motus sæpe cogor, licet invitatus, et velut servus emptitius, suslinere :

15. Quod enim operor, non

Carnis, inquam, sum quasi servus ; non

tus lumen corrumpit et inficit ; et hæc legis et intellectus corruptione, ipsa sit infectior, sceleratior, et inexcusabilior.

Aded corrupti queramus medicum ; humiles, tremebandi, gementes, Christi gratiam imploremus, quæ sola cordis corruptionem sanat.

14. *Scimus enim quia lex spiritualis est.* Syr. scimus enim legem spiritus esse : Ego verò carnis sum et venditus sum peccato.

Probat legem sanctam esse, et non causam mortis ; simulque rationem reddit, ob quam ex lege sequitur à lege non intentum, scilicet peccatum et mors : alia quippe est natura legis, alia hominis, etiam iusti, et sub gratia constituti. Lex enim spiritualis est ; spiritualia præcipiens, et quæ spiritualis sunt hominis ; virtutem amplecti, vitia fugere.

Ego autem carnalis sum. Loquitur hic in propria persona, et in statu suo præsentis, ut Cornelius à Lapide colligit ex omnibus Apostoli verbis, quæ sunt de præsentis, et ut Estius fusè probat.

Ego autem carnalis sum. Id est, vitio naturæ corruptæ, sequor non quæ spiritui, sed quæ carni placent : *vendundatus sub peccato.* Gr. sub peccatum. Syr. et venditus sum peccato : id est, venditus in servitutem sub iugo peccati, quasi Domini. Hoc intellige, carne, vel secundum carnem servus sum, seu ut explicat n. 25. *servio legi peccati.*

Hincque fit quod lex in me non habet finem suum ; sed ego, non ipsa, sum causa peccati et mortis.

Itaque ad clariorem versuum sequentium intelligentiam, observa quod Apostolus, facto transitu à præterito statu legis et peccati, ad statum gratiæ, sed adhuc cum concupiscentia luctantis, exponit in sua persona, quæ iustis, etiam sub gratia constitutis, contingunt : idque tum ut nos instruat, et ad pugnandum excitet ; tum ut Judæis ostendat discrimen, quod est inter hunc præsentem sub gratiâ statum ; et inter præteritum statum sub lege ; in illo præterito statu obediebatur concupiscentiæ et peccabatur ; in hoc præsentis gratiæ statu, concupiscentiæ quidem stimuli in malum sentiuntur ; at illis resistitur, et non peccatur.

Concupiscentiæ quidem quasi tyranno traditi sunt etiam iusti ; non autem peccato : instar servi emptitii cogimur concupiscentiæ motus sentire ; sed non illis consentire : ingemiscimus sub illius tyrannide, illiusque legi carne servimus ; sed mente et affectu servimus legi Dei.

15. *Quod enim operor, non intelligo.* Probat se vendundatum esse peccato ; seu, se servum esse concupiscentiæ ; ex eo quod faciat non quæ facienda sibi

enim approbo, et ut meum agnosco, quod in parte animali operor; in qua non opere perficio bonum, quod mente approbo et volo; sed operor malum, quod mente odi; nollem enim concupiscere, invitus concupisco; vellem bonum alacriter peragere, at invalescente concupiscentiâ, non perficio.

Si autem nolens concupisco, sanè mens et voluntas mea consentit cum lege, et, ut bonam approbat legem, dicentem, non concupisces.

Unde sequitur quòd nunc in hoc statu gratiæ, non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco, sed meæ naturæ corruptio; seu insita veteri homini concupiscentiâ, quæ, me reluctante, suos motus excitat in me.

Novi enim per experientiam, quòd in me, ut carnali et veteri homine, et per peccatum corrupto, non sit inclinatio ad

intelligo: non enim quod volo bonum, hoc ago;

sed quod odi malum, illud facio.

16. Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi, quoniam bona est.

17. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

18. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Nam velle, ad-

videntur, sed quæ Dominus, nimirum concupiscentiâ imperat: scilicet, malum concupiscere.

Sensus ergo est: quòd operor in parte animali, non agnosco ut meum, nec approbo; quia, sine ullo voluntatis meæ consensu, id agit pars animalis: seu quòd idem est, opera et motus concupiscentiæ meæ, per rationem et voluntatem non approbo.

Non enim quod volo bonum... Id est, non enim opere perficio bonum, quod mente approbo et volo; sed carne operor malum, quod mente odi, seu mala carnis desideria, quæ voluntate detestor; in inferiori appetitu sentire cogor.

Quasi diceret: Nollem concupiscere, invitus concupisco; vellem bonum alacriter facere, at invalescente concupiscentiâ, non perficio.

16. Si autem quod nolo, illud facio, consentio. Syr. suffragium fero legi eam bonam esse.

Si autem quod nolo, appetitu superiori, seu voluntate; illud facio in appetitu inferiori: id est, si nolens ego concupisco: consentio legi, id est, mens et voluntas mea consentit cum lege, adhæret legi, approbat legem dicentem, non concupisces. Unde sequitur:

17. Nunc autem jam non ego. Gr. nunc autem non ampliùs ego, etc. Syr. nunc autem non ego quidem, etc. Hinc, inquam, sequitur, quòd nunc, in hoc statu gratiæ.

Non ego, seu mens et voluntas mea, concupisco; sed mea corrupta natura, seu fomes peccati.

18. Scio enim quia non habitat in me. Novi enim, per experientiam, quòd in me; id est, in carne mea per peccatum corrupta, non habitat bonum, id est, inclinatio ad bonum, sed propensio ad malum.

Nam velle adjacet mihi. Syr. nam ut vellem bonum, facile quidem mihi est; at ut illud exsequar, impotens sum: seu est quidem in me justificato, prompta voluntas faciendi bonum, sed vix illud exsequi possum: quia caro

jacet mihi, perficere autem bonum, non invenio.

19. Non enim quod volo bonum, hoc facio : sed quod nolo malum, hoc ago.

20. Si autem quod nolo, illud facio; jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.

21. Invenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet.

22. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem :

25. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et

bonum; sed propensio ad malum. Equidem quoad mentem et spiritum, velle mihi præsto est; sed propter hanc inditam concupiscentiam, exsequi non valeo.

Non enim, quod mente volo bonum, hoc perficio; sed quod nolo malum, in carne facio, invitus concupisco.

Igitur, sicut jam dixi, non ego, seu mens mea, concupisco; sed vetus et carnalis homo, seu natura corrupta.

Itaque, cum juxta divinæ legis præscriptum, volo aliquid facere bonum, invenio legem, seu vim aliquam, huic meæ bonæ voluntati contrariam; et hæc vis, seu lex contraria, oritur ex naturæ meæ corruptione, seu est naturæ corruptæ perversa ad malum propensio.

Lex enim Dei me secundum mentem delectat.

Experior autem aliam in carne mea corrupta legem, legi Dei, in qua mens mea delectatur, repugnantem, et hæc carnis

est infirma, et spiritualis semper rebellis : vel juxta spiritum est mihi præsto velle bonum.

19. *Non enim quod volo bonum....* Superioris est repetitio ad majorem assertionem n. 15.

20. *Si autem quod nolo, illud facio.* Vide n. 16 et 17.

21. *Invenio igitur legem;* id est, vim, imperium, dictamen concupiscentiæ scilicet, *legem*, inquam, contrariam mihi volenti facere bonum.

Quoniam mihi malum adjacet; id est, quia propensio ad malum mihi intimè insita est, in inferiori scilicet animæ parte.

Hic versus obscurus est, hinc variæ sunt illius et constructiones et expositiones : quas apud auctores videre est.

Facilis et naturalis mihi videtur contextus, si quod ex præcedentibus intelligitur subaudias, *legem* contrariantem, seu repugnantem mihi volenti. Cujus contrarietatis, seu repugnantiae rationem reddit Apostolus addens, *quoniam mihi malum adjacet;* id est, propensio ad malum, insita est.

Ex dictis igitur concludit Apostolus, cum volo, juxta divinæ legis præscriptum, facere aliquid bonum, deprehendo et experior aliam legem, mihi contrariam, et huic meæ bonæ voluntati repugnantem; hæcque lex est perversa naturæ meæ corruptæ ad malum inclinatio.

Et hæc intelligentia conformis est sequentibus versibus.

22. *Condelector enim legi Dei;* id est, delectat me lex Dei secundum mentem.

23. *Video autem aliam legem;* id est, experior autem aliam legem in carne mea corrupta; scilicet fomitem peccati; *repugnantem*, Gr. contramilitantem, seu rebellantem *legi mentis meæ*, seu legi Dei quam dicit non concu-

meæ lex, seu rebellio, me quasi captivum sibi ipsi reddit, cum me cogat Invitum ejus motus pati.

O me hominem infelicem! quis me liberabit ab hoc mortifero corpore, tot pravis affectibus, ad mortem pertrahentibus, obnoxio?

Gratia Dei per merita Domini nostri Jesu Christi.

Igitur ego ipse Paulus, qui supra n. 14. mente et voluntate servio legi Dei; quia nolo concupiscere, et concupiscentiæ motibus non consentio; carne autem seu appetitu carnali servio fomiti peccati, seu concupiscentiæ; ipsius motus sentiendo et contra Dei legem concupiscendo, licet invitus.

captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

24. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?

25. Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei: carne autem, legi peccati.

pisces. Intellige rebellionem appetitûs sensitivi, et sensuum, ac præsertim earum partium quas pudor non sinit nominare.

Legem Dei vocat legem mentis suæ: ob dicta n. 22.

Et captivantem me, id est, quæ rebellio me captivat motione, non consensione: quia scilicet, invitus cogor vitiosas concupiscentiæ passiones sentire.

24. *Infelix ego homo! quis me liberabit?* Talem ac tantam miseriam deplorat Apostolus, et exclamans, atque gemens petit: *Quis me liberabit de hoc mortali et moribundo corpore*, tot miseris et pravis affectibus obnoxio?

25. *Gratia Dei*, etc. Respondet sibi, quod gratia Dei, seu gratuita Dei misericordia, intuitu meritum Christi: Gr. et Syrus habent, gratias ago per Jesum Christum, etc. quod scilicet liberatus sum, vel potius quod sim liberandus.

Igitur ego ipse mente servio.... Ego Paulus mente, id est, parte animæ superiore, *servio legi Dei* concupiscere vetanti: nolo enim concupiscere: *carne autem*, id est, parte animæ inferiore, *servio legi peccati*: id est, concupiscentiæ, cujus cogor motus sentire et pati.

Corollarium pietatis, seu in hoc Capite 7. ad pietatem maximè notanda, et in praxim accuratius redigenda.

In hoc capite D. Paulus, ut pictor excellentissimus, hominem depingit Christianum.

In Christiano quasi duplex est homo: homo interior, homo exterior: homo spiritualis, homo carnalis: homo vetus, homo novus.

In Christiano Christus habitat per fidem, et in eo per fidem, suamque gratiam, bonum facit.

In eodem Christiano habitat vetus homo, homo peccati; habitat, inquam, per concupiscentiam, suæque carnali voluntate, malum agit.

Unus quidem et idem est homo; sed qui dicitur interior, spiritualis, novus, spiritus, mens, pars animæ superior; quando conformiter dictamini hominis interni, tum rectæ rationis, tum gratiæ operatur, et fertur in ea, quæ spiritualia divina sunt. Dicitur exterior, carnalis, vetus, animalis, homo peccati; quando ex dictamine sensuum et appetitûs sensitivi, opera-

tur et fertur, ut plurimum, in ea, quæ carni et sanguini placent; ut dicitur cap. 8. n. 5.

In hoc homine quasi duplici, duo sunt agendi principia, principium vitæ, principium mortis; spiritus et caro, gratia et concupiscentia.

Duas sentit leges; legem spiritûs, legem carnis. Lex spiritûs consentit legi Dei: lex carnis inclinatur ad peccatum.

Hinc in nobis perpetua pugna, perpetuumque schisma, quod non finiet nisi in æternitatis pace; caro concupiscit contra spiritum, spiritus contra carnem. Hanc luctam non sentiunt, qui carni non resistunt, sed illi cedunt; sentiunt autem sancti et spirituales, qui nihil concupiscentiis permittunt, ut juxta Dei spiritum vivant.

Nos ergo Christianos, ut Dei milites, ad hanc luctam hic accendit Apostolica tuba.

Nobis itaque vigilandum, pugnandum, vincendum: vigilandum, quia in medio cordis nostri est noster hostis: pugnandum adversus concupiscentiam, illiusque motus inordinati sic cohibendi, ut neque in opus exeant, neque illis inhæreat nostra voluntas: vincendum; agitur de vita, de salute, de regno, non temporalibus, sed æternis. *Qui vicerit coronabitur.*

Hoc, Domine Jesu, tuæ gratiæ munus est; hoc tua gloria, hominem infirmum, sui ipsius victorem reddere: hanc, misericors Deus, mihi dona gratiam: da vires, animum, perseverantiam, ut carne victa, ego mente serviam legi tuæ. Amen.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

In superiori Cap. exposita sunt legis infirmitas et concupiscentiæ nocumenta : in octavo capite vires spiritûs et gratiæ Christi describit Apostolus.

Hic spiritus verè Christianos extra damnationem constituit. §. 1. quia liberat eos à dominatu peccati; dat eis vires ad implenda Dei præcepta, 2, 3, 4. Facit ut non secundum carnem ambulemus, quod mors est animæ, quia legi divinæ contrarium, Deique tollit amicitiam; sed secundum spiritum, quod est vita et pax, 5, 6, 7, 8.

§. 9. Baptizatus et per Spiritum Sanctum renatus, non est carnalis, nec carnalia sapit; si tamen spiritum Dei, in quo baptizatus est, servavit : si non servavit, non est verè Christianus; si servavit, corpus habet quidem obnoxium morti; at spiritum habet vivum vitæ gratiæ, victurum vitæ gloriæ : sicut enim hic spiritus Dei Jesum suscitavit à mortuis; ita Christianos suscitabit ad æternam corporis et animæ vitam. 10, 11.

§. 12. Hinc non debemus vivere secundum carnem; quod est mors et mortis origo; sed, spiritu sancto animati, debemus facta carnis mortificare; vitâ spirituali et Deiformi vivere : ad hoc nobis datus est adoptionis spiritus, in quo et per quem audacter et liberè Deum invocamus ut Patrem; et qui spiritus nobis testimonium reddit, quòd sumus filii Dei; et ideo hæredes Dei, cohæredes Christi : si tamen cum eo patimur. 13, 14, 15, 16, 17.

§. 18. Neminem nostrum deterreat hæc apposita conditio. Nulla quippe proportio hujus vitæ malorum ad futuram divinæ hæreditatis gloriam : tanta est hæc gloria, ut et ipsæ insensibiles creaturæ, filiorum Dei servæ, hanc Dominorum suorum gloriam anxie et sollicitè expectent; ipsi, suo modo, participaturæ : à fortiori, nos Apostoli et fideles, primitias spiritûs habentes, ad hanc plenam et consummatam adoptionem gementes anhelamus. 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25.

§. 26. Alius ejusdem spiritûs effectus est, quòd nostram ad orandum adjuvet infirmitatem, ipse in nobis et pro nobis ineffabili modo postulans præterea facit ut omnia quantumvis adversa, cedant in bonum iis, qui ex gratuito Dei proposito ita vocati sunt ad sanctitatem, ut et huic divinæ obediant vocationi : nam quos tales fore præscivit Deus, hos prædestinavit ad conformitatem in patientia cum Filio suo : taliter prædestinatos vocat ad passionem, per quas eos magis ac magis justificat, tandem glorificat hic, at maxime in cœlis.

§. 31. Ex summa Dei in nos charitate, nostram excitat in Deum fiducia; cujus motiva vide §. 31, 32, 33, 34. Versus 35. ex eadem Dei in nos charitate, nostram acuit in Deum charitatem, et nostram in Dei charitate inviolabilem sperat perseverantiam.

CAPUT OCTAVUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **N**ihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.

2. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati et mortis.

Nihil ergo nunc damnatione dignum illis, qui, per Baptismum, Jesu Christo sunt insiti; si concupiscentiæ resistunt, et ab ea se regi non patiuntur:

Quia gratia spiritus vivificantis, quæ quasi lex est in cordibus nostris indita, me et quemvis verè Christianum liberavit à dominatu, et à reatu concupiscentiæ, et à morte illius comite.

CAP. VIII. 1. *Nihil ergo nunc damnationis*, etc. Gr. nulla nempe condemnatio, etc. Syr. proinde nulla est condemnatio, etc.

Ex dictis in cap. 7. à n. 15. conclusit in fine ejusdem cap. *Ipse ego Paulus mente saltem et voluntate servio legi Dei*, licèt carne serviam legi peccati. Nunc alteram ex ibidem dictis infert conclusionem ad fidelium consolationem: nempe, non est quòd damnari timeant ob concupiscentiæ motus, dummodo sint involuntarii.

Nulla damnatio, id est nihil damnatione dignum, seu nullum est peccatum, et consequenter nihil quod iram Dei mereatur in illis, qui per baptismum Christo sunt insiti: *qui non secundum carnem*, etc. id est, qui non vivunt secundum hominem animale, sed qui concupiscentiæ resistunt, nec ab ea se regi patiuntur.

Magna sanè infelicitas est Filio Dei in semetipso legem peccati, motusque concupiscentiæ sentire: at hanc habet in sua infelicitate consolationem, quòd omnes involuntarii concupiscentiæ motus non sint peccata.

Observe magnum discrimen quod D. Paulus ponit inter hæc, *esse in carne*; seu ut dixit ultimo versu cap. 7. *carne servire legi peccati*; et inter, *secundum carnem ambulare*: primum enim involuntarium est; secundum verò voluntarium.

Servire carne, seu *secundum carnem, legi peccati*, est secundum partem inferiorem, seu animale, subditi concupiscentiæ, ipsius motus sensuales et indeliberatos sentire: *secundum carnem ambulare*, est illis concupiscentiæ motibus obedire, concupiscentiam sequi, ad illam vitæ nostræ dominium deferre, ait D. Chrys.

Christianus est quidem in carne; carne, seu secundum carnem sæpius servit legi peccati: at non ambulat secundum carnem, quia lex Spiritus nos liberavit à dominatu peccati.

2. *Lex enim spiritus vitæ*, id est, lex spiritus vivificantis, seu gratia quam Spiritus Sanctus in cordibus nostris imprimat, in *Christo Jesu*, id est, per Jesu Christi merita, *liberavit me à lege*; id est, à dominatu et à reatu concupiscentiæ.

Hæc enim gratia concedit, ut licèt concupiscentiæ motus sentiam, eis tamen non consentiam.

Nota quòd gratia dicitur *lex*, quia instigat ad bonum; sicut fomes dicitur *lex peccati*, quia ad malum excitat.

Observe quòd hæc gratia in cordibus nostris à Spiritu Sancto inspiratur,

Nam quod lex Mosaica præstare non potuit, quia infirma erat, non tam in seipsa, quam propter infirmam carnem hominum, qui legem alioquin sanctam implere non poterant; hoc Deus præstitit, dum Filium suum misit in mundum, per assumptam carnem, carni peccatrici similem; et dum per hanc carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam; peccatum, seu fomitem peccati, damnavit de peccato propriè dicto, eoque multiplici, et ipsum quasi sceleris reum interfecit.

3. Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne;

ut in illis regnet, passiones subigendo; sicut lex in Imperiis regnat, omniaque in suo ordine servat.

Cave itaque ne passionibus obediendo, spiritum vitæ à corde tuo expellas; ut te rursus concupiscentiæ tyrannidi submittas. Frustra Christiano nomine gloriaberis, Christi Spiritum non habens. Carnalis fores, non Christianus, ut n. 5 et 9.

3. Nam quod erat impossibile legi, etc. Syr. nam cum impotens esset lex, propter infirmitatem carnis, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, propter peccatum, ut reum perageret peccatum in carne ipsius.

Divus Chrysostomus vertit clariùs: Nam quod lex præstare non poterat ex parte, quâ imbecillis erat propter carnem, hoc Deus proprio Filio misso sub specie carnis peccato obnoxie, præstitit: ac de peccato damnavit peccatum per carnem.

Illi itaque verbis Apostolus ostendit id nobis per gratiam præstitum esse, quod lex præstare non potuit, scilicet liberationem à dominatu et à reatu concupiscentiæ, legis impletionem, seu iustitiam, n. 4.

Nam quod erat impossibile legi. Gr. legis, id est, quod lex Mosaica præstare non poterat, in quo, id est, ex eo quod, seu in quantum erat infirma, per carnem, id est, non in seipsa, sed propter infirmam hominum carnem: ne legem videatur calumniari, infirmitatem adscribit, non legi, sed carni. D. Chrys. Deus, supple cum D. Chrys. præstitit: Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati. Gr. in similitudine. Nota quod non dicit in similitudine carnis, quasi Christus similitudinariam et apparentem tantum carnem habuerit; sed in similitudine carnis peccati, id est, carnem peccatricis.

Christus habuit veram carnem, quæ similis erat carni peccatrici aliorum hominum; licet sanctissima foret, quia Verbo unita.

Et de peccato damnavit peccatum. Nota in his verbis prosopopœiam. Loquitur enim Apostolus de peccato, quasi de tyranno, quem de possessione regni, quod invaserat, ejecit Christus.

Et peccatum; id est, fomitem peccati, tyrannum illum, qui in omnes homines vim et tyrannidem exercebat.

Damnavit de peccato; id est, reum peregit, de multiplici peccato, in quod omnes carnales præcipitaverat, seu quod fuisset supra modum peccans, ut cap. 7. n. 13. subque tyrannide privavit; ipsius vires ita fregit, ut amplius non dominetur in nobis.

In carne; id est, idque per carnem à Filio suo assumptam, et quasi peccatricem in cruce suspensam.

Nota hic et mirare Dei consilium: infirmitas legis oriebatur ex carne,

4. Ut justificatio legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

5. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt, sapiunt : qui verò secundum spiritum sunt, quæ sunt spiritus, sentiunt.

6. Nam prudentia carnis,

Ut nos, Christiani, mandata Dei servemus; non viventes amplius secundum corruptionem carnis, quæ legis adimplentionem impediēbat; sed secundum spiritum Christi, qui nos à peccato liberavit, nobisque dat vires legem adimplendi.

Qui enim secundum carnem vivunt, carnalia tantum cogitant et sapiunt; qui verò secundum spiritum vivunt, spiritalia cogitant et sapiunt.

At carnalia sapere, mors est animæ : sci-

vult Deus ut robur; quo lex impletur, oriatur ex carne : ex carne peccatrice omnis imbecillitas et impotentia ad salutem; ex carne sancta Christi, unita Verbo, seu fonti vitæ, omnis virtus et robur ad salutem : sicque peccatum in carne habitans, suam damnationem invenit in carne; sicque spiritus vitam ex carne trahit, qui mortem traxit ex carne.

Itaque Christus in carne moriens peccatum damnavit de peccato, ipsumque sceleris reum peregit, non solum quod fuisset supra modum peccans; ut dictum est supra; sed præterea quod injustè vim intulerit Filio Dei, Agnumque innocentissimum occiderit, eò quod videret illum carnis peccati similitudinem habere.

Quia igitur peccatum injustè usurpavit dominium non suum; Christus ipsum justè privavit dominio suo, seu tyrannide, quam exercebat in carne nostra; et qui damnatus peccato videbatur, damnavit peccatum, et per mortem suam, nobis vires dedit illud interficiendi.

4. *Ut justificatio legis*; Syr. ut justitia legis, etc. Ideò Christus secundum carnem in cruce moriens, nos à carnis dominio liberos fecit, ut impleamus mandata legis; nos, inquam, qui non vivimus secundum corruptionem carnis, quæ legis adimplentionem impediēbat; sed secundum Spiritum Christi, qui nos liberavit et ad implenda præcepta roborat.

Christiano non sufficit si secundum carnem non ambulet, sed debet præterea secundum Spiritum Christi ambulare. Non sufficit quod à malis abstineat; sed et in bono debet florescere, ait D. Chrys. vitam Deo dignam debet exhibere; seu debet Dei Spiritu agi, ut Filius. n. 14. ad hoc datus est ei spiritus adoptionis.

5. *Qui enim secundum carnem sunt*, etc. Probat ad legis impletionem requiri ut non secundum carnem quis vivat, sed secundum Spiritum Christi; idque probat ex discrimine quod est inter carnales et spirituales: *qui enim...* id est, nam carnales, et qui carnaliter vivunt, carnalia cogitant, curant, concupiscunt; *qui vero secundum Spiritum*, etc. spirituales autem student spiritualibus.

Qualis amor, tale opus; quale cor, talis vita. Hinc colligo qualis sis, an cælestis? an terrenus? an spiritualis? an animalis?

6. *Nam prudentia carnis*. Gr. *φρόνημα*, sicut in versu præcedenti, *φρονεῖν*, sapiunt. Sensus ergo est: Atqui sapere, curare, concupiscere carnalia, mors est animæ, et peccatum; sicque justitiæ oppositum. *Prudentia autem spiritalis*, etc. sapere autem et amare spiritalia, vitam et pacem affert; et ideò justitiam quæ animæ vita est, et pacis æternæ semen.

pere verò spiritualia, vita et pax animæ.

Carnalia, inquam, sapere, mors est animæ, quia talis sapientia est inimicitia cum Deo; legi Dei repugnat, et ideo ipsi subijci non potest: quia scilicet ipsius oppositum, seu repugnantia.

Hinc qui secundum carnem vivunt, Deo placere, Deique præcepta servare non possunt.

Vos autem, Christiani, in Baptismo per Spiritum Sanctum renati, non vivitis secundum carnem, sed secundum spiritum, quem in Baptismo recepistis: si tamen hic Spiritus non recessit à vobis; si quis autem hunc Spiritum, quem Christus illi per Baptismum dedit, amplius non habet, hic non est verè Christianus.

mors est: prudentia autem spiritus, vita et pax.

7. Quoniam sapientia carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest.

8. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.

9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

7. *Quoniam sapientia carnis.* Gr. propter quod prudentia carnis, inimica in Deum. Syr. propterea quòd cogitatio carnis inimicitia est adversus Deum.

Rationem assignat ob quam sapientia, prudentia, cura, amor, et studium carnis sit mors, seu mortem afferat: quippe *inimica est Deo*; seu, ut ait Syrus, inimicitia est in Deum: legi Dei repugnat, ipsi rebellis est. Hinc *legi Dei subijci non potest*: est enim illius repugnantia, et oppositum.

8. *Qui autem in carne sunt...* Gr. at in carne existentes, Deo placere non possunt. Syrus, proinde il qui in carne sunt, etc.

Dat rationem cur sit inimica Deo. Deus quippe est Spiritus purissimus. Hinc impuros carnis affectus odio habet, et carnales odit. *Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est.* Genes. 6. 3. Carnis et carnalium amor est Deo contrarius, inimicus, repugnans. Hinc mors animæ, quam à Deo, vitæ, et vitæ fonte, separat.

Hunc lethalem et funestum amorem in corde meo penitus extingue, Deus! est enim animæ mors præsens, et mortis æternæ principium.

Hic amor in æternum erit Deo contrarius; et hæc contrarietas et oppositio cum Deo, qui est vita ipsa, erit æternæ mortis origo.

9. *Vos autem in carne non estis.* Si tamen, Gr. si quidem; Syr. si verè spiritus. Hoc tritico dixit, non paleæ; massæ latenti, non stipulæ apparenti, D. Anselm. Vos, qui baptizati estis, et per Spiritum Sanctum renati, *non estis* carnales, nec carnalia curatis, nec sequimini: *sed in Spiritu*; id est, sed spirituales, spiritualia diligentes, Spiritu Sancto sic afflati, ut in spiritu sitis quodam modo conversi.

Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis; id est, si non recessit à vobis: si habitat; sedemque fixerit permanentem in vobis, velut templis suis.

Si quis autem Spiritum Christi..... id est, si quis Spiritum Sanctum, quem Christus, caput nostrum, illi per baptismum communicavit, amplius non habet; *hic non est ejus*, id est, non pertinet ad eum, tanquam membrum vivum.

Ergo non sufficit credere et baptizatum esse, ut quis sit verè Christianus; sed præterea requiritur ut Christi Spiritum habeat.

Attendat hic quisque sibi. Triplicem invenio spiritum, Christi scilicet, mundi, et diaboli: Spiritus Christi mitis est et humilis et cælestis: spiritus

10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus verò vivit propter justificationem.

11. Quòd si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis : qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.

Si verò Christus in vobis est per Spiritum suum; corpus quidem habetis obnoxium mortì, ob Adæ peccatum; spiritus verò vester vivit vità gratiæ per justitiam Christi, vità gloriæ citò victurus.

Quia si Spiritus Dei Patris, qui Jesum filium suum à mortuis suscitavit, habitat in vobis per justitiam; hic Spiritus, qui Christum suscitavit, et vos resuscitabit, vestraque corpora ex mortalibus reddet immortalia, utpote ejusdem Spiritus habitacula.

mundi vanus, carnalis et terrenus : spiritus diaboli, superbus, arrogans et invidus.

Hinc agnosce cujus sis spiritus.

10. Si autem Christus in vobis est; id est, si Spiritus Christi habitat in vobis : corpus quidem mortuum; id est, corpus quidem vestrum mortì obnoxium est, propter peccatum, Adæ scilicet, per quod mors intravit in mundum : Spiritus verò vivit. Gr. vita, propter justitiam; id est anima vestra vivit vità gratiæ per justitiam Christi.

Christianus constat ex corpore mortuo et spiritu vivo; corpus habet mortì obnoxium, et ita certò et brevi moriturum, ut jam mortuum dicatur : spiritum habet vità gratiæ vivum, vità gloriæ brevi victurum.

Peccatum et concupiscentia in nobis mortis origo; Spiritus Sanctus in nobis vitæ principium; sicut in se vita est essentialis; sic in nobis est fons vitæ spiritualis; hanc nobis infundens et communicans. Ex una parte nobis timendum : quia mors in medio nostri : ex altera gaudendum, quia vita in nobis. Spiritus Sanctus vità nostra, vità cordis et spiritus nostri.

11. Quòd si Spiritus ejus; id est Dei Patris, qui suscitavit Jesum, et Pater Christum suscitavit, et Christus proprià virtute resurrexit; et à Spiritu Sancto suscitatus est; quia eadem potentia Patris, Filii et Spiritus Sancti habitat in vobis : scilicet per justitiam : qui suscitavit, id est, hic Spiritus, qui Christum suscitavit; et vos resuscitabit : non tantum, sed vivificabit et mortalia... id est ad vitam immortalem suscitabit vestra corpora, seu non suscitabit tantum ex mortuis; sed et ex mortalibus reddet immortalia.

Propter inhabitantem Spiritum ejus; id est, propter dignitatem, quam corpora vestra habent in eo quòd fuerunt receptacula Spiritus Sancti : ait Divus Thomas.

Corporis nostri resurrectio est sequela baptismi; jus adoptionis nostræ, effectus inhabitantis Sancti Spiritus in nobis. Spiritus Sanctus nobis in justificatione datur, sicut arraho seu pars pretii, ut fidem faciat ipsum etiam pretium; id est, vitam æternam corporis et animæ secuturam.

Spiritus ergo Sanctus vitæ fons est in nobis, sicut fuit in Christo fons vitæ : sicut ergo Christus à mortuis surrexit, propter inhabitantem Spiritum Dei in illo; ita et nos resurgemus propter eundem Spiritum in nobis habitantem.

Sicut autem Christus, quia Spiritus Sancti plenitudo habitabat in eo, resurrexit immortalitate et glorià plenissimus; ita et quò plus anima nostra

Hinc concludo, quod spiritus, non caro, nobis debet dominari, quia spiritui omnia debemus, nihil autem carni. Absit ergo ut hæc vobis dominetur.

Si enim secundum carnis desideria vixeritis, moriemini, et morte culpæ, et morte gehennæ æternæ: si autem spiritu prava carnis desideria exstinxeritis, vivetis et vitæ gratiæ et vitæ gloriæ.

Quicumque enim Spiritui Sancto animati, carnem mortificant, vitamque spirituales vivunt; illi sunt verè filii Dei, et cum eo vivant in æternum.

12. Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus.

13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, illi sunt filii Dei.

de Sancti Spiritus plenitudine receperit; eo plus corpus nostrum de Christi gloria participabit.

Quid ergo frequentius et instantius petere debemus? Veni, Sancte Spiritus! Spiritus vitæ! fons salutis! radix immortalitatis! posside cor et corpus meum.

12. Ergo fratres, debitores sumus..... Conclusio est ex præcedentibus: loquitur autem Apostolus de carne, sicut supra de peccato; id est, ipsi velut personæ, dominium et regnum affligit.

Non caro, sed spiritus nobis debet dominari: Spiritui enim, non carni debemus, quod sumus Christiani; quod anima nostra vivit vitæ gratiæ, et in æternum victura sit vitæ gloriæ; quod et nostra corpora ex mortalibus futura sint immortalia: ergo secundum hunc Dei spiritum vivere debemus, non secundum carnem.

13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini, morte culpæ, in præsentī; morte damnationis æternæ, in futuro: ait D. Thom. Si autem spiritu facta carnis, id est, prava desideria ad peccatum inclinantia mortificaveritis, vivetis, ut filii Dei, vitæ gratiæ nunc, vitæ gloriæ in cælis.

14. Quicumque enim Spiritu Dei aguntur..... Probat quod dixit, vivetis; quia, qui à Spiritu Sancto intus inhabitante, per gratiam aguntur: scilicet (Syrus, ducuntur, reguntur), et hinc gratiæ, seu Sancti Spiritus motibus consentientes, seu obediētes, opera carnis mortificant, et spiritualia exercent; (seu, ut ait Æthiopica versio, omnes qui peragunt ea, quæ sunt Spiritus Dei):

Hi verè sunt Filii Dei, et consequenter hæredes illius, ut dicitur n. 17. et ideo vivunt cum illo.

Notat hic D. Chrys. quod non dixerit Apostolus: quicumque Spiritum acceperunt; hi sunt filii Dei: sed quicumque Spiritu Dei aguntur, ducuntur, reguntur, ut ostendat quod non sufficit Spiritum Sanctum in baptismo recepisse; sed præterea requiri, ut à Spiritu Sancto regamur, eoque duce et rectore vitæ spirituali et Deiformi vivamus.

Ex eodem D. Chrys. non nostro debemus Instituto vivere; sed nos, id est, et corpus et animam debemus Spiritui Dei subicere, ut gubernatori navigii, ut aurigæ nostro.

Illud autem, agi, regi, gubernari, neque coactionem, neque necessitatem importat, sed motionem, seu passivam nostræ voluntatis inclinationem, quæ non excludit libertatem, quâ homo ipse agat, et seipsum agat, agimur et agimus.

Itaque spiritu vivamus, regamur, spiritu malas interficiamus cupiditates

15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba (Pater).

Ad hoc, seu ut ita vivamus, nobis Christianis datus est, non spiritus servilis, ad timendum, sicut olim Judæis; sed spiritus filialis, ipse Spiritus sanctus, in quo, et per quem adoptati, Deum invocamus ut Patrem, liberè et altè clamantes: Abba Pater.

non carnales tantum; sed et superbiam, invidiam, propriam voluntatem, etc. ita vivere spiritu, ita spiritui obedire, vita verè Christiana est; vita filiorum Dei est; via certa ad æternam corporis et animæ vitam, cujus arrhabo et pretium est Spiritus Sanctus n. 11.

15. Non enim accepistis spiritum servitutis. Probat eos, qui sic Spiritu Dei aguntur, esse Dei filios; quia hic spiritus est adoptionis filiorum spiritus, et ad hoc nobis datus, ut eodem spiritu cum Christo Filio Dei, clamemus ad Deum: *Pater noster*. Vide parem textum ad Galat. 4. n. 6.

Non enim accepistis in baptismo Spiritum.... in timore. Gr. in timorem, Syr. ad timorem, ad timendum, et more servorum, timore pænæ obediendum: iterum; id est, sicut acceperunt Judæi.

Sed iniques: numquid iusti in lege veteri erant filii Dei? Resp. quòd erant quidem, sed minores, et quasi servi, sub lege quasi sub pædago, et à servis in nihilo dissimiles. Vide Galat. c. 4. n. 5.

Sed accepistis Spiritum adoptionis... filialem, scilicet charitatem, imò et ipsum Spiritum Sanctum. Vide c. 5. n. 5. sicut Verbum divinum Christo homini semetipsum dedit, ut hic homo, qui dicitur Christus, fieret filius Dei; ita à proportionem Spiritus Sanctus datur nobis in baptismo; ut simus filii Dei. Vide Cornel. à Lap. hic.

In quo clamamus..... per quem adoptati Deum invocamus, ut Patrem amantissimum, non timidè et submissè; sed liberè et altè clamantes: *Abba, Pater*.

Nota 1° quòd Apostolus non satis habet dicere, quòd Spiritum libertatis recepinus, sed dicit, *Spiritum adoptionis*; quia ex servis, non tantum liberi facti sumus, sed et filii Dei.

Nota 2° quòd ei non sufficit dicere, in quo dicimus orantes, sed in quo clamamus, seu audacter et publicè, clamamus, *Abba, Pater*. Huic conforme est quod canit Ecclesia: Præceptis salutaribus moniti, et divinà institutione formati, audent dicere: *Pater noster*, etc. hoc nos Christus docuit Matth. 6.

Nota denique duarum vocum idem significantium conjunctionem, *Abba, Pater*. *Abba* hebraicè seu syriacè idem significat ac *ὁ πατήρ* græcè, seu *Pater* latinè: quare ergo has duas voces hic simul jungit Apostolus?

Ut significet Judæos et Gentiles pariter vocatos ad filiorum Dei adoptionem. Ita D. Augustinus lib. de Spiritu et littera, c. 32. et lib. de consensu Evangel. cap. 4.

Fortè etiam, quia ad ipsius Christi orationem in horto alludit Apostolus, ut nobis indicet quòd, licèt adoptivi tantum filii, eodem tamen spiritu, et fidei vocibus, Deum patrem nostrum alloquimur, ac Christus ipse primogenitus et consubstantialis Filius allocutus est: *Abba, Pater*. Marc. 14. 36.

Fortè et ut hac vocum repetitione fervorem, magnanque affectum significet, quo debemus Patrem cælestem orare: *Abba, Pater*.

Fortè et ut filialem fiduciam, quâ nos, Christiani possumus statim à baptismo Patrem divinum alloqui, eique in orationibus nostris, quasi parvuli infantes, blandulâ et iteratâ voce balbutientes dicere, *Pater, Pater*.

Et hic ipse Spiritus Dei nobis datus, fidem facit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

Si autem Dei sumus filii : ergo et hæredes illius ; id est hæredes Dei sumus, ut

16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

17. Si autem filii, et hæredes : hæredes quidem Dei,

Quidquid sit de vera hujus repetitionis causa, magnus sanè et maximus honor Christiano concessus, et qui ante Christi adventum non fuit hominibus concessus : etsi enim justi fuerint etiam tunc filii Dei ; etsi Deum, ut patrem suum agnoverint ; nullus tamen ante Christi præceptum hæc formulâ oravit : *Abba, Pater* ; dixerunt se filios ratione creationis, Isai. 64. 8. Ratione providentiæ, Sap. 14, 3. non ratione adoptionis.

Vide tu, ut eodem quo Christus spiritu dicas, filiali scilicet amore ; frustra enim clamamus, *Abba, Pater*, nisi clamet amor. Vide Ep. ad Gal. c. 4. n. 6.

16. *Ipse enim Spiritus testimonium reddit...* Gr. contestatur, seu contestificatur, id est, et ipsemet Spiritus, in quo et per quem clamamus, hoc affectu filiali, quo nos ad talem clamorem excitat, contestificatur, seu simul cum spiritu nostro testatur nos esse filios Dei. Suffragatur spiritui nostro, ait Syrus, nos esse filios Dei.

Ipse ergo affectus filialis, seu clamor cordis nostri, prout est à Spiritu Sancto, testimonium, suffragium est, quo Spiritus Sanctus testatur, subscribit, confirmat nostram divinam filiationem.

Dici potest quod et ipse Spiritus Sanctus nobis à Deo datus, testimonium sit nos esse filios Dei ; quia ipse est Spiritus filii ; et Deus Spiritum filii sui non dat nisi eis, quos vult habere filios.

Addi possunt alia testimonia interna, quibus Spiritus Sanctus, spiritui nostro testatur nos esse filios Dei, v. g. horror peccati, amor Dei, promptitudo ad obediendum ei, et Spiritus Sancti motibus obtemperandi, pax interna, et tranquillitas conscientie nullis saltem notis et gravibus peccatis obnoxie.

Cave tamen ne cum hæreticis putes hæc testimonia esse certa certitudine fidei ; ita ut per ea certi simus et infallibiliter credamus nos esse filios Dei.

Licet enim testimonia illa, quando et quatenus sunt à Spiritu Sancto, certa sint et infallibilia ; tamen quatenus nobis exhibentur, non sunt nisi conjecturaliter et moraliter certa ; quia certi non sumus an à Spiritu Sancto procedant, an à spiritu malo se in Angelum lucis transfigurante.

17. *Si autem, et filii et hæredes...* id est, si Patris celestis sumus filii ; ergo et illius hæredes ; quia hæreditas patris debetur filiis.

Hic tamen per hæreditatem non intelligitur jus succedendi in bona defuncti : Deus enim Pater noster immortalis est ; sed intelligitur firma, æterna et inalienabilis possessio ipsius Dei.

Ipse Deus hæreditas nostra est : *Dominus pars hæreditatis meæ*. Psal. 15. ad illius autem possessionem admittuntur filii adoptivi, per visionem beatificam.

Hæredes ergo Dei, id est, Deo fruituri, simul cum eo immortaliter victuri, et feliciter regnaturi.

Hæc hæreditas accessio est, non successio ; et, ut ait S. Anselmus, non minuitur multitudine filiorum, nec sit angustior numerositate cohæredum : sed tanta est multis, quanta paucis ; tanta singulis, quanta omnibus.

Hæredes quidem Dei, Patris nostri : cohæredes autem Christi filii Dei naturalis, tanquam fratres ejus : *primogenitus in multis fratribus*.

cohæredes autem Christi : si tamen compatimur, ut et conglorificemur.

18. Existimo enim, quòd non sunt condignæ passionēs hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

19. Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat.

filii; cohæredes Christi, ut fratres : si tamen eum eo patimur, et quo passus est animo, ut ejus gloriæ simus participes.

Neminem deterreat hæc appositā conditio. Etenim tam immensa est hæc filiorum hæreditas, ut si in unam trutinæ lancem injicias omnia hujus vitæ mala; in alteram hujus hæreditatis bona, hæc propendebit immensum; quia nulla proportio.

Tanta futura est hæc filiorum Dei gloria, ut eam, ipsæ insensibiles creaturæ, anxie et sollicitè expectent, ei suo modo participaturæ.

Si tamen compatimur, id est, si tamen constanter adversa patimur, et eo animo quo Christus passus est, ut et conglorificemur; id est, ut etiam ipsius gloriæ simus participes.

Nota hic duo : primum quòd sumus *hæredes Dei vivi*; secundum quòd sumus *cohæredes Dei hominis mortui* : ut hæreditatem Dei vivi possideamus in cælo, debemus secundum Dei Spiritum vivere; spiritu facta carnis mortificare; Spiritu Dei agi et ipsi obedire, n. 13. 14 : ut cohæreditatem Dei, in cruce mortui capiamus, debemus pro Christo et cum Christo pati et mori in cruce nostra.

Sine crucis participatione, nulla est gloriæ participatio; certa autem atque secuta est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ Passionis; ait S. Leo serm. 9. de Quadrag.

18. Existimo enim quòd non sunt condignæ..... Ne quem terreat præscripta patendi conditio; addit, persuasum autem habeo nullam esse paritatem afflictionum temporalium cum futura beatitudinis æternæ gloria.

Quæ proportio, momenti ad æternitatem? modicæ pœnæ, ad Deum remuneratorem? nulla est ex natura : sed ex gratuito decreto, ac promisso Dei.

Quæ revelabitur in nobis. Nunc quidem Deus in nobis est : at in æternitate gloriam suam in nobis revelabit, seipsum in nobis manifestabit, *revelabitur*; manifestabitur; velamen auferetur, ut Deus, qui in nobis est, videatur in se, id est, talis qualis est.

Ubi nota discrimen inter mundi et cæli gloriam. Gloria mundi tota est externa; in aliis potius quam in nobis fulgor est transiens, sonus famæ : est enim clara fama cum laude. Gloria Dei erit in nobis, in anima, in corpore inexistens, coexistens et superexistens; *in nobis*, inquam, sed non à nobis aut ex nobis, sed ex Deo et à Deo.

19. Nam expectatio creaturæ... Tanta est illa gloria filiorum Dei, ut eam omnis creatura expectet anxie et sollicitè.

Prosopopæiam amat Divus Paulus, ut suprà videre est de peccato, de lego, de morte, etc. et hic de natura.

Prosopopæia igitur fingit mundum, seu creaturam rationis expertem et corruptioni obnoxiam; fingit, inquam, velut personam, quæ magno desiderio expectat gloriam filiorum Dei : nempe ut unā eum eis, quasi dominis quibus servit, gloriam, id est, renovationem, et ultimam perfectionem accipiat.

Nam expectatio. Gr. anxia et sollicita expectatio, ἀναρξος ὁρῶσα, attenta expectatio, qualis est eorum, qui capite arrecto aliquid sollicitè observant; sicut v. g. speculatores seu in specula constituti, faciunt.

Universa quippe mundi machina, ut hominum necessitatibus observat, continuæ mutationi et corruptioni obnoxia est; non sponte suâ, sed obtemperans ei, cuius voluntate hominum servituti addicta est; non in perpetuum, sed ad tempus, et factâ illi spe liberationis à servitute, in universali scilicet resurrectione.

Hunc ergo diem attenta prospectat, quia et ipsa tunc à servitute et à corruptione liberabitur, et ab hac servitute transferetur in libertatem similem libertati gloriosæ filiorum Dei.

Propterea omnes creaturæ simul suspirant, et simul condolent, magno quasi feminæ parturientis dolore; suam, ab initio mundi usque nunc, liberationem expectantes cum gemitu.

20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens; sed propter eum, qui subiecit eam in spe.

21. Quia et ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

22. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc.

Expectatio expectat, ut significetur avidissimum desiderium.

Itaque universa hæc sensibilis mundi machina attentè et erecto capite, quasi è specula prospicit, et expectat hanc patefactionem filiorum Dei; seu tempus illud in quo apparebit, qui verè sunt filii Dei.

Vita præsens non est tempus patefactionis hujus; multi nunc apparent filii Dei, qui reverà non sunt; alii sunt quidem, sed non possunt esse.

Expectemus, desideremus, sollicitè speculemur illud tempus: interim gemamus, oremus; orantes et gementes et bonum operantes, expectemus gloriam filiorum Dei.

Eheu! cur timeat Christianus, quod omnis creatura vehementissimè desiderat?

20. *Vanitati enim subjecta est*, id est, continuæ mutationi et corruptioni obnoxia est. Vanum hic idem ac fluxum et mutabile: non volens, id est, non sponte suâ: quælibet enim res naturaliter horret et fugit corrumpi; sed propter eum, id est, Deum, qui subiecit eam in spe, id est, non in perpetuum, sed ad tempus, factâ illi certâ spe liberationis, quæ continget in universali resurrectione.

21. *Quia et ipsa creatura liberabitur...* tunc enim et ipsa creatura liberabitur à servitute, quâ corruptioni et mutabilitati subjacet; tunc enim cessabit generatio, corruptio, motus cælorum.

In libertatem gloriæ filiorum Dei, id est, et ab hac servitute transferetur in libertatem similem libertati filiorum Dei.

Novis qualitatibus dotabuntur elementa. Erit cælum novum, terra nova; sicut nutrix pueri regii, dum coronatur puer, etiam ipsa propter puerum participat de bonis regis; et sicut servi ad dominorum gloriam splendidiore veste exornantur. Ex D. Chrysostomo.

22. *Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit...* Gr. et comparturit usque nunc. Syr. scimus enim omnes creaturas suspirare et parturientis pati dolores ad hunc usque diem.

Amplificat prædictum omnis creaturæ desiderium, metaphorâ sumptâ à muliere parturiente, quæ gemit in partûs dolores, expectans ab onere liberari.

Omnis creatura, id est, omnes mundi partes simul suspirant: et compar-

23. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias Spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri.

Non solum autem insensibiles creaturæ taliter gemunt; sed et nos ipsi Apostoli, qui Sancti Spiritus primitias recepimus tanta cum abundantia, ut pleni et beati possemus videri; attamen gravati corpore mortis hujus, intra nos ipsos gemimus, anhelantes ad plenam et consummatam adoptionem, quæ corpore nostro, ex mortali, immortalis facti, liberabimur ab omnibus miseriis.

24. Spe enim salvi facti sumus...

Etenim spe tantum, nondum re, salvi

tur, etc. Id est, simul condolent magno dolore, quasi femine parturientis, et liberationem suam cum gemitu expectant usque adhuc, id est, ab initio mundi usque nunc.

Finit hic illa Apostoli metaphora, quæ sic immensitatem futurorum bonorum nobis declarat, ut et nos pudefaciat tanta bona minus desiderantes; quasi diceret: Cælum, terra, elementa et creaturæ congeminant et compartunt ab initio mundi usque nunc, vehementissimè desiderantes regnum Dei creatoris sui, et redemptionem seu libertatem filiorum Dei, quibus ipsæ serviunt.

Et nos, filii Dei, servitutem nostram amamus; liberatoris nostri reformidamus adventum; ad ipsius approximationem trepidamus; adventum regni, quod quotidie rogantes petimus, cum metu refugimus.

Ne creaturæ efficiat deterior! ne tu presentibus rebus acquiescas; sed regnum Dei desiderans, ingemisce ob retardationem nostræ ab hoc orbe protectionis. D. Chrys.

Domine, adauge fidem; da mihi regnum tuum verè desiderare, ut corde sicut et ore dicam quotidie: *Adveniat regnum tuum*, et consequenter mortem aspiciam, non ut destructionem, sed ut nostram ad æterni regni gloriam, parturitionem.

23. Non solum autem illa... Id est, non solum creaturæ irrationales gemunt; sed et nos ipsi, sive Apostoli, sive fideles, primitias Spiritus habentes, id est, qui primos Spiritus Sancti fructus cum abundantia percepimus; fidem, spem, charitatem, virtutes infusas, dotes et charismata, quæ tunc abundabant in primitiva Ecclesia.

Et ipsi intra nos gemimus, etc. nos, inquam, his non satiati, sed ad perfectiora nobis promissa affecti, intra nos ipsos gemimus, anhelantes ad plenam et consummatam adoptionem, id est, ad æternam felicitatem, ad quam adoptati sumus, redemptionem corporis nostri, id est, in qua liberabimur à mortalitate, concupiscentia et omnibus hujus vitæ miseriis.

Duplex est adoptio filiorum Dei; una hujus seculi imperfecta, quæ fit per gratiam, quæ secundum mentem regeneramur, adoptamur; altera futuri seculi consummata, quæ secundum totum hominem renovabimur ad gloriam; et ad hanc perfectam et consummatam renovationem fideles Sancto Spiritu pleni anhelant.

Omnia gratiæ dona nunc sunt primitiæ tantum et initia plenæ et perfectæ redemptionis: et hæc primitiæ sanctos excitant ad plenam messem desiderandam. O perfecta redemptio! ô plena et integra adoptio! ô consummata Sancti Spiritus effusio! quando fiet in nobis!

24. Spe enim salvi facti sumus... rationem dat, ob quam fideles anhelant

facti sumus; spes autem non est de re præsenti et quæ tenetur; quod enim habet et tenet homo, illud cur speret?

Cùm ergo spes sit absentium, non præsentium; hinc ingemiscimus et per patientiam expectamus, donec possideamus.

Præterea et Spiritus Sanctus nostram adjuvat infirmitatem, quæ tanta est, ut nesciamus quid aut qualiter oremus, sicut oportet, ut exaudiamur; sed ipse Spiritus habitans in nobis, nostrique curam singularem gerens, postulat pro nobis tanto fervore et vehementiâ, ut nec enarrare possumus.

mus. Spes autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, quid sperat?

25. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.

26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

ad perfectam adoptionem, seu ad Dei gloriam: quia scilicet, *spe tantùm, nondum re, salvi facti sumus.*

Spes autem quæ videtur.... Id est, *spes autem non est de re, quæ videtur et possidetur; nam quod videt quis, etc.* Id est, quod quis videt, tenet et possidet; cur speret illud, cùm jam habeat?

25. *Si autem quod non videmus...* cùm spes sit rerum non præsentium, sed futurarum et expectandarum per patientiam; hinc ingemiscimus, donec possideamus.

Itæc vita verè fidelibus est expectationis, gemitûs, et patientiæ vita. *Impii ducunt vitam in bonis et in gaudio; moriuntur autem in gemitibus. Verè fideles gemunt in vita, lætantur in exitu: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.*

26. *Similiter autem et Spiritus adjuvat...* Gr. simul recipit infirmitates nostras. Syr. optulatur.

Itidem et Spiritus Sanctus simul suscipit, seu consuscipit infirmitates nostras, id est, eas quasi manu suppositâ, nobiscum sustentat, ne deficiamus et labamur.

Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus... Tanta est infirmitas nostra, ut nequidem sciamus quid aut qualiter oremus, sicut oportet, ut exaudiamur.

Sed ipse Spiritus, scilicet habitans in nobis, nostrique curam gerens singularem; postulat pro nobis, et loco nostri apud Deum, interpellat quasi advocatus.

Postulat autem, non ipse solus, sed nñâ nobiscum et per nos, dum mentem et cor nostrum, quasi sua membra, movet, illuminat, accendit et excitat ad orandum, et aliquando tanto ardore, tantâque vehementiâ, ut nec capere, nec enarrare possumus: idèò *gemitibus inenarrabilibus.*

Hunc Sancti Spiritûs effectum ut plenius intelligas, adverte 1° hominis miseriam.

Adeò miseri sumus, ut omnibus indigeamus.

Adeò infirmi, ut petere non valeamus.

Adeò ignari, ut nec sciamus quid petere debeamus.

Adverte 2° Sancti Spiritûs auxilium.

Spiritus Sanctus per charitatem cordibus nostris infusam, facit 1° ut sentiamus quod sumus, scilicet miseri; 2° adjuvat infirmitatem, ut orare possimus; 3° facit ut sciamus, desideremus, et petamus quod esse debemus: et ob id gemimus ineffabiliter; id est, facit ut oremus tantâ vi, tantoque

27. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus : quia secundum Deum postulat pro sanctis. Hæc desideria, hos quoque gemitus, quos Spiritus Sanctus excitat in nobis, novit, approbat, et exaudit eorum scrutator Deus, quia sunt secundum voluntatem suam.

28. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui Ne diffidamus ergo ob infirmitatem nostram ; sed certissimum habeamus, quòd Deum diligentibus omnia cooperantur in

fervore, ut etiam expertissimi capere non possint, tantum abest ut effari valeant.

Hinc oriuntur, ait Theodoretus, date vos ipsos ei, qui clavum tenet universi.

27. Qui autem scrutatur corda.... Gr. at scrutans corda, scit quid prudentia, *ῥησμονία*, Spiritus ; quia secundum Deum interpellat pro sanctis. Syr. qui verò scrutatur corda, is novit quæ sit intentio Spiritus, juxta placitum Dei deprecatur pro sanctis. Arab. quæ sit voluntas Spiritus : is enim orat pro sanctis, in his quæ spectant ad Deum. Sensus est :

Nobis quidem inenarrabiles sunt hi gemitus : at Deus eorum nostrorum scrutator, optimè novit affectum, *ῥησμονία*, Spiritus Sancti gementis in nobis, id est, desideria et gemitus quos excitat in nobis : et ita novit, ut approbet et exaudiat, quia secundum Dei voluntatem facit sanctos postulare, id est, Deo grata, sanctorum salutis utilia.

Sed, inquit, sanctosne tantum Spiritus Sanctus facit postulare ? nonne et peccatores movet, eorumque oratio est impetratoria ?

Ita et Spiritus Sanctus peccatores, licet nondum inhabitans, per suam tamen gratiam movet ad orandum : et eorum oratio erit impetratoria, si petant necessaria ad salutem, si piè petant et perseveranter.

Ex dictis n. 26 et 27, Apostolicam discite praxim orandi. Oraturus tu, te Spiritui Sancto committe ; dic illi : *Paratum cor meum, Deus Domine, quid me vis facere ? Vias tuas, Domine, demonstra mihi.*

Hic agnosce tuam miseriam ; omnibus indiges, omnis omnino boni vacuus.

Agnosce et infirmitatem tuam, non tantum ad agendum et ad patiendum, sed et ad desideranda et ad petenda quæ tibi sunt necessaria.

Agnosce et ignorantiam ; nescis quid expediat tibi ; nescis quomodo illud oporteat postulare.

Triplem hanc impotentiam tuam agnoscens, geme, ad Spiritum Sanctum recurro ; tu te illius bonitati committe ; postula ut adjuvet, dando sensum, quo tuam percipias miseriam ; dando lumen et robur, quo discernas et desideres quæ tibi necessaria ; dando gratiam, quæ secundum Dei voluntatem ores : te ergo committens Spiritui Sancto, roga ut ipse postulet in te, pro te, tecum, per te, quæ secundum Deum.

28. Scimus autem quoniam diligentibus, etc. hoc valde appositè addit Apostolus, tum ut modis omnibus fideles excitet ad patientiam : de hac enim agit à n. 17 et 18. tum ut afflictos soletur, eum eorum orationes videntur non exaudiri : de hoc enim spectatim in posterioribus versibus.

Nescimus quid oremus : scit autem Spiritus Sanctus, ideo ipsius eum nos committere debemus.

Unum tamen nos certò scimus, scilicet quòd omnia, quantumvis adversa, conentur, conspirant, et pariter cedunt in bonum his, qui Deum diligunt. Hinc una nostra cura sit de Deo diligendo et illi obediendo.

De adversis propriè loquitur hic Apostolus : non male tamen ab aliquibus extenditur ad prospera et ad adversa ; imò et ad ipsa peccata, quæ cedunt

bonum; his dico, qui ex gratuito Dei proposito ad sanctitatem vocati sunt, Deique vocationi obedierunt. secundum propositum vocati sunt Sancti.

In bonum præsens et futurum his, qui, etc. in præsenti quidem, quia humiliores, fortiores et cantiores resurgunt: in futuro autem, id est, in gloria, sicut cicatrices conferunt ad gloriam militis, qui finaliter in bello triumphavit, ait Liranus.

His, qui secundum propositum, etc. Gr. secundum propositum vocatis existentibus: in Gr. non est sancti, nec etiam in Syriaco.

Hoc propositum aliqui vocant clavim totius mysterii divinæ prædestinationis, quasi ex hujus propositi intelligentia pendeat apertio illius absconditi mysterii.

Constat equidem, quod diversæ hujus propositi intelligentiæ respondeant diversæ divinæ prædestinationis explicationibus: an verò ex propositi intelligentia nascatur opinio de prædestinatione; an ex opinione de prædestinatione nascatur explicatio diversa propositi, incertum.

Quidquid sit, hic simpliciter communiores aliorum explicationes refero, humiliter tandem et cum tremore aperturus quid sentio de re, quam ineffabilem puto.

Propositum, Gr. *πρόθεσις*, in Scripturis et in Divo Paulo, significat aliquando voluntatem hominum, v. g. Act. 11, 23. Act. 27, 12. secundæ ad Tim. 3, 10. etc.; aliquando significat voluntatem Dei, Rom. 9, 11.

Hinc natum est dubium de quo proposito hic loquatur Apostolus, an hominum? an Dei? an Dei et hominum?

Patres Græci intelligunt propositum vocatorum, sen prævisam bonam voluntatem eorum qui à Deo vocantur.

Propositum dicit, ut ne totum vocationi tribuatur, etc. nam si vocatio solum sufficeret, quâ tandem causâ non omnes salvi facti sunt? propterea, sit, non vocationem tantum, sed et ipsum propositum vocatorum, salutem effecisse: neque enim coacta aut violenter facta est vocatio. Omnes igitur sunt vocati, at non omnes obediverunt. Divus Joannes Chrysostomus.

Valde appositè vocationi propositum adjunxit; non enim vocat simpliciter, sed eos qui habent propositum. Theodoretus.

Vocatus est autem homo secundum propositum, hoc est, secundum propriam voluntatem. Theophyl. Idem tribuitur Origeni.

Inter Latinos Ambrosiaster ita explicat: hi autem secundum propositum vocantur, quos credentes præcivit Deus futuros sibi idoneos, ut antequam crederent, scirentur. Idem et D. Hieronymo tribuitur.

Circa quam explicationem, si intelligatur quòd bonum hominum propositum sit causa et ratio cur vocentur, hæc explicatio planè sapiet errorem Pelagianum, contra quem D. August. in lib. de prædestinatione.

Si verò intelligatur quod D. Chrysostomus intellexisse videtur, nimirum, quòd hoc propositum non sit quidem ratio cur vocentur; sed si conditio et determinatio quorundam, qui vocati sunt; ita ut sit sensus: omnia cooperantur in bonum, non omnibus quidem vocatis, sed his qui suo proposito, Dei vocationi consentiunt, seu qui Deo vocanti obediunt. Tunc nullus est error: ex parte enim Dei stat gratuita vocatio: ex parte hominis gratiâ præventi, liber consensus, seu Dei vocationi obedire.

Nunc tamen post D. Augustinum omnes interpretes intelligunt, Dei, non hominum, propositum, scilicet æternum, liberale et gratuitum beneplacitum seu decretum Dei; at cum hoc discrimine:

29. Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. | Nam quos Deus per suam gratiam tales fore præscivit, prædestinavit ad conformitatem in patientia cum Filio suo, exemplari nostro; ut ipse Filius, qui ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptivos.

Quòd aliqui intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gloriam, juxta quos sensus est: *omnia cooperantur in bonum diligentibus Deum*; his, inquam, diligentibus Deum, qui per æternum Dei decretum gratuito dandi ipsis gloriam, vocati sunt ad fidem et gratiam sanctificantem. Ita Fromondus et Estius.

Alii verò intelligunt gratuitum Dei consilium et decretum, quo proposuit ex mera sua bonitate, sine ullo hominum merito, homines peccato perditos, per Christum vocare ad gratiam et sanctitatem. Ita Cornelius, Menochius, Tyrinus.

Juxta quos sensus est: *diligentibus Deum*, et à Deo vicissim dilectis, utpote vocatis à Deo ad fidem et gratiam, ex benevoli cordis sui proposito, omnia, Deo diligente, ad dilectorum suorum utilitatem, *cooperantur in bonum*.

In hac sententia, vocari ad sanctitatem secundum propositum, idem est ac vocari secundum beneplacitum, benevolentiam, et bonam Dei voluntatem, seu, ut cap. 4. n. 5. *secundum propositum gratiæ*, non autem ex operibus, seu meritis.

Et hoc, inquit, Apostoli scopo convenit, qui de hac gratuita vocatione in hac Epistola agit: negant autem de prædestinatione gratuita ad gloriam agere.

29. Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri. (Gr. non est fieri.) Dat causam cur diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, simulque explicat qui sint vocati secundum propositum, illi scilicet quos præscivit.

Sed hic iterum diversus explicandi modus; qui per propositum intelligunt absolutam et gratuitum decretum dandi gloriam, sic explicant: quos præscivit, id est, ab æterno prædilexit, curavit et amicos habere voluit, hos prædestinavit conformes ac similes fieri Filio suo, etc. per gratiam in hac vita, per gloriam in altera.

Qui verò per propositum intelligunt gratuitum Dei decretum dandi gratiam, prædestinationem verò ad gloriam putant ex prævisis meritis, sic explicant: quos præscivit oblatæ gratiæ consensum præbituros, fore suos, sui que dilectores, et illos tales per suam gratiam fore præsciens prædestinavit ad ulteriora bona, nempe ut sint conformes Filio suo, in gratia, in patientia, et in gloria.

Ut sit ipse primogenitus, etc. id est, ut Christus, qui ut Deus, est Filius Dei unicus; ut homo, sit primogenitus in multis fratribus, id est, in omnibus fidelibus, sanctis, amicis et filiis Dei.

Quidquid sit de prædestinationis modo, de quo Infrà, nota conformitatem cum Christo patiente, manifestum esse et evidentem prædestinationis characterem.

Exemplar nostrum est *αἰσέω*, ad cuius imaginem effingi debemus; sicut ergo in passionibus atrocissimis obediens fuit et per passiones ad regnum et gloriam pervenit; sic et nos eadem viâ Deus ad gloriam ducere ab æterno præconstituit: si compatimur, et conregnabimus. Communicantes

Quos autem ad hanc cum Christo patiente conformitatem prædestinavit, hos vocavit ad passiones; quos sic vocavit, hos por has passiones magis ac magis justos et sanctos effecit; et quos ita sanctificavit, tandem glorificavit, hic quidem in terris, at maximè in cœlis.

50. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et glorificavit.

ergo Christi passionibus, gaudete. Cùm patimur, *aspiciamus in auctorem et consummatorem fidei nostræ Jesum*, qui ob propositum sibi gaudium, sustinuit crucem, ignominiamque contempsit.

Sicut Deus Filio suo tormenta etiam acerbissima cooperatus est, ut convertit in bonum; sic et nobis, filiis suis adoptivis, omnia, quantumvis dura et acerbæ, cooperabitur et convertet in bonum.

30. Quos autem prædestinavit, etc. D. Chrysostomus, alique Patres Græci, cjos sequaces, sic explicant : quos vocavit, hos justificavit per regenerationis lavacrum; quos autem justificavit, hos et glorificavit per dona, per adoptionem; seu, ut ait Theodoretus, filios nominans, et Sancti Spiritûs eis dona gratiam. Ita et Theophylactus.

Itaque glorificavit non intelligunt de gloria æterna, sed de gloria vitæ præsentis, scilicet de adoptione et filiatione divina : et favet illis verbum Græcum *ἐδοξασε*, quod verti potest : celebres, magnos, et gloriosos effecit. Revera Ambrosius habet, *magnificavit* quod explicat : magnificavit illos, ut similes fiant Filio Dei.

Absolutæ et merè gratiæ prædestinationis ad gloriam propugnatores, volunt hic tres præcipuos hujus prædestinationis effectus, ex Dei proposito procedentes, enumerari, sicque explicant :

Quos ad gloriam gratiâ prædestinavit, hos et efficaciter vocavit ad fidem; sic vocatos justificat per gratiam et finalem in ea perseverantiam; tandem suo tempore glorificat eos, Filioque suo glorificato reddit conformes.

Et hi tres effectus per verba præteriti temporis significantur; quia licet non omnes electi jam sint vocati, justificati et glorificati : hæc tamen in divina præscientia quasi transierunt et facta sunt, et certissimè futura.

Qui verò prædestinationem ad gloriam putant ex prævisis meritis, negantque hic de prædestinatione ad gloriam agi, sed de prædestinatione ad patientiam, seu ad conformitatem cum Christo patiente, qui tot et tanta pro nobis sustinuit, sic explicant :

Quos autem Deus prædestinavit ad prædictam cum Filio suo conformitatem in gratia, in patientia, etc. hos vocavit ad passiones : earum nempe causas non tantum non impediendo, sed et disponendo : permittendo scilicet dæmoni, mundo, carni, ut illis passionibus ac luctus occasionem subministrarent.

Quos autem sic vocavit, hos et per easdem luctus et passiones justificavit, id est, justiores et sanctiores reddidit. (Ex n. 28. jam vocati sunt sancti, et eos ut tales præcivit Deus : itaque, inquirunt, non de prima, sed de secunda justitia hic agitur, seu de progressu justitiæ). Justiores ergo fecit, et vires ad perseverandum in justitia sua eis præstitit.

Quos autem justificavit, etc. tandem tot et tantis perfunctos laboribus, illos glorificavit, maguos, celebres et gloriosos, tum in hac, tum maximè in futura vita reddidit, seu decrevit gloriâ decorare.

Nituntur hujus explicationis auctores in eo, quod Apostoli scopus sit, fideles exhortari ad passionum tolerantiam, ex spo fructus secuturi cū gloriæ. Vide Tyrim. qui multos et antiquiores et recentiores citat.

OBSERVATIO MORALIS in n. 28, 29, 30.

In hac explicationum varietate; Imò et in hac versionum diversitate; diversæ sunt enim, ut in polyglotta videri potest: in hac ergo veritatis absconsione, quid faciendum?

1° Deum veritatis fontem humiliter adoro.

2° Meam in divinis ignorantiam sincerus agnoscere.

3° Scripturarum divinarum profunditatem, cum sancto tremore et fremitu aspicio.

Denique infinitam Dei sapientiam, in eis prædestinationis mysterium, nobis ita manifestantem, ut et illud occultet, admirans revereor; huiusque Dei consilio infinitè sapienti me subjiciens, sacram et divinam prædestinationis caliginem, trepidus adoro; temerarius perscrutari non præsumo.

Caveo igitur maximè ne, quod Deus voluit nobis absconditum, curiosior penetrare velim, et quod nobis manifestum esse voluit, piger et otiosus negligam.

Hodie quamplurimi de arcano prædestinationis mysterio acriter disputant, quasi tota salus in huius mysterii cognitione consistat; penetrare volunt, imò se penetrasse putant, quod Deus voluit cunctis mortalibus impenetrabile.

Sed heu! toti huius curiosæ impenetrabilis prædestinationis investigationi dediti, nota sibi prædestinatorum opera supini negligunt: de Dei negotio curantes, suum non curant.

Duo sunt in prædestinationis mysterio distinguenda: unum, quod proprium Dei negotium est, homines nimirum ab æterno prædestinare; alterum, quod hominum est negotium, bona scilicet, prædestinatorum opera facere, malum fugere, bonum operari.

Quid sit ab hominibus? satagunt quod Dei est; negligunt quod suum est: sollicitè et anxie student quomodo nos Deus prædestinet, ante an post prævisa merita? et hæc ipsa meritum opera, sine quibus nemo prædestinatus est, peragere non curant.

Utinam ego prædestinati faciam opera: malum fugiam, bonum operer! cætera divinæ sapientiæ et bonitati remitto.

Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, etc. Diligam ergo te, Domine! diligam te, Deus fortitudo mea, refugium meum, susceptor meus, adjutor meus, tota spes mea! in manibus tuis sortes meæ: tantùm te diligam!

OBSERVATIO DOGMATICA in n. 28, 29, 30.

Quid tandem sentiendum de duplici interpretatione verborum horum (iis qui secundum propositum vocati sunt) de qua n. 28? An per hoc propositum, juxta primam interpretationem, intelligendum est æternum Dei decretum de gloria quibusdam gratulitè danda, etc.? an verò juxta secundam, intelligendum est æternum Dei decretum de gratia ex mera bonitate danda, sine ullo hominum merito?

Respondeo quòd utraque interpretatio sit probabilis, utraque Catholica: utraque habens sua fundamenta, tum in Scripturâ, tum in traditione; et ideo potest omnis Catholicus, quamlibet voluerit, amplecti.

Sed, iniques, quæ probabilior et Apostolicæ menti conformior, et ideo præferenda?

Hic mihi disputandi non est animus, multò minùs dijudicandi de abditissima quæstione, quam sancta mater Ecclesia sinit à filiis suis in utramque partem agitari; sed mentem meam simpliciter aperio, idque, ut reor, juxta D. Pauli doctrinam, cui adhærere volo.

Cùm hæc ergo sit Deo cura de nobis, quis diffidet? si stat à nobis Deus, quid contra nos poterit ullus adversarius?

Qui ne proprio quidem naturali Filio pe-

51. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos?

52. Qui etiam proprio Filio

Itaque quia et ex hujus Epistolæ scopo, et ex toto illius contextu persuasus sum, quòd in eà sanctus Apostolus agat de gratia, non de gloria. Vide corollarium doctrinale in fine cap. 9.

At maxime quia mihi clarissime patet in Apostoli nostri doctrina, quòd Deus sincerè et seriò vult omnes homines salvos fieri, et ad cognitionem veritatis venire. Vide reflexionem in n. 4, 5 et 6. c. 2. Et primæ ad Tim. ubi videbis omnes distinctiones hujus propositionis restrictivas, non esse ad mentem D. Pauli.

Et quia aliunde decretum quosdam ad gloriam eligendi ante prævisa merita, cæteris in massa perditis relictis, cum hac sincera et seria Dei voluntate de salvandis omnibus hominibus, difficile potest conciliari; decretum verò de danda gratuitò gratia, multò faciliùs cum hac Dei voluntate conciliatur;

Hinc Apostolicæ menti puto conformiorem esse eorum explicationem, qui per *propositum*, intelligunt gratuitum Dei decretum de danda gratia, sine ullo hominum merito, sed ex pura bonitate et benevolentia.

Et sanè si æquitas et ratio postulant, ut obscurum cujuslibet auctoris verbum explicetur et intelligatur justa claram ejusdem auctoris propositionem et certam doctrinam;

Eadem æquitas et ratio exigunt ut hoc D. Pauli verbum (*secundùm propositum*) quod obscurum esse patet, tum ex ipso textu, tum ex variis interpretationibus allatis, recentioribus et antiquis;

Exigunt, inquam, ut hoc obscurum D. Pauli verbum explicetur per claram ejusdem Apostoli propositionem et constantem doctrinam: *Deus vult omnes homines salvos fieri*.

Quia ergò huic claræ et constanti doctrinæ conformior est explicatio prædicta, sit probabilior n. 28, 29 et 30. interpretatio. Nescimus quid, aut qualiter orandum; scimus autem, quoniam, dirigente Dei misericordià, omnia cooperantur in bonum, iis... quos Deus diligit, utpote quos, ex benevolò cordis sui proposito, ad fidem et gratiam sanctificantem vocavit; et qui Deum diligunt, utpote, qui Deo vocantur obediunt.

Nam quos præscivit, per gratiæ suæ auxilium, et per liberum voluntatis eorum consensum, fore conformes Filio suo, exemplari nostro; tales per suam gratiam fore præsciens, prædestinavit ad hanc cum Filio suo conformitatem; ut Jesus Christus, qui, ut Deus, est unigenitus; ut homo, sit primogenitus inter multos fratres adoptatos, et per gratiam, divinæ naturæ consortes, et Jesu Christi fratres.

Quos autem, tales futuros præsciens prædestinavit, hos et vocavit, et justificavit, et in justitia perseverantes glorificavit.

31. Quid ergo dicemus ad hæc... cùm tanta sit Dei cura de nobis: quid inter hujus sæculi adversitates constituti, dicemus? nisi *si Deus pro nobis...*

Mira Christianorum vis et fortitudo contra quoslibet nostræ salutis hostes. *Si Deus pro nobis*, etc. quis, ut Deus? Deus fortitudo mea, adjutor meus... scutum impenetrabile patientiæ sanctorum Deus.

32. Qui etiam proprio Filio suo non pepercit... Syr. quòd si ne proprio quidem Filio pepercit, etc. id est qui nos ita dilexit, ut naturali Filio suo, non pepercit, sed, etc.

suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?

33. Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat.

34. Qui est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, imò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

percit, sed pro nobis omnibus illum morti tradidit; quid nobis non impertiet? donato nobis Filio suo, in quo sunt omnia, simul nobis omnia donavit.

Quis ausit accusationem institueret adversus eos, quos Deus elegit, suosque ducit? Deus omnium Iudex, hos à peccatis absolvit, justosque pronuntiat.

Quis est, qui à Deo absolutos condemnet? an Christus Jesus? ipse qui pro nobis mortuus est? qui et nostri causâ resurrexit à mortuis? qui et, nunc sedens ad dexteram Patris, nostram apud illum causam agit, quasi noster Advocatus?

Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Gr. gratificabit. Syr. largietur; omnia scilicet ad salutem necessaria; ut nulli hostes possint, si velimus, eam impedire.

Incarnatio donum est donorum; in quo nobis omnia donantur; sine quo nihil datur: nam omnia per et propter Christum.

Si Filium largitus est, ait D. Joan. Chrysostomus, nec simpliciter largitus, sed cordi tradidit; quid jam super aliis rebus addubitas, dominum cum acceperis! quid hæslas super possessionibus, herum cum habeas? nam qui quod majus erat, inimicis dedit, qui flet, ut quæ minora sunt, amicis non det?

33. *Quis accusabit adversus electos Dei?* Syr. quis sese opponet electis Dei? Superioribus versibus fideles excitavit ad fiduciam in Deum, contra persecutores exteriores, Ethnicos scilicet, qui bonis et vitâ Christianos sæpe spoliabant: fideles, hoc in casu, armavit quasi scuto, dicens, si Deus pro nobis. Nunc eosdem fideles roborat contra timorem Internum, scilicet, contra conscientie anxietatem ob peccata commissa.

Quis accusabit Christianos? seu electos ad fidem et gratiam christianismi. Omnes Christiani ad gratiam completè sunt electi, inchoatè autem ad gloriam: de electione ad gratiam hic agit Apostolus. *Deus qui justificat.* Gr. Deus justificans, id est, Deus ipse hos electos à peccatis absolvit et justos pronuntiat.

34. *Quis est qui condemnet?* Gr. quis condemnans? Christus mortuus, magis verò, et excitatus, qui et est in dextera Dei: id est, quis condemnabit eos? an Christus Jesus? Is ipse est qui pro nobis mortuus est; qui nostri causâ resuscitatus est: nimirum, ut ad dexteram Dei sedens, interpellat pro nobis, nostramque salutem Deo commendat.

OBSERVATIO MORALIS in hos versus.

Heu miram Dei bonitatem! ô amorem ineffabilem! Pater proprio Filio suo non pepercit... Spiritus Sanctus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus: Filius pro nobis mortuus est, id est, propter nostra delicta; resurrexit propter nostram justificationem, nobisque resurgendi spem certam dedit; nostri causâ sedet ad dexteram Dei Patris; ut regnandi cum illo spem nobis exhibeat; intercedit pro nobis, tapquam advocatus; cicatrices suas Patri exhibens, quasi ora, quibus interpellat continuè.

Quis timeat? quis non speret?

Tota sancta Trinitas nos amat, fovet, tuetur; quem vel hominem, vel diabolum timeamus? quis accusabit? Deo absolvente, Spiritu Sancto adju-

Cùm ergo tot, tantisque beneficiis obstricti simus Deo et Christo; quis nos à divina charitate distrahat, faciatque ne taliter amati non redamemus? an afflictio? an angustia? an fames? an nuditas? an naufragium? aut aliud vitæ periculum? an imploratum persecutio? an gladius mortem intentans?

Quod plis eventurum prædixit David Psalm. 43. canens: Quoniam propter te mortificamur quotidie, et habiti sumus sicut oves cædi destinatæ.

Tantum abest, ut ista nos à Christi charitate separent; quin potius in istis omnibus, et per ista omnia, patiendo et moriendo vincimus, amore et exemplo Christi, qui nos ad mortem usque dilexit.

In quo confidens, persuasum habeo, quòd neque comminatio mortis, neque promissio vitæ, neque ulla vis spiritualis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentarent; neque præsentia, neque futura, neque fortia,

Neque sublimia, neque profunda; uno

35. Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?

36. (Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur totà die: æstimati sumus sicut oves occisionis.)

37. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.

38. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo,

39. Neque altitudo, neque

vante, Filio sanguinem fundente, et per sua vulnera pro nobis orante. *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum.*

Cornel. à Lapide multis probat Christum in cælis verè et propriè pro nobis orare; ostenditque discrimen Christi orantis in via, et orantis in cælo.

35. *Quis ergo nos separabit à charitate...* In Gr. non est ergo. D. Paulus, ætensà mirà Dei erga nos charitate, non dicit simpliciter, debetis et vos illum diligere; sed quasi nomine afflatus exclamat: *quis ergo nos separabit à charitate*, seu quâ nos diligit, seu quâ Deum diligimus? quis efficere poterit ut Deus nos amare desinat, seu ut Deum amare desinamus? *an tribulatio?* etc. Vide paraph.

36. *Sicut scriptum est: Quia propter te...* Syr. propter te quotidie morimur, et habiti sumus quasi oves ad mactationem.

37. *Sed in his omnibus superamus...* Syr. verùm in his omnibus victoriâ potimur per eum qui dilexit nos.

Respondet interrogationi: tantum abest, ut ista nos à Christi charitate separent; quin in istis omnibus et per ista omnia, superamus. D. Chrys. ex Græco; plusquam superamus, supervincimus; plusquam victores sumus: quia cum omni facilitate; quia per ipsa adversantia; quia quasi victoriæ domini et certis. Vide D. Chrys.

38, 39. *Certus sum enim*, etc. Id est, confido, certamque spem habeo in Domino, quòd neque comminatio mortis, neque vitæ promissio, neque Angeli, etc. Id est, nulla vis spiritualis, sive dæmonum, sive angelorum, si id tentarent.

Neque instantia, id est, præsentia.

Fortitudo non est in græco.

Neque altitudo, neque profundum, id est, neque gloriosa, neque humilia; nec cæli, nec inferi, vel neque altitudo prosperitatis, neque profundum miseriæ.

Totus hic locus, à n. 28. usque ad finem capituli, est sensu et grandilo-

profundum, neque creatura | verbo, nulla creatura, quæcumque sit,
 alia poterit nos separare à | poterit unquam nos separare à charitate,
 charitate Dei, quæ est in | quâ Deo unimur per Jesum Christum Do-
 Christò Jesu Domino nostro. | minum nostrum.

quentiâ mirabilis : hinc sanctus Augustinus lib. de doctrina christiana 4. c. 20. profert illum, velut exemplar orationis eloquentissimæ.

Hinc et post D. Augustinum, Erasmus ejusdem Apostolici sermonis vehementiam et ornatum demiratur, tandemque exclamat : Quid unquam Cicero dixit grandiloquentius ?

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 8. ad pietatem maximè notanda, et in praxim redigenda.

PRIMO. — Et hoc exp. discet quòd tota Christiani vita possit ad tria reduci : scilicet concupiscentias carnis reprimere, seu malum vitare : carni enim obedire, mors est. Vide vers. 6. c. 12, 13.

Spiritu Dei agi, seu bonum in spiritu charitatis agere, n. 14. ad hoc nobis datus est Spiritus Sanctus, Spiritus filiationis, ut tanquam filii amemus et agamus.

Patì in Spiritu Christi, si compatimur, etc. hæc est conditio ad æternam hæreditatem necessaria, n. 17. at non sunt condignæ, etc. n. 18, etc.

SECUNDO. — Ex ejusdem cap. n. 19, 20, 21, 22. collige, quòd omnis creatura, Dei jussu, hominum utilitatibus mancipata, gemens et quasi coacta, hominum vanitati serviat.

Ad Dei gloriam facta est; hominem ad Dei notitiam et amorem naturâ suâ ducere debet; hominum malitiâ servit offensæ Dei : homo enim fructur utendis, utitur fruendis; hinc ingemiscit omnis creatura, cupiens à servitute liberari.

Ut hunc gemitum et clamorem creaturarum contra te vites, cave illarum abusum; illis utere, non fruaris; utere ad Dei gloriam, et eum gratiarum actione : alias contra te in Dei judicio ingemiscences, clamabunt quasi contra violatorem et stupratorem.

TERTIO. — Ex eodem cap. Apostolicam discet praxim orationis, quam vide n. 26, 27.

Discet et praxim circa prædestinationem.

Credere quæ fides docet de illa; quæ Dei sunt adorare; quæ tua sunt fideliter adimplere; bonis operibus vacare, de cætero confide Deo. n. 28, 29, 30.

Malo in manibus Dei, quàm in meis manibus salutem meam reponi.

Libera me, Domine, à meipso : In te, Domine, sperari.

Confido quòd de numero sim electorum. Deus meus, in te confido.

QUARTO. — In hoc eodem capite habes mira fiduciæ motiva : Si Deus pro nobis, quis contra nos ? n. 31, 32, etc.

Triâ sunt quæ nos in tremendo Dei judicio terrere debent : crimina nostra, accusator, Judex.

Contra criminum terrorem, cogita quòd Dens proprio Filio suo non pepercit, sed propter delicta nostra mortì tradidit illum. n. 32.

Contra accusatorum terrorem, quicumque sint, cogita quòd in n. 33. quis accusabit, etc. Dens omnium Judex, ipse justificat.

Contra Judicis severitatem, cogita quòd in n. 34. quis est qui condemnet, etc. Christus Jesus, etc.

Videatur ipse locus Apostoli, qui sanè mirabilis est.

Hanc in Deum fiduciam sæpe redigas in praxim per totam vitam, ut et in morte redigas.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

Ex effectibus Sancti Spiritûs, de quibus in cap. 8. et qui in Christianis tantùm erant conspicui, non autem in Judæis legem Mosaicam observantibus, sequitur manifestè solos Christianos verè justificados esse, in via salutis esse, et consequenter verè populum Dei; Judæos autem nec in via justitiæ et salutis esse, nec ampliùs populum Dei.

Hanc ex doctrina sua sequelam evidentem supponens D. Paulus, illamque Judæis ipsis notam esse sciens, verbis non exprimit; sed ut tristem hanc veritatem, quantùm est in se, leniat initio hujus capitis suum erga eos affectum exhibet usque ad §. 6.

PRIMO.

Itaque asserit et jurat, quòd ob hoc ipsum maximè dolet; nimirum quòd Judæi sint extra viam salutis, à Deo rejecti, nec ampliùs populus Dei, nullumque sit in ipsis veræ justitiæ signum.

SECUNDO.

Asserit §. 6. non ideo excidisse verbum Dei, nec Judæorum incredulitatem evacuasse promissiones Abrahæ factas: quia tales promissiones factæ sunt Abrahæ pro spiritualibus ejus filiis, non pro omnibus carnalibus filiis §. 6, 7, 8.

Hanc assertionem probat, tum ex ipsis promissionis verbis, quæ ad Isaac tantùm, promissionis Filium limitantur, Ismaele excluso. §. 9. tum exemplo filiorum Isaac, quorum primogenitus Esau, privatur benedictione, quam recipit Jacob, ejus filius natu minor, et hoc non ob merita, sed ob Dei voluntatem. 10, 11, 12, 13.

Talibus exemplis patet evidenter quòd non omnes carnales filii, sed promissionis Filii solùm, sunt veri filii Abrahæ, ad quos spectat Dei promissio: et inde colligendum relinquit Apostolus, primò non omnes Judæos esse filios Abrahæ, sed qui credunt. Secundò Gentiles, licet non ex semine Abrahæ, per fidem tamen factos esse spirituales Abrahæ filios, et Judæis prælatos, non ob merita, sed ob Dei bonitatem.

TERTIO.

Asserit §. 14. nullam propterea esse in Deo injustitiam, sive ob Jacob prælationem præ Esau, sive ob prælationem Christianorum præ Judæis; quia nempe opus utrumque, opus est misericordiæ; misericordia autem sit ei qui placet miserenti.

§. 15, 16. Hoc probat primò per verba Dei ad Moysem, Exod. 33. 19. nimirum postquam omnes Judæi circa vitulum aureum peccaverant; quorum tamen aliqui tantum supplicio sunt affecti; alii eorum supplicio correcti: quippe quia Deus est misericordiæ suæ dominus.

Secundò exemplo Pharaonis, quem Deus in sua obstinatione reliquit, quemque tandem demersit, dum Judæorum misertus est, ipsosque salvavit. §. 17.

His exemplis patet Deum misericordiæ suæ dominum esse, et consequenter nullam in Deo injustitiam esse, si Judæos reliquerit in sua obstinatione, Christianos autem misericorditer elegerit; sicut Pharaonem in suâ justissimè reliquit obduratione propriâ, et quam sibi suâ malitiâ procuraverat, §. 18.

QUARTO.

§. 19. Objicit sibi: si ita sit quòd Deus cujus vult miseretur, cur ergo nos accusat et punit.

Respondet primò, quòd creatura, Dei figmentum, cum Deo non debeat disputare, nec ullam ab eo rationem exigere; sicut vas fictile cum suo figulo non disputat. §. 20, 21.

Respondet secundò, justè Deum de hominibus conqueri, quia ipsi suâ malitiâ, contra Dei voluntatem sese obdurant: Deus autem hanc illorum duritiem cum multa patientia sustinet; si autem postquam illos diu sustinuit, suam in illos iram ostendit, sicut in Pharaonem; hinc nihil contra Deum dici potest: malos tolerando, suam ostendit bonitatem; obduratos puniendo, suam ostendit potentiam, et ex hac ipsorum punitione, suam clarius manifestat in Christianos misericordiam; quos vocavit partim ex Judæis, sed valdè paucos; partim ex Gentibus, et quidem quam plurimos, §. 22, 23, 24, etc.

QUINTO.

§. 30, 31, 32. Omnem difficultatis nodum solvens, dicit Apostolus, Ideo Judæos à via salutis rejectos esse; quia in Christum non crediderunt, suâque incredulitate illis contigit quod iter facientibus, impingunt aliquando in lapides, pedes lædunt, sicque ab itineris persecutione impediuntur: Gentiles verò ad justitiam et salutem ascitos, quia crediderunt in Christum.

CAPUT NONUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

UTINAM et vos, ô Judæi, fratres mei, Ita Deo per Christum adhæreatis! Veritatem enim vobis dico: testor Christum, qui est ipsa veritas; sincerè loquor, non adulatoriè aut placendi gratiâ; testis est mihi conscientia mea; imò testis est Spiritus Sanctus, conscientiæ meæ auctor et inspector.

Juro itaque et omnia sacra obtestor, quòd summo, jugi et excruciante dolore conficior, ob vestram à Christo alienationem, et ideo ob vestrum à justitia casum.

Adeo quippe vos diligo, vestramque zelo salutem, ut ego ipse, quem nec mors, nec

1. VERITATEM dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea, in Spiritu sancto:

2. Quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo.

3. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro

CAP. IX. 1. *Veritatem dico...* grave et grande capitis exordium. In Christo, id est, sub Christo, vel teste Christo; quasi diceret: Testor Christum, veritatem ipsam, quòd veritatem dico. Omnem falsi suspicionem à se amovet, etiam juramento.

Non mentior, id est, sincerè loquor, et animo simplici, non adulatorio, urbanitatis gratiâ, aut quasi placiturus. *Testimonium mihi perhibente...* Gr. contestante mihi, etc. Id est, testis est mihi conscientia mea.

In Spiritu Sancto, id est, imò testis est Spiritus Sanctus, meæ conscientiæ inspector et rector.

Omnès hic juramentum agnoscunt in re gravi et magni momenti. Unde inferunt quòd in necessitate licitum sit: veritas autem et charitas debent illius esse regulæ.

2. Quoniam tristitia mihi magna est... Ecce de quo jurat, nimirum quòd summè et continuè doleat. Doloris sui causam hic non exprimit, sed verbis sequentibus implicite significat, scilicet alienationem suæ gentis à Christo: quòd et ex præced. cap. 8. subintelligi potest. Vido analysim.

Apostolus ergo dolet summo, continuo et excruciante dolore, ex eo quòd plerique Judæi, Christum rejicientes, et in lapidem angularem impingentes, amiserunt fidem et gratiam, suntque extra statum veræ justitiæ de qua in cap. 8. et consequenter extra statum salutis æternæ.

3. Optabam enim... Syr. optarim. Æthiop. versio. precarer enim ego quòd abductus essem à Christo. D. Chrysost. optarim: nec simpliciter dixit Apostolus velim, sed id intendens, ait optarim. Theophyl. optarim. Juxta quos sensus est, optarem vel optarim, utinam nimirum si fieri posset, vel si Deus vellet.

Juxta nostrum interpretem, *optabam*, id est, jam diu optare cœpi, optavi et opto. *Optabam enim.* Adeo ipsos diligo. Indicat viscera, et quàm vehementi charitate erga eos affectus erat, ait Theophylactus. *Ego ipse...* quem nec mors, nec vita, etc. possunt à Christi charitate separare. c. 8. n. 37. *anathema esse*, id est, separatus, abalienatus esse à Christo; non à

fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem:

vita poterunt à Christo separare, optarem ab illius præsentia et gloria separari, si hæc ratione possem, vos fratres meos, ad Christum, ad justitiam, ad salutem adducere.

4. Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et

Vos, inquam, qui ab illo præcelsi patre orbi estis, qui cum Deo luctatus est,

Christi charitate, sed à gloria ipsius, et gloriæ fructu, ait Theophylactus. A Christi præsentia et æterna gloria, juxta D. Chrysostomum.

Pro fratribus meis, id est, ut illi servarentur, ait Theophyl. seu, si hæc ratione possem illos ad Christum, ad veram justitiam, ad æternam salutem perducere. *Qui sunt cognati mei*,..... id est, qui per generationem carnalem nati sunt ab eodem patre Israele, sicut ego.

Ut incensum et inflammatum hoc Paulini pectoris votum melius intelligas,

Adverte quid sit *Anathema*; separatio, abalienatio est, ait Theophyl. hinc et quod Deo sacrum est, *anathema* dicitur; et quod ab eo alienum est, eandem habet appellationem, ait Theodoretus post D. Chrysostomum.

Res Deo sacra, Deo in templis appensa, dicitur *anathema*, quia ab usibus profanis separata, et quam honoris gratiâ, nemo audet attingere.

Res à Deo aliena, v. g., homo ab Ecclesia abscissus, dicitur *anathema*, quia abominabilis, à cujus aspectu et commercio abhorrent ali. Ex hoc sensu, *anathema* hic sumit Apostolus, sicut et 1. Cor. c. 16.

Herolco itaque charitatis excessu, optat hic divus Paulus, quod oravit Moyses Exodi 32. *aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me...*

Hæc optatio ex parte objecti, non fuit, nec potuit esse absoluta et efficax; quia sequebatur Apostolus hoc esse contra divinam ordinationem; ex parte tamen affectus Pauli, fuit pia, sancta et efficax; quia verè et effectivè ita sentiebat herolco suæ charitatis excessu; verèque optabat, si Deus vellet, à Christi præsentia, seu à gloria æterna separari; Idque ut tota Gens Judaica salvaretur; quòd est majus bonum, majorque Dei gloria, quàm unius tantum hominis salus, ideoque potest per charitatem optari. Vide Cornel. à Lapide.

Hoc votum sic exprimit Theophyl. opto pro gloria Dei excidere à gloria Christi: hoc autem non est excidere, sed potius assequi, ait Theophylactus.

Hujus voti principium charitas intensa, seu, ut ait D. Chrys., amoris flamma immensa; omni pelago latior; omni flammâ vehementior, pag. 228. Hinc idem S. Chrys. Paulum interrogat: qui fit ut preceris *anathema* esse et alienationem quæras? etc.

Quoniam, inquit Paulus, etiam atque etiam illam vehementer amo, D. Chrys. homil. 50. 16. pag. 224. Idem Pater, pag. 228, addit: sed quoniam procul ab hoc amore absumus, ne animi quidem cogitatione, dicta hæc complecti possumus.

Itaque Deum amemus, animarum salutem zelemus, concipiemus quomodo D. Paulus, quem nec cælum, nec Infernus possunt à Christo separare; optat tamen à Christi fruitione separari, ut Judæi credant in Christum, amant Christum, Christoque fruantur.

4. *Qui sunt Israelitæ*... Octo Israelitarum enumerat privilegia, seu elogia, quibus suam pergit in eos propensionem aperire, et omnis odii suspicionem procul avertit.

Primum, *quorum adoptio*... id est, quos Deus in filios adoptavit, juxta illud Exodi 4. 22. *filius meus primogenitus Israel.*

et Ideò Israëlītæ vocati ; vos , quos Deus in filios elegit , et quos præ cæteris omnibus glorificavit ; eum quibus fœdus inīit ; quibus legem dedit ; quos divini obsequii rationem docuit ; quibus Messiam et futuram per eum justitiam et benedictionem promisit.

Quorum primogenitores sunt sapeti Patriarchæ , et , quod præcipuum , ex quibus Christus prognatus est secundum carnem. Quid majus ? nam Christus Deus est , per omnia , et super omnia , et in omnem æternitatem benedicendus : ita sit.

gloria , et testamentum , et legislatio , et obsequium , et promissa :

5. Quorum patres , ex quibus est Christus secundum carnem , qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.

Secundum , et gloria , id est , quorum gloria præ cæteris Gentibus maxima , ob miracula propter eos facta , in transitu maris rubri , in deserto ; et propter inhabitationem Dei inter illos , in columna nubis , in arca , in templo.

Tertium , et testamentum , id est , eum quibus Deus inīit fœdus. Gr. testamentum , seu , quia in duabus tabulis scripta sunt fœderis illius verba , ut volunt aliqui : sive vetus , et novum intelligantur testamenta ; unum in littera illis datum , alterum in spiritu , ut D. Hieronymus loquitur.

Quartum , et legislatio , id est , quorum Deus legislator per Moysem.

Quintum , et obsequium , id est , cultus veri Dei , vera religio.

Sextum , et promissio cælitus facta de Messia , de justitia et salute per Christum præstanda. Alii intelligunt promissionem terræ ; unde terra promissionis.

5. Quorum Patres. Septimum , quorum primogenitores sunt Abraham , Isaac et Jacob , alique Patriarchæ.

Octavum , et quod omnium maximum est : ex quibus Israëlītis prognatus est Christus.

Secundum carnem. Gr. quòd secundum carnem. Indicans quòd aliam naturam Christus habet ex Judæis non progeneratam ; quod et formaliter significat addens.

Qui est super omnia Deus benedictus in secula , Amen : et textus Græcus , et omnes omnino versiones in polyglotta , habent nomen *Deus* , et eodem modo punctuant hunc versum , ac nostra versio.

Hinc non audiendi illi qui , ut hanc divinitatis Christi probationem minuant , vel tollunt nomen *Deus* , vel ponunt punctum , post *omnia* ; sic , qui Christus est super omnia , benedictus sit Deus (Pater) in secula. Erasmus has quidem lectiones refert in notis : Christum tamen Deum ibi profitetur , et in sua paraphrasi. Sensus ergo est : qui Christus est super omnia benedictus , benedicendus et laudandus Deus in secula. Amen.

REFLEXIO MORALIS in n. 4 , 5.

Magna quidem hæc Isaacitarum privilegia : at privilegiorum Christianis concessorum figuræ tantum filii Dei adoptivi , et quidem majores , facti sumus per Baptismum : in nobis Christus et plenitudo totius divinitatis habitat corporaliter per SS. Eucharistiam : nobiscum Deus inīit fœdus et quidem æternum : nobis datus est in corde Spiritus Dei vivificus et vivificans ; non littera occidens in tabulis lapideis : nobis datus est Dei cultus interior et spiritualis ; non exterior tantum et cæremonialis : nobis promissa hæreditas æterna Dei , ipsius , omnis boni , fructio : Deus denique Pater noster , Christus frater noster. Hinc hæredes Dei sumus , cohæredes Christi.

6. Non autem quòd exciderit verbum Dei; non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ :

Licet autem, ut dixi magnopere doleam et discrucier ob Judæorum à justitia easum; non ideo sentio quòd irritæ sint Dei promissiones Abrahamæ factæ, pro Israelitis : non enim omnes, qui ex Israele nati sunt, veri sunt Israelitæ, ad quos spectat divina promissio.

7. Neque qui semen sunt Abrahamæ, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen :

Neque omnes, qui sunt ex Abrahamæ semine, ideo censentur promissionis filii; sed, ut in Scriptura dictum est Abrahamæ : in Isaac, qui ex virtute divina, et per repromissionem tibi natus est, posteritas tua censebitur.

8. Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii

Quo verbo Deus significavit à se in filios reputari, non quos caro genuit, sed quos

Deum, ob tot et tanta tibi collata beneficia, benedic, ama, lauda in secula. Vitam tue Deo dignam, cui tot vinculis unitus es. Cave ne in mortis hora, hæc sint majoris tue damnationis occasio.

6. *Non autem quòd exciderit verbum Dei.*..... Gr. non fieri potest autem quòd exciderit, etc. Syr. neque enim prorsus excidit sermo Dei.

Prævenit Apostolus objectionem, quæ contra ipsius dolorem ob Judæorum à salute repulsam fieri potest : nimirum Deus promissit Abrahamæ, quòd illius semen multiplicaret sicut stellas cæli; et quòd fœdus cum illo contractum esset æternum : quomodo itaque doles, ut als, ob nostrum à Dei gratiâ easum, et nostram à salute repulsam? an ergo putas quòd exciderit Dei verbum, et irritæ factæ sint illius promissiones? Huic ergo objectioni respondet Apostolus.

Licet doleam et magnopere discrucier ob Judæorum à justitia easum, non ideo sentio, quòd irritæ sint Dei promissiones Abrahamæ factæ : quia scilicet, illæ Dei promissiones non pertinent ad omnes, qui ex Israele nati sunt; sed ad illos, qui fidem Israelis imitantes, veri sunt Israelitæ.

Nota quòd Deus Abrahamæ filiis duplices promiserit benedictiones, temporales scilicet, et spirituales : temporales quidem, de terra v. g. promissa possidenda, Deus in carnalibus etiam Abrahamæ filiis adimplevit; spirituales verò, de gratiâ nimirum, in solis spiritualibus, id est, credentibus, adimplet.

Esto itaque quòd in pîerisque carnalibus Abrahamæ filiis exciderit verbum Dei, de spiritualibus benedictionibus : sed non excidit in spiritualibus Abrahamæ filiis, id est, fidelibus.

Non enim omnes, qui ex Israele nati sunt, veri sunt Israelitæ; ad quos scilicet spectat divina promissio : ad solos enim spirituales Abrahamæ et Israelis filios pertinet benedictio et hæreditas promissa.

7. *Neque qui semen sunt Abrahamæ.*... Gr. neque quia, etc. Syr. neque etiam qui, etc. Id est, neque omnes qui ex semine sunt Abrahamæ, ideo censentur, filii promissionis, ad quos spectet hæreditas Abrahamæ : aliàs Ismael et Cethuræ filii, et Esau promissionum essent particeps : quòd Judæi non admittunt.

Sed in Isaac.... sed dictum est Abrahamæ, Genes. 21. 12. *in Isaac*, seu per Isaac, qui promissione Dei natus est tibi seni et Saræ sterili, posteritas tua censebitur.

8. *Id est, non qui filii carnis.*... explicat latentem hac in re figuram, quasi diceret : Hoc significat illos à Deo reputari filios, non qui ex carne, sed qui

promissio et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac.

Divina enim promissio his verbis continetur. Genes. 18. 10. *Revertens veniam ad te tempore isto..... et habebit filium Sara uxor tua*; sicut autem ille præ cæteris fuit verè filius Abrahæ: sic et veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et verba parant.

Non solùm autem Saræ historia id quod

sunt promissionis, æstimantur in semine:

9. Promissionis enim verbum hoc est: Secundùm hoc tempus veniam; et erit Saræ filius.

10. Non solùm autem illa:

ex promissione, seu, quod idem est: hi veri sunt Israelitæ, non quos caro genuit; sed quos gratia et virtus supernaturalis generavit, ut Isaac.

Licet ergo omnes Judæi sint ex carne Abrahæ, non ideo omnes promissionis filii; licet autem Gentiles non sint ex carne, non ideo excluduntur è filiorum numero; quia promissi sunt Abrahæ, cùm dictum est ei: *Benedicentur in te omnes gentes*.

Christiani itaque, quos gratia per fidem in Baptismo regeneravit, veri sunt Abrahæ filii.

9. *Promissionis enim verbum hoc est...* id est, de hac enim promissione sic scriptum est Genes. 18. 10. anno proximo, hoc ipso tempore, veniam rursus ad te, et Sara conjux tua sterilis et vetula filium pariet.

Sicut autem ille filius à Deo promissus, et virtute divinâ genitus, fuit præ Ismaele et cæteris, filius Abrahæ et hæres; sic illi veri sunt Israelitæ, quos Dei promissio et gratia divina parant; et in illis adimpletur quod Abrahæ promissum est: *benedicentur, etc.*

OBSERVATIO MORALIS. — Isaac itaque promissus, et virtute divinâ genitus ex patre decrepito et matre sterili, figura fuit Christianorum, spiritualium Abrahæ filiorum, qui cœlitus ipsi promissi sunt, cùm dictum est: *benedicentur in te omnes gentes*; et qui per supernaturalem Dei virtutem verbo Dei generantur in aqua frigida et sterili.

D. Chrysost. aquam frigidam baptismalem comparat cum Sara sene et sterili. Sicut promissio, inquit, seu verbum Dei Isaac effinxit et genuit; sic et nos generamur per verba Dei in aquarum lavacro: in Patris enim nomine et Filii et Spiritûs Sancti baptizati, generamur, ait D. Chrysostomus.

Idem post enim dixit Theophyl. verbum Dei finxit Isaac et genuit; consimili sane ratione super nos filios Dei. In lavaero Baptismatis, veluti in matrice verba divina pronuntiantur, eaque nos resingunt, siquidem in nomine Patris, et Filii et Spiritûs Sancti baptizati, regeneramur. Theophylactus.

Itaque sicut Isaac verus Abrahæ filius à Deo reputatus est, non quia ex Abrahæ semine, sed quia ex promissione, et quia fidei Abrahæ imitator; sic et nunc hi veri sunt Abrahæ filii, imò et omnipotentis Dei filii, non qui ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed qui ex Deo per gratiam regenerati, fidem sectantur Abrahæ, credunt, et obediunt Deo.

Domine Deus, qui per infantiâ misericordiam tuam, me filium tuum in Baptismo regenerasti, da mihi fidem et obedientiam; ut verè, et in vita et in morte à te reputer ut filius: vivam ergo obediens ut filius; morior obediens ut filius; in æternum te diligam ut filius.

10. *Non solùm autem illa...* Affirmavit Apostolus n. 7, 8. non ad omnes carnales Abrahæ filios, sed ad spirituales pertinere promissiones à Deo factas Abrahæ; idque n. 9. probavit ex ipsis promissionis verbis, quæ spectant ad Isaac tantùm, non ad Ismaelem.

Quia autem ad hoc Judæi respondere poterant 1º Ismaelem rejectum

sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.

dixi, nos edocet, filios à Deo censerì, non carnaliter genitos; sed eos, vel qui promittuntur, vel eliguntur à Deo; sed etiam et Rebecca historia, quæ gemellos, ex Isaac Patre nostro concepit, quorum junior Jacob, electus fuit à Deo et præiatus Esau, fratri suo primogenito, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

11. Cùm enim nondùm nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundùm electionem propositum Dei maneret),

Cùm enim nondum nati essent, sed in utero matris adhuc essent inclusi (ut pateret libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum et posteros ejus, præferre Esau et posteris ejus),

fuisse, quia ex concubina natus erat: Isaac autem electum fuisse, quia ex Sara libera, et totius familiæ domina procreatus erat.

Hinc Divus Paulus aliud adducit exemplum, nimirum Jacob et Esau, ex eodem patre, ex eadem matre, eodem tempore genitos; quorum tamen junior electus fuit, senior verò rejectus.

2º Se non ex Ismaele, sed ex Isaac esse progenitos, et consequenter promissionis filios.

Hinc Apostolus hoc exemplo Jacob et Esau ostendit non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios; cùm Esau, primogenitus Isaac, non sit promissionis filius, id est, non sit hæres promissionum factarum Abraham et Isaac, Genes. 22. 16. et 26. 3. et 28. 13.

Unde colligendum reliquit, quòd licet Judæi sint ex Isaac, non ideo promissionis filii; quia Deus illos rejicere potest, sicut reject Esau, primogenitum Isaac; sed veri filii sunt, quos Deus ipse per suam misericordiam vocat et eligit ad Christianismum, institutum secundùm Dei propositum.

Unde et rectè concluditur quod asseruit et probat Apostolus: non omnes qui ex Israel sunt.... n. 6. neque qui semen sunt Abraham, hi filii... n. 7.

Sed hi sunt veri Abraham filii, qui ut Isaac, sunt ex virtute supernaturali; quales qui gratiâ Dei regenerantur in Baptismo; et qui ut Jacob eliguntur, non ex eorum merito, sed ex mera Dei bonitate.

Quòd hæc sit directæ mens Apostoli, patebit omni cordato textum sine præoccupatione legenti.

His prænotatis, clarus erit horum versuum sensus.

Non solum illa.... id est, non solum Sara, seu Saræ historia nos id quod diximus, edocet; scilicet, filios à Deo censerì, non carnaliter genitos, sed eos, vel qui promittuntur, vel qui eliguntur à Deo.

Sed et Rebecca, id est, sed et id etiam nos docet historia Rebecca, quæ gemellos ex Isaac patre nostro concepit; quorum junior Jacob electus fuit à Deo, et præiatus Esau fratri suo seniori, factusque successor et hæres Isaac patris sui.

11. Cùm enim nondum nati fuissent... quippe cùm adhuc in utero matris essent inclusi. (Hic jungi potest quod in n. 13. dicitur, scilicet: quia major, ut secundùm electionem.... et hoc ideo tunc dictum est, ut hoc argumento pateret, et probaretur firmum et stabile Dei propositum, seu libera Dei voluntas, quâ ab æterno decreverat Jacobum et posteros ejus præferre et honorare præ Esau et posteris ejus.)

Non ex operum merito, sed ex gratuita Dei electione, dictum est Rebecce per Angelum :

Major, Esau scilicet, serviet minori, Jacobo; quod in illorum posteris evenit; et de quo jam factus scribens Malachias, dixit vice Dei : Jacobos prætulit, magisque dilexi : Idumæos neglexi.

Quid hoc significat ? quòd sicut aliquando Jacob et ejus posteros Judæos prætulit Esau et Idumæis ; ita nunc potest Christianos Judæis præferre, Judæos rejicere ; Christianos in filios adoptare ; utpote per fidem, Abraham, Isaac et Jacob imitatores, spiritualesque filios.

12. Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei :

13. Quia major serviet minori, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

12. *Non ex operibus....* Id est, non ob merita seu opera, sed ex gratuita Dei electione et vocatione, dictum est à Deo per Angelum, Rebecce :

13. *Quia major, Esau scilicet, serviet minori, Jacobo :* non in personis propriis, sed in posteris suis.

Israelitæ enim, seu Jacobæi, possederunt terram promissam ; ex illis natus est Messias, etc. Idumæi autem, posteris Esau, servierunt Israelitis, à Davide subjugati. Vide 2. Reg. 8. 14. servierunt usque ad Joram, filium Josaphat. Vide 4. Reg. 8. 22. numerantur servitutis eorum anni circiter 150.

Sicut scriptum est. Malach. 1. 2. Id est, de quo longè postquam completum est, scribens Malachias dixit in persona Dei ; *Jacob dilexi*, id est, Jacobo in sua posteritate majora contuli beneficia ; *Esau autem odio habui*, id est, neglexi, nolui tanta conferre beneficia posteris ejus.

Sic Lia Genes. 29. 31. dicitur odio habita à Jacobo, id est, neglecta præ Rachele. Sic Lucæ 14. 26. jubemur parentes odio habere, id est, minùs diligere, quàm Christum.

MAJOR n. 10, 11, 12, 13. ELUCIDATIO. — Ad majorem horum textuum intelligentiam, observa quòd hæc omnia, quæ hic ab Apostolo referuntur, juxta sensum litteralem, spectant ad bona temporalia, *major serviet minori*. Scilicet in temporalibus, et eo quo dictum est modo, seu in sua posteritate. Vide n. 13.

Quando enim Angelus, Genes. 25. n. 23. dixit Rebecce : *Dux sunt gentes in utero tuo et duo populi... major serviet minori*. Tunc prædictum est quod inter gemellos illos fratres, et inter duos populos ex illis oriundos, eventurum erat ; scilicet quòd unus frater alterum erat supplantaturus ; unus populus alterum superaturus : quod postea evenit, non ex operibus illorum, sed juxta Dei propositum.

In illis ergo Geneseos verbis continetur prædictio de re temporali futura, scilicet de unius prælatione, et alterius postpositione in temporalibus.

De horum autem fratrum, aut populorum ex illis oriundorum, prædestinatione ad gloriam æternam, aut de reprobatione, nullo modo agitur.

Longè verò postquam hæc prædictio completa est, Malachias, quem citat Apostolus, unius prælationem vocat amorem Dei, alterius postpositionem vocat odium Dei. *Jacob dilexi, Esau odio habui*.

Circa quod notandum 1° tempus, quo hoc dictum est à Malachia : non enim de fratribus illis in utero adhuc inclusis, dictum est : *Jacob dilexi, Esau....* uterquo erat tunc in peccato originali, sicque naturâ filii iræ ; sed

post eventum rei prædictæ, multaque post secula, Jacobi, et Jacobæorum prælatio vocatur amor; Esau, et Idumæorum humiliatio vocatur odium.

2. Notandus effectus illius amoris aut odii: ob hoc autem consulendus est Malachias, quem ideo citat D. Paulus. Ex Malachia autem amoris illius effectus est, terras habere fertiles, reduci è captivitate Babylonica, etc. effectus verò odii, ingratam habere terram, in captivitate relinqui, eorum montes et terram in solitudinem poni.

In sensu itaque literali, etiam juxta Malachiam, unius amor, seu prælatio super alterum, est in donis et commodis temporalibus; alterius odium, seu postpositio, est in donis et commodis temporalibus: in hoc ergo etiam textu, nihil de prædestinatione, aut de reprobatione.

Restat ergo examinanda mens Apostoli, quid intendat in horum textuum citatione, et quis sit illorum sensus allegoricus, ab Apostolo intentus.

QUE MENS APOSTOLI in his versibus.

Meliùs agnosci non potest, quàm ex ipso ejus contextu, et ex scopo sibi in hac epistola proposito.

Ex contextu, ut jam indicavi, et ut legenti patet, probat exemplo Esau, non omnes qui ex Isaac, esse promissionis filios; sed Judæos, sicut et Esau posse à Deo rejici: Gentiles verò posse à Deo eligi et præferri Judæis, sicut Jacob prælati sunt Esau, sicque fieri spirituales Abraham filii.

Ut hanc D. Pauli mentem, in ipso textu patentem plenius percipias; et clariùs intelligas de qua prælatione aut postpositione intendat loqui; seu in quo Gentiles Judæis prælati sunt ex mera Dei misericordia;

Recordare finis ab Apostolo in hac epistola intenti; de prædestinatione aut reprobatione non disputatur à Romanis, seu Judæis, seu Gentilibus; sed de quâdam in Christianismo prælatione erat apud eos altercatio: qui præferendi aut prælati? an Judæi? an Gentiles? ob quid prælati? an ob merita Judæorum legem Mosaicam observantium? an ob merita Gentilium legem naturalem custodientium?

D. Paulus utrosque in tota hac epistola confundit et humiliat; quod et hic præstare satagens, ostendit Gentiles quidem, licet posteriores, esse prælatos Judæis, non ob merita sua, sed ob puram Dei bonitatem et misericordiam.

Gentilium prælatio est Judæorum confusio; at Gentilium sine meritis prælatio, est Gentilium humiliatio.

Hoc autem utrumque et Gentilium prælationem et Judæorum rejectionem probat exemplo Jacob et Esau. Sicut Esau, licet patris sui præceptum servaverit, non tamen benedictionem habuit; sed Jacob, licet junior: sic Judæi, licet antiquiores, et legem observaverint, exclusi sunt à benedictionibus in Christo: Gentiles verò, qui benedictionem non quærebant, benedictionem receperunt; et sicut Jacob fratrem suum supplantavit; ita Gentiles Judæos supplantaverunt: et sicut Jacob elegit Deus, non ob merita, sed ut Dei propositum maneret; sic et Gentiles elegit, non ob merita, sed ex mera misericordia.

Mens igitur Apostoli fuit dare nobis figuram hujus, quod futurum erat inter Judæos et Gentiles in Christianismo; et, argumento à figura ad rem significatam, nobis colligendum relinquere, quòd sicut Deus Jacobum, posterius natum, prætulit Esau priùs nato, non habitâ ratione ad eorum merita, quæ nulla adhuc erant; ita prætulit credentes non credentibus, ut credentes regeneret in Baptismo, non habitâ ratione ad opera legalia Judæorum; nec ad idololatriam, aut alia crimina Gentilium.

Si verò ita sit, quòd Deus Gentiles nunc in spiritualibus præferat Judæis; sicut olim Jacobum in temporalibus prætulit Esau, idque sine merito, ut dictum est: numquid erit aliqua in Deo Injustitia? absit omninò à piis mentibus hæc impia cogitatio.

Non est Iniquitas in Deo, si Christianos nunc adoptet, et in filios recipiat: hoc enim opus est misericordiæ; donorum autem suæ misericordiæ dominus est Deus, juxta quod Ipse Dominus Moysi dixit: miserebor cujus misereor, etc.

11. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit.

15. Moysi enim dicit: Miserebor cujus misereor: et misericordiam præstabo cujus miserebor.

Justificatio enim per fidem est gratuita, ut c. 4. n. 4 et 5. probavit Apostolus.

Et sicut Deus hæc prælatione Jacobum dilexit, Esau autem neglexit; sic Christianos, qui sunt promissionis filii, quasi filios dilexit, non ex eorum merito prævio, sed ex libera sua bonitate; Judæos autem, non credentes, neglexit et rejectit.

Nota quòd hic quidem excluduntur opera legis et opera naturæ; ad quæ Deus in justificatione nullam rationem habet; non verò opera ex fide et gratia; nec ipsum opus, quo fidelis fidem et gratiam acceptat, seu quo credit, sperat et pœnitet, ut ad justitiam se præparet, imò verò hoc requiritur, ut quis adoptetur, et fiat promissionis filius.

CONCLUSIO MORALIS. — Ergo nec mihi, nec parentibus meis, nec ulli creaturæ debeo, quòd sim Christianus, adoptivus Dei filius; sicut Jacob nec sibi, nec parentibus debuit quòd præferretur: ergo soli Deo me totum debeo, soli Dei misericordiæ debeo gratiam adoptionis in Christianismo. Hanc Dei misericordiam et in tempore et in tola æternitate cantabo.

14. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas... occurrit objectioni, quæ contra Dei justitiam, ob hanc sine merito electionem, fieri potest: quasi diceret: Si quemadmodum Deus Jacobum fratri suo prætulit in temporalibus; ita nunc Gentiles credentes Judæis præfert in spiritualibus, in gratia scilicet et benedictionibus filiis Abraham promissis, et per Christum obventuris:

Numquid propterea dici potest, quòd sit aliqua in Deo Injustitia, maximè cum id fiat absque eorum merito?

Absit, respondet, aversans rem Dei naturæ planè repugnantem.

15. Moysi enim dicit: Miserebor... Gr. et miserebor quemeumque miseratus sum.

Hoc textu utitur ad probandum nullam in Deo injustitiam esse, si Christianos adoptet, Judæisque præferat, sicut Jacobum prætulit Esau: quia scilicet opus utrumque, opus est misericordiæ; Deus autem miseretur cui vult.

Quasi diceret: Deus donorum suorum dominus est, nemini quidquam debet, sua gratis, cui vult dat, uni misericordiam faciens, nulli facit injuriam.

Juxta illud quod Ipse dixit Moysi, Exod. 33. 19. *miserebor...* hæc autem Gentilium prælatio, sicut et Jacobi prælatio, opus est misericordiæ: in neutra ergo facit injuriam.

Miserebor cujus misereor... hæc verba dicta sunt Moysi Exod. 33. 19. post-

16. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

Hoc ergo justificationis negotium, de quo hic agimus, hæc paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio, sicut paterna Isaac benedictio non fuit in Esau volentis et currentis potestate; sed est opus meræ Dei misericordiæ.

17. Dicit enim Scriptura

Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos

quam omnes circa vitulum aureum peccaverant, quorum tamen aliqui tantum supplicio sunt affecti; alii eorum supplicio sunt correcti.

Videtur etiam quòd possint ad litteram intelligi, vel de beneficio ipsi Moysi singulariter promisso. Vido n. 19. *Ego ostendam omne bonum tibi... et miserebor cui voluerò...* vel de protectione temporali, quâ fultus populus Dei erat coram aliis populis glorificandus. Vido n. 16.

Hic autem Apostolus hæc verba refert ad probandum quòd nulla sit in Deo injustitia, si Gentiles credentes adoptet, præferatque Judæis non credentibus; sicut nulla fuit in Deo injustitia, cum Jacobum prætulit Esau; quia hoc utrumque opus est misericordiæ: Deus autem donorum suæ misericordiæ dominus est.

Itaque hæc verba, neque in sensu litterali spectant ad æternam prædestinationem; nec in sensu allegorico, ea de tali prædestinatione D. Paulus intelligit; sed de misericordia Christianis præ Judæis facta, nimirum de vera justitia Christianis collata.

Quot Judæi, de quibus dictum est: *Miserebor...* damnati tamen fuerunt! quot et Christiani, quibus à D. Paulo hæc Dei verba applicantur, et damnati sunt et damnabuntur! De gratia ergo intelligenda sunt juxta D. Pauli mentem.

16. *Igitur non volentis...* Id est, hoc ergo, de quo hic agimus; hoc justificationis negotium, sen hæc paterna Dei in Christianos benedictio, non est in hominis arbitrio; sicut paterna Isaac benedictio non fuit in Esau, eam desiderantis, et propter eam habendam currentis, potestate: sed opus est meræ Dei misericordiæ.

CONCLUSIO MORALIS ET DOGMATICA. — Ergo in se sola fundatur Dei misericordia: donorum quippe suorum dominus est Deus.

Sicut Ismaele relicto, Cethuræque filiis, elegit Isaac: sicut Jacobum præposuit Esau, licet uterque in eodem utero, eodemque tempore formati fuerint: sicut ex quamplurimis, qui vitulum adoraverunt in deserto, alii supplicio sunt affecti; alii eorum supplicio correcti, sapientiores evaserunt: hæc quoque omnia, quia voluit, quia Dominus, quia gratiæ suæ dominus: ita nunc paucos ex Judæis, qui crediderunt, suscepit, cæteros repulit: Gentiles quamplurimos adoptavit, benedixit; non ob eorum desideria, aut bona opera; sed propter Dei misericordiam, cui placuit in fide Christiana, non in operibus legis, benedictionem Abraham promissam collocare.

17. *Dicit enim Scriptura Pharaoni...* Syr. ait enim in Scriptura Pharaoni; id est, Deus in Scriptura dicit Pharaoni.

Magnâ sapientiâ, ne invidiosam orationem reddat; supplicii argumentum ac probationem à Barbaro profert; ne illos iræ vasa cogatur appellare, ait D. Chrysostomus.

Hoc textu utitur Apostolus ad probandum nullam in Deo esse injustitiam, et dum Christianorum miseretur, Judæos incredulos in sua relinquat obstinatione; sicut justissimè Pharaonem in sua reliquit obduratione propria, et quam suâ sibi malitiâ procuraverat; illumque tandem cum suo exercitu submersit; dum Moysen et populum Judaicum salvaret.

incredulos in sua relinquens obstinatione, tandem rejiciat; sicut olim eorum misertus, Pharaonem in sua reliquit obduratione, ac tandem puniuit; secundum quod Deus de eo dicit in Scriptura: In hoc ipsum te servavi; et licet contumacem, non statim destruxi, ut variis signis et prodigiis meam circa te potentiam ostenderem; hisque prodigiis nomen meum in toto terrarum orbe eò gloriosius percrebresceret, quo major foret tua pertinacia.

Deus ergo suarum miserationum Dominus, cuius vult miseretur; et quem vult in sua relinquit obstinata duritia, et in neutro nulli facit injuriam.

Pharaoni: quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam: et ut annuntietur nomen meum in universa terra,

18. Ergo cujus vult miscetur, et quem vult indurat.

Quasi diceret: Non est etiam iniquitas in Deo, si Judæos incredulos et obstinatos derelinquat; sicut olim eorum misertus, Pharaonem in sua obduratione dereliquit: juxta quod de eo dicit in Scriptura.

In hoc ipsum excitavi te. Ambros. te servavi: alii codices, inquit, habent, suscitavi: sed sive servavi, sive suscitavi habeant, idem est sensus. Ambrosius.

Igitur, te suscitavi, seu constitui Regem; vel te servavi, et contumacem non destruxi. Poterat Deus Pharaonem contumacem illico prosternere, vivum servavit: ut ostenderem in te.... ut plura potentia mea signa circa te facerem, quæ magnam nomini meo gloriam parerent.

Nota quod duplex fuerit intentio Dei circa Pharaonem. Prima Dei intentio Pharaonem ad thronum evhentis, erat ut justè regnaret, Deo obediret, populum justè regeret. Secundaria (ex hypothesi quòd impiè regnaret, Deoque contumaciter resisteret) malitiam Pharaonis ordinavit ad suam gloriam, et ad ostensionem potentia suæ: et in hoc maxima elucet Dei sapientia; at nulla in Deo, ob hoc injustitia.

Et ut annuntietur... reverà Dei nomen in toto terrarum orbe eò gloriosius percrebruit; quò major erat Pharaonis potentia, illiusque pertinacior obstinatio, et major Judæorum oppressio.

Hinc innotuit quòd Deus verus esset Deus, et populus Judaicus, ejus caset populus. Vide Josue 2. n. 9, 10, 11.

Duplicem pariter concipe intentionem Dei circa Judæos obduratos, omnesque alios peccatores obduratos. Illos conservat et sustinet Deus, ut sese corrigant et salventur: cùm autem videt eos magis ac magis indurari, eos tandem punit, ut suam in illis potentiam manifestet, aliisque rebellibus metum salutarem inculcat.

Et in hoc nulla injustitia, quia nunquam punit, nisi suâ culpâ et obduratione promeritos.

18. Ergo cujus vult miseretur... Recta conclusio. Cùm sit gratia suæ dominus, ut n. 15. dictum est; et ut ostendit in Jacobo; in Israelitis Ægypti incolis, denique in christianis.

Et quem vult indurat: ut ostendit in Pharaone; in Judæis incredulis, quos in peccatorum suorum punitionem, in sua duritia deserit.

Nota quòd et homo se indurat, et quòd Deus hominem indurat. Induruit, seu induravit se cor Pharaonis, Exodi. 7. 2, 19, 32; cap. 9, n. 35. et Deus

19. Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur ? voluntati enim ejus quis resistit ?

Sed hinc rursus obijcis mihi : hoc eum ita sit, cur ergo Deus de peccatoribus conqueritur ? videtur enim quod tales sint ipsius voluntate ; Dei autem voluntati quis valcat resistere ?

cor Pharaonis induravit, Exod. 10. n. 1, 20, 27, etc. cum hoc discrimine maximo.

Quod homo sese propriè et positivè indurat suâ malitiâ et obstinatione ; Deus autem indurat permissivè, negativè, non dando specialem gratiam, illum suæ malitiæ deserendo, et sinendo fieri duriorum : illum in patientia sustinendo, et leniter tractando.

Sic Dei misericordia Pharaonem indurabat. Cum enim eum flagellabat Deus, videbatur quod populum Dei dimissurus erat : eum verò Deus auferebat flagella, Pharaeo fiebat ex eo contumacior ; et ita de Judæis, et de omnibus obduratis intellige.

Pharao Dei patientiam existimavit imbecillitatem, et ejus causâ suam auxit contumaciam. Theodoretus.

CONCLUSIO. — Ex supradictis concluditur quod Deus donorum suorum dominus, supremus et liberrimus gratiarum suarum dispensator : gratiam, cui vult impertitur : eum miseretur, gratuito et liberaliter miseretur : eum quempiam tandem sibi ipsi deserit, nulli facit injuriam, sed justum exercet judicium ; misericordiæ suæ exempla dedit in Jacobo et posteris ejus ; dat et in credentibus, seu Judæis, seu Gentilibus ; justitiæ exempla dedit in Pharaone et obduratis Judæis.

Hanc veritatem edoetus, ama Deum misericordem, time justum ; dic et repete semper : *Miserere mei, Deus, secundum magnam et puram misericordiam tuam.*

19. Dicis itaque mihi : quid adhuc queritur... objectio à Judæo facta ob præcedentem conclusionem : si, ut dicis, *Deus cujus vult, miseretur, et quem vult indurat*, cur ergo de peccatoribus conqueritur ? cur eos accusat et punit ? voluntate enim Dei tales sunt ; *Dei autem voluntati quis resistat ?*

Huc blasphemæ interrogationi, duplici modo respondet Apostolus. 1° Retundit blasphemorum superbiam tum objectu propriæ ipsorum villitatis, tum objectu absoluti et supremi dominii, quod Deus habet in omnia opera sua ; 2° respondet categorice, n. 22, 23, etc.

Poterat igitur Apostolus statim respondero Deum de peccatoribus justè conqueri, quia ipsi propriâ suâ malitiâ, contra Dei voluntatem sese obdurant. Vide n. 18 et n. 21 et 22.

Poterat negare Dei voluntate tales, seu obduratos et impenitentes esse.

Poterat addere, voluntati quidem Dei non resisti in iis, quæ vult absolute, et sine conditione. Hic autem aliam esse rem, ut patet ex dictis n. 17. de prima Dei intentione Pharaonem ad thronum evehentis ; et n. 18. de modo quo Pharaonem rebellem obduravit, improprie scilicet et indirectè, et ex dicendis n. 22 et 23.

Denique dicere potuisset quod locum forsitan aliquem haberet hæc objectio, si Deus Pharaonem justum, sanctum, Deo obedientem, deseruisset, ad peccatum impulisset, propriè et directè obdurasset. Idem intellige de Judæis obduratis : at longè aliter se res habet. Tantùm abest ut sic obduret ; imò eum multa patientia talem sustinet obdurationem fieri.

Aliæ deerant Apostolo responsiones, quas in fine cap. afferet et in sequentibus. Sed ante omnia blasphemorum ferociam voluit edomare, dicens :

O tu, qui de humo, quis es? qui audeas tale quid opponere Deo, et contra eum disputare? quis ferat, si luteum vas cum suo figulo disceptet, eique dicat: Cur me sic finxisti? cogita ergo te lutum in manu Dei, tuumque reverere figulum.

Numquid figulus plenam non habet in lutum suum potestatem, ut ex eadem luti massa faciat vasa quæ voluerit, aliud in

20. O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic?

21. An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem

20. O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? O homo; id est, ô tu, qui de humo! quis; quantulus es tu, qui audeas respondere Deo! seu, ut habet D. Chrysostomus et Theophylactus, qui ex adverso respondes Deo: hoc est, qui contradicis, qui resistis Deo, et contra Deum disputas?

Quia superbia huius quæstionis est causa. Hinc Apostolus blasphemum retundit, 1° propriè suæ vilitatis objectu.

Numquid dicit figmentum ei qui se finxit? quasi diceret: Hominem te cogita; illum cogita Deum: te creaturam et figmentum cogita; illum verò creatorem et figulum tuum: et hæc cogitans tu vas fictile, cum Deo creatore et figulo tuo, desines disputare. Numquid enim vas fictile dicit figulo, etc.

Hinc docemur Deo nec respondendum, nec ah eo quærenda ratio; sed Dei dictis parendum, licet illorum rationem ignoremus: dominus est, et hoc Apostolus intendit hæc loquelâ et similitudine.

21. An non habet potestatem figulus luti... 2° retundit et blasphemum obiectu supremi dominii, quod Deus habet in omnia creata, et quod licet Deus exerceret absolutè et pro libito, nulli faceret injuriam, quia Dominus omnipotens est et supremus.

Numquid figulus ius plenum et potestatem absolutam non habet in lutum suum: ut ex eadem massa faciat vasa quæ velit?

Aliud quidem in honorem; id est, in usus honorificos: aliud vero in contumeliam; id est, in vile et abjectum ministerium.

Hæc figuli et luti similitudine usus est Isaias, cap. 29, 16. et cap. 45, 9. ut ostendat non debere homines, vasa lutea, Dei opificis sui facta reprehendere, ipsique contradicere. Vido loca citata.

Hæc eadem similitudine usus est et Jeremias cap. 18. n. 6. sed quòd notandum, ipse Jeremias n. 8 et 10. ostendit quòd hæc comparatio non respondet in omnibus: quandoquidem Deus ibi semetipsum vasis suis, id est, hominibus accommodat; suæque consilia, hominum, qui sunt vasa libera, consiliis attemperat; agitque pœnitentiam de bono aut malo, quòd circa illos cogitavit; juxta quòd homines bonam aut malam agunt pœnitentiam. Vide Jerem. c. 18. n. 8 et 10.

Hinc prudenter D. Chrys. admonet quòd hæc comparatio figuli et vasisorum luteorum non debeat in omnibus verificari; sed tantum valet ad hoc quòd homo non debeat contradicere Deo, sed ejus incomprehensibili sapientiæ cedere, subdi, obedire, tacere; similem esse rei inanimi, quæ figuli manus subsequitur: hæc multò fusiùs D. Chrysostomus.

Quidquid ergo circa nos faciat Deus, opifex noster, honoret, puniat; debemus adorare, silere, lutum imitari; et sicut lutum figuli manum sequitur, sic et voluntati omnia gubernantis cedere.

Et hoc nos docet hæc comparatio ex Prophetis desumpta, et in sensu litterali intellecta.

Cave autem ne ad opificii rationem existimes hæc à Paulo dicta fuisse, ait

vas in honorem, aliud verò in contumeliam?

usus quidem honestos, aliud verò in sordidos usus? Longè vilior est homo cum Deo collatus, quàm lutum cum figulo collatum; posset ergo Deus, quia omnipotens et supremus Dominus, citra cuiuspiam injuriam, ex hominum massa facere quiddam voluerit: at quia bonus et optimus, non vult nisi quod bonum et optimum; scias ergo quòd Deus vasa non finxit immunda, sed homines ipsi sese suis peccatis conspurcant.

D. Chrysostomus; aliàs hinc multa sequerentur absurda, etc.; et D. Paulus qui ubique ipsam voluntatem coronat, secum ipse pugnaret. Idem D. Chrysostomus.

Hoc etenim discrimen est inter homines et vasa lutea; quòd homines vasa sint libera, et consequenter ipsimet per peccatum, seu per suæ libertatis abusum, sese faciunt vasa in contumeliam, sese propriè et positivè indurant; cùm possent, si vellent, adjuvanto Dei gratià, se à suis sordibus emundare; et ex vasis contumeliæ, fieri vasa in honorem. Vide D. Paulum secundæ ad Timoth. 2. n. 20 et 21.

Sed quid ex hac comparatione nobis inferendum relinquit Apostolus?

Hoc ex dictis in toto contextu intelligendum, scilicet si figulus jus et potestatem habet ex eadem massa faciendi vasa, quæcunque voluerit;

Quantò potiori jure Deus ex eadem massa filiorum Abraham, aliquos, scilicet Israelitas, potest bonis et honoribus cumulare et alios, Ismaelitas et Idumæos talibus privare et in eorum servitutem addicere!

Quantò potiori jure Deus potest ex eadem massa hominum Ægypti incolarum: aliquos, scilicet Ægyptios, et Pharaonem rebellem plagis affligere, ac denique in profundum maris submergere; Israelitas verò à captivitate liberare, et in terram fluentem lac et mel inducere!

Quid ultra, in sensu saltem allegorico nobis intelligendum relinquit Apostolus?

Quantò potiori jure Deus, et ratione dominii et ratione justitiæ, ex eadem hominum massa, sed diversimodè disposità, Christianos credentes, potest facere vasa in honorem; id est (ut D. Paulus explicat 2. ad Tim. 2. n. 20, 21.) vasa sanctificata, et utilia Domino, ad omne opus bonum parata: Judæos verò incredulos et nolentes, per fidem, à sordibus suis emundari, vasa in contumeliam, seu profana, inutilia Deo, malis dedita.

Cum hoc tamen discrimine, quòd sicut Deus propriè, positivè et directè miseretur; sic et propriè, positivè et directè facit vasa in honorem.

Sicut autem non nisi impropriè, indirectè, negativè, permissivè indurat, ita nonnisi impropriè et indirectè facit vasa contumeliæ; ipsi autem peccatores directè et propriè sese talia faciunt, sicut sese propriè et positivè indurant.

Quid est ergo, ex ipso D. Paulo, vas in honorem? Est vas sanctificatum, utile Domino, ad omne bonum opus paratum. Id est, omnis et quilibet Christianus, seu justificatus.

Quid est autem vas contumeliæ, omnis non Christianus, non justificatus.

Omnes quidem, et Christianus, seu justificatus; et non Christianus, seu non justificatus, sunt ex eadem massa, seu genere hominum:

Unde ergo habet justificatus quòd sit vas sanctificatum? à Dei misericordia, quæ ipsum prævenit, et cui consensit, seu, ut dicitur n. 32, quia

Si autem postquam Deus eum multa patientia diu sustinuit peccatores, qui se suâ malitiâ dignissimos iræ et vindictæ divinæ reddiderunt, et qui suâ obduratione exitium meruerunt; si, inquam, suam tandem in illos exercet iustitiam, eosque pu-

22. Quòd si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum,

eredidit in Christum. Unde habet non justificatus, quòd sit vas in contumeliâ? à sua duritia, quâ Dei misericordiam repulit, seu quia in Christum credere noluit, ut n. 32.

Hoc ut clariùs intelligas; et ob id Deo dignas possis agere gratias, concipe Christum, ut centrum honoris.

OSERVATIO MORALIS. — Christus est centrum honoris et divinæ benedictionis in ipso, ob ipsum, et per respectum ad ipsum, honorantur apud Deum, et benedicuntur à Deo, quicunque honorati ac benedicti fuerunt, sunt et erunt.

Per respectum ad Christum, benedicti fuerunt Abraham, Isaac, Jacob, omnes quicunque fideles: *Deus benedixit nos in omni benedictione spirituali in caelestibus, in Christo*. D. Paul. Ephes. 1.

In hoc itaque honoris et benedictionis centro quærendus honor, quærenda benedictio; fide, charitate, etc.

Quicunque huic centro fide unitur, sit vas honoris et benedictionis; et eò majoris, quò majori fide et charitate illi unitur.

Hinc omnis verè fidelis vas est honoris et omnis spiritualis benedictionis.

Hinc omnis incredulus vas est contumeliæ et dedecoris.

Hinc discite Christo, benedictionis centro, uniri, non habitu tantùm fidei; sed et frequentibus actibus fidei, spei, charitatis; ut in dies et in momenta fias vas majoris ac majoris honoris atque benedictionis.

In hoc centro permane, quiesce.

ALTERA OBSERVATIO ET PRAXIS. — Sicut Christus centrum est in quo benedicimur à Deo; sic et centrum est in quo Deum debemus benedicere: sicut in ipso, et propter ipsum, omnia nobis donantur à Deo; sic in ipso, et per ipsum de omnibus debemus gratias agere Deo, sicut mediator est, per quem recipimus: ita et per quem reddimus: sicut absque Christo, nihil à Deo sperandum; ita sine Christo, nihil Deo gratum.

Itaque Christo nobis continuè adhærendum; ut petamus, ut reddamus, ut benedictionem divinam recipiamus, ut dignas Deo gratias agamus.

22. Quòd si Deus volens ostendere iram et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ, apta in interitum... Gr. adaptata. Syr. consummata ad exitium. Repressâ blasphemorum superbiâ, Incipit Apostolus objectioni factæ n. 19. categoricè et directè respondere: *Si quem tult indurot: cur Deus queritur et punit induratos?*

Respondet Apostolus: quia homines ipsi sese suâ propriâ malitiâ positivè indurant, et se suâ duritie aptant ad perditionem: Deus autem illos patienter sustinet, et peccare permittit, et punire differt; sicque suâ patientiâ, dicitur illos obdurare.

Quòd si, supple: quid tùm, si: vel quid ad te, si: vel quid est iniqui In Deo, si: vel, tu quis es qui respondeas Deo, si.

Sustinuit in multa longanimitate; nec statim punivit, sed ad resipiscen-
tiam invitavit.

Vasa iræ, id est, homines suâ malitiâ dignissimos in quos Deus gravissima ederet iustitiæ exempla.

23. Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam.

nit, ut hæc eorum punitione manifestet suam potentiam; et ut ex impiorum vindicta clariùs elucescat Dei in sanctos misericordia, quos suâ gratiâ præparavit ad æternam gloriam; quid inde contra Deum dici potest?

Apta, seu aptata, suâ scilicet obstinatione et impœnitentiâ, ad perditionem, id est, qui suâ obstinatâ malitiâ exitium meruerunt.

Volens ostendere... id est, *si*, inquam, postquam tales peccatores diu cum patientia sustinuit Deus, expectans eorum conversionem; si tandem in illos ostendit iram suam, notamque facit suam in puniendo potentiam, sicut in Pharaonem: quid inde contra Deum dici potest?

Nota 1° in his Apostoli verbis, rationem reiectionis et punitionis divinæ; scilicet duritiem, seu Pharaonis, seu Judæorum, seu aliorum quorumcunque peccatorum.

Nota 2° ex illis verbis colligi hanc peccatorum duritiem propriè non esse à Deo; sed contra Dei voluntatem: quandoquidem Deus illum cum multa patientia sustinet.

Nota denique in hoc et sequenti versu triplicem contineri rationem, ob quam Deus impios cum multa patientia tolerat.

Primò ut convertantur, et per pœnitentiam ad Dei misericordiam recurrant: Deus, quia benignus et misericors, omnesque vult salvos fieri; hominem peccantem non statim punit, sicut punivit Angelum: sed eum, utpote infirmum, cum multa patientia sustinet; hæcque suâ bonitate et longanimitate ad pœnitentiam invitat, ut cap. 2. n. 4. jam dixit noster Apostolus: *Ignoras quoniam Dei benignitas ad pœnitentiam te adducit.*

Secundò ut induratos impœnitenes tandem puniat. Postquam enim peccatorem expectavit divina bonitas, cumque suâ longanimitate ad pœnitentiam diu invitavit; videns quòd hæc suâ bonitate et patientiâ peccator ad suam ad ipsius perditionem abutitur; et ob eam fit in dies contumacior: divina tandem iustitia suam in illum exercet potentem vindictam; peccatorem ergo obduratum punit juxta cordis illius duritiem, id est, eò severiùs, quò diutius et obstinatiùs divinæ benignitati resistit. Vide cap. 2. n. 5.

Tertiò ut aliquorum obduratorum punitione, plurimis aliis peccatoribus metum salutarem incutiens, eos convertat et sanctificet. Quoniam *miseri cordia superexaltat judicium*: in ipsa punitione elucet Dei misericordia: 1° quia peccatorem, quantumlibet rebellem, citra condignum, etiam post longam patientiam, punit; 2° quia sic punit, suamque in eum manifestat vindictam, ut et hinc in aliis suam ostendat misericordiam, quos hujus punitionis metu convertit à vitis, sanctificat, facitque vasa misericordiæ; ut in n. sequenti dicitur.

23. Ut ostenderet divitias gloriæ suæ... id est, abundantiam bonitatis suæ. Syr. miserationes suas. Bonitas, gloria Dei: ob eam enim Sancti Deum glorificant.

In vasa misericordiæ, in sanctos, justificados, et verè fideles.

Quæ præparavit in gloriam: hic incipientem per gratiam; in cælo perficiendam per beatitudinem: præparavit autem vocando eos, ut explicat in sequentibus, et fidem dando.

OBSERVATIO MORALIS in n. 22 et 23.

Cum multa patientia Deus peccatores sustinet. Deus ergo improbitatis

Sanctos intelligo, Christianos, quos Deus partim ex Judæis, partim ex Gentibus vocavit.

Ex Gentibus vocandos fore prædixit Dominus in Osee, dicens : Vocabo Gentiles idololatrias ad fidem meam, et tunc plebs quæ non erat mea, erit mea, dilecta, et misericordiam consecuta.

Et in locis ubi dici poterat : Vos non populus meus; tunc ibidem dicitur : Vos filii Dei vivi.

24. Quos et vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus,

25. Sicut in Osee dicit : Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

26. Et erit : In loco, ubi dictum est eis : Non plebs mea vos : ibi vocabuntur filii Dei vivi.

hominum non est auctor : sed cum sit infinite bonus et sapiens, ut bonus permittit et tolerat malum; ut sapiens, ex malo medicamentum conficit contra malum.

Sicut medici non creant vipersas, ait Theodoretus, sed ex eis medicamentum hominibus utile conficiunt : Ita Deus malos non facit : sed postquam improbos diu toleravit, ex eorum improbitate medicamentum conficit : illos quippe punit, illorumque punitione alios peccatores terret et convertit, et suam misericordiam in Sanctos manifestat.

Adoro te, Deus bone! Deus juste! Deus infinite sapiens! at Deus semper misericors!

Quia bonus, sustines cum patientia : quia justus, punis tandem quos indurat longa patientia : at quia semper misericors, etiam in punitione misereris; peccatorum quidem, quos citra condignum punis; aliorum verò, quos tali punitione instruis et convertis. Da mihi, Domine Deus, te in omnibus adorare! da mihi et tuæ justitiæ et tuæ misericordiæ operibus, ad salutem meam, et ad gloriam tuam rectè uti.

24. Quos et vocavit nos... Explicat Apostolus quid intelligat per vasa misericordiæ, nos, scilicet Christianos, quos partim ex Judæis, partim ex Gentibus vocavit Deus, id est, omnes Christianos. Non ergo solum ad gloriam prædestinatos. Quot enim ad Christianismum vocati sunt, qui ad gloriam non sunt prædestinati! Si autem omnis Christianus, vas misericordiæ : ergo omnis non Christianus, vas iræ.

Hæc vasa misericordiæ sunt eadem quæ dicta sunt vasa in honorem : vasa autem iræ sunt eadem ac vasa in contumeliam.

25. Sicut in Osee dicit : Vocabo... In Græco non est, misericordiam non consecutam, misericordiam consecutam.

Probat ex Osea, Gentiles fore vocandos in Ecclesiam : vocabo Gentes idololatrias ad fidem meam; et quæ non erant plebs mea, cum fuerint ad me conversæ, vocabo eas plebem meam, dilectam et misericordiam consecutam.

26. Et erit in loco ubi dictum est eis... In Græcia, v. g., in Italia, in Gallia, etc. ubi dici poterat, vos, non populus meus; ibidem, postquam fuerint ad fidem conversi, dicentur filii Dei vivi.

Nota cum Theodoro, quod hæc testimonia ex Osea 1° et 2° cap. desumpta, de Judæis quidem in sensu litterali dicta sunt : per hæc enim prædixit Oseas, quod futurum erat illis; nempe cum, decem tribubus per Assyrios abductis, non essent amplius populus Dei; deinde cum, paucis

27. *Isaias autem clamat pro Israel : Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae salvae fient.*

28. *Verbum enim consummans et abbrevians in aequitate : quia verbum brevium faciet Dominus super terram :*

29. *Et sicut praedixit Isaias : Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorra similes fuissimus.*

Valde autem paucos ex Judaeis fore ad fidem convertendos, Isaias audacter praedixit, dicens : Etsi carnalium filiorum Israel sint in maximo numero, eorum tantum reliquiae, id est, paucissimi salvabuntur.

Deus enim cum iustitia faciet quod locutus est, redigens Israel, quem salvaturus sit, ad brevem et exiguum numerum.

Ita ut nisi Dominus exercituum sua gratia nobis aliquod reliquisset semen, funditus perlissemus.

quibusdam in patriam redituris, rursum forent populus Dei ; at in sensu mystico de Gentibus intelliguntur, per vocationem ad fidem factis populus Dei : omnia quippe in figura contingebant illis.

Hinc D. Paulus haec facta et verba Osee ut rei in Ecclesia futurae praedictionem respexit, nempe vocationis Gentium ad illam, ut ex non plebe fierent plebs Dei.

OBSERVATIO MORALIS. — Tria in his versibus continentur magnifica Christiani elogia : est de plebe Dei, dilectus, divinam misericordiam consecutus.

Sumus populus Dei, ob Dei cultum ; dilecti a Deo, ob gratiam filiationis ; misericordiam consecuti, ob nostram cum Deo reconciliationem.

Ut populus ejus et oves pascuae ejus, debemus illum colere, adorare, illi parere, omnia mandata ejus observare.

Ut filii, debemus eum diligere, ipsius spiritu agi.

Ut reconciliati, et misericordiam consecuti, debemus illius esse toti, et in vita et in morte ; sive vivimus, sive morimur, Domini sumus.

27. *Isaias autem clamat pro Israel.....* sicut ex Osee probavit Gentiles ad Christianismum fore vocandos ; ita nunc ex Isala probat Judaeos fore quidem vocandos ; sed valde paucos fore convertendos : nonnisi reliquiae salvae fient : sen, ut habet Isaias 10. n. 22. *convertentur, scilicet ad Dominum.*

28. *Verbum enim consummans.....* supple, Dominus erit, id est, Deus consummabit et abbreviabit verbum, id est, rem de qua hic agitur, populum Judaicum, cum iustitia, id est, justo iudicio.

Quia verbum brevium..... quia Dominus Judaeorum numerum, ad Christum conversorum, brevem faciet et exiguum ; ita ut pene consumatur.

29. *Et sicut praedixit Isaias : Nisi Dominus Sabaoth.....* et sicut antea, cap. 10. n. 9. Idem Isaias praedixit, nisi Dominus exercituum, sua gratia, modicum aliquod ex Judaeis semen servasset, v. g. B. Virginem, Apostolos, et Apostolicos viros, et quosdam ab eis conversos, jam funditus perlissemus, toto Israele rejecto.

Nota 1° quod haec Isaias verba in sensu litterali alium habent sensum, de paucis scilicet Judaeis sub Rege Ezechia salvandis, et a rege Assyriorum clade liberandis : sed hic in sensu mystico accipiuntur ab Apostolo, de paucis ad Christum convertendis, sicque salvandis.

Illic cū ita se habeant, quid dicemus? Id quod res est; nimirum quōd Gentes quæ justitiam (secundū Deum) non quærebant, justitiam tamen sunt assecutæ; illam intelligo justitiam, ad quam Deus vult per fidem perveniri.

Israel autem legem justitiæ quærens, ad veram tamen justitiam non pervenit.

Quare autem Gentes justificatæ? quia in Christum crediderunt; quare Judæi non justificati, sed à justitia repulsi? quia in Christum credere noluerunt, sed in eum,

30. Quid ergo dicemus? Quōd Gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: justitiam autem, quæ ex fide est.

31. Israel verò sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit.

32. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus: offenderunt enim in lapidem offensionis,

Erat apud Judæos receptum omnem liberationem veterum, figuram fuisse liberationis, quæ erat à Messia expectanda.

Nota 2ª paucos Judæos ad Christum conversos et salvatos rectè vocari *semen*; nam istæ reliquæ Gentis Judæicæ, salus mundi fuerunt per fidem, quam ubique disseminarunt: sicut quod ex messe servatur ad sementem, perexiguū est; sed inde veniunt novæ messes; ita pauci quidem ex Judæis tempore D. Pauli, servati sunt: at ex illis et per illos facta est per totum terrarum orbem fidei disseminatio; unde salus mundi.

4. OBSERVATIO MORALIS. — In supradictis Isacæ testimonio elucet Dei justitia simul et misericordia: justitia quidem et valde terribilis, in refectione tot Israelitarum; misericordia verò ineffabilis in servatione paucorum, qui quasi semen fuerunt, unde totius mundi salus.

Quis non timeat videndo tam paucos ex tanto populo, tantisque beneficiis præcepto, salvatos?

Sed quis Christianus non speret, videndo quōd per ineffabilem Dei misericordiam, ad Christianismum præ tot aliis rejectis, vocatus sit?

Gratias immortales Deo: vocationi tuæ fidelis esto, et spera in Domino.

Time multitudinem: latam viam fuge: non est enim salutis via.

Contende intrare per angustam portam: hæc est quæ ducit ad salutem.

30. Quid ergo dicemus? quōd Gentes...

CONCLUSIO TOTIUS QUESTIONIS. — Ex omnibus supradictis quid concludemus? fatebimur quōd Gentes, quæ ex Abraham semine non erant prognatæ, et quæ justitiam, quā in Dei filios adoptarentur, non quærebant; imò, quæ in omnia scelera pronæ ruebant, justitiam tamen assecutæ sunt: illam, inquit, justitiam, ad quam Deus vult per fidem perveniri.

31. Israel verò sectando legem justitiæ.... Id est, maxima pars Israelitarum, seu filiorum Abraham, secundū carnem; incedens per viam legis Mosaicæ, quæ quasi manu ducebat ad justitiam et ad Christum justitiæ fontem; tamen ad veram justitiam, gratiam justificantem non pervenit.

32. Quare? Gr. *propter quid*? post longam disputationem, D. Paulus solvit tandem difficultatis nodum; veramque assignat causam, cur Judæi rejecti sunt à justitia et à salute; Gentes verò ad eam sunt ascitæ, eamque sunt adeptæ; nimirum quia Gentes in Christum crediderunt, Judæi autem credere noluerunt. Sed quasi ex operibus tumuerunt, ipsoque tumore suo cæcati, offenderunt in lapidem offensionis; in Christum scilicet, cujus humilitatem intuentes, eum ut Messiam noluerunt agnoscere, sed repulerunt.

53. Sicut scriptum est : *lapidem angularem, et Ecclesiæ fundamentalem inpingentes, ceciderunt à justitia, et ideo à salute.*
 Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali : et omnis, qui credit in eum, non confundetur.

33. *Sicut scriptum est....* sicut prædixit Isaias c. 28. n. 16. cap. 8. n. 14. ponam in Sion lapidem angularem et fundamentalem Ecclesiæ meæ, Christum scilicet, ex Judæis nasciturum ; et omnis qui credit in eum, sive Judæus, sive Gentilis, spe et expectatione suâ non frustrabitur, sed sicut credidit, justitiam et salutem consequetur.

Quicumque verò non crediderit, confundetur ; nec justitiam, nec salutem consequetur ; quin potius lapis ille, lapis erit offensionis et scandali, id est, occasio lapsus et ruinæ, et tandem damnationis æternæ ; non lapidis culpâ, sed incredularum mentium vitio ; quia nempe credere noluerunt.

Itaque ex D. Paulo rejecti sunt à justitiâ Judæi, quia non crediderunt ; justitiam adepti sunt Gentiles, quia crediderunt.

Non autem quia alii ad gloriam, alii ad opprobrium creati et prædestinati.

Hic junge quòd initio cap. seq. Apostolus orat pro Israel, et in fine cap. 11. n. 14. excitat Israel ut Gentiles æmulentur et salventur.

Hincque colliges quòd non putabat illos ab æterna salute reprobatos.

Corollarium doctrinale in Cap. 9.

Quia ex intelligentia hujus capituli noni magna lux oritur ad difficilissimas theologiæ quæstiones solvendas ; hinc, omni quo potui studio, caput hoc legi et relegi : et ut illius sensus, divinâ aspirante gratiâ, mihi clariùs innotesceret, attendi ad omnia, è quibus posset mihi mens Apostolica patere.

1° Attendi ad scopum Apostoli in tota hac epistola, scilicet reprimere altercationem inter Judæos et Gentiles conversos exortam de suis ipsorum meritis ; quinam illorum ? an Judæi, an Gentiles Evangelicam gratiam potissimùm meruerint ?

Hujus igitur Epistolæ finis est docere unde justitia Christiana ? seu unde justificetur homo ?

2° Attendi et vidi quid, ad hunc finem collimans, hactenus peregit Apostolus.

Primo capite docuit Gentiles, legis naturalis custodiâ, nec justificatos fuisse, nec Christianam justitiam promeruisse ; cùm ipsi Philosophi, Gentilium sapientissimi, fuerint pessimi, et in horrenda ruerint scelera.

Secundo capite docuit nec Judæos, legalium observatione, justificatos esse, nec justitiam Christianam meruisse ; cùm et ipsi fuerint omnibus peccatis obnoxii, et cò sceleratiores, quò in lege Dei doctiores, et de Dei mandatis instructiores.

Tertio cap. utrorumque superbiam confundens, conclusit omnes, tum Judæos, tum Gentiles, sub peccato fuisse ; neutros habere unde gloriantur ; sed omnes pariter egere gloriâ Dei.

Ibidem sub finem, docuit justitiam gratis à Deo dari, per fidem Christi, omnibus quibuscunque credentibus, Judæi sint aut Gentiles.

Quarto capite docuit Abraham ipsum sic per fidem esse justificatum.

Quinto cap. hujus justitiæ Christianæ excellentiam et utilitatem explicuit, quam ut magis illustret, originem peccati prodiit ; deinde opponit et præponit Christi gratiam Adæ peccato.

Sexto cap. fideles sic justificatos hortatur, ut sanctis moribus studeant justitiæ per Christum acceptæ, servandæ et augendæ: quia, ut ait

Cap. septimo, post justificationem manet adhuc concupiscentia, quam lex acuit, sed quam gratia reprimit et superat.

Octavo cap. enumeravit fructus Sancti Spiritûs in justificatis. Et quia hi Sancti Spiritûs effectus erant in Christianis tunc manifesti; non in Judæis legem Mosaicam observantibus: hic rebus ipsis patebat Christianos populum Dei factos esse, justificados, et in via salutis esse; Judæos verò nec in justitia, nec in via salutis, nec amplius populum Dei. Et ob hoc ultimum Paulus Judæis, et Judæorum salutis æmulator, luget et dolet initio capitis noni.

In hoc ergo capite, ut ex toto hoc contextu patet, sicut et ex epistolæ scopo, agitur de justitia, seu de gratia justificante, quam gentiles per fidem adepti sunt; quam Judæi per suam incredulitatem amiserunt.

Hoc idem insinuant reliqua omnia, ad quæ pariter attendi. Summus et continuus Pauli dolor n. 2. Non enim dolebat Apostolus ob Judæorum casum à gloria, sed à prædestinatione æterna; tum quia ab illa non caditur, tum quia singularium prædestinatio non erat illi nota: sed dolebat quòd Judæi incredulitate suâ gratiam amiserant, et extra viam salutis erant.

Spirituales Abraham filii n. 7, 8, 9. etc. et per Isaac et Jacob figurati; et in quibus complentur spirituales promissiones à Deo factæ Abraham: quorum præcipua est benedictio, justitia, sanctitas, adoptio divina per Christum consequenda. De hac ergo hic agitur.

Conclusio totius cap. hanc justitiam formaliter exprimens n. 30. *quid ergo dicemus...* Quâ conclusione clarâ et formali Apostolus clarè et manifestè indicat quòd de hac justitia egerit in toto capite.

Hoc etiam confirmant duo sequentia capita, ad quæ similiter attendi.

Caput decimum, ubi postquam declaravit quantum justitiæ legis præcellat justitia fidei; affirmat Apostolus quòd ad hanc fidei justitiam Deus Judæos et Gentiles pariter vocavit; sed Judæos Deo vocanti contradixisse, nec credere voluisse.

Caput undecimum, ubi dicit non omnem populum Judæum à justitia ob infidelitatem excidisse n. 1, 2. etc.

14. Ubi exhortatur et provocat Judæos ad credendum, ut salvi fiant; quia possunt fide rursus inseri oleæ, seu Ecclesiæ Christi, et fieri populus Dei.

18 et 20. Ubi Gentiles hortatur ad humilitatem, ad timorem, ne et ipsi deciderint.

Quibus omnibus, sive hoc caput nonum præcedentibus, sive subsequentibus, sive componentibus, attentè perpensis et consideratis, mihi quasi manifestum apparet quòd in hoc cap. 9. D. Paulus agat de gratia, non de gloria.

De gratia, inquam, non præveniente, nec de gratia vocationis, quam hic supponit, et quam cap. 10. probat concessam n. 16, 17, 18, 19; sed de gratia justificante, seu de gratia quæ liberat à lege peccati et mortis; quæ veram confert justitiam; quæ facit filios Dei, datque fiduciam ad Deum clamandi, *Abba, Pater*; quæ facit *heredes Dei*, etc. de quibus c. 8.

In hoc ergo cap. D. Paulus à thesi ad hypothesim descendens, ostendit Gentiles quamplurimos, non ob merita, sed per Dei misericordiam, verò justificados fuisse, populum Dei factos, spirituales Abraham filios; quia crediderunt in Christum: Judæos verò plerosque, carnales Abraham filios, à justitia exclusos; quia Christi fidem amplecti noluerunt.

Quòd de gloria non agatur, seu de gratuita ad gloriam prædestinatione et reprobatione ab illa, patebit, si ad scopum epistolæ attendas, totumque contextum sine præjudicio legas: nullum enim textum reperies, qui, sive in

sensu litterali, sive in sensu allegorico, de hac agat prædestinatione aut reprobatione. Consule hos textus, sive in analysi, sive in paraph., sive in commentario.

Sed, inquires, Apostolus agit ex te de gratia : ergo et de gloria.

Fateor quòd Apostolus agens de gratia, ex consequenti agat de gloria ; quatenus quos Deus vocat ad gratiam, et justificat, non ad alium finem destinat quàm ad gloriam.

Sed sicut necesse non est eodem modo disponi et ordinari utrumque, ita ut ad gloriam et gratiam nna sit ratio perveniendi : ita necesse non est de uno argumentari sicut de altero ; seu ex gratuità gratiæ collatione inferre gratuitam destinationem ad gloriam.

CONSECTARIA EX DICTIS. Colligo primùm præter mentem Apostoli quosdam hujus cap. textus intelligi de gratuita prædestinatione ad gloriam, et de reprobatione ab illa, de quibus non agit Apostolus. Consule Anal. Paraph. Comment.

Colligo secundò opinionem de gratuita prædestinatione ad gloriam, non ita certam esse ac aliquando putavi. Vide cap. 8. refl. dogm. n. 28, 29, 30. utpote quæ in nullo formali et expresso Scripturæ textu fundata videtur ; sed ad summum in quibusdam obscuris et præter mentem Apostoli intellectis. Sic enim ratiocinor :

Si quæ opinio indigeat in claris et expressis Scripturæ textibus fundari, maximè hæc de prædestinatione Dei ad gloriam, ante prævisa omnia merita ; et tamen tantùm abest ut claris et expressis textibus hæc opinio fundetur, ut in nullo, vel sanè in obscuris tantùm fundata videatur.

Quod enim hic velim animadverti.

A nemine negari potest, quin hi textus S. Pauli de Esau et Jacob, de figuli similitudine, et alii valdè sunt obscuri (hanc obscuritatem demonstrat ipsa textus lectio, et varia explicationum diversitas) ; et tamen in his textibus obscuris præcipuè fundatur doctrina de gratuita prædestinatione et reprobatione, sine prævisis meritis aut demeritis.

Opinio verò contraria fundatur non tantùm in multo clarioribus, sed et expressioribus, v. g. *Deus vult omnes homines salvos fieri*, et aliis qui citantur infra.

CONCLUSIO. *Quid igitur de hoc prædestinationis mysterio sentiendum.*

Sentio primò illud esse cuilibet mortali absconditum et impenetrabile.

Hoc idem sentiet mecum, qui advertere voluerit quæstionem non esse de possibili, utrùm Deus potuerit aliquos eligere ante, aliquos post prævisa merita ; constat enim quòd utrumque pro libito potuerit : sed quæstio est de facto, an scilicet Deus aliquos efficaciter elegerit ad gloriam, anto omnem meritum prævisionem ; et hoc factum sentio nobis mortalibus absconditum et impenetrabile.

Ratio est, quia factum à mera et æterna Dei voluntate pendens nobis innotescere non potest, nisi per revelationem ; hoc autem factum non est nobis clarè et expressè revelatum : nam revelatio Dei ad nos emanat vel per Scripturas vel per traditionem : sed neque Scriptura, neque traditio sese clarè et expressè explicat circa hoc factum ; etenim si sacra Scriptura in aliquibus locis gratitiæ prædestinationi favere videtur, in aliis illi videtur contradicere, ut apparebit in locis infra citandis : sicque nihil omnino certum et constans ab eâ possumus hac in re edoceri.

Sic etiam incerta est traditio ; nam sancti Patres et Concilia circa hoc factum non consentiunt ; sed aliqui affirmant, alii negant ; imò et idem

Pater, v. g., sanctus Augustinus, ob diversos loquendi modos, pro utraque opinione à theologis citatur.

Cùm itaque nobis facta non sit constans hac de re revelatio, satius esset animum à iudicio suspendere, quàm iudicare; satius esset hanc sacram prædestinationis caliginem humiliter adorare, quàm temerariè illam scrutari præsumere. Vide Refl. mor. in n. 29 et 30. cap. 8.

Sentio secundò opinionem, quæ prædestinationis positivæ, et reprobationis negativæ causas ex sola Dei voluntate repetit, probabilem et catholicam esse; modò cum illa prædestinatione ac reprobatione admittatur voluntas Dei antecedens, quæ conferat aut præparet medià ad salutem sufficientia, aliis quàm prædestinatis.

Sed quia nullus est Scripturæ locus ex quo evidenter colligatur illa reprobatio negativa ante omne demeritum, et prædestinatio positiva ante omne meritum (versus enim vigesimus primus hujus capituli, ex quo potissimum deduci solet, alium sensum habere potest, ut patet ex illius explicatione à nobis allata; et reverà longè aliter explicatur à sanctis Patribus, tum græcis, tum latinis, non solum sancto Augustino antiquioribus, sed etiam plebique posterioribus: ut videre est apud P. Petavium theol. dogm. l. 10. de prædest. cap. 10); hinc nulla nos divina cogit auctoritas ad hanc de gratuita prædestinatione sententiam; quinimò ab ea possunt absterre multa alia Scripturæ loca clariora, et contrariæ sententiæ faventia.

Sentio tertio sententiam huius opinionis de gratuita prædestinatione contrariam fundatam esse in multis Scripturæ locis, clarè et expressè asserentibus Deum velle omnium hominum salutem, nolle aliquos perire, etc. quæ quidem loca multò melius cum ea sententia concordare videntur, quàm cum altera; atque adeo non esse damnamam quasi falsam et Scripturis adversam; sed potius quasi sacræ Scripturæ divinæ voluntatis testi conformiorem esse amplectendam.

Præcipua Scripturæ loca sunt primæ ad Timoth. cap. 2. n. 4. *Deus vult omnes homines salvos fieri*. Vide ibidem dicta de hujus propositionis Apostolicæ restrictionibus; sunt contra D. Pauli mentem. Ibidem cap. 4. n. 10. *qui est Salvator omnium hominum*. D. Petri secundæ 3. cap. num. 9. et quasi S. Paulum explicantis. *Deus vult omnes homines salvos fieri*, ait S. Paulus. *Nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti*, ait D. Petrus.

D. Joan. primæ, 2. cap. n. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi*.

Matth. 18. n. 14. *Non est voluntas ante Patrem vestrum, qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis*. 23. n. 37. *quoties volui congregare filios tuos, etc.* Ezech. 18. n. 28. *numquid voluntatis meæ est mors impij, etc.; nolo mortem peccatoris, etc.* Isai. 5. n. 3. *judicate inter me et vineam meam, quid est quod, etc.*

Post hæc et alia Scripturæ testimonia, numquid qui credunt simpliciter Deum velle omnium hominum salutem, possunt tutò et securè Deo dicere: Si decipimur, à te decepti sumus?

Sed, inquires, ex adverso hujus sententiæ stat S. Augustinus, quem in his questionibus ducem sequi testantur Romani Pontifices et Concilia.

Respondeo primò id à multis negari, et contraria huius opinioni testimonia ex sancto Augustino afferri.

Respondeo secundò, dato, non concessò, quòd hæc fuerit opinio S. Augustini, non omnia quæ in refellendis hæreticis à D. Augustino sunt proposita, de fide exstimaata fuisse ab his, qui doctrinam ejus maxime commendarunt, sanctis Pontificibus et Conciliis: sed alia tanquam de fide

definierunt, alia probabiliter dicta arbitrati sunt; de quibus libera posteritati judicia reliquerunt.

Quod manifestè declarat Cælestinus Papa, qui postquam Pelagianæ hæresis capita damnavit, sic concludit: Profundiores, difficilioresque partes occurrentium quæstionum, quas latius pertractârunt, qui hæreticis restiterunt; sicut non audemus contemnere, ita non necesse habemus astruere.

In eo autem profundiorum quæstionum genere reponi sanè potest hæc de prædestinatione controversia.

Utraque igitur opinio probabilis, et cuius illâ Romani Pontificis sententiâ permittitur quam voluerit amplecti: sed quaecumque amplectamur, trepidi et humiles amplectamur, scientes, et plenè persuasi, quoniam *inscrutabilia sunt judicia Dei*.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

PROSEQUITUR et urget Apostolus rationem, quam cap. 9. §. 30. dedit de Judæorum à justitia casu, ob infidelitatem suam; sed ne vel eos jam offenderit ob dicta, vel offendat ob dicenda,

Initio hujus cap. suum rursus in illos affectum, suumque in eorum salutem ardens desiderium patefacit; laudat eos ob zelum, excusat ob ignorantiam.

§. 3. Zelant suam legalem justitiam, eique mordicè adhærent, quia ignorant veram et internam justitiam, quam Deus dat per fidem; et quia ignorant Christum esse legis scopum, justitiæque fontem, à quo haurienda omnis vera Dei justitia, §. 4.

§. 5. Ex ipso Moyse probat hujus justitiæ fidei excellentiam, hancque justitiam externæ factorum justitiæ anteponi debere, utpote faciliorem et utiliorem, §. 6, 7, 8.

§. 9. Omnia hujus justitiæ christianæ officia ad duo reducit: ad fidem cordis, et ad confessionem oris. Hæc duo justitiam et salutem conferunt omni indiscriminatim homini fideli, Judæus sit vel Gentilis, §. 10, 11, 12, 13.

§. 14. Ideo omnibus annuntianda: reverà fuerunt annuntiata; cœnes audierunt, sed non omnes obedierunt; plurimi Gentiles crediderunt, plerique Judæi contradixerunt: et hæc est eorum perditionis causa, §. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

CAPUT DECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **F**RATRES, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem.

2. Testimonium enim perhibeo illis, quod emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam.

3. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes

FRATRES, hæc cum maximo animi mei dolore loquor; quia propensus est in illos animi mei affectus, et vehemens est meum in illorum salutem desiderium: unde pro illis assidue obsecro, ut resipiscant et salventur.

Illorum equidem incredulitatem non excuso: hoc tamen illis testimonium perhibeo, quod aliquo Dei studio et zelo ducuntur, sed non secundum scientiam necessariam ordinato.

Quia enim ignorant veram justitiam, quam Deus dat per fidem: hinc suæ legali

CAP. X. 1. *Fratres, voluntas quidem cordis mei.....* Gr. bona voluntas. *Eudæia*, benevolentia.

Quoniam tristitia jam dixit, et tristiora dicturus est; ut omnis inimicitia tollatur suspicio, multa utilis præparatione, ait D. Chrysostomus.

Voluntas... cordis mei. Id est propensus est in illos animi mei affectus; et vehemens est mihi desiderium erga salutem ipsorum.

Et obsecratio ad Deum fit (à me) pro illis. Gr. pro Israel, etc. Id est, hinc pro eis obsecro, optans illis omnia bona, præsertim æterna.

Ergo D. Paulus Judæos non putabat ab æterna salute reprobos; frustra enim orasset pro ipsorum salute; ergo in cap. præc. non agebat de prædestinatione ad gloriam, aut de reprobatione ab illa; sed de eorum casu à justitia.

D. Pauli charitas sit zeli pastoralis exemplar.

Sic pastor oves suas in corde gerat; errantibus commiseretur, pro ipsis oret, ipsas quærat.

2. *Testimonium enim perhibeo....* Gr. testor. Prudentiâ verè paternâ reprehensiones laudibus miscet; sicque arguit quod vitiosum est, ut laudet quod laude dignum est.

Zelum habent, inquit, legis divinæ, sed non scientiâ necessariâ directum.

Quam frequens est etiam apud Christianos ille Judæorum zelus imprudens, et quanta mala perpetrat in Ecclesia! quò ardentior est, eò periculosior, si per scientiam non dirigatur.

Ut hæc vitemus et pericula et mala, intellectus cor moderetur; agamus cum cognitione, et juxta certa scientiæ et fidei principia, non secundum cæcos cordis, licet pili, sensus et motus.

3. *Ignorantes enim justitiam Dei...* probat eos zelum non habere secundum scientiam, quia ignorant veram et Deo probatam justitiam.

Justitiam Dei, id est, quâ verè et coram Deo justi reddimur, et quam habemus per vivam fidem in Jesum Christum: hinc et suam, id est justitiam legis, seu quæ per legis et legalium observantiam habetur, et quæ coram hominibus justificat; student statuere, id est, erigere, stabilire.

justitiæ mordicè adhaerent, justitiam vero Dei repellunt.

Ignorantes quòd Christus sit legis Mosalcae finis, et omnis justitiæ fons, ex quo per fidem haurienda sit justitia à quocumque fidei.

Utramque tamen justitiam distinxit Moyses, et justitiæ fidei palmam dedit : in Le-

statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.

4. *Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti.*

5. *Moses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex*

Justitiæ Dei non sunt subjecti. Suae ergo justitiæ mordicè adhaerentes Judæi, justitiam Dei repulerunt ; *justitiæ Dei*, cujus fundamentum est fides in Jesum Christum, noluerunt colla sua humiliter subdere.

OBSERVATIO MORALIS. — Judæi ignorantes veram, internam et Deo gratam justitiam, quæ oritur à fide, id est, à submissione nostra, Deo se nobis revelanti, et nos ad se vocanti, salutem suam constituere voluerunt in externa et legali illa justitia, quæ per externas observantias comparatur; et quia justitiæ Dei viam non inierunt, hinc à salute exsederunt.

Heu quot Christiani, imò et religiosi judaizant ! suam in externis observantiis justitiam collocant ; de Christo, salutis fonte, non cogitant ; ad fidem, justitiæ principium, non attendunt ; sicque in suis externis actionibus, fide et spiritu destitutis, confidentes, phantasticam, et non veram pietatem et justitiam habent.

Hunc timeamus Judaismum, et ut illum vitemus ; ad Christum, salutis fontem, oculis fidei attendamus continuè ; in ipso salutem quæramus, non in nobis ; spiritu fidel et charitatis actiones nostras animemus.

4. *Finis enim legis, Christus ; ad justitiam omni credenti :* id est, verè ignorant justitiam Dei : nam *Christus*, quem cæci respuunt, *est finis* ; scopus et terminus ; ad quem tendit et quasi manu ducit tota lex Mosalca, ad veram justitiam per illum præstandam omni in illum credenti.

Lex itaque Judæos docebat justitiam in Christo quærere, quia lex ipsa justificare non poterat ; hinc ad Christum Judæos quasi manu ducebat, ut per illum, seu per fidem in illum, veram solidamque justitiam assequerentur.

At hoc ignorantes, in via remanserunt, ad terminum non pervenerunt ; externæ legis justitiæ mordicè adhaerentes, veram et internam justitiam, quam Deus in fide et obedientia Christi constituit, rejecerunt.

Vide et tu ne alibi justitiam quæras, quàm in Christo, in fide et obedientia Christi.

Christus omnis omnino justitiæ fons est : nulla unquam, nisi ab ipso, vera justitia fuit et in veteri et in nova lego

Medium autem, seu canalis, quo fons ille, justitiam communicavit, aut communicat, fides est. Fides, inquam, non nuda et sola ; sed quæ per dilectionem operatur, seu quæ spem, pœnitentiam, bona opera, quasi mater secunda, producit.

Hoc itaque canali, te, fonti justitiæ, frequenter adjuuge ; ut suam justitiam tibi communicet. Crede in Christum, spera in Christum, dilige Christum ; credens, sperans, diligens, obedi Christo, opera fac verè Christiana.

5. *Moses enim scripsit, quoniam justitiam...* Gr. *Moses enim scribit justitiam*, quæ est ex lege ; faciens ea homo, vivet in eis. Syr. siquidem Moyses ita descripsit justitiam, quæ est in lego ; quòd qui ea peregerit, per ipsa vivet.

lege est; qui fecerit homo, vivet in ea.

vítico enim 18. de justitia legali scribens, dixit: Custodite leges meas, atque judicia, quæ qui fecerit homo, vivet in eis. Quibus verbis duo significant: primum quòd ad illam justitiam legalem habendam, multa sint facienda, *qui fecerit*, etc.; secundum quòd hujus justitiæ merces sit tantum temporanea, *vivet in eis*.

6. Quæ aulem ex fide est justitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cælum? id est, Christum deducere:

De justitia verò quæ per fidem datur, scribens Denteron. 30. ait: Ne dixeris in corde tuo: Quis in cælum ibit, Christum inde deducturus?

7. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis revocare.

Aut quis ad Inferos descendet, Christum à mortuis revocaturus! non opus est ut de hoc sis sollicitus.

Duas n. 3. indicavit justitias; externam et internam, judaicam et divinam; legalem, quæ requirit opera legis Mosalicæ; Evangelicam, quæ fidem in Christum requirit; primæ mordicis adhærent Judæi, secundam ignorant. Igitur per Moysem ipsum Judæis probat Apostolus, quòd ignorarunt, nimirum justitiam internam ab externa distingui, et illam hanc esse et faciliorem et perfectiorem.

1º Per verba Moysis ostendit justitiæ legalis conditionem. Moyses enim de justitia legali scribens, dixit, Levit. 18. 5. Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, *vivet in eis*; id est, non ponetur morte temporali, quam lex suis transgressoribus intentat: vel, *vivet in eis*, pervivet, longævus erit, vitâ vivet longâ et prosperâ. Ecce merces justitiæ factorum.

Duo itaque significantur in his verbis. Primum, quòd ad legalem justitiam habendam, multa facienda erant: *qui fecerit homo*. Secundum, quòd hujus externæ, et legalis justitiæ merces sit vita tantum temporalis, longa et prospera.

6 et 7. *Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit...* 2º Per eundem Moysem ostendit justitiæ fidei conditiones, facilitatem nempe et utilitatem: facilitatem, quia prope est in ore et in corde; utilitatem, quia salutem confert æternam.

Ut facilitatem fidei probet, Evangelio applicat verba Moysis Deuter. 30. 12. *Mandatum quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostram valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos?*

Quod Moyses dixit de mandato legis, hoc Apostolus attribuit Christo, et convenienter, ait D. Thomas; quia Christus est verbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata.

Sensus ergo accommodatus hic agnoscendus est, quo Apostolus justitiam fidei facilem esse declarat: neque enim ad illam habendam opus est, vel in cælum ascendere, vel ad inferos descendere.

Quia res difficiles significantur similitudine ascensûs in cælum, et descensûs ad inferos: hinc Apostolus, ut significet fidem non esse rem difficilem, dixit: *Ne dixeris in corde tuo... Quis in cælum ibit*, ut Christum inde faciat descendere? aut quis ad inferos descendet, ut Christum à mortuis ad vitam inde reducat? Non opus est, inquam, ut de hoc sis sollicitus, aut labores: sufficit tibi ut credes quòd revera de cælis descendit, et à mor-

Sed audi quid Scriptura dicat : Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi quærenda, quàm in corde et ore tuo : sufficit enim si credas et confitearis, quòd reverà Christus de cælo descendit, et à mortuis resurrexit; ad hæc pauca revocatur Evangelium quod prædicamus.

Quia si corde credas, et ore confitearis Filium Dei Dominum Jesum, pro te incarnatum et mortuum, atque resuscitatum; salvus eris, hic à peccatis per justificationem, aliquando à omni miseria per gloriam.

Interna enim cordis fides requiritur, ut quis sit justus; externa verò fidei professio necessaria est, ut quis sit salvus.

8. Sed quid dicit Scriptura? Propè est verbum in ore tuo, et in corde tuo : hoc est verbum fidei, quod prædicamus.

9. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitavit à mortuis, salvus eris.

10. Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.

tuis resurrexit; et hoc utrumque confitearis : ita ut corde tantùm et ore indigeas.

8. *Sed quid dicit Scriptura : Prope est verbum.....* quod de lege dixit Moyses, hoc D. Paulus transfert ad fidem quâ justificamur.

Prope... est. Res tibi facilis est et ad manum, nec alibi quærenda quàm in corde tuo et in ore tuo; ut scilicet corde credas, et ore confitearis Dominum Jesum Christum.

Secundùm Moysen hæc verba significant opus esse tantùm, ut lex legatur et corde retineatur : secundùm D. Pauli applicationem, ut Evangelium Christi corde credamus et ore confiteamur.

Hoc est, tale est, inquit, *verbum fidei;* ad hæc pauca revocatur Evangelium, quod nos Apostoli prædicamus et Judæis et Gentibus : ut scilicet credas, et quæ per fidem cognoveris facienda, opere perficias.

9. *Quia si confitearis in ore tuo.....* si corde credas et ore confitearis Filium Dei pro te incarnatum, mortuum, et resuscitatum; *salvus eris.* Hic à peccatis per justificationem, aliquando à omni miseria, per glorificationem.

Nota quòd hic solius resurrectionis fit mentio : quia articulus ille, quasi terminus aliorum, eos supponit et complectitur.

Hic completa videtur antithesis n. 5. inchoata inter externam et legalem justitiam per opera, et internam Dei justitiam per fidem; illa difficilis, hæc faciliior; illa parum utilis, hæc utilissima et nunc et in æternum : unde concludit Divus Chrys. vides quomodo Judæos omni veniâ privet, qui acceptantes quod gravius est et inefficax, negligunt quod lenè est, et illos salvo potest.

10. *Corde enim credimur ad justitiam....* fides enim cordis necessaria est, ut quis sit justus; interna quippe fides est id primum quo justificatur homo.

Ore autem confessio fit ad salutem, id est, externa autem fidei professio necessaria est ut quis sit salvus; juxta quod Christus ait in Evangelio : *Qui me confessus fuerit.... et ego confitebor eum.* Matth. 10. *Et qui me erubuerit... hunc Filius hominis erubescet.* Luc. 9.

OBSERVATIO MORALIS in n. 9 et 10.

Omnia Religionis officia in his duobus comprehenduntur; corde credere, ore et opere confiteri. Interiora in fide, quæ exterorum basis est, continentur; exteriora in confessione, quæ sit ore et opere.

11. Dicit enim Scriptura : *Hoc ex Isaia probari potest, dicit enim : Omnis, qui credit in illum, quicunque credit in illum, non pudebit non confundetur.*
12. Non enim est distinctio *Cum dicat : Omnis, quicunque, sanè tollit omne discrimen, sive Judæi, sive Judæi et Græci : nam idem Græci : Deus enim ex æquo omnium dominus est ; cujus bonitas exuberat in omnes, qui verè et sincerè illius opem implorant, juxta illud quod ait propheta Joël.*
13. Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. *Omnis, quicunque invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

Fides cordis Deum intus honorat, confessio exterius : et quia intus et exterius eum debemus honorare ; hinc non sufficit credere ; sed præterea necesse est internam fidem exhibere lingua, manibus, vita.

Qui Christum Dominum erubuerit, Christo servire indignus est, multo magis cum ipso regnare.

ALIA OBSERVATIO MORALIS in n. 6, 7, 8.

Incarpatio, mors, et resurrectio Christi præcipua indicantur fidel nostræ objecta ; at ibidem indicatur quòd nobis necessarium non sit ea mysteria penetrare ; sed Deo nobis illa revelanti credere.

Certus sum et scio quòd Deus potest facere quod non valeo capere ; credo itaque quidquid revelavit Deus, quantumcumque meum superet captum : mihi sicut et Tertulliano, credibile, quia incredibile : non pudendum, quia pudendum.

Sicut Abraham in *spem contra spem credidit*, ut fieret pater fidel ; sic in fidem contra fidem mihi credendum est, ut sim spiritualis Abraham filius.

11. *Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit..... probat ex Scriptura quòd omnis qui, ut explicatum est, credit, salvus erit ; et quod n. 4. dixit Christum justificare omnes credentes. Hæc verba sumuntur ex Isaia 28. 16. non confundetur ; id est, exspectatione suâ non frustrabitur, sed speratam assequetur salutem.*

Fides est spei nostræ fundamentum, omnis boni cælestis radix, nostræ salutis basis et substantia, hypostasis : hinc à Deo continuè petenda.

12. *Non enim est distinctio.....* Instat et explicat quod generatim Isaia dixit : *omnis*, Græcus sit vel Judæus, dummodo crediderit, quia Deus jure creationis dominus est omnium ; et aliunde abundat bonitate et misericordiâ in omnes : hinc neminem credentem, et in se confidentem repellit à salute.

13. *Omnis enim quicumque invocaverit...* Sumuntur hæc verba ex Joel. 2. 32. et hic in sensu mystico intelliguntur.

Nota quòd salutem hic invocationi tribuat, quàm suprà fidel tribuit. Sicut autem suprà sub nomine fidel intellexit professionem fidel, et consequenter bona opera, seu credere Christo et ei obedire ; ita sub invocatione intelligit invocationem cum debita fide, spe, contritione et charitate : alloquin Turcæ, hæretici, et improbi Christiani per solam Dei invocationem salvarentur.

Quàm potens et dives est oratio, in cujus manibus sunt omnes Dei divitiæ : *Petite et accipietis.... et omnis quicumque invocaverit, etc.*

Quasi tota Religio, Dei que cultus in oratione continetur, fides, spes,

Cùm autem priùs sit credere, quam invocare; quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, de quo non audierunt? quomodo audient, nisi sint qui prædicent ignotum?

Quomodo verò prædicabunt præcones, nisi missi sint ab eo cujus est Evangelium? Reverà Christus Apostolos suos in omnem terram misit, sicut prædictum est ab Isaia, dicente: Quàm gratus est adventus Evangelii præconum, pacem et bona nobis à Christo procurata annuntiantium!

14. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante?

15. Quomodo verò prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!

charitas. Fides orat, ait D. Augustinus, est radix orationis, et oratio quasi primus fidei flos et fructus.

Spes orationem fulcit; charitas accendit et meritum tribuit.

Omnis qui sic cum fide, spe et charitate oraverit; salvus erit. Talis oratio est Religionis anima; homines Deo necit; ut Deo cultum debitum exhibeant, et à Deo gratias necessarias recipiant.

Domine Jesu, doce nos orare: *Pater noster*, etc.

14 et 15. Quomodo ergo invocabunt... quomodo verò prædicabunt, etc.

Occasione accepta eorum, quæ dixit de salute promissa omnibus Deum invocantibus, Apostolus suam Gentilibus prædicationem justificat, seu reddit rationem: cur Gentilibus prædicet.

Gradatim ascendit ab Invocatione, ad fidem; à fide, ad auditum; ab auditu, ad prædicationem; à prædicatione, ad missionem: ita ut missio sit basis et fundamentum salutis nostræ.

Sine missione non fit prædicatio, sine prædicatione non est auditus, sine auditu non est fides, sine fide non est invocatio, nec adoratio, nec cultus Dei.

Hinc à primo ad ultimum relinquit colligendum quòd Deus, cùm sit omnium Dominus, dives bonitate in omnes, omniumque salutem volens, Apostolos suos ad omnes gentes miserit; ut eis suum prædicent Evangelium, cui credant; ut invocent,ificentur, et salvæ fiant; et consequenter se Dei jussu esse prædicatorem gentium.

Sicut scriptum est: Quàm speciosi... Subaudiendum videtur: reverà missi sunt, et prædicaverunt, sicut scriptum est... Isai. 52. 4. quàm speciosi, id est, quàm gratus et suavis adventus Evangelii præconum, pacem et bona per Christum nobis procurata, suis auditoribus annuntiantium, nempè peccatorum remissionem, reconciliationem cum Deo, gratiam et dona Spiritus Sancti, et infinita alia bona etiam corporalia, miraculis comprobata, quibus apparebat eos à Deo missos!

Hinc necessaria colligitur missio divina, quæ duplex est: ordinaria quæ fit auctoritate eorum, qui Dei vices gerunt, scilicet Christi Vicarius, Episcopi; extraordinaria, quæ fit immediatè à Deo per inspirationem Internam, qualis fuit missio Prophetarum. Hæc missio debet probari signis et certis argumentis.

D. Thomas ait quòd hujus missionis extraordinariæ signa sint aliquando S. Scripturæ auctoritas; ita D. Joannes interrogatus quis esset, dixit: *Ego vox clamantis: sicut dixit Isaias*; aliquando rei veritas, quæ annuntiat; aliquando miracula: addit tamen non sufficere prodigia, et probat ex Deuter. 13.

16. Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro ?

Sed, inquit, cum ad omnes missi sint Apostoli ; cum gratus sit eorum adventus ob bona quæ annuntiant : cur ergo non omnes, sed valde pauci credunt et obediunt Evangelio ? Resp. Id mirum videri non debere, cum ab Isaiâ prædictum fuerit, dicente in Apostolorum persona : Domine, quis credidit sermonibus nostris ?

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.

Colligamus ex dictis à n. 14. quòd fides ex auditu nascatur ; auditus autem per quem nascitur fides, fit ex prædicatione verbi Dei et Christi.

18. Sed dico : Numquid non audierunt ? Et quidem in

Sed nunc à Judæis incredulis quæro, cur non credunt ? an quia non audierunt ? et

Hinc discas primò quàm magnificandum verbi divini ministerium, à quo pendet mundi salus. Secundò quanto respectu audiendum Dei verbum, sive à prælatis, sive ab eis quos mittunt : cum Deus ipse nobis per eos loquatur, et in Dei nomine nobis illud annuntient. Tertio quanto studio, quantàque gravitate annuntiandum sit illud verbum à prædicatoribus, qui Dei vices gerunt, ipsiusque omnipotentis mandata declarant.

16. Sed non omnes obediunt... Gr. auscultarunt. Occurrit objectioni : Si missi sunt, si prædicaverunt, si tam speciosi sunt pedes evangelizantium ; cur ergo non omnes obediunt Evangelio ?

Respondet id prædictum fuisse ab Isaiâ, et ideo mirum videri non debere, si plerique suis vitilis, aut Judaismo affixi, Evangelium respuant, ob suam duritiam non credant.

Isaias igitur in Apostolorum persona loquens, dicit : Domine, quis credidit sermonibus quos à nobis audierunt ? quasi diceret : Valde pauci. Auditui nostro, sermoni à nobis audito.

Idem Dei verbum emollit et indurat, sanctificat et damnat ; sicut idem solis calor ceram emollit, lutum indurat. Emollit, Domine, cor meum ; adauge fidem.

17. Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Gr. Dei. Syr. Dei.

Ex citatis Isaiæ verbis infert quod jam dixerat n. 14. fidem esse ex auditu et prædicatione verbi Christi, seu Gr. verbi Dei, facta per Apostolos à Christo missos quasi legatos ; seu potius, ex dictis à n. 14. colligit quòd fides ex auditu nascatur. Intellige primò in adultis. Secundò occasionaliter : fides enim est gratuitum Dei donum, quod à solo Deo infunditur animæ.

18. Sed dico : Numquid non audierunt... Ex principio proximè posito infert, incensabiles esse Judæos ; an non audierunt ? an default illis prædicatio ? Imò verò in omnem terram, etc.

Quod de cælis in sensu literali dixit Regius Propheta, hoc de Apostollis in sensu mystico dicit Apostolus ; quasi diceret : Quomodo solos Judæos latet, quod per omnem terram resonat ?

Paulatim impletum est hoc Davidis vaticinium, sed sufficienter ad Judæorum condemnationem impletum erat D. Pauli temporibus ; tunc enim in illustrioribus urbibus Apostoli et prædicaverant et miracula fecerant ; et inde tantarum rerum fama ad omnes terras, in quibus habitabant Judæi, pervenerat.

illis prædicatio defuit? Imò verò in omnem terram exiit sonus prædicationis Apostolorum; quomodo solos Judæos latet quod per universum mundum resonat?

Sed iterum ab eis quæro: Numquid non cognoverunt et Evangelium ubique prædicari, et gentes per illud ad Deum converti? quinimò viderunt, sed illarum conversionem inviderunt; imitari verò noluerunt; utrumque à Prophetis prædictum est.

Primum à Moyse Deuter. 32. 21. in persona Dei in Judæos irati sic loquente: Ego vos, ô Judæi, qui repellitis Evangelium,

omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.

19. Sed dico: Numquid Israel non cognovit?

Primus Moyses dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem; in gentem

D. Thomas occasione hujus vaticinii Davidis petit quid sentiendum sit de illis, qui de fide nihil audierunt?

Respondet illos habere quidem excusationem de peccato infidelitatis, damnandos tamen ob peccatum originale, et alia peccata quæ addiderunt.

Addit quòd si fecissent quod in se est, Dominus eis secundum suam misericordiam providisset, eis mittendo fidei prædicatorum, sicut D. Petrum misit Cornelio, D. Paulum Macedonibus: hoc tamen, inquit, quòd faciunt quod in se est, ex Deo est, ipsorum corda movente.

OBSERVATIO MORALIS. — Judæis inexcusabiliores sunt Christiani, apud quos continuè resonat verbum Dei, et ei tamen vel non credunt, vel non obediunt; aure corporis audiunt, aure cordis non recipiunt.

Duplex est auditus verbi Dei, internus, externus; hic fit aure corporis per externam prædicationem; ille fit aure cordis per consensum datum gratiæ Dei, cordis nostri aures aperienti.

Plerique audiunt aure corporis verbum Dei; sed non audiunt aure cordis, ei non obediunt; imò factis et moribus contradicunt. Auditus externus erit contradicentium condemnatio.

Domine Jesu, da mihi cordis audientiam, cordis docilitatem, obedientiam verbo tuo, voci gratiæ et sanguinis tui.

19. Sed dico: Numquid Israel non cognovit?... Hæc interrogatione Judæos urget, et eos inexcusabiles ostendere pergit, eo quòd non tantum audierunt, sed et gentes per verbum Dei conversas viderunt: at illorum conversionem tantum abest ut imitati sint, quinimò inviderunt, et ex invidia indurati sunt in incredulitate sua; et hæc invidia et induratio reddit eos inexcusabiliores.

Ostendit autem hanc Judæorum culpam à Moyse prædictam Deuter. 32. n. 21. Ego vos.... id est, Gentilium populum, qui hætenus non fuit populus meus, et qui vixit insipienter, idola stultè adorando, sic efferam Evangelii mei prædicatione, ut vobis evadant invidendi; et reverà prævideo, vobis prædico, quòd ex illorum conversione ad æmulationem et indignationem concitabimini.

Hæc autem invidia et æmulatio notitiam præsupponit: quomodo enim qui ob Evangelium invident aliis, illud non cognoverunt?

Quot Christiani Judæos in hoc imitantur, suæque in sanctos invidia damnabiliores evadunt? verbo Dei suis moribus et vitâ contradicunt, et ob hoc damnandi sunt: sed insuper sanctos verbo Dei obediens oderunt, illis invident; hincque damnabiliores fiunt!

Ilic caveamus ne aliorum salus, ob invidiam nostram, majoris sit nostram

insipientem, in iram vos mitam.

20. *Isaias autem audet, et dicit* : Inventus sum à non quærentibus me : palàm apparui iis qui me non interrogabant.

21. *Ad Israel autem dicit* : Totà die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem.

ad invidiam et ad iram incitabo per Gentiles, qui non fuerunt hactenus populus meus, et qui hactenus insipienter vixerunt, idola stultè colentes ; sed quos ad salutem per Apostolos vocabo, et ob quorum conversionem ad indignationem concitabimini.

Isaias autem Moysem secutus, Judæorum offensam non veritus, apertè dicit in persona Christi : Inventus sum per fidem à Gentilibus, qui me non quærebant ; palàm per Evangelii mei prædicationem apparui illis ipsis, qui non me, sed idola sua consultabant.

De Israele autem idem Isaias in persona Christi dicit : Toto die expandi manus meas ad populum incredulum, et obstinatè mihi contradicentem.

damnationis occasio ; humillemus nos ob infidelitatem nostram ; gratias agamus Deo ob aliorum sanctitatem et fidelitatem ; sicque aliorum sanctimonia nostræ conversionis et sanctificationis erit occasio.

20. *Isaias autem audet et dicit....* Tandem ex Isala probat quòd aliquando convertendi erant Gentiles : Judæi autem indurandi.

Audacter enim et libere, Judæorum offensam non veritus, dicit in persona Christi de Gentibus :

Inventus sum, fide scilicet ex auditu Apostolorum conceptà : à Gentilibus, qui suis idolis intenti, nec de me cogitabant, nec me quærebant.

Palàm apparui : Gr. conspicuus factus sum ; scilicet, per Apostolorum prædicationem illis ipsis Gentilibus, qui non me, sed idola sua consulere et interrogare solebant.

Hanc habemus Deo gratiam, nos qui de Gentilium numero sumus ; nos ipse quæsit, dum ab eo eramus aversi : nobis sese manifestavit, dum de eo ne cogitabamus quidem : sed ad quid nos quæsit, et apparuit nobis ? ut salvet nos, ut suæ faciei manifestatione faciat in æternum beatos. O bonitas ! ô misericordia æternâ gratiarum actione digna !

21. *Ad Israel autem dicit* : *Totà die*. Gr. totam diem, etc. De Israele autem idem Isaias in persona Christi dicit : *Omni die*, perpetuò, frequentissimè ; toto vitæ meæ tempore, *expandi manus meas* ; per meam et Apostolorum meorum prædicationem, per infinita miracula, à me et à meis facta.

Potest etiam intelligi de extensione manuum Christi morientis in cruce pro populo isto, Christi carnifice et occisore.

At populus Judæus ad hæc omnia non attendens, incredibili obstinatione noluit credere ; imò contradixit et Christo et Discipulis ejus : et hæc obstinatio illorum perditionis est causa.

Hæc audientes, attendamus ad nos ipsos ; nonne Christi manus totà die sunt ad nos apertæ, ad dandum nobis, ad protegendum nos, ad recipiendum nos in sinu misericordiæ, ad quem vocat, cuiusque viam monstrat ? Sed heu ! nonne Judæis ingratiore, Christo corde, moribus et vità contradicimus ? nonne dona gratiæ contemnimus ? nonne ipsius auxilium repellimus ? nonne misericordiis abutimur ?

Timeamus ergo ne illorum damnationem sentiamus, quorum ingratitude nem imitatur.

Christo credamus; Christo obediamus; Christo credentes et obediētes, Deo vivamus et moriamur. Amen.

Corollarium doctrinale confirmandum quæ in præcedentis Capitis Corollario dicta sunt.

Merito Divus Joannes Chrysostomus in fine hujus capitis dicit: Vide quomodo omnium quæ suprà posuerat dubiorum apertissimam solutionem adduxerit, probans Judæorum perditionem ab ipsorum obstinatâ voluntate profectam esse, ita ut omnino veniâ sint indigni. D. Chrysostomus.

Audierunt enim verbum Dei, illud intellexerunt; illos Deus vocavit, ad illos manus extendit omni tempore, id est, sedulò vocavit; tandem, ut venirent, zelotypiæ passionem excitavit.

Fit sæpe numero, ait idem Divus Joannes Chrysostomus, ut puer vocatus à patre non accedat, sed obstinatè renuat: ubi primùm viderit alium quempiam puerum ad patrem accedere, ultro et ipse ad paternos sinus accurrit: ita ut efficiat æmulatio, quod non potuit sedula advocatio.

Sic Deus Judæorum salutem volens, illos non advocavit solum, ad ipsosque manus extendit; sed et zelotypiæ passionem in ipsis excitavit; dum Gentiles, quos ut viles aspernabantur, ad se vocavit, in suam Ecclesiam introduxit, suumque populum declaravit; verùm neque sic accesserunt Judæi; quâ ergo veniâ digni sunt? nullâ sanè.

Ubi notabis veram rejectionis Judæorum causam, ipsorum esse obstinatam in sua incredulitate pertinaciam; non verò ipsorum ab æterna salute reprobationem, de qua non agit, et ad quam non recurrit Apostolus; sed ad ipsorum incredulitatem, et contradictionem.

Gentes verò vocatæ, quæsitæ, venerunt, consenserunt. *Apparui*: conspicuus factus sum. Ecce gratia præveniens et vocans. *Inventus sum*: inventum apprehenderunt gentes; conspicuum agnoverunt, et in ipsum, adjuvante Dei gratiâ, crediderunt. Ecce cooperatio et salus gentium.

Sicque totum hoc Caput confirmat quod in præcedenti Capite dictum est.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

QUIA in cap. 9 et 10. docuit Apostolus Gentiles per fidem ad justitiam et salutem ascitos; Judæos verò ob infidelitatem suam à justitia et à salute rejectos.

Hinc in hoc undecimo capite Judæos solatur, Gentilibus autem abscindit ansam gloriandi.

Primo itaque versu Judæorum lenit dolorem, ex eo quòd non omnis Israel à Deo sit repulsus; idque primùm suo Paulus exemplo probat; *Nam et ego Israelita sum*, et tamen fidelis; deinde et Dei testimonio Eliæ dicentis: *Reliqui mihi 7000*, etc. sicut hujus Prophetæ temporibus multos sibi Deus fideles servos reservavit in Israel; sic et nunc per suam gratiam.

ÿ. 7. Rem palàm aperit, scilicet quòd isti multi fideles, per Dei gratiam reservati, in minore sint numero; cæteri autem omnes in maximo numero excæcati sint, juxta Prophetarum vaticinia, quæ citat ÿ. 8, 9, 10.

Hinc ÿ. 11. rursus Judæos solatur; sicutamen ut simul Gentiles doceat non superbire; nec Judæos spernere, tum quia hic Judæorum lapsus non est irreparabilis; tum quia hic eorum casus fuit Gentilibus salus: si autem eorum lapsus fuit mundi salus, quid erit eorum integra conversio?

ÿ. 13. Paulus gentium Apostolus Gentiles monet se suum sic inter eum ministerium implere, ut etiam Judæorum saluti per æmulationem procurandæ intendat (suum ergo Gentiles imitentur exemplum), quia Judæorum ad fidem assumptio erit quasi mundi resurrectio.

ÿ. 16. Judæi sunt è massa sancta, et in sanctis Patriarchis Deo consecrata; sunt rami è radice sancta: licèt autem eorum quamplurimi sint fracti, et Gentiles in eorum locum insiti, ne tamen propterea Judæos spernant Gentiles, tum quia ipsi in radice Judaica sunt insiti; tum quia et ipsi possunt facilè frangi et excidere: si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, quantò minùs insititiis. Dei itaque in Judæos severitatem metuant; Dei erga se bonitatem ament, et suà fidelitate conservent.

ÿ. 23. Judæi, si ab infidelitate sua velint recedere, suæ rursus oleæ inserentur, et eò faciliùs, quò naturales sunt rami. Revera inserentur, ubi plenitudo gentium in Ecclesiam intrárit; tunc enim et tota

Judæorum natio ad Christi fidem convertetur, Deo ob patres semper chara.

†. 30. Sicut aliquando Gentiles fuerunt increduli et per Dei misericordiam, occasione incredulitatis Judæorum ad fidem sunt adducti; ita vicissim Judæi, Gentilium exemplo provocati, aliquando credent in Christum, Deique misericordiam consequentur : conclusit ergo Deus omnes sub peccato, ut omnium misereatur.

†. 33. Et hæc, id est, et hanc fidelitatis et infidelitatis vicissitudinem in Judæis et Gentilibus, hancque Dei erga utrosque providentiam admirans Apostolus, exclamat : O altitudo ! etc.

CAPUT UNDECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **D**ico ergo : Numquid Deus repulit populum suum ? Absit. Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin;

2. Non repulit Deus plebem suam, quam præcivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adversum Israel :

3. Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt : et ego relictus sum solus, et quærent animam meam.

Dixi Judæos à Deo repulsos; sed nunc quæro : Ergone Deus populum suum planè repulit? Non hoc dico : Ego etenim sum ex illo populo, non ascitilius; sed ex stirpe Abraham, de tribu Benjamin progenitus; et tamen fide Christianus, imò et Apostolus Christi.

Non repulit Deus eam plebis suæ partem, quam prævidit gratiæ suæ fore fidelem, et in Christum credituram. Certè vos non latet quod in lib. 3. Regum scriptum est, ubi Elias Deum alloquens, Israelcem incusat, quasi totus à Dei cultu defecerit, et ad idololatriam delapsus sit.

Domine, inquit, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua subverterunt : et ego solus tui cultor relictus sum, et quærent auferre mihi vitam meam.

CAP. XI. 1. *Dico ergo : Numquid Deus repulit populum...* Quia superius dixi, Judæos ob incredulitatem suam à Deo rejectos, et à justitia cecidisse; gentes autem propter fidem ad justitiam ascitas; objicit sibi per interrogationem : Ergone verum est quòd Deus populum suum repulerit, ne fiat particeps benedictionum in Christo promissarum?

Absit. Respondet quòd non; idque suo probat exemplo : nam et ego Israelita sum, et tamen fidelis, Christianus, et Apostolus.

2. *Non repulit Deus plebem suam, quam præcivit,* id est, non repulit eam plebis suæ partem, quam præcivit gratiam sibi gratis oblatam sponte admissuram, fore fidelem, et in Christum credituram.

An nescitis in Elia, id est, in Eliæ persona; vel de Elia per Hebraismum. An nescitis quid Scriptura 3. Reg. 19. dicat, ubi Elias zelo Dei motus, colloquitur cum Deo contra Israelcem, quasi totus à Dei cultu defecerit, et ad impietatem et idololatriam delapsus fuerit?

3. *Domine, Prophetas tuos occiderunt...* Hæc dicit Elias mœrore confectus, et omnia putans deperdita, seque solum Dei cultorum existimans esse superstitem. Nec enim Deus Prophetas suos de omnibus certos facit; sed illis sæpe et electis suis manifestat tantùm mala quæ fiunt, et quæ Deum inhonorant; ut illos exerceat et probet, eorumque zelum accendat.

Altaria tua suffoderunt, id est, in tui contemptum everterant. Hæc altaria, de quibus hic, erant illa quæ in decem tribubus Israel erant in excelsis exstructa, tempore quo non permittebatur ad templum ire; siquæ cessare videbatur, lex Deuter. 16. 2. quæ id fieri vetabat. Hæc altaria imple ab Achab et Jezabel eversa sunt, quia ex odio Dei, cultusque divini; piæ ab Ezechia et Josia eversa sunt, quia vetita, Deuter. 16.

Sed quid Eliæ sic loquenti divinitus responsum est? non tu solus, ut putas, verus Dei cultor, idola non adoras: sed per gratiam meam septem millia virorum mihi reservavi, qui non curvaverunt genua coram idolo Baal.

Sic et in hoc legis Evangelicæ tempore pauci Judæi credentes in Christum, per gratiam Dei electionem justificati sunt: paucos dico et quasi reliquias, præ multitudine incredulorum, licet illi pauci verè sint multi.

4. Sed quid dicit illi divinum responsum? reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal.

5. Sic ergo, et in hoc tempore, reliquiae secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.

4. *Sed quid dicit illi divinum responsum...* id est, non omnes, ut putas, ad idola deflexerunt, vel occisi sunt: sed per gratiam meam conservavi et à nece, et ab idolorum cultu septem millia, qui genua non flexerunt ante Baal. Gr. τῇ ἑκτάῃ femin. id est, statuæ Baal... *septem millia*, id est, multa millia, finitum pro infinito.

Septenarius numerus apud Hebræos significat multitudinem, propter sabbatum, ait Cornel. à Lapide, et exemplis probat.

OBSERVATIO MORALIS. — Ab exemplo Eliæ discamus gloriam Dei zelare, de ipsius offensis dolere, mœrore confici ob paucitatem eorum qui ipsam verè diligunt et colunt, qui veritatem sectantur, justitiamque tuentur; at divino edocti oraculo, ne judicemus, ne diffidamus; sed Deum adorantes, ipsius nos voluntati subiciamus, confisi et persuasi quòd sit omnipotens, nullumque permittat malum, quin ex eo bonum aliquod sit eliciturus.

Persuasi præterea quòd quantuscunque videatur esse peccatorum numerus, multos tamen Deus à seculi corruptione conservat; multos habet servos sibi fideles, et qui genua ante idola non flectunt, sed qui ipsum piè colunt.

Illis ergo fidelibus Dei servis unamur animo, licet nobis sint incogniti, et cum illis Deum verè colamus, adoremus.

Sanctos suos Deus conservat, abscondit, custodit: *Conserve me, Domine, quoniam defecit sanctus. Absconde me sub umbra alarum tuarum. Custodi me ut pupillam oculi*: quoniam speravi in te et in auxilio gratiæ tuæ.

Ama nesciri et de ignotorum, absconditorum fidellum esse numero. *Novit Dominus qui sunt ejus.* Hoc tibi sufficiat.

Absconde me, Domine; at absconditum conserva, custodi, protege.

Si nos lateat divini providentiæ ratio, quod sæpe fit, maxime, ubi res susque deque versæ videntur; ignotum tamen Deum tunc adoremus, et invisibilem cum Moyse, tanquam videntes sustineamus.

5. *Sic ergo et in hoc tempore.* Promulgati scilicet Evangelii, *reliquiæ*, id est, pauci Judæi credentes in Christum: pauci, inquam, præ infinita non credentium multitudine; ita ut paucæ reliquiae videantur; licet revera illi pauci multi sint et innumerati.

Salvæ factæ sunt; id est, justificatæ sunt: justificatio est salus à peccato et æternæ salutis inchoatio.

Secundum electionem gratiæ; id est, per electionem gratuitam.

• De justificatione hic agi probatum est in c. 9. Vide corollarium cap. illius noni.

Justificatio autem est gratuita, nullum adhuc meritum supponens in justificando; etiam positis in illo dispositionibus ad justificationem prærequi-

6. Si autem gratiâ, jam non ex operibus : alioquin gratia jam non est gratia.

7. Quid ergo ? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus : electio autem consecuta est : cæteri verò excæcati sunt :

8. Sicut scriptum est : dedit illis Deus spiritum com-

Si autem hæc electio gratuita est, ut dixi : ergo justificatio non fit ex operibus legis, sed gratis ex virtute Christi, per fidem vivam nobis applicatâ.

Quid est igitur quod doceo ? nimirum quod major pars populi Israelitici, quæ justitiam ex operibus legis quærebat : eam non est assecuta ob incredulitatem suam ; minor autem illius populi pars, in Christum credens, electa est ad justitiam : cæteri verò incredulitate suâ excæcati, et obdurati sunt.

Sicut ab Isaia cap. 29. 10. prædictum est : quia Deo rebelles Christum rejece-

ritis, v. g. positâ fide, pœnitentiâ, et aliis dispositionibus, justificatio est gratuita et secundum electionem gratiæ : quia hæ omnes dispositiones nullum propriè dictum jus tribuunt ad justitiam ; nec enim suâ naturali vi et efficaciâ disponunt ad justitiam, sed quia Deo placuit ita constituere.

Hinc quærenti cur fidelis pœnitens fuerit à Deo justificatus, responderi potest, 1° quia se per gratiam disposuit ; 2° quia Deus gratis voluit : utrumque enim verum est sensu explicato.

Et hinc Cornel. à Lap. et post ipsum Tyrinus putant conciliari posse Sanctorum Patrum locutiones dissidentes. v. g. D. Chrysostomi dicentis hunc ad justitiam electum ; quia gratiæ consentiens credidit. D. Aug. dicentis : quia Deus hunc gratuito ad justitiam elegit.

6. Si autem gratiâ, jam non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia ; additur in Græco : Si autem ex operibus, non ampliùs est gratia ; alioquin opus non ampliùs est opus. Syrus habet similiter ; et Arab. versio. Hanc tamen additionem superfluam et non ad D. Pauli mentem arbitratur Erasmus.

Occasione ejus quod dixit Immediatè, secundum electionem gratiæ, iterum inculcat quod docuit suprâ : justificationem fieri, non ex operibus legis ; sed ex virtute Christi, quæ per fidem vivam nobis applicatur : alioquin justificatio, quam constat esse gratuitam, non esset gratia, sed merces.

7. Quid ergo ? quod quærebat Israel, hoc... Gr. quod inquit Israel, etc.

Quid ex dictis sequitur ? quòd major pars populi Israelitici, qui quærebat et adhuc quærit justitiam, illam tamen non est assecutus : quia non quærit ubi et quomodo oportet ; quærit enim ex operibus legis ; cum debeat quærere ex meritis Christi, per fidem sibi applicatis.

Electi autem... Id est, minor pars illius populi, Judæi, nimirum, qui Christi fidem amplexi sunt ; hi à Deo electi ad justitiam, illam assecuti sunt.

Cæteri vero excæcati sunt... Gr. obduruerunt. Syr. corde suo obcæcati sunt ; id est, cæteri verò qui Christi fidem non amplexi fuerunt, excæcati sunt et indurati. Directè et propriè à se suæque malitiæ ; indirectè verò à Deo deserente, ut dictum est cap. 9. n. 18, 21, 22.

8. Sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum... ostendit hoc prædictum fuisse ab Isaia, cap. 29. n. 10. cuius sensum exprimit Apostolus, non verba.

Spiritus compunctionis : seu, ut ait Isaias, soporis : est somnus altissimus et profundissimus, qui oculorum et aurium omnem sensum adimat : quasi oculi essent acu compuncti, excæcati.

runt; dedit illis Dominus spiritum soporis, qui omnem illis adimat sensum; ita ut oculos habentes, non videant, et auribus non audiant. Tales sunt erga Christum in hunc usque diem.

Idem prædixit et David dicens psal. 69. 23. mensa illorum vertatur illis in laqueum, quo capiantur, et in offendiculum, in quod impingant; hocque illis eveniat in justam suæ punitionis vindictam.

Obscurentur mentis eorum oculi; ita ut cœlestia nec videant, nec desiderent: sed mente et corde curvi, et ad terram propensi, terrena tantum videant, et sapiant.

punctionis: oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.

9. Et David dicit: Fiat mensa eorum in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis.

10. Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva.

Hunc spiritum dedit Deus deserendo eos suæ malitiæ, ut suprâ.

Oculos ut non videant.... hoc sopore lethargo sepulti; nec Christi miraculis, nec prædicatione expergefacti sunt: videntes non viderunt, audientes non audierunt. Vide etiam Isai. cap. 6. n. 10.

9. *Et David dicit: Fiat mensa eorum...* Id est, mensa spiritualis, mensa verbi divini; sacra Scriptura, coram ipsis expansa, quasi mensa, in qua spiritualiter delicientur, et eorum anima saginetur; vertatur ipsis in laqueum, quo capiantur; et in offendiculum in quod impingant. Hocque contingat illis in *retributionem*, in *retaliationem*, ait Div. Chrys. seu justam vindictam suæ punitionis; quia ex sacris scripturis noluerunt Christum agnoscere.

10. *Obscurentur oculi eorum...* per oculos intellige mentem; per dorsum, voluntatem; quasi diceret: Cœlestia nec videant, nec desiderent: sed cœlesti lumine privati, terrena tantum sapiant, quærant; mente et corde curvi et ad terram propensi.

Et hoc in sensu mystico secundum D. Paulum. Alius est enim sensus literalis in Davide.

OBSERVATIO MORALIS. — In his Prophetarum verbis prædicatur miserandus Judæorum status, usque in hodiernum diem perseverans: quasi ipsorum oculi et aures transpuncta et effossa essent, nec vident, nec audiant; imò sacra Scriptura sit illis in laqueum et in scandalum; quia ipsa abutuntur ad suam perniciem; ita ut tenebras et mortem trahant, unde lucem et vitam deberent trahere.

Sed cheu! quam bene hisdem versibus exprimitur Christiani, Deo indelisi, justa punitio!

Spiritu soporis, stupiditatis, et compunctionis à Deo percutitur: videns non videt, audiens non audit; quasi dormiat, mentem et animum sopitum habet; et hoc à Deo et justè: videre et intelligere noluit; quasi hebes, vecors et extensus nec videbit, nec intelliget.

Hæc ergo cæcitas, sicut induratio, sit ab homine et à Deo: sicut Pharo præus induravit cor suum, Deus postea cor Pharaonis induravit: Ita quia Christianus lumen gratiæ reject, dixitque *recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus*. Job. 21. hinc: *Deus illum sinit palpare quasi in tenebris, et errare quasi ebrium*. Job. 12. 25.

In hoc misero cæcitatibus et voluntariæ surditatis statu, lux ei lucet, non attendit: verbum illi loquitur, non audit: sacra Scriptura sit illi in laqueum et in scandalum: indeque tenebras et errorem trahit; unde lucem

11. Dico ergo : Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus ut illos æmulentur.

Sed quæro : Ergone maxima pars Judæorum ita lapsi sunt, ut prorsus conciderint, sine ulla spe resurgendi? Imò verò resurgent. Interim eorum casu Deus utitur tanquam occasione ad salutem gentium; et aliquando Gentilium conversione utetur ad excitandam Judæorum æmulationem, ut et ipsi convertantur.

12. Quòd si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ Gen-

tiarum mundi, per dilatationem fidelium inter gentes toto orbe diffusas : et si re-

et veritatem habere deberet sacra Eucharistia, mensa spiritualis, sit illi mors et venenum : panis vitæ, quo abutitur, sit illi deterioris : mortis occasio.

Hinc quid accidit? de tenebris ruit in tenebras, de surditate in surditatem, de morte in mortem; cœlestia nec videns, nec sapiens, terrena tantum videt, sapit et desiderat : mente et animo curvus, et ad terram propensus.

Veri Christiani conversatio in cœlis est : peccatoris verò dorsum semper curvum est; ejusque conversatio tota in terris.

Hæc est peccatoris justa retributio : avertit se à Deo, ut ad creaturam se converteret; aversus à Deo manebit, et ad terram conversus, velut brutum incurvatus.

Num et ego ipse sum in hoc miserabili statu? cœlestia non videns, ad divina surdus, mente et corde curvus in terram. *Ne avertas faciem tuam à me, Deus! Ne projicias me à facie tua, et Spiritum tuum, etc. Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.*

11. Dico ergo : Numquid sic offenderunt... quia dixit cæcæcos esse plebsque Judæos et de illis impleta esse Prophetarum vaticinia; quærit an sic ceciderint, ut eorum casus sit irreparabilis, et sine ulla spe aliquando resurgendi.

Absit, inquit, veniet enim tempus, sub finem mundi, quo respiciant omnes : interim illorum delicto et casu Deus uti voluit, tanquam occasione conversionis et salutis Gentium : et conversione Gentilium uti voluit ad accendendam Judæorum æmulationem, ut et ipsi convertantur.

Adorandam sanè Dei consiliorum profunditatem! Judæorum casum in incredulitatem permisit, ut Apostoli ad gentes prædicationem suam transferrent, et Gentiles converterentur : et ut ex Gentilium conversione sequeretur Judæorum æmulatio, et imitatio; seu ut Judæi videntes bona sibi promissa et à se neglecta, transferri ad Gentiles, illos æmulerentur et imitarentur.

Itaque ex Judæorum casu, Gentilium vocatio et salus : ex Gentilium salute aliquando Judæorum salus et conversio.

12. Quòd si delictum. Gr. ruina, seu casus. Syr. lapsus : quòd si lapsus Judæorum fuit occasio divitiarum mundi; seu cessit ac redundavit in spirituales mundi divitias; scilicet in salutem copiosè præstitam Gentibus, toto orbe diffusis.

Et diminutio, rejectio Judæorum non credentium, cessit ad multitudinem Gentium convertendam : *quantò magis plenitudo eorum!* supplio, erunt divitiæ mundi et divitiæ Gentium, id est :

Quantò magis universus Israel in fine mundi credens Christo, ditabit Gentes et ad se imitandum provocabit!

jectio Judæorum incredulorum fuit occasio sanctificandæ multitudinis infinitæ Gentilium; quantò magis plenaria omnium Judæorum conversio mundum et Gentiles ditabit!

Vobis enim Gentilibus palàm dicere non vereor, quòd quatenus sum gentium Apostolus, Apostolatûs mei ministerium honorificabo.

Nihil non faciens vestrâ quidem causâ, sed et etiâ ut vestræ sanctificationis exemplo, quasi stimulo, excitem Judæos contribules meos ad æmulationem vestri; sicque provocati saltem eorum aliqui convertantur ad Christum, et salventur.

Si enim eorum ob infidelitatem rejectio,

tium: quantò magis plenitudo eorum!

13. Vobis enim dico Gentibus: quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo.

14. Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.

15. Si enim amissio eo-

Itaque in fine mundi convertentur Judæi credentes in Christum, suoque exemplo trahent ad Christum quotquot supererant ex Gentibus infideles.

Iterum mirare et adora D. Sapientiæ profunditatem, quæ omnibus ad suos fines utitur; etiâ ex illis quæ suæ sunt opposita voluntati, suam perficit voluntatem; ex multitudinis Judæorum incredulitate elicuit salutem multitudinis Gentium per fidem; sicque paucitas Judæorum credentium facta est opulentia mundi per fidem Gentibus communicatam.

Hominum itaque malis bene Deus utitur; et ex malo bonum elicit.

Hoc edoctus Dei voluntatem in omnibus adora; in omnibus, et ex omnibus gloriam Dei spera, et expecta: quantumcunque res videantur labefactæ, ex illis suam Deus gloriam eliciet et aliquod bonum: et ob hoc bonum consolare et Deum lauda.

13. Vobis enim dico Gentibus... Syr. vos autem alloquor, gentes, etc.

Ad Gentiles, seu potius ad Christianos, ex gentibus conversos, sermonem dirigit; eosque monet Judæis incredulis compatî; illos non spernere, imò ipsorum conversionem verbo et exemplo satagere; ad hocque Gentiles suo provocat exemplo.

Vobis itaque dico, Gentiles, quòd quandiu vester Apostolus ero, Apostolatûs mei ministerium verbis, exemplis et miraculis honorificabo.

14. Si quomodo ad æmulationem provocem... ut hoc quasi stimulo Judæos excitem ad æmulationem vestri, sicque vestro provocati exemplo, ad Christum convertantur saltem aliqui, plenitudine eorum ad aliud tempus reservatâ.

D. Paulus suum ministerium tribus honorificavit, ait D. Thomas, 1° moribus, multâ præcipuè patientiâ in omnibus exhibeamus nos... 2. Cor. 6. 4.

2° gratis et sine sumptu ubique prædicando, 1. Cor. 9. 18.

3° maximâ omnium Ecclesiarum sollicitudine, 2. Cor. 11. 28.

His tribus ministerium suum honoret minister Christi: sit sanctus; gratis ministret; sit sollicitus. D. Paulus Judæos fratres et contribules suos in ordine ad salutem æternam diligit; in illis nullam nisi pro cœlesti gloria desiderat æmulationem. Sic omnes Christi ministri suos, sive parentes, sive amicos diligant.

15. Si enim amissio eorum reconciliatio est... Gr. si enim abjectio; id est, si rejectio majoris partis eorum fuit occasio reconciliationis gentium, per

rum, reconciliatio est mundi : quæ assumptio nisi vita ex mortuis?

16. Quod si delibatio sancta est, et massa : et si radix sancta, et rami.

17. Quod si aliqui ex ra-

fuit occasio mundi cum Deo reconciliationis; quid erit eorum ad fidem conversio, nisi quasi quædam mundi à mortuis resurrectione? hanc itaque conversionem et vos mecum optate.

Hæc Judæorum ad fidem conversio, et per fidem vera sanctificatio, eò magis speranda est; quòd hic populus sit in suis patribus, et in sua radice moraliter sanctificatus; sicut fruges per primitias sanctificentur, et rami arboris per radicem sanctam, quæ suam quasi sanctificationem in ramos trajicit.

Fateor quòd aliqui rami ab arbore hac

totum terrarum orbem diffusarum; quæ assumptio, id est, quid erit illorum conversio, eorumque ad fidem assumptio, seu adjunctio?

Nisi vita ex mortuis? id est, perinde erit ac si mundus ex una sui parte mortuus, integrè reviviscat, illorum ergò, et vos et ego debemus optare conversionem.

16. Quod si delibatio sancta est, et massa..... Gr. quòd si primitiæ. Syr. sed si primitiæ sanctæ.

Duas metaphoras ostendit non asperuendos esse Judæos, nec fugiendos; imò sperandam illorum conversionem, et ad hoc laborandum, utpote qui legalem et naturalem quamdam habent sanctitatem, verumque sperandi locum, in quocunque sint statu; et consequenter possunt converti, Christique fidem amplecti.

1ª Metaphora sumitur à primitiis, seu ab ea oblatione quæ fiebat de frugibus maturis, et quæ totam massam sanctificabat morali quâdam æstimatione; ita ut reliquum, v. g., frumenti coquere, et ex eo vesci liceret.

2^a Sumitur à radice, quæ ramos sanctificat; quasi diceret: Apostoli et primi discipuli, Christianorum primitiæ, sancti sunt, et Evangelium amplexi sunt, ergo, etc. etc. Patriarchæ, Prophetæ, Patres Judæorum sancti sunt: ergo, etc.

Hoc loco Calvinus abutitur ad probandum pueros Christianorum baptismo non egere; sed malè: non enim loquitur hic Apostolus de sanctificatione, quæ reddat amicos Dei, sed de sanctitate metaphorica, quæ Deo consecrat et appropriat; sicut locus, vestis, pecunia dicitur sancta.

Alioquin eodem argumento probaretur etiam adultos Christianorum filios, imò omnes Judæos esse sanctos, utpote sanctorum filios, et consequenter nec Baptismo, nec aliis sacramentis indigere.

Hoc ergo tantum probat Apostolos et Patriarchas Judæis quamdam suæ sanctitatis umbram conferre, quæ dat locum sperandi veram sanctitatem: et ideo nec sunt spernendi, nec fugiendi, sed illorum salus speranda, et ad hoc laborandum.

Quis de proximi salute desperet? præcipuè de salute Christiani, in sanguine Christi per Baptismum sanctificati? quis è contrà proximi sui, quancunque peccatoris, salutem non speret et ad illum convertendum, verbo, oratione, exemplo non labore? cum tantum jus ad sanctitatem habeat in sanguine Christi: in hoc ergo pretioso sanguine confisi, oremus, laboremus, pro peccatorum conversione et salute.

17. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt... quòd si quidam ex ramis arboris

sancita defracti sunt; tu autem, ô Gentilis, cum esses olea sylvestris et infructuosa surculus, insitus es inter ramos illius arboris, cujus radix sancita; et factus es particeps succi pinguis, quem naturales rami ex olea radice sugunt:

Illic vide ne propterea glorieris adversus ramos rejectitios; quod si efferis animo, memento quod à radice Judaica sustineris et foveris; illa nihil à te trahit, tu verò ab ea fidei spiritum habes; illa nihil tibi debet, tu multum illi.

mis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es.

18. Noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te.

Judaicæ fracti et revulsi sunt ab arbore, id est, à fide et à iustitia parentum. Patriarchæ enim in Christum venturum crediderunt, posteriores autem Judæi præsentem non receperunt.

Tu autem cum oleaster esses... id est, tu autem, ô Gentilis, cum esses olea sylvestris et infructuosa; id est, ex radice infideli et idololatra, ex qua nullum divinæ Gratiae succum poteras attrahere: *insertus es in illis*; id est, insitus est inter ramos illius arboris, cujus truncus et radix sancita: *et socius radicis*... et factus es particeps radicis, et succi pinguis, quem naturales rami sugunt ex radice oleæ, id est, per fidem insertus corpori Ecclesiæ; unâ cum fidelibus Judæis participas eundem spiritum fidei, et gratiæ, quem habuerunt SS. Patriarchæ.

18. Noli gloriari adversus ramos... fractos scilicet, multò minùs adversus ramos adherentes.

Quod si gloriaris... id est, quod si illis insultare tibi subrepat, dicetur tibi, quod tu, qui ramus es insitus, non sustentas radicem, nec in eam succum trajicis; sed è contra radix Judaica te sustentat et ab ea succum fidei Christianæ, imò Christum ipsum acceperis: ideo adversus Judæos non debes gloriari, sed erga illos humiliter te gerere.

Abraham, Isaac, Jacob, Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli Judæi fuerunt: illi autem sunt radix olivæ. Sumus enim *superædificati super fundamenta Apostolorum et Prophetarum. Hinc salus ex Judæis est.* Joan. 4.

Nec illis itaque insultemus: radix nostra sunt; ab illis fides et salus nostra; quin potius illis compatiatur; pro illis oremus; pro nobis timeamus; ne fortè et nos cadamus.

Nihil nobis debent Patriarchæ; nos illis multum debemus, et consequenter eorum filii propter illos.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS. — Ecclesia Dei est oliva, quia arbor pulchra, et fructifera; hujus olivæ radix sunt Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli: pinguedo hujus olivæ est abundantia gratiæ Spiritus Sancti, quam habuerunt præ omnibus Apostoli. Unusquisque Judæus fidelis hujus olivæ ramus erat: perique fracti sunt per suam infidelitatem. Nos Gentiles, per fidem, in illorum locum inserti sumus, Patriarchis associati, Apostolorum socii, participes gratiæ, etc.

Ob hoc gratias agamus Deo: ob hoc in Domino gloriemur: at ne gloriemur adversus Judæos, ne despiciamus ramos fractos, etc.

Sic cum aliquem cadere aut cecidisse cernis, illi compatere, ora pro ipso; time pro te, timens et humiliatus roga pro te, dicens: *Conserve me, Domine, quoniam defecit Sanctus.*

19. Dices ergo : Fracti sunt rami ut ego inserar.

20. Bene : propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas : noli altum sapere ; sed time.

21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit , ne fortè nec tibi parcat.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei : in eos quidem , qui ceciderunt , severitatem : in te autem bonitatem Dei , si permanseris in bonitate , alioquin et tu excideris

Fortè gloriandi ansam arripies , dicens : Fracti sunt naturales rami , ut ego Gentilis insererer.

Concedo quod dicis ; sed memento quod propter suam incredulitatem fracti sunt : tu autem per fidem oleæ insertus es , et in ea nunc stas ; ne propterea superbias , sed potiùs time , ne , sicut et illi , per infidelitatem frangaris et decidas.

Si enim Deus naturales ramos ob infidelitatem rejecit ; vide ne , si à fide deficias , et te similiter frangat et rejiciat.

Ut ergo non superbias , sed ut cum humilitate Deo gratias agas ; vide et time ex una parte , Dei in Incredulos severitatem , ex altera verò parte , Dei erga te , qui credis , bonitatem ; hancque in te Dei bonitatem fide et bonis operibus conserva : alioquin et tu amputaberis , et rejicieris amputatus.

19. Dices ergo : Fracti sunt... Sed dices fortè , hincque gloriandi ansam accipies : *fracti sunt rami naturales , ut ego Gentilis eorum loco insererer : sicque me Deus prætulit illis.*

20. Bene , propter incredulitatem... Gr. pulchrè ; id est , rectè dicis ; concedo quod dicis , fracti sunt ut inseraris. Sed memento quòd propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas ; id est , per fidem et propter fidem oleæ insertus es , et in ea nunc stas ; Noli altum sapere. Gr. no efferaris animo. Syr. ne effertor mente tuâ ; id est , ne propterea superbias , ac gloriaris ; sed potiùs time ; quia fides , quâ oleæ inhaeres , non te sic agglutinat , quin possis excidere ; time ergo ne propter infidelitatem exideas ab ea , sicut et illi.

Hinc bene contra Calvinum infertur , quòd fides possit amitti ; cum Apostolus hujus amissionis timore reprimat Gentilium arrogantiam.

21. Si enim Deus naturalibus ramis.... Si enim Deus Judæos , naturali origine , à sancta Patriarcharum radice ortos , propter infidelitatem cadere permisit ; et ob eam , ab Ecclesia expulit ; quanto magis id timere debet Gentilis institutus , si fidem humilitate non servet.

Hinc collige quòd humilitas sit fidei custos : Christo per fidem et gratiam adhæremus : fidei autem et gratiæ custos est humilitas : itaque timeamus , humiliemur , eum timore et humilitate Deo gratias agamus.

22. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei. Ut cum timore et humilitate Deo gratias agas , ex una parte , Dei severitatem in Incredulos , præ oculis habe ; et ex alia parte Dei , bonitatem in te , qui credidisti.

Si permanseris in bonitate , id est , si hanc Dei in te bonitatem studeas retinere ; non tantùm in fido perseverando , sed et secundùm fidem piè vivendo , divinæ bonitati correspondendo ; alioquin et tu excideris , id est , et tu amputaberis et decides ab olea , id est , Ecclesia.

OBSERVATIO MORALIS. — Fidei omnia debent in bonum cooperari , et peccata et gratia : aliorum peccata nos debent humillare ; gratia nobis exhibita debet nos in Dei amorem accendere ; severitas Dei in peccatores debet nobis

Sed et Judæi, si suam deserant incredulitatem, rursus in hanc sanctam oleam inserentur: id enim omnipotenti Deo non tantum possibile, sed et facillimum.

Nam si tu, Gentilis, præter morem ex oleastro excisus es infrugifero, et frugiferæ insertus olivæ; quantò facilius Judæi, qui sunt rami naturales, suæ rursus inserentur olivæ!

23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus iterum inserere illos.

24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam; quantò magis ii, qui secundum naturam, inserentur suæ olivæ?

timorem incutere; benignitas Dei in nos, debet gratos, fideles, perseverantes reddere.

Cum ergo aliquem cadere videmus, timeamus casum; compatiatur cadenti, oremus pro illo; ille hodie, ego cras. Quid de me foret in tali occasione, in talibus circumstantiis? gratias Deo, quod non ceciderim.

Dei bonitatem in nos attendentes tot et tantas conferentem gratias, grato et humili simus animo, Deum amemus, laudemus, colamus, in ejus amore et cultu perseveremus.

Perseverantia, ut ex hoc textu patet, certissimum est prædestinationis signum; at de quo nemo certus, ut etiam hinc patet.

23. *Sed et illi, si non permanserint....* Sed et Judæi, si suam perfidiam deserant, velintque credere, rursus inserentur in hanc oleam Ecclesiæ.

Potens est enim Deus.... et nihil ipsum præter incredulitatem impedit, quin iterum inserat.

24. *Nam si tu ex naturali...* quasi diceret hoc Deo non tantum possibile, sed et naturæ suæ facilius. *Nam si tu, Gentilis, ex idololatra gentilitate, quasi ex sylvestri et agresti olea excisus es, et contra naturam hujus oleastri, insertus es in bonam olivam Ecclesiæ.*

1º *Est contra naturam*, quod oleaster in oleam inseratur, seu est contra morem agricultoræ, quod arboris malæ ramus inseratur in bonam; è contra surculus bonæ inseritur in truncum malæ.

2º *Est contra naturam*, quod oleaster insitus ferat fructum olivæ; illud enim quod inseritur, crescit et fructum fert sibi proprium.

Nos tamen Gentiles per Baptismum in Christo sumus insiti, ut Christianos fructus habeamus.

Quantò magis is, qui secundum naturam; id est, qui secundum naturalem propagationem à sanctis et fidelibus Patriarchis prognati sunt, et consequenter sunt naturaliter de populo Dei. Quantò magis, inquam, rursus inserentur suæ olivæ pristinæ, si suam deserant peritiam, ut credant in Christum.

• **OBSERVATIO MORALIS.** — Ex dictis collige, quod sicut de Dei bonitate nunquam præsumendum est; sic de nullius hominis salute unquam desperandum.

Nunquam præsumendum: quia, ut ait D. Chrysost. abusus gratiæ tremendum est: nam ob hoc ipsum, quod bonus factus est erga te Deus, timendum tibi: non enim immota tibi bona manebunt; si torpescere volueris; (id est, si non feceris quæ divinæ bonitati dignè respondeant.) Hæc addidi verba:

Nunquam de cujuspiam salute desperandum; quia Deus omnipotens est, et de lapidibus potest suscitare fideles; id est, de obduratis facere contritos.

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes), quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret.

Hic, fratres, vobis aperire volo quoddam arcanum, quod fortè silentio tegerem, nisi vestrà referret me loqui, ne de vestra fide superbiatis, et in Judæos incredulos insolenscat: hoc ergo arcanum quod vobis aperio, est quia cordis cæcitas in parte Judæici populi contigit, et durabit donec in Ecclesiam introierit eorum Gentilium numerus, qui sunt credituri.

26. Et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob.

Et cùm completus fuerit Gentilium conversorum numerus, tunc tota Judæorum natio convertetur, et ad salutem veniet, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, etc.

De nullius præcipuè Christiani salute desperandum: quia gratia ipsi per Baptismum collata, connaturale quoddam salutis est principium; connaturalem ei tribuens salutis facilitatem: per hanc gratiam factus est membrum Christi, membrum Ecclesiæ: licet autem, per peccatum, hoc membrum mortuum sit; Christo tamen facili est illud per gratiam resuscitare, illudque suo Spiritu iterum animare. Si Barbaros, Turcas et Infideles suâ gratiâ convertit: quantò faciliùs Christianum peccatorem, sed pœnitentem convertet!

Ne desperes itaque, Christiane peccator, quicunque sis; Deus omnipotens est, nec ullum est peccatorum barathrum, ex quo te non valeat extrahere.

Deus ex Infideli te fidelem fecit in Baptismo, ex paganis facit quotidie Christianos; quantò faciliùs ex Christiano peccatore; sed dolente et converti volente, faciet verè fidelem?

Infidelium conversio est Christianorum conversionis quasi pignus. Hinc itaque ad pœnitentiam animemur.

25. Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc. Syr. hoc arcanum. Redit Apostolus ad futuram Judæorum reconciliationem, de qua loqui cœpit n. 11. et quam interruptit ad reprimendam Gentilium superbiā. Addit ergo jam dictis:

Vos, ô Christiani Gentiles, seire velim arcanum hoc Dei consilium mysterium: apud Græcos, quidquid arcanum.

(Ut non sitis vobis ipsis sapientes); Gr. ut non sitis apud vos ipsos arrogantes: id est, hoc autem dico ad deprimendam vestram arrogantiam, seu ne de vestra fide superbiatis, vobismetipsis placentes, et quod divinum est, vobis tribuentes.

Quia cæcitas. Gr. obduratio; Syr. obæcatio cordis: hoc ergo mysterium est, quòd cæcitas et obduratio, non omnium, sed maximæ partis Judæorum, Dei permissione accidit.

Donec. Gr. usquequo; Syr. usque dnm, id est, et durabit hæc cæcitas Israel, donec in Ecclesiam introierit numerus eorum, qui ex Gentibus credituri sunt.

26. Et sic omnis Israel salvus fiet. Syr. et tunc, etc. cùm completus fuerit Gentilium conversorum numerus, tota Judæorum natio convertetur ad fidem, et ad salutem ventet.

Sicut scriptum est.... Isai. 59. 20. veniet ex Sion, id est, ex Tribu Juda, et ex familia David, habitante in Sion, nascetur Christus, qui omnem impietatem auferat à posteris Israel.

et hoc est fœdus quod pepigi, etc.

Et quidem plerique ob Evangelium Christi, quod rejiciunt, Deo sunt exosi; quatenus autem ex Sanctis Patribus orti sunt, et ad gentem à Deo electam pertinent, Deo sunt chari ob sanctos Patres.

Quia immutabilia sunt absoluta, Dei dona et promissa.

Sicut enim vos, ô Gentiles, aliquando eratis increduli; nunc autem occasione incredulitatis Judæorum, per Dei misericordiam ad fidem adducti estis.

Ita vicissim Judæi nunc Christi fidei et gratiæ, quam recipitis, non credunt; ut

27. Et hoc illis à me testamentum: cum abstulero peccata eorum.

28. Secundum Evangelium quidem inimici propter vos: secundum electionem autem, charissimi propter patres.

29. Sine pœnitentia enim sunt dona et vocatio Dei.

30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum:

31. Ita et isti nunc non crediderunt in vestram miseri-

27. *Et hoc illis à me testamentum.* Syr. et tunc habebunt fœdus illud quod à me est, cum remiserim ipsis peccata eorum: seu hoc est fœdus, quod cum ipsis pepigi et quod complebo, cum abstulero peccata eorum, per baptismum, scilicet, et pœnitentiam.

Ex hoc Apostoli loco et ex Malach. 4. n. 5 et 6. statuitur iraditio de futura Judæorum conversione, in fine mundi, tuncque ex utraque Gentium et Judæorum plenitudine constandam unam et perfectam Ecclesiam.

28. *Secundum Evangelium quidem inimici....* Syr. ceterum in Evangelio hostes sunt propter vos, in electione autem dilecti propter patres.

Qui Judæi, quantum attinet ad Evangelium Christi, quod rejiciunt, sunt quidem hostes Dei, et Deo exosi; propter vos, et hoc, vestro bono, ô Gentiles, ut scilicet illud Evangelium vobis annuntiatur:

Secundum autem electionem: quantum verò spectat ad electionem, quâ Deus olim Judæos in populum elegit, Deo sunt charissimi propter patres eorum, quibus promisit se Deum fore seminis eorum. Genes. 17. n. 7. et Deuter. 4. 31.

29. *Sine pœnitentia.* Gr. impœnitibilia. Syr. non enim revocat Deus donum suum.

Immutabilia enim sunt Dei dona et promissa absolutè, et sine conditione facta; talis est autem promissio Dei Patriarchis facta, quod nunquam penitus abjiciet eos, nec extinguet Gentem; sed recordabitur fœderis, quod pepigit cum Abraham, Isaac et Jacob. Levit. 26. 42, 45, etc.

30. *Sicut enim aliquando et vos non credidistis...* sicut enim vos, ô Gentiles, aliquando eratis increduli, occasione verò incredulitatis Judæorum per Dei misericordiam adducti estis ad fidem.

D. Chrysost. sic habet: Quemadmodum enim et vos quondam increduli fuistis Deo, nunc autem per illorum incredulitatem misericordiam adepti estis: sic et isti nunc increduli facti sunt, ob id quod vos misericordiam consecuti estis, ut et ipsi misericordiam consequantur.

31. *Ita et isti nunc non crediderunt...* Id est, Ita vicissim Judæi nunc sunt increduli.

In misericordiam vestram. Gr. misericordiæ vestræ nolunt credere, quod

cordiam, ut et ipsi misericordiam consequantur.

32. Conclisit enim Deus omnia in incredulitate : ut omnium misereatur.

33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus!

vestræ fidel exemplo et occasione provocati, aliquando credant, et unâ vobiscum misericordiam assequantur.

Sic itaque Deus ineffabili consilio permisit omnes in infidelitatem successivè delabi; ut omnes sentiant se, non suo merito, sed gratulâ Dei misericordiâ salvatos.

Cujus divini consilii rationem cum explicare non valeam, exclamare liceat : O altitudo et profunditas diviniæ misericordiæ, et sapientiæ et scientiæ Dei, quàm inscrutabilia sunt judicia, seu decreta ejus; et investigabiles viæ, seu modi, quibus illa exsequitur!

Dei misericordia per Christum ad vos Gentiles pertineat, seu quòd Deus velit Gentilium misereri.

Vel noluit credere misericordiæ Dei vobis factæ per Christum; id est, fidem et gratiam Christi rejecerunt. At is erit aliquando exitus, ut et ipsi, exemplo vestro provocati, et occasione vestræ fidel, tandem in Christum credant, eandemque vobiscum misericordiam consequantur.

32. Conclisit enim Deus omnia. Gr. omnes. Syr. omnes. Gr. in incredulitatem. Syr. in inobedientia. Mira conclusio, quæ omnes debet humiliare, et concordare facere, omnesque ad Dei misericordiam magnificandam inducere.

Omnia, id est, omnes homines, tam Gentiles, quàm Judæos, Deus permisit in infidelitatem successivè delabi; et in illa velut in carcere, seu, ut ait D. Thom. sicut in quadam erroris catena, concludi : unde sine Christi gratia nullus posset egredi, ut omnium Deus misereatur; suamque misericordiam universo patefaciat orbi.

Ut hanc infidelitatis successionem intelligas. Initio mundi, omnes in vera religione vivebant; Gentiles primò in idololatriam delapsi sunt : Deus per Abraham, deinde per Moysen, fœdus cum Judæis init, ipsique verum Deum coluerunt. At postmodum Christum et Evangelium repulerunt : illorum incredulitatis occasione ad Gentes delatum est Evangelium; Gentes in Christum crediderunt, verumque Deum colunt : Judæi verò rejecti sunt à Deo. Circa finem seculorum gentes à fide deflecent, ut Apostolus docet secundæ Thess. cap. 2. n. 3. Judæi verò tunc fidel doctrinam recipient; tandem uterque populus ad Christum convertetur; ad invicem reconciliabitur, et unam conflabit Ecclesiam. Hinc exclamat Apostolus :

33. O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! Gr. ô profunditas, etc. ô profundum ! ô abyssalem profunditatem ! *Bâths*, Idem ac abyssus. Divitiarum, et sapientiæ, et scientiæ Dei. Gr. et Syr. hæc tria per copulam sic distinguunt.

Triâ itaque negat Apostolus posse penetrari.

Primò divitiarum bonitatis diviniæ, id est, abundantiam seu magnitudinem diviniæ misericordiæ Gentilium primò, deinde Judæorum infidelitatem patienter perferentis.

Secundò sapientiam, quâ res sic ordinavit, ut vicibus ageretur ; Judæorum casus esset Gentilium salus, et Judæorum in illos invidia, esset Judæorum salus.

Tertiò scientiam, quâ distinctissime novit omnia futura ; Judæorum

Quis enim cognovit unquam mentem Domini? aut quis illi fuit à consiliis?

Quis prior dedit Deo, ut ei Deus vicem reddere debeat? nullus sanè.

Quandoquidem à Deo, velut Creatore, sunt omnia; per ipsum, velut conservatorem, subsistunt omnia; in ipso, velut in fine, consistunt et continentur omnia; seu ad ipsum, velut ad finem, tendunt omnia. Ipsi uni ob id debetur honor, laus et gloria in sæcula. Amen.

34. Quis enim cognovit sensum Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit?

35. Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei?

36. Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula. Amen.

rejectionem, gentium adoptionem; Judæorum re assumptionem, gentium defectionem; utriusque populi æternam reunionem.

Quàm incomprehensibilia sunt judicia... seu decreta, et investigabiles. Gr. impervestigabiles viæ, id est, rationes et modi quibus illa exsequitur.

Illic nullus, nec angelus, nec homo scrutando comprehendere poterit.

34. 35. *Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius... aut quis prior dedit illi. Hæc tria tribus supradictis opponit, ait Theodoretus; Scientiæ, quis cognovit sapientiæ, quis consiliarius... divitiis, quis prior dedit illi.*

Quis cognovit mentem Domini? *scilicet*, quis ejus consilii particeps fuit? Reges terreni consiliarios habent, qui ipsorum secreta narrant: Deus autem, Rex Regum, ad sua consilia neminem admittit; id tantum novimus quod nobis revelare dignatur.

Quis dedit Deo, quod ab eo prius non acceperit, unde remunerationem debeat expectare? nullus.

36. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso... Ab ipso, tanquam auctore; per ipsum, ut conservatorem; in ipso, seu ut in Græco, ad ipsum, eis αὐτόν, tanquam ad finem ultimum, ipsi gloria in secula, amen.*

Cornelius à Lapide, et post ipsum Tyrinus, volunt hoc D. Pauli exemplo, et communi Apostolorum usu et institutione, cœpisse in Ecclesia hanc sanctissimæ Trinitatis doxologiam: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto; et à Concilio Nicæno additum fuisse: sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in secula seculorum, amen. Citant D. Basilium, Baron. tom. 3. an. 325.

Gloria Patri, ex quo omnia; gloria Filio, per quem omnia; gloria Spiritui Sancto, in quo omnia, etc. Vide plura ap. Cornel.

OBSERVATIO in n. 25, 28, 30, 31.

Mirare obstupescendum Dei judicium, quo decrevit contraria per contraria perficere; ex Judæorum incredulitate fidem gentium eduxit: et in fine mundi, gentium fide utetur ad Judæorum incredulitatem destruendam: tunc enim Gentilium exemplo provocati, fidei doctrinam suscipient.

Hoc Apostolus vocat mysterium, seu mirabile arcanum, et stupendum judicium, n. 25. et illud aperit n. 30, 31.

Alterum mysterium, et quidem bonitatis, n. 28. ob sanctos Patriarchas, Judæi, licet increduli et obdurati, Deo tamen sunt chari; non deserit eos penitus, sed de illorum salute et conversione futura cogitat; et sicut Judæorum infidelitate usus est ad fidem Gentilibus dandam, ita fide gentibus datâ utetur in fine mundi, ad abolendam Judæorum infidelitatem; tunc

enim cum magnus venerit Elias, fidei doctrinam suscipient, et in Christum credent. *Elias venturus est, et restituet omnia.* Matth. 17.

OBSERVATIO GENERALIS ad doctrinam spectans et ad mores.

Totam hanc disputationem capite nono ceptam, concludit Apostolus eadem propositione, quam in capite tertio n. 9. posuit quasi conclusionem primi et secundi capitis, nimirum omnes, et Judæos et Græcos esse sub peccato, et n. 23. egere gratiâ Dei.

Sic in fine hujus capitis n. 32. *concluit Deus omnia in infidelitate, ut omnium misereatur*, id est, et gentes et Judæos convicit infidelitatis, ita ut excusationem non habeant, sicut qui criminum sunt convicti, effugium non habent, suntque quasi reatus sui convictione constricti.

Sic autem concludit Apostolus, ut omnes ad quos scribit, et Judæos et Gentiles doceat non superbè de se sentire, sed humiliter; non altercari, sed utrosque ad concordiam venire, scientes et convicti, quod non ex meritis, sed ex Dei misericordia sint salvandi.

Sed nota quod hæc eadem convictio unicuique fidei sit ad salutem necessaria.

Peccavi: reatus mei convictione sum constrictus, sub peccato quasi sub carcere sum inclusus; peccavi sciens et volens, excusationem non habeo.

Ego itaque gratiâ Dei; sine gratia in æternum manebo sub peccati catena.

Salus ergo mea opus est misericordiæ Dei, non justitiæ meæ. O Deus bone, Deus misericors, fac mecum secundum misericordiam tuam: et quandoquidem misereri tuæ deitæ sunt, ideoque peccatum et infidelitatem pateris in omnibus, ut omnium miserearis, atque nullus nisi per tuam misericordiam salvetur; miserere mei peccatoris et infidelis; sed in tua misericordia sperantis; à te unico auxilium quærentis.

ALTERA OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS. Postquam Apostolus attulit rationes, quas potuit, divinæ dispensationis, circa Judæorum rejectionem à justitiâ, et Gentilium adoptionem et justitiâ, in his tribus capitulis, 9, 10, 11. quasi omnia quæ dixit nihil sint in comparatione eorum quæ ipsum, licet divinitus electum, latent; exclamans miratur: *O altitudo, etc.*

Utinam et nos humiliter et modestè his de rebus dispntemus! revelata quidem disseramus, abscondita verò miremur et adoremus.

Neque enim promptum est culquam Dei videre mentem, aut quibus modis ordinavit res suas, homo animal cæcum, et ipse se nesciens, nltro potest rationibus consequi: quid oporteat fieri, quando, vel quo genere, ipso cunctarum rerum pater, moderator et Dominus scit solus. Arnob. lib. 11. citatus à Grotio.

Non ideo non justum est quod divinitas agit, quia capere vim divinæ justitiæ homo non valet. Sicut plus Deus est, quàm humana ratio; sic mihi plus debet esse quàm ratio, quod à Deo agi cognosco. Salvian. ab eodem citatus.

D. itaque Pauli modestiam et sobrietatem imitabor; ipsum in hoc sacro prædestinationis labyrintho ita sequar, ut non ultra progrediar; sistam ubi stetit; mirabor, et humilis adorabo quod mirans, et exclamans adoravit: *O altitudo, etc.*

Incomprehensibilia sunt judicia Dei. Justa quidem et rationabilia sunt in se, et infinitæ sapientiæ plena: at et ratio nobis incomprehensibilis, sicut et sapientia.

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

A doctrina fidei transit Apostolus ad præcepta morum. In hoc ergo capite docemur,

PRIMO.

Quomodo erga Deum nos habere debemus, sive quoad corpus, quod ipsi ut hostiam vivam immolare debemus, *ŷ. 1*; sive quoad animam, quam à sæcularibus abstractam, interiùs renovare debemus; ut mente renovati, voluntati Dei in omnibus faciendæ studeamus, *ŷ. 2*; sive quoad dona gratiæ, quibus quilibet Dei Minister, suo proprio dono contentus, debet sanctè et modestè uti, ad Ecclesiæ, cujus membrum est, utilitatem, *ŷ. 3, 4, 5, 6, 7, 8.*

SECUNDO.

Quomodo erga proximum, quoad actus Internos, habere nos debemus, scilicet illum diligere verè, purè, honestè et humiliter, *ŷ. 9, 10.*

TERTIO.

Docemur quales in nobis esse debemus, diligentes, ferventes, orationi instantes, *ŷ. 11, 12.* non alta sapientes, *ŷ. 16.*

QUARTO.

Quomodo erga proximum, quoad externa officia, nos gerere debemus, *ŷ. 13.* usque in finem; ubi quinquies ira in proximum nobis prohibetur, *ŷ. 14, 17, 19, 20, 21.* et unica nobis permittitur vindicta, bona scilicet pro malis reddere, *ŷ. 20, 21.*

CAPUT DUODECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **O**BSEURO itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.

CUM ergo tanta sit in vos Dei misericordia; per hanc ipsam vos fratres, obtestor et obsecro, ut in gratitudinis monumentum, immoletis illi, non pecudes mortuas, sed vestra ipsa corpora, hostiam Deo viventem, sanctam, et ab omni peccatorum macula purgatam; Deo gratam, utpote à spiritu puro, et sanctificato oblatam.

CAP. XII. 1. *Obsecro itaque vos, fratres. Itaque, cum tanta sit in vos misericordia Dei. Gratis quippe vos vocavit, gratis et justificavit, tot aliis à justitia repulsis, ut tribus ultimis capitibus, nono, decimo, undecimo dictum est.*

Obsecro. Gr. hortor per misericordiam. Gr. per miserationes. Hoc plurale indicat magnitudinem misericordiae: quasi diceret: Obsecro et hortor vos per hæc viscera misericordiae Dei in vos.

Ut exhibeatis. Gr. παραστήσαι, sistere, id est, sistite, offerte: quasi diceret: Alienate à vobis, et in Dei dominium transferte.

Corpora vestra. Non victimas mortuas, et cultro materiali jugulatas; sed exhibeto ei corpora vestra, hostiam, spiritali quidem mortificationis gladio occisam, sed viventem fide vivâ, spe firmam, charitate animatam.

Sanctam. Ita ut sit sancta, et ab omni peccatorum maculis purgata, Deoque placeat.

Rationabile obsequium vestrum. Gr. τὴν λογικὴν λατρείαν, id est, cultum Dei rationalem, seu spiritualem, seu non brutas pecudes, ut olim; sed rationalem et spiritualem victimam, scilicet hominem ipsum, seu corpus à spiritu rationali et sanctificato oblatum.

Syrus. Acceptam Deo per ministerium rationale, seu placentem Deo per cultum spiritualem.

Vult Apostolus ut exhibeamus Deo corpus nostrum, omnesque corporis motus et actus; sed quasi hostiam rationalem et spiritualem, quippe à spiritu interno, puro et sancto animatam et oblatam.

Sicut Deus spiritus est; ita spiritualem illi et internum exhibeto cultum, quails est supra dictus, spiritali scilicet mactatione Deo corpus immolando.

OBSERVATIO LITTERALIS ET MORALIS. Alludit Apostolus ad sacrificia vetera, in quibus occidebantur victimæ, vituli, oves, hirci, columbæ, etc., hisque veteribus sacrificiis opponit novum, scilicet spiritualem sacrificandi modum; sed à Deo per hæc externa et vetera sacrificia semper intentum: ut enim ait hic D. Thomas post D. Augustinum, visibile sacrificium, quod exterius offertur Deo, signum est invisibilis sacrificii, quo quis se et sua in Dei obsequium exhibet.

Nos ergo D. Paulus docet et hortatur, ut in gratitudinis monumentum, nos et omnia nostra Deo sacrificemus. Et quia, ut ait D. Thomas, homo triplex habet bonum, animam, corpus, exteriora bona; hinc debet Christianus animam Deo sacrificare per devotionis et contritionis humilitatem; exteriora bona, per eleemosynarum largitionem; corpus, per mortificationem. De

Et ne sicut amatores hujus seculi sectemini voluptates et commoda, vestrisque serviatis cupiditatibus; sed per sedulam mortificationem vestrarum cupiditatum, studete ut mente renovemini; ut spiritu renovati experiamini, gustuque spirituali sapiatis, quæ sit voluntas Dei, possitisque distinguere quod bonum est, vultque Deus à vobis fieri; quod melius est, ipsiusque oculis gratus; quod optimum et perfectum est, ipsique gratissimum.

2. Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in novitate sensus vestri: ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta.

elemosyna liebr. ultimo capite et alibi; hic speciatim de corporis hostia per spiritum offerenda.

Hujus sacrificii spiritualis et Christiani, sacerdos est spiritus; altare est cor nostrum; gladius, contritio, mortificatio; ignis est charitas; hostia, corpus, peccato quidem mortuum, at Deo vivum, à mente pura, sancta animatum, quæ se, suum corpus, omnesque corporis actiones ad Dei gloriam dirigit et offert.

Offerant ergo Judæi carnales, hostias mutas, et irrationales victimas, corpora mortua, incapacia Deum laudandi et glorificandi, ipsique placendi.

Christianus verò offerat Deo corpus suum vivens, et sanctificatum in Baptismo per Spiritum Sanctum; Deo placens, utpote membrum Christi; Deum laudans et glorificans per actiones Deo consecratas, et per mortificationem, actiones animales et sensuales mactantem.

PRAXIS. Quomodo corpus fiet hostia? ait D. Chrysostomus; nihil mali respiciat oculus, et factus est hostia; nihil turpe loquatur lingua, et facta est oblatio; nihil iniqui committat manus, et facta est holocaustoma: Imò non sufficiunt ista, sed ut bona etiam faciamus opus est, nimirum ut elemosynam faciat manus; calumnias inferentibus benedicat os; auditus divinis continuè sermonibus vacet: nihil enim immundi habet hæc hostia; aliorum primitias complectitur hæc hostia: et nos igitur tam manuum, quam pedum, tam oris, quam omnium aliorum primitias Deo reddamus.

2. Et nolite conformari. Gr. ne configuremini. Syr. et ne assimilemini huic seculo; Sed reformamini. Gr. sed transformemini in renovatione mentis vestræ, id est, ex veteri in novam transite formam, seu et ne vitam ducatis similem hominibus sectantibus hoc seculum, cui per Baptismum renuntiastis. Vide peræphras.

Divus Chrysostomus, et post eum Theodoretus, notant quòd D. Paulus res hujus seculi, scilicet opes, potentiam, honorem vocat figuras; quia sunt parum durable. Præterit enim figura hujus mundi; quæ sunt autem spiritus, seu virtutem, vocat formam; quia sunt res veræ, solidæ et permanentes.

Ad duo tota revocatur moralitas Christiana; primum, ut anima se retrahat à noxiis; secundum, ut se convertat ad ea, quibus perficitur: seu ut mundo per cupiditatem non configuretur, sed ut Christo per charitatem conformetur.

Ut probetis quæ sit voluntas Dei..... quia Dei voluntas est omnis sanctitatis regula, mensura, fons et origo: hinc Apostolus vult ut in omnibus illam cognoscere, et adimplere studeamus.

Hæc autem cognitio fructus est renovationis interioris: quòd plus enim reformamur spiritu mentis, eò magis illustramur à Deo, menteque purgatâ probamus et sapimus quid bonum, quid melius, quid optimum.

3. Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quàm oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem : et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei.

4. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent :

5. Ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.

Hanc Dei in vos voluntatem, ego Dei Minister, omnibus vobis Romæ existentibus dico, et quidem juxta officium mihi gratis indultum; dico scilicet, ut nullus de se supra modum sapiat; sed unusquisque suo dono contentus, sobriè et modè se gerat intra mensuram doni sibi à Deo collati.

Sicut enim in uno eodem corpore multa habemus membra diversa, et hæc omnia membra corporis nostri non habent eandem functionem, sed diversam;

Ita nos omnes fideles, et Dei Ministri, quasi diversa membra, diversas functiones habentia, unum Christi corpus mysticum sumus, singuli autem alter alterius invicem membra sumus.

Triplex itaque gratiæ gradus in his verbis indicatur; pro Incipientibus, proficientibus, et perfectis.

Incipientes faciunt quod bonum est, quodque Deus vult à nobis fieri, præcepta scilicet.

Proficientes faciunt quod melius est, Dei oculis gratius, consilia.

Perfecti faciunt quod perfectum est, Deoque gratissimum; idque perfectè, seu amore puro, et charitate perfectà.

3. Dico enim per gratiam quæ data est.... Hoc enim, jungit sequentia cum præcedentibus: quasi diceret: Dico vobis quæ sit erga vos Dei voluntas, scilicet, ut nullus superbè sentiat de semetipso. Vide paraphrasim.

Altercatio inter fideles Judeos et Græcos orta, hujus admonitionis occasione dedit; quia enim utrique modestiæ leges excesserant, et in jaentia vitium inciderant: hinc omnibus fidelibus Romæ existentibus, D. Paulus ex officio muneris Apostolici præcipit, ut supra modum de se non sentiant, sed sobriè, modè et intra mensuram fidei, seu doni in fide sibi à Spiritu Sancto collati.

Per fidem ergo hæc intelligitur donum fidei Christianæ et etiam dona gratuita et visibilia, quæ tunc Spiritus Sanctus fidelibus largiebatur, et quorum fundamentum est fides.

Modestiam præcepturus, modestiam servat Apostolus: 1º Apostolatum suum gratiam vocans, seu gratis acceptum. 2º Indicans id ex officio se facere, et ad hoc munus eis dandum, ex munere Apostolico teneri. 3º Utens verbo, dico, non autem verbo, præcipio; quod modestius.

Ita superior, prælatus, intra modestiæ limites se contineat, modestiam commendans.

Ita quilibet fidelis juxta doni mensuram à Deo sibi collati agat, alieno talento, nec invidet, nec se ingerat.

4. Sicut enim in uno corpore... Probat quemlibet fidelem debere sapere ad sobrietatem, et intra mensuram fidei, seu doni accepti: hoc autem probat similitudine sumptà à corpore humano: sicut enim in uno et eodem corpore, multa sunt membra diversa; hæc autem omnia membra non eandem habent functionem: frustra enim essent diversa, nisi propter actus diversos.

5. Ita multi unum corpus sumus.... Syr. Ita et nos qui multi sumus,

Cùm igitur diversa habeamus dona, prout Deus unicuique nostrum per suam gratiam largitus est; his utamur modestè, et unusquisque intra doni sui limites se contineat.

Cui contigit Prophetiæ donum, ad explicandas sacras Scripturas; eo ad bonum Ecclesiæ sobrius utatur, juxta regulam fidei.

Cui contigit aliquod in Ecclesia ministerium, seu ecclesiasticus ordo; in hujus sui ministerii functione inclusus, officio suo modestè fungatur.

Qui docendi talentum et officium habet; ultra factum suam doctrinam, seu eruditionem largiatur.

6. Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes,

Sive prophetiam secundum rationem fidei,

7. Sive ministerium in ministrando,

sive qui docet in doctrina;

unum sumus corpus in Christo, singuli autem ex nobis, alii aliorum sumus membra,

Id est ita nos omnes fideles, quasi diversa membra, varias et diversas gratias et functiones habentia, unum Corpus sumus in Christo; id est, in Ecclesia; singuli autem commembra sumus, sive commembres.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS. — In corpore humano tria sunt, ait D. Thomas, unitas corporis, membrorum pluralitas, officiorum diversitas: adde et aptitudo cujusque membri ad suum officium.

Ita in Ecclesia, seu corpore mystico Christi, est, 1° membrorum, seu fidelium multitudo; 2° est unitas, unijuntur enim fideles Christo capiti suo, interius, per fidem et gratiam: sibi invicem exterius, per sacramenta, seu, ut ait D. Thomas, fide et affectu charitatis spiritualiter unimur invicem et Deo: unum corpus et unus Spiritus; 3° est officiorum diversitas, ad utilitatem communem redacta: denique sunt et diversæ gratiæ et dotes; quarum jamjam faciet Apostolus enumerationem.

Hinc restat concludendum, unusquisque sobriè sapiat, suæque functione contentus sit.

Hinc etiam docemur à Christo capite nostro humiliter dependere, ejus spiritu animari, ipsi omnibus parere.

Docemur et cum fidelibus omnibus charitate conjungi, nulli invidere, omnes adjuvare: singuli enim commembra sumus.

6. *Habentes autem donationes secundum...* id est, cum itaque diversa dona habeamus, prout Deus unicuique per suam gratiam largitus est.

Subaudi his utamur modestè ad sobrietatem, et unusquisque intra doni sui limites se contineat; quod et in sequentibus, ad singula dona quæ enumerat, subaudiendum.

Sive prophetiam; id est qui prophetiæ donum accepit, sive ad futura prædicanda, sive ad Scripturam explicandam; *secundum rationem*. Gr. analogiam. Syr. pro mensurâ fidei; id est, eo dono modestè utatur, secundum regulam et analogiam fidei: ita ut ipsius, seu prædictio, seu prædicatio, sit fidei conformis.

7. *Sive ministerium in ministrando....* id est, qui aliquod in Ecclesiâ recepit ministerium, seu ordinem ecclesiasticum, in hujus ordinis, seu ministerii functione, versetur modestè et sobriè.

Sive qui docet in doctrina; id est, qui talentum habet, et functionem recepit allos docendi, suo munere modestè fungatur et studiosè.

8. Qui exhortatur in exhortando,	Qui munus habet ad bonos mores, et ad pietatem exhortandi; suo quoque munere modestè fungatur.
qui tribuit in simplicitate,	Cui incumbit officium eleemosynas communicandi, illud bonâ fide præstet iis quibus opus est, dando sine personarum acceptione.
qui præest in sollicitudine,	Cui commissa est cura cæteros regendi; sollicitus, vigilans, et sedulus, subditorum sibi curam gerat, Deo pro iis rationem redditurus.
qui miseretur in hilaritate.	Qui miseris succurrit; id alacri animo, et hilari vultu faciat.
9. Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono :	Caveat fidelis à profanorum simulatione, qui verbo et signo tenus diligunt, non re; dilectio sit inter vos vera, sincera, ex corde: sic autem proximum amate, ut ejus vitia odio habeatis, virtutes verò diligatis.

8. *Qui exhortatur in exhortando*; id est, qui talentum et munus habet moralitatem Evangelicam docendi, et ad bonos mores exhortandi; suo quoque officio modestè fungatur, omni compressâ elatione animi, talibus functionibus insidiane.

Qui tribuit in simplicitate. Syr. cum simplicitate, id est, cui officio incumbit eleemosynas distribuere, illud bonâ fide faciat, sine fraude, sine dolo, sine personarum acceptione.

Qui præest in sollicitudine... Gr. præfectus. Syr. qui stat in capite, id est, qui regit Ecclesiam: v. g. Episcopus, Pastor, is sit sedulus, vigilans; Ipsiis enim est ad singulos attendere, ut moneat, corrigat, etc.

Qui miseretur in hilaritate, id est, qui miseris ope vel pecuniâ sublevar: id faciat alacri animo et hilari vultu.

D. Chrysostomus multas hujus hilaritatis in misericordia faciendâ rationes affert.

Ex parte miseri, non tantum egestatem illius, sed et pudorem sublevabis: quoniam, inquit, nihil adeo videtur hominibus turpe, ac ab aliis accipere, nisi excellenti hilaritate suspicionem illam sustuleris, ostenderisque quod magis accipias, quam des; magis deicies accipientem, quam refocillabis.

Ex parte miserentis: quis regnum accipiens, mæstus est? quis remissionem peccatorum accipiens, in mœrore manet? non itaque pecunie respicere sumptum; sed ex illo sumptu proventum: si enim qui seminat, gaudet, licet in incertum seminet, multò magis qui cælum, quasi agrum colit. D. Chrysostomus.

Hinc Eccli. 35. n. 11. *In omni dato hilarem fac vultum tuum*. Hæc autem hilaritas in tribus consistit: in animi lætitia; in vultus hilaritate; in verborum affabilitate.

9. *Dilectio sine simulatione*... Transit Apostolus à charismatibus Ecclesiasticis ad laica, seu Christianis omnibus communia: hincque fidelem considerat per respectum ad proximum, quem debet diligere.

Dilectio sit vera, sincera, sine fictione... Gr. ἀνυπόκριτος, non hypocrítica, non tantum in verbo, aut in exteriori apparentia; sed in vero cordis affectu, et operis efficacia; primæ Joun. c. 3. 18.

Non modò sincera sit vestra inter vos dilectio, sed fraterna; vos invicem ut fratres ejusdem Patris cœlestis filios diligite; vos invicem ut filios Dei, et ut fratres Christi, honore prævenite.

Caveat et fidelis ab omni pigritia; sed omnes estote in officio prompti et alacres, spiritu ferventes, utpote qui Deo, Regum Regi et Domino servitis.

Propterea gaudete et sperate: ipse enim erit merces vestra magna nimis; hujus mercedis intuitu, vestras oppressiones patienter sustinete; assiduâ orationibus cœlesti auxilium à Domino cui servitis, et pro quo patimini, implorantes.

10. Charitate fraternitatis invicem diligentes: honore invicem prævenientes:

11. Sollicitudine non pigri: spiritu ferventes: Domino servientes:

12. Spe gaudentes: in tribulatione patientes: orationi instantes:

Odientes malum, etc., sit pura: sic amemus proximum, ut ejus odiamus vitia, virtutes verò diligamus. ita D. Thomas.

Nisi malis Apostolum hic generale Christianorum omnium officium statuere, quod est, ut abhorreant à malo, adhæreant bono.

10. Charitate fraternitatis. *φιλadelphία*, id est, charitate fraternâ vos amate, ut ejusdem Patris cœlestis filios, *honore invicem prævenientes*; id est, studete, ut vos invicem honore præveniat: prævenit autem, qui primus honorat.

In his duobus versibus tres indicantur conditiones affectûs interni, quem proximo debemus; sincerè illum diligere, parè diligere, interiùs honorare.

Hancque reverentiam et dilectionem signis, et operibus exhibere: sit sincerus, purus, honestus et humilis.

Talis autem erit, si Christianum consideremus ut filium Dei; fratrem nostrum, membrum Jesu Christi, nostrumque commembrum.

11. Sollicitudine non pigri... Syrus, estote diligentes et non pigri, etc. D. Chrysostomus, studio non pigri.

Docet apostolus quales in nobis ipsis esse debeamus, scilicet alacres et prompti in officio, *spiritu ferventes*, id est, Spiritu Sancto, quasi igne succensi. *Domino servientes*, id est, Deo, Regi regum et Domino dominantium, servientes; cujus servitus præstat hominum imperils.

Ad alacritatem et favorem in nobis excitanda, vult Apostolus ut attendamus ad Dominum, cui servimus; Deo scilicet, Christoque servimus.

Græcus textus in Polyglotta habet τῷ καὶρῷ δουλεύοντες, temporì servientes. Ambrosius legit, temporì servientes, quod Erasmo magis arridet.

Sed Syrus et omnes aliæ versiones habent, *Domino servientes*. D. Chrysostomus *Domino servientes*. Theodoret. Theophyl. idem: bonum tamen sensum potest habere, temporì servientes; quasi diceret: Ne fervor vester sit imprudens, nibique incongruo tempore aggrediatur: sed temporis opportunitatem in omnibus capte.

12. Spe gaudentes: Syr. gaudete in spe vestra; id est, gaudete intuitu mercedis æternæ: Deus, cui servimus, *erit merces nostra magna nimis*: hæc spe gaudete.

In tribulatione patientes: Syr. sustinete vestras oppressiones; id est, hæc spes vos fortes reddet et in omni tribulatione patientes.

Orationi instantes: id est, hæc eadem spes faciet et gemitibus continuis, et inenarrabilibus æternam hanc felicitatem desiderare.

13. *Necessitatibus Sanctorum communicantes :*

Hospitalitatem sectantes.

14. *Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere.*

15. *Caudere cum gaudentibus, flere cum flentibus :*

16. *Idipsum invicem sentientes : non alia sapientes, sed humilibus consentientes.*

Cæterùm tanta sit erga proximum vestra charitas, ut pauperum inopia, quasi vestra sit ; et vestra copia sit quasi pauperum.

Erga peregrinos autem hospitalitatem non tantùm exerceate, quando petunt ; sed et ad illos currentes, offerte hospitium.

Eis verò qui vos, vel odio Christi, vel alio motivo, persequuntur et affligunt, non modò non malè precemini ; sed è contra illis benè precemini, salutem et gratiam optantes.

Charitas sic inter vos omnia prospera et mala reddat communia, ut ex charitate gaudeatis cum gaudentibus, tristemini cum tristibus.

Sit vobis omnibus unus animus, sicut et cor unum ; estote itaque concordēs inter vos ; propterea cavete ne de vobis ipsis elatè sentiat, sed lia demissè, ut et cum infirmis hominibus benignè conversemini.

Vel ut hæc obtineatis, orationi estote instantes.

Tres hoc verbo comprehenduntur orationis conditiones ; sit pia et affectuosa ; sit de re ad salutem pertinente, sit perseverans et assidua.

13. *Necessitatibus Sanctorum communicantes...* tanguntur hic et in sequentibus versibus externa charitatis ad proximum officia : varia sunt pro varietate statûs.

Si sit in necessitate et indigeat, ipsius indigentiae subvenite, resque vestras illi communes facite.

Sanctorum, id est, Christianorum : sic vocabantur ; quia per baptismum sancti erant effecti et Deo consecrati.

13. *Necessitatibus... communicantes ;* Syr. participes estote indigentiae sanctorum : quasi diceret : Divites communicent inopiæ pauperum, et pauperes communicent divitum copiam ; sicque fiet ut pauperes ex beneficentia divitum subsistant : divites verò ex pauperum patientia accrescant.

Non dicit *subvenite*, inquit D. Chrys. sed *communicate* : ostendens quòd plus accipiant, quàm præstent, et quòd res ista negotiatio est ; communicatio siquidem est ; tu pecuniam offers, illi fiduciam tibi erga Deum afferunt :

Hospitalitatem sectantes ; id est, si sit advena, hospitalitatem erga ipsum exerceate. Nota ; *sectamini hospitalitatem*, instruens nos ut non expectemus egenos ; sed ad ipsos curramus, et sectemur : sic Loth, sic Abraham : bonam expectans venationem videatur. D. Chrysostomus.

14. *Benedicite persequentibus vos...* si vobis ita sit contrarius, ut vos persequatur, ipsi bene precemini, seu bonum apprecemini ; et ne malè precemini.

15. *Gaudere cum gaudentibus...* si sit in lætitia, cum ipso gaudete ; si tristatur, et cum ipso tristemini.

Charitas reddit omnia communia, prospera et mala.

16. *Idipsum invicem sentientes ;* id est, eodem estote animo, seu concordēs inter vos estote.

Non alta sapientes : quasi diceret : Et quia superbia est inimica concordiae, ideò non elatè sentiat de vobis, ita ut supra alios eminere velit.

Cavete et ne nimium vestræ prudentiæ tribuentes, aliorum iudicia spernatis : hæc enim duo sunt concordias contraria.

Quòd si fortè vos quis offendat verbo aut facto, ne retalietis, convitium pro convitio, aut Injuriam pro Injuria reddentes :

Sed vobis enī sit ita benefacere, ut non Deo tantū, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera vestra omnes homines ædificentur.

Si salvā justitiā et veritate fieri potest; quantū in vobis est, pacem habete, non solum cum fratribus, sed etiam cum omnibus omnino hominibus.

Hoc ut ita sit, fratres charissimi, non vosmetipsos vindicate; sed vobis irato cedite, illumque suo Judici relinquit; qui in Deuteronomio dicit: Mihi vindicta competit; et ego Judex justissimus rependam.

Nolite esse prudentes apud vosmetipsos :

17. Nulli malum pro malo reddentes :

Providentes bona non tantū coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes :

19. Non vosmetipsos defendentes, charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim: Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus.

Sed humilibus consentientes, id est, sed ita demissè de vobis ipsis sentite, ut eum pauperibus et infimis hominibus benignè conversemini.

Nolite prudentes esse apud vosmetipsos, quasi diceret: Et quia sapientiæ præsumptio alterum et concordiam impedimentum, ne nimium vestræ prudentiæ et iudicio tribuantis, quasi vestra consilia vobis sufficiant, et aliorum consilio non egeatis.

17. *Nulli malum pro bono reddentes...* Si quis vos offendit, ne malum pro malo reddatis.

Providentes bona non tantū coram Deo... Nec Græcus textus, nec Syriaca versio habent (non tantū coram Deo), sed vobis eum sit benefacere coram omnibus hominibus. Syr.

Id est, sed bonum eum tanta eura et circumspectione facite, ut non Deo tantū probetur, sed etiam omnibus hominibus; quasi diceret: Sic vivite, ut non Deo tantū, qui cor intuetur, placeatis; sed ut etiam per bona opera externa proximus ædificetur.

Lucent ergo lux vestra intus per charitatem; exterius, per bona exempla. Interius lucemus cogitatione, affectu, intentione.

Exterius habitu, actione, sermone. Vide D. Bernard., apud Cornel. à Lapide.

18. *Si fieri potest, quod ex vobis est...* quia non semper à nobis pendet pacem habere cum omnibus: Ideò D. Paulus duas hic ponit clausulas.

Si fieri potest, salvā scilicet justitiā et veritate, quod ex vobis est, ne præbeatur à vobis occasio disensionis; sed è contrā studiosè eurate quæ pacis sunt.

19. *Non vosmetipsos defendentes.* Gr. uleiscentes. Syr. nec uleiscamini. Defendere hic idem ac vindicare, seu ulcisci.

Itaque non vosmetipsos vindicantes, sed vobis irato cedite, nec ipsi resistatis iurgando, vel repereutiendo; Domini est servos punire, non conservorum; sicut scriptum est Deuter. 32. 15. *mihi vindicta, supplee competit; et ego, utpote justissimus Judex, retribuam.*

20. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi : hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus.

21. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

Hoc edoctus oraculo, cave ne læsus lædas ; imo pro maleficio, repone beneficium ; si fortè esuriat tuus inimicus, illum cibo refove ; si sitiat, potum illi porrigo : hæc tua in eum beneficia erunt quasi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdatum inflammabis ad te redamandum.

Hæc sola tibi vindicta permittitur, hæcque tuum inimicum vincendi modus conceditur unicus, benefactis vincere : cave itaque ne, ab eo læsus, vindictam expectas : sic enim te tui adversarii malitia superabit ; sed bonis officiis ita ejus malitiam expugna, ut tuis beneficiis victus, ex inimico fiat amicus : et hæc est perfecta et Christiana victoria.

Hinc Lutherns, et alii quidam hæretici putant, ne magistratibus quidem licere vindictam ; sed errant, quia magistratûs vindicta, est Dei vindicta, ut patebit in capite sequenti.

20. *Sed si esurierit inimicus tuus.* Gr. si ergo... unicus nobis vindictæ locus, seu modus permittitur, scilicet benefaciendo, *Si esurierit.... ciba et pota...* His duobus notissimis omnia beneficiorum genera significantur.

Hoc enim faciens, carbones ignis... Id est, coaccervabis ignotos amoris carbones, quibus accendatur cor ejus ad te redamandum.

Per ignem ergo intelligitur amor ; quasi diceret : Tua beneficia erunt quasi carbones ardentes, quibus eum à capite ad pedes circumdabis, ut cor ejus inflames.

Quidam tamen sic interpretantur ; quasi diceret Apostolus : Hoc si feceris, reddes eum graviori pœnâ dignum, nisi respiscat : sed primus sensus melior, et magis Christianus.

21. *Noli vinci à malo...* Id est, noli vinci à malitia tui adversarii, ita ut vindictam expectas : sed malitiam ejus tuâ vince beneficentiâ.

Sicut in Deo *miserericordia superexaltat judicium*, seu justitiam superat ; sic in Christiano bonitas malitiam debet vincere.

Quia Christianus est charitate filius Dei, id est, filius ipsiusmet charitatis, *Deus enim charitas est* : hinc Dei debet imitari bonitatem, *qui solem suum facit oriri super bonos et malos*, omnibusque bene facit.

Ideo toties in hoc capite nobis ira prohibetur et vindicta, unusque nobis conceditur vindictæ modus, bonum pro malo reddere.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 12. ad pietatem maximè notanda, et in praxim accuratiùs redigenda.

Primo. — Ipsam nota totius capituli ideam, sub qua Divus Paulus nos docet quid Deo, quid proximo, et quid nobisipais debeamus ; ita ut hoc duodecimum caput sit totius Christianæ moralitatis quasi summarium.

Quid Deo debemus.

Christianus per infinitam Dei misericordiam in Christi sanguine sanctificatus, Deum perpetuò debet honorare.

Corpus suum, ipsi in Baptismo consecratum, exhibendo ut hostiam vivam,

sanctam, rationalem, spiritualement, seu spiritui, mortificationis cultro submissam.

Hujus sacrificii modum et praxim vide in Commentario n. 1.

Mentem suam à seculi cupiditatibus abstractam, de die in diem renovando, atque sanctificando per frequentem, et, si fieri potest, continuam ad Deum applicationem, quâ cognoscat et faciat quod Deus vult, quod Deo gratum, quodque gratissimum. Vide in Commentario versum secundum.

In suo statu et ordine; juxta Dei voluntatem permanendo, in eoque, juxta Dei donum sibi collatum, sanctè et modestè Deo et Ecclesiæ deserviendo. Vide versus 4, 5, 6, etc.

Quid proximo debemus.

Ipsam verè, sincerè, purè diligere; ipsum honore prævenire, ut filium Dei, fratrem nostrum, membrum Christi, commembrum nostrum. Vide versus 9 et 10. Ipsi omnia charitatis officia, juxta statum et occasionem, exhibendo. Vide versum decimum tertium.

Quid nobis debemus.

Animi promptitudinem ad officium, spiritus fervorem et alacritatem, ut qui Deo, Regi regum, et Domino dominantium serviamus: ideoque gaudere, sperare, alacriter agere, patienter sustinere, instantè orare. Vide versus 11, 12.

Secundo. — Duas circa eleemosynam faciendam nota conditiones hic appositæ ab Apostolo: *Qui tribuit in simplicitate... Qui miseretur in hilaritate.*

Primò debet eleemosyna tribui simpliciter, in paupere tantum considerando quod considerari debet, nimirum quod est pauper, quod est Christi membrum, Christumque representat.

Non attendatur an sit amicus, utilis, gratus futurus, non etiam inquiritur curiosius, an bonus sit, an dyscolus, an fictus, etc.

Ne scrutaris curiosè pauperum vitam, atque negotia, ait D. Chrys. nam extremè illud insolentiæ est, pro uno pane totam hominis miseræ vitam curiosè inquirere, etiamsi fuerit latro, etc., homicida, etc. etiamsi teipsum interempturus esset, neque sic tamen fame laborantem contemnere deberes; quia discipulus illius es, qui in ipsa cruce dixit pro se crucifigentibus; *Pater, ignosce illis, etc.* Hæc et alia multa vide Rom. 21. in hoc c. 12.

Secundò debet hilariter dari. Vide Commentarium n. 8. Hujus hilaritatis rationes, tum ex parte miseræ, tum ex parte miscentis, vide ibidem.

Tertio. — Circa Christianam vindictam nota quantum differat seculum à cælo, mundus à Deo.

Putant, et falsò putant filii hujus seculi, quod non ulcisci, sit succumbere: at contra Spiritus Dei docet, quod ulcisci, sit succumbere, et vinci.

Docet præterea verum et divinum vincendi modum, et omni gloriâ dignum: *Vince in bono.*

Christianè ulcisci et vincere, est malitiam bonitate superare: qui enim sic agit, seipsum vincit, de inimico triumphat, quem sibi et Deo reconciliat.

Hanc unicam vindictam Deus nobis permittit, imò præcipit. *Ego autem dico vobis, Diligite, etc.*

O Deus bone! da quod jubes, ut sim verè filius tuus, qui totus bonitas et charitas es.

De hoc sancto vincendi modo multa referuntur exempla sacra et profana à Cornel. à Lap. hic. Vide in Comment. versus 17, 19, 20, 21.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

A Ethica transit Apostolus ad politicam.

Asserit ergo Christianos Principibus et omnibus publicâ dignitate præditis obedientiam debere : primò , quia à Deo est instituta potestas, et potestatis ordinata distinctio; secundò, quia ad bonum nostrum instituta et ordinata, ut scilicet improbitate coercitâ, tutius vivant boni; tertio, quia Principes et Magistratus sunt in hoc Dei Ministri : hinc infert quòd eis parendum sit, etiam in conscientia, et eis tributa sint solvenda, à primo versu ad septimum.

ŷ. 8. Redit ad charitatem omnibus debitam, de qua Capite duodecimo jam multa dixit; et ad eam omnes excitat, asserens quòd est legis plenitudo, ŷ. 9, 10.

Denique ŷ. 11 et sequentibus fideles somnolentos excitat prospectu salutis; urgetque ut, abjectis tenebrarum operibus, assumant arma lucis, et exutis vitiiis, induant Dominum Jesum Christum.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

OMNIS anima Deo fidelis, et subdita Principibus, et omnibus publicâ dignitate præditis, etiam subijciatur: quia scilicet à Deo instituta est publica potestas, et à Deo est ordo, et distinctio potestatis.

1. OMNIS anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt.

CAP. XIII. 1. *Omnis anima potestatibus sublimioribus.* Gr. supereminentibus, præcellentibus, superhabentibus. Syr. dignitate præditis.

Positivè, non comparativè.

Quia Deuter. 17. 15. dicitur Judæis ut Regem eligant de numero fratrum suorum: hinc externis non parendum inferebant; et quia se liberos, utpote populum Dei, gloriabantur: hinc Publicanos horrebant, tributaque ab Imperatoribus imposita, Judæi etiam Christiani solvere repugnabant.

Hunc errorem ut corrigat Apostolus, et ne Christiani videantur de secta Judæ Galilæi, qui rebellionem in Galilæa excitârât, negans à Judæis tributum esse Cæsari solvendum; Paulus statuit, et coniarium absolutè decernit, dicens:

Omnis anima, id est, omnis homo, quicumque sit, *potestatibus supereminentibus*, id est, Regibus, Magistratibus, et omnibus publicâ dignitate præditis; *subdita sit*, id est, subijciatur in iis quæ ad eorum spectant jurisdictionem.

Non est enim potestas, nisi à Deo. Probat quod asseruit, obediendum potestati, ac primò probat ab origine potestatis, seu quia à Deo est instituta potestas, et à Deo est ordo et distinctio potestatis, juxta verba sequentia.

Quæ autem sunt. Gr. quæ autem existentes potestates. Syr. et quotquot sunt potestates, à Deo sunt ordinatæ: id est, non solùm potestas in genere, sed et varîæ species potestatis, seu gradus superiores et inferiores à Deo sunt ordinatæ.

Potestas ecclesiastica est à Deo immediatè: Christus D. Petrum et alios Apostolos Ecclesiæ præfecit.

Potestas verò secularis, de qua hic, ut patet ex sequentibus de gladio et de tributis, est à Deo saltem mediatè: quia natura et ratio, quæ est à Deo, ita dictat, ut bono potestatis regimine homines à multis sceleribus coerceantur, justitiam et pacem colant, nec sese mutuo devorent ut lupi et pisces.

Dixi *potestatem seculari esse à Deo, saltem mediatè*; tum quia fuit aliquando à Deo immediatè: Deus enim Saullem Judæis Regem dedit; tum quia providentiâ speciali sæpe attemperat regna subditorum utilitatibus, aut poenis juxta merita.

Deus enim, ait Theodoretus, si propitius fuerit, dat Principes, qui justum colunt et observant: *Dabo pastores secundum cor meum.* Jerem. 3. Cùm autem vult eos qui peccant castigare, eos etiam à malis Principibus regi permittit: constituam adolescentulos Principes eorum, et illusores dominabuntur eis. Isai. 3, 4. Ita Theodoretus hunc locum citat, quem nos legimus: *Dabo pueros Principes eorum, et effeminati dominabuntur eis.* Isai. 3, 4.

2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.

3. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac; et habebis laudem ex illa:

4. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex

Proinde, qui legitimam potestati, suo munere fungenti, resistit; is Deo ipsi resistit, à quo est ejus auctoritas, ac consequenter pœnas à Deo luet æternas.

Ut autem libentiùs Principibus obedias, attende ad quid instituta sit illorum potestas: in bonorum scilicet favorem, ut improbitate malorum coercitâ, tutiùs vivant boni: vis autem potestatem illorum non timere? age quod bonum est, sique non modò pœnas non timebis, sed et laudem ab eis assequeris.

Princeps enim à Deo institutus est, et sub Deo constitutus; ut tanquam Dei minister, bono præsit publico, ideoque et tuo: si verò scelus aliquod commiseris, est quòd timeas: non enim frustrâ gladium portat, sed ut malos puniat, siquidem Dei

Nota post D. Chrysostomum, et post D. Thomam, quòd omnis potestas in se considerata, à Deo quidem est, et à Deo ordinata, non tamen omnis ad potestatem ingressus, nec omnis ad potestatis usus.

Licet autem quis suâ abuteretur potestate, dummodo legitimè creatus sit, suam habet à Deo potestatem. Vide hac de re Divum Augustinum à Cornelio citatum.

2. *Itaque qui resistit...* Conclusio sequens ex præmissis. In hoc Deus non separatur ab homine, qui vos spernit, me spernit. Qui autem resistunt, scilicet potestati, damnationem sibi acquirunt æternam à Deo, temporalem à magistratu.

A Deo est potestas: ergo potestati debetur honor, nondùm exterior, sed et interior, ut Dei vicario seu imagini: debetur obedientia, non civilis, et politica tantùm; sed etiam voluntaria et ex corde per respectum ad Deum.

A Deo est ordo, et distinctio potestatis: ergo non supremæ tantùm, sed et subordinatis parendum est.

A Deo sunt Principes, et Superiores, etiam non boni, legitimè tamen creati: ergo et ipsis parendum; honor ipsis exhibendus; non attendendum ad illorum personas aut defectus, sed ad potestatem quam habent à Deo.

3. *Nam Principes non sunt timori boni operis.* Gr. non sñt pavor bonorum operum, sed malorum.

Suprà n. 1. ab origine potestatis sumpsit argumentum, quo probaret obedientiæ debitum; hic à fine institutæ potestatis, alterum sñmit subjectionis argumentum, nimirùm in favorem bonorum instituta est potestas, scilicet ut, improbitate coercitâ, tutiùs vivant boni. *Vis autem non timere...* Syr. vis igitur, etc., quod bonum est age; non modo pœnas non timebis, imò laudem et præmium ab illa potestate consequeris.

4. *Dei enim minister est tibi in bonum*, id est, Princeps enim Dei minister est, Deoque subservit in bonum tuum, ut possis tranquillè et quietè vivere.

Si autem malum feceris, time, id est, est quod timeas.

Non enim sine causa, id est, nec enim frustra gladium poriat, sed ut eum in malefactores stringat.

Dei enim minister est. Syr. siquidem minister Dei est; ultor iræ iis qui

minister est, Deique vices gerit, ad supplicium de sceleratis sumendum.

Quapropter Principum iustis legibus parendum vobis est, non solum ne ab eis puniamini, sed etiam ne coram Deo rei sitis, qui Dei ministro et vicario resistitis.

Propter eandem rationem illis tributa penditis, et pendenda sunt; quia scilicet Dei sunt Ministri, illiusque vices gerunt, dum in hoc incumbunt, ut malos coerceant, ad bonorum tutelam.

Unicuique igitur reddite quod ei debe-

in iram ei qui malum agit.

5. Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.

6. Ideo enim et tributa prastatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes.

7. Reddite ergo omnibus

malè agunt; id est, siquidem Dei minister est, ejusque vices gerens, ad supplicium de sceleratis sumendum.

Sub nomine gladii comprehenduntur omnia genera suppliciorum.

Meminerit Princeps, omnisque potestas, se Dei vicarium et ministrum; et consequenter quod secundum Dei spiritum et voluntatem debet in omnibus agere sapienter, justè, cum amore subditos regere.

Meminerit eadem potestas, se in bonum esse Dei ministrum, et consequenter se contra malum, non contra bonum, potestatem habere; se, ut æquos Judices, virtutem præmiari, vitia punire debere.

Meminerit inferior se Deo in suo ministro parere; et consequenter obedientiam Christiano, Dei filio, non indignam, imo convenientissimam esse.

Meminerit idem inferior, quòd si à potestate non remuneretur, sed contra vituperetur et puniatur; hoc quidem contra Dei ordinem esse: non tamen sine Dei voluntate; Dei voluntas est, ut patienter ferat inferior, et eo majorem à Deo speret in cælis mercedem: *Merces vestra magna est in cælis.*

Sicut sterilitas, imbres, et cætera naturæ mala; ita luxus, avaritia, cæteraque dominantium vitia sunt toleranda.

5. Ideo necessitate subditi estote... Syr. quomobrem necesse est nobis ut subiciamur.

Ex dictis concludit, ideo parendum est illorum edictis et legibus, idque necessariò, necessitate tum legis divinæ; Matt. 22. 21. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari;* tum legis humanæ, idem præcipientis: *non solum propter iram;* id est, metum punitionis à magistratu subeundæ; *sed etiam propter conscientiam;* id est, ne fias coram Deo reus, cujus minister est et magistratus.

6. Ideò enim et tributa prastatis... Gr. propter hoc enim et tributa solvitis; id est, propter eandem rationem tributa solvitis, non tantum ex metu; sed quia etiam Christus illud citato Matth. loco præcipit: quia *Dei sunt ministri*, in hocque toti incumbunt ut, Dei jure, malos coerceant, et ut boni tranquillè vivant.

Loquitur hic Apostolus de principibus, ut principes sunt, non de illis qui sæpe potestatis usum pervertunt.

7. Reddite ergo omnibus debita..... Ex huc usque dictis generalem elicit conclusionem. *Reddite ergo omnibus:* seu unicuique, quod ei debetur; exactoribus tributum, tributum; exactoribus vectigalis, vectigal; principibus, reverentiam et obedientiam, omnibus honorem.

Non regibus tantum, sed et regum ministris suis debetur honor in ordine suo.

debita : cui tributum, tributum : cui debetur tributum ; vectigal : cui vectigal, vectigal : cui debetur vectigal ; reverentiam et honorem, quibus reverentia et honor debetur, et unicuique juxta ordinem suum.

8. Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatur. Omnibus denique debitis ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, nisi charitatem

Tributum est quod solvitur pro prædiis et personis. *Vectigal*, quod pro mercibus.

Nomine timoris intellige sollicitam cautionem, ne à nobis in quopiam offendatur.

Nomine honoris, omnia reverentiæ signa.

PRIMA OBSERVATIO MORALIS. — Ex n. 5. dicant inferiores subdi, non politice ex metu pœnæ, aut spe præmii ; sed religiose propter Deum : aspiciant principes et rectores suos, ut Dei ministros, sub illoque respectu ipsos honorent, eisque obediant : tunc Deum honorant et Deo obediant.

Ex n. 6. discant illis, eodem modo, tributa solvere, nempe, ut Dei ministris, Deoque servientibus in re magna, et ipsi Ecclesiæ ntili, nimirum assidui sunt ut Dei vice malos puniant, ad innocentium tutelam.

D. Thomas infert hinc subditos teneri ex vi justitiæ ad solvenda principibus tributa, utpote stipendia sui ministerii. Unusquisque de suo ministerio vivere debet : cum ergo principes suo regimine Deo ministrent, à populo debent tributa, quasi stipendia, suscipere.

Hinc et D. Chrys. notat quòd D. Paulus non dicit, date ; sed *reddite*, et adjicit, quod debetur. Debitum siquidem res est ista, quòd si non feceris, perfidi pœnas dabis. Verba sunt D. Chrysost.

SECUNDA OBSERVATIO MORALIS. — Hinc discant et principes quantum religioni debeant, quæ ipsis non corpora tantum, sed et corda subdit inferiorum.

Discant et quòd tributis, quasi stipendiis alantur, ut reipublicæ serviant, illiusque utilitati toti incumbant *πρὸς τὴν πόλιν* fortiter incumbentes, in Græco.

Ex D. Thom. peccant principes dupliciter, 1° si utilitatem populi non procurant ; sed solum ad eorum bona diripienda intendant. 2° Si violenter diripiunt supra statutam legem, quæ est quasi quoddam pactum inter regem et populum, et si supra populi facultatem exigunt.

8. Nemini quidquam debeatis nisi... Gr. diligere alii allos. Syr. nisi alter alterum diligat.

Ab iis qui principibus debentur, redit ad ea, quæ sunt omnibus debita ; eaque ad charitatem reducit, de qua jam multa in cap. præc.

Itaque rursum urget dilectionem proximi, cujus debitum est perpetuum, et per quam tota lex impletur.

Nemini quidquam debeatis..... Id est, omnibus debitis ita satisfacite, ut nihil cuiquam debeatis, nisi charitatem et amorem.

Hoc autem egregiè dictum : quia cætera debita solvuntur, et ampliùs non manent debita ; charitatis verò debitum semper solvitur et manet ; quia cum proximus sit semper diligendus ; postquam hoc illi debitum persolvisti, adhuc debes ; perpetuum est, semper solubile et semper insolubilo debitum.

Hinc D. Aug. mutuam charitatem libens reddo, et gaudens recipio ; quam recipio ; adhuc repeto ; quam reddo, adhuc debeo. Ep. 62. ad Cælestin.

et amorem, cujus debitum ita solvitur ut semper maneat. Charitatem igitur mutuam amplectamini, et totam legem adimplebitis.

Quidquid enim lex præcipit aut vetat circa proximum, v. g., ne quis adulterium committat, hic quis occidat, ne quis furtum faciat, ne falsum testimonium dicat, ne rem proximi concupiscat; et si quod est aliud præceptum, hoc omne brevi charitatis præcepto summam comprehenditur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum.

Qui proximum diligit sicut seipsum, nullum illi malum infert; omne quod potest bonum procurat; omnem ergo legem adimplet: charitas ergo legis est totalis observatio.

Omnibus, inquam, debita reddite; et nemini quidquam, præter charitatis debitum, debentis. Et hoc eò promptius et fide-

gatis: qui enim diligit proximum, legem implevit.

9. Nam: Non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces: et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

10. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.

11. Et hoc, scientes tempus: quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim

Qui enim diligit proximum, legem implevit; id est, omnia præcepta, quæ proximum spectant.

9. Nam: Non adulterabis..... Syr. et enim id quod dictum est, non occides... *Et si quod est aliud mandatum; id est, quodecunque est aliud præceptum. Qui hoc verbo, instauratur.* Gr. recapitulatur. Syr. perficitur; id est, summam comprehenditur. *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Sicut, non significat aequalitatem dilectionis, ordine enim charitatis plus debet homo seipsum diligere, quam proximum: significat ergo similitudinem et hanc triplicem, ait D. Thomas.

1º quantum ad finem, ut nos et proximum diligamus, propter Deum; 2º quantum ad formam, ut cum sincero amore amicitiae, non concupiscentiae diligas; 3º quantum ad effectum, ut illius necessitati subvenias, sicut et tuæ. Uno verbo debes ex charitate proximo exhibere ea charitatis officia, et eo modo, quæ et quomodo tu tibi exhibes et cupis exhiberi.

10. *Dilectio proximi malum non operatur; id est, nec malum infert, nec inferri patitur: sed ubi potest, eadem illi, ac sibi bona procurat.* Est ergo legis consummatio, ac totalis observatio.

Abstinere à malo: omne bonum efficit, vel imperat; est ergo legis plenitudo.

Definitio brevis et vera virtutis est ordo amoris, ait D. Aug. lib. 15. de Civ. cap. 22.

Semel breve præceptum tibi præcipitur. Dilige et fac quod vis; sive taceas, dilectione taceas; sive clames, dilectione clames; sive emendes, dilectione emendes; sive parcas, dilectione parcas: radix sit intus dilectionis; non potest de ista radice, nisi bonum transire. D. Aug. lib. 1. de Doctr. Christ. cap. 22.

11. *Et hoc, scientes tempus: Hoc, non refertur ad tempus, ut patet ex Græco, ubi non conveniunt in genere: sed refertur ad id quod dictum est n. 7. Reddite omnibus debita: et n. 8. Nemini quidquam debeatis.*

propior est nostra salus, quam cum credidimus.

12. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis.

13. Sicut in die honestè ambulemus; non in comessationibus, et ebrietatibus,

liùs agite, quòd scimus urgere tempus: ecce enim hora à somno peccati et torporis expergiscendi, et ab eo statim surgendi; quandoquidem propior est nostra salus, quam cum credere cœpimus.

Ecce nox hujus vitæ præterit, vitæque properat ad finem; adest æternitatis dies semper duratura: abjiciamus ergo peccata, tenebrarum opera; et arma lucentia, bona scilicet opera induamur.

Et quia dies adest; sicut in clara luce, decenter compositi, ambulemus: Non luxui indulgentes, in comessationibus, et te-

Quasi diceret: *Et hoc*, quod dixi, eò promptiùs agere debemus, quòd sciamus tempus et horam esse expergiscendi à somno peccati, et ab eo surgendi per pœnitentiam: *Propior enim est...* quam cum credere cœpimus. Videtur Apostolus à re bellicâ similitudinem sumere. Militia est vita nostra: idè nos paratos et expeditos oportet esse; ita ut dicere possimus: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.*

Hinc nos, negligentia somno dormientes, Apostolus, quasi buccinarum sonitu, excitat, *hora est nos...* hoc est, ut ait D. Chrys. propè est resurrectio; propè est terribile iudicium; propè est dies illa, velut clibanus accensa: ne dormiamus, ne pigremus, sed vigilemus, ne nos dies illa incantos subripiat.

12. *Nox præcessit.* Syr. jam nox præterit: *Dies verò...* totum hujus vitæ tempus nox est; æternitas diei comparatur. Igitur

Nox præcessit, præterit, id est, ad finem properat vita: mundus transit et concupiscentia ejus, *dies autem appropinquavit*; id est, adest æternitas semper duratura. *Abjiciamus ergo opera tenebrarum*; id est, peccata; mundana, transitoria, et ferè transita, seu præterita contemnamus, relinquamus.

Induamur arma lucis; id est, arma fulgentia; bona et sancta opera, quæ sunt et indumenta quibus tegimur, et arma, quibus protegimur contra nostræ salutis hostes.

Æterna, semper manentia diligamus, sectemur.

Vel etiam potest dici cum Theodoro, quòd totum tempus quod Incarnationem præcessit, nox fuit; tempus ignorantia fuit: tempus verò ab Incarnatione, dies est; ortus est sol justitiæ.

Hinc fideles hortatur Apostolus ad opera lucis; ad vitam Evangelicam, seu ut ait cap. 12. n. 2. *Reformamini in novitate sensus.*

13. *Sicut in die honestè...* id est, et quia dies est, ut dixi, sive intelligas; quia ortus est sol justitiæ: sive quia æternitatis dies appropinquat. *Ambulemus* decenter compositi, sicut faciunt illi, qui in publicum prodeunt; id est, opera faciamus, quæ lucem non reformident.

Non in comessationibus et ebrietatibus. Tria præcipuè fugiamus opera tenebrarum, scilicet comessationes et comotationes, id est, epulas, quæ sunt tantum voluptatis et gulae causâ: unde ebrietates, quæ mentem alienant, et ad libidinem et alia vitia provocant.

Libidinum spurcitiis, quæ in cubilibus sunt, et alias quasunque lascivias.

Invidias atque contentiones pro honoribus assequendis. Gr. non in lite, *

mulctis compotationibus; non spurcis libidinibus et lascivis servitutibus; non per contentionem et livorem mutuò certantes.

Sed Dominum Jesum Christum, qui per suam gratiam habitat in cordibus vestris, sic exprimit vestris moribus, ut ipse solus, ipsiusque sobrietas, castitas et charitas videatur in vobis, sicut in homine vestito sola vestis apparet.

Sicque Christum induti, corporis quidem necessitati providebitis; at ejus voluptatij non favebitis.

non in cubilibus et impudicitijis, non in contentione et æmulatione.

14. Sed induimini Dominum Jesum Christum,

Et carnis curam ne feceritis in desideriis.

et æmulatione. Hic præcipuè tria vitiorum capita tanguntur fugienda: gula, libido, ambitio. Primum abutitur bonis externis; secundum bonis corporis; tertium animæ bonis.

Ex ebrietate et impudicitia quæ mala sequantur, vide apud D. Chrysostomum, hic.

14. *Sed induimini Dominum Jesum Christum.* Hæc metaphorâ frequenter utitur Apostolus, Gal. 3. 27. Eph. 4. 24. Coloss. 3. 10. et 1. Thessal. 5. 8.

Sed ipsum Dominum Jesum Christum, omnesque ejus virtutes in animo vestro sic imprimit, eumque sic imitamini moribus vestris; ut solus in vobis videatur Christus; sicut in homine vestito, sola vestis apparet.

Seu Christi Spiritus et gratia vos intus ita repleat, ut ejus virtutes, quasi habitus, vos exterius cooperiant, et videamini ipse Christus esse.

Et carnis curam ne.... Syr. et ne solliciti sitis carnis vestræ ad concupiscentias. Gr. in desideria; id est, ne corpori vestro prospiciatis mollior et delicatè; ad explenda, scilicet, illius desideria et voluptates.

Quasi diceret: Christum induti, carni seu corpori provideat tantum ad sanitatem, non ad luxum et voluptatem; sed totam vestram diligentiam ad spiritualia curanda insumite. Ita ferè D. Chrys.

Non prohibet Paulus quominus corpori provideatur ad sanitatem, sed ne indulgeatur ad voluptatem: sic alendum est ut vivat et valeat, non ut lasciviat.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 13. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim reducenda.

PRIMO. — Ex primis versibus discite Christianum modum Reges, Principes Magistratus, quemcunque publicâ auctoritate præditum, honorandi.

Attende à quo sit illorum potestas, ob quid; et ideo quid sint per respectum ad Deum.

Princeps, Rex à Deo institutus, sub Deo constitutus, omnibus major, solo Deo minor, ait Tertullianus; Dei vicarius, et minister, ut bono præsit publico.

Hinc ipsi debetur honor, reverentia, obedientia; et qui sub hoc respectu Regem honorat, Deum honorat: qui verò spernit, spernit et Deum, sit quo simul humanæ et divinæ Majestatis reus. Vide versus 1, 2, 3, 4, 5, 6.

SECUNDO. — Ex n. 8. discite charitatis debitum; perpetuum est et semper solubile; semper solvitur, et semper debetur: in quo differt à cæteris omnibus debitis.

Attende itaque ad perpetuò solvendum, quod perpetuò debes; solve autem

libenter, quod te solventem ditabit : et eò ampliùs ditabit, quò promptiùs, largiùs, et liberaliùs solveris.

Hæc virtus omnes virtutes includit, omnia vitia destruit; ex uno latere habet abstinentiam à malo, ait D. Chrysostomus : malum enim non operatur; ex altero habet efficacem bonorum operationem : *plenitudo*, seu consummatio legis, dilectio.

TERTIO. — Ex n. 12. Ne in peccatis dormias unquam, aut in via salutis torpescas; recordare frequenter horum Apostoli verborum : *Hora est jam nos de somno surgere*. Ecce elabitur vita, mors instat, adest æternitas, adest terribile iudicium, æternitatis decisivum.

Iisdem utere verbis, ut ad bonum lucis, seu gratiæ usum, temetipsum excites. *Nox præcessit*; tempus ignorantiae, tenebrarum, idololatriæ elapsum est. Ortus est sol iustitiæ, ambulamus in die; ergo sicut in die, in media luce honestè, sanctè vivamus coram Deo et hominibus.

Adhuc modicum lumen... Illo sanctè utamur ad bene operandum; ecce nox in qua non potero operari.

QUARTO. — Ex n. 14. discere quid sit Christianus ex D. Paulo : homo Christum indutus; intus Christi gratiâ et spiritu animatus; exteriùs Christi virtutibus, sobrietate, castitate, humilitate, patientiâ, charitate indutus; homo in quo solus apparet Christus; homo qui dicere possit : *Vivo ego, jam non ego, vivit verò in me Christus*.

Eheu! quando Christianus ero? Christianus quasi alter Christus : et ego Christo rebellis.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI QUARTI.

IN duobus præcedentibus capitibus, charitatem erga proximum multoties commendavit Apostolus, in hoc quasdam dissidiorum, charitatis offensivorum, causas componit.

Ex Judæis conversi, et in fide adhuc infirmi, cibos et dies juxta legem Mosaicam observabant, et Gentiles conversos, ob istorum inobservantiam judicabant: hi autem Judæos, ob hoc ipsum, contemnebant ut infirmos. Hos et illos sic arguit Apostolus, ut utrosque doceat charitatis regulas.

Primo §. docet infirmum à doctioribus cum charitate suscipiendum.

Secundo §. breviter exponit altercationis argumentum, quod supra.

Tertio §. sic eam definit, ut unumquemque in sua praxi relinquat; dummodo charitatem servant et pacem; docti non spernant infirmos; infirmi non judicent doctos.

A §. 4. ad §. 13. multis probat neminem à fratre suo judicandum quia auctoritatem judicandi non habemus, §. 4; tum quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus; cor fratris nostri non novimus: Deum in corde glorificat, §. 6; tum quia Christi solius est nos judicare: et Christo non debemus præripere quod emit sanguinis sui pretio, §. 9, memores itaque quòd coram Christo, communi omnium Domino et Judice, sistemur judicandi, alios ne judicemus, §. 10, 11, 12.

§. 13 et multis sequentibus doctiores monet, ut caveant ne dent infirmioribus scandalum; nullus quidem cibus jam immundus est: caveant tamen ne propter cibum frater pereat, §. 15, ne dent occasionem blasphemiae, §. 16; attendant quòd regnum Dei non sit esca, sed justitia, pax et charitas, §. 17. Itaque sectentur quæ sunt pacis et ædificationis, §. 19; caveant ergo quod scandalo destruit, §. 20; præstaret re licita non uti, quam illius usu parere scandalum, §. 21.

Denique docet infirmos, ne quidquam contra conscientiam agant, §. 22, 23. aliorum exemplo, scilicet impuls.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **I**NFIRMUM autem in fide assumite, non in disputationibus cogitationum.

2. Alius enim credit se manducare omnia : qui autem infirmus est, olus manducet.

3. Is qui manducat, non manducantem non spernat :

INTER alia autem mutue charitatis officia, hoc spectatim vobis commendo ; si quis sit inter vos in rebus fidei nondum satis instructus, hunc vos, qui doctores estis, assumite cum charitate instruendum, et cum eo ne disputationibus contendatis.

Verbi gratia, is qui de Evangelio bene instructus est, credit sibi licere quibuscumque cibis vesci : alius autem de fide minus instructus, putat id non esse licitum, et ideo vescitur oleribus, ne quid à lege Mosaiica prohibitum comedat.

Hæc tanti non sunt momenti, ut ob ea imminutionem pati debeat fraterna cha-

CAP. XIV. 1. *Infirmum autem in fide assumite.* Syr. ei verò, qui est infirmus in fide, date manum.

Gentiles, seu ex Gentibus conversos alloquitur Apostolus, et hortatur ut infirmiores in fide cum charitate suscipiant, nec importunis disputationibus lacescant.

Infirmum igitur in fide, et nondum satis instructum, vos, qui doctores et fortiores estis, *assumite* cum charitate instruendum, eumque ut fratrem foveat, jurate: Seu, ut ait Syr. ei dato manum, sicut infirmo in itinere datur manus.

Non in disputationibus cogitationum. Gr. non in disputationibus disputationum. Syr. nec sitis ambigentes in cogitationibus vestris; id est, cum eo ne contendatis, an bene, an male sentiat, quia adhuc charitative tolerandus est, nec importunis disputationibus lacescendus, ne fortè offensus ab incepto resiliat.

2. *Alius enim credit se manducare omnia.* Factum, seu altercationis argumentum breviter exponit.

Alius, id est, qui in fide firmus, et de Evangelio bene instructus, credit sibi licere quibuscumque cibis vesci; quia nullum in lege Evangelica ciborum genus immundum censetur.

Qui autem infirmus est, olus manducet. Gr. olera comedit. Syr. manducat. Divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, omnes in indicativo, *vescitur, manducat*; ita ut sit propositio, factum simpliciter exponens, scilicet: infirmus autem, seu Judæus recenter conversus, et de Evangelica libertate non satis instructus, oleribus vescitur.

Juxta nostram Vulgatam hic sensus est: *infirmus autem*, et in fide parum ductus, putat id non licitum esse; is itaque, seu infirmus, *olus* et cibos à lego Mosaiica permissos *manducat*, ne contra conscientiam peccet.

Per *olus*, intellige quælibet legumina, quorum nullum erat Judæis vetitum; multa autem animalia, tum ex piscibus, tum ex volucribus, tum ex bestis erant prohibita.

3. *Is qui manducat, non manducantem.....* altercationem sic definit, ut

ritas. Igitur qui juxta libertatem Evangelii, quibuslibet appositis vescitur, non spernat infirmiores, qui ex animi sui infirmitate à carnibus abstinet, et oleribus vescitur: et hic non damnet eum, qui promiscuo cibo utitur; quia Deus illum sibi adjunxit, suumque fecit.

Tu enim, Judæe, fratrem tuum condemnans, quis es? et quo jure servum judicas alienum?

Certè, etsi condemnandus esset, non iam à te, sed à domino suo, cujus sententiâ; causâ cadet, aut subsistet, illius arbitrio puniendus aut absolvendus:

Ego autem dico tibi, quòd causâ non cadet; quia Dominum habet potentem et clementem, qui suâ potentiâ fulciat, suâ clementiâ absolvat.

et qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum assumpsit.

4. Tu quis es, qui judicas alienum servum?

domino suo stat, aut cadit:

stabit autem: potens est enim Deus statuere illum.

unumquemque in sua praxi relinquat, dummodo charitatem et pacem servent.

Qui manducat, id est, is qui juxta libertatem Evangelii quibuslibet vescitur, eum qui juxta legem Moysis ciborum electionem servat, non spernat tanquam rudem, imperitum, atque superstitiosum.

Vel non spernat, nec vilem faciat ejus animam, scandalum ei dando, dum exemplo suo illum inducit ad manducandum contra propriam conscientiam.

Et qui non manducat, id est, infirmus in fide, et legis Mosalicæ adhuc in hoc observator non condemnet manducantem, id est, promiscuo victu utentem, tanquam legis transgressorem: Deus enim assumpsit illum. Rationem assignat, ob quam non debeat quis fratrem suum judicare, quia scilicet Deus illum in servum et cultorem suum assumpsit, et consequenter ad eum pertinet.

Quis ergo judicet eum, quem Deus suum publicè assumit et probat?

4. Tu quis es, qui judicas alienum servum? Urget aliam rationem, ob quam de fratre nostro judicare non debemus, scilicet quod auctoritatem non habemus.

Tu, qui non manducas, et manducantem judicas, quis es? cujus auctoritatis? non tuum sit judicare manducantem, sive benè, sive malè agat, nec ad te pertinet.

Domino suo stat, aut cadit, id est, Dominum ac Judicem suum habet, Deum scilicet, à quo vel absolvatur, vel condemnatur; seu Domini judicio, aut pro se, aut contra in sententiam feret.

Stat, qui in causa victor est; cadit, qui judicium contra se refert.

Stabit autem, id est, causâ non cadet, non condemnabitur, quia Deus potest efficere ut stet. Idem Deus qui cibos vetuit in lege Mosaisca, potuit illos in Evangelio permittere.

Nota litteralis.

Circa versum tertium nota quòd Apostolus modo valdè diverso, pro temporum et personarum diversitate, eadem de re agit.

Galaias cap. 1. Inrepat durè, ob legalium observantiam; Judæis Romanis

5. Nam alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem; unusquisque in suo sensu abundet.

Quod de cibis dixi, idem de diebus dico: nam qui infirmus est, et imperfectæ adhuc fidei, diem inter diem distinguit; contra, doctior et solidæ fidei, dies omnes judicat pares: ob ista similiter fraterna non scindatur concordia; sed suo quisque relinquitur judicio, præsertim ubi nullum est Religionis detrimentum.

velut Indifferentem relinquit uniuscujusque conscientiæ: unde hic diversus agendi modus? et quæ illis ratio?

Galatas increpat ob legalia; quia ipsi, cùm Gentiles essent, et legalia nunquam observassent, ea tamen post Baptismum assumpserant ut necessaria: hinc, *ô stulti Galatæ*, etc. cap. 3.

Judæis verò permittit ad tempus legalia servare, nondum mortifera; quia adhuc infirmi erant in fide. Seu, ut ait D. Chrysostomus, quòd novella essent Romanorum fides. Talla corrigendi nondum erat tempus. Adde quòd Synagoga erat cum honore sepellenda.

OBSERVATIONES MORALES.— Primò hic mirare cum D. Chrysostomo divinam Apostoli nostri sapientiam, quæ ntrosque altercantes sic ad mediocritatem reducit, ut hos et illos corrigat et instruat.

Hincque discere primò charitativum corrigendi et instruendi modum. Secundò pacem omnibus rebus, ex se indifferentibus, anteponendam. Tertio multis in occasionibus unumquemque in suo sensu relinquendum, ne pax turbetur, charitas lædatur; præcipuè cùm non est commodum et maturum corrigendi tempus.

Secundò mirare et imitare charitativum Apostoli monitum firmiter datum: *Infirmum in fide assumite*.

Firmior sciat cum infirmioribus infirmari ut infirmum confirmet; sciat se patrem, se fratrem, sicque cum charitate suscipiat, foveat, instruat; charitativam det illi manum; non spernat, non arguat acriter, non altercetur, nec disputet cum eo: disputatio enim animam exacerbat, charitas verò cor emollit et attrahit.

Denique in tertio versu remedium nota duobus vitiis valdè communibus congruum, docti spernunt ignaros; ignari judicant doctos: hi et illi suo vitio medicinam sumant à D. Paulo datam.

5. Nam alius judicat diem inter diem... Gr. hic quidem judicat, etc. hic autem judicat omnem, etc. postquam de cibis egit, ad aliud legalium genus venit, ob quod erat inter Romanos altercatio, scilicet, dierum distinctionem et observantiam.

Alius, scilicet Judæus, in fide infirmus, diem à die distinguit, seu unum alio sanctiorem judicat, v. g. Sabbatum, Neomenias, etc. seu certis diebus jejunat, et à quibusdam cibis abstinet, v. g., à fermentato pane in hebdomada Paschæ.

Alius autem, in fide firmiter et in lege Evangelica instructior; sciensque hæc omnia legalia per Christum esse sublata, judicat omnem diem æqualem esse, nec unum ab alio distinguit, sive jejuniis, sive ciborum quorundam abstinentiâ.

Unusquisque in suo sensu abundet, id est, quisque suum in his rebus iudicium sequatur.

Nota quòd errabant quidam Judæi, legalia per Christi mortem abrogata, servantes; quia tamen hæc nondum erant mortifera, Evangelio quippe

Etenim qui dies observat et distinguit, id ad Dei gloriam et obsequium facit; sicut et qui dies omnes Deo pariter dedicat, Dei quoque honorem intendit;

Item qui promiscuè quodvis comedit, ad Domini gloriam comedit; gratias enim illi agit de cibo assumpto;

Et qui abstinet à cibis, religionis ergo abstinet, et de cibis sibi permissis, Deo pariter gratias agit.

6. Qui sapit diem, Domino sapit.

Et qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo.

Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo.

nondum satis promulgato et expiato; illos in suo permisit errore, donec plenius instruerentur; ne si ab istis legalibus statim revocarentur, turbati resillrent à fide. Vide dicta, n. 4.

Itaque per charitatem infirmetur cum infirmis.

Nota 2° quod agitur hic de festis et de jejuniis in lege Moscaica præscriptis, ut patet ex textu. Lex autem illa erat per Christi mortem abrogata.

Hinc malè hæc Apostolici verba detorquent hæretici contra dies festos ab Ecclesia institutos, et jejunia, et quorundam ciborum abstinentiam; quorum pauca tunc erant in usu; et quæ si ab Ecclesia tunc præcepta fuissent, servari jussisset Apostolus, sicut Apostolica decreta custodiri jussit. Act. 16. 4.

Malè etiam ultimis verbis abutuntur, quasi Apostolus facilitatem indigneat et credendi et agendi pro libito: agit enim Apostolus de rebus ex se indifferentibus, non de rebus fidei; aut de præceptis Ecclesiæ, v. g., de jejuniis, aut abstinentia, ab Ecclesia institutis: cum enim omnes Christiani, etiam in conscientia, potestati Ecclesiasticæ teneantur obedire; ut docuit cap. præcedenti, sibi ipsi contradiceret dicens: *Unusquisque in suo sensu abundet.*

6. Qui sapit diem, domino sapit. Gr. addit, et qui sapit diem, Domino non sapit. Addit et Syrus, et Chrys. Theodoret. Theophyl. Quia tamen Origenes id non habet, nec Ambrosius, nec ullus codicum nostrorum; hinc Erasmus probabile putat quod ad D. Pauli explicationem fuerit additum.

Sensus autem est: qui discernit diem abstinentiæ à die non abstinendi, vel diem festum à die vulgari, id ad Dei gloriam et obsequium facit.

Idem intelligendum de eo, qui non discernit, sed judicat omnem diem idoneum ad opera pietatis et penitentiae; id ad Dei gloriam facit.

Et qui manducat; id est, item qui promiscuè quidvis comedit, et quovis die, id etiam ad Dei gloriam facit: similiter et qui abstinet à cibis lege vœtitis, ad Domini gloriam abstinet: et uterque Deo gratias agit, hic pro cibis ipsi in lege Moscaica permissis; ille pro omnibus cibis, quibus ex Evangelica libertate utitur.

Quasi diceret: Novit Dominus et comedentium et jejunantium intentionem; nec tantummodo factum, sed et facti propositum attendit. Hinc quia et comedens et jejunans Deum honorare intendit, uterque suo sensu relinquendus est.

Hinc discet 1° neminem condemnandum, sed potius ob intentionem excusandum.

2° Simpliciores aliquando in suis devotionibus, etsi fortè non secundum strictam et severam scientiam, plus placere Deo, ob intentionis puritatem, quam doctiores in actionibus etiam secundum scientiam, ab omnibus approbatis; ob defectum scilicet, intentionis minus puræ et devotæ.

7. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.

9. In hoc enim Christus mortuus est, et resurrexit: ut et mortuorum et vivorum dominetur.

10. Tu autem quid judicas fratrem tuum? aut tu, quare spernis fratrem tuum?

Uterque, loquam, Deum benedicit: nemo enim nostrum, qui Christiani sumus, sui causam vivere debet aut mori; sed Dei gratiam, cujus toti sumus.

Sive enim vivimus, Domino vivimus, à quo est vita nostra; sive morimur, Domino morimur, quo Judice morimur: in quocunque ergo statu sumus, seu viventes, seu morientes, Domini sumus, qui magno pretio nos redemit, sui scilicet sanguinis pretio.

In hunc quippe finem Christus mortuus est, et morte suam nostrae redemptionis lytron solvit; et à mortuis suscitatus vitam vivit immortalis ut in mortuos et vivos in caelo et in terra dominetur.

Cum ergo Dei Christique sumus; quare tu, Judae, non manducans, fratrem tuum manducantem, judicas ut gulosum; et tu, Gentilis, quodlibet appositum comedens, quare fratrem tuum, hac libertate non utentem, spernis ut rationis inopem, et in fide imperitum?

7. Nemo enim nostrum sibi vivit... Gr. sibi ipsi, etc. Probat et manducantem et non manducantem Domino manducare, et non manducare.

Nemo enim nostrum, qui Christiani sumus, propter se vivit aut moritur; sed propter Deum, cujus est totus, et ad cujus propterea gloriam, omnia sua referre debet.

8. Sive enim vivimus, Domino vivimus... Id est, Christo Domino, qui nos fecit suos, et cui propterea debemus, et vitam, et mortem, et omnia nostra consecrare.

Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus; id est Christi, à quo empti sumus pretio magno, ipsius scilicet sanguine.

Servorum nihil est; omnia verò sunt Domini. Cum ergo servi sumus Christi Domini, qui nos suo sanguine redemit, ideò omnia nostra, et vita et mors Christi sunt.

9. In hoc enim Christus mortuus est et resurrexit. Gr. addit, et revixit. Addit etiam Syrus.

Dat causam cur Christi sumus, non nostri. In hoc, id est, in hunc finem Christus mortuus est, et resurrexit à mortuis vitam vivens immortalis.

Ut et mortuorum et vivorum dominetur: id est, ut ex morte sua et ex resurrectione sua dominaretur in mortuos et vivos.

A 1° quidem conceptionis instanti, Christus omnium Dominus fuit, hujus tamen domini usum et exercitium adeptus est per mortem et resurrectionem suam. Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra. In totam Ecclesiam triumphantem et militantem, etc.

10. Tu autem, quid judicas fratrem tuum...

Cum solius Dei et Christi simus: quare tu, Judae, non manducans, judicas et condemnas fratrem Gentilem, libertate sibi à Christo Domino suo datà, manducantem?

Aut tu, Gentilis manducans, et firmior in fide, quare spernis fratrem

Quo jure hanc in alterutrum exercetis auctoritatem? omnes enim nos Christi sumus pariter servi; omnes pariter assistendi sumus ante tribunal Christi, et ab eo judicandi; quid ergo illius officium præripitis?

Recordamini ejus quod apud Isalam scriptum est: Vivo ego, dicit Dominus; mortales omnes agnoscent, constebuntur, et genuflexi adorabunt ut Deum, Dominum, supremum Judicem suum.

Cùm ergo coram hoc supremo et æquisimo Judice, unusquisque nostrum pro semetipso sit rationem redditurus, non pro aliis, quorum cura nobis non est commissa:

Propriæ nostræ salutis invigilantes, neotrumque proprium negotium agentes, non ampliùs alios judicemus in malum.

Sed potiùs hoc apud vos statuite, nulli fratrum occasionem dare aut remoræ in viâ salutis, aut casus à salute.

Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.

11. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: et omnis lingua constebitur Deo.

12. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo.

13. Non ergo ampliùs invicem judicemus:

sed hoc judicate magis: ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum,

tuum Judæum, non manducantem, ex animi et conscientie teneritudine; et quia jus à Christo sibi datum, sicut et tibi, nondum satis intelligit?

Omnes enim stabimus ante tribunal Christi; id est, omnes enim sistendi sumus ante Tribunal Christi, ab eo tanquam communi omnium Domino judicandi.

Quasi diceret: Quid ergò illius officium prævenitis? illius enim solius est de nobis servis suis judicare.

Recordare de terribili judicio Dei, cui sistendus es brevi; et alios non judicabis.

11. Scriptum est enim. Isai. 45. 23. Viro ego, seu, ut habet Isaias: in memetipso juravi, id est, per memetipsum, seu per vitam meam juro.

Mihi flectetur omne genu, id est, omnes homines me supremum Judicem agnoscent, supplices et subditi adorabunt.

Et omnis lingua constebitur Deo, id est, Deumque constebuntur; boni quidem voluntariè, mali verò invitè.

12. Itaque unusquisque nostrum pro se. Gr. scipso, etc. sen de seipso, non de aliis, coram hoc supremo Judice ac Domino rationem reddet; an tantum reddiderit, quantum accepit? tantum glorificaverit, quantum cognovit? pro mensura talenti accepti erit judicium.

13. Non ergo ampliùs invicem judicemus: id est, nec manducans abstinens, nec abstinens manducantem condemnet: sed unusquisque circa ea, quæ ad eum spectant, occupetur.

Sed hoc judicate magis, ne ponatis... id est, sed hoc apud vos potiùs statuete, ne fratri vestro ponatis offendiculum, quod ambulans retardet; vel scandalum, quod sit ei causa cadendi.

Hoc videtur ad firmiores, seu doctiores specialiter spectare, sicut et reliqua hujus capituli et initium sequentis.

Illos ergo monet Apostolus ut caveant ne libertate Evangelicâ abutentes, occasionem dent infirmioribus, vel eos judicandi, vel contra conscien-

14. Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum,

nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur :

jam non secundum charitatem ambulas.

Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est.

Quod ad me attinet, ego certissime scio, et plenissime sum persuasus, Christi afflatu et doctrinâ, quod nullus cibus sit suâ naturâ impurus, Idcirco licet promiscuè quolibet uti :

Per accidens tamen, propter ignorantiam, aliquis cibus fit immundus, ei scilicet, qui putat illum immundum, seu prohibitum : et idcirco coram hoc infirmo prudenter utendum est Evangelicâ libertate.

Etenim si hic frater tuus infirmus existimat, licet ex errore, aliquid immundum, et illud tamen coram eo comedis, sicque eum ob tuum cibum lædis, aut saltem dolore afficis ;

Tunc peccas contra fraternam charitatem.

Ila ! ne frater tuus, licet infirmus, sit tibi tam vilis, ut eum cibo tuo perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo salvando mori non dubitaverit.

tiam suam edendi, vel fortè, quod pejus est, ad Judaismum redeundi.

14. Scio et confido in Domino Jesu... Gr. scio et persuasus sum in Christo Jesu. Syr. novi siquidem et persuasum habeo per Dominum Jesum.

Id est, quod ad me, indubitatè scio et persuasum habeo per doctrinam Domini Jesu, à quo illud didici : quia nihil commune per ipsum, id est, quod nullus cibus sit immundus : per ipsum ; id est, per Christum, per legem Evangelicam. Ita Theodoretus. In Gr. tamen hodierno est, per seipsum. Syrus habet, ex seipso, Origenes per se et naturâ suâ ; ita et D. Chrysostomus, Theophylactus ; accentûs mutatio hanc facit variationem, *et autem* vel *et autem* quæ in re, non est magna : quia utrumque verum.

Nisi ei qui existimat quid communem esse, ei tamen qui iudicat in consensu, licet erronea, cibum aliquem immundum ; illi, inquam, immundus est ille cibus, non ex veritate ; sed ex errore, seu opinione quam sequi debet in praxi.

Duo statuit Apostolus in hoc versu.

Primum. Nullus cibus naturâ suâ est immundus. Unde colligendum relinquit : ergo promiscuè quolibet cibo licet uti.

Secundum. Per accidens tamen propter ignorantiam, aliquis cibus immundus est, ei scilicet, qui existimat illum immundum, seu prohibitum. Hic enim, si tali cibo, quem existimat prohibitum, vescatur, peccabit : quia debet secundum consensum suam, licet erroneam, agere.

Et hinc colligit Apostolus in sequentibus, quod debeat firmus in fide prudenter et secundum charitatem uti Evangelicâ libertate suprâ dictâ, et cavere ne sit infirmo occasio peccati.

15. Si enim propter cibum frater tuus contristatur, jam non. Gr. non amplius...

Nam si frater tuus existimet, licet ex errore, aliquid immundum esse et illud tamen coram eo comedis, sicque illum contristas et scandalizas ; tunc contra charitatem peccas.

Noli cibo tuo... Gr. ne cibo tuo perdas, id est, ne fratrem tuum tam vilem

Cavete igitur ne causa sitis cur blasphemetur fides et religio nostra, ob vestras de cibis edendis, aut non edendis dissensiones et schismata.

Etenim vera religio, per quam Deus in nobis regnat, et ob quam nobis cœleste regnum parat, non consistit in electione cibi et potus :

Sed in morum innocentia, in pacis fraternæ studio, et in spirituali gaudio, bonam conscientiam semper comitante.

In his quisquis Christo servit, is et Deo placet, et à piis hominibus approbatur.

16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.

17. Non est enim regnum Dei, esca et potus :

sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu Sancto.

18. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.

habeas, ut eum perdas, quem Christus tanti fecit, ut pro illo mortem subire non dubitaverit. Perdes autem, si edulio tuo des occasionem illi, vel temerè te judicandi; vel contra conscientiam suam te imitandi; vel ad Judæismum scandalizatus redeundi.

Hinc discere quantum sit infirmis compatiendum et condescendendum, ne propter nos, et per nos, pereat ille, pro quo Christus obiit.

Discite et quòd charitas debeat omniumstrarum actionum esse regula : et scientià et fide secundum charitatem utendum.

Ut tuam autem charitatem erga proximum accendas, et ex dilectione, tu te illius accommodes infirmitati; perpende Christi pro eo charitatem : Christus pro eo mortuus est; et ego nihil patiar pro quo Christus obiit ?

Christus suà proprià morte vitam ei dedit; et ego hanc illi vitam meo scandalo eripiam? tantine facio Christi sanguinem, ut escà villi, vel verbo fortè mordaci, fratrem meum velim perdere, pro quo Christus Dominus pretiosum sanguinem suum fudit?

16. Non ergo blasphemetur bonum nostrum. Gr. vestrum. Syr. nostrum.

Ne sitis ergo causa, cur malè de nobis loquantur tum Judæi, tum Gentiles; nostraque Religio ac Evangelica Libertas malè audiat apud eos, qui foris sunt, propter contentiones vestras de cibis edendis, vel non edendis.

17. Non est enim regnum Dei, esca et potus... Religio per quam Deus regnat in nobis, et per quam regnum cœleste paratur, non consistit in electione cibi et potus; sed in justitia, quâ lex Dei servatur; et in pace cum proximo; et in gaudio spirituali, quod ex justitia et pace nascitur; seu quo Spiritus Sanctus replet verè pios, verè pacificos.

Hoc loco abutuntur hæretici contra jejunia et ciborum abstinentioniam ab Ecclesia præcepta.

Sed nolent 1° Apostolum non dicere : Regnum Dei non est abstinentia, aut jejunium, sed non est esca.

2° Apostolum agere non de jejuniis, aut abstinentia ab Ecclesia institutis; sed per legem Mosalicam præceptis, ut dictum est n. 5. Vido ibi dicta.

3° Apostoli sensum esse quòd regnum Dei non consistit per se in esca, licèt per accidens, ob Ecclesiæ præceptum, vel ob votum, abstinentia et jejunium sint ad salutem necessaria; et patet in Adæ peccato.

18. Qui enim in hoc servit Christo, placet Deo... id est, qui in his tribus virtutibus, quas versu præcedenti recensui, in vera scilicet pietate erga Deum; in pacis cum proximo servandæ studio; et in gaudio spirituali et in

19. Itaque quæ pacis sunt, sectemur : et quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus.

20. Noli propter escam destruere opus Dei.

Omnia quidem sunt munda :

sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.

Itaque sectemur ea quæ pacem conciliant et augent, et ea faciamus quæ ad mutuam conferunt ædificationem.

Cave, Christiane, in fide doctior, non propter vilem cibum destruas ædificium Dei, fratrem scilicet infirmum, in quo Christus per fidem habitat.

Scio, et illud jam dixi, nullum cibum ex se immundum esse; imò mundi sunt omnes, tum naturâ suâ, tum Christi Domini permissu :

Nihilominus peccat ille, qui cibo ex se licito utitur cum sui fratris scandalo; tunc enim re bonâ malè utitur.

cura alios spiritualiter consolandi, non autem contentionibus irritandi; qui sic Christo servit, et Deo placet et ab hominibus piis approbatur.

19. *Itaque quæ pacis sunt sectemur, et quæ...* Syr. nunc post pacem curamus et post ædificationem mutuam.

Ex dictis concludit Apostolus, ut cum studio nos applicemus ad sectanda, quæ ad pacem et ad mutuam ædificationem pertinent, per bona scilicet exempla.

OBSERVATIO DOCTRINALIS ET MORALIS. — Frequens et familiare est Apostolo nomen ædificationis; et ab ipso factum et familiare Christianis, quorum tamen pauci vim et originem nominis illius intelligunt : ut autem intelligas,

Nota 1° quòd secundum Apostolum fideles sunt templum Dei, 1. Cor. cap. 3. n. 16; cap. 6. n. 19; 2. Cor. cap. 6. n. 16.

2° Paradisus est civitas, ejus Deus fundator et Architectus. Hebr. 11. 10. Cujus singuli fideles sunt lapides vivi, scalpri salubris ictibus et tunsono plurimâ præparati, ut in suo reponantur loco.

Hinc illud omne quod facimus, ut proximus noster, vel Christo lapidi angulari firmitus unilatur; vel invicem alter alteri charitate jungatur. Hoc vocatur ædificatio.

Quidquid igitur ad beatitudinem confert et disponit, ædificatio est.

Quidquid ad sanctitatem confert, seu, ut Spiritus Sanctus in vobis, velut in templo suo habitet, ædificatio est.

Duo autem ad hoc conferunt : documenta scilicet et exempla.

20. *Noli propter escam destruere opus Dei.....* Gr. ne propter escam destruito etc. id est, cave ne propter cibum, qui res est ex se indifferens, destruas et evertas ædificium Dei, templum Dei, donum Dei.

Perseverat in cæpta templi figura : frater, seu Christianus, in quo Christus habitat, domus est Dei, templum Spiritûs sancti; cave ne, per tuum exemplum, destruat hoc opus Dei.

Hinc discamus quanto studio cavendæ sint altercationes pacem turbantes, et mala exempla ad malum inducentia; cum per hæc destruat opus Dei.

Omnia quidem sunt munda, sed malum... Syr. sed mala sunt homini, qui cum offendiculo, etc.

Fateor quidem, et illud jam dixi supra n. 14.

Nullus cibus immundus est; sed omnes cibi sunt mundi, tum naturâ suâ, tum Christi permissu; peccat nihilominus homo, qui illis utitur cum offen-

Præstabilius est omnino à carnibus abstinere, et nunquam vinum bibere, quàm sic aut cibo quopiam, aut potu, fratri tuo lapsus occasionem dare; sive te contra conscientiam imitetur, sive te temerè judicet; et per te scandalizatus, infirmior fiat in fide.

Tu in fide instructior credis, et bene, quòd nullus ampliùs cibus sit immundus; hanc fidem in anima, et coram Deo serva: et ne eà foris cum tui fratris offendiculo utaris:

Beatus autem omnis qui semetipsum non condemnat interiùs in eo quod probat exteriùs; seu qui nihil contra conscientiam operatur, malo impulsus exemplo, aut quovis alio motivo.

Qui verò fluctuat et hæsitat ambignus, an tali cibo liceat uti; si sic dubitans comedit, ille reus est peccati, utpote proprià suà

21. Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

22. Tu fidem habes? penes temetipsum habe coram Deo:

Beatus, qui non judicat semetipsum in eo quod probat

23. Qui autem discernit, si manducaverit, damnatus est: quia non ex fide. Omne au-

diculo et destructione proximi; quia tunc homo ille re bonà malè utitur.

Hinc rursus discamus, quanta eum discretione sit cum fratribus vivendum; quanto studio omnia sint observanda, ne scandalum pariat in infirmis: etiam res bonæ, ubi per charitatem non diriguntur, malæ sunt homini, qui per eas scandalum præbet proximo.

21. *Bonum est non manducare carnem...* Gr. pulchrum, honestum est, etc. Syr. bonum est nos non edere carnem, nec bibere vinum, nec quicquam in quo offendatur frater noster.

Sensus ad litteram bonus quidem; videtur tamen quòd positivum hic pro comparativo ponatur, seu bonum, pro melius: præstaret nunquam comedere carnem, et vinum non bibere quàm sic fratri dare lapsus occasionem; sive labatur, te contra conscientiam imitando; sive labatur, te temerè judicando; sive labatur in fide infirmior evadendo.

Charitati debent omnia cedere; non tantùm ab illicitis, sed et à licitis abstinendum, ubi charitas proximi postulat.

22. *Tu fidem habes...* firmitorem alloquitur: tu credis, et bene, nullum ampliùs cibum immundum esse: hanc fidem in animo serva et coram Deo, at noli illam in publico prodere, eaque uti cum tui fratris offendiculo.

Beatus qui non judicat... id est, beatus qui semetipsum interiùs non condemnat in eo, quod probat exteriùs, et de facto; uno verbo beatus qui nihil contra conscientiam agit.

Hoc ad infirmum dirigitur, qui putans non licere carne, v. gr., suilla vesci; aliorum tamen excitatus exemplo, contra propriam conscientiam edebatur.

23. *Qui autem discernit.* Gr. at ambignus, seu qui dubitat, hæsitat, an scilicet liceat uti tali cibo, et tamen sic dubitans comedit,

Damnatus est, id est, ille reus est peccati, et proprio etiam judicio; quia non ex fide, id est, quia non juxta fidem, seu conscientiam suam agit, quoniam dictabat non licere.

Omne autem quod non est ex fide, id est, quicquid est contra conscientiam, peccatum est.

tem quod non est ex fide, peccatum est.

conscientiâ judicatus; dictabat enim sibi non licere, quod fecit tamen; quiddam autem est contra conscientiæ dictamen, peccatum est.

Fides hic idem est ac firma persuasio; seu dictamen conscientiæ: patet enim textum legenti, quod hic non agatur de fide supernaturali christiana, sed de fide morali et particulari practica.

Unde colliges quod nostra conscientia sit primus casuista noster, ita ut, licet nos Doctorum turba quid faciendum doceat, si illud ipsum hic noster doctor internus condemnat, et judicat non faciendum, peccaverimus illud faciendo.

Hinc disce quanti refert scire quid faciendum, et non dubitare; quanti refert in dubio securius amplecti; et dubium deponere.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 14. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMUM. — Quantâ charitate sit cum infirmis utendum.

Cum charitate suscipiendus, instruendus, fovendus, n. 1. cum eo non altercandum, n. 1. maximè cavendum ne detur ei offendiculum, n. 13, 15. ne pereat ille pro quo Christus mortuus est; ne destruat opus Dei, n. 20.

Nam, ut ait Divus Chrysostomus, si Ecclesiam suffodere, grave est et scelestum; multò magis, si hoc fiat spirituali templo: augustior quippe est homo; magisque venerandus quàm Ecclesia: non enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter ista Spiritus Sancti templa. Hom. 26. Morale.

SECUNDUM. — Quàm periculosum sit judicare proximum; quia judicandi jus non habemus; Dei est: Dei ergo judicio stat; Deo itaque nostro judicio facimus injuriam, n. 4.

Quia scientiam ad judicandum necessariam non habemus: cor enim non novimus; hinc sæpe damnamus eum, qui apud Deum justus est; quique hoc ipso opere quod damnamus, Deum honorat: illud enim ad Dei gloriam facit: itaque et nostro judicio facimus injuriam proximo.

Quia judicando maximam Christo facimus injuriam, cujus mortis et resurrectionis jura violamus: mortuus est enim et resurrexit, ut omnium Dominus sit et Judex; ipsi ergo præcipimus, quod sui sanguinis pretio meruit et emit, judicium scilicet et dominium; violamus et ejus gloriæ resurrectionis jura, usurpantes potestatem quam à Patre in sua resurrectione recepit in omnes homines: *Data est mihi omnis potestas..... dedit ei potestatem judicium facere.*

Ad hæc attendamus, ut cum infirmis secundùm charitatem agamus; et ut judicium Deo relinquentes, de nemine judicemus.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI QUINTI.

PRIMO.

FIRMIORES speciatim hortatur, ut exemplo Christi Domini, qui peccata nostra tulit, quique sibi ipsi non vixit, sed nobis, et nostræ salutis totus; sic et illi leniter ferant infirmorum imbecillitates; sibi ipsis non vivant, suisque tantum commodis serviant; sed proximorum ædificationi et salutis studeant, §. 1, 2, 3, 4.

SEGUNDO.

Omnibus Romanis, sive Judæis, sive Gentilibus, per modum benedictionis perfectam apprecatur inter se concordiam; et ut omnem inter utrumque populum dissensionem exstinguat, rursus ipsis omnibus exhibet exemplum Christi, qui utrumque populum misericorditer suscepit salvandum, §. 5, 6, 7.

Attendant Gentiles, quod Christus Dominus, ipse Judæus et Judæorum minister fuit et Apostolus; attendant Judæi quod Deus per Prophetas Judæos Gentilium assumptionem ad fidem prædixit, 8, 9, 10, 11, 12. Rursus eis omnibus simul Dei gratiam apprecatur, seu inchoatam absolvit benedictionem, §. 13.

TERTIO.

Epistolam finiturns, Romanorum laudibus emollit ea quæ fortè dixit illis aspera; suam epistolam humiliter insinuat, quasi ipsis inutilem; quia scientiâ et charitate sunt pleni; eam excusat quasi liberiolem: at ita scripsit, ut suo inter gentes Apostolico muneri satisfaciat; breviter exponit fructum sui inter gentes Evangelii, quod ab Jerusalem ad Illyricum usque primus ubique prædicavit, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

QUARTO.

Sed ad ipsos venturum pollicetur, in Hispaniam Româ profecturus; sed antea Jerosolymam vadit, eleemosynas perlaturus: interim eos instantè obsecrat, ut pro ipso Deum orent, iterque suum Deo commendent, ut omnibus feliciter peractis, Romam lætus veniat, si sit Dei voluntas.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **D**EBEMUS autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere.

2. Unusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem.

Non tantum debemus scandalum quovis modo vitare; sed et nos, qui vel scientiâ, vel viriute provectiores sumus, debemus minus doctorum, minusque perfectorum ignorantias et infirmitates cum charitate sustinere; et non nobismetipsis placere, vel ob scientiam nostram, vel ob virtutem.

Sed potius unusquisque vestrum, sui contemplor, studeat proximo suo placere, et gratificari in illis quæ ipsius bono cedunt, et per quæ potest effici melior.

CAP. XV. 1. *Debemus autem nos firmiores.* Gr. potentes. Syr. fortes; *imbecillitates infirmorum.* Gr. impotentium. Syr. imbecillium, *sustinere.* Gr. portare. Syr. ferre.

Nota primò *debemus.* Debitum est fraternæ charitatis, ut firmiores, doctiores, in viriute provectiores charitativè, et leniter ferant *infirmorum*, id est, minus doctorum, minus perfectorum ignorantias, allucinationes, et quæ ex talibus ignorantibus faciunt.

Nota secundò *sustinere*, portare tanquam onus, instar bajulorum. Ad hoc quippe datur eis vis et virtus, ut portent compatiendo, instruendo, non imprudenter contradicendo, scandalum vitando, bonum exemplum dando.

Sicut in corpore naturali membra firmitiora ferunt debilitiora; sic in Ecclesia firmiores debent infirmos sustinere.

Sicut in ædificio materiali aliqua eliguntur firmitiora, v. g., fundamenta, columnæ, etc. ad sustinendum totum ædificii pondus, quod ex fragilliori materia superponitur: ita etiam in spiritali Ecclesiæ ædificio, fortiores aliorum debent onus sustinere.

Et non nobis placere. Gr. et Syr. non nobis ipsis, id est, non nobismetipsis placere, vel in fide, vel in scientiâ, vel in virtutibus nostris.

Potest etiam intelligi *et non nobis*, seu animo nostro morem gerere, faciendo tantum quæ nobis grata sunt et utilia, seu nostris tantum commodis serviendo.

Itaque sicut divites debent pauperibus erogare; sic doctiores et fortiores debent suam, vel scientiam, vel fortitudinem communicare: et sicut in suis divitiis sibi placere peccatum est, vel eas sibi soli reservare; sic et peccatum est sibi placere in quocunque bono, quod præ aliis habere videmur, et eo non nisi ad proximi commodum et salutem.

2. *Unusquisque vestrum proximo...* Gr. nostrum; id est, sed unusquisque proximo suo condescendat, moremque gerat ut illum suâ charitate ædificet: ad bonum attrahat, meliorque fiat.

Nota quòd non in omnibus proximo nostro gratificari debemus, sed in illis quæ ipsius bono et ædificationi cedunt: et in hoc differt complacentia, quam inspirat charitas, ab illa, quam inspirat cupiditas.

Cupiditas et mundana dilectio complacet in malo, et ad malum; divina

Etenim Christus, omnium nostrum exemplar, non sibi placuit, nec sua quaesivit, sed nostra; sicut Davidis ore pronuntiat: Opprobria tibi, ô Pater, ab hominibus illata, in me transtuli, et luenda suscepi.

Hæc enim ita de Christo prædicta sunt, ut et ad nos instruendos præscripta sint: quippe tota Scriptura ad nostram doctrinam ordinata est; ut per patientiam, ad quam nos Sanctorum, et maximè Christi exemplis excitat; et per consolationem quam nobis suggerit verbis et exemplis, spem habeamus æternæ beatitudinis quam promittit.

Precor autem Deum, à quo patientia, à quo et solatium, ut vobis omnibus det per-

3. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est: Improperia improperantium tibi ceciderunt super me.

4. Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam et consolationem Scripturarum, spem habeamus.

5. Deus autem patientiæ et solatii, det vobis idipsum sa-

charitas in bono, et ad bonum; hæc placere studet ut salvet; illa placet adulationibus ut perdat.

3. *Etenim Christus non sibi placuit.* Urget exemplo Christi, seu exemplo charitatis quam Christus erga nos omnes exercuit.

Etenim Christus non propriis commodis, voluntati, aut quieti studuit; sed gloriæ Dei, et humani generis salutis.

Sicut scriptum est. Ps. 68. etc. ut patet ex vobis quæ Davidis ore pronuntiat: hæc verba duos sensus habent, et probant quòd Christus Dei gloriam et nostram salutem intendebat.

Improperia improperantium tibi... Id est, peccata contra te, Deus, facta, ita me afflixerunt, ac si in me facta fuissent. Ecce gloria Dei.

Vel, sic ob ea dolui, ut ad placandum iram tuam in homines, qui ea committebant, ipsa in me luenda susceperim. Ecce charitas proximi.

Itaque sicut Christus peccata nostra tulit, sic debemus fratrum infirmitates ferre.

4. *Quæcunque enim scripta sunt.* Gr. ante scripta sunt, seu præscripta. Syr. quicquid enim quondam scriptum est, in veteri Testamento scilicet. Rationem dat cur verba in persona Christi à Davide pronuntiat allegaverit ad nostram instructionem: quia scilicet tota Scriptura ad nostram doctrinam ordinata sit: ut per patientiam, ad quam nos hortantur Scripturæ exemplis Sanctorum, et maximè Christi, et per consolationem, quam verbis et exemplis suggerunt, spem habeamus æternæ beatitudinis, quam promittunt.

Patientia, consolatio, spes, fructus sunt sacræ Scripturæ lectionis: tota ordinata est ad fidei nostræ instructionem, aut ad spei stabilimentum, aut ad charitatis incrementum.

Hinc collige quo sit animo legenda.

5. *Deus autem patientiæ et solatii.....* ut ostendat à quo sint expectandæ patientia, consolatio et spes, quas insinuavit quaerendas in Scripturis, tribus epithetis exornat Dei nomen. *Deus patientiæ et consolationis;* et n. 13. *Deus spei:* auctor scilicet et dator.

Deus charitas est, et quia charitas, et patientia est et consolatio; imò fons, mare consolationis, à quo omnis vera consolatio.

O Deus charitas! ô Deus consolatio! et consolationis oceanus! in te et à

pere in alterutrum secundum
Jesum Christum :

6. Ut unanimes, uno ore
honorificetis Deum et Patrem
Domini nostri Jesu Christi.

7. Propter quod suscipite
invicem, sicut et Christus sus-
cepit vos in honorem Dei.

8. Dico enim Christum Je-
sum ministrum fuisse circum-
cisionis propter veritatem
Dei, ad confirmandas pro-
missiones Patrum ?

sectam inter vos concordiam ; talem , in-
quo , concordiam , qualem decet Christia-
nos.

Ut vos omnes, Judæi et Græci, omnibus
dissensionibus extinctis, unanimiter, uno
corde, et uno ore glorificetis Deum, et Pa-
trem D. N. J. C.

Hoc ut ita sit, vos invicem diligite, fo-
vete, suscipite, sicut et Christus ipse vos
omnes suscepit, sibi adjunxit et sociavit,
ad gloriam hæreditatis æternæ.

Vos, inquam, Jesus Christus salvandos
suscepit omnes, Judæos quidem, quorum
ipse Doctor et Evangelista fuit, ut ostende-
ret Deum esse veracem, qui præstaret pos-
teris ea quæ promiserat Patribus :

te uno sit consolatio mea : mundani gaudeant in mundanis ; tu es, ô Deus !
et eris unica consolatio mea et nunc et semper.

Deus itaque patientiæ det vobis idipsum sapere ; id est, idem sentire, idem
velle, idem sensu et affectu conspirare ; ita ut inter vos nec sit sententia-
rum diversitas, nec affectuum alienatio.

Secundum Jesum Christum : id est, secundum fidem, doctrinam, et
exemplum Christi.

6. *Ut unanimes uno ore,* Gr. ut unanimiter in uno ore glorificetis ; id est,
ut uno animo, uno corde, et uno ore glorificetis Deum, etc.

*Unanimes quantum ad identitatem credulitatis, uno ore quantum ad iden-
titatem confessionis ; honorificetis :* quantum ad veritatem operis, ait Ly-
ranus.

7. *Propter quod suscipite invicem...* Syr. propterea assumite et portate alii
alios ; id est, propterea vos invicem excipite, fovete, supportate ; firmus
infirmum, doctus ignarum ; Gentilis Judæum, Judæus Gentilem.

Sicut et Christus suscepit vos... rursus exemplo Christi urget ad mutuam
charitatem : quemadmodum Christus Dominus nos omnes suscepit, sibi
adjunxit, ac sociavit ad Dei gloriam scum participandam.

8. *Dico enim Jesum Christum Ministrum...* hoc et sequentibus versibus ex-
plicat quomodo Christus utrumque populum, Judæum et Gentilem suscepit ;
Judæum quidem, ut promissiones patribus factas impleret ; Gentilem verò
ex sola misericordia, licet id per prophetas fuerit prædictum.

Simul assignat et affert rationes et motiva utrosque ad mutuam concor-
diam inducentia ; Gentilis ne spernat Judæos, quibus ipse Christus Evan-
gellum, veritatem Dei prædicavit : Judæus ne ferat ægrè Gentiles, de qui-
bus vaticinatum fuit, quòd in Dei populum assumerentur.

Ut ergo tollat Apostolus dissensiones inter Judæos et Gentiles ortas ; et ne
alii adversus alios insurgant, ostendit utrumque populum et à Deo privi-
legis affectum et à Christo susceptum.

Dico enim Jesum Christum... Judæorum prærogativa hæc est, quòd Chris-
tus ex eis natus, eos docuit, eisque Evangelium ministravit. Idque *propter
veritatem Dei ;* id est, ut ostendere t Deum esse veracem in promissis Abraham
factis. Itaque *Minister circumcisionis,* idem est ac doctor, prædicator Ju-
dæorum, Apostolus eorum, et Evangelista.

Gentes autem, quibus nulla facta fuerat promissio, ut præter spem, solâ Dei misericordiâ, ad salutem admissæ, maximas Deo gratias agant pro tanto beneficio, non quidem promisso, sed tamen à Prophetis prædicto : sic enim in Psalmis Christus Patri suo loquitur ;

Propterea gloriam tuam inter gentes, per fidem in Ecclesia tua admissas, celebrabo, et nomini tuo laudis hymnum cantabo.

Rursus in Deuteronomii Cantico Scriptura dicit : Lætamini, gentes, unâ cum populo ejus, quia scilicet unâ cum Judæis estis populus Dei.

Et iterum Psalm. 116. laudate Dominum, etc. ob misericordiam vobis factam per Christi gratiam.

Idem prædixit Isai. 11. 10. Orietur Christus ex stirpe Jesse ; exsurget ad regendas gentes ; in ipsum omnes gentes sperabunt.

Precor itaque ut Deus ipse, spei, sleut et

9. Gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est :

Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo.

10. Et iterum dicit : Lætamini, Gentes, cum plebe ejus.

11. Et iterum : Laudate, omnes Gentes, Dominum : et magnificate eum, omnes populi.

12. Et rursus Isaias ait : Erit radix Jesse, et qui exsurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

13. Deus autem spei repleat

9. *Gentes autem super misericordia honorare.* Gr. glorificare, etc.

Gentium privilegium, seu gratia est, quod ex misericordia, à Prophetis prædicta, sunt assumptæ : Dico autem quod *Gentes*, quibus nulla facta fuit promissio, debent Deum glorificare, pro misericordia sibi præstita ; sicut scriptum est. Ps. 17. 50.

Propterea confitebor tibi... Id est, propter Gentium vocationem, nomen tuum inter Gentes celebrabo. Ubique misericordia quidem ; at Judæis promissa, Gentibus non promissa ; sed à Prophetis prædicta.

10. *Et iterum dicit.* Scriptura Deuter. 32. 43.

11. *Et iterum.* Psalm. 116. *Laudate Dominum...*

12. *Et rursus Isaias ait.* 11. 10. His quatuor testimoniis D. Paulus ostendit Gentibus, quid Deo debeant propter hanc sibi præstitam misericordiam ; simul et Judæis ostendit quod injustè Gentibus inuideant, quod Deus illis se daturum toties prædixerat.

Primum testimonium Davidi quidem convenit, et ad mysticum Davidem. Christum scilicet, aptatur ; qui dicit quod Patris sui laudes inter Gentiles ad fidem conversos decantabit.

Secundum invitat Gentes ad Deum cum populo Israel laudandum.

Tertium omnes simul Gentes ad Dei laudes invitat.

Quartum prædicit quod Gentes in Christum sperabunt : sen quod Christus oriundus sit secundam carnem, ex radice, id est, stirpe Jesse, patris David : quod ipse Christus exsurget, ut Gentibus imperet ; sitque earum Princeps ; in eumque, tanquam suum Redemptorem et Salvatorem sperabunt.

Christe, Rex meus, Salvator meus, Deus meus, in te spes mea, rege me, salva me ; spem meam, ô Deus Redemptor ! imple.

13. *Deus autem spei...* auctor, imò principium, medium et finis. Illam

vos omni gaudio et pace in credendo : ut abundetis in spe et virtute Spiritus Sancti.

14. Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientiâ, ita ut possitis alterutrum monere.

15. Audaciùs autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens : propter gratiam, quæ data est mihi à Deo,

patientiæ et solatii auctor, n. 5. pleno ac perfecto vos gaudio repleat, et concordia in eadem fide, ut excluso omni dissidio, spes vestra magis ac magis crescat in vobis per gratiam et virtutem Spiritus Sancti.

Hæc autem vobis sic apprecor, ut de vestra tamen virtute non dissidam : scio enim, et certus sum quod estis charitate pleni, et omni scientiâ repleti ; ideoque potentes ad vos invicem monendum ; sicque meis non indigeatis admonitionibus.

Sic ergo scripsi vobis, et forsan paulò liberius scripsi, non ut vos velut ignaros doceam, sed ut in memoriam vobis quæ scitis reducam ; hocque ut Apostolico muneri, à Deo mihi gratis imposito, satisfaciam.

enim ipse producit in nobis ; illam ipse sustinet et conservat ; illam ipse replebit per sui fruitionem in cælis.

Deus igitur spei repleat vos omni gaudio ; id est, pleno et totali gaudio spiritali. *Et pace in credendo.* Gr. in credere. Syr. per fidem, id est, et concordia in eadem fide ; per quam omnis inter vos exstinguatur dissensio, *ut abundetis,* id est, ut læti, hilares, *abundetis in spe :* ita ut magis crescat in vobis per potentiam Spiritus Sancti, id est, per potentiam à Spiritus Sancti gratia acceptam.

Et virtute. Gr. in virtute. Syr. per virtutem, id est, ope Spiritus Sancti, seu per potentiam, etc. ut dictum est. Aliqui tamen interpretantur et virtute Spiritus Sancti, id est, in charitate, quæ est virtus Spiritus Sancti. Ita ut D. Paulus, fidem, spem et charitatem illis apprecetur.

14. *Certus sum autem, fratres mei...* Apostolicâ modestiâ simul et prudentiâ Paulus emollit sua monita, sicque sese insinuat intimiùs in lectorum animos, quasi diceret :

Quantùm ad me, licet vos doceam, ô Romani ! scio tamen et certus sum quod meâ non indigetis instructione, ntpote, qui pleni estis dilectione, et omni scientiâ repleti ; ita ut possitis alter alterum monere.

Duo ad alios docendum necessaria sunt, scientia et charitas ; scientia reddit idoneum, charitas urget capacem ; persuasus sum autem quod et charitate pleni estis, et omni scientiâ repleti.

Paulus Epistolam finit eo quo cœpit modo, scilicet, Romanorum laudibus, ut emolliat quæ in medio dixit illis aspera.

15. *Audaciùs autem scripsi vobis.....* Suam epistolam quasi superfluum insinuavit in n. 14. Hic eam excusat quasi audaciorem.

Audaciùs ex parte ; id est, paulò liberius forsan scripsi vobis, *tanquam in memoriam.....* id est, non tam ut vos doceam, quàm ut in memoriam vobis revocem quæ scitis.

Propter gratiam ; Gr. per gratiam. Syr. per ; id est, idque ut Apostolico muneri mihi à Deo imposito satisfaciam.

Nota et mirare Apostoli libertatem et honestatem : scribit andacter, demulcet honestè ; sic veritas liberè dicenda ; sic honestas ubique apud omnes observanda.

Hinc discat omnis superior subditis non superbè, sed humiliter loqui,

Hoc autem munus est, ut ego sim inter gentes publicus sacrorum Jesu Christi minister; sacrificans per Evangelicam prædicationem, non pecudes, sed homines ad fidem conversos; ut Gentiles sic Evangelicâ prædicatione spiritualiter mactati, fiant oblatio accepta Deo, et Sancti Spiritûs igne sanctificata.

In quo quidem ministerio, ita mihi res feliciter successit, ut habeam unde gloriër, non apud homines, sed apud Deum, non in meipso, sed in Christo Jesu, cujus vice et cujus virtute meo munere fungor.

16. Ut sim minister Christi Jesu in Gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in Spiritu Sancto.

17. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum.

scribere, imperare; monitionibus et correctionibus miram gratiam et efficaciam dabit humilitas.

16. *Ut sim minister Jesu Christi...* Explicat gratiam seu munus sibi divinitus impositum; explicat autem egregiâ metaphorâ, quâ de Evangelii prædicatione loquitur, quasi de sacrificio.

Ut inter Gentes sim λειτουργός, Publicus sacrorum minister et Sacerdos Jesu Christi.

Sanctificans. Gr. sacrificans *Evangelium Dei*, seu consecratus per prædicationem Evangelii.

Ut fiat oblatio Gentium... Id est, ut Gentilismus sic spiritualiter Evangelicâ prædicatione mactatus, fiat oblatio Deo accepta, Sancti Spiritûs igne sanctificata et incensa.

Itaque D. Paulus hic Gentium conversionem exhibet velut sacrificium metaphoricum; in quo quidem sacrificio, ipse Paulus sacerdos est; victima Gentes, consecratio victimæ, prædicationis Evangelii; ignis quo victima comburitur, Spiritus Sanctus.

OBSERVATIO MORALIS. Ergo evangelizare, prædicare, est sacrificare. Concionator est sacerdos, labor concionandi quasi consecratio; victimæ sunt auditorum animæ; ipsarum conversio sacrificium est.

Videat itaque concionator quâ puritate, et religione et quo studio suum peragat ministerium; sese ad illud præparet quasi sacrificaturus; et quia animarum consecratio, seu sanctificatio est prædicationis finis; Spiritum Sanctum ardentè et assiduè concionator invocet super se ministrum, et super auditorum corda, tanquam victimam Deo immolandam.

OBSERVATIO DOCTRINALIS. D. Paulus prædicationem metaphoricè vocat sacrificium, sicut cap. 12. corpora nostra vocavit hostiam; alibi eleemosynam vocat sacrificium, sicut etiam contritio dicitur sacrificium.

At tantum abest ut hæc metaphorica sacrificia negent, quinimò stabiliunt et confirmant verâ sacrificii in Ecclesia veritatem: sicut metaphora non minuit, sed confirmat et auget rei, unde sumitur, veritatem.

Est igitur in Ecclesia vera liturgia, vera oblatio, verum sacrificium, vera hostia; unde D. Paulus has traxit metaphoras.

Ineptè igitur Calvinus hinc occasionem sumpsit verum in Ecclesia negandi sacrificium; et unicum prædicationis sacrificium stabilendi; quasi verò mystica justitiæ, misericordiæ, et cordis contriti sacrificia, quæ passim leguntur in Scripturis, sacrificia veteris legis sustulerint.

17. *Habeo igitur gloriam....* Gr. gloriationem, id est, unde gloriër, in Christo apud Deum, vel in illis quæ sunt ad Deum. Gr. τὰ πρὸς τὸν Θεόν.

18. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo et factis :

19. In virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Sancti : ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi.

20. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem : sed sicut scriptum est :

21. Quibus non est annun-

Vix enim audeam eloqui quid per me Christus non effecerit ad gentium obedientiam, seu conversionem efficiendam, et prædicationis verbo, et miraculorum operatione.

Per potentiam, signis insolitis, stupendisque prodigiis instructam, et Spiritus Sancti charismatibus munitam; ita ut longè latèque dilataverim Evangelium Christi; scilicet ab Jerusalem usque ad Illyricum, et per adjacentes hinc inde regiones propagaverim.

Sic autem huic Evangelico muneris incubui, ut sollicitè curàrim prædicare, non in illis locis in quibus jam erat annuntiatus Christus : nec super fundamenta ab aliis jacta ædificarem, sicque fidem non tam fundarem, quam fundatam confirmarem.

Sed adimplevi quod ab Isaia prædictum

Scilicet ob successum Evangelii per me Christi ministrum inter Gentes annuntiati.

18. *Non enim audeo aliquid.....* Id est, vix enim audeam dicere quid per me non effecerit Christus ad Gentium obedientiam, seu conversionem efficiendam verbo prædicationis et miraculorum perpetratione.

Alii communiter : ut gloriæ, non est necesse quòd loquar quid per me non efficit Christus : seu non audeo aliorum facta mihi arrogare, laudemque capere ex eis, quæ Christus per me non efficit ut Gentes reduceret in obedientiam Evangelii.

19. *In virtute signorum.....* Id est, per potentiam operandi prodigia, v. g., demones ejiciendi, morbos curandi, mortuos resuscitandi.

In virtute Spiritus Sancti... Id est, per charismata Spiritui Sancto peculiariter attributa, v. g., dona linguarum, Prophetiæ, de quibus ad Cor. 1. cap. 12.

Ita ut ab Jerusalem.... usque ad Illyricum, non rectè vlà ; sed in orbem circumiens, Orientales et Ponticas regiones, Asiam et Thraciam doctrinâ Evangelicâ repleverim.

Illyriens, nunc Sclavonia, seu Bosnia.

20. *Sic autem prædicavi.* Gr. φιλοπονησας, id est, amanter contendens, sollicitè curans et ambiens prædicare, ubi Christus non erat cognitus, ne, etc.

21. *Sed sicut scriptum est.* Isai 52. 15. Id est, sed feci quod ab Isaia scriptum est : Gentes Deum et Christum ignorantes audiant de eo et illum cognoscent.

OBSERVATIO MORALIS. — Quid non potest unicus homo Spiritus Sancti virtute plenus? D. Paulus ab Jerusalem usque ad Illyricum, omnes medias et circumjacentes regiones, fide Christi illustraverat anno Christi 58. quo creditur hæc Epistola fuisse scripta : anno autem Christi 60. mortuus est ; et creditur ante mortem Italiam, Galliam, Hispaniam peragrasse.

Vix enumerari possunt urbes, gentes, populi, quos Apostolus, velut ful-

est : Gentes, quibus de Christo venturo nihil ante nuntiātum est, videbunt oculis fidei, per Apostolorum prædicationem, eum advenisse : et qui de illo nihil audierant, eum per fidem cognoscent.

Ideo, quod sæpe volui, et sæpe proposui, ad vos scilicet ire, nondum, ob continuas hujus mei ministerii curas et occupationes implere potui.

Nunc autem cū in his regionibus Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, etc. nullus sit locus Evangelio vacuus; et cū altius à multis jam annis ardentem desiderem ad vos ire;

Quando in Hispaniam iter arripiam, spero fore ut in itinere videam vos, et à vobis deducar illuc, postquam vestrā conversatione et præsentia prius ex parte satius fuero.

tium de eo, videbunt : et qui non audierunt, intelligant.

22. Propter quod et impediēbar plurimū venire ad vos, et prohibitus sum, usque adhuc.

23. Nunc verò ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis jam præcedentibus annis.

24. Cū in Hispaniam proficisci cæpero, spero quòd præteriens videam vos, et à vobis deducar illuc, si vobis primū ex parte fruius fuero.

men illuminavit et inflammavit. Quemadmodum acervos miraculorum hoc uno verbo, in virtute signorum, alligavit; ita, ait D. Chrys. infinitas urbes et Gentes, hoc uno verbo, per circuitum, comprehendit.

Sanè in D. Paulo gratia Dei vacua non fuit.

Hæc, ego miser homuncio, inutilissimus Dei servus, qui nihil boni, plurimū mali et facio et feci; hæc, inquam, videns et ob ea obstupescens, quid agam?

Mirabor saltem et laudabo Deum in sanctis suis: sanctos et fideles Dei servos venerabor; gaudebo et exultabo quòd Deus ab aliis dignè et laudabiliter servatur; sanctos rogabo, ut suā superabundantiā meam adjuvent inopiam: sancte Paule, digne Dei Apostole, ora pro indiguo et inutilissimo Dei servo.

22. Propter quod et impediēbar plurimū. Gr. τὰ πολλὰ, quod verti potest etiam sæpe; id est, ideo sæpe cū vellem ad vos venire, impeditus fui usque modò; scilicet, curā populorum, ad quos nondum, ut jam ad vos, Evangelii notitia venerat, me retrahente. In Græco non est, et prohibitus sum usque adhuc, nec in Syro.

23. Nunc verò ulterius... id est, nunc autem cū nullum ampliū locum Evangelio vacuum habeam in his Græciæ, Achaiæ, Macedoniæ, etc. regionibus; etc. Nota finem Epistolæ principio conformem, ait D. Chrys. nam in principio dixit: Sæpe numero proposui... hic causam ponit propter quam impeditus fuit, desiderium utrobique exprimit.

24. Cū in Hispaniam proficisci cæpero; id est, cū in Hispaniam iter arripuerō, spero fore ut videam vos. E Græcia per Italiam, in Hispaniam iter carpere volebat: et à vobis deducar illuc: scilicet in Hispaniam per Galliam. Si vobis primū ex parte... id est, postquam vestrā conversatione et præsentia ad aliquod saltem tempus recreatus fuero. Gr. expletus fuero. Ex parte, dicens, significat desiderii sui magnitudinem: quasi diceret: Non quantū vellem, sed quantū licebit.

25. Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis.

26. Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem.

27. Placuit enim eis, et debitores sunt eorum: nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles; debent et in carnalibus ministrare illis.

Nunc igitur Jerosolymam proficiscar, aliquas eleemosynas perlaturus, et sanctis pauperibus ministraturus.

Placuit enim Ecclesiis Macedoniæ, et Achaïæ, pauperibus illis Jerosolymitanis partem aliquam facere de suis opibus.

Placuit, inquam, eis, et quidem jure merito, quippe sunt illis debitores: si enim Gentiles spiritualibus Judæorum divitiis communicaverunt, per Apostolos à Jerosolymitanis missos: æquum sanè ut et ipsi Gentiles de suis temporalibus bonis partem faciant pauperibus Jerosolymitanis.

Patet ex Act. 21. divum Paulum, hoc iter quod animo conceperat tunc quidem non perfecisse; quia ut venit Jerosolymam, comprehensus fuit à Judæis, et Romam captivus missus, ibique biennio detentus.

An verò post liberationem lerit in Hispaniam; Baronius tom. 1. Annal. ad an. Dom. 61. testes et rationes affert lu utramque partem.

Cornelius à Lapide et Tyrinus putant quòd lerit; et citant auctores.

25. *Nunc igitur proficiscar.* Gr. nunc autem proficiscor, id est, nunc iter instituo Jerosolymam, aliquas perlaturus eleemosynas, quas collegi in Macedonia et Achaia; et illas ministraturus, seu distributurus Christianis Jerosolymitanis: illis, scilicet, qui pauperes erant, tum quia suis omnibus divenditis, pretium ad Apostolorum pedes abjecerant; tum quia, ob fidem, reliquorum bonorum rapinam passi fuerant, ut Hebr. 10. dicitur.

26. *Probaverunt enim Macedonia...* id est, placuit et visum est Ecclesiis Macedoniæ et Achaïæ facultatem suarum communicationem facere in sanctos pauperes: seu pauperibus qui sunt inter sanctos, id est, Christianos Jerosolymitanos.

27. *Placuit enim eis, et debitores sunt;* id est, voluerunt, inquam, et ipsi placuit, et jure merito; quippe sunt eis debitores: scilicet, ex gratitudine.

Nam si spiritualium participes... id est, si enim Gentiles spiritualibus Judæorum divitiis, id est, fidei, communicaverunt per Apostolos, à Judæis Jerosolymitanis missos ad eos.

Debent et in carnalibus ministrare... Gr. sacrificare eis; id est, æquum est ut et ipsi Gentiles de suis bonis temporalibus, quæ ad carnem alendam spectant, non ad spiritum, et ideo spiritualibus longè sunt inferiora, partem aliquam Judæis faciant.

Dno hic notanda. Primum quòd eleemosynam dare, sit sacrificare, λατρεύειν, eleemosyna quasi liturgia, seu sacrificium; eleemosynarii sunt quasi sacrificii: reverà bona sua Deo offerentes, illa quasi sacrificant.

Hoc sacrificium tanti fecit Apostolus orbis terrarum Doctor, ut illud quasi Apostolatùs sui partem consideret; imò illud tot aliis negotiis et curis præferat, quibus pro salute Gentium erat implicatus; præferat etiam et vehementi suo Romanos videndi desiderio.

Tanti Apostoli et Doctoris exemplo doceantur omnes, etiam sublimiores prælati, hoc munus nullis aliis antepone; eleemosynas etiam propriis manibus distribuere.

Hoc igitur charitatis munere ubi perfunctus fuero, huncque beneficentiæ fructum mihi consignatum, sanctis pauperibus deposuero; Româ transiens proficiscar in Hispaniam.

Scio autem quòd ad vos veniam cum uberrimis gratiarum Christi donis, ad vos confirmandos in fide.

Interim ego vos, fratres, obsecro per Domini nostri Jesu Christi merita, et per charitatem in cordibus nostris à Spiritu Sancto diffusam, ut me, precibus ad Deum pro me effusis, laborantem et certantem adjuvetis.

28. Hoc igitur cùm consummavero et assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam.

29. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam.

30. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritûs Sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum.

Secundum, quòd eleemosyna sit Christi pauperibus debita: tum quia orationibus, tum quia concionibus et aliis functionibus spiritualia largiuntur populo Christiano.

Et bene notat hic D. Thomas et post ipsum Estius, quòd sicut Gentiles conversi non tantùm divo Paulo, Sylæ et Barnabæ concionatoribus debitorum erant; sed et societati sanctorum pauperum, à quibus illi Apostoli fuerant missi; sic non uni tantùm aut alteri Evangelistæ debetur a populo sustentatio; sed et fratribus conventûs, seu congregationis, à quibus illi immittuntur.

28. Hoc igitur, cùm consummavero et assignavero. Gr. et Syr. consignavero; id est, hoc charitatis munere ubi perfunctus fuero, huncque beneficentiæ fructum, seu eleemosynam obsignatam sanctis tradidero: per vos proficiscar; id est, Româ transiens, proficiscar in Hispaniam.

De hoc itinere et transitu intento, vide dicta n. 24.

Juxta verbum Græcum *σφραγισμένος*, cùm signatum consignavero; videtur quòd D. Paulus hanc pecuniam noluerit nisi obsignatam ferre, ne quis suspicaretur eum aliquid usurpasse sibi.

Hoc Apostoli exemplo caveat omnis Christi minister à minima suspitione avaritiæ: provideat bona non tantùm coram Deo, sed et coram hominibus.

Fructum vocat Apostolus eleemosynam: quia verbi divini fructus est; pietatis fidelium fructus est; fructus et orationum, gemitum et lacrymarum pauperum: at fructus danti utilior quàm recipienti. Hinc fructus dicitur, ait D. Chrys. ut innuat Apostolus contributores lucrum facere: juxta illud Christi Domini: *Beatius est magis dare quàm accipere*.

29. Scio autem quoniam veniens ad vos.... Id est, scio quòd meus ad vos adventus erit cum uberrimis gratiarum donis; scilicet, ad confirmandos vos, ut dictum est cap. 1. D. Chrys. aliter exponit: scio me, cùm venero, vos inventurum repletos omnibus spiritualibus donis.

30. Obsecro vos ergo, fratres; id est, ego vos obtestor per Domini nostri Jesu Christi merita, et per charitatem à Spiritu Sancto in cordibus nostris infusam; quâ in unum corpus colligamur.

Ut adjuvetis me. Gr. simul mecum certetis, orationibus... Præsentiebat Paulus, magnum sibi certamen instare: Act. 20. n. 22; sciebat et quòd preces sint quasi certamen cum Deo, cujus figuram habemus in lucta Jacob cum Angelo.

31. Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem Sanctis.

32. Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum.

33. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

Rogate primò, ut, cùm in Judæam venero, liberer ab incredulis Judæis; secundò, ut meum ministerium in eleemosynis perferendis et distribuendis, sit fidelibus acceptum, sanctisque Jerosolymitanis gratum.

Tertiò, ut boni operis successu lætus et hilaris ad vos veniam, si fuerit Dei voluntas, et apud vos aliquantisper refocilletur.

Precor autem ego pro vobis Deum, pacis et concordie auctorem et conservatorem, ut apud vos maneat, vobis adsit et opituletur. Amen.

Hinc collige quòd licet Sanctos invocare. Si enim D. Paulo licuit Romanorum adhuc viventium preces non simpliciter, sed etiam per sanctissima quæque obsecrare: quidni liceat D. Pauli, cum Christo nunc regnantis, auxilium et suffragia invocare? hoc etiam alibi fecit D. Paulus. Eph. 6. Col. 4. 1. Thess. 5. 2. Thess. 3. Heb. 13.

31. *Ut liberer ab infidelibus...* ab incredulis Judæis, et obsequii mei oblatio. Gr. et ministerium meum, scilicet in eleemosynis et colligendis et perferendis, sit acceptum fidelibus, ipsisque gratum.

Ipsis etiam Judæis conversis erat suspectus Paulus, quasi Judaismi hostis Gentium patronus.

32. *Ut veniam ad vos...* ut boni operis successu lætus veniam ad vos. *Per voluntatem Dei.* Si fuerit Dei voluntas. *Et refrigerer.* Gr. et simul recreer vobis. Syr. et vobiscum requiescam; id est, apud vos refocilletur et mutuâ consuetudine recreemur.

33. *Deus autem pacis.* Supple auctor; sicut vers. 5. *Deus autem patientie et solatii.* n. 13. *Deus spei.*

Rogat pro ipsis, sicut et ipsorum orationes petit; rogat autem quod jam bis in hoc capite rogavit, ut amputatâ omni misericordiâ, concordēs sint in veritate, idque à Deo pacis efflagitat.

Corollarium pietatis, seu quæ in hoc capite 15. ad pietatem maximè sunt notanda, et in praxim redigenda.

PRIMO. — Ex hoc capite discite fraternæ charitatis debitum esse, infirmis compati, ipsorumque infirmitates leniter et charitativè portare, ipsos instruere, juvare, fovere; sicut fraternæ charitatis debitum est pauperibus compati, ipsis erogare, illorumque miseriam subicvare.

Ad hoc datur scientia et virtus, ut instruatur ignarus, et portetur infirmus; sicut ad hoc datæ sunt divitibus opes, ut sublevent pauperes.

Et sicut dives in suis divitiis sibi complacens, easque sibi reservans, peccat avaritiâ; sic vel in sua scientia vel virtute sibi placere, eisque ad proximi bonum et salutem non uti, amor quidam est concupiscentiæ, charitati contrarius.

O Deus charitas! parce mihi, et ne recorderis concupiscentias, complacencias, et avaritias meas! Quoties mihi complacui! quoties in fratrem meum indignans excandui! quoties ejus ignorantias et allucinationes aegrè tuli! leniter non instruxi! charitativè non correxi! quot ergo peccata contra te commisi, ô Deus charitas! ô Deus patientia!

Sed qui me peccantem patienter sustinulisti, de peccato nunc dolentem et pœnitentem suscipe propitius, et refove tuo miseratus auxilio.

Da cordi meo diligere, compati, sustinere; da proximo complacere ad Dei gloriam, sicut *Christus nos suscepit in honorem Dei*.

Secundo. — Ex eodem capite discere fundamentalem charitatis, et misericordiæ nostræ erga proximum rationem; nimirum ineffabilem Filii Dei erga nos humanitatem ac benignitatem, et admirabilem propter nos condescensum.

Christus suscepit nos in honorem Dei; nos sibi sociavit omnes; in Incarnatione sua nostras omnes suscepit infirmitates; in passione sua tulit omnia nostra peccata; toto suæ vitæ tempore non sibi placuit; propriis commodis; aut quieti non studuit, sed nostræ salutis, et gloriæ Dei.

Ergo et nos debemus fratrum infirmitates ferre, ipsis compati, illorum commodis et salutis studere, illis complacere et favere, ad illorum bonum, et gloriam Dei.

Tertio. — Et hinc simul discere christianè et meritoriè facere, quod in usu frequentiori sit civiliter tantum, et aliquando, imò sæpe, cum peccato; scilicet proximo complacere, salutationes, amicitias, et alia hujusmodi signa honestatis exhibere; hoc fiat ex charitate, ad exemplum charitatis Christi, in bonum et ad ædificationem proximi: et tunc erit actio meritoria, utpote divinæ charitatis actio: secus, cum sit ex complacentia humana, cum adulatione, cum mendacio. Vide discrimen complacentiæ Christianæ, et mundanæ, n. 2.

Hanc christianam complacentiam divus Paulus suo nos docet exemplo, n. 14 et 15.

Quarto. — Denique ex hoc capite discere et nota quòd prædicatio sit sacrificium; et ideo debet conclonator ad eam magnâ pietate, puritate et studio se præparare; ad Dei gloriam, et ad animarum salutem omnia referre, hæcque duo tantum intendere.

Debet auditorum corda, quasi victimam, precibus, lacrymis, pœnitentiâ ad sanctificationem præparare; Spiritum Sanctum super illa assidue invocare. Vide refl. mor. n. 16.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI SEXTI.

PRIMO.

COMMENDAT Phœben, Ecclesiæ Cenchrœensis Diaconissam, suam et aliorum multorum benefactricem, hujusque ad Romanos epistolæ laetricem, §. 1, 2.

SECUNDO.

A §. 3 ad 16. salutat quamplurimos sanctos, quos nominat, et quorum unumquemque singulari et propriâ laude exornat.

TERTIO.

§. 17. Hortatur Romanos ut notent eos, qui dissensionum et scandalorum sunt auctores, ut ab eis fugiant: idque suadet duplici ratione: unâ, ex pseudoapostolorum parte desumptâ, suo ventri deserviunt, non Jesu Christo; altera ex Romanorum parte: illorum fides toto orbe celebris est, et illam Paulus non vult errorum permixtione obscurari: idco vult eos ita prudentes, ut non decipiantur; ita bonos, ut non decipiant, §. 20; auxilium divinum optat et promittit contra hujusmodi deceptores.

QUARTO.

§. 21, 22, 23. Romanorum salutatores nominat.

Denique illis suo more benedicit, totamque epistolam claudit precatione et glorificatione.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

CÆTERUM commendo vobis sororem nostram Phœben, hujus Cenchreensis Ecclesiæ Diaconissam, et quæ hinc ad vos proficiscitur, hasque nostras litteras defert.

Vos itaque rogo, ut eam, ob Christum, excipiat, sicut decet à sanctis excipi mulierem sanctam, et ei adsitis, in quocunque negotio, vestrà indiguerit operà: æquum est sanè ut illi adsitis, quandoquidem ipsa frequenter aliis quampluribus sanctis adfuit, et mihi ipsi.

1. **C**OMMEMDO autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchris;

2. Ut eam suscipiat in Domino, dignè sanctis; et assistatis ei, in quocunque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque astitit multis, et mihi ipsi.

CAP. XVI. 1. *Commendo autem vobis Phœben.* Per hanc delata creditur hæc ad Romanos epistola.

Sororem nostram, fide scilicet et religione, quæ est in ministerio. Gr. quæ est Diaconissa, seu Ministra Ecclesiæ.

Baronius ad annum Christi 34. recenset officia, seu ministerium Diaconarum, seu Diaconissarum istarum; scilicet custodire fores Ecclesiæ, per quas feminæ intrabant: sicut enim in templo locum à viris separatim habebant, ita et fores distinctas; docere feminas non instructas, earum mores formare, casque juvare in susceptione Baptismi et Confirmationis.

Grotius hic notat quòd in Judæa Diaconi viri etiam mulieribus ministrare poterant: in Græcia autem, ubi non erat tam liber accessus ad feminas, Ecclesiæ duplici feminarum auxilio opus habebant; alteræ enim erant, quæ feminarum mores formabant; alias, quæ feminas pauperes aut ægrotas pecuniâ atque operâ sublevabant.

Ex harum numero erat Phœbe, quam D. Paulus Romanis commendat, ejusque commendationis argumenta sumit à meritis, et à persona Christi, cui servebat; à sanctitate Christianismi, cujus et ipsa, et Romani professionem faciebant; ab officiis Ecclesiæ præstitis à Phœbe; à gratitudine ob beneficia, quæ ab ea receperat ipse Paulus.

Quæ est in Cenchris. Cenchræ portus erat et pagus, seu quasi suburbium Corinthi, in quo erat quædam Ecclesia seu Parochia, in quâ tunc erat Paulus, versùs Jerosolymam navigare paratus.

2. *Ut eam suscipiat in Domino*, id est, ut eam excipiat hospitio ob Christum, cui fideliter illa servit.

Dignè sanctis, id est, sicut decet sanctos à sanctis excipi; et *assistatis*, id est, adsitis, optulemini, eique manus porrigatis, ubicunque vobis opus habuerit.

Etenim ipsa quoque astitit. Gr. nam et ipsa assistrix multis facta est, scilicet hospitio excipiens illos, occultans, et protegens adversùs persecutores, seu Judæos, seu Paganos.

Et mihi ipsi. In eum hospitalis fuerat, ejusque curam gesserat, ait Theodoretus.

3. Salutate Priscam et Aquilam adjuutores meos in Christo Jesu.

Salutate Priscillam, ejusque maritum Aquilam, meos in Evangelio promovendo cooperarios.

4. Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt; quibus non solus ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium.

Laborum insuper et periculorum meorum consortes; qui semetipsos pro vita mea tuenda objecerunt periculo vitæ; ob quæ merita non ego solus illis gratias ago, sed et omnes gentium Ecclesiæ.

5. Et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epænctum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo.

Salutate etiam cum illis totam eorum familiam Christianam. Salutate Epænctum, mihi charissimum, qui, me in Asia prædicante, primus in Christo credidit, estque meus in Christo primogenitus ex hac provincia.

6. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis.

Salutate Mariam, quæ pro vobis multum laboravit.

Hæc Diaconissa è Cenchreensi portu Romam negotiorum causâ proficisceretur, eademque operâ hanc D. Pauli epistolam ad Romanos deferrebat.

3. *Salutate Priscam.* Gr. Priscillam, Syr. Priskelam et Akulam.

Prisca seu Priscilla, et Aquila maritus ejus, Judæi erant scenopegi, seu tentoriorum opifices, nuper Româ à Claudio ejecti, sed illuc erant reversi.

Hincquo colligitur quòd Edictum Claudii contra Judæos non duraverit.

Prisca uxor nominatur ante maritum, quia, ait Lyranus, prius credidit, et ordo gratiæ præponitur ordini naturæ.

Primæ tamen Cor. cap. 16. n. 19. Aquila prior nominatur: itaque hujus rei causa satis incerta, nec eam opus est quærere. *Adjuutores meos.* Gr. simul operantes, seu coadjutores meos: in Christo, id est, in negotio fidei promovendo.

4. *Qui pro anima mea suas cervices.* Gr. suam ipsam cervicem supposuerunt, id est, qui pro mea vita tuenda, sese mortis periculo objecerunt, sive in seditione Corinthiaca, de qua Act. 18, t2. sive in Ephesina Act. 19. 24.

Quibus non solus ego gratias ago... tum ob Doctoris Gentium conservationem, tum, quod probabilius est, propter illorum sedulam in conversatione Gentium operam. Conjugium ab hoc opere non retardabat.

5. *Et domesticam Ecclesiam eorum;* id est, familiam eorum Christianam; seu fideles qui sunt in eorum domo.

Quia recens ab exilio redibant Christiani, inquit Grotius, credibile est, cum hæc Paulus scriberet, nullos fuisse Romæ communes Christianorum conventus, neque Presbyteros, quos alioqui salutaret Paulus: tali autem tempore quæque donus Ecclesia est, sicut Tertullianus ait: ubi tres, Ecclesia est, licet laici, huc usque Grotius.

Hanc autem Grotii notam observo contra Hereticos, qui negant D. Petrum Romæ unquam fuisse; quia ipsum in hac Epistola D. Paulus non salutatur. Vide plura, n. 16.

Salutate Epænctum... latinè idem ac laudatum, seu honoratum.

Qui est primitivus Asiæ. Gr. primitiæ, id est, qui primus in Asia, minore scilicet, cujus caput est Ephesus, Christi fidem amplexus est.

Græcus et Syrus hodie habent: primitivæ Achaïæ, sed malè; cum ex 1. Cor. cap. 16. n. 15. primitiæ Achaïæ sit Stephanas, non Epænctus.

6. *Salutate Mariam quæ multum laboravit in vobis;* id est, pro vobis, erga vos. Gr. erga nos, utrumque forsan verum.

Salutate Andronicum et Juniam, mecum sanguinis vinculo ligatos, et quod majus est, passionum, ob Christum, in carcere mecum participes; qui sunt illustres inter Evangelii præcones; et in hoc me præcellunt, quod priores me Christo crediderunt.

Salutate Ampliam, mihi ob pietatem charissimum.

Salutate Urbanum, meum in promovenda Christi gloria cooperarium, hujusque consortem Stachyn, mihi magnopere charum.

Salutate Apellen, multis pro Christo toleratis passionibus probatum.

Salutate eos qui sunt ex Aristobuli familia. Salutate Herodionem cognatum meum; salutate Christianos Narcissi domesticos.

Salutate Tryphænam et Tryphosam,

7. Salutate Andronicum et Juniam cognatos et conceptivos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo.

8. Salutate Ampliatum, dilectissimum mihi in Domino.

9. Salutate Urbanum adiutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum.

10. Salutate Apellen, probum in Christo.

11. Salutate eos qui sunt ex Aristobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

12. Salutate Tryphænam et

7. *Salutate Andronicum et Juniam cognatos...* Junia putatur uxor Andronici. Ab aliis putatur vir: quia dicuntur nobiles in Apostolis. Vide Estium: Judæi erant, fortè Benjaminitæ, sicut et Paulus, vel alio sanguinis vinculo cum eo ligati. Hinc vocat illos *cognatos* suos.

Conceptivos meos; id est, et quod majus est, mecum passionum ob Christum participes.

Paulus sæpe fuit ob Christum incarcerationatus, ut ait 2. ad Cor. 6. n. 5. et cap. 11. n. 23. incertum autem ubi hi eum ipso fuerint captivi.

Qui sunt nobiles in Apostolis. Syr. suntquo perelebres inter Apostolos; id est, illustres inter Evangelii præcones. *Et ante me fuerunt in Christo;* id est, ante me crediderunt Christo.

8. *Salutate Ampliatum.* Gr. Ampliam. Syr. Amplæum.

9. *Salutate Urbanum adiutorem.* Gr. coadiutorem. Syr. cooperarium... et Stachyn.

10. *Salutate Apellen probum.* Syr. electum, etc. *Probum,* id est, multis experimentis probatum bonâ et sincerâ fide Christianum.

11. *Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli domo.*

Salutate Herodionem cognatum meum: sive quia ejusdem gentis; sive quia ejusdem tribus; sive alio sanguinis vinculo: nihil certi.

Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt... id est, qui credunt Domino, seu sunt Christiani.

Hic Narcissus putatur Claudii Imperatoris libertus famosus, vir ethnicus et ambitiosus; sed in ejus domo multi erant Christiani.

Hunc Narcissum fuisse probat Fromondus contra Baronium, qui putat alium fuisse Narcissum.

12. *Salutate Tryphænam, etc.* mulieres sunt quæ pro ratione sui sexus collaborarunt promotioni Evangelii, sive hospitalitate, sive aliâ virtute.

Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino.

13. Salutate Rufum, electum in Domino, et matrem ejus et meam.

14. Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt fratres.

15. Salutate Philologum et Juliam, Nereum, et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes qui cum eis sunt, sanctos.

16. Salutate invicem in osculo sancto.

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

quæ suo modo promotioni Evangelii collaborant. Salutate Persidem mihi charissimam, quæ multum pro Domino laboravit.

Salutate Rufum, pietate Christianâ eximium, illiusque matrem, quam ut meam veneror et diligo.

Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et cæteros fratres, qui cum eis sunt conjuncti.

Salutate Philologum, et Juliam, Nereum, et sororem ejus; et Olympiam, et omnes Christianos, qui sunt cum eis, et in illorum vivunt contubernio.

Salutate vos omnes invicem osculo sancto, et quod sancti sit signum amoris.

Salutant vos omnes Christi Ecclesiæ, quarum in vos novi propensionem.

13. *Salutate Rufum, electum in Domino*, id est, eximium inter Christianos: et *matrem ejus et meam*, id est, naturâ Rufi matrem, affectu meam. Aliqui putant hunc Rufum esse filium Simæonis Cyrenæi; alii, ut Estius, negant, et probabilius.

14. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, etc.* Hunc Origenes putat esse auctorem libri, qui Pastor dicitur, et qui apud antiquos maximè fuit auctoritatis.

15. *Salutate Philologum et Juliam...* Dubitatur an Julia, seu Julias sit vir, an mulier. Origenes putat esse feminam Philologi uxorem. *Et Olympiadem.* Gr. Olympian, Estius virum putat: idem asserit Fromondus.

16. *Salutate invicem in osculo sancto*, id est, religioso, et quod sancti et sinceri amoris est signum. Mos erat tunc, præsertim in sacris conventibus, ut post orationem, ante synaxim, seu sanctæ Eucharistiæ sumptionem in signum dilectionis fraternæ, sese sanctè osculari, dicendo: Pax tecum. Hujus osculi loco successit osculum tabellæ; cujus etiam nunc usus perseverat.

Hoc osculo Christiani ostendebant se omnino inter se pares, utpote fratres.

Non tamen viri feminas osculabatur, eùm, ut n. 1. dictum est, hæ in loco separato orarent.

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi, id est, quæ sunt in Græcia, vel, ut dicit Theodoretus, totius terrarum orbis nomine salutem eam civitatem, quæ universo terrarum orbi præsidebat.

Porrò res est notatu digna, quòd D. Paulus, qui erga omnes fratres Romæ existentes, tam officiosum sese exhibet, de D. Petro nullam faciat mentionem: hinc enim hæretici sumunt argumentum negandi Principem Apostolorum unquam Romanum fuisse Pontificem.

Sed innumeri pene totius orbis testes docent non tantum quòd D. Petrus Romanus Pontifex fuerit, sed et Romæ obierit unâ cum D. Paulo.

Hoc autem vos rogo, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et scandala gi-gnunt inter vos, falsas opiniones docentes; contra doctrinam vobis traditam et à vobis acceptam; hos, inquam, observate, ut ab eis fugiatis.

Cognitos ergo fugite; etenim isti Christo Domino non serviunt, nec ejus Evangelii profectum quærunt; sed suis propriis student commodis, suoque ventri, deo suo, serviunt; dum verbis suavis, blandis, et adulatoriis seducunt corda simplicium, et sibi non prævencunt: Ideo ab illis caveo, eosque vitate.

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis.

18. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri; et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium.

Auctores citat Tyrinus Chron. Sac. cap. ultimo, Neronis anno ultimo. Videri potest Baronius anno Christi 34.

Grotius in præfatione hujus Ep. initio, dicit apertè quòd D. Petrus Romam Ierit circa initia Claudiani Imperii, ad reprimendam Simonis Magi impietatem, ut veteres tradidere, ait Idem Grotius.

Omissa fuit itaque salutatio D. Petri à S. Paulo, quia sciebat D. Petrum unà cum aliis Judæis edicto Claudii Imperatoris Romæ pulsam, nondum rediisse; seu occupatum esse in Evangelio longius ac latius propagando.

Innocentius primus, alii, et post ipsos Baronius et Bellarminus docent D. Petrum tam temporis in Britanniam, Hispaniam, et Africanam excurrisse, ad fundandas illic et firmandas Ecclesias. Vide Grotium citatum et relatum in n. 5. Addi potest quòd si Romæ fuisset tunc D. Petrus, ortum dissidium composuisset, nec D. Paulus ad Romanos hac de re scribendi sumpsisset officium.

17. Rogo autem vos, fratres, ut observetis. Græc. speculemini, consideretis.

Hoc dicit contra pseudoapostolos, qui legis Mosaicæ observantias prædicabant, easque volebant Gentibus conversis imponere: hos ergo vult à Romanis observari, ut eos fugiant et ab illis caveant.

Præter, id est, contra doctrinam quam vos didicistis, vivà scilicet voce, à D. Petro et aliis Apostolis vestris. Et declinate ab illis, id est, observate ut fugiatis.

Hinc iterum Grotius argumentum sumit credendi quòd tunc Romæ non fuerint conventus communes, nec Presbyterium; alioquin, inquit, D. Paulus tales excommunicari voluisset. Ubi autem sine tali regimine est Ecclesia, nihil aliud possunt singuli, quàm declinare familiarem convictum cum illis qui non ex regula Christi vivunt. Ita Grotius.

18. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt... Duobus rationibus utitur Apostolus, quibus Romanis suadeat tales falsos doctores fugere: quarum prima sumitur ex parte pseudoapostolorum, et hoc versu exprimitur.

Isti falsi doctores, dum suas vobis falsitates prædicant, non intendunt Christo Domino servire; sed sua lucra et commoda quærunt, ut possint deliciosè vivere.

Sed suo ventri. Gr. suo ipsorum ventri. Idem de hisdem dixit ad Philipp. 3. n. 19. quorum Deus venter est: ad eum omnia sua referunt: Et per dulces

19. Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis : sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo.

20. Deus autem pacis conterat Satanam sub pedibus vestris velociter.

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.

21. Salutat vos Timotheus, adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei.

Aliunde vestra per fidem Christo obedientia ad omnes permanavit; et ob hanc vestram fidem, ego de vobis gaudeo : sed ne hæc vestræ fidei puritas obscuretur, volo vos prudentes et circumspectos esse in amplectendo quod bonum est, ne decipiāmini à seductoribus; volo autem vos ita simplices et imperitos in malo, ut nemini nocere valeatis.

Deus autem pacis auctor et amator citò conterat sub pedibus vestris Satanam, hosque ejus ministros.

Ad hoc vobiscum sit favor et gratia Domini nostri Jesu Christi.

Salutat vos Timotheus, in Evangelio prædicando meus coadjutor, et Lucius, et Jason, et Sosipater, consanguinei mei.

sermones. Græc. et per blandiloquentiam et benedicientiam. Amicitias quarunt hominum et maxime divitum, ut inde parent utilitates : hinc, per verba blanda, suavia, placentia, et per adulationes seducunt corda simplicium, et sibi non præcaventium.

19. *Vestra enim obedientia...* Gr. in omnes devenit : 2^a ratio desumitur à Romanorum fide, quæ, ut cap. 1. n. 8. dixit : *Annuntiatur in universo mundo.*

Gaudeo igitur in vobis ; id est, ob hanc vestram fidem : *sed volo vos sapientes esse in bono.*

No hæc fidei vestræ puritas obscuretur per errorum permixtionem, volo vos ita sapientes, et illuminatos in bono ; ita discretos et prudentes, ut non possitis decipi.

Ita simplices, innocentes in malo, ut non possitis decipere ; uno verbo, ita sapientes ut non decipiantur ; ita bonos ut non decipiant.

Simplices. Gr. ἀπλοὶ ; ἀπλούς, simplex ; deducitur à κέρας, cornu, et ab α privante : quasi sine cornu ; excornis, non valens nocere, placidus, innocens.

20. *Deus autem pacis conterat Satanam...* promittit et optat divinum auxilium contra tales deceptores, qui Satanæ sunt organa.

Deus pacis amator et qui dissensiones istas odit, *conterat cito* Diabolum, qui per istos pseudoapostolos vos conturbat et decipere conatur, *conterat*, inquam, *citò sub pedibus vestris*, ut eum conculcatis, et obmutescere faciat.

Alludit ad verba Dei Genes. 3. 15. *ipsa conteret caput.*

Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum ; id est, ad hoc, seu ad Satanam conterendum ; *gratia* et auxilium Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.

21. *Salutat vos Timotheus adjutor.* Gr. simul operans, seu cooperarius meus, in Evangelio scilicet. *Et Lucius ;* putatur esse D. Lucas, qui cum D. Paulo erat : *et Jason et Sosipater, cognati mei :* quia Judæi, velut suprà dictum est de aliis n. 7. et n. 11.

Et ego, nomine Tertius, qui hanc epistolam, dictante Paulo, scripsi, vos in Domino saluto.

Salutat vos Cains, apud quem hic hospitor, et universa Ecclesia quæ mecum in ejus ædibus diversatur; salutat vos Erastus, Corinthiorum urbis quæstor ærarius, et etiam Quartus frater.

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

Æterna gloria sit omnipotenti Deo, qui vos gratiâ suâ confirmare, et stabilire po-

22. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam in Domino.

23. Salutat vos Caius, hospes meus, et universa Ecclesia. Salutat vos Erastus, arcarius civitatis, et Quartus frater.

24. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

26. Ei autem, qui potens est vos confirmare juxta

22. *Saluto vos ego Tertius* : nomen est amanuensis, qui, permittente Paulo, suam addidit salutationem.

Qui scripsi epistolam, Paulo nimirum dictante.

In Domino, id est, *Saluto vos in Domino*.

23. *Salutat vos Caius, hospes...* Id est, apud quem hospitor, de quo etiam 1. Cor. c. 1. n. 14. *et universa Ecclesia*, quæ scilicet in Cais ædibus hospitabatur. Gr. universæ Ecclesiæ : sensusque est non tantum mens, sed et omnium fratrum hospes.

Aliqui volunt hunc esse Caium, quem D. Joan. in sua epistola tertia laudat ab hospitalitate. Alii dubitant, ut Estius.

Salutat vos Erastus, Arcarius... Græc. procurator. Syr. œconomus, id est, præfectus et dispensator aræ, seu æraril publici civitatis, id est, Corinthi.

Et Quartus. Nomen proprium, *frater* : cujus? an Tertii? an Erasti? an Divi Pauli? Primum videtur Estio verisimilius. Juxta D. Thomam *frater* dem est ac Christianus seu fidelis.

24. *Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis*. Semel et iterum nedicat : iterat enim hic quod n. 20. Verisimiliter hic propriâ manu, juxta morem suum finiturus, rursus scribit quod amanuensis operâ scripsit. n. 20.

25. *Ei autem qui potens est...* Hos tres versus sequentes Divus Chrysostomus, Theodoretus, et Theophylactus legunt, et exponunt in fine cap. 14. hancque epistolam finiunt. n. 24. cap. 16. *Gratia Domini nostri Jesu Christi*.

Syrus non ponit versum 24. sed post versum 23. jungit : *Deo autem qui potens est...* deinde epistolam finit per *Gratia Domini nostri Jesu Christi*.

Latini omnes, etiam Ambrosius, legunt ut in nostra Vulgata. Origenes etiam apud Græcos similiter legit : fatetur tamen ab aliis aliter legi, hæcque verba, *Ei qui potens est*, in fine cap. 14. reponi.

Difficile est hujus variationis rationem reddere. Fortè hæc verba : *Ei qui potens est...* bis posita sunt in Epistola ; semel manu Tertii, in cap. 14. secundò manu propriâ D. Pauli, hic. Quidquid sit de cap. 14. omnes Latini, etiam vetustissimi, et cum illis Origenes, consentiunt cum nostro interprete.

Divus ergo Paulus, post datam Romanis benedictionem, et iteratam divinæ gratiæ appreciationem, suum erga illos singularem affectum testificari volens, hanc, propriâ manu, epistolæ suæ coronidem imponit ; quâ Deum ob eorum

Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus æternis taciti;

test in ea doctrina, quam vos doceo, et quam ubique prædico; imò et quam prædicavit ipse Dominus Jesus Christus; ut reveletur arcanum omnibus retroactis seculis absconditum, scilicet Redemptionis et Salvationis omnium gentium per Jesum Christum Salvatorem totius mundi.

26. (Quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti.)

Sed quod nunc, hoc scilicet tempore luminis et gratiæ, manifestatum est per Scripturas Prophetarum, expositas per Apostolos, ab ipso Christo Domino edoctos, et ab æterno Deo delegatos; manifestatum, inquam, in cunctis gentibus, ut illud gentes omnes fide suscipiant, ei que vitæ et moribus obediunt.

27. Soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui honor

Deo, inquam, omnipotenti, soli que sapienti, honor sit et æterna gloria, per Je-

fidem ita glorificat, ut et eorum in fide et in charitate confirmationem appreeetur.

Et autem, id est, Deo (supple sit gloria, n. 27.), qui potens est vos confirmare. Gr. stabilire; scilicet in ea fide et doctrina, quæ est juxta Evangelium, quod ego prædico.

Et prædicationem Jesu Christi. Id est, et quod Dominus ipse Jesus Christus prædicavit; si que non est tam mea, quam Jesu Christi doctrina. Ita divus Chrysostomus; ita etiam divus Thomas.

Alii tamen interpretantur: quæ est juxta Evangelium, quod ego prædico de Jesu Christo; et conformis est Syrus, ut videbitur infra.

Secundum revelationem. Syr. per revelationem, seu ut reveletur arcanum, omnibus retroactis seculis absconditum, scilicet magnum mysterium Incarnationis Filii Dei.

Temporibus æternis. Id est, in tota temporis universitate, seu omni retroacto tempore, cujus initium est valde remotum.

26. *Quod nunc patefactum est.* Id est, hoc autem tempore gratiæ manifestatum per Scripturas Prophetarum, scilicet expositas et explicas per Apostolos; quibus Christus aperuit sensum, ut intelligerent Scripturas, ait D. Lucas 24. Prophetæ prædixerunt futuram Verbi divini Incarnationem, Apostoli factam esso prædicaverunt, et prophetias adimpletas esse, ipsa factorum exhibitione manifestarunt, seu eventibus ad Vaticinia respondentibus.

Secundum præceptum æterni Dei, id est, juxta mandatum. Gr. ad ordinationem, seu delegationem ab æterno Deo ipsis Apostolis factam.

Ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti. Id est, cunctis, inquam, gentibus manifestatum, ut obediunt fidei, seu ut omnes gentes illud Evangelium audiant, fide suscipiant, illi quo moribus obediunt.

27. *Soli sapienti Deo.....* Deo, inquam, qui solus sapiens est, honor sit et gloria æterna per Jesum Christum. Vide in Paraphr. clariorem expositionem.

Pronomen cui Hebraismo redundat: Hebræi enim repetunt relativum cum antecedente, ait Cornelius à Lapide.

Hos tres versus ita Syrus exprimit: Deo autem qui potens est vos confirmare in Evangelio meo, quod prædicatum est de Jesu Christo per revela-

sum Christum, divinæ gloriæ splendorem. | et gloria in secula seculorum.
Amen. | Amen.

tionem arcani quod temporibus æternis absconditum fuit, revelatum autem hoc tempore per Scripturas Prophetarum, et per mandatum Dei æterni patet factum omnibus gentibus ad obedientiam fidel; qui solus sapiens est, gloria per Jesum Christum in secula seculorum. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum omnibus vobis. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ultimo ad pietatem et ad praxim maximè notanda.

PRIMO. — Observa in toto hoc capite exemplum Christianæ erga proximum charitatis atque necessitudinis; quasi divus Paulus voluerit hic in praxim redigere doctrinam à se traditam in capitulis præcedentis versu secundo: *Unusquisque vestram proximo suo placeat in bonum.* Nosque docere modum christianè et meritorie faciendi quod in usu frequentiori sit civiliter tantum, nimirum salutationes, amicitias, et alia honestatis signa exhibere, de quibus Vide in Coroll. pietatis cap. 15. num. 2, 3.

Hic ab Apostolo discas modum dignè Deum glorificandi, scilicet per *Jesum Christum, Dominum nostrum.* n. 27. *Deo honor sit et gloria per Jesum Christum.*

Ut hanc Apostolicam, et verè Christianam praxim meliùs intelligas, et accuratius observes:

Nota quòd solus Jesus Christus Deum dignè glorificat; ipse solus Deo infinito infinitum exhibet honorem.

Hujus veritatis ratio est, quia angeli, homines, creaturæ omnes coram Deo sunt quasi non sint, quasi nihilum et inane reputantur; ex Isai. 40. 17. Nihil autem laus et glorificatio, verè nihilum est, et nullius momenti.

At Christus Jesus, Homo Deus est; hinc infiniti meriti, hincque Deum infinite glorificans, et ideo dignè.

Deum infinite glorificavit toto suæ vitæ mortalis tempore; id est, à primo Incarnationis Instanti, usque ad mortis momentum; glorificavit, inquam, per suum esse, quod omnium miraculorum est maximum; per omnes suas internas et externas actiones et passiones, quæ theandricæ fuerunt, et ideo valoris infiniti.

Maximè verò glorificavit per mortem suam, quæ fuit immolatio hominis Dei, in honorem Dei, et consequenter sacrificium Deo dignum, honorem Deo proportionatum reddens, Deumque, quantum fieri potest, glorificans.

Ex quo resurrexit, et gloriosus in cælos ascendit, Deum infinite glorificat in terris et in cælis.

In terris, et quidem ubique terrarum, super aliare, ubi in sanctissima Eucharistia continuè et semper ad Dei gloriam immolatur; ubi continuè et semper Deum adorant, in nihilum quasi redactus.

In cælis coram throno Dei, ubi, teste D. Joanne, Apoc. 5. 6, Agnus stat velut occisus; id est, in passionis suæ memoriam, sua sacra stigmata Deo semper exhibet, *interpellans pro nobis*, et in æternum exhibebit ad æternam Dei gloriam.

Etenim (et hoc bene nota) quia nihil unquam Deum ita glorificavit, ac cruenta Filius Dei, ad Dei gloriam immolatio quæ, quantum fieri potest, Deum glorificavit;

Hinc ipse Filius Dei, hanc sui immolationem ad Dei gloriam, usque ad

consummationem seculorum mysticè continuat et continuabit ubique terrarum.

Hinc et Filius Dei hanc sui immolationem ad Dei gloriam in æternum representat et representabit in cœlis.

Per Christum itaque cœli et terra pleni sunt gloriâ Dei.

Ipse solus est gloria Dei, gloria infinita, universalis, Deo digna.

Nobis itaque Deum glorificaturis, quid faciendum?

Christus, Dei gloria, Deo offerendus.

Cum Apostolo nobis dicendum : *Deo sit honor et gloria per Jesum Christum.*

Deo sit honor et gloria in cœlis per Jesum Christum, ibi, propter quinque vulnerum cicatrices, quas in corpore glorioso reservavit, *stantem tanquam occisum.*

Deo sit honor et gloria in terris per Jesum Christum; super altare in sacrosancta Eucharistia mysticè semper immolatum, et in immolationis statu ubique conservatum.

Deo sit honor et gloria et in cœlis et in terris per Jesum Christum, qui in cœlis et in terris semper et continuè Deum laudat, amat, adorat, colit dignè, infinitè, quantum potest.

Deum ergo glorificaturi, Christo Deum glorificanti, uniamur fide, charitate, sicque Christo uniti, in ipso, cum ipso, et per ipsum glorificemus Deum, laudemus, amemus, adoremus, et colamus.

Hæc nostra Dei glorificatio, quæ quatenus nostra, nihil est nulliusque momenti; quatenus Christi, erit pretiosissima, et Deo digna.

PRIMÆ EPISTOLÆ
B. PAULI AD CORINTHIOS
TRIPLEX EXPOSITIO,

ANALYSI, PARAPHRASI, ATQUE COMMENTARIO.

PRÆFATIO.

CORINTHUS, quam Cicero totius Græciæ lumen appellat (*pro lege Manilia*) Achaïæ, quæ nunc Morea dicitur, metropolis erat; duobus inelyta portubus, Ionio et Ægæo mari imminentibus, ut ait D. Chrysostomus.

In hoc nobilissimum Emporium D. Paulus Athenis venit, ibique à Christo Domino monitus, per decem et octo menses mansit, tantoque incolarum profectu Evangelium prædicavit, ut quamplurimos ad Christi fidem converterit. *Actor. 18. l. 19.*

At postquam prædicationis gratiâ in alias civitates et provincias profectus est omnium gentium Apostolus, Corinthiî, quia divites erant, deliciis assueti, et secularis sapientiæ nimis studiosi, à primo fervore statim delapsi, dein à falsis apostolis seducti, in tam varios errores, et tot abusus provoluti sunt, ut et de mortuorum resurrectione dubitaverint.

Quod ut audivit Paulus, Corinthiorum Pater; ipse enim, ut ait, per Evangelium eos Christo genuerat, filiorum sibi charissimorum salutis zelo succensus, ad eos hanc priorem epistolam maximâ animi libertate scripsit; tum ut monita illorum emendationi necessaria daret, tum ut quæstionibus ab eis sibi propositis responderet: scripserant enim ad eum zelantiores, ut patet ex cap. 7. §. 1.

Ac primò quidem, quia Corinthii de suorum magistrorum præcellentia inaniter et vanè contendebant, et propterea inter eos schisma natum erat, hortatur ut, his inanibus contentionibus diremptis, sint unanimes : quia verò ex immodica sapientiæ secularis existimatione exortum erat hoc schisma, hinc quatuor primis capitibus humanam sapientiam deprimit, erueis autem humilitatem commendat.

Capite quinto arguit eos, quòd hominem ineestuosum in Ecclesia sua tolerant, quem excommunicari jubet.

Capite sexto lites damnat, et præsertim coram infidelium tribunalibus; et quorundam impudicitiam redarguit.

Deinde capite septimo et sequentibus varia sibi proposita dubia resolvit, de matrimonio et virginitate, de esu idolothytorum, de mulierum in templis velatione, de Cœna Eucharistica, de Spiritûs sancti donis, de præcellentia charitatis, de usu donorum Sancti Spiritûs in Ecclesia, de corporum resurrectione, quam probat et explicat.

Denique Corinthios ad eleemosynas Jerosolymitanis pauperibus faciendas hortatur.

Scripta est hæc epistola Ephesi, in Asia, ut colligitur ex cap. 16. §. 8. vel saltem in loco ei vicino, anno Christi 57. Videatur *D. de Tillemont, nota 44. in S. Paulum, et P. Amelotte in Præf. Fromondus. Cornel. à Lap. Estius.*

ANALYSIS CAPITIS PRIMI.

SOLENNI salutatione præmissâ, §. 1, 2, 3. D. Paulus Deo gratias agit, ob spiritualia dona Corinthiis ab eo collata, quæ Christi Evangelium in eis confirmant, spemque dant quod Deus gratiam illis conferet usque in finem sanctè perseverandi, §. 4, 5, 6, 7, 8, 9.

Hæc honorificâ præfatione Corinthios ad ictum paratos, ferit Apostolus, at leniter, eos obsecrans per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut natum inter eos schisma dirimant, §. 10.

Rem exponit, ut ei relata est, §. 11, 12. Hujus schismatis sequelas absurdas et sacrilegas exaggerat, §. 13. Deo gratias agit, quòd nullam ex parte sua schismati dederit occasionem. Vix quemquam, inquit, ego baptizavi; tantummodo prædicavi; idque simpliciter, ne per me crux Christi reddatur inanis, §. 14, 15, 16, 17.

Prædicationis suæ simplicitatem sic justificat, ut et latenter transeat ad schismatis causam, quam omnino destruat.

Quia igitur ex nimio humanæ sapientiæ studio et affectu, natum est Corinthiorum circa magistrorum suorum præcellentiam schisma; ut illud radicitus evellat, aperit eis Dei consilium, homines per crucis stultitiam salvos faciendi, reprobatâ à Deo sapientiâ seculari, §. 18.

Hoc Dei consilium probat ab Isaia prædictum, §. 19. Probat de facto adimpletum, §. 20. Hujus rationem reddit, §. 21; quia per sapientiam mundus Deum non glorificavit: hinc, eâ reprobatâ, Deo placuit per crucis stultitiam salvare credentes.

Mirum quidem Dei placitum, et hominum placitis oppositum! nam Judæi signa petunt, et Græci sapientiam, §. 22; at nos Apostoli, Dei placito obedientes, hominum placita negligentes, simpliciter prædicamus crucifixum; Judæis, scandalum; gentibus, stultitiam; fidelibus verò, Dei virtutem et sapientiam, omni humanâ virtute et sapientiâ longè et infinitè superiorem, §. 23, 24, 25.

Hoc Dei consilium Corinthii in sua ipsorum conversione videant: animadvertent quòd stulta, infirma et contemptibilia Deus elegit, ut sapientes, potentes, et in maximo pretio habitos confunderet, §. 26, 27, 28.

Et hoc, ut tota nostra gloriatio sit, non in nobis, nec in aliis hominibus; sed in Christo Jesu, qui nostra factus est sapientia, justitia, sanctitas et redemptio, §. 29, 30, 31.

CAPUT PRIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

PAULUS Dei jussu vocatus (seu cœlesti vocatione), Apostolus Jesu Christi, et Sosthenes frater,

Congregationi Dei, quæ est Corinthi, seu fidelibus per Baptismum à Jesu Christo sanctificatis, et ad sanctitatem vocatis; hisque omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, ubicunque sint illi et nos, salutem.

PAULUS vocatus Apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Sosthenes frater,

2. Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum, et nostro.

CAP. I. 1. *Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi.* Ecce præmium confestim inreperans falsos doctores, ait Theophyl. quasi diceret: Non à memetipso intrusus, sed cœlesti vocatione, Dei jussu *Apostolus Jesu Christi*, seu missus ad prædicandum Jesu Christi Evangelium.

Utinam hoc verè dicere possit omnis Ecclesiæ seu Prælati, seu Minister; non meâ, sed Dei voluntate, in ministerium ingressus sum. Missus sum à Christo, non fui proprio suffragio electus.

Utinam de nullo verè dici possit, non per Dei voluntatem, sed secundùm ejus indignationem et iram, propter subditorum peccata, ut ait et explicat D. Thomas.

Itaque voluntas Dei, et quidem beneplaciti, debet esse Apostolatûs, et omnis Ecclesiasticæ dignitatis origo.

Et Sosthenes frater, de quo Act. 18. ex Archisynagogo, seu Synagogæ Corinthiacæ princeps, factus fuerat D. Pauli comes.

Putat Estius hanc Epistolam, D. Paulo dictante, fuisse à Sosthene scriptam; hincque Sosthenem ab Apostolo socium in salutatione adhibitum.

Quidquid sit, hæc in re modestiam nos docet Apostolus, dum hominem sibi longè inferiorem associat, et suam simul indicat prudentiam, cum Corinthios corrigere volens, Corinthiacum Archisynagogum, sibi socium adjungit in salutatione; ut sciant Corinthii id quod in Epistola continetur, non à Paulo tantùm, sed et à Sosthene proficisci.

2. *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi;* id est, congregationi fidelium, seu fidelibus Corinthi congregatis à Deo, et ad Dei cultum.

Ecclesia Dei, quia à Deo, et in Deum, et in Deo. A Deo vocata, ad Deum colendum congregata; in Deo consistens, et à Dei spiritu gubernata. *Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

Sanctificatis in Christo Jesu. Explicat quæ sit illa Ecclesia Dei; fidelibus scilicet, à Jesu Christo per Baptismum à peccato ablutis, et gratiâ Dei donatis.

Vocatis sanctis, quasi diceret: Hinc meritò sancti vocantur, quia reverà jam sanctificati sunt, et vocatione divinâ sunt ad sanctitatem vocati.

Cum omnibus qui invocant... quasi diceret: Non Corinthiis tantùm, sed et

3. Gratia vobis, et pax à Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo.

4. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu.

5. Quòd in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia.

6. Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis :

Gratia vobis et pax multiplicetur à Deo Patre nostro et à Domino nostro Jesu Christo.

Gratias ago semper Deo meo pro vobis, ob gratiam Dei, seu ob dona vobis cælitus collata per Jesum Christum.

Gratias, inquam, ago quòd in Christo, et per Christum spiritualibus divinæ scientiæ et eloquentiæ divitis cumulati estis ; seu quòd in Ecclesia, per Christi merita, Deus vobis amplam dedit facultatem omnia fidei mysteria intelligendi et eloquendi.

Per quæ dona Evangelium Christi confirmatum est in vobis.

omnibus Christianis, ubique sint illi et nos. Supple scribit, vel salutem dicit.

Ex apostoli mente Epistola hæc circularis, seu ad omnes Christianos, specialiter tamen ad Corinthios.

Omnes ergo Christianos salutatur in quocunque loco ipsorum et nostro, seu nos et illi simus. Hoc unitatem insinuat : licet enim Christiani sint loco separati ; unum quid sunt omnes, una Ecclesia, unum Christi Corpus : hinc omnis illorum locus et noster est.

3. *Gratia vobis et pax.* Scilicet multiplicetur, à Deo Patre... à quo omne bonum Jacobi 1. et Domino Jesu Christo... per quem omnia, seu per quem maxima et pretiosa donavit. 2. Petr. 1.

Tacetur Spiritus Sanctus, quia in donis intelligitur, ait D. Thomas ; *gratia et pax*, quæ per Spiritum sanctum donantur.

4. *Gratias ago Deo meo... in gratia Dei* ; id est, ob gratiam Dei, quæ data est vobis per Jesum Christum, seu ob dona vobis cælitus collata, quæ n. 5. explicat.

In omni ferè Epistola gratias agit Deo, ut nos doceat esse gratos. Omnia bona sunt à Deo : ad Deum ergo per gratiarum actionem sunt remittenda, ut uberius refluant ad nos ; sicut aquæ ad mare recurrunt, ut iterum fluant. Omnia per Christum, et propter Christum nobis donantur : ergo per Christum nostra gratiarum actio referenda.

5. *Quòd in omnibus divites facti estis.* Gr. ditati estis ; id est, gratias, inquam, ago, quod abundatis, seu cumulati estis omnibus divitis spiritualibus.

In illo. Id est, in Christo, et per Christum, seu in Ecclesia Christi, et per Christi merita.

In omni verbo et in omni scientia. Id est, in omni dono linguarum, et in omni cognitione rerum divinarum ; seu quòd cumulati estis omnibus divitis spiritualibus scientiæ et eloquentiæ divinæ.

Corinthii divites erant ob commercium. Ad hoc alludens, ait, et spiritualiter facti estis divites ; Deus vobis amplam facultatem dedit omnia fidei mysteria intelligendi et eloquendi. Hoc intellige de perfectioribus, quos hic laudat, imperfectiores postea correcturus. Vide n. 10.

6. *Sicut testimonium Christi... Sicut*, secundùm quod, pro, per quæ ; id

Ita ut nullum vobis desit charismatum genus; donec fiat manifestatio gloriæ Domini nostri Jesu Christi, quam expectatis.

Spero quòd et Deus, cui gratias ago, confirmabit vos usque in finem, (seu dabit gratiam perseverandi usque in finem) ut inculpati sitis in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

Id, inquam, spero, quia Deus qui vos in communionem Filii sui Jesu Christi Domini nostri vocavit; fidelis et constans est (perseverabit ergo auxilia dare, quæ jam cœpit largiri).

7. Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi,

8. Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

9. Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri.

est, per quæ dona, intelligentiæ scilicet et eloquentiæ, Evangelium Christi; quod prædicavi vobis, confirmatum est. Seu, ut ait Theophylactus, per quæ stabilita est in vobis prædicatio Christi. Fortè simplicius, quæ dona testimonium sunt, Evangelium Christi confirmans in vobis. Vide secundam ad Cor. 12. n. 12.

Hic versus per parenthesim legendus.

7. Ita ut nihil vobis desit... Gr. in ullo gratuito dono; id est, ita ut nullum vobis desit donum gratuitum.

Expectantibus revelationem... Syr. sed expectetis, etc.; id est, donec fiat revelatio, seu manifestatio gloriæ Domini nostri Jesu Christi, quam expectatis. Hæc revelatio fiet et in secundo adventu, in quo omnia gratiarum dona consummabuntur.

Laudat resurrectionem expectantes, et obliquè ferit dubitantes, seu non credentes, de quibus infrà, cap. 15.

8. Qui et confirmavit vos in finem sine crimine.... Gr. inculpatos.

Verba sunt bonæ fideiæ, sicut ad Philip. 1. *confidens hoc ipsum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi...* quasi diceret: Spero quòd Deus (cui scilicet gratias ago) confirmavit vos, seu dabit gratiam perseverandi usque in finem; ut inculpati, sine crimine, id est, sine gravi peccato, sed justi et sancti appareatis in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

Precatur firmitatem et perseverantiam, et ut sint sine crimine; per quod ostendit nonnihil concussos, et eos criminibus obstrictos, ait Theophylactus. Idem dixerat Theodoretus.

Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem... id autem spero quia Deus, qui vos ad societatem Filii sui, et consequenter ad sanctitatis illius imitationem vocavit, verax, fidelis et constans est in promissis suis: dabit ergo auxilia ad sanctè perseverandum necessaria, quæ jam dare cœpit, et deinceps daturum se promittit.

In societatem. Gr. in communionem. Syr. in consortium; societatem Filii, adoptionem vocavit Theodoretus.

NOTA MORALIS. — Hic cum D. Chrysostomo nota et mirare Christiani dignitatem! Papæ quantam donationis magnitudinem! D. Chrys. Christi filii Dei socius, consors, cum eo quid unum, quasi Christus alter est.

Quia per Baptismum factus sum Christi membrum, Christi corpus, quid unum cum Christo, quasi Christus ipse. Hinc in Illo sum filius Dei, hæcæ Dei, cohæres, consors, socius Christi.

10. Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem sententia.

Vos autem, fratres, obsecro per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut omnes ideam dicatis, et non sint in vobis dissensiones; sed tam perfecta sit concordia, ut omnium vestrum eadem sit mens, eadem sententia.

Baptismus itaque vocatio est ad societatem, consortium, communicationem filiationis divinæ, hereditatis æternæ, omnium Dei bonorum fructuum æternæ cum Christo.

Sed quid secum importat hæc vocatio, et ad quid astringit?

Ut sicut sum Christi membrum, Christi corpus; sic et de spiritu Christi vivam; spiritu Christi in meis actionibus et passionibus animem: Christi mores, vitam et exempla imiter, socius sim et consors sanctitatis Christi: *Sancti estote*, ô Christiani! consortes mei, *quia ego sanctus sum*: quò plus sancti, eò plus et consortes mei.

Omnes baptizati de societate quidem sunt Filii Dei, sed plus aut minus, juxta majorem aut minorem spiritûs et gratiæ Christi participationem, et juxta majorem aut minorem vitæ Christi internæ et externæ imitationem.

Hæc itaque spiritûs Christi interna participatio, hæc Christi vitæ imitatio, totum debet esse studium meum, desiderium meum, votum meum.

O Deus misericors, Deus clemens, qui me immeritum ad societatem Filii tui vocasti; da mihi, licet indigno, ejusdem Filii tui spiritu animari, et in omnibus vivere; ut me spiritu Christi animatum et viventem Christoque indutum, agnoscas pro filio, et in sinu tuo, ut filium, recipias in æternum. Amen.

10. *Obsecro autem vos, fratres.* Huc usque præfatus est Apostolus et quidem honorificè: quia totam Ecclesiam Corinthiacam, in qua spirituales et perfecti plures, allocutus est.

Ob hos ergo perfectiores totam laudavit Ecclesiam, de parte, quasi de toto loquens, ait D. Augustinus; sicut et postea malos ejusdem Ecclesie ita reprehendet, quasi omnes essent culpabiles, ut idem D. Augustinus annotavit. Ep. 19. q. 6.

Postquam ergo bonis et benignis verbis aures Corinthiorum præparavit; nunc accusationem incipit; non eam tamen nudam inducens, sed obsecrationem et admonitionem præmittens. *Obsecro*, Theodoretus.

Per nomen Domini nostri Jesu Christi. Obsecrationi rectè adjungit nomen Domini nostri Jesu Christi, ait idem Theodoretus: id enim erat quod ab ipsis spernebatur; quia cum oporteret eos ab ipso appellari, à suis præsidentibus denominationes assumebant.

Ut idipsum dicatis omnes; id est, idem dicatis. Syr. ut sit unus sermo vobis omnibus; et non sint inter vos dissidia; sed ut sitis perfecti unâ mente, unâque sententiâ.

Intelligitur ergo perfectio unitatis: sitis compacti in eadem mente et in eadem sententiâ; Theophyl. quasi diceret: Omnium vestrum sit idem animus, idem sententiâ, idemque dicatis.

Unum estis omnes in Christo, juxta n. 9. ergo et inter vos unum in Christo estote. Unum mysticum Christi corpus estis: omnes ergo et omnium vestrum unus sit animus: unanimis estote: idem vobis sit intelligere, velle, dicere.

(Nec id sine causa moneo) : mihi enim de vobis, fratres mei, manifestum est à domesticis Chloes, sororis nostræ, quòd sint inter vos dissidia..

Hoc repeto, quòd (ut mihi relatum est) unusquisque vestrùm dicit : Ego quidem sum Pauli discipulus, dicit unus ; ego

11. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos.

12. Hoc autem dico, quòd unusquisque vestrùm dicit : Ego quidem sum Pauli : ego

Duo Christianos omnes ad perfectam invitant unionem, scilicet, unitas corporis Christi, quod sumus omnes : unitas spiritus Christi, quo vivere debemus omnes. Hinc omnium nostrum deberet esse mens una, cor unum, idem sermo, idem sensus.

11. *Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes.* Syr. à domesticis Chloes. Arab. familiares Chloes ; ita et D. Chrysa.

Chloe itaque femina fuit Christiana inter Corinthios illustris ; quasi diceret : Non sine causa, vos, fratres, hortor ad unionem ; didici enim à domesticis Chloes, sororis nostræ, quòd sint inter vos dissidia.

12. *Hoc autem dico quòd unusquisque...* repeto quòd, ut mihi relatum est, unusquisque vestrùm dicit : *Ego sum Pauli.* Vide paraph. intellige : ego sum discipulus, sectator, filius spiritualis Pauli. *Ego Apollo...* *Ego autem Christi.* Non reprehendit quòd dicant : Ego sum Christi, sed quòd non omnes hoc dicant. Theophylactus.

Hæc D. Paulus refert secundum quod illi relatum fuit à domesticis Chloes ; debent ergo verè et litteraliter intelligi de Paulo, de Apollo, de Cepha.

Non est ergo verum, ut putant aliqui, quòd hæc nomina usurpet Apostolus ad significandas personas, sen philosophorum, pseudoapostolorum, à quibus Corinthiorum factiones sua nomina trahebant.

Non dubito tamen quin Apostolus bonos hic Doctores nominans, sub eorum specie, falsos perecutiat apostolos ; si enim in eis, qui boni sunt, gloriandum negat ; quantò magis in malis doctoribus, quorum doctrina falsa et vita corrupta ! hoc cap. 4, n. 6. declarat Apostolus dicens : *Hæc transfiguravi in me et Apollo propter vos.* Vide locum.

Litteraliter ergo textus intelligendus de Paulo et Apollo, ob quos primariò principaliter exortum fuit hoc Corinthiorum schisma, ut colligi potest ex cap. 3. n. 4, 5, etc.

Sed quomodò à bonis et optimis Doctoribus schisma ? Hæc videtur schismatis origo fuisse.

D. Paulus omnium primus Christum Corinthi prædicavit, Corinthiosque ad fidem convertit ; vide Act. 18. 11. Hinc Corinthiorum verè pater et Apostolus.

Post Paulum Apollo, vir eloquens et potens in Scripturis, magno Spiritus fervore Corinthi Christum docuit et explicuit. Vide Act. 18. n. 24, 25.

Hinc verisimiliter factum, ut quibusdam Paulus, huic Apollo comparatus, frigidior et minùs eloquens visus fuerit.

Et hinc schisma ; dum alius se Pauli, tantæ famæ viri, discipulum esse jactat ; alius verò se Apollo, hominis tam disert, discipulum esse gloriatur ; tertius, sive quia Romæ, Antiochiæ, aut alibi à D. Petro edoctus et baptizatus ; sive, quod putat Baronius, quia vult hoc schisma ob Paulum et Apollo exortum, declinare ; se Petri omnium Apostolorum Principis discipulum et filium gloriatur.

autem Apollo : ego verò Cepha : ego autem Christi.

13. Divisus est Christus? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis?

Apollo, dicit alter; ego Cepha, dicit tertius; ego Christi, dicunt sapienter alii.

Ergone Christus apud vos divinus est et multiplicatus? an Paulus apud vos Christus est? an pro vobis Paulus, ut Christus, crucifixus est? an in nomine Pauli, quasi Christi, baptizati estis?

Idem intellige quasitum de Petro, etc.

Quartus denique altius assurgens, et sapienter sentiens et eloquens, dicit : *Ego sum Christi*; cuius ministri tantum sunt omnes Apostoli : ego sum Christianus.

Hoc Corinthiorum schisma non videtur magni fuisse momenti; omnes enim in Christum credebant, omnes se Christianos esse gloriabantur; at D. Paulus Christi Domini verè et unicè amator, ferre non potest quòd suum, vel cuiuslibet hominis nomen eum glorioso Christi Jesu nomine miscetur : Paulus, inquam, unitatis Ecclesiam perfectus amator, omnem horret mystici corporis Christi scissionem; ne minimam quidem illius divisionem pati potest. Ne igitur Ecclesia Christi in varias dividatur sectas, sicut apud paganos Corinthi et alibi Philosophorum sectæ : hanc primam fidelium divisionem totis hic impugnat viribus.

Insimulans ergo et arguens Corinthios, quòd non omnes se Christianos esse et dici gloriantur; sed aliqui se Paulianos, alii Petrianos, alii Apollonianos dici veint; obsecrat eos,

Et quidem *per nomen Domini nostri Jesu Christi*, quod addit, ut indicet quòd non *sit aliud nomen sub caelo datum, in quo oporteat nos salvos fieri*, aut gloriari.

Per hoc ergo sanctum et adorabile nomen Domini Jesu, obsecrat ut idem dicant, scilicet ego sum Jesu Christi, ego sum Christianus, Deo et Christo totus addictus,

Et ut non sint deinceps inter eos schismata, circa homines Christi ministros; sed sicut omnes in Christum credunt, sic et omnes sese Christianos dicant; sique perfecti sint unà mente, unàque sententià : sicut omnium una fides; ita et unum nomen.

Ut autem aliter loquentibus horrorem inculcat, in sequentibus versibus ostendit illorum loquelæ absurditatem, quasi blasphemam; quia supponere videtur Christi multipliciter, quod sanè blasphemum.

13. *Divisus est Christus?* (interrogativè). Syr. numquid divisus est Christus?

Quasi diceret : An apud vos Christus divisus et multiplicatus est? sen an plures apud vos sunt Christi? an Paulus Christus? an Apollo? an Petrus Christus? sen, ut ait Theodoretus, numquid domiali et potestatis socios habet Christus, et propterea divisus est?

Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? scilicet, quasi Christus : an non solus Christus pro vobis mortuus est? Theodoretus. Idem intellige de Petro, de Apollo : numquid Petrus, ut Christus, crucifixus pro vobis?

Proprium nomen adducit, ne videatur livore ductus, aliorum nomina recordari. D. Athanasius.

Aut in nomine Pauli baptizati estis? scilicet, quasi Christi; Idem intellige de Petro et Apollo.

His absurdis et blasphemis interrogativè enuntiatis, ostendit absurditatem quasi blasphemam Corinthiorum dicentium : *Ego Pauli, Ego Petri*, etc. quia videntur supponere multos Christos.

Gratias ago Deo, quòd neminem vestrùm meis manibus baptizaverim, nisi Crispum et Caium.

(Id ejus divinà providentià factum est), ne cui darem occasionem dicendi, quòd in nomine meo baptizati sitis.

Baptizavi etiam et Stephanæ familiam :

14. Gratias ago Deo, quòd neminem vestrùm baptizavi, nisi Crispum et Caium :

15. Ne quis dicat quòd in nomine meo baptizati estis.

16. Baptizavi autem et Ste-

Illisque Corinthiis concludendum relinquit, quòd sicut unus Christus est, qui pro nobis crucifixus fuit, et in ejus nomine baptizati sumus; sic et unus tantùm magister et doctor, in quo et de quo glorandum nobis est, et à quo nomen nobis ducendum.

Ceteri magistri et doctores, homines tantummodò sunt, Christi humiles servi sunt; propter Christum, illorum et nostrum Dominum, honorandi quidem sunt; sed nec in eis gloriari nos oportet, nec ab eis nomen sumere licet.

Illà doctrinà, hocque facto Paulus omnes in Ecclesia seclas et factiones simul jugulat: vult omnes in Christum credentes, in Christo et de Christo gloriari, à Christo nomen sumere et gloriam: sicut ipse solus pro nobis mortuus est: ita in ipso solo nobis glorandum.

OBSERVATIO MORALIS. — Hinc ergo discat omnis doctor, animarumque minister, animas ad Christum adducere, uni Deo et Christo devovere.

Caveat ne eas sibi devotas alliciat, ut faciat suas: totis suis viribus impediatur ne de suo nomine, aut persona glorientur.

Meminerit se ministrum, non Dominum: se canalem, non fontem: ad Dominum, et ad fontem eas doceat oculos attollere: Dominoque et fonti gratas esse.

Hinc et discat omnis anima Christiana Christi ministros, doctoresque suos revereri, ob Christum, et in Christo: reverentiam illis debent et honorem; sed cavcant ne quasi Christos reputent, ne illis superstitiosè adhæreant: aliàs illis meritò dicetur: *Divisus est Christus?* an Doctor vester Christus? an pro vobis doctor vester crucifixus?

Meminerit quòd sicut unus Christus est, sic et unus magister, unusque doctor, in quo nobis est gloriaudum.

Ideò pro nobis crucifixus est Christus: ideò in sanguine illius baptizati sumus; ut illi simus toti devoti et addicti: *Empti estis pretio magno, glorificate* Redemptorem, et propter Redemptorem honorate redemptionis Ministros, Doctores, Baptistas, Confessarios, etc.

14. *Gratias ago Deo, quòd neminem....* Id est, neminem ferè, seu perpaucos manibus meis baptizaverim; id enim divinà providentià factum agnosco, ne huic blasphemæ absurditati, ultimò enuntiatae, occasionem darem.

Per hoc arguit et baptizantes et baptizatos, qui, ad injuriam Salvatoris, Baptismatis ejus gratiam hominibus deputabant; illis dissimulantibus gloriæ causà; Ambros. seu Hilarius diaconus, ut volunt.

Neminem vestrùm baptizari, nisi Crispum. Fuit Corinthi Archisynagogus, sicut et Sosthenes, sive uterque simul Archisynagogi fuerint in duabus Synagogis; erant enim plures aliquando in eadem urbe; sive alter alteri successerit in eadem Synagoga: et Caium, hospitem, scilicet, meum.

15. *Ne quis dicat quòd nomine meo...* Gr. quòd in nomen meum baptizavi: ne quis calumnietur dicens, quòd in nomine meo vos baptizaverim, voluerimque vos nominari Paulanos.

16. *Baptizari autem et Stephanæ domum:* ejus elogium vide cap. ultimo,

phanæ domum : cæterum nescio si quem alium baptizaverim. nescio num aliquem alium è Corinthiis baptizaverim.

17. Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare : non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. Non enim me Christus primariò seu principaliter misit, ut baptizarem, sed ut prædicarem, non sermonibus eruditione multà et eloquentià ornatis, ne inanis reddatur crux Christi (scilicet in hominum opinione).

18. Verbum enim crucis, Simplex enim crucis, et crucifixi præ-

hujus epistolæ, n. 15. *Nescio num aliquem alium è Corinthiis baptizavi.*

1). Thomas arbitratur hinc Græcos hæc formà baptizare : baptizetur servus Christi, etc., non verò : Ego te baptizo, etc, ne cui daretur occasio dicendi : *Ego sum Pauli, ego Cephæ...*

17. *Non enim misit me Christus baptizare...* non enim me primariò et principaliter misit Christus ut baptizarem, sed ut prædicarem.

Prædicatio primum est Apostolorum munus. Hinc Episcopis à Conc. Trid. præscriptum.

Non in sapientia verbi : à schismatis reprehensione transit latenter ad schismatis originem ; et quia ex immodico eloquentiæ studio et affectu exortum fuerat, ideò hæc et tribus sequentibus capitulis sapientiam secularem deprimit ; crucis verò virtutem et humilitatem ubique commendat.

Misit, inquam, Christus me prædicare, non sermonibus multà eruditione et eloquentià ornatis.

Reprehendit ergo Corinthios sapientiæ et eloquentiæ nimium addictos.

Ut non evacuetur crux Christi... Syr. ne inanis reddatur crux Christi : in hominum scilicet opinione, dum putarent se ad fidem per eloquentiæ vim adductos, non per virtutem crucis et crucifixi gratiam.

Ubi major apparatus eloquentiæ, ibi minor virtus apparet in cruce : quia tunc fides Evangelio data, artificiosis hominum verbis potest ascribi, non soli crucis virtuti.

Ut non evacuetur... ut hanc vocem bonè intelligas,

Supponendum 1º quòd crux, ob Christum in ea crucifixum, sit salutifera virtute plena ; arbor est vitæ, signum salutis, fons gratiæ.

2º Quòd hæc vita, hæc salus, hæc gratia è cruce, et è Crucifixi corde per fidem fluat in animas credentium ; *fides autem ex auditu, auditus verò per verbum.*

Hinc sicut fides est simplex, et sicut crux nuda fuit ; ita verbum fidelis simplex : ita prædicatio crucis nuda, non ornata, non compta.

Quò simplicius verbum, eò clarius apparet et crucis virtus et gratia Crucifixi : quò plus studii in sermone, eò minùs virtutis apparet in cruce ; per sermonis apparatus extenuatur, evacuatur virtus crucis ; crux et Crucifixus defraudatur suæ virtutis et potentiae laude.

Caveat ergo curiosior divini verbi præco, ne Christus in judicio sibi impropriet, quòd nimio sermonis ornatu, et varià eruditionis ostensione, virtutem crucis evacuaverit, seu crucem suà laude defraudaverit.

Caveat et crucifixi præco, ne suæ potiùs, quàm Crucifixi gloriæ studiosus, ne sibi improprietur quòd crucem evacuaverit, Crucifixum suà glorià spolians, ut eam faceret sibi propriam.

18. *Verbum enim crucis...* Dixi ne evacuetur virtus crucis ; et non sino

dicatio, licet incredulis, ob incredulitatem suam pereuntibus, stultitia videatur; credentibus tamen, seu nobis per fidem viam salutis ingressis, Dei virtus est et potentia.

(Quod simplex crueis verbum, non verò eloquentia, aut philosophia, sit Dei virtus ad salvandos homines), prædixit Isaias 29. 40. Rejeciam sapientiam humanam, et prudentiam secularem reprobabo. Seu his non ular ad veram beatitudinem, æternamque salutem hominibus procurandam.

Reverà, ubi Gentilis Philosophus? ubi Judæorum Doctor? ubi curiosus naturæ rerum indagator? (qui eorum Evangelii Minister?) nullus. Nonne ergo hoc suo contemptu Deus ostendit fatuam et inanem esse mundanam sapientiam?

pereuntibus quidem stultitia est; iis autem qui salvi fiunt, id est, nobis, Dei virtus est.

19. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.

20. Ubi sapiens? ubi Scriba? ubi conquisitor hujus seculi? Nonne stultiam fecit Deus sapientiam hujus mundi?

causa dixi. Nam simplex prædicatio crueis et Crucifixi, seu potius de Christo pro nobis in cruce mortuo, licet incredulis, salutis viam per fidem ingredi nolentibus, et ideo pereuntibus, stultitia videatur; nobis tamen credentibus et in salutis via per fidem constitutis *Dei virtus est*, et potentia. Quid stultius, inquiunt infideles, quam salutem ab homine crucifixio sperare? seipsum non salvavit, quomodo salvabit alios?

Hæc quidem blasphemant impij; quia crueis virtutem et Crucifixi potentiam ignorant: at nos, fideles, novimus quod, *etsi ex infirmitate carnis crucifixus est*, virtute tamen divinitatis est potentissimus: scimus quod ipsius mors vita nostra sit; et quia id scimus per fidem.

Hinc Christi mors nobis *Dei virtus est*: hinc simplex hujus mortis prædicatio medium et instrumentum est, quo Dei potentia salutem nostram operatur.

19. Scriptum est enim... quod simplex crueis verbum, non verò sapientia et eloquentia humana, sit Dei virtutis medium et instrumentum, per quod salutem hominum operaturus esset Deus.

Probat ex Isai. 29. 14. juxta lxx. prædicente, quod Deus sapientiam humanam esset reprobaturus, et eâ ad opus salutis nostræ non usus.

Perdam, id est, ostendam perditione dignam, rejeciam *sapientiam* mundi, sive secularem, et *prudentiam prudentium* reprobabo. Syr. et prudentes mente privabo; abscondam; efficiam ne luceat: ostendam nulli eam esse usui ad homines ducendos ad Christum.

20. Ubi sapiens... Altero Isaiæ loco 33. 18. id factum esse probat, quærens: Ubi sapiens? id est, Gentilis Philosophus? ubi scriba? Judæorum Doctor? ubi conquisitor hujus seculi? seu curiosus rerum naturæ indagator? Physicus. Syr. disputator; quia res physicæ disputationi maximè subsunt. *Mundum tradidit disputationi eorum*. Quasi diceret: Quem eorum Deus assumpsit in Evangelii sui ministrum?

Supponens quod respondeatur, quia nullum, concludit: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam*... quasi diceret: Nonne hoc suo contemptu Deus ostendit stultam esse hujus mundi sapientiam?

Nonne infatuavit Deus sapientiam mundi, ait Tertullianus, palam ostendit esse fatuam, inanem, inutilem, nullius momenti, quam Deus suis rebus adhibere noluit?

21. Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes,

(Et sanè meritò) quia enim mundus ex Dei sapientia, in creaturis elucente, per suam humanam sapientiam Deum non cognovit, multò minùs gloriificavit, (ideo reprobata hæc sapientia,) placuit Deo per prædicationem crucis, quæ mundo stultitia videtur, salvos facere (non disserentes) sed credentes.

22. Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt.

Mirum sanè Dei placitum! etenim Judæi prodigia petunt; Gentiles sapientiam et eloquentiam quærunt.

23. Nos autem prædicamus

Nos autem (Dei jussu) prædicamus

Quàm fatua! quàm vana! inanis et contemptibilis illa sapientia! quæ nec potuit veritatem invenire, nec alios ad veritatem adducere.

Quàm sapiens, et docta, et veneranda crucis stultitia! quæ cœlestem Evangelii veritatem et docuit homines, et in mundo stabilivit, invitis omnibus mundi sapientibus et potestatibus!

Hæc est Dei virtus! hæc gloria Christi! hæc sapientiæ mundanæ confusio!

Ubi nunc sapientes? confusi sunt, depressi sunt, annihilati per piscatorum prædicationem.

21. *Nam quia in Dei sapientia...* Gr. postquam enim in Dei, etc. hujus rei rationem reddit Apostolus, 'et quæ justum ostendit.

Nam quia mundus, seu mundi doctores et sapientes, *ex Dei sapientia,* id est, ex rebus à Deo sapienter factis; seu creaturis, in quibus elucet mira Dei sapientia, Deum mundi opificem, per suam sapientiam et solertiam non cognovit, non reveritus est, nec gloriificavit.

Græci, seu Gentiles, doctorem habebant sapientiam Dei, nempe illam quæ in creaturis cernitur. Deum tamen non agnoverunt. Theophylactus.

Placuit Deo... ideo reprobata hæc sapientia, placuit, bene visum est Deo, per prædicationem crucis, (quæ videtur mundi sapientibus stultitia) *salvos facere,* non sublimia speculantes aut disserentes, sed simpliciter credentes.

Mutata est itaque per peccata hominum via salutis. Deus creator noster sapientiam suam in hujus mundi opificio, tam sapienter conditi, visibiliter hominibus exposuerat; ut ex operis admiratione raperentur in opificis cognitionem, admirationem, amorem et cultum.

Hoc non cessit feliciter: *Evanuerunt homines in cogitationibus suis.... Deumque non glorificaverunt:* hinc placuit Deo per crucem, specie contemptibilem, sed virtute mirabilem, vanam castigare sapientiam, hominesque non speculantes, aut disputantes salvare, sed credentes.

Fides ita salutis medium necessarium, ut sine fide, illa vana sit et inutilis scientia.

22. *Quoniam et Judæi signa petunt...* explicat præcedentia, scilicet, *placuit Deo per stultitiam...* quasi diceret: Mirum sanè Dei placitum! quoniam et Gr. et Syr. quandoquidem et Judæi miraculis assneti, signa quærunt quibus ad credendum moveantur.

Græci, seu Gentiles, ratiocinationibus dediti, sapientiam quærunt; argumentis et syllogismis volunt suaderi.

23. *Nos autem, Dei jussu, prædicamus Christum crucifixum:* Judæis quidem scandalum: quia crucifixus: expectabant enim Messiam summa cum potentia et majestate venturum. Hæc infirmitas et crucifixio Judæis est lapis offensionis et petra scandali.

Christum crucifixum; qui, quia crucifixus, Judæis scandalum est; Gentilibus autem stultitia videtur.

Prædicamus tamen quia illis, qui divinam gratiam sunt ad fidem vocati, sive Judæi sint, sive Gentiles, illis, inquam, Christus crucifixus, Dei virtus est et sapientia.

Quod enim stultum Græcis videtur in Deo crucifixo, hoc ipsum omni humanam sapientiam est sapientius; et quod infirmum Judæis videtur in Messia crucifixo, hoc omni potentiam humanam fortius est.

Hoc in vestra vocatione patet: videte enim sive vocantes, sive vocatos; certe

Christum crucifixum: Judæis quidem scandalum, Gentilibus autem stultitiam;

24. Ipsi autem vocatis Judæis, atque Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.

25. Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

26. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non

Gentibus autem stultitiam: quid enim stultius quam ab homine crucifixo salutem sperare?

24. *Ipsi autem vocatis Judæis atque Græcis.* Obijci poterat: ad quid ergo prædicas Crucifixum, Apostole, qui scandalum et stultitia est; sicque Judæos et Græcos offendit? Cui respondet: Ideo Crucifixum prædico, quia Crucifixus meus et infirmitas est et potentia; et stultitia et sapientia: non credentibus quidem stultitia et imbecillitas: iis autem qui, divinam gratiam ad fidem vocati, credunt, sive Gentiles sint, sive Judæi, illis inquam, hic Crucifixus Dei virtus est et sapientia: sicut sol cæcis tenebræ, videntibus verò lumen. Theodoretus.

25. *Quia quod stultum est Dei...* Probat hanc ultimam propositionem, quod vocatis Crucifixus sit Dei virtus et sapientia: quia quod stultum Græco videtur in Deo crucifixo, hoc ipsum omni sapientiam humanam sapientius est: quod infirmum Judæis videtur in Messia crucifixo, hoc omni potentiam humanam fortius.

Hoc enim stultum et infirmum Dei fecit quod nec omnis humana sapientia, nec tot prodigia fecerunt; sive in Gentilibus, sive in Judæis; scilicet homines convertit; salutem operatum est.

Hoc stultum Dei omni sapientiam humanam sapientius est; quia omnem tandem Philosophiam devicit, sibi que subiecit, omnem intellectum captivavit in obsequium Christi.

Hoc infirmum Dei omni humanam potentiam fortius; quia omnem sibi contradicentem potentiam superavit: Crucifixus, morte quasi victus, omnem vicit, sibi que subiecit mundum.

Ille ergo repeti potest, quod dictum suprâ. *Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor...* Adde ubi nobilis? ubi potens?

26. *Videte enim vocationem vestram...* quasi diceret: Hoc omne quod dico vobis, scilicet et quod per stultitiam prædicationis... n. 20. et quod Christus Dei sit virtus et sapientia 24. et quod stultum Dei... 25. Hoc, inquam, patet in vocatione vestra.

Attendite enim ad vocationis vestræ rationem et modum, sive Dei ministros, qui vos vocarunt, spectetis; sive vosmetipsos, qui vocati estis; certe non multos reperietis, aut inter illos, aut inter vos, qui humanam et carnalem sapientiam, potentiam, et nobilitatem sint præditi.

Dicit non multos: erant enim aliqui; v. g., Dionysius Areopagita, Paulus Proconsul, Nicodemus, ipse Paulus, Apollo.

multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles :

27. Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes : et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia :

28. Et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret :

29. Ut non gloriatur omnis caro in conspectu ejus.

non multos reperietis inter illos carnali sapientiâ, potentiâ et nobilitate præditos.

Sed eos elegit Deus, quos velot fatuos reputat mundus, ut sapientes confundat; et eos qui nullius in mundo sunt potentiæ, ut potentes seculi confundat.

Et ignobiles, et despectos, et pro nihilo habitos in mundo, Deus elegit, ut ea quæ sunt in magno pretio destrueret, scilicet nobiles, potentes, sapientes.

Hocque totum, ut nullus mortalium coram Deo in quoquam gloriatur (nisi in Dei gratia).

Videte vocationem vestram ; id est, et vocantes et vocatos ; scilicet, videte quales sint.

27. *Sed quæ stulta sunt mundi...* Sed Deus eos elegit quos, ob simplicitatem et ignorantiam, quasi stultos reputat mundus ; *ut confundat sapientes.* Et eos qui nullius sunt in mundo potentiæ, plebeios ; *ut confundat,* Gr. pudefaciat. Syr. pudore afficiat ; *fortia :* hujus seculi potentes.

28. *Et ignobilia mundi...* Et ignobiles et despectos, et pro nihilo habitos in mundo Deus elegit *ut destrueret* eos qui in magno habentur pretio, scilicet nobiles, potentes, sapientes, eosque quasi nihil esse ostenderet.

Ea quæ non sunt ; id est, quæ nihil esse reputantur, *ea quæ sunt :* id est quæ magni æstimantur.

Tria mundus æstimat et miratur : sapientiam, potentiam, nobilitatem ; hæc tria Deus sprevit in hominum vocatione ad salutem ; è contra, insipientiam, impotentiam, et ignobilitatem ad salvandos homines elegit.

Qui ex nihilo fecerat omnia, ex privationibus reparavit omnia. Per insipientes docuit mundi sapientes ; et per infirmos et impotentes superavit Reges ; omnes seculi potestates ; per ignobiles omnem humiliavit nobilitatem et excellentiam mundanam.

29. *Ut non gloriatur omnis caro...* homo à parte sui vilioris caro dicitur ad majorem humiliationem : quasi diceret : Mortalis, ut nulli mortalium occasio detur jactandi se vocatum, sive ad Christianismum, sive ad munus Apostolicum, vel ob scientiam, vel ob natalium nobilitatem, vel ob potentiam, vel ob alia præclara merita : sed ex mera Dei gratia.

Hinc in omnium mortalium cordibus annihilatio coram Deo ; sive in nobilibus, potentibus, sapientibus ; quia propter arrogantiam suam à Deo contempti, neglecti, repudiati. Ut enim bene notat Theophylactus, id non ex primario Dei consilio factum est : sed propter arrogantiam suam indigni facti sunt prædicatione Evangelii, ejusque susceptione, sive in plebeis, ignobilibus, indoctis ; quia ex mero Dei beneplacito assumpti.

Soli ergo Deo gratias referant humiles et grati.

Hinc et discite, quisquis sis, omnem seculi pompam et celsitudinem spernere, si velis salvari.

Omnia quæ plurimi æstimentur à mundo, Deus habet pro nihilo : ergo et tu habe pro nihilo, si velis à Deo æstimari diligere.

Ex qua et per quam et vos, ô Corinthii! estis Christiani, Christo incorporati; qui Christus à Deo nobis datus est, ut nostra sit sapientia, justitia, sanctificatio et redemptio.

Ut, sicut scriptum est, qui gloriatur in Domino gloriatur. (Ergo non in hominibus doctoribus.)

30. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio:

31. Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino gloriatur.

Cor tuum cordi divino conforma; sperne quod spernit Deus, æstima quod Deus considerat.

Cor tuum, ô Deus! imprime cordi meo, pone te ut signaculum super cor meum.

30. *Ex ipso autem vos estis... ex ipso* et per ipsum, id est, ex ipsius dono, et per illius gratiam, et vos, ô Corinthii, estis nota in *Christo creatura*, Christiani, Christo inserti, incorporati.

Qui factus est nobis sapientia à Deo, qui Christus à Deo nobis datus est, ut auctor sapientiæ, justitiæ, sanctificationis et redemptionis; seu, per quem Christum, Dei beneficio, accepistis veram sapientiam, justitiam, etc.

Pro nobis moriens, nos à peccatis servitute redemit: per Baptismum nos in suo sanguine lavans, fecit justos et sanctos, in eodem sanguine nos regenerans, ex ignobilibus fecit nobiles; ex filiis iræ, Dei filios; ex peccatoribus, justos et sanctos; ex stultis sapientes, divinâ scilicet sapientiâ.

Hæc omnia nobis Christus per suam passionem promeruit; et per suam gratiam et sacramenta produxit in nobis.

Per Christum Deus nobis omnia dedit, et veram sapientiam, et justitiam, et sanctificationem: et aliquando à morte et à miseria redimemur, ut in Domino solo gloriemur.

Omnia supernaturalia per ipsum, tota Religio in ipso.

Per redemptionem potest intelligi perfecta redemptio, à morte scilicet et miseris, per resurrectionem.

Potest et dici quòd Christus Evangelio suo sit nostra sapientia; suâ gratiâ, nostra justitia; sacrificio suo, nostra justificatio; suâ resurrectione, nostra redemptio à miseris.

31. *Ut quemadmodum scriptum est...* Jerem. 9. 23, 24, non hisdem verbis, sed sensu, hinc conclusè sumpto.

Ex Dei dono Christus omnia nobis factus est, ut nemo nostrum, nec in alio quopiam homine gloriatur; sed in *Domino*, seu in Dei bonitate, quasi diceret: Quid ergo vos, ô Corinthii, gloriamini, sive in vobis ipsis, sive in aliis hominibus, ob sapientiam, etc. gloriamini autem in eo, qui in Christo Jesu vos regeneravit, illuminavit, justificavit, Spiritu Sancto donavit, à morte aliquando vindicabit, hincque Christiani denominamini.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite primo ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc primo capite tria ad suam ædificationem notet omnis et quilibet Christianus.

Primum, quanti facere debeat Christianismi gratiam.

Secundum, quantum horrere debeat omnem in Christianismo divisionem.

Tertium, quantum spernere debeat quæ mundus quidem æstimat, Deus autem spernit, sapientiam humanam, potentiam, nobilitatem.

Primum colliget.

Ex n. 9. ubi Christianismus dicitur communio, societas cum Christo.

Per Baptismum Christo, Filio Dei, unitus, incorporatus, factus sum unum quid cum eo, quasi Christus ipse.

Per Baptismum itaque factus sum in Christo filius Dei, hæres Dei, cohæres, consors, socius Filii Dei; jus habens in illo ad æternam bonorum Dei fruitionem cum eo.

Quid majus? quid nobilius potest excogitari? quid felicius Deus ipse mihi dare potest? ob id gratias immensas Deo.

Ibidem n. 9. vide ad quid adstringat hæc nobilitas; scilicet ad participationem, seu imitationem internæ et externæ Christi sanctitatis.

Illum imitaberis intus, si Spiritu Dei agaris.

Imitaberis exterius, si sancta quæque opereris.

Hæc utraque imitatio debet esse tota nostræ æmulatio, quò plus similes erimus Christo, eò plus socii, consortes, cohæredes erimus Christi. Vide ibid.

Secundum colliget.

Primò ex dictis ad n. 10. Duo Christianos omnes ad perfectam unionem invitant, nimirum unitas corporis, et unitas spiritus.

Unum corpus sumus omnes.

Unus spiritus, quo vivere debemus omnes.

Omnes ergo mens una, cor unum debemus esse; qui secùs facit, Christi corpus, Christique Spiritum quasi dividit; quod horrendum.

Secundò ex dictis ad n. 12 et 13. de horrore quem ipse D. Paulus habuit de minima corporis Christi scissione.

Tertiò ex ejus interrogatione, numquid *divisus est Christus?* quæ interrogatio potest Christianorum divisionibus applicari.

Tertium colliget.

Ex dictis n. 27, 28, 29. Tria mundus æstimat, sapientiam seu scientiam, potentiam, nobilitatem; et hæc tria Deus sprevit in hominum salutem procuranda. Stulta, infirma, ignobilia elegit Deus, et ea quæ non sunt; ut ea quæ sunt, scilicet nobiles, potentes, sapientes destrueret.

In his ergo non gloriandum, imò ob hæc tremendum, quia à Deo contempta, et reprobata.

In Deo solo gloriandum.

Deus unicè diligendus.

Cor nostrum cordi Divino penitus conformandum.

Speciatim notanda ab Ecclesiæ Ministris.

In hoc eodem capite, præter tria jam notata, et omnibus Christianis communia, Ecclesiæ Ministri habent quædam sibi speciatim annotanda.

Omnes ergo primum versum notent: *Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei*; et hinc ad suam vocationem attendentes, videant an per Dei voluntatem in ministerium sint ingressi; timeant ne secandam ejus indignationem et iram. Videant ibi dicta.

Pastores, Directores, omnesque animarum curam habentes, notent dicta ad n. 14. videantque num animas ad Christum Dominum ducant; an verò sibi ipsis devotas alliciant, reddantque suas.

Conclonatores, verbi Dei ministri, notent dicta ad n. 17. *Non in sapientia verbi, ne evacuetur crux Christi*; et ad semetipsos reflexi, videant quâ simplicitate, tum animi, tum verborum, prædicent verbum crucis, seu Crucifixum. Videant ibi dicta; videant et dicta ad n. 20, 21, 22, 23, 25, 26.

ANALYSIS CAPITIS SECUNDI.

In hoc capite applicat sibi quæ in primo dixit ; quia ergo Deus, sapientiâ seculari reprobata, elegit stultitiam prædicationis crucis, ad salvandos credentes ; stultaque et infirma Deus elegit, ut confunderet sapientes et potentes.

Hinc asserit primò se ideo ad eos venisse, non in sublimitate sermonis et sapientiæ, sed in simplicitate et in infirmitate, ut Evangelium annuntiaret, *ŷ. 1, 2, 3, 4, 5.*

Asserit secundò se tamen veram non ignorare sapientiam ; hanc enim, ut ait, loquimur inter perfectos ; sapientiam non hominum, sed Dei ; quam nemo, nec hominum, nec dæmonum novit ; sed quam solus Dei Spiritus, omnia scrutans et omniscius, revelat, *ŷ. 6, 7, 8, 9, 10, 11.*

Hanc sapientiam nos, inquit, docuit Spiritus Sanctus, *ŷ. 12* ; hanc et nos loquimur inter perfectos, seu spirituales, *ŷ. 13* ; quia animalis homo non percipit eam, sed ei stultitia videtur, *14, 15, 16.*

CAPUT SECUNDUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **E**t ego cūm venissem ad vos, fratres, veni, non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi.

2. Non enim judicavi me

Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per sublimitatem sermonis, neque per subtilitatem sapientiæ secularis, (sed illud vobis simpliciter prædicavi.)

Ita enim me gessi apud vos, quasi nihil

CAP. II. 1. *Et ego cūm venissem ad vos...* Ut hornm verborum connexionem cum præcedentibus advertas, eorumque sensum meliùs percipias,

Nota quòd cap. 1. n. 21. dixerit Apostolus quòd Deus, rejectà seculari sapientià, decreverit *per prædicationis stultitiam*, seu simplicitatem, *salvos facere credentes*.

Ideò, addit Apostolus n. 27. rudes et simplices Apostolos elegit Deus: *quæ stulta sunt mundi.... et infirma....*

Ab hac thesi ad hypothesim nunc descendens, hæcque snprà dicta generaliter, sibi ipsi applicans, ait: *Et ego cūm venissem ad vos*.

Quasi diceret: Quia Deus, rejectà seculari sapientià, decrevit *per simplicitatem prædicationis*, hominum salutem reparare.

Hinc et ego veniens, Evangelium Christi vobis annuntiaturus, veni ad vos, non per sermonis sublimitatem, seu per eloquentiam; neque per subtilitatem sapientiæ secularis, seu per philosophiam; sed Evangelium Christi vobis prædicavi simpliciter, sine adminiculis eloquentiæ, aut philosophiæ.

In cap. 1. n. 1. Apostolum se dixit Paulus *per voluntatem Dei*: hic autem insinuat Apostolatum se gessisse juxta voluntatem Dei; quia ergo Deus simplicitatem ornamentis humanæ sapientiæ prætulit in nostræ salutis opere; ideo Paulus *secundùm Dei voluntatem Apostolus*, Evangelium Christi simpliciter prædicat, nov. ornato et sublimi sermone, quia tale est placitum Dei.

In se reflectat vlr Evangelicus; an per, et juxta voluntatem Dei, ministerium impleat?

Caveat ergo sibi prædicator concinnatus, et de verborum elegantia nimis sollicitus; advertatque tandem se à Dei voluntate, et ab Apostolorum imitatione prorsus alienum.

In sublimitate. Gr. *xxxà*, secundùm sublimitatem, seu per eminentiam sermonis. Syr. non sermone grandiloquo, neque sapientià annuntiavi vobis arcanum Dei.

Testimonium Christi; id est, Evangelium, quod est *testimonium Christi*, seu de Christo. Gr. *testimonium Dei*, id est, misericordiæ Dei. Utrumque verum est: Evangelium enim testis est divinx in nos misericordiæ, et infinitæ Christi charitatis.

2. *Non enim judicavi me scire.....* id est, non declaravi, dissimulavi me aliud scire, etc., seu ita me gessi apud vos, quasi nihil aliud scirem, quàm Jesum Christum, huncque pro nobis crucifixum.

Hinc autem scientiæ conformis fuit mea loquendi et agendi ratio. Qualis

aliud scirem, nisi Jesum Christum, hunc-
que pro nobis crucifixum. | scire aliquid inter vos, nisi
Jesum Christum, et hunc
crucifixum.

scientia, talis est loquela; seu meus prædicandi modus fuit prædicationis
meæ subjecto conformis, simplex et humilis.

Secundam ergo dat rationem, ob quam simpliciter eis sit locutus. Prima
quidem fuit, quia tale est Dei placitum, qui simplicitatem prætulit elo-
quentiæ. Secunda verò, quia Corinthiis Jesum Christum, huncque cruci-
fixum: quasi nihil aliud sciret prædicabat.

Notanda ad intelligentiam.

Ut D. Pauli mentem plenius habeas, hæcque verba profundius intelligas,

Attende ad n. 6. ubi ait sapientiam se loqui inter perfectos: et ad n. 13.
ubi spiritualibus spiritualia confert; et ad initium tertii cap. ubi dicit quod
Corinthiis non potuit, quasi spiritualibus loqui, sed lac tanquam parvulis
in Christo, potum dedit, non escam, cujus nondum erant capaces.

Et hinc intelliges 1º hunc potum, hocque pietatis Christianæ lac, esse
Jesum Christum, huncque crucifixum.

Intelliges 2º Paulum se gerere apud Corinthios, quasi nihil aliud nisi Je-
sum Christum, huncque crucifixum, sciret, idem esse ac simpliciter et
nudè Corinthiis exponere fidei Christianæ mysteria; præsertim Incarnatio-
nem Dominicam, quod Deus pro nobis factus sit homo; pro nobis passus,
crucifixus et mortuus, surrexit à mortuis; ascendit ad cælos, sedetque ad
dexteram Majestatis.

Hæc sunt elementa fidei, hocque lac quod Corinthiis, utpote infantibus
in Christo, simpliciter exponebat et potum dabat.

Quando ergo dicit: non enim judicavi... Idem est ac si diceret: Non pu-
tavi expedire, hinc et decrevi apud vos non uti aliâ scientiâ, quàm quæ est
de Christo Crucifixo: illum vos docui, quasi nihil aliud scirem: fidei
Christianæ rudimenta, quasi catechista, vobis simpliciter exposui. Hinc
simplex, non sublimis, fuit mea loquendi ratio.

Potnisset Apostolus Corinthiis, sicut et Atheniensibus, de Divinitate su-
blimia dicere; at de Incarnatione Dominica, de passione et de morte Jesu
Christi simpliciter agebat apud eos.

Potnisset de ipsa Incarnatione apud Corinthios, sicut inter perfectos, aliè
et profundè loqui; id est, multa sublimia et profunda disserere; at illis sim-
pliciter exponebat elementa hujus mysterii, communiora et ab omnibus
necessariò ad salutem credenda.

Omnes quidem articulos fidei docebat Corinthios, at præsertim illis in-
culcabat articulum de Jesu Christo, passo, et crucifixo, et pro nobis mor-
tuo; quia cæterorum est basis.

Mors quippe Christi, vita nostra; in ejus morte baptizati sumus, vitam-
que Divinam in ejus sanguine reperimus: sanguis Christi, lac nostrum.

OBSERVATIO MORALIS. — Nota et animadvertè quod ex mente D. Pauli, Je-
sus Christus, hicque crucifixus, sit Christianæ pietatis lac: at lac Divinum,
lac ab omnibus Christianis, quasi modò genitis infaptibus, semper optan-
dum, semperque potandum: quia vim habet omnium vitiorum ardores in
nostris cordibus extinguendi; vim habet omnium virtutum Christianarum
pulchritudinem in animabus nostris efformandi.

1º Exstinguit omnium vitiorum ardores peccaminosos. Jesus Christus
enim crucifixus bene potatus, bene meditatus et digestus, docet nos suls

3. Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo fui apud vos :

Hinc etiam et ego apud vos conversatus sum magna cum humilitate et cum timore et tremore (humilitatis comitibus).

4. Et sermo meus, et prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritûs et virtutis.

Propterea et mei sermones privati, et meæ conclones publicæ, non constiterunt verbis, quibus humana sapientia uti solet ad persuadendum; sed Dei Spiritum et virtutem præ se tulerunt.

doloribus, omnem carnis concupiscentiam crucifigere; suâ nuditate ac summâ paupertate docet nos omnem oculorum concupiscentiam crucifigere: suâ ignominia, suisque opprobriis docet omnem vitæ superbiam crucifigere.

2° Efformat ac nutrit omnes in nobis virtutes Christianas: quia extinctis ardoribus vitiosis, omniumque peccatorum crucifixis capitibus; Jesus Christus crucifixus, bene potatus, meditatatus, atque digestus, docet nos cordis sui humilitatem, spiritûs paupertatem, corporis abnegationem, atque mortificationem; hisque virtutibus sese efformat in nobis ipse Jesus Christus crucifixus; parvi simus in eo et cum eo crucifixi; ut aliquandò simus in eo et cum eo gloriosi, similes evadimus crucifixo, ut regnanti et summè beato simus in æternum similes.

Felicem ergo, ô terque quaterque felicem illum qui Jesum Christum crucifixum bene seiverit! qui hoc pietatis lac bene potaverit, bene digesserit; quique hæc digestionem Jesum Christum crucifixum in se efformaverit!

Hanc sacram scientiam, ô Deus misericors! da mihi servo tuo: omnia nesciam, cæterorum obliviscar! unum sciam Jesum Christum, huncque crucifixum.

Christe Jesu crucifixe, tu te cordi meo pone, nobile signaculum; da mihi tuam humilitatem, paupertatem, mortificationem imitari.

3. *Et ego in infirmitate....* dixit suprâ n. 27. *infirma elegit Deus.....* hoc sibi ipsi nunc applicans, ait, *et ego quoque in infirmitate*; id est, magna cum humilitate, et animi demissione conversatus sum apud vos, laborans meis manibus, victumque mihi labore meo comparans.

Et timore et tremore multo fui apud vos, humilitatis comitibus; multa mala Corinthi passus est Paulus, et pejora timuit, adeo ut per Christum in visum roborari indiguerit. Vide Act. 18. 12.

Sensus itaque est quòd non sermone tantùm imperitus fuerit; sed et personâ et conversatione humilis, sen simplex et infirmus, quia *stulta et infirma Deus elegit*.

4. *Et sermo meus et prædicatio mea....* hinc, ut jam dixi, et mei privati, seu familiares sermones, et meæ conclones publicæ, non in persuasibilibus.... id est, persuasoriis, seu aptis ad persuadendum. Syr. non fuit in persuasionem verborum sapientiæ: id est, non in verbis et argumentis, quibus nititur humana sapientia ad demulcendum et ad persuadendum.

Sed in ostensione..... sed si sermonibus meis defuit ars humana; sanè non defuit eis virtus Divina: verbis quidem et argumentis ad demulcendum et persuadendum ab humana sapientia exquisitis, non usus sum in Evangelio prædicando, sed signis et miraculis, Spiritûs Sancti virtute patris.

Dei Spiritum, et virtutem Spiritûs Sancti demonstrarunt et præ se tulerunt sermones mei.

Habent mathematici suas demonstrationes, habent et physici suas. Apostolorum demonstrationes fuerunt, magno Spiritûs impetu et charitatis ar-

Ut vestra fides non nasceretur ex humana scientia et eloquentia, sed ex Dei potentia.

(Veram tamen non ignoro sapientiam), siquidem eam loquor inter perfectos: sapientiam verò non secularem, seu mundanā; neque superstitiosam; dæmonum adminiculo inventam, quorum potestas per Christum destruitur.

Sed loquimur Dei sapientiam, in mys-

5. Ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

6. Sapientiam autem loquimur inter perfectos: sapientiam verò non hujus seculi, neque Principum hujus seculi qui destruantur.

7. Sed loquimur Dei sa-

dore, res altas et Divinas eructare; signis et prodigiis eas confirmare.

Qui voluerit ergo Apostolicus fieri, studeat ejus esse eloquentiæ, quæ res Divinas decet; non concinnatæ et de verbis sollicitæ; sed quæ res altas, veritates sublimes, profunda mysteria, ingenti dicat animo, prout Spiritus Sancti tulerit impetus.

Tunc verba ejus erunt quasi ignis, aut ignitæ sagittæ corda audientium penetrantes, et quasi malleus conterens petram.

5. Ut fides vestra non sit. Id est, non nascatur, etc., ut in Paraph. seu ut vestra ad Christum conversio non ascribatur humanæ sapientiæ, sed virtuti divinæ: non humanum credatur opus, sed Divinum.

6. Sapientiam autem loquimur. suam tuetur apud Corinthios auctoritatem, et quia eorum aliqui Paulum, ut ineloquentem et imperitum, minùs existimabant, asserit quòd veram non ignoret sapientiam.

Quasi diceret: Licet apud vos, ut dixi, juxta Dei placitum, neglexerim seculi sapientiam. veram tamen non ignoro, siquidem sapientiam loquor inter perfectos; id est, spirituales, proveciores, quos infra n. 14. et cap. 3. n. 2. carnalibus et animalibus opponit.

Sapientiam verò non hujus seculi; explicat quæ sit illa sapientia, quam scit, et cum perfectioribus loquitur.

Ac 1º explicat quid non sit: non hujus seculi; id est, non secularis, mundana, humana, seu philosophia humanâ ratione comparata; sapientia hominum: hæc enim vana est.

Neque principum hujus seculi; id est, neque dæmonum, diabolus in Scripturis sæpe vocatur, princeps hujus seculi. Joan. 12. 31.

Neque sapientia dæmonum adminiculo inventa; seu philosophia diabolica, v. g., ars divinandi, magia cultus dæmonum. Sapientia superstitiosa, quæ tunc erat frequens, ista enim vanissima.

Qui destruantur: scilicet quantum ad potentiam, seu quorum dæmonum potestas per Christi regnum destruitur. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Joan. 12. 31.

Si cum aliis per principes hujus seculi, intelligas magnates, qui sapientia, opibus et potentia præstant inter homines; et quorum scientia est politica, jurisprudentia, cognitio historiarum: intellige etiam qui per mortem abolentur, et evanescent.

Sed loquimur Dei sapientiam. 2º Explicat quid sit: sapientiam Dei, et consequenter veram, sicut Deus ipse verus est.

Sapientiam in mysterio absconditam: seu quæ abscondita est in mysterio, et per mysterium Incarnationis; quæ Incarnatio est per excellentiam mysterium Dei, Sacramentum Dei; ut ipse Paulus loquitur.

Quoniam est ergo illa Dei sapientia quam D. Paulus loquitur cum perfectis?

pientiam, in mysterio, quæ terio et per mysterium (Incarnationis) abscondita est, quam præ-absconditam, quam ab æterno Dens præ-

Ipse Dei Filius incarnatus; seu Christus Dominus, in quo sunt absconditi omnes thesauri sapientiæ....

Notanda ad intelligentiam.

Ut hanc Dei sapientiam intelligas absconditam in mysterio,

Recordare quòd Filius Dei, Verbum Patris, ab æterno, in sinn Patris, est splendor gloriæ, Ipsaque Dei sapientia. Ubi verò Filius Dei factus est filius hominis; ubi Verbum caro factum est; hic Dei Filius fuit splendor absconditus in carne, sapientia Dei fuit abscondita sub tegumento humanitatis nostræ. Christus itaque est verè sapientia Dei in mysterio abscondita.

Ut autem intelligas Paulum dicentem : *Sapientiam Dei in mysterio absconditam loquor, inter perfectos,*

Nota et adverte quòd D. Paulus Christum, Fillum Dei, Verbum carnem factum, omnibus quidem loquebatur et prædicabat; sed diversimodè, scilicet, unicuique pro suo captu; parvulis et adhuc infantibus in Christo, Christum ut lac, potum dabat; id est, eos rudimenta Christianæ fidei et ab omnibus necessariò credenda simpliciter docebat : ut jam dictum est, n. 2, perfectis verò, spiritalibus et provectoribus, Christum, ut solidum cibum, porrigebat, id est, eos altiora et sublimiora fidei Christianæ mysteria docebat : et hoc vocat *sapientiam loqui inter perfectos* : seu ut est in Gr. *in perfectis*.

Itaque in Christo, sapientiâ Dei, seu in Incarnationis mysterio duo sunt distinguenda, juxta mentem D. Pauli.

Alla communia, ab omnibus ad salutem necessariò credenda; v. g., quòd Deus factus sit homo, pro nobis passus, mortuus, etc., et hæc quia creditu necessaria et intellectu facilliora, Paulus loquebatur omnibus.

Alla verò secretiora, altiora, sublimia, v. g., quæ spectant ad modum et finem Incarnationis, Passionis et Redemptionis Christi : quæ ad adoptionem filiorum, ad prædestinationem, etc.; quæ ad moralem significationem Passionis, crucifixionis, mortis et sepulture, Resurrectionis et Ascensionis Christi. Et hæc D. Paulus loquebatur et explicabat, non omnibus, sed capacioribus tantum, et in fide jam provectoris.

Hoc autem vocat *sapientiam inter perfectos loqui*, sublimiora scilicet et profundiora de Christo, sapientiâ Dei disserere; secretiora Dei consilia et fidei mysteria exponere.

Sensus igitur est, etsi vobis, ô Corinthii, utpote in Christo parvulis, et in fide infantibus, communia tantum fidei mysteria, seu quasi Christianæ religionis rudimenta, simpliciter exposuerim; Christumque, Dei sapientiam, vobis, velint lac, potum dederim; non ignoro tamen sublimiora de Christo mysteria; hanc enim *Dei sapientiam, in mysterio absconditam*, altè et profundè loquor cum provectoribus et in fide provectoribus.

Recordandum hic, quòd D. Paulus Corinthi Christianæ religionis fundamentum jecerit, Christumque pro nobis crucifixum simpliciter prædicaverit : Apollo autem iisdem Corinthiis Christum sublimiter et eloquenter explicuerit, hincque inter Corinthios schismatis origo; dum aliqui dicunt se esse Pauli, primi illorum Apostoli; alii verò se esse Apollo, viri Paulo sublimioris et eloquentioris.

D. Paulus hic Apollo sublimiter et eloquenter prædicantem non damnat; sed suæ simplicis apud Corinthios prædicationis rationem ita reddit, ut

destinavit ad gloriam nostram (et temporalem et æternam).

Quam nullus ex Principibus hujus seculi cognovit : si enim cognovissent eam, nequaquam Dominum gloriæ crucifixissent.

destinavit Deus ante secula in gloriam nostram.

8. Quam nemo principum hujus seculi cognovit : si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.

suam tueatur apud eos auctoritatem et famam, et nolit ab ipsis ut minùs sapiens et imperitus haberi. Hinc, ait, *sapientiam loquimur*, non cum parvulis, utpote illius incapacibus, ut dicit cap. 3. sed cum perfectis.

In *mysterio*. Multi et plerique recentiores, Estius, Cornel. Menoch. Tyrin., etc., volunt, in *mysterio*, referri ad *loquimur* : quasi diceret Apostolus : Loquimur secretò et apud pauciores.

Contrarium tamen asserit Theodoretus ; sensus non est, in *mysterio* loquimur, sed sapientiam, quæ est in *mysterio* absconsa, hominibus proferimus. Verba sunt Theodreti. Idem post ipsum censent alii multi.

Sed ad hanc constructionem præferendam duo me movent : primum, quia sensus multò planior et plenior est, si jungatur, in *mysterio*, cum, quæ abscondita est, et intelligas, ut suprâ explici, sapientiam Dei, seu Filium Dei, per Incarnationis *mysterium* absconditam ; quæ Incarnatio hic et aliibi est antonomasticè *Sacramentum et Mysterium Dei, et Sacramentum absconditum*.

Secundum, quia inutile est addere quòd loquatur secretò et apud paucos, cùm dixerit, *inter perfectos*, qui sanè pauci sunt.

Quæ abscondita est. Hæc enim Dei sapientia, Incarnatio Verbi huc usque abscondita fuit, mundo prorsus ignota, ipsis fidelibus, sanctisque viris, Dei amicis, velata figuris et umbris.

Quam prædestinavit Deus... Hanc tamen ab æterno Deus decrevit ad nostram sanctificationem et gloriam ; seu ad gloriam nostræ adoptionis in terris ; et ad gloriam nostræ beatitudinis in cælis.

OBSERVATIO MORALIS. — Illic siste, lector, verba perpende, et mirare mecum : sapientiam suam, Filium suum, in *mysterio* absconditam, Deus prædestinavit ad gloriam tuam.

Concipe 1º si potes, sapientiam æternam Dei, Deum ipsum, in *mysterio* et per *mysterium* Incarnationis absconditam, et quasi annihilatam.

Concipe 2º si potes, hanc sapientiam Dei, sub humanitate nostra sic absconsam, ex ineffabili Dei bonitate, prædestinatam ab æterno ad tuam gloriam et temporalem et æternam.

Deus ad hominum gloriam prædestinatus ! Creator ad creaturæ bonum ! Filius Dei factus est filius hominis, ut tu, hominia illi, fieres filius Dei, nunc per gratiam, aliquando per gloriam.

Hanc æternam charitatem, nimiam et incomprehensibilem mirare, adora, ama, redama.

8. Quam nemo principum hujus seculi... Hanc Dei sapientiam, Christum Filium Dei Incarnatum, ad nostram gloriam destinatum, peccatorum nostrorum purificationem in suo sanguine factorum, et æternæ vitæ gloriam nobis per mortem suam promeriturum, nemo nec dæmonum, hujus seculi principum ; nec hominum quorumcunque potestatem in hoc seculo habentium, cognovit.

Nemo dæmonum : nunquam enim id attentassent, unde suum Imperium

9. Sed sicut scriptum est : Sed in hoc mysterio impletum est quod prædixerat Isaias 64. 4. nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum : qui diligunt ipsum.

10. Nobis autem revelavit (Quod autem hactenus fuit absconditum) hoc Deus nobis Apostolis suis reve-

erat evertendum ; nunquam per suos ministros eum crucifixissent, qui per suam mortem nobis æternam daturus erat vitam, et per suam ignominiam nos ad sempiternam adducturus erat gloriam.

Nemo hominum, potestatem in seculo habentium, nec Pilatus, nec Herodes, nec Anna et Caïphas, etc.; alias enim Christum, auctorem gratiæ, et gloriæ distributorem, nequaquam crucifigi jussissent. Idem dixit D. Petr. in Act. Apost. *Scio quia per ignorantiam fecistis, sicut principes vestri*, etc.

Non ideo tamen excusati, post tot et tanta miracula à Christo in Divinitatis sum testimonium patrata.

Abscondit se Deus Homo, sapientia Dei, ut morti tradatur, et morte suâ vitam nobis mereatur. O bonitas ! quorundam hominum peccato usus est Deus, ad salutem omnium procurandam. O sapientia !

9. Sed sicut scriptum est..... sed evenit per hoc mysterium, quod scriptum est : seu in hoc mysterio impletum est quod de eo prædixerat Isaias 64. 4. Prophetæ sensum exprimit Apostolus, verba non scrupulosè refert.

In cor hominis ascendit. Id est, in mentem venit.

Isaiæ verba sunt hæc : *A seculo non audierunt, neque auribus percepērunt, oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te.* Isai. 64. 4.

Quæ præparavit. Scilicet Incarnationis mysterium, Christum Filium tuum, Salvatorem nostrum, nostramque per eum adoptionem ; ac denique gloriam æternam.

Siquidem, ut n. 7. dictum est, Sapientiam suam, Filium suum, prædestinavit Deus ad gloriam nostram, et temporalem in terris, et æternam in cœlis.

Superat autem omnem sensum et intellectum et cognitio Incarnationis Filii Dei, Salvatoris nostri, et cognitio nostræ per eum adoptionis, et cognitio nostræ per eum glorificationis æternæ.

Hic itaque Isaiæ textus intelligi potest et de Salvatore, quem nobis præparavit Deus, et de salute nostra, per gratiam in terris inchoata, et per gloriam in cœlis consummanda.

Quæ salus est Incarnationis fructus et finis, juxta illud, *quam prædestinavit...*

De his tribus, *absque te, Deus*, nec rectè cogitare, nec loqui possumus.

10. Nobis autem revelavit Deus...

Consequenter ad præcedentia poterat objici :

Si nec sensibus attingi, nec mente percipi potest hæc sapientia Dei in mysterio abscondita, nostraque salus ab ea manans : unde ergo tu Apostole, eam nosti, eamque loqueris ?

Huc objectioni occurrens, eamque solvens dicit : Nobis Apostolis suis Deus illam revelavit per Spiritum Sanctum suum, quem in nos effudit abundè.

lavit per Spiritum suum : hic enim Spiritus omnia etiam abditissima Dei penetrat.

Quis enim hominum novit quæ in hujus, vel illius hominis animo sunt occultata ? sanè solus istiusmet hominis spiritus, qui unum cum ipso est : ita et solus Spiritus Sanctus, qui ex Dei substantia est, et unum cum Deo, novit quæ Dei sunt.

Nos autem Apostoli recepimus, non spiritum hujus mundi, sed Spiritum Deo coessentialem, ut per illum cognoscamus ea beneficia, quæ nobis à Deo concessa sunt in Christo.

(Quæ nobis à Spiritu Sancto revelata) loquimur, aliosque docemus, non doctis humanæ sapientiæ verbis ; sed eloquiis

Spiritus enim omnia scrutatur etiam profunda Dei.

11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est ? ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei.

12. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est ; ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis :

13. Quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis ; sed in doctrina spiritus,

Spiritus enim omnia scrutatur.

Hic enim Dei Spiritus, utpote Dens ipse, intimè penetrat, et perfectè cognoscit omnia quæ in Deo sunt, etiam abditissima et secretissima, absque ulla inquisitione, aut perscrutatione, Deus, uno æterno mentis intuitu, omnia videt et intimè penetrat : hunc autem intuitum Dei omnia penetrantem, Scriptura, humano more loquens, exprimit per verbum *scrutatur*, quia nos scrutari solemus quæ planè et perfectè cognoscere volumus. Hinc dicit : *Scrutans corda et renes Deus.*

11. *Quis enim hominum scit quæ...* Per similitudinem probat quòd Spiritus Dei omnia novit quæ sunt in Deo, et quòd solus novit.

Sicut enim nullus hominum novit quæ sunt occultata in animo hujus, vel illius hominis, nisi spiritus, seu mens et intellectus istiusmet hominis, qui spiritus est unum quid eum illo homine ;

Sic et solus Spiritus Sanctus, qui eandem cum Deo naturam ac substantiam habet ; omnia quæ Dei sunt, et in Deo, novit.

12. *Nos autem non spiritum...* Id est, non humanà ac seculari sapientià donati sumus, ut terrena et secularia sciamus et loquamur.

Sed Spiritum qui ex eo est. Id est, qui ex Dei ipsius substantia est, seu Spiritum coessentialem et consubstantialem Deo, hunc præceptorem et instructorem habuimus. Ita D. Athanasius, Theophylactus.

Ut sciamus... Et quia lux est ille Spiritus Dei, per illum sumus illuminati, ut per fidem cognoscamus ea mysteria, quæ in nostrî gratiam facta sunt, et ingentia beneficia, quæ ex summa Dei misericordia nobis sunt præparata, et jam in Christo concessa.

Agit D. Paulus, ut patet, de beneficiis toti humano generi, totique Ecclesiæ collatis, per Christi mysteria ; frustra ergo hæc verba contorquent hæretici, ut suam stabiliant fidem ac scientiam de sua v. g., justificatione in individuo : de hoc enim non agitur.

13. *Quæ et loquimur...* Id est, quæ mysteria, et dona Dei, nobis per Spiritum Sanctum revelata, loquimur, aliosque docemus ; non verbis artificio rhetorico constructis, nec argumentis et rationibus ex philosophia deductis : sed eloquiis Spiritus Sancti, seu quæ nobis suggerit Spiritus Sanctus.

spiritualibus spiritualia comparantes.

Spiritus Sancti, spiritualibus spiritualia conferentes. (Seu, ut dixi, sapientiam loquentes inter perfectos), non indiscriminatim omnibus omnia tradentes.

14. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spi-

Animalis enim homo (seu qui solius animæ lumine naturali ducitur) non per-

Gr. ἐν διδασκαλίᾳ in *doctis* Spiritus Sancti, suppl. verbis. Noster interpres legit ἐν διδασκῇ, in *doctrina*. Syr. legit idem.

Spiritualibus spiritualia comparantes. Gr. conferentes. συγπρίνοτες.

Hoc nomen (*spiritualibus*) duplici modo potest sumi, vel in neutro genere, vel in masculino, et hinc duplicem sensum habet.

Si in neutro genere sumatur, sensus est quod divus Paulus spiritualiter, seu eloquentiâ spirituali tradat res spirituales.

Si in masculino sumitur, sensus est quod viris spiritualibus res spirituales tradat Apostolus.

In primo sensu, sermo accommodatur materiæ.

In secundo, materia accommodatur auditoribus.

Primum sensum sequitur D. Chrysostomus, et post eum multi antiqui et recentiores.

Secundum affert Theophylactus; eumque sequitur D. Thomas, et alii multi.

Sed quis sensus litteraliôr est, et Paulinæ menti conformior?

Attentè consideratis et præcedentibus et sequentibus, puto quod secundus hic enim locus relationem habet ad id, quod n. 6. præcessit. *Loquimur sapientiam inter perfectos*, et ad id quod sequitur n. 14, 15. etc., et maximè initio cap. 3. *Non potui vobis quasi spiritualibus loqui, sed tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi.*

Spirituales hic vocat, quos supra vocavit perfectos; per spiritualia hic intelligit, quod suprâ sapientiam appellavit, scilicet sublimiora et secretiora fidei. Vide dicta n. 7.

Vult ergo dicere Paulus, quod mysteria sibi revelata doceat quidem alios, non indiscriminatim, omnia omnibus tradens: sed accommodatè, et proportionatè, pro suorum auditorum captu, ea conferens et explicans; spiritualia scilicet et sublimiora tradens viris spiritualibus et perfectis: communia verò, et ab omnibus necessariò credenda, dans potum sicut lac parvulis, quos hic animales vocat. Vide dicta c. 2. n. 7.

Itaque συγπρίνοτες, consulto et adhibito iudicio tradentes, conferentes.

Comparatio est, ubi distinctio ac separatio.

14. *Animalis autem homo...* Dat rationem cur agat cum distinctione supradicta.

Ut autem textum intelligas, nota quod *animalis*, seu qui animâ vivit, tripliciter sumitur in Scripturis. Primò qui crescit, nutritur et alimentis indiget, ut vivat, sicut alla animalia indigent alimentis; et hoc sensu Adam dicitur *animalis*, 1. Cor. 15. 45.

Secundò qui sequitur animæ sensitivæ concupiscentias, seu carnis desideria; sic Judas in sua Canonica quosdam vocat animales, spiritum non habentes.

Tertiò qui solius animæ lumine naturali ducitur, et sic etiam fidelis, qui tamen sensus, et naturale rationis lumen perumquè sequitur, et vix assurgit ad ea, quæ sunt sensibus et rationi superiora, dicitur *animalis*.

Quo sensu animalis, parvulus in Christo, carnalis, et secundùm hominem, hic idem sunt.

clipit spiritualia; stulta ei videntur, et ea non potest intelligere, quia spiritualiter sunt examinanda.

Spiritualis autem (sen perfectus, et à Sancto Spiritu illustratus) omnia etiam spiritualiora discernit et iudicat: ipse verò à nemine non spirituali diiudicatur.

Nam quis hominum naturali lumine cognoscit consilia Domini, qui doceat eum? nos autem Apostoli, ex Spiritus Sancti revelatione, tenemus Christi mentem et sensum.

ritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.

15. Spiritualis autem iudicat omnia; et ipse à nemine iudicatur.

16. Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

Itaque parvulus in Christo, et adhuc animalis homo, fide licet instructus, et mysteria credat, præ imbecillitate tamen spiritus, non intelligit ea quæ sunt Spiritus Dei; id est, magis spiritualia, sublimiora, ac diviniora in mysteriis fidel.

Stultitia enim est illi. Hæc, quia altiora, videntur illi absurda et rationi contraria, et ea non potest intelligere, quia spiritualiter sunt discutienda, examinanda, iudicanda. Biblia Romana habent, examinantur; hoc autem ipseus captum superat, utpote, qui naturali tantum rationis lumini est assuetus.

Sicut suprâ, cap. 1. 18. dicit quòd *Verbum Crucis pereuntibus*, id est, infidelibus *est stultitia*. Sic nunc dicit quòd spiritualiora fidei sunt ipsis fidelibus, sed in fide parvulis, stultitia.

Hincque probat quòd hæc spiritualiora non sint illis parvulis et infirmis exponenda: ut enim benè D. Thomas explicat: his in verbis hæc includitur ratioe inatio:

Nulli sunt tradenda documenta, quæ capere non potest; sed homo animalis non potest capere spiritualia documenta: ergo non sunt ei tradenda.

15. *Spiritualis autem... spiritualis* tripliciter etiam sumitur. 1º Qui cibo non eget: ut Christus nunc. 2º Qui spiritus dictamen sequitur. 3º Qui sublimiora fidel mysteria intelligit.

Itaque *spiritualis*, perfectus, ac solidus Christianus, qui Spiritum Sanctum doctorem habet, discernit, discutit et iudicat omnia, etiam sublimiora.

Et ipse à nemine iudicatur... quia aliorum examine et iudicio superior est, utpote Dei Spiritu illuminatus. Hoc ergo intelligendum de homine verè spirituali, et ut spirituali, seu ut spiritualiter iudicante: aliàs errare et argui potest; sicut D. Petrus à D. Paulo reprehensus fuit.

16. *Quis enim cognovit...* rationem dat, ob quam spiritualis non potest iudicari ab animali: quia scilicet animalis caret sensu et intellectu rerum divinarum et spiritualium.

Quasi diceret: Ut animalis homo spiritualem iudicare posset, deberet Dei mentem et secreta melius nosse, quam norit homo spiritualis: at non cognoscit ea; vel enim illa naturaliter et vi luminis naturalis nosset, quod est impossibile; vel supernaturaliter, Deo scilicet revelante; sed supponitur contrarium, cum supponatur animalis, seu solus animæ naturali lumine ductus. Quis enim hominum humano lumine mentem Dei melius novit, ut doceat eum?

Nos autem sensum Christi habemus. Syr. mentem; Arab. Intellectum; Æthiop. cogitationes tenemus ac novimus, ex revelatione Spiritus Sancti; ut dictum est n. 10.

Apostoli mens his in verbis est Corinthiis insinquare, 1° quòd Apostoli per Spiritum Sanctum, spiritualem ac Divinam receperunt sapientiam, ad cœlestia fidei mysteria homines edocenda; 2° quòd hæc Divina sapientia Apostolorum sit sine comparatione sublimior ac præstantior humanâ ac seculari sapientiâ, quam tantoperè mirantur Corinthii; quia adhuc animales et nondum spirituales.

Mundana sapientiæ contemptum ingerit; cœlestis et Divinæ sapientiæ amorem inspirat; abstrahit ab illa, ut ad hanc transferat: juxta D. Pauli scopum, istam et tu contemne, hanc ama et desidera.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 2. maxime notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Vir Apostolicus in Apostolo Paulo observet Apostolicum vitæ, scientiæ, conversationis et prædicationis modum.

Paulus jussu Dei, Apostolus Jesu Christi, ut Apostolatam juxta Dei beneplacitum exerceat, humilis est in se, humiliter, et cum omnibus sinceræ humilitatis indicibus, inter homines conversatur, n. 3. quasi solum Jesum Christum, huncque crucifixum sciat n. 2. Hunc unum prædicat simpliciter, abjectis humanæ scientiæ ornamentis, n. 1, 4. at magno spiritûs adore, Dei Spiritum præ se ferente, n. 4.

Hæc est veri Apostoli idea, hic à Spiritu Sancto nobis in D. Paulo descripta; ad quam quo propius quis accesserit, eo justius Apostoli titulum merebitur.

Videat Concionator Evangelicus dicta n. 1, 2, 3, 4.

Videat spectatim quæ sint Apostolicæ demonstrationes, ut illis utatur. Vide n. 4.

SECUNDO. — Omnis anima Christiana discat ex n. 2. quod sit lac Christianæ pietatis, sanguis nimirum Domini nostri Jesu Christi, Filii Dei, pro nobis passi, crucifixi, mortui.

Hoc lacte nutriatur per continuam meditationem:

Hoc divinum lac bene potatum et digestum, omnium vitiorum ardores exstinguit in plis cordibus.

Hoc idem lac omnium Christianarum virtutum pulchritudinem efformat in animabus sanctis.

Vide fusiùs dicta ad versum secundum.

TERCIO. — Vir spiritualis et perfectus discat ex n. 7. quæ sit vera sapientia, cui debeat perpetuò studere, scilicet Jesus Christus, Deus Homo, seu æterna Dei sapientia, sub humanitatis nostræ tegumento abscondita; in ipso habitat plenitudo Divinitatis: hinc in eo absconditi sunt omnes scientiæ et sapientiæ thesauri. Quò intimùs illum penetraveris, eò profundiores scientiæ et sapientiæ thesauros invenies.

Hanc sapientiam miraberis pro te in mysterio absconditam, et quasi annihilatam, n. 7. initio.

Hanc sapientiam amabis ab æternò prædestinatam ad tuam temporalem et æternam gloriam, n. 7. in fine.

ANALYSIS CAPITIS TERTII.

PAULUS, qui in capite 2. §. 13, spiritualibus spiritualia confert, Corinthiis, utpote carnalibus, spiritualia conferre non potuit; sed lac, quasi parvulis, potandum dedit, §. 1, 2.

Etiam et nunc carnales sunt et parvuli, quia de magistrorum suorum præcellentia pueriliter inter se contendunt, §. 2, 3, 4.

Ut hanc Corinthiorum infantiam erudiat, simul et illorum schisma funditus evertat, quærit: Quid ergo sunt illi magistri vestri, ob quos inaniter contendistis? §. 4.

Nonne ministri Dei, qui vobis fidem dedit; et quidem ministri tales, quales illos effecit. §. 5.

Hinc eis concludendum relinquit: Ut quid ergo de ministris gloriamini, et non potius de Domino, à quo et fides vestra et vestrorum præceptorum omnis excellentia?

Rem duabus illustrat similitudinibus.

Prima. Agricultura estis, ô Corinthii; Deus agricola; vestri præcones sunt ejus ministri; unus eorum vos Dei jussu plantavit, alter rigavit: ut Deus solus effecit, ut plantati et rigati, germinaretis, cresceretis et fructificaretis, §. 6.

Concludendum relinquit: Ergo Deo agendæ gratiæ, et in Deo gloriantum; non in ministris, qui suam à Domino mercedem pro labore recipient, §. 8.

Secunda. Vos, ædificium; Deus architectus; Apostoli sunt ejus co-operarii; unus, Dei jussu, fundamentum posuit, alii superædificant, §. 9.

Hic relicto tantisper ædificio, deflectit ad operarios. Ego, inquit, inter vos fundamentum posui; videat quisvis alius operarius quid fundamento superædificet.

Equidem non potest aliud poni fundamentum, quàm quod à me positum est, scilicet Christus Jesus, §. 10, 11. Potest autem diversimodè huic fundamento inædificari, scilicet vel aurum, vel argentum, vel lapides pretiosi; vel ligna, vel fœnum, vel stipula, §. 12.

Quale autem fuerit cujusque opus, ignis probabit in die judicii: ille, cujus tunc opus in igne illæsum permanserit, §. 13. Bonus operarius reputabitur et remunerabitur, §. 14. Ille verò, cujus opus arserit, operam laboris sui perdet, et operis sui dispendium patietur;

et ipse salvabitur sicut homo, incensâ domo, transiens per ignem, **ÿ. 15.**

Redit ad ædificium. Templum Dei vos estis, **ÿ. 16;** deinde malos operarios alloquitur : Væ eis qui templum Dei violaverint, disperdet illos Deus, **ÿ. 17.**

Hic illos omnes alloquitur, et eos præsertim, qui ob sapientiam humanam efferebantur. Et sicut suprâ, **ÿ. 10,** dixit : *Videat unusquisque,* etc. sic nunc : *Nemo se seducat, humanâ sapientiâ deceptus :* sed qui hâc sapientiâ sapiens est, simplicitati et humilitati Evangelicæ studeat, ut verè sapiat, **ÿ. 18.**

Corinthios omnes alloquens, ex supradictis concludit : nemo gloriatur in hominibus, quicunque sint illi, sed in Domino : omnia quippe per Christum nostra sunt, nos Christi; Christus Dei. Itaque in Christo Domino gloriemur, per quem et in quo nobis omnia donata sunt; et in Deo, qui nobis Christum ipsum, et omnia in ipso nobis donavit, **ÿ. 21,** etc.

CAPUT TERTIUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Et ego, fratres, cūm essem apud vos, non potui convenienter vobiscum loqui quasi cum spiritualibus; sed veluti cum carnalibus, sed adhuc in Christo parvulis.

Lac vobis potandum dedi; non escam solidam præbui: nondum enim eam ferre

1. **E**t ego fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo,

2. Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim

CAP. III. 1. *Et ego, fratres...* sicut hic locus ad præcedentium intelligentiam confert, sic ex præcedentibus ipse clariùs intelligitur.

Quis sit spiritualis, intelligitur ex cap. 2. n. 15. quis sit carnalis, parvulus in Christo, seu animalis, ex n. 14. cum hoc discrimine, quod animalitas hic imbecillitatem mentis ac iudicii denotet; carnalitas autem vitium affectûs indicet.

Quid sit lac, sen faciliior et suavior Christianæ religionis doctrina, ex n. 2 et 7. de humanitate et passione Christi; quid esca, seu solidus cibus, sublimior doctrina, sapientia, n. 7.

Horum autem cum præcedentibus connexio clara est.

Paulus suprà dixit quod sapientiam loquatur inter perfectos, n. 6. et quod spiritualia spiritualibus conferat, seu sublimiora perfectis, n. 13.

Nunc Corinthiis rationem reddit, cur hanc apud illos sapientiam non sit locutus; nimirum quia illius incapaces erant.

Et ego, fratres, cūm apud vos essem, non potui convenienter, seu non iudicavi expedire vobis, quasi spiritualibus spiritalia conferre, et sapientiam inter vos loqui; (non propter suam egestatem, sed propter illorum imbecillitatem), sed necesse duxi vobis, *quasi carnalibus*, id est, adhuc in Christo parvulis.

2. *Lac vobis...* dare potandum; seu elementa fidel simpliciter tradere; non escam, seu solidum cibum præbere, quem nondum ferre et concoquere poteratis.

Quasi dicret: Temperanda et vobis accommodanda fuit Christi doctrina; quia ergo parvuli eratis in Christo, et quasi modò geniti, *lac vobis dedi*, non cibum; ut parvulis locutus sum, simplicem fidei doctrinam simpliciter vobis tradidi, sapientiam verò, seu sublimiorem ejusdem fidei doctrinam non sum locutus: non quia nesciebam, sed quia non vobis expediebat: illius enim eratis incapaces: *animalis homo non percipit....* ut dixit suprà, cap. 2. n. 14.

Nota et adverte quòd postquam Apostolus in præcedentibus suam in prædicando simplicitatem apud Corinthios tuitus est; 1º quia talis fuit Dei voluntas, qui simplicitatem prætulit humanæ sapientiæ, cap. 1. n. 21, 27; 2º quia prædicationis suæ materia, scilicet, Jesus Christus, hique crucifixus, simplicem prædicandi modum postulavit, cap. 2. n. 2;

Tertiam nunc rationem addit, quæ Paulinæ prædicationis simplicitatem ita iustificat, ut et Corinthiorum supercilium, ob sapientiam secularem superbientium, deprimat,

poteratis, sed nec nunc quidem potestis : adhuc enim carnales estis.

3. Cùm enim sit inter vos zelus et contentio ; nonne carnales estis, et secundùm hominem ambulatis ?

4. Cùm enim quis dicat : Ego quidem sum Pauli ; alius autem : Ego Apollo ; nonne homines estis ? Quid igitur est Apollo ? quid verò Paulus ?

poteratis ; imò ne nunc quidem potestis ; quia carnales et infantes adhuc estis.

Cùm enim inter vos, quasi inter parvulos, sit æmulatio ; et ex æmulatione contentio ; nonne carnales estis, secundùm humanum et carnalem affectum ambulatis ?

Cùm enim unus vestrùm dicat : Ego sum Pauli ; et alter dicat : Ego sum Apollo ; nonne humana et carnalibus affectibus estis obnoxii ?

Quid sunt igitur sive Apollo, sive Paulus, sive alii ?

Affirmat enim quòd ob eorum in religione Christiana ruditatem et infantiam, necesse habuerit eis simpliiter loqui, utpote, altioris doctrinæ, seu sapientiæ incapacibus.

Hinc discat omnis doctor, quòd doctrina sit auditoribus accommodanda ; parvulis læ sit dandum, provecioribus esca solidior præbenda.

Omnium quippe est fides ; at paucorum intelligentia ; hujus prudentiæ defectu, quot conciones inutiles !

Doctrinam auditoribus accommodabat Doctor gentium ; quia semetipsum non prædicabat, nec suam in prædicando gloriam quærebat ; sed auditorum salutem.

Quot, è contrà, concionatores, quia semetipsos quærunt, sublimia prædicant non utilia ; eibum solidiorem apponunt, ubi læ præbendum foret !

Caveant et sibi directores animarum, qui antequam à vitis purgaverint, vanis et eiosis spiritualitytibus animas occupant.

Sed nec nunc quidem potestis... Imò ne nunc quidem potestis, tanto post fidem acceptam tempore ; quia scilicet carnales adhuc et infantes estis.

Confundit, ut proleat ; pungit, ut ulcus aperiat et sanet.

3. Cùm enim sit inter vos zelus... id est, æmulatio, invidia, quasi inter parvulos, et contentio, id est, et ex invidia pueriliter contentatis de vestrorum præceptorum dignitate. Gr. addit ; et dissidia, id est, et ideo inter vos scindamini : Syrus addit idem quod in Græco.

Gradationem observa ; invidia contentionem parit, contentio divisionem : seu, ut ait Theodoretus, zelus est pater contentionis ; hæc autem signat dissidia.

Nonne carnales estis : ad Gal. 5. 20. Inter opera carnis enumerat contentiones, etc. et secundùm hominem ambulatis, id est, secundùm affectum humanum et carnalem.

4. Cùm enim quis dicat : *Ego quidem...* id est, cùm enim unus vestrùm dicat : *Ego sum Pauli*, et alter dicat : *Ego sum Apollo...* nonne hinc sequitur quòd secundùm carnem adhuc vivitis, et non secundùm Spiritum ; et ideo carnales estis, non spirituales ?

In forma : ille carnalis est qui invidiam, contentioni et scissuræ subiacet : tales estis, cùm unus vestrùm contentiosè dicat, *ego*, etc. ergo carnales estis.

Quot Christianos ferit hæc ratioeclinatio ! quot enim invident, contendunt, scinduntur, et toto tempore vitæ sunt carnales !

Ministri sunt ejus, cui credidistis: et illorum unusquisque ministrat, sicut illi dedit Dominus.

Ego Paulus Dei minister, Ecclesiam vestram plantavi per fidem; Apollo, alter Dei minister, vos quasi plantam novellam rigavit uberiori doctrinā; sed Deus vobis à me plantatis, ab Apollo rigatis, dedit vitam gratiæ et incrementum fidei.

Itaque nec plantator, nec rigator debent

5. Ministri ejus, cui credidistis; et unicuique sicut Dominus dedit.

6. Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit.

7. Itaque neque qui plan-

Hinc discamus charitati, paci, et unitati studere, qui fructus sunt spiritûs et veræ spiritualitatis characteres.

5. Quid igitur est Apollo? Ecce tandem securim ad schismatis radicem apponit. Quid sunt igitur sive Paulus, sive Apollo, sive omnes illi magistri, ob quos inaniter contenditis?

Ministri ejus cui credidistis. Gr. per quos credidistis. Syr. Idem; id est, ministri sunt, quorum operâ externâ usus est Deus ad vobis prædicandum verbum, per quod fides vobis est data.

Et unicuique sicut Dominus dedit, id est, et sicut unicuique dedit Dominus. Seu unusquisque illorum ministrat et secundum talentum à Domino acceptum; et secundum ministerii officia illis à Domino distributa.

Concludendum relinquit; ergo vobis in Domino gloriandum, cujus sunt ministri; in illo, inquam, à quo et fides vestra, et à quo omnis ministro-rum excellentia.

Hinc discite quo loco Doctor sit habendus: minister est, non dominus; canalis est, non fons: à Deo habet quidquid est et quidquid habet; et ministerium et talentum et sapientiam.

Deus itaque in illos considerandus, audiendus, reverendus. Vide dicta in cap. 1. n. 13.

Idem de libro sapientie dicendum; ita legendus est, ut per eum, quasi per canalem, ad sapientiæ fontem ascendamus.

Fons sapientiæ Verbum in excelsis: hinc omnis sapientia creata fluit. Ad hunc itaque fontem recurre, attende, quotiescunque videris aliquem sapientiæ rivulum. Bibe de rivulo; gratias age fonti; lauda Deum omnis sapientiæ fontem; ama, cole, revere Verbum æternum, ipsam sapientiam: ipsi omnis honor et gloria.

6. Ego plantavi, Apollo rigavit. Similitudine rem illustrat.

Ecclesia vestra agricolatio est, Deus agricola, Apostoli vestri sunt agricolæ servi, quorum unusquisque diversum officium accepit à Domino et talentum ad illud aptum.

Ego Paulus, Dei minister, Apostolus juxta Dei voluntatem, Dei jussu, Ecclesiam vestram plantavi per fidem, quam vobis prædicavi primus: seu vos, ô Corinthii, in Ecclesiâ agro plantavi, prima Christianæ religionis elementa docens.

Apollo, alter Dei minister, superveniens, vos quasi plantam novellam fovit, excoluit, rigavit, uberiori et ampliori doctrinâ Christum et Christianam religionem vos docuit.

Sed Deus incrementum dedit: at Deus solus, agricola primarius, vobis à me plantatis, et ab Apollo rigatis, vitam gratiæ, et incrementum fidei et virtutum dedit. Ipse solus per suam gratiam internam fecit ut vos, plantati, rigati, viveretis, germinaretis, cresceretis et fructificaretis.

tat est aliquid, neque qui rigat : sed qui incrementum dat, Deus.

8. Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.

à vobis ut aliquid considerari ; sed Deus solus, qui vitam vobis et incrementum dedit.

Uterque autem et plantator et rigator æquè sunt ministri ejusdem Domini, à quo unusquisque illorum propriam mercedem recipiet, secundum laborem suum.

7. *Itaque neque qui plantat...* itaque nec plantator, nec rigator debent à vobis aliquid considerari, sed Deus solus, à quo vestra gratiæ vita et incrementum fidel.

Illi quidem extrinsecum suum dederunt vobis ministerium, secundum quod illis à Domino datum et præceptum est ; at actione suâ non attigerunt interiorem affectum conversionis et sanctificationis vestræ ; sed illam solus Deus, ut auctor gratiæ effecit, sicut Deus solus, ut auctor naturæ, vegetationem dat plantis naturalibus, non autem illarum plantator et rigator.

Itaque plantator et rigator, si ad Deum comparentur, non sunt aliquid, nihil sunt ; 1° quia à se non sunt, seu nihil sunt ; 2° quia quod sunt et quod habent, seu quod plantant et rigant, hoc habent à Deo ; 3° quia per suam operam externam non attingunt internum gratiæ effectum, non sunt auctores, aut conversionis ad fidem, aut majoris sanctificationis per incrementa fidel, spei et charitatis.

Concludendum relinquit :

Ut quid ergo gloriamini in hominibus, qui nihil sunt, nihil habent, nihil possunt ?

Deo soli gratias agite, qui vobis per suos ministros vitam gratiæ dedit : in Deo solo gloriamini, à quo et vita vestra, et omnis ministrorum suorum opera et excellentia.

Hoc sciat et ad hoc attendat omnis anima fidelis. Arbor seu planta sum in Ecclesiæ agro per Baptismi ministrum plantata : rigata per verbi divini et sacramentorum ministros ; et à Deo solo pendet spiritualis et divina animæ meæ vita ; ipse solus dat gratiam, et incrementum gratiæ.

Hinc sub Dei manu omnipotentis frequenter et assidue humilietur ; in manibus tuis sors et æterna vita mea : sic humiliata, annihilata oret, inestet, gemat, speret.

Et de hoc persuasus sit omnis operarius in agro Dei laborans : nihil sum ; nihil possum ; à Deo solo salus : Domini est movere, tangere, convertere, incrementum dare. De hoc persuasus laboret, omnia exspectans à Deo, et laboris sui fructum et mercedem.

8. *Qui autem plantat et rigat, unum sunt :* id est, æquè sunt ministri unius et ejusdem Domini, à quo quisque illorum propriam mercedem recipiet secundum laborem suum.

Quasi diceret : Aut nihil sunt, aut idem sunt : nihil in se et à se ; ut quid ergo in illis gloriamini, quasi magni sint aliquid ? Idem sunt, Dei ministri, et cooperarii secundum talentum unicuique datum, ut quid ergo eos dissecratis et unum alteri præferitis, et ob eos qui sunt unum et idem, scindimini ?

Quod si labore et merito sunt dispares, hoc nihil ad vos, sed ad Dominum spectat, qui reddit unicuique secundum proprium laborem et meritum.

Nota, pro magnitudine laboris erit merces : hoc solari debet operarios, qui non secundum fructum, qui non pendet ab illis ; sed secundum laborem suum, remunerantur.

Dei enim sumus cooperarii, in vobis colendis, qui Dei estis agricultura; et in vobis ædificandis, qui estis ædificium Dei. (Hinc unum sumus, hincque à Domino merces nostra.)

Ego Paulus, secundum gratiam à Deo mihi datam, Ecclesiæ vestræ fundamentum posui ut architectus sapiens: alius autem super illud ædificat: porro videat quisque quomodo superædificet.

9. Dei enim sumus adjutores: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.

10. Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui: alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet.

9. *Dei enim sumus adjutores.* Dat rationem cur dixerit: *Qui plantat et qui rigat, unum sunt.* Scilicet, Dei cooperarii; Domino ut primario agricolæ subservientes, ut vos, plantas ejus, excolamus Domino, ut summo architecto subservientes, ut vos, ædificium ejus spirituale, exstruamus.

Nota quòd Apostoli Deo cooperantur, hic, et Dominus Apostolis cooperatur, Marci 16. 20. sed ubique Dens Dominus est, ubique Apostoli ministri.

Magna tamen et divina est hæc dignitas, Di cooperatorem esse in reductione rationalis animæ ad suum principium; id est, in conversione animarum, ex D. Dionysio citant Estius et Cornelius.

Licet itaque Apostoli et Apostolici viri, ad Deum comparati, nihil sint, ut suprâ dictum est n. 7 et 8. ad nos tamen comparati, in Deo et ob Deum maximè reverendi sunt; quia Dei cooperarii, Deique adjutores.

Intellige adjutores, non ex indigentia, aut infirmitate, sed ex misericordia et bonitate: nullius operâ indiget Deus.

Dei ædificatio estis; hic altera incipit metaphora, quâ rem eandem illustrat: scilicet, quòd Apostoli sunt ministri Dei.

Vos, ô Corinthii! spirituale et divinum estis ædificium, cujus ipse Deus architectus est; nos Apostoli, sumus Dei cooperarii et adjutores; quorum alii, jubente Deo, ponunt fundamentum; alii super jactum fundamentum ædificant.

10. *Secundum gratiam Dei...* Ego Paulus, per voluntatem Dei Apostolus, Deique cooperarius, vestri spiritualis ædificii fundamentum posui, secundum gratiam... quæ data est mihi, à Deo scilicet.

Hoc addit expressè, ut Corinthiorum nullus ob id in Paulo gloriatur, quasi Paulus ex se et suâ virtute hoc illis beneficium præstiterit; sed ut omnes ipsi Deo, bonorum omnium largitori et fonti, gratias agant, quòd per Paulum, suum servum et cooperarium, eos in fide fundaverit.

Alius autem superædificat. Apollo, et omnes alii, qui post me supervenerunt, ut vos erudiant in fide, super fundamenta per me posita ædificant.

Notandum ad intelligentiam litteralem.

Nota quòd sicut, ex D. Paulo, hic plantare et fundare sunt unum et idem, scilicet, prima fidei elementa docere; ita et in ejus mente rigare et superædificare sunt idem; nimirum, doctrinam fidei traditam perfectiùs docere et fusiùs explicare.

In sensu itaque litterali, per *superædificantes*, hic et in sequentibus verbis, Paulus intelligit doctores omnes qui post ipsum Corinthios in fide docturi supervenerunt.

Unusquisque autem videat... relicto igitur ad tempus ædificio, deflectit ad

11. *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* | Nam quòd ad fundamentum spectat, nemo potest aliud ponere, quàm quod ego posui, scilicet, Christum Jesum; (cujus fidem vos primus docui.)

ædificantes, et doctores alloquitur, præsertim eloquentes, quibus à vanitate periculum est, eosque monet ut ab ea sibi cavcant.

Corinthus enim fuisse doctores vanos et inflatos patet ex cap. 4. n. 18 et 19. illos ergo alloquens, ait: Videat quisquis ad vos prædicaturus supervenit, qualem doctrinam principis fidei à me positæ superaddat; seu videat quid, quomodo, quo fine, quâ charitate, ac animi puritate vos doceat.

OBSERVATIO MORALIS. — Hic quidem sensus est litteralis, ut ex contextu patet: sed non propterea contemnendam puto D. Joan. Chrysostomi interpretationem, quæ per superædificantes intelligit omnes et singulos fideles: imò tanti Doctoris reverentiam; quia si non est ipsissima mens D. Pauli, saltem ipsi est conformissima, et hæc in illa includitur.

Ut hanc ergo tanti viri sententiam, quæ valde instructoria et ædicatoria est, intelligas;

Omnis et quilibet anima fidelis, sicut et Ecclesia, sive particularis, sive universalis, ædificium est spirituale et divinum, cujus architectus ipse Deus; ejus autem cooperarii Apostoli, seu Episcopi, seu Sacerdotes; fundamentum est fides in Christum per Baptismum data; operarius autem superædificatus est omnis et quicumque fidelis.

Hoc nostrum ædificium spirituale debet usque ad finem vitæ crescere; id est, supra fidel fundamentum in anima per Baptismi ministros positum, debet unusquisque fidelis continuè superædificare, sub bona opera omnium virtutum superaddere.

Putat ergo D. Chrysostomus, et alii interpretes Græci, illius sequaces, quòd D. Paulus transiens à doctrina ad mores, Corinthios fideles et nos in eorum persona alloquatur dicens:

Videat unusquisque fidelis, quid supra fidem sibi datam ædificet.

Superædificatio debet esse fundamento congrua: videte ergo quid Christo Domino, per fidem in animabus vestris positæ, quasi fundamento, inædificetis, qualia opera fidei in Christum superaddatis.

Hoc tu, Christiane, tanquam tibi ipsi dictum assume tuumque redde. Cogita quòd per Baptismum factus es templum Dei. Tunc inceptum est in te et quasi fundatum hoc Dei templum. Cogita et quòd in eo superædificando: sis Dei cooperarius et adjutor; toto vitæ tuæ tempore huic fundamento per Baptismum jacto, ædes inædificare templum Dei.

Vide ergo quid ædifices. Cave ne quid Christo Domino indignum et incongruum inædifices.

Templum Dei sanctum sumus, templum in Christo Domino fundatum, templum in quo habitat Spiritus Sanctus: ad hæc tria attende, et vide ne quid eis indignum facias.

11. *Fundamentum enim aliud...* dat rationem ob quam superædificantes moneat, et discrimen affert inter se fundatorem et alios doctores superædificantes.

Nam quod spectat ad fundamentum, nemo potest aliud ponere, quàm quod ego posui, scilicet, Jesum Christum, cujus fidem et doctrinam ego vos docui primus.

Christus primarius est Ecclesiæ fundamentum, seu fundamentum fun-

Si quis autem super hoc fundamentum ædificat anrum, vel argentum, vel lapides pretiosos, vel ligna, vel fœnum, vel stipulas.

12. Si quis autem super-ædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam.

damentorum, et habens à se suam soliditatem, sicut rupes aliqua, ut ait D. Thomas.

Hoc tamen non impedit quominus Apostoli sint ejusdem Ecclesiæ fundamenta secundaria, in Christo ipso proximè fundata, et ab ipso suam soliditatem habentia: ait idem angelicus Doctor.

Idem intellige de anima fidelis, templo Dei; illius fundamentum non potest aliud poni, quàm fides in Christum Jesum: *Nec enim aliud est nomen sub celo datum, in quo nos oportet salvos fieri*: domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, amando perficitur. D. Augustinus.

Huic ergo primario et propriè unico totius religionis fundamento, unire, et innitere. O anima Christiana! unire, inquam, fide, charitate, ipsique unita et totaliter innixa, omnes religionis actus exerce, adora, gratias age, veniam pete, ora pro te et aliis: in Christo, cum Christo et per Christum age, patere, offer, ora, ut jam dictum est Ep. ad Rom. cap. 16. in corollario: omnia cum Christo, nihil sine Christo.

12. Si quis autem superædificat... unica quidem est fundandi ratio, ut jam dixi; at diversimoda potest esse superædificatio.

Potest enim super fidei fundamenta jam posita superædificari, vel aurum, vel argentum, vel lapides pretiosi, v. g., marmorei et porphyretici; vel potest superaddi lignum, fœnum et stipula.

Quandoquidem doctores superædificantes alloquitur, ut n. 10. notatum est; consequens est ut de doctrina intelligatur, quod metaphoricè vocat *aurum, etc. vel lignum, fœnum, etc.*

Per tria, quæ præclara sunt in mundo, bonam doctrinam significat, ait Ambrosius.

Per tria frivola, vana et corrupta dignoscitur doctrina, ait idem: per corruptam intellige minùs puram. Agit enim Apostolus de superædificantibus, non de corruptentibus, seu destruentibus, de quibus n. 17.

Itaque per *aurum, argentum, lapides pretiosos*, quæ, ut ait D. Thom. Inclytam habent charitatem, Inconsumptibilitatem et pretiositatem, intelligit doctrinam solidam, puram, lucentem pariter et ornantem, seu ædificantem, quæ ex sacris Scripturis sit hausta, vel ex ipsis fidelis principis, vel mysticis educta.

Per *ligna, fœnum, stipulam*: quæ vilia sunt, obscura, et facillè consumptibilia, intelligit doctrinam, equidem in se bonam (aliàs destrueret fidem, non super fidem ædificaret), sed minùs solidam, minùsque utilem, nimis curiosam, phaleratam, pomposam, quæ philosophiæ ac secularis sapientiæ ornamentis sit permixta, et ideo ad applausus sit aptior quàm ad ædificationem.

Videat ergo unusquisque Doctor quid super fidelis fundamenta per me posita ædificet; an doctrina ejus sit solida, pura, lucens, ornans et ædificans Ecclesiam; an verò vana, minùs solida, nimis humana et ornata.

Et hoc quidem puto litteraliter intelligi: bene tamen et in sensu Apostoli, si non primariò, saltem secundariò, hoc de fidelibus omnibus intelligere potes, fidelis fundamento proprias suas actiones superextruentibus; vel bonas, per aurum, argentum et lapides pretiosos significatas; vel minùs

15. Uniuscujusque opus manifestum erit : dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.

Quale sit uniuscujusque opus aliquando manifestum erit : hoc enim dies Domini declarabit ; quia in igne et cum igne fiet et declarabitur dies illa : et tunc ignis uniuscujusque opus non manifestabit tantum, sed et probabit.

bonas, et peccatis venialibus infectas, per lignum, fœnum et stipulam figuratas.

Videat ergo unusquisque fidelis quid fidei in Baptismo acceptæ inædificet ; an charitatis aurum, sapientiæ et contemplationis argentum, et omnium virtutum lapides pretiosos ? An verò opera bona quidem, sed vanitate, vel aliis peccatis venialibus infecta ?

Nota quòd cùm de superædificantibus hic agat Apostolus, et non de destructoribus, de quibus n. 17. consequenter hæc ejus doctrina non potest intelligi de Doctoribus hæreticis, eorumque doctrinis impuris ; etenim fidem evertunt, non super fidem ædificant. Nec etiam de peccatis mortalibus, qui talia agunt, non salvantur ; hi autem de quibus agit Apostolus, salvabuntur. n. 15.

Videat ergo quid, quomodo, et quo animo quisque fidelis superædificet.

13. *Uniuscujusque opus.....* quia uniuscujusque opus aliquando tandem erit omnibus manifestum : materiæ differentiam patefaciet dies judicii. Theodoretus. *Dies enim Domini...* Gr. nam dies, Syr. dies enim ille. Dies judicii dicitur antonomastice, *dies vel dies illa, vel dies Domini.*

Jam nostra dies est, dies hominis, tempus nostrum, quando nostram implemus voluntatem, etiam contra Deum, ait D. Thomas, post D. Anselmum.

Dies autem judicii erit dies Domini ; quia voluntas Domini complebitur de hominibus, qui per justitiam, vel præmiabuntur, vel damnabuntur.

Dies ergo judicii declarabit quale fuerit opus cujuscunque ; quia in igne revelabitur.

Alludit ad id quod scriptum est, Psal. 96. *Ignis ante ipsum præcedet.* Ignis nempe conflagratorius mundi, quasi Divinæ justitiæ lictor, judicem mundi præcedet et per illum revelabitur, id est, declarabitur, seu apparebit quòd dies illa sit dies judicii.

Quia ergo in igne et cum igne fiet dies illa.

Hinc, ait D. Paulus, *uniuscujusque opus*, non tantum erit manifestum, sed et probatum ; ignis quippe suâ luce manifestabit, et suo calore probabit uniuscujusque opus.

Sicut ignis noster nunc aurum purum probat, impiorum purgat, stipulas et ligna conurit ;

Ita ignis conflagratorius omnes justos, qui tunc erunt super terram, probabit quidem ; sed quos puros, ut aurum, invenerit, illæsos et doloris immunes servabit ; quos autem bonos quidem, sed culpis venialibus impuros repererit, purgabit plus aut minus, pro cujusque meritis, torquendo ; malos autem et impios secum tandem in infernum convolvens inflammabit et torquebit in æternum.

Erit ergo ignis ille, probatorius, purgatorius, et vindicatorius, sed diversorum respectu.

Sufficit itaque ad explicandos effectus hic ab Apostolo designatos, scilicet probare, purgare, perdere seu punire ; nihil ergo melius intelligi potest per ignem hic ab Apostolo allegatum, quàm ignis conflagratorius mundi : quæ de re vide fusiùs Estium, et Cornelium à Lapide.

Ille, cujus opus, quod superædificavit, illud manserit in igne, laboris sui justam recipiet mercedem.

Ille verò, cujus opus exstum fuerit ab igne, et laboris operam perdet, et operis

14. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet.

15. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur : ipse

Notanda ad intelligentiam.

Ad hanc omnem locum breviter et clarè explicandum.

Nota 1° quòd per diem Domini designetur dies judicii universalis, in quo, ut canit Ecclesia, Christus venturus est judicare seculum per ignem.

De hoc die loquitur Apostolus hic et alibi, tanquam instet, et suo tempore sit futurus; ut ad eum, velut incertum et vicinum, assidue se præparent omnes fideles.

Sed sub hac die judicii universalis comprehenditur et dies judicii particularis, seu dies mortis, in quo unusquisque judicatur: idem enim utriusque diei judicium erit, et eadem utriusque judicii sententia.

Nota 2° quòd per ignem, de quo hic Apostolus, intelligitur ignis conflagrationis, qui prævius, comes et lictor Christi judicis erit; quippe probabit et purgabit eos qui tunc vivent: impuris mortem et pœnam, plus aut minus acerbam, pro cujusque meritis offerens.

Sed sub hoc igne intellige purgatorium ignem, quo statim post mortem purgantur animæ justæ; et ita intellexerunt Patres latini in Concilio Florentino: uterque ignis purgatorius est: ille conflagrationis, scilicet, purgatorius erit universorum tunc viventium; hic nimirum, ignis purgatorii, est singulorum nunc decedentium, purgatorius.

Hic ergo se habet ad illum tanquam pars ad totum, et unus in altero debet intelligi.

Hac de re vide plura apud Cornel. à Lapide, qui existimat non improbabili, quòd unus et idem ignis futurus sit; ita ut desinente purgatorio in fine mundi, ignis illius loci fiat conflagrationis ignis.

14. Si cujus opus manserit... operarius ille, cujus opus, utpote solidum, vim ignis toleraverit et in illo permanserit illud, bonus reputabitur operarius, et à Domino, supremo architecto, remunerabitur: seu justam laboris sui mercedem recipiet.

Perseverat in metaphora ædificii à n. 9. cepta: domus ex auro, argento, marmore, non læditur ab igne: ita doctrina pura et sana (vel opera sancta) nihil patientur in Dei judicio, sive universali, sive particulari, ut dictum est n. 13.

Sed sive Doctor, sive Christianus quicumque sit, laudabitur et præmiabitur æternitatis coronâ.

5. Si cujus opus arserit..... ille vero, cujus opus exstum fuerit ab igne, sicut fœnum et stipula comburi solet, is et laboris sui perdet operam, et operis sui dispendium patietur: idem Doctori vano (idem et omni Christiano vano) continget; quod architecto, cujus ædificium, quia ex materia combustibili constructum, ab igne consumeretur.

Domus ex ligno, feno et stipula facilè comburitur et in pulverem reduclur: ita et doctrina vana, pomposa, nimis ornata, minùsque utilis et solida; ita et opera vana, ex amore rerum temporalium facta.

Ipse autem salvus erit... talis, sive Doctoris, sive Christiani vanitas in igne, vel conflagrationis, vel purgatorii, cremabitur; id est, Doctor ille, vel Christianus mulcabitur quidem, et vanitatis suæ luet pœnas: *Ipse tamen*

autem salvus erit; sic tamen
quasi per ignem.

sui dispendium patietur; Ipse tamen salvus
erit, sed sicut homo qui, incensâ domo,
transit per ignem.

16. Nescitis quia templum
Dei estis, et Spiritus Dei ha-
bitat in vobis?

Nescitis vos Dei templum esse, et Spi-
ritum Dei in vobis habitare?

salvus erit; sed sicut homo, qui, incensâ domo, elabitur et transit per ignem, combustus.

Cùm, ex D. Paulo, salvandus sit hic operarius, consequens est, ut hic locus non intelligatur de operario absolutè malo, id est, nec de Doctore hæretico, nec de Christiano mortaliter peccante: hi enim non salvabuntur, sed in æternum torquebuntur.

His ergo versibus agit de sanctis et salvandis; sive Doctoribus, sive simpliciter Christianis: versu 14. quidem, de sanctis omnino puris, ut aurum; versu autem 15. de sanctis qui aliquibus culpis venialibus reperientur impuri, et hi punientur, sed puniti salvabuntur.

Versu 17. de Doctore hæretico, et pernicioso, seu fidei eversore loquitur: idem intellige de omni qui in peccato mortali repertus fuerit, seu qui peccato templum Dei violaverit, sanctumque Spiritum ex corde suo exsulaverit.

OBSERVATIO MORALIS.—Ad hæc omnia suprâ dicta attende, et sæpe reflecte, ô anima Christiana! Templum Dei facta es per Baptismum; per fidem tunc tibi datam, inchoatum est in te hoc Dei templum: toto autem vitæ hujus tempore crescere et continuè perfici debet.

Dei in hoc ædificando cooperarius es, Christiane: vide ergo et attende seriò quid et quomodo superædifices: qualia opera fidei fundamento superaddas: an pura, sancta, et solida; an frivola et vana?

Hoc Deus, qui totus lux et ignis est, in suo severo examine et iudicio probabit.

Ante hunc Judicem, corda et animos scrutantem, illa sola opera subsistent; et erunt solida, quæ in charitate, et ex charitate facta fuerint.

Quidquid vel vanitate, vel quâvis cordis impuritate, seu affectu inordinato vitiatum et infectum erit; hoc omne coram Deo lignum erit putridum, fenum aridum, palea combustibilis, et in favillam reducenda.

Hoc igitur omne comburetur: hujus igitur operam et mercedem perdes, imò ob hoc omne multaberis.

Et quia nihil impurum intrabit in regnum cælorum; hinc ob minimam cordis impuritatem, pœnas lues in igne purgatorio, et nonnisi per ignem purgatus, salutem consequeris à Domino.

Quod si autem de bonis etiam actibus tunc eris reus, quid ergo de malis? Ad hoc attende seriò; hoc severum Dei iudicium fidei nunc lumine præveni; examina tu ipse, et proba opera tua; an aurum? an lignum? an argentum? an fenum? etc.

Heu! quæ convenientia fidei tuæ cum operibus tuis? quæ convenientia Christi tecum, ô Christiane?

Itaque dole de præterito, et per pœnitentiæ dolorem redime tempus, repara præteritum.

Per charitatis ardorem sanctifica præsens, vivifica omnia opera tua, Christoque digna redde et congrua.

Per assiduum orationis studium, præpara futurum, vide, vigila, ora; sicque tuum iudicem propitium habebis.

16. Nescitis quia templum Dei estis..... Redit ad fideles Corinthios, à quibus deflexerat ad eorum Doctores.

Si quis autem templum Dei destruxerit, eum Deus malè perdet : siquidem templum Dei sanctum est, quod estis vos.

Nemo semetipsum seducat : si quis inter vos sapiens esse videtur (sapientià seculari) stultus evadat, simplexque fiat, ut sit verè et coram Deo sapiens.

Sapientia enim mundana non pluris æstimatur à Deo quàm stultitia. Scriptum est

17. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos.

18. Nemo se seducat : si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens.

19. Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud

Quos ergo priùs vocavit *edificium Dei*, nunc vocat *templum Dei*, ob inhabitantem Dei Spiritum in vobis, scilicet per gratiam, fidem, spem, charitatem, aliaque dona sua.

Et Ecclesia, et quælibet anima sancta, est *templum Dei*, in qua Spiritus Sanctus inhabitat augustiùs quàm in arca, quæ Ecclesiæ et animæ sanctæ erat tantum figura.

17. Si quis autem templum Dei violaverit..... Malos hic Doctores, falsosque Apostolos alloquitur, qui suis perversis doctrinis fidem, domus Dei fundamentum, evertebant.

Illi non salvabuntur quasi per ignem, sed in igne peribunt, et per ignem cruciabuntur in æternum : Templi sui destructorem Deus, perdet, seu damnabit in æternum.

Templum enim Dei sanctum est...

Hujus æternæ punitionis assignat rationem.

Nec enim impunè violantur sacra Deo, ut patere potest in Athalia et Balthasare, quos perdidit Deus; huic, quia sacra Templi vasa, Danielis 5. n. 3. iliam, quia Dei Templum profanavit. 2. Paral. 24. 6, 7.

Si autem materialis Templi profanatores perdidit Deus, quantò magis disperdet eos qui spirituale Dei Templum, quod estis vos, suis erroribus evertere conantur!

Hoc idem cum Patribus Græcis intellige de illis Christianis qui sordidis moribus profanant aut violant in semetipsis Templum Dei.

18. Nemo se seducat : si quis videtur...

Assignatis diversis eventibus, qui unicuique operario, in die judicii, contingent; in quâ boni et optimi præmiabuntur; boni, sed aliquo affectu inordinate vitiiati, per ignem priùs purgati, salvabuntur; perversi autem damnabuntur.

Rursus ad eos, qui ob externam sapientiam efferebantur, sermonem habet : et sicut n. 10. dixit eis : *Unusquisque videat quomodo superædificet*, ita nunc eisdem ait :

Nemo se seducat, humanâ sapientiâ deceptus; nemo de se, et de suo opere præsumat, ob secularem sapientiam.

Quinimò, si quis videtur hac sapientiâ præditus, (tremens ne ut palca comburatur) hanc reprobet sapientiam, *stultusque fiat*; id est, simplicitati et humilitati Evangelicæ studeat, ut verè et coram Deo fiat sapiens, et quasi aurum purum reputetur in die illa.

19. *Sapientia enim hujus mundi*. Dat rationem, ob quam reprobanda sit à nobis sapientia secularis; nempe quia à Deo reprobata et contempta, ut dictum est 1. cap. n. 19, etc.

Sapientia enim mundana non pluris æstimatur à Deo quàm stultitia,

Deum. Scriptum est enim :
Comprehendam sapientes in
astutia eorum.

20. Et iterum : Dominus
novit cogitationes sapien-
tium, quoniam vanæ sunt.

21. Nemo itaque gloriatur
in hominibus.

22. Omnia enim vestra
sunt, sive Paulus, sive Apo-
llo, sive Cephas, sive mun-
dus, sive vita, sive mors,
sive præsentia, sive futura :
omnia enim vestra sunt :

Job. 5. 13. Capiam sapientes in calliditate
ipsorum.

Et Ps. 93. 11. scriptum est : Novit Do-
minus cogitationes hominum, qui sapientes
sibi esse videntur, vanas et stultas esse.

Quapropter nemo gloriatur in hominibus.

(Sed in Deo, per cujus misericordiam)
omnia vestra sunt, sive Paulus, sive
Apollo, sive Petrus (alique Dei ministri),
sive mundus, sive vita, sive mors (et
prospera, et adversa), sive præsentia,
sive futura, omnia, inquam, vestra sunt
(per Dei gratiam).

quia nihil confert ad salutem, imò sæpe obest saluti ; quia à vera et divina
distrahit sapientia, inflat, seducit.

Scriptum est enim... Job. 5. 13. Verba sunt Eliphaz : *Comprehendam*, ca-
piam sapientes in calliditate eorum ; detegam omnem eorum astutiam, et
detectam evertam, stultamque monstrabo.

20. *Et iterum.* Psalm. 93. 11. *Novit Dominus cogitationes hominum*, qui
sibi sapientes esse videntur, vanas et stultas esse, et ad salutem inutiles :
verum putant quod falsum, falsum quod verum.

21. *Nemo itaque gloriatur in hominibus...*

Omnes hic Corinthios alloquitur, ex suprà dictis concludens, nemini
glorandum esse in hominibus, quicumque sint illi, et quantalibet sapientiâ
sint præditi ; quasi diceret : Cum ita sit quod *Ministri nihil sint* n. 7. et
quod *sapientia sit stultitia apud Deum*, n. 19.

Nemo ergo gloriatur in hominibus propter eorum humanam sapientiam ;
nemo ob illos contendat, et eis nemo sese addicat.

22. *Omnia enim vestra sunt.....* Dat rationem cur in hominibus, quamvis
sapientibus, non sit nobis glorandum ; sed in Deo solo, qui nobis per Chris-
tum et ob Christum dedit et ministros salutis, et omnia ad fidem necessaria.

Quasi diceret : Per Dei misericordiam et liberalitatem, *omnia vestra sunt*,
sive Paulus, sive Apollo, sive Petrus, sive quicumque alius Dei minister ;
Dei jussu et voluntate salutis vestræ famulamur omnes.

Sive mundus, omnesque in eo contentæ creaturæ, quæ etiam suo modo
saluti vestræ procurandæ, Dei jussu subserviunt.

Sive vita, quæ vobis à Deo data est, ut in ea beatitudinis æternæ merita
colligatis.

Sive mors, quam quidem non fecit Deus, sed quam justè ordinavit, ut
peccati supplicium ; sed et misericorditer ut pœnitentibus esse meritum,
illisque transitus, et quasi porta ad æternam vitam ; et prospera et adversa,
et vita, et mors vestræ salutis cooperantur, Dei providentiâ.

Sive præsentia, id est, omnia bona, tum naturæ, tum gratiæ, quæ vobis
in præsenti vita dantur ad æternitatem promerendam.

Sive futura gloriæ bona, quæ vobis per Christum, et ob Christum pro-
mittuntur in cælia.

Omnia enim vestra sunt, tum naturæ, tum gratiæ, tum gloriæ bona,
omnia propter electos.

Vos autem estis Christi : Christus autem Dei :

Ergo in Christo gloriamini , cuius estis , et in Deo , qui vobis Christum et in Christo omnia dedit.

23. Vos autem Christi : Christus autem Dei.

23. *Vos autem Christi.* Snpple estis , qui pretio magno , ani scilicet sanguinis , vos redemit ; cuiusque membra , peculium , et possessio estis.

Christus autem Dei. Quia secundum divinitatem est Dei Filius ; secundum humanitatem Dei servus et possessio.

Ergo in Christo et in Deo vobis gloriandum ;

In Christo quidem , cuius estis , in quo , et ob quem *Omnia vestra sunt.*

In Deo autem , qui et Christum et omnia in Christo donavit vobis. *Quomodo non omnia vobis in illo donavit ?*

Gloriamini igitur in Christo , omnis gratiæ fonte.

Gloriamini in Deo , omnium bonorum fonte et principio.

Latamini in Domino , et exultate , justi , et gloriamini , omnes recti corde.

Corollarium pietatis , seu in hoc capite 3. ad pietatem maximè notanda , et ad praxim redigenda.

Ex versu 2. discat omnis Doctor , Conclonator , animarum Director , doctrinam , conclones , directionem animarum sibi subditarum capacitati proportionare. Vide in Commentario.

Ex n. 5. discat omnis Christianus qui debet in suo Doctore , Concionatore , Directore , considerare , audire , revereri. Vide in Commentario.

Ex n. 7, 9. discamus omnes quid in Ecclesia simus.

PRIMO. — Plantæ in agro Dei , quas Deus , ut agricola , per suos Ministros plantavit et rigat : at quibus ipse solus , per suam gratiam interiorem , dat vitam et incrementum.

Hinc Dei Ministros ita vereamur , ut à Deo solo pendeamus , in ipso confidamus , humiles vitam et incrementum expectemus ab eo. Vide n. 6. et 7.

SECUNDO. — Ædificium , domus , palatium , templum , in Christo , angulari lapide , fundatum ; in Baptismo inceptum est hoc ædificium : per totam autem vitam debet crescere et perfici , n. 10.

Perficetur à Sacerdotibus per doctrinam ; perficitur et ab unoquoque nostrum per opera bona.

Videant Sacerdotes quid doceant , et superædificent : at nos ipsi videamus quid super Christum , in baptismo datum , superædificemus , an aurum , argentum , lapides pretiosos ? Vide n. 10, 11, 12.

PRAXIS. — Ut hoc meliùs dignoscas , sistere frequenter coram Deo Iudice , qui totus lux et ignis est ; et ante ipsum examina opera tua ; an in charitate , et ex charitate sunt facta ? an alicujus inordinati affectûs impuritate vitata ? hæc in favillam redigentur , illa sola coram Deo subsistent. Vide n. 15.

Hinc treme , dole , penitentiam age , ora , attentus vive.

ANALYSIS CAPITIS QUARTI.

PERGIT Apostolus in evellendo radicitus Corinthiorum schismate; et quia tum ex Doctorum, tum ex Discipulorum culpa fuerat exortum;

Hinc in hac conclusione, in quo rem tandem conficit, modò hos, modò illos, modò utrosque simul alloquitur, arguit et docet.

In §. 1. Magistros, quid sint, ministri scilicet, non domini: specialius tamen docet Discipulos quomodo debeant suos honorare Doctores, scilicet ut Christi ministros.

In §. 2. Magistros monet officii sui; Domino suo sint fideles.

In §. 3 et 4. Eodem exemplo suo docet, hominum judicia spernere, non laudem ab eis quærere.

In §. 5. Discipulos docet de suis magistris non judicare, sed eorum iudicium Domino relinquere.

In §. 6. Utrosque alloquitur, et monet quòd et cur eos, sub suo et Apollo nomine docuerit: at quia multò magis peccavere Doctores, quàm Discipuli; hinc relictis ad tempus Discipulis,

§. 7. Doctores vanos, et de Dei donis inaniter gloriabundos redarguit. Eisdem præsumptores postquam §. 8. gravi suggillavit ironiâ, suo et aliorum Apostolorum exemplo, vitam apostolicam à qua longè distabant, seriò docet, §. 9, 10, 11, 12, 13.

§. 14. Redit ad Discipulos, et pudefactos ob suam in talibus magistris gloriationem, solatur, dicens quòd non exprobrans, sed diligens hæc dixerit.

§. 15. Suum in eos paternum testatur affectum, eosque ad sui imitationem hortatur, §. 16 et 17; §. 18. suum promittit ad eos adventum.

In sequentibus minatur se gloriosos et inflatos Doctores puniturum, seque eorum non verba, sed opera examinaturum.

CAPUT QUARTUM.

ARAPHRASIS.

TEXTUS.

UNUSQUISQUE nos Apostolos et Evangelii prædicatores existimet, quales reveramus, nimirum Christi Ministros et dispensatores mysteriorum Dei.

Cæterum id præcipue requiritur in dispensatoribus, ut quis inveniat fidelis.

1. Sic nos existimet homo, Sicut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei.

2. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniat.

CAP. IV. 1. Sic nos existimet homo ut ministros Christi...

Hæc pars connectenda cum præcedenti cap. 3. n. 21. Pergit enim Apostolus in conclusione ibi cepta: *Nemo itaque gloriatur in hominibus...* sed quicumque nos honorare voluerit, honoret ut ministros Christi.

In priori parte vetuit honorem indebitum, ne quis gloriatur in hominibus: hic verò docet modum, quo Doctores salutis sint honorandi, scilicet ut ministri Salvatoris.

Sic nos existimet homo, id est, quilibet. Hebraismus est, ut ministros et legatos à Christo missos; et *dispensatores*. Gr. *œconomos*.

Mysteriorum. Syr. arcanorum Dei, id est, mysticæ et divinæ doctrinæ, simul et Sacramentorum ei omnium cælestium honorum, à Deo per Christum Ecclesiæ concessorum: agitur enim in hac epistola et de Doctoribus et de Baptistis.

Ecclesia est familia Dei; Apostoli, Episcopi, etc. sunt ejusdem familiæ œconomi, dispensatores, thesaurorum ararii.

His verbis edocentur simul Doctores et Discipuli; quasi diceret: Doctores, Prælati, mementote vos tantum ministros esse, non dominos: ne ergo quam Domini sunt, arrogate vobis; ne sinatis à vobis discipulos cognominari, et in vobis et de vobis gloriari.

Servi, ministri, œconomi estis, et de vestra œconomia rationem reddeturi: ergo vos ipsi humiliamini sub potenti manu Dei, et timete.

Fideles, Christiani, scitote vestros Doctores et Prælatos esse ministros tantum, ne ergo nimium extollatis eos: at scitote Christi Salvatoris ministros esse; ne ergo contemnatis unquam, quinimò illos honorate et reveremini; quia ministri Salvatoris: et quia cælestium honorum dispensatores, à quibus pendet salus, et spiritualis abundantia vestra.

2. *Hic jam quæritur inter dispensatores...* Gr. *ἀλλ' ἐν τοῖς*, cæterum, de cætero, id præcipue in dispensatoribus requiritur, ut quis inveniat fidelis. Syr. hic jam requiritur, etc.

Laus præcipua dispensatoris est fidelitas.

Hæc fidelitas Corinthiorum Doctoribus decrat: ipsi enim non Domini gloriam, sed suam apud homines quærebant; et de Dei bonis, quasi de suis gloriabantur.

Illos ergo monet officii sui, sed modeste et indirecte, et eorum tacito semper nomine, ut in tota hac epistola, de quo reddetur ratio. n. 6.

Hic interim nota quòd, quia schisma hoc Corinthiorum, partim ex Doctorum, partim ex discipulorum culpa erat exortum; Doctores enim inanis

3. Mihi autem pro minimo est ut à vobis judicer, aut ab humano die : sed neque meipsum judico.

Quod ad me, parùm meâ refert quid vos, aut quivis alius hominum, de me dijudicetis : quid enim aliorum judicia curem, ne quidem ego memetipsum judico.

4. Nihil enim mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum : qui autem judicat me, Dominus est.

Nullus equidem rei mihi conscius sum ; sed non ideo apud Deum justificatus sum ; qui verò de me certò judicat, Dominus est.

gloriâ cupidi, et discipulos ad se attrahere volentes, studebant eis eloquentiâ, et seculari sapientiâ placere :

Discipuli verò nimîâ hujus eloquentiâ, et secularis sapientiâ opinione ducti, de Magistrorum merito ex eloquentia dijudicabant ; unum alteri præferebant ; hunc sese addicebant, et de eo gloriabantur.

Hinc Apostolus in hac conclusione, ubi totam hanc de schismate rem conficit, modò Magistros, modò discipulos, modò utrosque simul alloquitur, arguit et docet.

In 1. n. discipulos et Magistros quasi promiscuè docuit, specialiùs tamen discipulos ; in hoc 2. n. Magistros principaliter officii sui monet ; studeant Domino fideles esse, Dei gloriam querere, non suam ; animarum salutem querere, non sua lucra ; Christianos sibi subditos ad Deum adducere, non sibi addicere ; Dei thesauros, quibus, quomodò, et quantum opus est, distribuere, non prodigere, et temerè indignis erogare.

3. *Mihi autem pro minimo est...*

Gr. in minimum est. Syr. mihi verò minima res est à vobis judicari.

Corinthii de suis Doctoribus dijudicabant ; viros sanctos et pios, propter simplicitatem irridebant ; malos et vitii plenos, propter eloquentiam magni existimabant, ait D. Chrysostomus.

Hæc judicia in discipulis coeret Apostolus, et exemplo suo docet à Doctoribus sperni debere.

Mihi minima res est, parùm meâ refert quid vos de me dijudicetis, qualis aut quantus à vobis judicer.

Aut ab humano die. Syr. aut à quovis homine. Alludit Apostolus ad Jerem. 17. n. 16. Laus mea tu es, et diem hominis non desideravi ; id est, laudem et approbationem humanam : quia dies pro prosperitate, nox pro adversitate, sumitur. Hinc, inquit Gagnæus, dies humanus dicitur, approbatio, favor et commendatio hominum.

Dies hominis, judicium est hominis, Ambrosius ; sive quia dies Domini in Scripturis frequenter est judicium Dei ; sive quia reis dicitur dies, cum eltantur ut se judicio stant ; sive quia judicium lumen est sicut et dies.

Sed neque meipsum judico...

Quasi diceret : Quid aliorum judicia curem ? ne quidem ego memetipsum certò possum judicare, quia sæpe nescio quo fine, quo motivo, quâ scientiâ agam.

4. *Nihil enim mihi conscius sum...*

Quantum enim non mihi veniat in mentem, me in meo ministerio infidelem fuisse ; non ideo tamen apud Deum ab omni culpa sum liber.

Delicta quis intelligit ? Psalm. 18. in angelis reperit pravitatem. Job. 4. 18. quot ergo nævos Deus in me videt, quos ego non video ?

Majorem offensarum partem ne intelligimus quidem, ait D. Basilus in Constitut. monach. c. 1.

Nolite igitur, ô Corinthii, de vestris Magistris judicare : sed expectate diem illum, quo veniat Christus Dominus, omnium Judex; occultas ipse tunc hominum actiones proferet in lucem, et omnibus manifestas faciet latentes in corde voluntates, sic quo tunc patebit quid laudis quisque mereatur apud Deum.

Hæc quæ hætenus dixi vobis, fratres, proposui in mea et in Apollo persona; nec

5. Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus: qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique à Deo.

6. Hæc autem, fratres, transfiguravi in me et Apollo,

Qui autem judicat me... Qui verò de me, et omnibus aliis certum et exactum potest ferre judicium, Dominus est; ipse enim actus, non tantum externos videt, sed et omnes affectus internos: illi ergo relinquendum est omne iudicium.

5. Itaque nolite ante tempus, scilicet iudicii, judicare, id est, de Magistris vestris:

Quoadusque veniat Dominus; id est, sed expectate diem illum, quo veniat Christus Dominus, omnium iudex.

Qui et illuminabit abscondita tenebrarum, id est, tenebris; occultas scilicet hominum actiones, seu bonas, seu malas, proferet in lucem.

Et manifestabit consilia cordium, id est, latentes in corde voluntates; seu tunc manifestum facit omnibus, quo consilio, quo fine, et quâ intentione, quisque sua fecerit opera.

Tunc laus erit unicuique, justo scilicet; seu tunc parebit omnibus, quid laudis quisque mereatur à Deo, seu quis sit laude dignus, aut alio dignior.

Quot in tenebris nunc latent actiones, sive bonæ, sive malæ! quot in cordibus latent voluntates et consilia!

Dies Domini, dies lucis, has omnes dissipabit tenebras; perspicua reddet omnium corda, conscientiasque apertas manifestabit omnibus.

Tunc laus erit vera, quia à Deo; solida, quia æterna.

Interim vanam, et citò disfluentem hominum laudem sperne; conscientiæ dictamen sequere: Dei voluntatem in omnibus adimplere.

6. Hæc autem, fratres, transfiguravi...

Mirâ prudentiâ et charitate, D. Paulus sub suo et Apollo nomine, Corinthiorum Doctores corripuit et instruxit; quos ne nominavit quidem.

Non nominavit, ait D. Thomas, ne videretur ex odio vel invidiâ contra eos loqui. Potest et dici quòd non nominavit, ut eos sub suo et Apollo nomine modestiùs corrigeret, et eorum discipulos non offenderet; sicque majorem dissensionum occasionem non præberet. Vide etiam n. 18.

At nunc tandem veritatis Doctor censet utrisque aperiendum esse quo id animo præstiterit, scilicet, propter majorem eorum utilitatem, et modestiorem instructionem.

Hæc quæ hætenus dixi, fratres, de Magistris, in quibus gloriâmini, et ob quos contenditis.

Transfiguravi in memetipsum et Apollo. Syr. posui super personam meam et Apollo; seu proposui in mea et Apollo persona.

Transfiguravi, μεταχημάτισα, μεταχημάτισειν propriè significat habitum mutare; per metaphoram transfertur ad orationem, et significat locutionem figuratam, quæ sic unum dicit, ut aliud innuat.

Vult ergo dicere Paulus, quòd ubi in superioribus retulit quod unusquisque Corinthiorum dicebat, scilicet: Ego sum Pauli, ego Apollo: quid igitur

propter vos : ut in nobis discatis, ne suprà quàm scriptum est, unus adversùs alterum infletur pro alio.

ullum Doctorum vestrorum nominavi, ne quemquam offenderem; et hoc propter vos, ut in nostro duorum exemplo discatis, sicut scripsi, Doctores vestros, Christi omnes Ministros esse, sicque nullus vestrum ampliùs infletur adversùs alium pro suo Magistro.

7. Quis enim te discernit?

Quis enim te, ô Doctor, discernit ab

est Paulus? quid Apollo? sub suo et Apollo nomine alios etiam intellexerit Magistros, ob quos inter se contendebant Corinthii.

Equidem ob Paulum et Apollo quidam contendebant: sed et propter alios multos dissidebant plurimi.

Ostendit, ait Divus Chrysostomus, personas alias, quæ erant absconse in Pauli et Apollo appellatione.

Propter vos; quasi diceret: Hoc feci, seu memetipsum et Apollo nominavi, non verò Doctores vestros, propter vestram utiliorem instructionem.

Propter vos. In Gr. refertur ad Magistros et ad Discipulos simul; seu omnes fideles Corinthios comprehendit, ut ex sequentibus patebit.

Ut in nobis discatis... Gr. ut in nobis discatis, non suprà quàm scriptum est sapere. Syr. ut per nos discatis non ampliùs de vobis sentire quàm scriptum est. Similiter Arab. D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus.

Et hæc pars pertinet ad Magistros, estque sensus: Ideò memetipsum et Apollo nominavi, non vos, ô Magistri, ut in nostra persona discatis modestè de vobis sentire; nec alium de vobis sensum et affectum habere, quàm quem suprà de nobis scripsi; scilicet vos esse sicut et nos, Christi ministros, utilitati fidelium subservientes. cap. 3, n. 5 et 22. et cap. 4. n. 1.

Unus adversùs alterum... Gr. ut ne unus super unum inflominl adversùs alterum. Syr. et ne quis supra proximum suum effleratur propter aliquem. D. Chrys. ne unus pro uno infletur adversùs alterum; et hoc, ait idem D. Chrysostomus, increpat discipulos, estque sensus:

Et ut vos, ô discipuli, discatis, non ampliùs unus, discipulus scilicet, adversùs alterum discipulum inflari, superbire, et insolenter gloriari pro alio, scilicet Magistro, quasi sapientiore et eloquentiore; quandoquidem ex suprà scriptis videtis quòd nec nos Apostoli patimur nostros discipulos pro nobis adversùs alios efferri, nec in nobis gloriari.

Juxta vulgatam nostram hæc verba *propter vos*, videntur ad discipulos potius pertinere; sic tamen ut in eis et per eos corrigat et instruat Doctores.

Propter vos, seu propter vestram instructionem, scilicet, ut, ubi dixi cap. 3. n. 4. *Quid igitur est Apollo, quid Paulus? ministri...* et n. 22. *Omnia vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo...* in nostro duorum exemplo discatis Doctores vestros Christi ministros esse, vestræ saluti sub ipso servientes; ideoque nullus suum extollens Magistrum, infletur adversùs alium; etenim ut scripsi cap. 3. n. 8: *Omnes unum sunt*, æquè sunt ministri Christi; nullusque hujus vel illius hominis sese discipulum esse gloriatur, sed quòd Christi sitis discipuli.

Nemo itaque gloriatur in hominibus, sed sic nos existimet homo...

7. Quis enim te discernit?

Equidem, ut dixi n. 2. Magistri simul et discipuli simul schismatis causa fuerunt; Doctores tamen multò magis rei, quàm discipuli: qui enim in Deum humiles, et grati, ob dona ab eo sibi collata debebant esse; vani et inflati de acceptis à Deo, quasi suis, gloriabantur. Qui humilitatis exemplar

illis? quid habes quòd à Deo non acceperis? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

Jamdudum saturati estis et ditati; independenter à nobis regnatis; et utinam regnum adepti sitis, ut et nos vobiscum regnemus.

Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

8. Jam saturati estis, jam divites facti estis: sine nobis regnatis: et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus.

illis hominibus esse debuerant, discipulorum applausus querentes, eos vanitatem suo docuerant exemplo: et Doctor unus alium superbè spernens, idem facendi auctor fuerat plebi; sicque major et præcipua schismatis et contentionis causa.

Hinc Apostolus hos Doctores vanos, et de Dei donis inaniter gloriabundos, alloquens, tacito tamen nomine ob rationem n. 6 et 18. datam, ait:

Quis te, ô Doctor, discernit, quasi cæteris excellentiorem? quis te fecit aliis præstantiorem, et velut ab illis discretum? Loquitur de discretione donorum naturalium, sapientiæ, eloquentiæ, etc. sed par ratio de discretione gratiæ, seu per gratiam.

Quòd si dicas: Labor et industria mea; Insto:

Quid autem habes, quod non accepisti? à Deo scilicet? si autem accepisti et Ingenium et Industriam, *quid gloriaris?*... honor est penes dantem, non penes accipientem: *quid ergo gloriaris?* Deo, qui omnia tibi dedit quæcunque habes, gratias age, honorem redde. Deus hæc tibi charismata dedit ad suam gloriam, non ad tuam; in suos usus, non ad tuos, aut ad tua lucra: quid ergo tu tibi ea arrogas? et facis propria, fur gloriæ et bonorum Dei?

Hæc Doctoribus vanis dicens, corrigit et discipulos eximia doctorum talenta vanè mirantes, in magistris suis gloriantes, hominique, non Deo, gloriam de suis donis reddentes.

Omnès ergo docet Deum omnium honorum auctorem et largitorem laudare, in Deo gloriari, qui omne bonum est; non in hominibus, qui ex se nihil sunt, nihil habent, nihil possunt.

Hanc generalem Apostoli sententiam, D. Aug. et Conc. Arausic. 2. can. 6. accipiunt in particulari de discretione per gratiam et electionem Divinam; negantque contra Pelagianos et Semipelagianos, posse quemquam à massa perditionis et peccatorum se discernere, et salutis suæ initium ordiri per se, seu solis naturæ viribus: sed statuunt ad hoc necessariò requiri gratiam Dei excitantem, cooperantem, quâ liberum adjuvetur arbitrium.

8. *Jam saturati estis...* Eosdem Doctores altè de se sentientes et vanè præsumentes, gravi et longâ suggillat ironiâ: eorum tumorem pungit, ut sanet; ulcus aperit, ut curet.

Jamdudum, jam, tam citò; ut ostendat ex tempore hoc impossibile esse, ait D. Chrys.

Jam ergo ad satietatem usque repleti estis omnibus bonis et in omni munere Divino opulenti.

Quasi dicret: Nihil vobis exoptandum deest.

Ita de se sentiebant.

Sine nobis, id est, nostro non indigentes auxilio, et independenter à nobis; *regnatis*, scilicet inter Corinthios, apud quos dominabantur.

9. Puto enim quòd Deus nos Apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos: quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus.

10. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.

11. Usque in hanc horam

Tantum enim adest ut nos regnemus; quin imò arbitror quòd Deus nos Apostolos in infimo loco constituerit, tanquam homines ad mortem damnatos; quippe qui (quasi in theatro collocati) spectamur undique à mundo, id est, ab angelis et hominibus.

Nos propter Evangelium Christi irridemur ut stulti; vos verò in Ecclesia, sapientum nomine gloriamini; nos sumus imbecilles, vos autem potentes; vos clari, nos obscuri.

A prædicationis initio, ad hanc usque

Et utinam!... non invideo, quin imò exopto: dummodo verè ad vestram, et ad vestrorum subditorum salutem regnetis.

Ut et nos per charitatem vestri boni participes effecti vobiscum regnemus.

9. Puto enim quòd... Opponit suam et verorum Apostolorum vitam, vanam et molli horum Doctorum vitam; ut eos pudefactos, ad vitam Apostolicam, à qua longè distabant, alliciat, impellat.

Tantum enim adest ut nos regnemus; quin imò, arbitror, seu videtur, quòd Deus nos Apostolos, in infirmo constituerit loco, tanquam homines ad mortem destinatos.

Ostendit: constituit, ait Syr. fecit ultimos tanquam reos et damnatos. D. Chrysostomus.

Novissimos elegit velut bestiarios, ait Tertull. id est, damnatos ad bestias: speciem pro genere: sors horum hominum erat omnium infima, et regno maxime opposita.

Hinc Apostolus, postquam hos doctores in throno collocavit, se et alios Apostolos in infimo constituit loco.

Regnatis: Et nos Apostoli, omnium mortalium vilissimi et abjectissimi sumus; quasi ad bestias, aut ignes damnati. Valde dolentis et eos pudore afficientis verba sunt hæc, ait D. Chrysostomus: pudorem inducentis verba sunt, ait Theophylactus.

Quia spectaculum... Gr. *θέατρον*, pro his qui spectantur. Damnati, seu ad bestias, seu ad ignes, in theatro collocati, supernè spectabantur ab omnibus, eorum ludibris expositi.

In hac ergo similitudine pergens Apostolus, ait: Quippe qui, tanquam in theatro collocati, ab omnibus spectamur et omnium nos spectantium ludibriis exponimur.

Mundo; id est, Angelis et hominibus, qui sunt nostri certaminis spectatores.

10. *Nos stulti propter Christum;* id est, propter Evangelium Christi, nos irridemur, ut stulti. *Vos autem prudentes in Christo;* id est, vos verò in eodem Evangelio prædicando sapientiæ et eloquentiæ gloriam acquiritis: pseudoapostolorum vanitatem pungit.

Dum irridemur ut stulti, vos in Ecclesia sapientum et prudentum nomine gloriamini.

Nos infirmi, imbecilles; *vos fortes,* seu potentes, *vos nobiles,* clari; nos obscuri et inglorii.

11. *Usque in hanc horam....* hic eorum molliem percutit: hæc enim

horam omnia patimur incommoda vitæ, et esuriem, et sitim, et nuditatem, et opprobria, nec certam habemus sedem, undique à malevolis profligati.

(Supple hic dicta n. 9. vos autem saturati estis, ditati, regnum adepti.)

Manuumstrarum labore victum nobis comparamus; maledicimur, nos autem bene precamur; persecutionem patimur, et patienti sustinemus animo.

Conviciis afflicimur, et nos Deum pro ipsis obsecramus; usque nunc facti sumus quasi sordes hujus mundi, omnium rejecamenta (adeo abjecti sumus; quasi hominum villissimi et abjectissimi).

Hæc scribo (Apostolicam vitam cum Doctorum vestrorum vita conferens), non ut vos pudefaciam; sed ut vos, tanquam charissimos filios meos, moneam, sicque emendemini.

et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cedimur, et instabiles sumus.

12. Et laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus.

13. Blasphemamur et obsecramus: tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.

14. Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo.

opponit dictis n. 9. de doctorum horum satietate et abundantia. *Jam saturati*, etc. Nos ab initio nostræ prædicationis usque in hanc horam indigentes, patimur omnia vitæ incommoda: famem, sitim, nuditatem, opprobria; vagi et instabiles, nullum certum locum stabilem habentes.

12. *Laboramus...* ut victum nobis comparemus.

Maledicimur... Syr. ignominia nos afficiunt, nos autem bene precamur. *Persecutionem...* insectantur nos; Syr. patienti sustinemus animo.

13. *Blasphemamur*, id est, conviciis afflicimur. *Obsecramus* Deum pro ipsis, vel obsecrantium more blandè et humiliter cum eis loquimur et agimus.

Tanquam purgamenta... id est, excrementa, sordes, fæces.

Peripsema, vox græca ἀπό τοῦ περιῖψα, radere, abstergere, *peripsema*, id est: ramentum, res villissima, quæ abjicitur, pedibus calcatur: quisquillæ, ait D. Hieronymus. Quo nomine metaphoricè usus est Apostolus ad significandum hominem abjectissimum, contemptissimum.

Tanquam purgamenta. Gr. περικαθάρματα. Ambros. Gagnæus (Grotius) et alii volunt περικαθάρματα idem significare, ac καθάρματα lustramen; seu istramenta, piacula; seu hostias piacularis.

Viles, scelesti et exitiales ad id adhibebantur homines, quos quasi totius civitatis sceleribus onustos, diis sacrificabant, vel in mare proiebant, dicentes: Esto nostrum peripsema, id est, nostra piacularis hostia. Apud Hebræos, caper emissarius, de quo Levit. 16. 21. fuit tale piaculum.

14. *Non ut confundam vos...* Viva hæc Apostolicæ vitæ idea cum molli Corinthiorum doctorum vita comparata, non hos tantum doctores pudefacere debebat; sed et ipsorum discipulos, utpote, qui, postpositis Apostolis, tanta et talia pro ipsorum salute passis, tales prætulerant magistros, et eorum sese discipulos esse gloriati fuerant, ab eisque cognominari voluerant.

Hinc Apostolus, relictis Doctoribus, quibus in tota hac epistola nonnisi

15. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.

16. Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.

17. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, et fidelis in Domino: qui vos commonefaciet vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo.

18. Tanquam non venturus

Si enim decem millia pædagogorum habeatis; sed non multos patres habetis: siquidem ego solus vos per Evangelium in Christo Jesu genui.

Hinc rogo vos, ut me (vestrum in Christo Patrem) imitemini, sicut et ego Christum imitor.

Hæc de causa misi ad vos Timotheum, qui est filius meus dilectus et fidelis in Domino; ipse vobis in memoriam reducet quomodo vivam juxta præcepta Jesu Christi, et quomodo vivendum esse doceam ubique in omnibus Ecclesiis.

Ideo quidam ex vobis ita superbè se ges-

indirectè loquitur, sermonem dirigit ad fideles Corinthios, ut vulnus curet, quod infixit.

Non vos pudore afficiens hæc scribo: sed, etc. quod per verba fecit, id dicit se non fecisse; vel potius se fecisse quidem dicit, sed non malà mente, ait D. Chrysost. Non exprobrans, sed diligens hæc dico.

Mihi, inquit, ignoscite, si quid gravius dictum est; hæc sunt ex dilectione, idem D. Chrysost. ut filios meos charissimos admoneo, non ut pudefaciam, sed ut emendemini.

15. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo. Ad vestros mores efformandos.

Ego solus sum vester spiritualis pater, qui vos per Evangelium Christo genui; cæteri sunt vestri pædagogi, qui vos à me genitos, instruunt.

16. Rogo ergo vos... ut mei similes sitis. Syr. in Græc. et Syr. non est, sicut et ego Christi.

17. Ideo misi ad vos Timotheum... propterea, ut me patrem vestrum, imò Christum ipsum imitemini, et pædagogorum vitia non contrahatis.

Hæc de causa misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus; et qui, in Christo prædicando, ejusque Evangelio propagando, est mihi comes et coadjutor fidelissimus. Is itaque, cujus fides in his quæ Dei sunt, mihi perspecta est, in memoriam vobis reducet vias meas; id est, quomodo vivam secundum præcepta Christi, et vivendum esse doceam ubique.

Tria paucis dicit his verbis. Primum, quòd nihil singulare docuerat Corinthios; sed id quod ubique docet omnes. Doctrina Christiana est Catholica, omnibus, ubique, semper eadem.

Secundum, quòd Timotheum præmittat, non ut doctorem, sed ut montorem. Ne id ferrent molestius; quia Timotheus nondum erat ætate provector.

Tertium, vias suas esse Christi; sive per vias intelligas conversationem et institutum vitæ; sive intelligas doctrinam et prædicationem eadem est Pauli ac Christi conversatio, eadem prædicatio.

18. Tanquam non venturus sim... Syr. quasi verò ipse venturus non sim ad vos, superbierunt quidam ex vobis.

serunt, quia crediderunt quòd non sim venturus ad vos.

Sed si Domino placuerit, citò veniam ad vos, et explorabo, non sermonem eorum qui superbiunt, sed opera (non quàm disertè loquantur, sed quàm potenter operentur).

Etenim regnum Dei in facundia non consistit, sed in virtute operibus exhibita.

Quid è duobus eligitis? an ut veniam ad vos cum virga severæ correptionis; an in spiritu charitatis et mansuetudinis?

sim ad vos, sic inflati sunt quidam.

19. Veniam autem ad vos citò, si Dominus voluerit: et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.

20. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute.

21. Quid vultis? in virga veniam ad vos? an in charitate et spiritu mansuetudinis?

Quidam, scilicet ex pædagogis, seu magistris, quos in tota hac epistola nusquam nominat; ne eos irritet et insuabiles reddat, et ut modestè et tacito nomine moritè, libentiùs corrigerentur; sed quos in 2^a Ep. quia contumaces et falsæ doctrinæ convictos, acriùs arguet, ut pseudoapostolos.

Quidam ergo sic inflati sunt, ita superbè se gesserunt; quia crediderunt quòd non sim venturus ad vos. Tangit causam illorum elationis et insolentiae, ut eam reprimat et curet.

Sicut mali discipuli absentia magistri facti sunt arrogantiores, socordiores.

19. *Veniam autem ad vos citò*, etc. promittit, non prædicit. Nec enim tam citò ad eos ivit; hinc secundam epistolam post aliquod intervallum scripsit, antequam Corinthium rediret.

Et cognoscam, observabo, attentè perspiciam: non eorum facundiam; sed energiam, efficaciam.

Explorabo non an disertè sint, sed quàm potenter operati sunt illi, qui sic superbiunt. Quàm christianè vixerint ipsi, et quantùm apud vos profecerint in vestris efformandis moribus.

Loquitur enim de pædagogis, quorum munus est puerorum mores efformare.

Aliqui intelligunt de virtute faciendi miracula, quanta per eos Deus operatus sit.

20. *Non enim in sermone...* regnum Dei, Christianismus, per quem Deus regnat in nobis; non consistit in facundo sermone, seu in facundia; sed in virtute operibus exhibita, et præcipuè in tolerantia, de qua n. 10, 14, etc. Qui per virtutem intelligunt potentiam miracula faciendi, explicant: non enim verbis excultis et tumidis; sed miraculis Spiritus Sancti virtute editis, stabilitum est regnum Dei.

21. *Quid vultis...* utrum è duobus eligitis? an ut veniam ad vos cum virga? id est, severitate, seu cum potestate puniendi filios dysscolos?

An potius in spiritu dilectionis et mansuetudinis? an ut pater severus? an ut pater benignus?

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 4 ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Prælati, Doctores, Christi sunt ministri et œconomi; qui de sua œconomia rationem Deo sunt reddituri.

Quia Christi sunt œconomi, à Christianis sunt quidem honorandi; non verò iudicandi, sed domini sui iudicio, relinquendi.

Quia autem Christo sunt de sua œconomia rationem reddituri, studeant ipsi fideliter ministrare, hominumque iudicia parum curantes, Domini iudicium timeant, qui et abditissima manifestabit. Vide n. 1, 2, 3, 4, 5.

Versum septimum penetra, et de nulla re vanè gloriaberis, sed de omni gloriam Deo dabis.

Apostolorum vitam n. 9, 10, 11, 12. descriptam qui bene conceperit, hunc suæ mollis, vanæ et inutilis vitæ pigebit et pudebit.

Non in sermone est regnum Dei. n. 20. Hujus veritatis recordare tu, qui de sermone plùs quàm de vita sancta cogitas et enras.

ANALYSIS CAPITIS QUINTI.

CORINTHIOS graviter increpat, quòd hominem notoriè incestuosum, in suo cœtu, taciti ferant; hincque γ. 2. novam occasionem sumit eorum fastum deprimendi.

γ. 3, 4 et 5. Sceleratum hunc jubet à fidelium cœtu præscindi, ut humiliatus resipiscat.

Rursus γ. 6. Insanam eorum gloriationem redarguit.

γ. 7 et 8. Jubet, non hunc tantum, sed et omnes publicè facinorosos vitari à fidelibus; ut puri, et sine fermento nequitiae, Christum perenne pascha nostrum, comedant.

γ. 9, 10, 11. Explicat de quibus vitandis loquatur facinorosis, scilicet non de gentilibus, quibus plenus erat mundus, et quos vitare non possent; sed de eis qui Christo nomen dederunt.

γ. 12. De paganis non judicat, sed eos tremendo Dei judicio relinquit. De cætero ipsi incestuosum hunc à se projiciant.

CAPUT QUINTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **O**MNINO auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes; ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.
2. Et vos inflati estis : et

Non sine causa dixi : *Quid vultis ? in virga...* Etenim non levi et vago rumore, sed certâ et publicâ famâ, auditur inter vos impudicitia talis, qualis nec inter gentes audiri solet : ita ut novercam suam aliquis habeat in concubinam.

Et vos, hoc scientes, superbitis et vanis

CAP. V. 1. *Omnino auditur inter vos fornicatio....* Explicat cur dixerit in ultimo præcedentis capitis versu, *quid vultis ? in virga veniam ad vos...*

Multa igitur cum emphasi exponit facinus; tam enorme quàm singulare, publicum tamen et certum, et nihilominus à Corinthiis toleratum, quasi diceret :

Non sine cansa dixi, *Quid vultis ? in virga veniam ad vos.* Etenim auditur omnino, id est, non levi, vago et incerto rumore; sed constanti, certâ, et publicâ famâ; ab omnibus jam passim auditur ex publica fama, D. Chrysostomus; nihil vulgatius, ait Photius à Gagnæo citatus.

Inter vos, fideles scilicet, qui tanta perceptistis mysteria, qui arcanorum fuistis participes, qui ad cælum vocati estis, D. Chrysostomus.

Fornicatio. Gr. πορνεία. Quo nomine significatur omnis illicita conjunctio sive scortatio sit, sive adulterium.

Et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, id est, qualis nec inter ethnicos, à vera Dei notitia alienos, auditur; id est, vix auditur, non sine horrore auditur, non solet audiri.

Gr. et Syr. addunt, nominatur : sed meliùs cum interprete nostro snbau-nes, auditur, ut jam explicatum est.

Ita ut uxorem patris sui, id est, novercam.

Non dixit tamen novercam, sed uxorem patris sui, ut eò acriùs feriat, jam patris meminit, ait Theophylactus post D. Chrysostomum.

Habeat, nimirum in concubinam, non in conjugem : etenim ne Gentiles quidem id ferrent.

Ex secundæ Cor. cap. 7. n. 12. ubi dicitur : *Nec propter eum qui passus est injuriam, communiter colligitur quòd pater ille viveret adhuc, sicque incestus erat et adulterium.*

Tanta fuit, etiam in primis sanctimonie seculis, humana fragilitas ! Inter Christi Domini discipulos, unus fuit fur et proditor; inter Apostolorum discipulos, fuit unus incestuosus et adulter.

Hinc collige quòd nec tempus, nec locus, nec societas nos eximunt à fragilitate : semper et ubique timendum, vigilandum, orandum : *Et ne nos inducas in tentationem.*

2. *Et vos inflati estis...* Et vos, ô Corinthii, hoc scientes, tantæque turpitudinis apud vos commissæ conscii, nihilominus superbitis, et præ superbia vanis contentionibus occupamini.

Et Magistros hic et discipulos alloquitur, et ob unius publicum crimen, pudore suffundit omnes.

contentionibus occupamini, ubi humiliari et lugere debebatis, et curare ut de vestro cœtu præscindatur ille facinorosus.

Ego à vobis absens quidem corpore, vobis autem animo et affectu præsens, decrevi, quasi de facto præsens vobis essem.

Decrevi, inquam, in nomine et auctoritate Domini nostri Jesu Christi, quâ fungor, ut (vobis in unum congregatis, quibus et ego spiritu præsens ero, unâ cum potestate mihi à Domino nostro Jesu Christo tradita);

Incestuosus ille per excommunicationem

non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum qui hoc opus fecit.

3. Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens, cum qui sic operatus est,

4. In nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini nostri Jesu,

5. Tradere hujusmodi Sa-

Et non magis luctum habuistis. Gr. luxistis, id est, eum potius humiliari et lugere debuissetis, humiliati et lugentes curare ut de vestro cœtu præscinderetur ille facinorosus.

Hinc discere quòd unius crimen, si publicum fuerit et scandalosum, publicas omnium exigit lacrymas; quia noxa est publica: communem omnium postulat sollicitudinem, ut procul pellatur; quia pestis est publica.

Conveniebat ut oraretis et ploraretis, tanquam super morbo et peste, ut tolleretur è vobis, ceu publica noxa. Theophyl.

3. *Ego quidem absens...* postquam nrius enorme facinus exposuit, et omnibus illud exprobravit eorum negligentiam supplet, et remedium præscribit et incestuoso pro futurum, et toti Corinthiorum cœtui; scilicet jubet ut excommunicetur, ne alios inficiat, et ut ipse humiliatus resipiscat.

Ego à vobis absens quidem corpore: vobis autem affectu et sollicitudine præsens, statui et decrevi, quasi de facto et corpore vobis præsens essem.

Jam judicari; id est, decrevi hujusmodi incestuosum tradere, seu ut tradatis; vel condemnavi eum tradendum esse Satanæ.

Uno verbo incestuosum Apostolus ipse non excommunicat, sed excommunicandum esse statuit.

4. *In nomine Domini nostri Jesu Christi...* decrevi, inquam, et statui *in nomine Domini nostri Jesu Christi*, id est, illius auctoritate et vice, quâ fungor.

D. Chrys. hæc verba, in nomine Domini nostri Jesu Christi, jungit cum sequentibus, congregatis vobis, etc., quia fideles in Christi nomine conveniunt.

D. Thomas hæc eadem verba jungit cum præcedente, *judicavi*, seu decrevi: quia non nisi, ut Christi vicarius et minister, judicandi potestatem habebat Apostolus.

Et hanc constructionem puto magis Apostoli scopo congruam: vult enim significare quòd rem tantam non aggrediatur ut persona privata; sed in persona Christi, ut Christi vicarius et minister.

Decrevi igitur, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut vobis in unum congregatis, quibus et ego spiritu præsens ero, unâ cum virtute et potestate à Domino nostro Jesu Christo, mihi data.

5. *Tradere hujusmodi Satanæ...* ut incestuosus ille tradatur Satanæ, id est, excommunicetur et per excommunicationem ejiciatur ab Ecclesia, regno, domo, et corpore Christi: et sic cum ignominia ejectus, permittatur

tanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. | permittatur potestati dæmonis, ad carnis illius vexationem, ut ejus anima resipiscens, salva fiat in die judicii.

potestati dæmonis, cujus regnum est extra Ecclesiam, sen regnum Christi; in interitum carnis, id est, ad carnis illius vexationem, seu ut corpore vexetur et maceretur à dæmone. Tunc excommunicatos dæmon etiam visibiliter vexabat; ut spiritus salvus... ut ejus anima, hæc confusione et vexatione resipiscens, salva fiat in die judicii.

Circa excommunicationem notanda.

Ex his tribus versibus collige excommunicationis, 1° antiquitatem: incepit ab Apostolis: ideoque ita antiqua est ac ipsa Ecclesia.

2° Ministrum: scilicet, Apostolos, Episcopos, etc. *Ego quidem...*

3° Auctoritatem principalem: In nomine Domini nostri Jesu Christi; id est, in nomine, auctoritate et in persona Domini nostri Jesu Christi: à quo Apostolorum et Episcoporum auctoritas.

Christus igitur ipse principalis est excommunicans; Episcopus non nisi ut Christi vicarius, Christique vicem et personam supplens.

Et consequenter in Spiritu Christi excommunicare debet, eodem animo ac fine, quo Christus ipse, hominum salvator, excommunicaret; nimirum, ut salvet animas.

Christi, peccatorum salvatoris, vicarius est; peccatorum ergo salutem, in ipsa excommunicatione intendat; secet, ut medeatur; separet, ut fortius uniat; panniât in tempore, ut salvet in æternum.

Recordetur se Pastorem, se Patrem, se Salvatorem esse.

Caveat sibi ab omni dominationis animo, ab omni vindictæ, vel iræ affectu, et commotione:

Nec enim Dei potestas, Christique auctoritas ministrorum suorum passionem confirmabit unquam.

Homo potest et debet Dei minister esse: Deus hominis iniqui minister esse nequit.

4° Modum: *congregatis vobis*; id est, in publico cœtu fidelium: ad aliorum terrorem, et meo spiritu: cum virtute Domini nostri Jesu Christi; Episcopus quidem cum plebe sua; sed in Episcopo, non in plebe, residet auctoritas Christi, sen potestas excommunicandi.

Equidem Ecclesiæ corpori data est, et ad Ecclesiæ bonum; sed ab ejus visibili capite exercenda; vice et in virtute Christi Domini, visibilis ejus capitis.

Hinc, ait Apostolus: *Vobis congregatis*, quibus et spiritu præsens ero, unâ cum virtute Domini nostri Jesu Christi, mihi data.

Quasi prævideret novantes hæreticos, qui docturi erant penes plebem esse potestatem excommunicandi, eosque voluerit refellere.

Ego, inquit, unâ cum potestate Christi, vestro cœtui adeo, et per eum, qui meâ vice vobis præstet, sententiam pronuntiabo.

5° Formalitatem: *tradere Satanæ*, id est, ejicere extra Ecclesiam, ejicere à Christi corpore, separare ab omni cum Christo unione, privare omnibus Ecclesiæ Sacramentis, orationibus et suffragiis;

Sicque spoliatum omnibus bonis, omni auxilio et protectione destitutum, permittit diabolicæ potestati, sicut ovis errans et derelicta exponitur lupo: non traditur directè, sed indirectè.

Sanè non est bona, imò mala et intempestiva est vestra de sapientia seculari gloriatio : scire enim debetis, quòd sicut modicum fermentum totam farinæ massam, cui immiscetur, imbut : ita hoc unius hominis scelus totam vestram Ecclesiam potest inficere.

6. Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?

6° Effectum : in *interitum carnis*, id est, ut peccatoris hujus caro affligatur à dæmone, morbis, vulneribus et plagis.

Hoc miraculorum tempore, excommunicati solebant à dæmone vexari, etiam visibiliter, in corpore.

Hoc refert Gagneus, qui citat Theodorum. Hoc Cornel. à Lap. qui multos citat. Hoc Tyrinus, qui citat Orig. Hilar. Hieron. Ambros. August. Hoc et affirmare videtur D. Chrys. qui sic explicat, enim tradens diabolo, tanquam pædago : hoc et Theophylactus.

Hoc tamen non improbabilius refutat Estius, qui vult, tradi Satanae, nihil sit aliud quam excommunicari ; quanquam nulla corporalis infestatio, quæ fiat à dæmone, excommunicationi conjuncta fuerit.

7° Finem, scilicet, animæ salutem, ut vexatus et humillatus resipiscat, et in die judicii salvus fiat.

Punitur ut melior fiat, attrahat gratiam et in æternam salvetur : sique lucrum pœnæ majus : pœna enim temporalis ; lucrum est æternum. D. Chrysost.

6. Non est bona... rursus vesaniam eorum redarguit gloriationem, scilicet, ob sapientiam secularem, de qua in præcedentibus capitulis dictum est.

Patres tamen Græci intelligunt hanc gloriationem Corinthiorum, ob sapientiam hujus incestuosi : putant enim quòd fuerit unus è primis eorum magistris, factionisque dux : hinc, inquit D. Chrys. à schismate transit Apostolus ad hunc schismatis ducem.

Hoc post D. Chrysostomum asserunt Theodoretus et Theophylactus : sed eòd non appareat quo fundamento id ab eis dicatur : et aliunde Estius multis probabilibus id rationibus refutet ; priorem explicationem puto veriorrem, scilicet :

Non est bona jactantia vestra de seculari sapientia, nec contentio de magistrorum præcellentia : etenim vani et tumidi estis, ubi timidi, humiles, suffusi et tristes esse debetis.

Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit. Gr. *ζυμωτ.* fermentat. Sed pater Amelotte vult nostrum interpretem legisse *δύωρ*, corrumpit ; et citat manuscripta, et auctores qui sic habent, aut legerunt : vultque à D. Paulo hic fermentum considerari, non ut fermentationis principium ; sed ut alterans, et acore suo corrumpens ; ideo legendum, *corrumpit*. D. tamen Hieronymus voluit legi, *fermentat*. Quidquid sit, sensus est :

Nescitis quòd sicut fermentum, quantumlibet modicum, totam farinæ massam, cui immiscetur, acore suo imbut : ita hoc unius hominis infandum scelus, à vobis cognitum et toleratum, totam vestram Ecclesiam potest inficere. Tum pravitate exempli ; malum enim unius exemplum multos plerumquè corrumpit. Tum imputatione : justum quippe est ut scelus ab omnibus cognitum, et ab omnibus toleratum, omnibus imputetur, et in omnibus puniatur.

Intellige, si ex conniventia toleretur, non ex prudentia : seu, ut ait

7. *Expurgate vetus fermentum*, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.

8. *Itaque epulemur*, non in fermento malitiæ et nequitiae: sed in azymis sinceritatis et veritatis.

Accuratè igitur et perfectè purgate vos ab hoc, et ab omni flagitioso (seu ab omni quod vos corrumpere potest), ut nova et pura massa sitis, sicut puri et sancti esse debetis; etenim Christus, Agnus noster paschalis, immolatus est.

Festum igitur agamus epulis de more solemnibus, non cum pane fermentato veteris hominis, neque cum pane fermentato actionum malarum et nequam; sed cum moribus puris et sanctitate vera.

D. Thomas, si peccanti consentiunt, saltem non corrigendo, dum possunt corrigere.

7. *Expurgate vetus fermentum*; id est, veteris hominis fermentum, seu quidquid vim habet corrumpendi mores. Omne vitium, ait D. Chrysostomus: hunc ergo flagitiosum et omnes alios intelligit, idem Chrys.

Expurgate; id est, accuratè et perfectè vos purgate ab omni flagitioso; seu promptè et sollicitè hunc et similes à vobis ejicite.

Ut sitis nova conspersio. Gr. nova massa, id est, nova et pura massa ex farina et aqua, quæ barbarè pasta dicitur, et quæ nullo fermento sit infecta, seu ut sitis puri, sancti.

Sicut estis azymi; id est, sicut estis, et secundùm vestram professionem debetis esse, sine ullo peccatorum fermento; puri et sancti. Panes azymi sunt panes sine fermento: homines azymi sunt homines sine peccati fermento, sine morum corruptione; homines qui sibi cavent ab omni morum corruptela.

Tales autem sunt et esse debent Christiani, per Baptismum ab omni peccato mundati et sanctificati, totà vitæ tempore, ab omni peccato debent esse puri.

Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus. Cœptam prosequitur allegoriam; quia ergo meminit azymorum, et in Paschate Judæi comederant azymos.

Hinc rationem reddens cur dixerit nos debere esse azymos, seu puros, subjungit: Etenim Christus, noster Agnus Paschalis, immolatus est.

Quasi diceret: Perenne celebramus Pascha; Christus Agnus Dei, nos-terque Paschalis Agnus, jam immolatus est, et in perpetuum immolatus.

Sicut ergo Judæi Pascha celebrantes abstinebant à fermento; ita nos, in quibus completæ sunt figuræ, continuum Pascha celebrantes, continuè debemus à delictorum fermento abstinere; semper debemus esse azymi, puri et sancti.

8. *Itaque epulemur*; Gr. et Syr. festum agamus. Noster Interpres dixit *epulemur*, quia in signum lætitiæ, epulis solemnibus festum agebatur: à festo, dicitur *festin*.

Itaque epulemur; id est, festum agamus epulis de more solemnibus; explicat de quibus epulis loquatur.

Non in fermento veteri; id est, non in pane fermentato veteris hominis seu veteris vitæ peccatis infecto.

Neque in fermento malitiæ et nequitiae, id est, neque in pane fermentato actionum malarum et nequam, id est, actionibus malis et nequam;

Sed in azymis sinceritatis, id est, moribus puris, seu omnem horrentes

Scripti vobis in epistola, ut cum fornicariis non conversemini.

9. Scripti vobis in epistola :
Ne commisceamini fornicariis.

Id autem intelligi volo, non de Paganis scortatoribus, aut oppressoribus, aut rap-

10. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut

impuritatem, et veritatis, id est, sanctitate verâ; omnem fugientes simulationem et hypocrisim : permansit in metaphora, et ostendit quidnam fermentum, quid azymum vocaverit. Theodoret.

Pro majori suprâ dictorum intelligentiâ, notandum quòd Pascha sumitur aliquando pro festo Paschali; aliquando pro Agno, seu victima Paschali; aliquando pro epulo Paschali, seu comestione Agni Paschalis.

Ilic autem sumitur pro Agno Paschali, sed mysticè intellecto. Explico. Agnus Paschalis, sive ille, cujus sanguine suis postibus illito, Israelitis liberati sunt ab Angelo Ægyptiorum primogenita percutiente, de quo Exodi 12. n. 3, etc., sive ille, quem quotannis immolabant Judæi in tanti beneficii memoriam, de quo ibid. n. 27.

Ille, inquam, Agnus Paschalis figura fuit innocentis Christi, qui dicitur Agnus Dei, qui venit in mundum pro nobis immolari, et nos per suum sanguinem ab æterna morte liberare.

Sicut Agni Paschalis sanguine postibus illito, Judæi liberati sunt ab Angelo devastatore : sic per Christi sanguinem cordibus nostris aspersum, per fidem et per sacramenta, ab æterna morte liberamur.

Agnus quotannis in Pascha immolandus, debebat esse sine macula : Christus fuit semper sine peccato, semper purus et innocens.

Agnus ille Paschalis debebat die 14. lunæ immolari : Christus hæc ipsâ die fuit mactatus.

Paulus ergo à sensu allegorico argumentans, ait : Pascha nostrum, Christus, verus Agnus Paschalis, veraque paschalis victima, immolatus est, nos morte suâ liberavit ab Angelo devastante et à diabolicæ servitutis jugo, etc.

Ergo sicut Judæi, ubi figuræ Agnus erat immolatus, abstinebant à fermento : sic et nos, immolato Christo, vero Dei Agno et nostro; à peccato abstineamus, puri et sancti simus; epulemur spiritualiter in azymis sinceritatis et veritatis.

Et quia semel, sed pro semper immolatus est Christus : perenne celebremus Pascha; tota nostra vita sit nobis unus et continuus Paschæ dies, quo spiritualiter Christo, Agno Dei, pro nobis immolato, vescamur, fide, spe, charitate, morum puritate et innocentia.

Et hæc est mens divi Pauli.

Quòd si Christianus omnis, oh memoriam Passionis Christi, debet esse purus, sanctus, innocens, à peccatoribus segregatus; quantò magis sacerdos Christianus, ob epulum Paschale, sanctissimam Eucharistiam, Agnum Dei, mysticè immolatum, quem quotidie comedit, debet esse sanctus, purus, innocens, à peccatoribus segregatus! ejus vita continuum est Pascha, sit ergo spiritu purus et sanctus, laus Dei perpetua, continuum justitiæ sacrificium.

9. Scripti vobis in epistola.

in hac. n. 2 et 7. hujus cap. inquit Patres Græci; in alia præcedenti, quæ deperdita est, aiunt D. Thomas et alii. Vide Estium.

Ne cum fornicariis communionem habeatis.

10. Non utique cum fornicariis...

rapacibus, aut idolis serviens; alioquin debueratis de hoc mundo exiisse.

11. Nunc autem scripsi vobis non commisceri; si is qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum ejusmodi nec cibum sumere.

12. Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare? Nonne de iis qui intus sunt, vos judicatis?

13. Nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malum ex vobis ipsis.

toribus, aut idolorum cultoribus; alioquin cogere mini etiam ex hoc mundo exire; quia talibus est plenus.

Sed quod scripsi vobis, ne commisceamini, intelligo de Christianis, ita ut si quis Christianus sit scortator, aut oppressor, aut idolorum cultor, aut conviciator, aut ebriosus, aut raptor, cum talibus ne cibum quidem sumatis.

Quid enim ad me attinet judicare de iis qui sunt extra Ecclesiam? nonne vos de iis, qui intra vestram sunt Ecclesiam, judicatis?

Cæterum eos qui sunt extra Ecclesiam, Deus judicabit. Quod ad vos attinet, hunc incestuosum de cætu vestro projicite.

Explicat de quibus loquatur, scilicet non de Gentilibus, quos vitare vix possetis; quia mundus plenus est hujusmodi hominibus.

11. Nunc autem scripsi vobis.

Sed quod scripsi, intelligi volo de Christianis: ita ut si quis Christianus sit fornicator, aut, etc., cum hujusmodi publicis peccatis vitare colluctum et consuetudinem devitate.

Eheu tempora nostra! hæc vitia non sunt jam apud Christianos minus communia, quam olim apud Paganos; talibus modò plenus est mundus: quò fugiet, qui voluerit maledicos, aut impios vitare?

12. Quid enim mihi de iis qui foris sunt, judicare?

Quasi diceret: Non ad me pertinet de Gentilibus judicare. Qui Christi non est, nec fuit, nec ad Ecclesiam, nec ad Ecclesiæ ministros pertinet.

Nonne vos de iis, qui sunt intra vestram Ecclesiam, judicatis, et debetis, si scandala fecerint, pœnis punitis?

13. Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Non Ecclesia: eos ergo Dei judicio relinquit.

Quod ad vos spectat, auferte fornicarium à vobis.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 5. ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc 5. capite duo præcipuè ad praxim notanda:

PRIMUM. — Quòd non de nostris tantum peccatis, sed et de alienis, præsertim ubi publica sunt et scandalosa, dolere et lugere debemus; tanquam de morbo et peste publica, nos omnes comminante.

Hinc et pro aliorum peccatis orare, conteri, pœnitentiam agere debemus ne et nos inficiant. Vide n. 2 et 6.

SECUNDUM. — Quòd tota Christiani vita debet esse pura, sancta, à peccatis munda, quia pascha continuum:

Christus Agnus noster paschalis immolatus est.

Ergo sicut Judæi, ubi figuralis Agnus paschalis erat immolatus, abstinebant à fermento :

Sic et nos, Christo vero paschali Agno immolato, à peccati fermento debemus abstinere, puri et sancti vivere.

Quia ergo Christus semper immolatus; ideò et Christianus debet semper epulari in azymis sinceritatis et veritatis. Tota ejus vita pascha perenne, vita pura, vita sancta.

Quòd si hoc de omni et quolibet Christiano verum est; quantò magis d sacerdote, ob epulum paschale! Vide n. 8.

ANALYSIS CAPITIS SEXTI.

In hoc cap. de duobus agit : lites damnat, et impudicitiam insectatur.

Quod spectat ad lites; primò factum exponit, non sine indignatione : deinde damnat illud ex quacunque parte consideratum; ex parto Judicum, in primis versibus : ex parte litigantium, §. 6; ex parte litis ipsius, quæ peccatum est, §. 7; tum in læso, qui non tulit injuriam, tum in lædente qui fecit injuriam.

Ut hunc corrigat, et ad pœnitentiam adducat, monet injustos regnum Dei non hæredituros : hincque sumit occasionem alia multa enumerandi enormia peccata, à Dei regno excludentia, §. 9, 10, 11. Idque ideo facit, quia Corinthiorum multi tales aliquando fuerant.

§. 12. Duplici occurrit objectioni, quæ in suprâ dicta de litibus fieri potest. Denique §. 13, duas breviter affert rationes alias, ob quas Christiano non expedit litigare.

In eodem §. 13. Sensim sine sensu transit ad fornicationem, apud Paganos habitam pro re indifferenti : sed apud Christianos horrendum est sacrilegium; quia per eam membrum Christi sit membrum meretricis; templum Spiritûs Sancti polluitur; emptitius Dei servus Deum Dominum offendit per ea ipsa, quæ Domini sunt.

Denique concludit Deum à nobis et in corpore et in anima glorificandum.

CAPUT SEXTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

FIERINE potest ut quis Christianus, controversiam habens adversus alterum Christianum, audeat apud infideles Judices litigare, potius quàm apud aliquos è Christianis arbitros?

An ignoratis quòd sancti hunc mundum judicabunt? quòd si per vos mundus ipse judicandus est; an estis indigni, qui judicetis de minimis et frivolis negotiis?

1. **A**UDET aliquis vestrùm habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos.

2. An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? et si in vobis judicabitur mundus, indigni esis qui de minimis judicetis?

CAP. VI. 1. *Audet aliquis vestrùm....* Corinthios reprehendit, quòd apud Judices Paganos litigent, non sine magno Evangelii dedecore.

Ac primò factum exponit. *Audet aliquis...*

Exprobrantis, et ex indignatione mirantis locutio. Quasi diceret: Fierine potest ut quis Christianus, controversiam habens adversus alterum Christianum, audeat apud infideles Judices fratrem suum in jus vocare, potius quàm aliquem, aut aliquos è fratribus arbitros eligere, qui rem pacificè, et cum charitate componant?

Hæc reprehensio cadit in actorem, qui fratrem suum ad Ethnicorum tribunalia trahebat: nec enim qui vocabatur in jus, legitimum Judicem vitare poterat.

Apud iniquos. Ethnicus sunt iniqui; tum quia fide carent, quâ vivit justus; tum quia carent verâ religione, et consequenter Deo non reddunt quæ debent. Iniquos autem expressè vocat eos, ut insinuet quòd immeritò jus ab eis quæretur.

Quasi diceret: Iniqui sunt, quomodo jus reddent vobis? Deo non reddunt quæ debent; quomodo quæ sua sunt, hominibus reddent?

Qui in Deum iniquus est, et in homines erit iniquus.

Christiani è contrâ sancti sunt, quia veram fidem ac religionem habent, et quia per Baptismum sanctificati sunt: hinc æqui in Deum et in homines. Hinc præstat infirmum et minòs eruditum Christianum habere judicem, quàm apud infidelem eruditissimum litigare: justus justitiam reddit.

2. *An nescitis quoniam sancti.....* Factum n. 1. expositum damnat, quia divinæ fidelium auctoritati derogat.

An nescitis quoniam. Christiani, Christi membra, cum Christo capite suo, mundum universum judicabunt?

Sancti mundum judicabunt, approbando sententiam Judicis. Apostoli, eisque similes, Christi assessores, sententiam proferent; non ore, sed spiritu, ait et explicat D. Thomas.

Et si in vobis... Id est, si per vos mundus ipse et homines mundani quoad æterna sunt aliquando judicandi: quomodo horum hominum judicia quæritis? quasi vosmetipsos indignos arbitremini, qui de minimis, caducis et frivolis negotiis judicetis: qualia sunt ea ob quæ litigatis.

Mundi judices cùm sitis, cur à mundo judicari mavultis, quàm à fratribus vestris, ad concordiam charitativè reduci?

3. Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis secularia!

4. Secularia igitur judicia si habueritis: contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum.

An ignoratis quod ipsos angelos (scilicet apostatas) judicabimus? quanto magis digni estis, qui de temporalibus judicetis!

Si ergo de rebus hujus vitæ controversias habentis, eos, qui in Ecclesia sunt infirmi, constituite in Judices (potius quam ad Gentiles recurratis).

3. *Nescitis quoniam angelos...* Crescit oratio; quasi diceret: Parum est vos hominum iniquorum Judices esse cum Christo: *angelos ipsos judicabimus*: bonos quidem laudis et approbationis judicio: malos verò damnationis et exprobrationis iudicio.

Una est Ecclesia Christi, ex angelis et hominibus confata; unum est omnium caput, unus Juxta Christum Dominus: angelos ergo judicabit et homines.

In hoc Christi iudicio augebitur sanctorum angelorum accidentale præmium, ex præmio sanctorum hominum quos illuminarunt. Malorum autem angelorum augebitur pœna, ex pœna hominum per eos seductorum, ait D. Thomas. Illic addi potest quod multo magis augebitur eorum pœna, ex gloria sanctorum hominum, à quibus ipsi victi sunt; et qui tunc de ipsis triumphabunt, quasi victores de victis.

Omnes ergo sancti iudicium Christi de sanctis angelis laudabunt et glorificabunt: at præterea dæmonum victores, eis tanquam victis, villibus, à Deo contemptis, et in æternum projectis, insultabunt, et exprobrabunt quod homines, fragili carne vestiti, steterint in veritate, cadentibus angelis.

Illic igitur tuam, ô Christiane, dignitatem agnosce: mundi, dæmonumque Juxta futurus es: cum ergo tanta sit in cœlis auctoritas tua, ne viles cas in terris.

Mundi Juxta, ne mundo subiciaris; ne mundanis inhies, mundo ne inhæreas, de mundanis ne litiges, mundanorum hominum opiniones et iudicia ne quæras.

Dæmonum Juxta, dæmoni ne obtemperes unquam; dæmones constanter vince, quibus in lavaero renuntiasti; ut aliquando, toto spectante mundo, victos traducas palam, et triumphes illos in Christo. Ex Coloss. 2. n. 15.

Quanto magis secularia. Gr. *Βεβαιὰ* res hujus vitæ, res ad victum, vestitum, etc., pertinentes, id est, quanto magis digni estis, qui de temporalibus, scilicet de pecuniis, de agris, etc., judicetis!

Cum mundum et angelos ipsos sitis judicaturi quoad æterna, quam indignum est vos apud Paganos de rebus caducis litigare et judicari!

4. *Secularia igitur judicia...*

Ex suprâ dicta Christianorum auctoritate iudiciaria concludit quod infirmus Christianus sit rebus secularibus judicandis superior et nimis idoneus.

Si ergo de rebus hujus vitæ controversias aliquas habeatis, *contemptibiles*. Gr. nihili factos, id est, abjectos, contemptos: eos qui in Ecclesia infirmi sunt et minimi æstimantur, *constituite* in Judices. Gr. *καθίστε* sedere faciatis; scilicet ut iudicent tanquam arbitri, potius quam ad Gentiles Judices recurratis.

Hujus vitæ bona, Christiani contentionem non merentur, cujus sollicitudo continua debet esse de æternis. Porro unum est necessarium.

Quod si tamen aliqua inter Christianos oriatur controversia, præstat arbitros ab eis eligi, quam apud Judices litigari.

Id ad erubescētiā vestram dico vobis. Adeone nemo est inter vos sapiens et eruditus, qui possit fratrem suum iudicare?

Sed Christianus in Christianum litigat, et hoc apud Iudices infideles!

Jam quidem procul dubio delinquitis in hoc, quod inter vos forenses disceptationes habetis: quare non potius illatam susti-

5. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum?

6. Sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud Infideles.

7. Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare

Præstat arbitros minùs eruditos, sed sanctiores et æquiores eligi; quàm ad Iudices cruditiore, sed minùs æquos recurrere.

5. *Ad verecundiam vestram dico...* monet quod hoc dicat, non stabiliscens, quasi velit tales de facto Iudices, contemptos et imperitos eligi; sed ut vos, ô Corinthii, pudore suffundam, eo quod ad Gentiles recurratis, quasi non sint apud vos sapientes et periti, qui litigia vestra possint componere.

Sic non est inter vos sapiens, id est, adeone nemo est inter vos sapiens et eruditus, qui possit fratrem suum iudicare?

Gr. οὐδὲ εἷς ne unus quidem.

6. *Sed frater cum fratre.....* id est, Christianus in Christianum, membrum Christi in aliud Christi membrum. Ecce malum ex parte litigantium.

Et hoc apud infideles. Ecce aliud malum, ex parte Iudicum, ad quos, non sine Ecclesiæ contemptu et scandalo, recurritur.

Postquam factum initio expositum damnavit ex parte Iudicum, damnat et ex parte litigantium; illud in seipso tandem damnaturus.

Sed quid diceret Paulus, si filios in parentes, etc., si Monachos in Abbatē, etc., si Sacerdotes in Episcopos cerneret litigantes, et hoc apud Laicos et Seculares?

7. *Jam quidem omnino delictum est.....* Litē ipsam in se consideratam damnat quasi delictum. Gr. ἡττημα, diminutio, defectus, minoratio, à verbo ἡττωμαι, succumbo, cedo, vineor, frangor.

Itaque ἡττημα significat hic quamdam animi impotentiam et imbecillitatem, quā Corinthii iræ vel lucri cupiditati succumbentes, inter se litigabant.

Gr. jam quidem igitur omnino minoratio in vobis est. Syr. jam itaque vosmetipsi culpæ obnoxii estis, etc. audaciam superiùs vocavit ad infideles Iudices recursum; hic delictum vocat ipsummet Corinthiorum litigare.

Mens sancti Pauli circa lites.

Jam quidem omnino delictum est..... Non dico, quod Iudices Ethnicos adeatis; sed hoc ipsum quod iudicia, seu lites habeatis.

Et quia pars læsa poterat dicere: Injuriam sum affectus, hanc ejus excusationem rejicit dicens: *Quare non magis injuriam accipitis?*...

Sic itaque item ipsam Corinthiorum damnat, ut et litis et litigantis excusationem non admittat.

Ita D. Paulum explicuit et intellexit D. Augustinus in Enchirid. cap. 78.

Ita D. Thomas: ad delictum vobis imputatur, quod post conversionem vestram, iudicia habetis inter vos, inter quos scilicet debet esse pax, etc.

non magis injuriam accipitis? netis injuriam? quare non potius illatum quare non magis fraudem patimini? damnum patimini?

8. Sed vos injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. Sed è contrà vos ipsi injuriam et damnum infertis, et hoc vel fratribus vestris.

9. An nescitis, quia iniqui. An ignoratis quòd Injusti regnum Dei

Ita ante omnes D. Chrysostomus, qui quadruplum hic crimen agnovit: Primum nescire injuriam ferre: secundum injuriam facere; una pars enim alteri facit injuriam; tertium ad iniquos recurrere: quantum in fratrem litigare; sicque fraternam charitatem cum scandalo lacerare.

Sed, inquires, peccatumne est Christiano litigare? seu in judicio sua repetere?

Respondet D. Thomas, post Glossam: 1º perfectis, quibus nihil est proprium, peccatum est, si quid in judicio repetunt, quasi proprium: licet tamen eis in judicio repetere ea quæ sunt communia; hoc enim, inquit, est opus charitatis defendere, vel recuperare res pauperum.

2º Omnibus peccatum est ob tria, 1º ob causam ex qua quis judicium habet, si ex cupiditate et avaritia; 2º ob modum judicii, si cum contentione et detrimento pacis judicium prosequatur; 3º ob perversitatem judicii, si injustè et fraudulenter in judicio procedat; 4º ob scandalum.

3º Ex charitate licet sua in judicio repetere, si alie in judicio procedatur, ut nihil fiat contra justitiam, contra charitatem.

Quod quia factu difficillimum; plerumquè enim lites, non ex charitate, sed ex inordinato rerum temporalium amore, suscipiuntur; plerumquè ex litibus nascuntur plurima contra charitatem peccata; sinistra suspiciones, odia, obrectationes, vindictæ, etc., plurima contra justitiam, fraudes, doli, falsitates, calumniæ.

Adde temporis jacturam, mentis distractionem, salutis ob temporalia negligentiam, Dei oblivionem.

Hinc concludi debet quòd his quidem non sit in se quid malum; sed infinita propemodum mala secum trahit; ita ut sit inexhaustus malorum et criminum incantis abyssus.

Itaque Christianus obediat Christo dicenti Matth. 5. 40: *Ei, qui vult tecum in judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium.* Et Luc.: *Ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere.... Et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.*

Hæc præcepta Domini, ait D. Thomas, non sunt semper observanda in executione operæ, sed semper sunt habenda in præparatione animi; ut scilicet simus parati hoc facere, vel sustinere, potius quàm aliquid agere contra charitatem fraternam.

Quare non magis injuriam accipitis... hoc Apostolus parti læsæ dicit. Duabus enim ex causis nascuntur lites: vel quia personæ læditur; vel quia damnum aliquod in temporalibus inferitur.

Quare non potius injurias personæ illatas, et damna in temporalibus facta patienter sustinetis, quàm ut judicio contra inferentem, vel injuriam, vel damnum contendatis?

Si crimen est injuriam non ferre; quantò majus injuriam facere, ait D. Chrys.

8. Sed vos injuriam facitis.... hoc parti lædenti dicit; sed vos ipsi et injuriam et damnum infertis, et hoc fratribus, quod crimen augeat.

non hæreditabunt? ne erraveritis : neque scortatores, neque cultores idolorum, neque adulteri,

Neque qui turpia patiuntur, neque qui turpia agunt, neque qui clam rapiunt aliena, neque qui fraude, neque qui per vim rapiunt apertè, neque ebriosi, neque maledici, regnum Dei hæreditate possidebunt.

Et quidem tales quidam ex vobis fue-

regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,

10. Neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.

11. Et hæc quidam fuistis :

9. *An nescitis quia iniqui.* Gr. injusti; id est, qui injustitiam aut injuriam faciunt, *regnum Dei hæreditate non possidebunt?*

Nota ex D. Paulo delictorum discrimen; delicti quidem non patientem injurias accusavit, sed de eo non dicit quod de facientibus injuriam hic assermat. *Regnum Dei non possidebunt.*

Nolite errare, præfatio Paulo solita in rebus majoris momenti, quas vult observari et retineri.

Neque fornicarii..... multa gravia enumerat peccata à Dei regno excludentia : neque scortatores, neque cultores idolorum, neque adulteri.

10. *Neque molles*, qui turpia patiuntur, ait Theophyl. scorta mascula, seu catamilli, ait Menochius, et alii. Plerique tamen per *molles*, intelligunt sul ipsius corruptores, per voluntariam pollutionem.

Neque masculorum concubitores : sodomitæ, qui turpia et infanda agunt : *neque fures* : qui clam rapiunt aliena : *neque avari*, qui fraude et dolo proximum suum circumveniunt : *neque rapaces*, qui per vim rapiunt apertè : *neque ebriosi, neque maledici.* Minora peccata hic cum majoribus conjungit; quia non de supplicio nunc agitur; sed de regni amissione, è regno autem pariter excidunt : ait Theophyl.

Regnum Dei possidebunt. Gr. hæreditabunt. Syr. hæreditate non possidebunt.

Hæreditas filiorum est, non spuriorum : hæreditas ergo Dei, ad Dei filios, Deo similes, sanctos, justos, castos, omnibus ex charitate benefacientes, attinet; non ad injustos, impudicos, malos, et nequam, Deo in omnibus absimiles et oppositos.

Hinc in Scripturis tam sæpe monemur, ut Deo similes simus. *Sancti estote, quia sanctus sum*, etc. *Estote perfecti sicut et Pater vester cælestis*, etc. *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi*, etc.

Nostra cum Deo in moribus temporalis similitudo pariet æternam nostram cum Deo in gloria similitudinem. Similitudo per gratiam producit similitudinem in gloria : gratia semen gloriæ.

Omnia Dei præcepta ad hanc temporalem, in moribus similitudinem tendunt, seu ut simus sancti, justi, casti, etc. sicut Deus sanctus, justus, etc. est; ut scilicet in æternum Deo similes simus in gloria, illius regni hæredes, beatitudinis socii, gloriæ consortes. *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus.* Erimus omne quod est, fruemur omni bono, quod est et quo fruitur ipse. O beatam hæreditatem! ô terque, quaterque felicem omnium boni fruitionem! Vide corollarium pietatis.

11. *Et hæc quidem.....* id est, et quidam ex vobis tales quidem fuerunt.

sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri.

12. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt : omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate.

runt : sed abluti estis, et sanctificati estis, et justificati estis, Christi Domini redemptoris nostri merito, et Spiritus Sancti beneficio.

Omnia legibus non prohibita, mihi et vobis licent quidem ; sed non omnia quæ licent, expediunt : quasi diceret (esto illes liceant, non tamen expediunt. Esto etiam liceat coram Ethnicis litigare), non expedit, ne sub eorum redigamini servitute.

Sed abluti estis : scilicet, his peccatorum sordibus per lavacrum regenerationis, et per penitentiae lacrymas : et non abluti tantum, *sed sanctificati estis* ; id est, veram adepti estis animæ sanctitatem, per Internam Dei gratiam vobis infusam.

Sed justificati estis, id est, per eandem gratiam, veram estis justitiam consequuti.

In nomine Domini nostri Jesu Christi, id est, Christi merito redemptionis nostri : Ipse enim est causa meritoria nostræ justificationis ; et Spiritus Sancti beneficio : ipse enim est nostræ sanctificationis auctor.

Gratias ergo æternas Domino nostro Jesu Christo, qui nos lavit in sanguine suo ; peccatorumque nostrorum purgationem fecit in eodem sanguine.

Gratias æternas Deo, qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum.... in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo : in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitias gratiæ ejus.

12. Omnia mihi licent.... occurrit objectioni duplici, quam contra superioris dicta, Corinthii facere poterant.

1^a Contra n. 7. poterant objicere : Nonne licet sua in judicio repetere ? cur ergo dicit : Jam quidem omnino dictum est in vobis, etc.

2^a Contra verum primum objicere poterant : Nonne sua repetere licet, coram legitimis judicibus, quanquam Ethnicis ? cur ergo nos accusas audaciæ, etc. *audet aliquis vestrum*.... Huc utrique objectioni occurrens respondet : Primæ quidem, fatendo quod liceat, seu nullâ lege sit prohibitum : sed non expedit, inquit, *omnia mihi licent*, id est, *omnia*, legibus non prohibita, *mihi*, et vobis *licent* quidem : *sed non expediunt omnia* quæ licent.

Quasi diceret : Non invehor in lites, quasi per se malæ sint, aut legibus prohibita : sed quia non expediunt, ut huc usque probavi.

Secundæ objectioni respondet, eadem verba repetens : *omnia mihi licent*, quasi diceret : Licet coram ethnicis etiam judicibus sua repetere : hoc nullâ quidem lege prohibetur.

Sed statim ut ab hoc faciendo avertat, novam, specialem et præcipuam rationem affert, ob quam non expedit.

Sed ego sub nullius redigar potestate ; quasi diceret : Esto, liceat ; non expedit tamen vobis, ne sub iniquorum judicum potestate redigamini ; fortè, non sine fidei vestræ periculo : etenim timendum ne vos avertant ab ea, ob temporalia.

Sed quare D. Paulus hæc ita vagè, concisè, obscurè, et sub suo nomine dixit ?

Fortè, ne clariùs loquens, potestates et magistratus læderet, videreturque

Adde quòd esca, res villis, ventri sedando destinata; et venter, pars ignobilis, cibis coquendis destinatus.

Adde quòd Deus utraque destruet, sen eorum usum brevi abolebit: non expedit ergo propter hæc villa, et brevi desitura, litigare.

Porrò corpus non sic fornicationi destinatum est, sed Domino consecratum, (cujus est membrum) et Dominus corpori datus est caput (et hoc in æternum).

13. Esca ventri, et venter escis:

Deus autem et hunc et has destruet.

Corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori:

eorum jurisdictioni obtreclare; et ne, si hæc ejus epistola ad eorum notitiam perveniret, Evangelio noceret.

Quidquid sit, constans est Apostoli doctrina: *Subditi estote omni humanæ creaturæ, sive Regi... sive Ducibus... sive Magistratibus...* coram eis vocati, comparete; interrogati, respondete: sed si qua sit inter vos de secularibus controversia, infimum Christianum elige in arbitrum, potius quàm ad ethnicos judices recurratis, ob multas jam alias rationes; sed præsertim ne sub eorum servitute redigamini, cum magno vestræ salutis periculo.

13. *Esca ventri, et venter escis*, duas alias rationes paucissimis verbis affert, ob quas litigare prorsus non expedit.

Primam desumit ex vilitate rerum ob quas litigatur. *Esca*, res villis, *ventri* sedando destinata; *et venter*, pars ignobilis, *escis* coquendis destinatus; quasi diceret: Vobis Christianis, ad Dei regnum hæreditate possidendum vocatis, non expedit inter vos lites habere; propter res, quæ ad escas et ad ventrem ferè tendunt omnes.

Secundam desumit à brevitate durationis illarum.

Deus autem et hunc et has destruet. Deus utraque et ventrem et escas destruet; id est, eorum usum abolebit: usus enim edendi cessabit in morte; post resurrectionem erimus sicut Angeli Dei; non comedentes, sicut nec nubes.

Hæc dicuntur, ut harum rerum contemptus ingeratur; quasi diceret: Hæc in se villa, et brevi desitura speralte, aliis relinquit; vos verò filii Dei, æterna, divina, æstimate, curate, prosequimini totâ mentis sollicitudine et toto cordis affectu.

Deus cordis mei! ô Deus totius cordis mei! totum cor meum ad te trahet; totum cor meum ad te sursum leva; nullaque pars ejus à te diffluens trahatur in terram, inhæreat terræ!

Corpus autem non fornicationi... Gr. at corpus, etc. Syr. porrò corpus non fornicationi, etc. cum puncto præcedente; ita ut incipiat phrasis, porrò, etc.

Cap. 5. de enormi impudiciâ egit, et quæ talis erat, *qualis nec inter Gentes...*

Hic de simplici fornicatione, et quidem inter Gentes valde frequenti; et ab ipsis etiam Philosophis habita pro indifferenti.

No igitur Corinthii, à Gentilibus Philosophis seducti, putarent idem de fornicatione, ac de litibus esse, scilicet, licere quidem, sed non expedit; inter utrumque discrimen ostendit Apostolus, dicens:

Corpus autem non fornicationi, scilicet destinatum est, sicut venter escis coquendis; quasi diceret: Non ideo formatum est corpus nostrum, ut fornicationi vacet; sed ut famuletur Domino. *Sed Domino et Dominus corpori*; id est,

14. Deus verò et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam.

Deus enim qui Dominum suscitavit, et nos per suam omnipotentiam suscitabit, ut in æternum Christo, capiti nostro, uniamur.

15. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra metreticis? Absit.

Si nescitis, sanè scire debetis, corpora vestra esse Christi Domini membra: ergone tollens membra quæ Christi sunt, tradam ea meretrici? Absit hoc sacrilegium.

Corpus nostrum Domini est, ut membrum ejus; et Dominus nostri corporis est, ut caput illius: nostrum ergo corpus Domino capiti nostro, castè et sanctè debet famulari, non verò fornicationi vacare.

Illic primam rationem nota avertentem à fornicatione: Domini est corpus nostrum, et Dominus est nostri corporis; membrum sumus Christi Domini; Christus autem Dominus corporis nostri caput est: hæc relatio capitis ad membrum, et membri ad caput, infert castitatis obligationem.

Sicut Christus datus est caput corpori nostro, ut illud sanctificet et regat: sic corpus nostrum datum est Christo, ut illi castis et sanctis moribus deserviat.

14. *Deus verò et Dominum suscitavit, et nos...* ne putarent etiam hanc relationem temporalem esse, et brevi desituram, scilicet in morte, sicut tunc desinet relatio ventris ad escas, et escarum ad ventrem, de qua versu præcedente.

Affirmat æternam fore hanc nostri cum Domino relationem; quia sicut Deus Christum Dominum crucifixum et mortuum suscitavit à mortuis: sic et nos ad vitam æternam per suam omnipotentiam suscitabit, ut in æternum illi, tanquam capiti nostro, uniamur.

Christo itaque, in æternum nostro capiti et Domino, dignè, id est, sanctè et castè serviendum: omnis impudicitia Christiano fugienda, horrenda, nec nominetur in nobis.

15. *Nescitis quoniam corpora vestra.* Clariùs explicat suprà dictam relationem, et intimam Christi Domini, capitis Ecclesiæ, unionem cum corporibus nostris; ut Christianum omnem pressius urgeat ad fornicationem cum horrore fugiendam; utpote, quæ Christo Domino, capiti nostro, sacrilegam inferat injuriam.

Si nescitis, sane scire debetis, corpora vestra esse Christi Domini membra. Sic Deus ipsum dedit caput Ecclesiæ, ut sit et singulorum fidelium caput: Ecclesia mysticum Christi corpus est; singuli Christiani, Christi membra, tum animà, tum corpore; quia Christus integram nostram assumpsit naturam, et spiritualem et corpoream.

Licet enim Christus Dominus sit caput nostrum, præcipuè ratione animæ, qui fidem, gratiam, vitam spiritualem et divinam inspirat; secundariò tamen nostrum etiam caput est respectu nostrorum corporum, quæ sunt animæ nostræ instrumenta, eisque largitur vim et facultatem, quâ faciliùs animæ imperanti pareant.

Ad hoc attende, ô Christiane! Christus caput tuum est: tu Christi, capitis Ecclesiæ, membrum: de te, in Baptismo et per Baptismum, tam verè dicere potest Christus: hoc est corpus meum mysticum, scilicet et adoptivum; quàm in Eucharistia, hoc est, corpus meum, naturale, per transubstantiationem.

Illud tamen committit fornicator Christianus, quia adhærens meretrici, fit unum cum ea corpus, juxta illud quod Scriptura dicit Genes. 2. erunt duo per carnalem unionem, una caro.

Qui autem Deo charitate conjungitur, fit unus cum eo spiritus.

Sacrilegam ergo horrete et fugite fornicationem.

Omne aliud peccatum, quod ordinariè

16. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur : erant enim, inquit, duo in carne una.

17. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.

18. Fugite fornicationem.

Omne peccatum, quodcun-

Hæc concepta et seriò attentà veritate, concipio et horro fornicationis et omnis impuritatis sacrilegam enormitatem.

Tollens ergo membra Christi, faciam..... ergone tollam membra, quæ Christi sunt, ut ea meretrici tradam?

Absit, inquis; hoc sacrilegium horres; reverà tamen fit per fornicationem, ut probant sequentia.

16. *An nescitis quoniam qui adhæret meretrici...* Gr. qui agglutinatur meretrici, fit unum corpus cum ea? *Erunt enim, inquit Scriptura, Gen. 2. 21. duo in carne una*, id est, duo, per corporum unionem sunt una caro.

Quod non minùs physicè verum est de meretrice, quàm de conjuge; licèt enim actus externi conjugum et fornicantium valde differant in genere moris; conjugum enim actus sunt virtutis, justitiæ et temperantiæ; actus autem fornicantium, sunt actus libidinis et vitii: non differunt tamen secundum speciem naturæ, ut ait hic D. Thomas.

17. *Qui autem adhæret*. Gr. agglutinatur Domino, id est, qui casto corpore et animo adhæret Domino, unus cum eo fit spiritus, unus scilicet, consensu et gratiâ.

NOTANDUM AD MORES. — Paucis verbis possunt hi tres ultimi versus in formam redigi.

Horrendum prorsus sacrilegium est Christi Domini membra in infamis meretricis membra commutare; hoc tamen facis, ô Christiane, quisquis sis, qui fornicaris; quia Christi membrum cum sis per Baptismum, sis per fornicationem membrum et corpus meretricis: juxta illud Genes. 2. 21. *erunt duo una caro, unumque corpus.*

Hoc sacrilegium horres: horre ergo, et cum horrore fugito fornicationem, per quam membra Christi fiunt membra meretricis, et filii Dei sunt filii diaboli.

Hoc sacrilegium fugere non contentus, dilige Deum, adhære Deo; per charitatem agglutinare Deo, sis unus cum Deo spiritus, omnium Dei bonorum particeps et consors.

Ad hanc cum Deo unionem invitat Apostolus; quasi diceret: Sursum corda, ô filii Dei! Patrem vestrum diligite; ipsi casto amore adhærete, ut unus sitis cum eo spiritus.

18. *Fugite fornicationem.* Cætera vitia pugnando vineuntur; sola libido fugiendo vinetur; fugiendo scilicet, occasiones, aspectus, colloquia, consortia.

Omne peccatum quodcunque fecerit... aliud affert argumentum impuritatis fugiendæ, ductum à contumelia quam fornicator infert corpori suo; ut quem injuria Christo capiti nostro illata non moveat, moveat saltem contumelia proprio corpori suo illata.

Omne aliud peccatum, quod ordinariè committunt homines, extra ipso-

que fecerit homo, extra corpus est :

Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

committunt homines, extra ipsorum corpus est, (non peccanti in corpus suum) :

Fornicator autem in proprium corpus suum peccat, quod ex Christiano et Divino facit meretricium et bestiale.

19. An nescitis quoniam

An ignoratis corpora vestra esse templum

rum corpus est; id est, non peccant ordinariè in suum corpus, non illud maculant et dehonestant.

Qui autem fornicatur, in corpus..... specialem hic indicat fornicationis nialitiam : In hoc nimirum quòd totum hominem immergit in cloacam. Audi D. Chrysostomum.

Quoniam dici non poterat nihil esse pejus fornicatore, aliter id amplificavit, dicens : In fornicatione totum corpus fit sceleratum et execrandum : tanquam enim incidens in lebetem immunditiæ, sordibusque et inquinamento tinctum, sic poluitur.

Fornicator peccat in corpus suum, illud corrumpendo et inquinando præter usum rationis, ait D. Thomas.

Vel, ut idem Doctor Angelicus ait ex D. Augustino, quia anima fornicatoris totaliter carnal in illo actu subicitur; ita ut nihil aliud possit ibi cogitare, fiatque sicut equus et mulus, totus caro.

Cæteras omitto aliorum interpretationes, quas videre est apud Estium, Cornelium, etc.

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM. — Sed ex earum varietate adverto, quòd interpretes semper laborarint in assignanda speciali ratione, ob quam fornicans peccet in corpus suum.

OEcumenius ex Patribus Græcis supra decem enumerat interpretationes : Patres Latini addiderunt et suas.

Præterea adverto quòd allatæ rationes, vel in actum conjugalem possunt retorqueri; vel ad animam spectant potius quàm ad corpus : hinc textum legi et relegi. Legenti et relegenti subiit in mentem, quòd tamen scribo non affirmans, sed dubitans, et aliquando, si Deo placet, reflexurus. Scilicet :

Vel hunc versum 18. esse præcedentium conclusionem et sequelam; quasi diceret : Horrete et fugite ergo fornicationem, per quam fornicator membra Christi commutans in meretricis membra, peccat et in corpus suum : etenim Christianum erat, seu Christi erat, et consequenter sanctum, purum, nobile, et quodam modo divinum; ex Christiano autem, ex sancto, nobili et divino, facit illud meretricium, vile, sordidum, bestiale.

Vel esse versus 19 quasi antecedens, ita ut versus 19. sit hujus asserti probatio, seu ideo fornicatorem peccare in corpus suum, quia cum per Baptismum Spiritus Sancti templum factum sit, polluit illud per fornicationis immunditiam.

Huic conjecturæ favet quòd hisdem verbis Apostolus fornicationis enormitatem exaggeret per relationem corporum nostrorum ad Spiritum Sanctum, quibus antiè per relationem ad Jesum Christum : An nescitis quoniam membra vestra.

19. An nescitis quoniam membra vestra.

Alterum argumentum fugiendæ fornicationis, cum per Baptismum facti simus templum Spiritus Sancti, fornicatio est sacrilega atque impia templi profanatio.

Totus homo templum Dei est; mens hominis; quasi adytum templi; animæ facultates, basilica; corpus verò, quasi porticus.

Spiritus Sancti, qui habitat in vobis, et quem accepistis à Deo ?

membra vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, et non estis vestri ?

Denique scire debetis quòd vestri juris non estis: etenim empti estis pretio magno, sanguinis Jesu Christi; itaque glorificate, et portate Deum in corpore vestro.

20. Empti enim estis pretio magno; glorificate, et portate Deum in corpore vestro.

Illic, ut ait Tertullianus lib. de cultu fem. 2. hujus templi ædificata et antistita pudicitia est.

Quem habetis à Deo.

Auctorem tanti muneris recenset, ut Ingratitudinem exaggeret; quasi diceret: Injurius et ingratus est in Spiritum Sanctum, qui per gratiam habitat in vobis, et in Deum ipsum, qui Spiritum Sanctum misit in vos.

Totam itaque sanctissimam Trinitatem specialiter offendit Christianus fornicator: Filium, ejus est membrum; Spiritum Sanctum, ejus est templum; Patrem, qui Spiritum Sanctum nobis dedit, et per Filium nos redemit.

Et non estis vestri. Id est, vestri juris.

Ultimum argumentum ductum à sacrilego furto quod fornicator committit.

20. *Empti enim estis...* scilicet pretio inestimabili, sanguinis Jesu Christi, Filii Dei.

Servus emptitius maximam domino facit injuriam, si illum, per hoc ipsum quod ejus est, offendat.

Caveat ergo ne corpore, quod Domini est, Dominum offendatis; sed contrò,

Glorificate et portate...

Gr. in corpore vestro et in spiritu vestro, quæ sunt Dei. Syr. idem.

Portate Deum in corpore, templo quod inhabitat.

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM. — Nemo miretur quòd Apostolus ad Corinthios scribens, tam acriter in fornicationem invehat: Corinthus civitas erat Veneri dicata, in qua scortationum et turpitudinum erat non tantum ænnis licentia, sed et honor.

Cothys, dæmon, apud Corinthios colitur, præses effeminatorum et impudicorum, ait Suidas verbo *cothys*.

Fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quàm mille habuerit sacrorum famulas meretrices, quas Deæ, viri, mulieresque dedicarunt, ait Strabo lib. 9. et Herodotus in Clio.

Insuper mille quotidie selectissimæ ex tota Græcia et Asia puellæ omnibus adventantibus prostitutebantur: quod illæ honori et pietati ducebant, putantes se hoc modo felix sibi matrimonium capere.

Vide Cornelium à Lapide in fine 6. cap. et in cap. 11. n. 3. Tyrinum in fine 6. cap. Fromondum in præfatione.

Hinc non minoribus indigebant argumentis, quibus à fornicatione arcerentur.

Corinthiari, idem ac scortari, lascivire, genio et libidini indulgere.

Hinc: *Non cuitis homini contingit adire Corinthum*, quia res magnum ab amasiliis suis exigebant.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 6. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Nota Divi Pauli mentem circa lites, octo primis versibus expressam, ut omnem, quantum poteris, litem vites. Vide etiam dicta n. 13.

SECUNDO. — Nota quod n. 10. dictum est de hæreditate Dei possidenda à Dei filiis, Deoque similibus, justis et sanctis; non autem à spuris, filiis nequam, et Deo dissimilibus.

Hincque stude Deo similis esse, sanctus, justus, peccatum horrens, omne bonum cogitans, amans, faciens.

Omnia Dei præcepta tendunt ad hanc nostram moralem cum Deo similitudinem efficiendam; seu ut Deo similes nos in moribus efficiant.

Malum prohibent, quod Deus ipsa sanctitas, horret. *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* Habac. c. 1. 13.

Bonum, sanctitatem, justitiam præcipiunt, quia Deus ipsa bonitas, ipsa justitia, ipsa sanctitas est.

Unumquodque Dei præceptum quædam divinæ sanctitatis est declaratio, quam imitemur, ut sancti simus, sicut et ipse sanctus est.

Ad hanc eandem similitudinem procurandam tendunt Dei promissa et minæ.

Æternam Deus minatur exheredationem, seu separationem et alienationem à se, summo et æterno bono, si fuerimus absimiles: *neque molles, neque fures, neque avari..... neque rapaces, neque ebriosi, hereditabunt regnum Dei.*

Æternam hæreditatem, regnum suum, suæque beatitudinis consortium nobis promittit, si sancti fuerimus, ipsique similes in moribus.

Hinc ergo divinæ similitudini totis viribus studeamus; malum horreamus; quasi à facie colubri fugiamus peccatum: virtutem, sanctitatem omnem amplectamur.

TERTIO. — Nota rationes quibus Apostolus in septem ultimis versibus Corinthios fideles avertit à fornicatione; et horrebis peccatum, Christiano, Christo, imò toti sanctissimæ Trinitati maximè injuriosum.

Christiano, quem ex sancto et divino facit sordidum et animale, et quasi bestialem.

Christo, cujus membra facit meretricia.

Deo, quem offendit per hoc ipsum quod Dei est.

ANALYSIS CAPITIS SEPTIMI.

VARIA resolvit dubia sibi à Corinthiis proposita circa conjugium, viduitatem et virginitatem.

Primum dubium. Num christiano homini, per Spiritum Sanctum renato, liceat usus matrimonii?

Respondet quòd melius quidem foret ab eo abstinere; propter vitandas tamen impuritates, conjugati cohabitare pergant, mutuum sibi debitum reddant; nec sese separent nisi ex consensu mutuo, ad tempus, et ut orationi ferventiùs vacent et puriùs: post quod tempus, idem familiaritatis commercium repetant; quod tamen Paulus indulget, non jubet: cupit enim, si fieri commodè posset, ut omnes sibi forent in continentia similes, §. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

Secundum dubium. An inuuptis et viduis expediat nubere?

Respondet satius esse ut cælibes maneant: quòd si tamen non se continent, nubant: melius est nubere quàm uri, §. 8, 9.

Tertium dubium. An liceat divortium? §. 10.

Respondet ex Christi Domini præcepto, Insolubile esse conjugium: conjugati igitur non discedant ab invicem, aut maneant cælibes, quoadusque reconcilientur, §. 10, 11.

Quartum dubium. Num etiã insolubile sit fidelis cum infideli conjugium?

Distinguit Apostolus; si infidelis pacificè cohabitare consentit cum fidei, non discedat fidelis: quia tunc spes est quòd convertatur infidelis, et quòd utriusque filii sanctificabuntur, §. 12, 13, 14.

Si verò infidelis prior dirimit conjugium, et non est pacificus; sinatur abire, et à tali conjugio libera maneat pars fidelis: hac in re tamen consulatur Deus, et unusquisque secundum gratiam sibi datam ambulet, §. 15, 16, 17.

A conjugiiis etiã disparibus non temerè solvendis, transit Apostolus ad alias conditiones etiã non faciliè mutandas: vult ergo, ut quantum religio sinit, fideles sint in suo statu stabiles, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24.

Quantum dubium circa virginitatem. Illam commendat, ac matrimonio præfert, multas ob rationes; sic tamen consulit, ut non præcipiat: bonum quippe conjugium; melior virginitas et cælibatus, à §. 25. usque in finem.

CAPUT SEPTIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. DE quibus autem scripsistis mihi; bonum est homini mulierem non tangere :

2. Propter fornicationem autem unusquisque suam

Quod spectat ad quæstiones, quas mihi per litteras vestras proposuistis; hoc meum habetote responsum.

Mellus quidem est homini uxorem suam non tangere; tamen propter vitandas im-

CAP. VII. 1. *De quibus autem scripsistis mihi...* Juxta Theodoretum hic inelipit tomus secundus, ubi ad varia Corinthiorum consulta respondet Apostolus.

Primò autem rogarant Corinthii circa matrimonii usum; an baptizatis liceat post Baptismum uti conjugio, ante Baptismum contracto? sive pseudoapostoli, ut sanctiores haberentur, Corinthios docuerint à re uxoria abstinendum esse, ut ait Ambrosius, et post ipsum S. Anselmus, alique recentiores multi: sive hoc aliqui Corinthiorum; pietatis studiosiores, excogitarint, ut orationi et pietati liberius vacarent. Sic volunt alii, Inter quos Estius.

Quidquid sit, juxta omnes antiquos hic non quæritur an baptizatis liceat uxorem ducere; de hoc enim n. 8: sed an illis liceat uti conjugali consuetudine, ut loquitur Theodoretus; seu an illis abstinendum esset à re uxoria, an non, ut ait D. Athanasius; et ita explicant D. Chrysostomus, Theophylactus, Hieronymus adversus Jovinianum l. 1. citatus à Gagnæo, Cornelio, etc.

Huic autem quæstioni respondet Apostolus continentiam quidem laudans, fornicationem verò vituperans, conjugalem autem continentiam concedens, ait Theodoretus.

Sensus itaque est quod spectat ad quæstiones, quas mihi per vestras litteras proposuistis, hoc meum habetote responsum.

Primum dubium, seu prima quæstio.

AN CHRISTIANO LICEAT USUS CONJUGII? — At, quia primò rogastis num Christiano, homini quippe cœlesti, et per Spiritum Sanctum renato, liceat usus matrimonii;

Respondeo bonum. Gr. pulchrum; id est, egregium et laudabile, seu melius et laudabilius esse quidem uxorem suam non tangere, id est, non cognoscere, seu ab illius amplexu abstinere, et nullum conjugii actum exercere. Syr. ad mulierem non accedere; abstinere ab uxore, ait Erasmus.

Hoc enim angelicum est, et summè optandum, homineque cœlesti et renato maximè dignum.

In uno sexu; alterum intellige, ait Divus Chrysostomus.

2. *Propter fornicationem.....* Gr. fornicationes, quod omnia impuritatis genera includit.

Fornicationum tamen et allarum impuritatum vitandarum gratiâ, unusquisque vestrum uxorem quam duxit, habeat. Syr. teneat. Æthiop. habitet cum uxore sua; id est, habere pergat, eaque utatur.

Idem de uxore intellige, quandoquidem una est natura, ait Theodoretus.

puritates, unusquisque habitet cum uxore sua, et unaquæque uxor cum viro suo.

Mutuum sibi debitum reddant; vir uxori, et uxor viro.

Quia sibi mutuò sua corpora sic dederunt, ut nec mulier sui corporis potestatem habeat, sed vir; nec vir sui corporis jus habeat, sed uxor.

Nec itaque fraudetis vos invicem, nisi fortè cùm ambo consensistis ad tempus,

uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat.

3. Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro.

4. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

5. Nolite fraudare invicem, nisi fortè ex consensu ad tem-

Conjugalem continentiam concedit Apostolus, non præcipit, ut ipsemet explicat n. 6.

Multò minùs hic conjugium præcipit omnibus, etiam sacerdotibus et monachis, ut perversè inferunt hæretici ex voce distributiva unusquisque.....

Primò, quia de contrahendo conjugio hic non agitur, sed n. 8.

Secundò, etsi ageretur de conjugio, illud Apostolus non præciperet, aliàs sibi ipsi contradiceret, dicenti n. 7: *Volo omnes homines esse sicut meipsum.* n. 8: *Non nuptis dico: Bonum est illis si sic permaneant*, n. 38: *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; qui non jungit, meliùs facit.*

Adde quòd etsi conjugium præciperet, capacibus, et non impeditis hominibus illud præciperet: non autem voto obstrictis, et conjugii incapacibus.

Sed quid mirum, si tam perversè ratiocinentur hæretici, quos impuritas excecavit.

Adeo verum est hæreticum vix fuisse, qui non fuerit impudicus.

3. *Uxori vir debitum.* Gr. debitam benevolentiam. Sy. dilectionem.

Duplex vitanda fornicatio, propria et aliena.

Ad utramque vitandam, maritus uxori, et uxor marito debitum amoris et honoris reddat officium.

Debitum conjugale ad utrumque conjugem æqualiter pertinet.

4. *Mulier sui corporis potestatem.* Gr. jus, etc. Affertur ratio cur mutuum sit debitum, et utrique parti æquale; quia scilicet, sua sibi corpora mutuò dederunt: hinc neuter plenam sui corporis potestatem habet; neuter sui juris est in officio conjugali: sed alteri obstrictus.

Quia paria sunt jura; paria sunt et debita: hinc nec possunt sibi mutuò corpus denegare, nec alteri tradere.

5. *Nolite fraudare invicem...* Defraudare hic est continere, altero invito, ait Theophylactus.

Nec itaque hoc debitum vobis denegetis, nisi ex consensu, et ad tempus, et ut orationi, Gr. orationi et jejûnio vacetis. Pœnitentia et oratio comites. Jejuniûm disponit ad orationem: oratio sanctificat jejuniûm. Pœnitentia et jejuniûm quasi corpus; oratio quasi anima; utrumque simul, quasi totum sanctitatis, Deo gratum efficit.

Non dixit simpliciter ut oretis, sed ut orationi vacetis, puriùs, ferventiùs et magis assiduè: sub orationis nomine intelligit et sacrificiûm et Eucharistiæ perceptionem, quæ sunt orationes præcipuæ; et quæ majorem postulant et puritatem et recollectionem.

pus, ut vacetis orationi : et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

6. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.

7. Volo enim omnes vos esse sicut meipsum : sed unusquisque proprium donum habet ex Deo : alius quidem sic, alius verò sic.

8. Dico autem non nuptis

ut purius orationi vacetis ; post quod , rursum ad idem commercium revertimini : ne Satanae occasionem præbeat is vos ad incontinentiam tentandi, et ex infirmitate vestra tentationi succumbatis.

Hoc autem dico tanquam infirmis , indulgendo , non præcipiendo.

Vellem enim vos omnes esse sicut meipsum in continentia ; sed unusquisque à Deo donum proprium habet ; alius quidem tale donum ; alius verò tale diversum.

Non nuptis autem et viduis , dico quod

Hinc Ecclesia conjugalis continentiam suadet diebus Deo specialiter saceris, mysteriorum celebrationi et per Eucharistiam participationi dedicatis ; similiter et temporibus orationi et penitentiae destinatis.

Sic tamen suadet ut non præcipiat : hæc enim continentia debet ex consensu mutuo fieri.

Et iterum revertimini in idipsum. Syr. ad idem negotium. Æthiop. vers. et iterum estote simul. Reverà ἐν τῷ αὐτῷ, significat in unum, seu in eundem locum vel thorum. Igitur sensus est : quo solemnitatis et orationis expleto tempore, solitum familiaritatis commercium repetite. Ne si diutius maneatis thoro separati, Satanas ex hac diuturnitate sumat occasionem vos tentandi ; et vos, ob incontinentiam ad quam proclives estis, tentationi succumbatis.

Corinthii, ut notat Baronius An. tom. 1. erant genio suo salacissimi et præ cæteris Græci veneris studio deditissimi. Vide dicta in fine cap. 6.

6. Hoc autem dico.... hoc, scilicet, revertimini, non præcipio, sed permitto : non jubeo, sed indulgeo. Syr. hoc autem dico tanquam infirmis, non ex præcepto.

7. Volo enim omnes vos... Gr. omnes homines. Syr. siquidem ego velim omnes homines esse mei instar in puritate. (Qualis fuerit Paulus, indicat n. 8.)

Volo, opto, vellem, optârlin : si posset ; votum et non præceptum : optarim omnes vos esse sicut meipsum in continentia, ait D. Chrysostomus.

Virgo erat Paulus, ait Oëumenius. Vide apud Estium multas Sanctorum Patrum citationes pro D. Pauli cælibatu.

Sed unusquisque proprium donum... ad conjugatorum solatium, Dei donum appellat etiam matrimonium. Alia quippe Dei dona sunt majora, alia minora. Castitas autem conjugalis, licet donum sit virginitate minus, Dei tamen donum est.

8. Dico autem non nuptis et viduis... Secundum dubium ; seu secunda quæstio.

AN CHRISTIANO EXPEDIAT NUBERE ? — Quæsierant Corinthii circa nondum nuptos et viduas, num expediat nubere ?

Dico non nuptis unquam, seu qui matrimonii jugum nondum acceperunt ; et viduis, id est, illis qui acceperunt quidem, sed morte disjuncti fuerunt. Theodoretus.

illis bonum est, si sic innupti maneant, sicut et ego sum innuptus.

Quod si tamen non se continent, matrimonio jungantur: satius enim est uxorem ducere, quam fornicari.

Conjugatis ego, non à meipso, sed auctoritate Christi Domini præcipio, ut ab invicem non separentur, facto scilicet quod thorum divortio:

Quod si verò ob aliquam causam sepa-

et viduis: Bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego.

9. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quam uri.

10. Iis autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem à viro non discedere:

11. Quod si discesserit, ma-

Bonum est illis. Syr. satius est, seu expedit ut cælibes maneant, sine matrimonio, sicut et ego cælibes sum. Idem Theodoretus.

Tantum abest ut Apostolus conjugum præcipiat, sicut in n. 2. dicunt hæretici; quinimò dehortatur ab illo, omnesque innuptos ad sui exemplum in cælibatu imitandum hortatur. D. Ambr. et D. Anselmus hic asserunt D. Paulum nunquam fuisse uxoratum; si enim uxorem duxit qui hoc dixit sicut et ego, ergo omnes homines uxoratos esse voluit, nullamque virginem esse; sibi que ipsi contradiceret. D. Ansel. ex D. Ambrosio, seu, ut voluit alii, ex Hilario Diacono.

9. *Quod si non se continent, nubant*, id est, matrimonio jungantur. Hoc intellige sicut omnes intellexerunt Sancti Patres, apud Estium citati, scilicet de iis quibus nubendi potestas est, non verò de obstrictis continentiae voto.

Hi enim ad sanctiora incontinentiae suae remedia debent confugere, ait Estius, ad jejunium, orationem, vigilas, pias meditationes, lectiones sacras, perpetuam occupationem; ad fugam otii, periculosorum colloquiorum, aspectuum, etc.

Melius est enim nubere quam uri. Gr. igniri. Æthiop. versio, quam fornicari; eodem modo D. Hieronymus ab Estio citatus.

Sicut uritur ab igne, non qui calorem sentit, sed qui ab igne læditur et realiter aduritur: ita à libidine uritur, non qui sensit eam, sed qui consentit illi; qui ab eâ vincitur, et victus succumbit tentationi: hoc est propriè igniri, *πυρρύνεσθαι*.

Tentatio itaque non est ustio, sed solus tentationi consensus: quinimò tentatio, si vincatur, coronæ materia est.

Sanè si non coronatur nisi victor; si nulla sine certamine victoria; tentari, contra tentationem certare, eamque vincere, ad coronam necessarium est.

10. *Iis autem qui matrimonio...* Tertium dubium, seu tertia quæstio.

AN INTER CHRISTIANOS LICEAT DIVORTIUM? — Circa matrimonii insolubilitatem consultum erat à Corinthiis. D. Paulus respiciens ad præceptum Domini de uxore non dimittenda, ait:

Conjugatis præcipio, non ego, sed Dominus; id est, ego non à meipso, sed ex Christi Domini auctoritate et voluntate nobis traditione nota, jubeo ut ab invicem non separentur; facto scilicet quod thorum divortio. Nec uxor à marito discedat, nec maritus uxorem dimittat. Intellige clausulam à Christo Domino additam, nisi ob fornicationem. Quæ clausula ad utrumque sexum æqualiter spectat. Hoc Domini præceptum de matrimonii insolubilitate, nunc quidem scriptum est Matth. 5. 32. et 19. 9. Marci 10. 9. Lucæ 16. 18. Tunc autem solâ traditione, ac memoriâ notum erat.

11. *Quod si discesserit...* quod si ob fornicationem, aut aliam ob causam

nere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.

12. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.

rentur, maneat cælibes, aut reconcilientur.

Quod spectat ad alios, scilicet disparis fidei conjugatos, Christus Dominus de talibus nihil præcepit; hinc ego Domini Spiritu motus dico: Si quis Christianus uxorem habeat idololatridam, et hæc cum illo habitare consentit, non dimittat eam.

uxor separata fuerit à viro suo, aut maneat cælebs, aut cum viro suo reconcilietur.

Idem intellige de viro; paria etenim utrinque jura. Eligant, aut jure conjugii non uti, aut reconciliari.

Christus Dominus hic, sicut alibi, fecit et docuit. Ecclesiam enim sponsam suam, in suo sanguine lotam, sibi copulavit in æternum. Nec Ecclesiam dimittit Christus unquam; nec Christum Ecclesia deseret. Hocque facto docet et præcepto conjugatos insolubiliter uniri.

Sacramentum hoc, matrimonii, magnum est, ait Apostolus: Ego autem dico in Christo et in Ecclesia... Sacram Christi cum Ecclesia unionis insolubilis honorarium signum est matrimonium; et in hoc sacramentum est.

Conjuges igitur suâ insolubili unione, suo amore sincero, et complacentiâ mutuâ, hanc imitentur et fideliter exhibeant Christi unionem cum Ecclesia sponsa sua. Caveant ne sint signa mendacia, fallacia; et ne Christi et Ecclesiæ sint opprobria. De his fusè Ephes. cap. 5. in fine.

12. Nam cæteris ego dico, non Dominus... hæc verba multi ad præcedentia in n. 8. referunt, voluntque hunc esse sensum: Conjugatis præcipit Dominus, non ego, etc.

Cæteris autem; scilicet non nuptis, ego consulo, Dominus non præcipit, ut innupti permaneant. Fromondus ait quòd Catharinus primus hæc verba sic intellexit contra omnes veteres.

Sed cum nihil ad hoc cogat, puto naturalius, si ad sequentia referantur: Ita ut per cæteros intelligantur conjugati disparis fidei. Ita intellexit D. Aug. apud Fromondum. Ita D. Anselmus: quasi diceret: De conjugatis fidelibus hactenus egi, ut n. 5. satis indicavi, dicens, *ut vacetis orationi*: jam cæteris loquor his nimirum qui sunt disparis fidei, seu quorum unus Christianus est, alter paganus.

Tunc, ad Apostolorum prædicationem, quotidie contingebat ut unus conjugatorum crederet in Christum, fierique Christianus; alter verò in infidelitate sua remaneret. Hinc ergo difficultas oriebatur, num Christianus ab infideli deberet discedere; an verò cum illo permanere. Et probabile est quòd hanc difficultatem Corinthii per litteras suas Apostolo proposuerint.

Quantum ergo dubium, seu quarta quæstio.

NUM FIDELIS CUM INFIDELI CONJUGIUM SIT INDISSOLUBILE? — Nota quòd difficultas sit de matrimonio ante fidei susceptionem contracto: nec enim fideli licuit cum infideli contrahere; sed ut in fine capituli dicit ipse Paulus, *tantum in Domino*, id est, fideli et pio, ut explicat Theodor. Hinc D. Chrys. et post eum Theod. Theoph. notant quòd non dicit Apostolus: si quis vult accipere infidelem; sed *si quis habet infidelem*.

Nota et quòd cultûs disparitas nondum irritabat matrimonium: hoc enim non à D. Paulo, sed ab Ecclesia fuit institutum.

Dubium resoluturus Apostolus, quasi præfatur dicens: *Nam cæteris ego*

Et si qua mulier Christiana virum habet idololatram, qui cum ea pacificè habitare voluerit, non dimittat eum.

Jam enim vir infidelis quasi sanctificatus est per mulierem fidelem. Spes est sanctificationis. Et mulier infidelis quasi sanctificata est per virum fidelem. Spes est quòd ad fidem convertatur, si simul cohabitent. Secus verò filii vestri illegitimi habebuntur, et in idolorum cultu educabuntur: nunc autem et legitimi et pie educati, et spes est quòd fiant sancti, id est, Christiani.

13. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum:

14. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem; et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti sunt.

dico... Id est, de talibus conjugis Christus nihil dixit, nihil præcepit: sed ego Apostolica auctoritate fretus et Domini Spiritu motus *dico*:

Si quis Christianus uxorem habet idololatridam, et hæc cum illo habitare consentit, non illam dimittat.

13. *Et si qua mulier...* utrique sexui paria dat monita; quia par utriusque conditio, et par utriusque conjunctio.

14. *Sanctificatus est enim vir infidelis...* Duas superioris assertionis, seu resolutionis offert rationes.

Primam ex parte conjugum duetam, quasi diceret: Tantùm abest ut in allegato casu sit pro Christiano aliquod fidelis periculum; quinimo magna spes est sanctificationis pro pagano.

Sanctificatus est enim... non dixit, sanctus est, sed sanctificatur, D. Chrys.; id est, præparatur ad sanctitatem; disponitur ad fidem, quæ radix est sanctitatis.

Etenim paganus ille enim uxore sua Christiana benevolè et pacificè vivendo, eique sua Christianæ religionis exercitia permittendo, sibi ipsi viam sternit ad sanctitatem; magna spes est quòd per uxorem suam brevi convertatur ad fidem et sanctificetur. Candidatus est timoris, ait Tertull. candidatus est fidei, ait D. Hier. Sancta et fidelis domus virum sanctificat infidelem; jam candidus est fidei, quem filiorum et nepotum credens turba circumdat, D. Hier. ad Lætam.

Multis exemplis confirmata fuit hæc veritas, quæ apud P. Cornel. videre licet.

Et sanctificata est mulier... similiter et uxor ad sanctitatem præparatur per jugem conversationem cum viro fidei; cùm enim animis consentiant, spes est quòd nec fide, nec religione dissentiant.

Hæc explicatio valde naturalis est, atque adeo litteralis: sed omittendam non puto D. Joan. Chrysostomi et aliorum ejus sequacium, opinionem, qui hanc sanctificationem explicant de usu matrimonii. Serupulosè timebant Corinthii, ne fidei pollueretur per contactum infidelis, seu, ut ante ipsam dixit Tertullianus à Grotio citatus, verebantur ne non liceret eis matrimonio suo uti, qui in carnem sanctam credidissent.

Paulus ut hunc metum eximeret, ait: sanctificatum esse usum matrimonii propter pietatem fidelis, seu partis Christianæ; tanta est copia tuæ munditiæ!

Alioquin filii vestri... secundam ex parte liberorum ductam.

Alioquin, id est, si separaremini ab invicem, Filii vestri essent immundi.

15. Quòd si infidelis discedit, discedat : non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi : in pace autem vocavit nos Deus.

16. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies?

17. Nisi unicuique sicut di-

Si verò Paganus prior discedit, et conjugium dirimit, sinatur abire; in tali enim casu non obligatur pars Christiana; libera manet à tali conjugio.

Ad pacem vocavit nos Deus, Christi religio non cogit nos ad servitutem, quâ pax nostra turbetur.

Ais, fortè, spes est conversionis. Res est valdè incerta. Undo enim scis, etc. Itaque sine abire, et tuâ utere libertate.

Verumtamen unusquisque (hoc in nego-

Hocque duobus modis : 1° quia illegitimi haberentur et ex illegitimo matrimonio nati ;

2° Quia profani fierent et idololatræ; quia in idolorum cultu educarentur.

Nunc autem sancti sunt, id est, et legitimi, et plè educati : hincque magna spes est quòd fient sancti, id est, Christiani.

Sunt quasi designati sanitati, et per hoc etiam saluti, ait Tertullianus lib. de anima, cap. 39.

Hinc ergo nullum Calvinò patrociniū dicenti, fideliū filios nasci sanctos, et Baptismo non indigere. Etenim hic Apostolus non agit de interna animæ sanetitate, aut parentum, aut filiorum; sed de imperfecta, inchoata, seu de præparatione ad sanetitatem.

Parentum quidem infidelium, per sanetam conversationem cum parte fideli : filiorum verò, per sanetam educationem, seu, ut ait Tertull. de anima, per Institutionis disciplinam. Hinc enim et Apostolus ex sanctificatore altero sexu sanctos procreari, ait, tam ex seminis prærogativa, quàm ex institutionis disciplina. Tertull.

15. Quòd si infidelis discedit, id est, quòd si pars pagana sive vir, sive mulier, discedat, et prior conjugium dirimat, sinatur abire; et à tali conjugio libera maneat pars Christiana, ita ut alias nuptias possit contrahere.

Non enim servituti... Christiana etenim religio non cogit nos ad servitutem, quâ pax nostra turbetur : in tali ergo casu non obligatur fidelis, ut vel cælebs maneat; aut ad priora connubia redeat : ut dixi suprâ de fidelibus conjugatis loquens.

In pace autem vocavit... ad pacem nos vocavit Deus. Ergo si te perturbat paganus; seu quia prior discedit, conjugiumque dirimat; seu, ut ait D. Chrys. quia pugnat, bellumque movet : si jubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis, melius est discedere, melius est divellatur matrimonium, quàm pietas. D. Chrysostomus.

Major Dei causa est quàm matrimonii; nec debetur reverentia conjugii, ei qui horret auctorem conjugii : nec oportet litigare cum eo qui discedit : quia odio Dei discedit, ac per hoc nec dignus habendus est. Ambros. in Paulum. Contumelia Creatoris solvit jus matrimonii. Idem.

16. Unde enim scis mulier... Occurrit rationi quæ posset in contrarium afferri : nimirum, spes est quòd convertatur, et respondet quòd res sit valde incerta. Unde enim scis, etc.

Itaque sine abire, et tu discede, tuque utere libertate.

17. Nisi unicuique sicut divisit... Syr. sed unusquisque ut sibi partitus est Deus, et unusquisque ut eum vocavit Dominus, ita ambulet. Æthiop. et

tiō) secundū gratiam sibi datam, ambulet, et in statu, in quo erat, eū ad fidem vocatus est, stabilis permaneat. Ita doceo in omnibus Ecclesiis.

Aliquis ad fidem vocatus est; eū jam esset circumcisis, ne eū attrahi faciat: alius Gentilis in præputio fidem suscepit, non curet de circumcissione.

Nullius momenti sunt ad salutem circumcisio, aut præputium; sed fidelis observatio mandatorum Dei maximum ad eam momentum habet.

Unusquisque in eo vitæ genere, ordine,

visit Dominus; unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut in omnibus Ecclesiis doceo.

18. Circumcisis aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcitur.

19. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est: sed observatio mandatorum Dei.

20. Unusquisque in qua

Arab. verumtamen unusquisque sicut, etc. Itaque nisi positum pro *sed*, et ita etiam Theophylact. Sensus ergo est:

Sed hoc in negotio, unusquisque secundū gratiam à Deo sibi datam ambulet; et in statu in quo erat, eū vocatus est ad fidem, stabilis permaneat.

Illis verbis indicat Apostolus fidem non teneri sub præcepto ad dimittendum paganism, etiam discedentem; sed posse retineri, et cum eo habitare, si sit spes eum Christo iustificandi.

Præceptum quidem est non discedendi ab infideli pacifice cohabitare volente, sed non est præceptum repudiandi volentem discedere, nisi fortè sit propriæ subversionis periculum.

Hac in re Deus consulendus est, et secundū ejus voluntatem et gratiam unusquisque debet agere: sed nihil agendum temerè.

Hominis conditionem fides, seu Baptisma non mutat.

Ita doceo in omnibus Ecclesiis, et meritò, ne Christiana Religio Rempublicam perturbare videretur.

18. *Circumcisis aliquis vocatus est...* A conjugis, etiam disparibus non facillè mutandis, transit ad alias conditiones etiam non mutandas.

Sive fuerit alia quæstio à Corinthiis proposita, scilicet an servi per Baptismum fiant liberi? an Gentiles baptizati debeant circumcidi? sive Paulus, pro suo more, ab una re, ad aliam similem transeat ex occasione.

Quidquid sit, vult Apostolus fideles, quantū religio sinit, in suo statu stabiles esse.

Aliquis ad fidem vocatus est, eū jam à parentibus Judæis esset circumcisis:

Non adducat. Gr. ne attrahat, id est, ne eū medicamentis attrahi et extendi curet. Sicut quidam Judæi, de quibus, ex D. Epiphanio Gagnæus, Estius, Cornelius, Emmanuel Sa.

Alius ex Gentilibus natus, in præputio fidem suscepit, non curet de circumcissione.

19. *Circumcisio nihil est...* hæc quippe adlaphora sunt, non pertinent ad fidem, nulliusque momenti sunt ad salutem. Sed fidelis observatio mandatorum Dei, maximum momentum habet.

Non enim interest an quis circumcisis, an non: sed an sit fidelis servus Dei. Diligere Deum ex toto corde, et ex amore ejus observare mandata: hæc est vera religio, sine qua cætera nihil.

20. *Unusquisque in qua vocatione...* unusquisque in quocunque vitæ ge-

vocatione vocatus est, in ea et conditione maneat, in quo erat, cum vocatus est ad fidem.

21. *Servus vocatus es?* non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere.

22. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.

23. *Pretio empti estis*, nolite fieri servi hominum.

Si servus vocatus es? ne sit tibi molestum : imò si potes in libertatem vocari, elige potius ut servias :

Quid enim de servitute aut libertate curas, cum hæc apud Christum sint paria? qui enim servus vocatus est ad fidem, à Christo Domino liber factus est : et qui liber vocatus est, Christi Domini redemptoris nostri servus factus est.

Magno sanguinis Christi pretio redempti estis : ne ergo sitis passionum hominum servi, nec Deum offendatis unquam, ut hominibus placeatis.

nere, ordine et conditione maneat, in qua erat cum vocatus est. Intellige de statu honesto, licito, inculpato.

21. *Servus vocatus es...* Syr. si servus vocatus es, non sit tibi curæ, quin etiam, si potes in libertatem vocari, elige tibi ut servias. Arab. præstantius est ut servitute utaris. D. Chrys. magis servi. Theod. Perge servire. Theophyl. servito.

Volens ostendere quod non lædit servitus, sed etiam prodest, ait D. Chrysostom. qui refellit eos qui interpretantur : si potes liberari, liberare, quod D. Pauli scopo valde contrarium est, ait idem Chrysostomus.

Ex quo Filius Dei pro nobis exinanitus formam servi suscepit, servitus non est fugienda, quinimò propter Deum, libertati præferenda, ob maiorem humilitatem et patientiam exercendam.

22. *Qui enim in Domino vocatus est servus...* Paucissimis verbis ostendit in Christo æquales esse servos et liberos, quasi diceret : Quid enim de servitute, aut libertate curas? apud Christum hæc paria sunt : qui enim servus vocatus est, à Christo liberatus est : et qui liber et dominus vocatus est, Christi Domini et Redemptoris omnium servus factus est.

Libertus dicitur, qui ex servo factus est liber; tales autem sunt omnes Christiani, qui à servitute peccati et diaboli, in libertatem filiorum Dei sunt asserti.

Omnes tamen Christi sumus servi, omnium nostrum Dominus ac Redemptor est Christus.

Itaque, si servitus te conturbat, scito te libertum Christi, si libertas attollit, scias te servum Christi. Theophyl.

Conservi sumus omnes, liberi sumus omnes; in Christo itaque pares et servi et liberi.

23. *Pretio empti estis.* Omnes hie Christianos, sive ingenuos, sive liberos alloquitur. Magno sanguinis Christi pretio redempti estis et verè filiorum Dei libertate donati : Christum ergo supremum Dominum vestrum agnoscite.

Nolite fieri servi hominum... tanquam supremorum dominorum : ne ergo quisquam vestrum quid servile faciat in gratiam hominum : ne sitis servi passionum hominum : ne Deum offendatis, ut hominibus placeatis.

A Christo redempti, Christo servite, et propter Christum et juxta voluntatem Christi, temporalibus suis dominis obsequium et ministerium præstent quicumque sunt servi.

Unusquisque igitur Deo serviens, maneat in statu in quo erat, cum ad Christianismum vocatus est.

De virginitate servanda, nullum Christus dedit præceptum : hinc ego de ea vobis de tantummodo consilium ; illud autem do vobis, tanquam vir, qui gratiam à Domino consecutus sum, ut sim fidelis minister Dei, ejusque mentem fideliter exponam.

Itaque existimo et dico, bonum et melius hoc esse, scilicet virginem permanere ; ita dico, hoc, homini, id est, utrique sexui, bonum et optimum est, propter vitandam inexistentem in conjugio molestiam.

24. Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum.

25. De virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.

26. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.

Duobus providet, et Deo et dominis temporalibus : videlicet, ne sub Dei prætextu discedant à dominis, et rursum ne à Deo deficiant, dominis supra quam par est obsequendo. Theophyl.

24. Unusquisque in quo... Itaque dummodo Christi et Dei salvum sit obsequium, ne curate de statu ; sed quisque Deo serviens maneat in eo, in quo erat, cum Christianus factus est.

Fides omnem sanctificat statum ; non ergo de statu mutando cogitandum, sed de sanctificando.

25. De virginibus autem...

Quintum dubium seu quinta quaestio, à Corinthiis proposita.

AN VIRGINITAS A CHRISTIANO SERVANDA. — Hac de re, inquit, nullum Christus dedit præceptum, quod necessitatem imponat ; hinc nec ego quidquam jubeo ; sed do vobis tantummodo consilium ; et ne spernatis, quia consilium tantummodo.

Etenim illud do vobis tanquam vir, qui gratiam à Deo sum adeptus, ut sim fidelis Dei minister, et consequenter qui Dei mentem omnibus fideliter exponam.

Fidelis est minister omnem Dei voluntatem singulis et omnibus aperire ; non præcepta tantum declarare ; sed et consilia ; ut sciant et probeant fideles, quæ sit voluntas Dei, bona, beneplacens et perfecta.

26. Existimo ergo hoc bonum esse... Itaque existimo et dico, hoc, scilicet in perpetua virginitate permanere, bonum. Gr. pulchrum, eximium, præclarum, melius esse. Idque multas ob causas, ac,

Primo propter instantem, præsentem ; Gr. *ἔσθλα*, inexistentem, scilicet in conjugio molestiam, id est, propter vitandas urgentes et inevitabiles rei uxoris molestias.

Syr. propter necessitatem temporis, id est, propter angustias temporis, propter urgentem brevi morienti necessitatem.

Itaque ratio sic explicata convenit cum n. 29. ubi expressè dicitur : *Tempus breve est*. Quasi diceret : Adeo breve et angustum vitæ nostræ tempus, adeo coarctatum tempus nobis ad aternitatem promerendam concessum, ut nulla illius pars sit carni tribuenda ; sed totum animæ salutis impertendum.

Quoniam bonum est, non redditur hic ratio, sed fit repetitio : quasi

27. Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem.

28. Si autem acceperis uxorem, non peccasti: et si nupserit virgo, non peccavit: tribulationem autem carnis habebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco.

29. Hoc itaque dico, fratres, tempus breve est: reliquum est ut et qui habent

Itaque si sis alligatus uxori, ne divortium quæras: sed si liber es, consulo ut sic permaneas, nec quæras uxorem.

Hoc tamen sic consulo, velut melius, ut nolim arbitreris quòd malè feceris nubendo. Si acceperis uxorem, non peccasti, et si virgo nubat, non peccat: sed tales, contracto conjugio, multas secundùm carnem tribulationes habebunt; quibus ego vos, miseratione vestri ductus, optem eximi.

Hoc itaque, fratres, vobis omnibus dico, et ad hoc attentos vos velim, scilicet quòd tempus vitæ breve est: hinc flet, ut non

diceret: Bonum inquam et optimum est homini, id est, utrique sexui, sic esse et permanere virginem et sine conjugio.

27. *Alligatus es uxori...* Itaque, si quidem sis alligatus uxori et vinculum matrimonii contraxeris, ne divortium quæras, juxta præceptum Domini, de quo n. 10.

Sed si liber es, tuque dominus, consulo ut sic permaneas, nec quæras uxorem. Hoc enim melius et perfectius, ut jam dixi, et inferiùs dicam.

28. *Si autem acceperis.* Hoc tamen tibi sic consulo, tanquam melius, ut nolim arbitreris, quòd peccaveris, si meo consilio non adhareas. Si enim conjugem acceperis, non peccasti; et si virgo nubat, non propterea peccabit; sed tales, matrimonio contracto, multas, secundùm carnem, tribulationes et molestias habebunt.

Per tribulationem carnis, intellige, mille matrimonii incommoda, angores et curas, ait D. Athanasius: seu, ut ait D. Thomas, afflictiones pro procreandis necessariis sibi, et filiis suis et aliis.

Ego autem vobis parco. Id est, vestri misereor; seu, à quibus angustiis, ego vestri miseratione ductus, vos optàrim eximi; seu vobis parco, dum vos à talibus exemptos voio.

29. *Hoc itaque dico: Tempus breve est.* Secundò ob vitæ nostræ brevitatem, et hujus mundi rerum vanitatem. *Hæc itaque,* fratres, vobis omnibus nuptiis et innuptis habeo dicendum, et ad hoc vos attentos velim.

1º *Tempus breve est.* Gr. contractum, id est, breve et angustum est vitæ nostræ tempus; mors non tardat, sed quasi fur stat in insidiis.

2º *Præterit figura;* id est, facies, species, dispositio rerum hujus mundi transitoria est, et in continuo fluxu. Torrens rerum fluit, momentis transvolantibus cuncta rapiuntur. Aug.

Vel præterit, παρὶς, quòd significat etiam fallit, decipit, species, apparentia hujus mundi. Omnia igitur hujus mundi fluxa sunt et fallacia, transitoria et deceptoria.

Hæc si bene penetraveritis, 1º quòd instet mors, 2º quòd omnia hujus mundi sint fluxa, 3º quòd omnia fallacia.

Reliquum est, superest. Id est, hinc flet, ut non virgines tantummodo de nuptiis contrahendis non cogitent: sed ut et ipsi conjugati, qui nuptias jam contraxerunt, sint sicut innupti: vivant ut soliti et liberi.

Et qui flet..... ob tristitia scilicet et mala quæ illis acciderunt; sint quasi

virgines modò de nuptiis non eogitent, sed ut et ipsi conjugati sint sicut innupti;

Et qui ob adversa tristes sunt, tanquam non tristes, et qui ob prospera læti sunt, tanquam non læti; et qui acquirunt, fluntque divites, tanquam nihil habentes;

Et qui utuntur hujus mundi bonis, quasi non utantur: quia transitoria est facies hujus mundi; in quo, sicut in scenis comæis, in momento vertuntur omnia.

Vos autem à conjugio dehortans, et ad cælibatum exhortans, opto vos exemptos à

uxores, tanquam non habentes sint:

30. Et qui flent, tanquam non flentes: et qui gaudent, tanquam non gaudentes: et qui emunt, tanquam non possidentes:

31. Et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur: præterit enim figura hujus mundi.

32. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Qui sine

non flentes, et non multùm tristes; quia hæc mala brevia sunt et citò finitura. Nulla vos franget adversitas.

Et qui gaudent et læti sunt, ob prospera quæ his contigerunt, non multùm gaudeant; quia hujus mundi bona inania sunt et fallacia.

Nulla vos corrumpet, aut inflabit prosperitas.

Et qui emunt... seu aliquid acquirunt, fluntque divites, sint quasi nihil habeant, quia transitoria hæc bona, et ab eis statim evolutura.

31. Et qui utuntur... Et qui utuntur hujus mundi bonis, sint quasi non utantur. Gr. non abutentes.

Sine affectu et adhesionem utentur, cum moderatione propter necessitatem; scientes quòd in mundo, sicut in scenis comicis, in momento vertuntur omnia. Hoc significat: *præterit enim figura*. Mundi figuram dixit, non substantiam; quia omnia ejus bona solo terminantur aspectu; et apparentia tantummodo sunt, et nullo subsistunt fundamento. Divus Athanasius, umbra boni, et umbra momentanea boni.

Figura. Gr. *σχῆμα*. Facies, dispositio. Vide dicta n. 29. *παράγει*, præterit, vel etiam decipit. Vide ibidem.

Omnia mundi levia sunt et brevi avolutura; illudunt et seducunt.

Talia eùm sint hujus mundi bona, inania et fluxa, transitoria et fallacia; cùm insuper mors omnes citò sit adæquatura;

Ilinc Apostolus vult ab omnibus concludi, quòd omnes, sive nupti, sive innupti, sive tristes et infelices, sive læti et felices; sive divites, sive pauperes, in eadem cordis et animi debeant esse dispositione, nec esse quòd se distinguant ab invicem, unumque debere curare omnes, ut Deo vacent, æternaque bona comparent: hæc quippe vera, solida, æterna.

32. Volo autem vos sine sollicitudine esse. Apertè ostendit quis sit scopus virginitalis: qui enim virgo est, à supervacancis et inutilibus cogitationibus liberam habet animam; et futuram vitam, quantùm flect, imitatur. Theodoretus. Et hoc volunt sequentia.

Tertiam itaque rationem hic offert Apostolus, ob quam virginitas matrimonio sit præferenda, scilicet ob majorem facultatem Deum obsecrandi; quasi diceret:

Vos à conjugio dehortans, et ad cælibatum exhortans, opto vos liberos à rerum inanium, et brevè periturarum sollicitudine, ut Deo et rebus divinis vacetis liberius.

Qui sine uxore est... Gr. *cælebs* eurat quæ Domini, quomodo placeat Domino.

uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.

33. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est.

34. Et mulier innupta, et virgo, cogitat quæ Domini sunt: ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

35. Porro hoc ad utilitatem vestram dico: non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et

rerum periturarum sollicitudine, ut Deo vacetis liberius. Qui cælebs est, curat quæ Domini sunt, et quomodo placeat Deo; hoc agit præcipue.

Uxoratus autem sollicitus est de rebus hujus mundi, quomodo placeat uxori; sicque mento et curâ divisus est, atque distractus.

Et mulier innupta et virgo unicè cogitat et meditatur quæ Domini sunt; hocque unum curat, ut sancta sit et corpore et spiritu: nupta verò studet utilitati ac venustati, relique familiari promovendæ.

Cæterùm, virginitatem vobis commendans, ad vestram utilitatem aspicio; non autem laqueum libertati vestræ injicio, quasi velim continendi necessitatem vobis imponere; sed vos adhortor ad virginitatem,

Hoc unum agit, nihil aliud, aut vix aliud habet quod agat, nisi ut cogitet de Domino, illique placere student.

33. *Qui autem cum uxore est.....* Uxoratus autem sollicitus est de rebus hujus mundi, et quomodo placeat uxori. Cura uxoris et filiorum, cogitatio mundi est, ait Ambrosius.

Et divisus est. Christo enim servit ad salutem, mundo ob uxorem; sicque curis divisus est et distractus.

Aliter Græcus textus hodiernus et Syrus, et sanctus Chrysostomus cum suis: jungunt enim hoc verbum cum sequentibus, faciuntque sensum: divisæ sunt mulier et virgo; seu, ut ait Syrus, porro differentia est inter mulierem et virginem.

Sed D. Hieronymus asserit hanc lectionem non esse Apostolicæ veritatis.

34. *Et mulier innupta, et virgo...* Idem asserit de feminino sexu, aut cælibe, aut uxorato, quod prius dixit de masculino.

Mulier innupta, et maxime virgo, conjugii expers, unicè studet ut placeat Deo, hocque unum curat, ut sancta sit corpore et spiritu. *Quæ autem nupta est.....* cogitat de rebus mundi, et studet placere marito; comit se oculis ejus, eique mores suos accommodat, *sicque et divisa est*, dum Christo ad salutem placere studet, et mundo ob maritum.

Quàm periculosa est illa divisio, ubi Deo sæpè tribuitur pars minima; potior, mundo.

Quàm facilius est Deo totum cor tribuere, quàm justè illud inter Deum et uxorem, aut maritum dividere!

35. *Porro hoc ad utilitatem...*

Hoc itaque dico *ad utilitatem vestram*; id est, dum virginitatem vobis commendo; ad vestrum profectum spiritualem aspicio: non autem laqueum vobis injicere volo, necessitatem vobis imponens, quam Christus non imposuit.

Sed ad virginitatem vos adhortor, tanquam ad quid honestius et quod majorem vobis facultatem præbeat Dominum sine distractione obsecrandi.

Conjugati divisi sunt, et curis secularibus distracti, sicque minus piis

tanquam ad quid honestius, et quod majorem vobis præbeat facultatem Deo vacandi, et sine distractione Dominum obsecrandi.

Si quis autem putat se dedecoris aliquid pati, ex eo quòd virginem suam plùs quàm nubilem servet, et judicat quòd eam debeat elocare; agat prout voluerit: non peccat, si tradat eam nuptui.

quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.

36. Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quòd sit superadulta, et ita oportet fieri; quod vult faciat: non peccat, si nubat.

meditationibus et actionibus idonei: virgines verò conjugii perturbationibus liberi, facillùs, et absque distractione Deo vacant.

Gr. textus habet: sed ad decens et bene adhærens Domino indistractè. Id est, ad id quod honestum est (intellige honestius, nam et matrimonium honestum est); et ad id quod facit adhærere Domino sine distractione, seu quod majorem dat facilitatem Domino vacandi. Hoc significat, bene adhærens Domino, id est, facillè adhærens: indistractè, sine perturbatione, sine impedimento.

Nota quòd ubi Romana Biblia habent, Domino obsecrandi; Plantiniana et alia quædam habent, Dominum observandi; S. Gregorius Papa, Domino observendi: et hæ tres expositiones respondent Græcæ voci (bene adhærens:) Deo enim adhæremus per obsecrationem, per observationem, per servitutem.

Virginitas ergo, ex mente Divi Pauli, matrimonio mellior est, non tantùm ad vitandas curas et molestias temporales, ut voluit Lutherus; sed ut quis sanctorum evadat, Deoque et rebus divinis facillùs et perfectiùs vacet, ut sancti Patres docuere, libris hac de re pluribus conscriptis. D. Chrysostomus, Basillus, Athanasius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus.

Bene ergo Divus Thomas in n. 25 hujus capituli ait: in virginitate permanere, bonum est; honestum propter puritatem; delectabile propter libertatem; utile propter mercedem; quia ei debetur aureola et fructus centesimus, Luc. 8. Et cilians Divum Augustinum in Gloss. ait: Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimilantur; major tamen victoria virginum quàm angelorum: angeli enim sine carne vivunt; virgines autem in carne triumphant.

Vide apud Cornellum à Lapide in hunc n. 35. et in præcedenti 34. multa virginitatis encomia ex sanctis Patribus ducta, ubi et probat contra hæreticos, quòd virginitas sit virtus illustris, quâ Deus honoratur et colitur.

36. Si quis autem turpem... Gr. si quis autem indecens esse super virginem suam existimat, etc. Syr. si quis autem putat deridendam fore virginem suam, quòd præterierit tempus, nec dederit eam viro, etc. sensus ergo est:

Si quis putat se, virginemque suam aliquid dedecoris subire, ex eo quòd illam nubilem, et plusquàm nubilem, Gr. superætaneam, id est, supra ætatem nubilem, diutius servet et non eloeet.

Et ita oportet fieri. Et putat quòd debeat illam locare, idque congruum et convenientius esse; agat prout voluerit, non peccat, si det illam nuptui.

Per illud oportet, intellige necessitates, tum decentiæ, tum conscientiæ; decentiæ quidem, quia putat se et filiam suam despici, conscientiæ verò, quia ipse pater novit, seu ex corpore, seu ex animo puellæ, seu alia ex parte, quòd necesse sit illam viro tradere.

Parentum quippe, ut sapientiorum est omnia hæc in re prudenter consi-

37. Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc iudicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.

38. Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit.

39. Mulier alligata est legi quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est : cui vult nubat : tantum in Domino.

Qui verò firmum habens in animo propositum, cui aliunde proposito nihil obstat, sed plenam habet libertatem faciendi quod vult ; is, inquam, si maturo iudicio decrevit virginem suam in virginitatis statu servare, bene et melius facit.

Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit : et qui non jungit, melius facit.

Mulier vineta est lege conjugii, quandiu vivit ejus maritus : ubi verò mortuus est, libera est ; cui vult rursus nubat, dummodo nubat viro Christiano.

derare ; et hoc innuit Apostolus : non verò significat quòd possint pro suo arbitratu filiam nolentem dare nuptul.

37. Nam qui statuit... Gr. qui verò nullam habens necessitatem nec decentiæ, nec conscientiæ, de qua n. præcedenti, sed plenam habens libertatem faciendi quod voluerit (quia filia non obstat, sed parentum arbitrio se permisit) ;

Ille, inquam, qui talibus in circumstantiis firmum habet in animo propositum, et maturo decrevit iudicio virginem suam in virginitatis statu servare, bene et melius facit, quia dat filiæ suæ quod est optimum.

Paucis verbis multa complectitur, indicatque quòd hæc in re plè, prudenter, et libère sit agendum.

Primò, plè : consulendus enim Deus, ejusque voluntas quærenda. Secundò, prudenter : omnia consideranda. Tertio, libère : voluntas præsertim et propensio filiæ attendenda.

Pater qui talibus in circumstantiis filiam volentem Deo consecrat, quasi sacerdos, Deo gratum offert sacrificium : qui verò nolentem, et repugnantem, pro suo tantum arbitrio immolat, timeo ne filiæ suæ, et quoad corpus, et quoad animam, fiat tortor et carnifex.

38. Igitur et qui matrimonio jungi bene facit, quia matrimonium bonum, sanctum, à Deo institutum.

Qui non jungit, melius facit, quia virginitas matrimonio melior ac præstantior, ut ostensum est in superioribus. Virginitas est aurum ; ælibatus argentum ; conjugium est ærumentum. Vide apud Corneliolum à Lapide n. 36.

Laudem virginitatis vide apud Divum Thomam in commentario lect. 5. De virginibus autem, etc.

Mulier alligata est legi...

Ultimum dubium, seu sexta quæstio.

AN VIDUIS LICEAT ITERUM NUBERE ? — Mulier, quandiu vivit ejus maritus, vineta est per legem conjugii ; ita ut nec à viro suo discedere possit, nec alteri nubere.

Idem intellige de viro conjugato.

Insolubile ergo jugum matrimonii, solà morte solvendum.

Quòd si dormierit, liberata est à tali lege ; id est, libera est, et jus habet de se statuendi.

Beatior autem erit, si cælebs permanserit secundum consilium meum : arbitror autem quod Dei Spiritum habeam ; et ideo quod à Deo sit consilium meum.

40. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium ; puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam.

Cui vult nubat, tantum in Domino. Id est, dummodo viro fidei et Christiano.

Hinc inferitur, lege divinâ et apostolica, nuptias fidelium cum infidelibus esse prohibitas.

Exempla quarundam sanctarum mulierum in contrarium, excusantur vel ignorantia legis, vel interpretatione legis non obligantis in certis casibus, ait Estius.

40. *Beatior autem erit... si cælebs permanserit, secundum consilium*, quod dedi supra et ob eandem rationes, n. 8, 31, 34.

Puto autem quod et ego Spiritum Dei habeam. Magnæ quidem humilitatis sunt hæc verba, dum dicit, puto : sed magnæ etiam sunt auctoritatis, dum dicit : *Spiritum Dei habeam...* hoc enim affirmat consilium Pauli pro Dei sententia amplectendum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 7. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex n. 1, 5 et 6. patet usum conjugii ab Apostolo concedi secundum indulgentiam, propter incontinentiam, et ob vitandas impuritates.

Caveant itaque conjugati, ne remedio, secundum indulgentiam, et ob infirmitatem concesso, abutantur ad voluptatem, et ad ipsam incontinentiam.

Remedium est : illo igitur utantur, ut remediis uti solent ; in necessitate, non sine quadam repugnantia, cum circumspectione et præcautione multa, moderatè, ad sanitatem.

Sic intentio pura, modus honestus, usus moderatus. De his vide fusiùs Ephes. 5. in fine.

Ex n. 5. conjugati discant apostolicam praxim, et ad quam eos invitât Ecclesia.

Contineant diebus Deo specialiter sacris, orationi, jejuniis, pœnitentiæ, sacræ communioni, et mysteriorum participationi destinatis.

Et n. 10. discant conjugati, secundum Christi Domini præceptum et exemplum, indissolubile esse conjugium.

Caveant itaque ab omni divortio : caveant ne sint signa fallacia, et ideo Christi et Ecclesiæ opprobrium. Vide epi. ad Ephes. cap. 5. in fine.

Attendat omnis Christianus ad n. 29. et si ibi dicta, bene penetraverit, omnia transitoria facillè contemnet.

Attendat parentes ad dicta n. 36. circa filiarum suarum collocationem, et ad dicta n. 37. circa earum consecrationem ; ut hæc observent in utraque.

ANALYSIS CAPITIS OCTAVI.

CORINTHI doctiores quidam idolothyta liberiùs, et eum infirmiorum scandalo comedebant; illos D. Paulus tribus capitibus sequentibus corrigit et instruit.

Et quia scientiam sibi vindicabant, eaque freti, scandalizabant infirmos; hinc illorum arrogantiam mirâ prudentiâ comprimit, tribus primis versibus hujus capituli, in quibus scientiam eharitate destitutam, non tantum inutilem, sed et ipsi scienti, et aliis noxiam esse docet.

Deinde §. 4, 5 et 6. assumit principium, quo freti doctiores illi, liberè et indifferenter idolothytis vescantur; scilicet idolum nihil est: quia unus tantum Deus: idolothytis ergo nihil accedit ex eorum immolatione: ergo cibi sunt ab aliis non differentes.

Hoc tanquam verum concedit Apostolus: at non ideo comedenda eum scandalo.

Etenim ait §. 7. hanc scientiam non habent omnes: quippe sunt inter vos multi, recenter à Paganismo conversi, qui, antiquâ suâ de idolis et de idolothytis opinione nondum planè rejectâ, vestro exemplo scandalizantur; et ad idolothyta contra conscientiam comedenda provocantur.

Hinc eos doctos, §. 9, etiam atque etiam hortatur, ut à tali scandalo caveant.

Re vobis quidem inutili, §. 8; tali enim comestione nec sanctiores eritis, nec abstinentiâ, pejores; re verò fratribus vestris maximè perniciosâ, cum de illorum agatur salute, §. 10.

§. 11 et 12. Exaggerat hoc illorum peccatum: in Christum peccant.

§. 13. Asserit quod ipse mallet carnem nunquam comedere, quam ullum à fratribus scandalizare.

CAPUT OCTAVUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Quod spectat ad cibos immolatiitios, scimus quòd nos omnes perfectiones sufficientem habeamus scientiam: at scientia sola inflat et reddit superbum; charitas verò proximum ædificat.

1. De iis autem, quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus. Scientia inflat, charitas verò ædificat.

CAP. VIII. 1. *De iis autem quæ idolis sacrificantur.* Gr. de Idolothytis, id est, de immolatis Idolo, ἀπὸ τοῦ εἰδολοῦ θύων. Idolothyta ergo sunt panis, vinum, carnes, et alii cibi idolis immolati.

Quod spectat ad cibos immolatiitios.

Scimus, id est, non ignoro, de scipso loquitur in plurali, ut alibi sæpe. Vel doctiores alloquens, eos correcturus, illis sese adjungit, ut modestiùs arguat.

Scimus quòd nos omnes perfectiores, et in fide Christiana bene instructi, sufficientem scientiam habeamus. Ita Syr. Æthiop. Arab.

Et hic est sensus litteralis; sed intentus, hic est qui sequitur:

Non ignoro quòd vos spiritualiores, sufficientem habeatis de idolothytis scientiam: scitis enim quòd ab aliis cibis non differant, ut n. 4. dicitur; sicque necessarium non est ut vos hac de re doceam.

Scientiam illis esse concedit: at quia abutebantur illà, statim adjungit: scientia inflat. Et hic incipit correctio; eorumque animi tumorem, ex scientia conceptum, reprimat.

Illos tamen modestè corrigit, loquens in genere, nec eos specificans, ut magis prosit correctio.

Scientia, sola scilicet, et sine charitate, inflat, tumet, turget; seu, ut ait Syrus, reddit arrogantem.

Charitas verò ædificat. Id est, aliorum salutem studet, illam promovet; dicat videndum esse non tantum quod in se licitum est, sed quod aliis expedit.

Quasi diceret: Equidem scitis sufficienter: at quia charitas scientiæ vestræ non est adjuncta; scitis inutiliter, imò nocivè et vobis et aliis.

Vobis quidem, quia hæc scientia vestra vos inflat, arrogantes reddit et superbos.

Aliis verò, scilicet infirmis, quibus vos, inflati scientià, quasi stupidis insultatis, et quos abusu scientiæ pertrahitis in peccatum, ut dicitur infra.

Scientia inflans, scientia in peccatum trahens, scientia dæmonum est, non pastorum.

Væ ergo tali scientiæ, quia diabolica. Væ taliter scienti, quia ipse duplex portabit iudicium; et pro suis et pro alienis punitur delictis.

Benè et congruè D. Thomas hic Ægyptiorum, id est, sapientium hujus mundi, hæc fuit plaga, scilicet vesicæ turgentes, de quibus Exod. 9.

At speciatim Doctoribus scientià turgentibus, convenit, quod de maleficis Ægyptiis dicitur ibidem n. 11. nec poterant malefici stare coram Moyse, propter ulcera, seu vesicas, quæ in illis erant.

Nec sibi, nec aliis proderant ob vesicas.

Sic Doctor turgidus sibi et aliis inutilis, quin et noxius.

2. Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.

3. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab eo.

Si quis autem putans se aliquid scire, hinc inflatur, hic nondum cognovit quomodo oporteat scire.

Si quis verò doctus Deum diligit, et ex amore Dei studet proximorum ædificationi: hic à Deo cognitus, approbatus ac dilectus est.

2. Si quis autem se existimat... Gr. non est, se; sed subauditur.

Si quis putans se aliquid scire, ideo inflatur, et in sua sibi scientia complaceet, eamque ad aliorum salutem non refert: hic *nondum cognovit quomodo oporteat scire*. Scilicet cum humilitate et cum charitate, illos rursus humiliat ut corrigat, sed semper in tertia persona loquens, ob rationem superiùs datam.

Si quis autem.... quasi diceret: Et si rem sciat, quoad substantiam; modum tamen bene sciendi nescitis: sicque imperfectam tantùm scientiam habetis.

OBSERVATIO MORALIS.—Quis autem sit bonus sciendi modus; seu quid sit scire quomodo oportet,

Ex D. Pauli verbis superioribus colligi potest, scilicet, sine inflatione, seu cum humilitate; sine aliorum scandalo, sed cum ædificatione. Itaque humilitas et charitas duo sunt modi bene sciendi.

Ad habendum utrumque, recordare semper principii et finis scientiæ.

Principium, Deus, Pater luminum, à quo omne lumen: hinc humilitas: Quid habes quod non accepisti?

Finis, Dei gloria, salus proximi: hinc charitatis exercitium: non mihi, propter me, data est scientia; sed propter ædificationem aliorum: *Luceat lux vestra coram hominibus*.

De Doctoribus dicendum quod de divitibus: sicut hi divitiarum non sunt domini, sed depositarii: ita docti, scientiæ non sunt proprietarii, sed depositarii; illis pro aliis data est, illam debent communicare ad aliorum ædificationem, non illam appropriare sibi, aut ad aliorum scandalum uti.

D. Thomas ex D. Bernardo, ait: Modus sciendi est, ut scias quo ordine, quo studio, quo fine, scire quæque oportet.

Quo ordine, ut id priùs; quod naturius ad salutem; quo studio, ut id ardentius, quod efficacius est ad amorem; quo fine, ut non ad inane gloriam, vel curiositatem, vel aliquid simile, sed ad ædificationem tui et proximi.

Sunt namque qui scire volunt eo fine tantùm, ut sciant, et curiositas est; quidam ut scientiam vendant, et turpis quæstus est; quidam ut ædificentur, et prudentia est; quidam ut ædificent, et charitas est. D. Bern. Ser. 35.

Donæ autem scientiæ fructum discere, ex versu sequenti.

3. 4. Si quis autem diligit... Humiliat Paulus ut erigat; corrigit ut perleat: hinc ut hos et omnes alios exaltet ad bene sciendum, et scientiâ meliùs utendum; docet eos bonæ scientiæ fructum; scilicet, Deo gratum efficere.

Quasi diceret: Si quis, charitate junctâ scientiæ, Deum et proximum diligit: ita ut scientiâ suâ ad Dei gloriam et proximi salutem utatur; hic Deo gratus, et in hoc complaceat sibi Deus.

Quale discrimen inter scientiam et scientiam!

Quod spectat igitur ad immolatos cibos, scimus quòd nihil habeant sacri, quia scimus quòd idolum nihil est, et quòd unus tantum est Deus.

Licet enim sint qui dii dicuntur, sive in cælo, sive in terra; siquidem in falsa Paganorum opinione multi sunt dii, et multi domini;

4. De escis autem quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quòd nullus est Deus, nisi unus.

5. Nam etsi sunt quæ dicantur dii, sive in cælo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, et domini multi);

Si quis scientiam habet sine charitate, hic Deum novit quidem; sed à Deo ignotus est, *nunquam* novi vos, ait multis malis prophetis et doctoribus, Matth. 7. n. 13.

Si quis autem scientiam habet cum charitate, hic et Deum novit et à Deo cognitus et dilectus est: in hoc complacet sibi Deus.

Sicut in verbo divino, Spiritus Sancti comprecipio, complacet sibi Pater æternus;

Sic à proportionem, in Doctore, charitatis promotore, complacet sibi Deus.

Tales igitur estote Doctores: charitatem scientiæ adjungite; et ex amore Dei proximum edificate: ne dicatur vobis: *Non novi vos*, sed ut audiat *Venite, benedicti, dilecti*, etc.

4. *De escis autem...* Superioribus, quasi per parentheses, contra vanam scientiam dictis, redit ad propositum, exponitque scientiam, de qua doctores illi gloriabantur, et quæ abutebantur cum infirmiorum scandalo.

Quod spectat igitur ad immolatos cibos;

Scimus, non vos soli scitis; scimus sicut et vos, hocque sciunt in fide bene instructi.

Scimus, scilicet, quòd ab aliis cibis non differant, nihil sacri aut religionis traxerint ex immolatione;

Quia scimus quòd idolum nihil est. Quidquid sit quoad materiam; nihil est quoad formam, seu representationem; nihil numinis habet et representat; imago falsa, et rei falsæ est.

Figura, seu idolum Jovis, ut Dei, v. g., nihil est, quia reverà Jupiter non est Deus: idolum ergo nihil est, non est quod representat, non est Deus.

Scimus et quòd unus tantum Deus est, non verò plures dii: hinc etiam idolum nihil est; non est Deus, quoniam idola multa; Deus autem unus.

Ad vitandam hæreticorum fraudem, qui imaginem cum idolo confundunt, ut ex Scripturis probent imagines vetari; nota quòd ex Divo Thoma hic imago, seu simulacrum est similitudo alicujus rei naturalis. Idolum autem nullius rei similitudo;

Vel idolum est similitudo rei falsæ, v. g., similitudo vel representatio Jovis ut Dei, qui non est Deus.

Imago autem est rei veræ, quales sunt omnes imagines sacræ, de quibus vide Bellarminum lib. 2. de imaginibus cap. 5.

5. *Nam etsi sunt qui dicantur dii*, scilicet à gentibus idololatris, *sive in cælo, astra*, etc., *sive in terra*, Reges.

Siquidem apud ipsos sunt dii multi, in falsa illorum opinione, et domini multi.

Græci deos cælestes appellabant Jovem, Apollinem, Junonem, etc., terrenos, Herculem, Bacchum et Æsculapum, Nymphas, etc. Theodoretus.

6. Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, et nos in illum : et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.

7. Sed non in omnibus est scientia. Quidam autem cum

Nobis tamen fidelibus unus tantum est Deus : Pater æternus, ex quo omnia per creationem, ei in, seu, propter quem nos : et unus nobis est Dominus Jesus Christus, per quem omnia (creata) et per quem nos et creati et redempti.

Sed hæc scientia non est in omnibus : sunt enim aliqui, qui in sua conscientia,

6. Nobis tamen... fidelibus et rectè sentientibus, unus tantum est Deus.

Pater æternus, ex quo, tanquam primo principio, et omnis entis fonte, omnia ; per creationem ;

Et nos in illum, seu propter illum, ad illius gloriam et obsequium.

Sicut nostrum est primum principium ; sic et noster ultimus finis est, ad quem per fidem tendimus ; nostrum est specialiter summum bonum.

Et unus Dominus Jesus Christus, per quem ; ut Verbum, omnia creata : et nos per ipsum, ut Deum hominem, redempti.

Sicut per ipsum, Deus mundum creavit ; sic per ipsam Dens mundum reparavit.

Hinc dupliæ ratione ex Deo sumus per Filium ; et quòd cum non essemus, facti sumus ; et quòd redempti sumus, reparati et facti fideles, seu nova creatura.

Fidem nostram hic non explicat Apostolus, sed eam summarie opponit infidelium erroribus : apud infideles, inquit, multi sunt dii, et domini multi.

Nobis autem fidelibus est unus tantum Deus, et unus tantum Dominus.

Nota autem cum S. Chrysostomo, Theodoro, et aliis Patribus, quòd dii et domini ; Deus ei Dominus, hic æqualem vim habeant.

Cum ergo dicit : unus est Deus, Pater,

Et unus Dominus Jesus Christus ; per primum non excludit Filium et Spiritum Sanctum, sed tantum falsos Deos.

Per secundum non excludit Patrem et Spiritum Sanctum, sed falsos dominos. Excludit solam deorum ei dominorum apud nos multitudinem, ait D. Chrysostomus.

Nominatur autem in primo Pater, quia fons est Divinitatis, ei esse divinum aliis communicat personis.

Hinc ex quo omnia, non tantum quæ sunt ab eo diversa ; sed et Filius, et Spiritus Sanctus procedunt.

Solus autem Filius, Jesus Christus, dicitur Dominus, quia jure redemptionis nostræ, pretio sanguinis sui, noster Dominus est.

Sed reipsa sicut Pater est Dominus ; sicut et Spiritus Sanctus est : Dominus : ita Filius et Spiritus Sanctus est Deus.

Nobis tamen est unus Deus, et unus Dominus essentialiter.

Videatur D. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, qui mirantur hic Divi Pauli prudentiam, eo quòd Corinthiorum infirmiorum, et recentiorum ab errore conversorum, imbecillitati parent.

7. Sed non in omnibus est scientia.

Concedit Apostolus, hoc quidem esse verum ; scilicet, quòd idolum nihil, et quòd idolothytis nil religionis ex immolatione adveniat : et consequenter cibi sunt ab aliis non differentes ; hoc scimus, sicut et vos ; hoc sciunt omnes spirituales et perfecti.

Sed non ideo licet vobis indifferenter et passim idolothytis vesci.

quam ad hoc usque tempus de idolis habent, idolothytum tanquam immolatum et sacrum edunt; cūque infirma sit hæc eorum conscientia, contaminatur.

Aliunde verò hæc esca non facit Deo gratos: neque enim ex ea manducantes flemus Deo gratiores, novamque gratiam acquiramus: neque ab ea abstinentes, habebimus minùs quid virtutis et meriti.

Cavete igitur ne hæc vestra edendi libertas fiat infirmis occasio lapsùs et ruinæ.

Si quis enim infirmus viderit quem doctum in templo cum idololatriis epulantem, nonne ejus conscientia, jam infirma, con-

scientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant: et conscientia ipsorum cū sit infirma, polluitur.

8. Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus.

9. Videte autem ne fortè hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.

10. Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolo recubentem; nonne

Quia non est in omnibus hæc scientia, non sciunt omnes quod nos scimus, idolum nihil esse, et idolothytis nihil advenire:

Quidam autem cum conscientia usque nunc... Id est, sunt enim nonnulli qui, eum opinione quam neque nunc servant de idolo, nimirum quòd aliquid numinis, seu vim aliquam habet; et eum hac opinione et conscientia, idolothytum ut idolothytum, seu ut quid sacrum comedunt; scilicet eadem conscientia quâ gentes.

Et conscientia ipsorum cū infirma; id est, et quia infirma est et erronea eorum conscientia; hoc errore suo polluitur, per idolothytorum comestionem.

8. *Esca autem nos non commendat Deo...* Aliunde verò hæc esca nos Deo gratos non facit; nihil facit ad pietatem, quâ Deo placeamus: neque enim ex ea manducantes, flemus apud Deum meliores, seu gratiam acquiramus: neque ab ea abstinentes, unùs quid habebimus virtutis et meriti, non deficiemus.

Ut quid ergo appetitis illam, vobis quidem inutilem; fratribus verò infirmis noxiam?

Nota quòd Paulus agat de esca idolothytorum, et de hac abstinentia: non autem de abstinentia, quæ sit per poenitentiam; sicque nihil hinc contra Ecclesiæ doctrinam et praxim de jejuniis. Non virtus escae, sed virtus abstinentiæ prodest, ait Divus Thomas, id est, temperantia, obedientia, religio.

9. *Videte autem ne fortè hæc.* Itaque cavete, ne hæc vestra libertas indifferenter ex eis comedendi, sit infirmis occasio lapsùs et ruinæ.

Non negat, imò concedit licitum esse comedere: sed videte ne vestro jure et libertate abutamini.

10. *Si enim quis viderit eum.* Explicat quod in superiori versu dixit, *si enim quis infirmus*, recens à paganismo ad Christum conversus (quales tunc multi), *viderit eum*, Gr. *te*, qui habet scientiam. Gr. habentem scientiam, id est, qui scit idolothytum non esse sacrum.

Si, inquam, viderit hunc doctum in templo, vel in mensa idolo consecrata, cum idololatriis epulantem et idolothytis comedentem.

Mos Gentilium, sicut et Judæorum, erat victimas, utpote sacras, in templo, vel in loco templis vicino comedere.

Nonne conscientia ejus, infirma scilicet, hoc tuo exemplo provocabitur

conscientia ejus, cum sit infirma, edificabitur ad manducandum idolothyta?

11. Et peribit infirmus in tua scientia, frater, propter quem Christus mortuus est?

12. Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

13. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum,

firmabitur in errore suo ad comedendum idolothytum, ut idolothytum?

Sicque per tuam hujusmodi scientiam, quâ abuteris, peribit frater infirmus, propter quem salvandum Christus mortuus est.

Et sic in fratres infirmos peccantes, infirmamque eorum conscientiam vestro imprudenti facto vulnerantes, in Christum ipsum, eorum caput, peccatis.

Quam ob rem, si esca fratrem meum scandalizat, eligam potius carnem quam-

ad comedendum idolothyta, hoeque contra conscientiam, quæ dicit illi hoc non licere. Supponitur erronea, ut dictum est. Hoc factum gravius culpabit capite decimo, n. 20, 21. mensam appellans demoniorum.

Edificabitur ad manducandum. Syr. confirmabitur. Theophylactus, magis stabilietur, intellige, in errore suo, seu ad comedendum idolothytum, ut idolothytum, supra.

Hinc discet quod scandalum sit inordinata constructio; sen, ut ait Tertullianus, scandalum, non bonæ rei, sed malæ exemplum est, edificans ad delictum. lib. de vel. virg. cap. 3.

11. *Et peribit infirmus in tua scientia.*

Sicque per tuam hujusmodi scientiam, quâ contra charitatem abuteris, peribit frater infirmus, peccans scilicet et Deum offendens; propter quem Christus Dominus mortuus est, ut illum à peccatis erueret.

Peribit etiam, quia tuo exemplo scandalizatus, in persecutionis tempore sacrificabit idolis; sicque per tuam scientiam exidet à salute is, pro quo salvando Christus mortuus est.

12. *Sic autem peccantes in fratres...* scilicet infirmos, quos scandalizatis, et quodam modo vulneratis vestro imprudenti facto, in Christum ipsum peccatis.

Tum quia quem redemit Christus, vos perditis; sicque mortis ejus fructum destruitis; tum quia Christus, omnium fidelium caput, arrogat sibi factum quidquid uni ex minimis fratribus sit: quia ejus membra. Matth. 18. 40.

Sunt itaque quatuor crimina, eaque maxima, ait D. Chrysostomus, quod et frater et infirmus, et ejus Christus tantam habuit rationem, ut etiam pro eo sit mortuus, et quod propter eum perit.

Exaggerat etiam verbum *percutientes*, seu verberantes, et *infirmum*. Quid ævius quam infirmum et ægotantem verberare? est tamen quovis vulnere gravius scandalizare, seu offensionem dare. Vide D. Chrysostomum.

Percutis infirmum, inhumanitas est; percutis Christum, impietas est; destruis quod ipse proprio edificavit sanguine; occidis quod suâ morte vivificavit, immanitas est. Pater Georgius Ambianus.

13. *Quapropter si esca...* Quam ob rem, ne sic in Christum, et in fratres peccem, eligam potius totâ vitâ ab omnibus prorsus, etiam licitis carnibus abstinere, quam ut scandalum quoquo modo cuiquam obijciam.

In tantum charitati studendum docet, ut licita pro illicitis habeantur, ne obsint fratri, ait Ambrosius.

Itæ opportunè nobis dici possunt, qui salutem proximi despiciamus, et

cunque nunquam manducare, quàm fra- | non manducabo carnem in
trem, manducando, scandalizare. | æternum, ne fratrem meum
scandalizem.

illa satanica verba dicimus : Quid enro an iste offendatur, aut ille pereat? est illius crudelitatis et inhumanitatis. Divus Chrysostomus, qui hanc moralitatem egregiè prosequitur in eos, qui fratres suos despiciunt, ob conditionum vilitatem.

Quò quis Christo et Apostolis similior; eò magis Christianus et frater noster est : tales autem sunt conditione humiles et pauperes. Vide hic D. Chrysostomum.

Nota quòd Apostolus hanc de Idolothytis quæstionem non absolvit, sed illam perficiet, cap. 10. n. 20, 21, etc.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 8. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Ex primis versibus tria nota circa scientiam.

Primum, quòd scientia sola, seu sine charitate, inflat; et ideo inutilis, imò nociva scienti et aliis.

Scientia dæmonum est, trahens ad peccatum.

Tales docti similes sunt Ægyptiorum sapientibus, qui ob vesicas, nec sibi, nec aliis proderant. Vide n. 1.

Secundum, quòd è contrà scientia cum charitate, et scienti, et aliis utilissima, in tali Doctore, alios ad amorem Dei promovente, Deus sibi complacet, sicut in Verbo divino, Spiritus Sancti comprincipio. Vide n. 2.

Tertium, quis sit bonus sciendi modus, scilicet cum humilitate et charitate. Vide n. 2. et ad utramque conducentia. Ibidem vide.

Ex versibus 11 et 12. nota quàm grave sit infirmorum scandalum, et quàm offensivum Christi, et ideo quanto studio vitandum!

Ex n. 13. quòd nullius sit despicienda salus, ob conditionis vilitatem.

Quò quis pauperior, et conditiono viltior, eò est Christo et Apostolis similior : ergo eò magis Christianus, noslerque in Christo frater.

ANALYSIS CAPITIS NONI.

QUIBUSDAM à se factis, et quidem omni carnis abinentiâ multò difficilioribus, confirmat quod docuit in capite præcedenti, omnino vitanda esse scandala, et quod ultimo versu dixit : *Si esca, etc.*

Primum Apostoli factum.

Apostolus Corinthiorum cùm sit, et ideo vitæ necessaria jure potuerit ab eis exigere, maluit omnia vitæ incommoda pati, quàm hoc uti jure, ne offendiculum daret Evangelio apud eos.

Secundum factum.

Liber cùm sit, et sui juris, servus omnium sponte factus est, ut omnes Christo lucrifaceret.

Concludendum eis relinquit, quòd si Paulus tanta passus est et fecit pro vitando infirmorum scandalo, et pro omnium salute procuranda : quidni et ipsi aliquid, easdem ob causas, patiantur et faciant?

Itaque primis tribus versibus suum apud eos Apostolatam breviter stabilit.

§. 4. Duo Apostolatûs jura, non minùs sibi, quàm aliis Apostolis debita, exponit.

Jus alimenta ab ipsis exigendi, probat variis argumentis à §. 7 ad §. 14.

§. 15. Hoc jure non est usus, nec vult uti, ne, ut dixit, §. 12, offendiculum det Evangelio.

Tacitè, sed efficaciter hoc dicit Corinthiis. Hinc discite, saltem à re vobis inutili, scilicet ab idolothyto abstinere, ne scandalizetis infirmos.

§. 19. Liber cùm sit, omnium servus factus est. §. 20, 21, 22, varios assignat servitutis suæ modos.

§. 23. Id facit propter Evangelium, et ut præmii ab eo promissi sit particeps.

Hoc efficaciter dicit Corinthiis; et vos, eandem ob causam studete omni modo proximî salutem procurare, et vestram operari : et ut ad hoc eos efficacius excitet;

Suæ caritatis exemplo adjungit similitudinem maximè oppositam et congruentem, §. 24. Vita Christiana stadium est, in quo currimus quidem omnes : non tamen omnes, sed qui legitimè currunt, coronam reportant : ergo sic currite, ut apprehendatis eam.

§. 25. Docet modum coronam reportandi per abinentiam, per laborem, per vim sibi faciendam; denique se proponit exemplum : et exemplo suo docet modum benè currendi et pugnandi.

CAPUT NONUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

An non ego liber sum? An non ego sum Apostolus? (quid mihi deest ad Apostolatū?) Nonne Dominum nostrum Jesum Christum vidi, et ab eo missus sum? Nonne per Evangelium in Christo vos genui?

Et sanè, licet aliis non essem Apostolus, sum tamen, et quidem indubitatus vester Apostolus: quia vos ipsi, vestraque conversio certum et authenticum estis Apostolatūs mei testimonium.

1. **N**on sum liber? Non sum Apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino?

2. Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum: nam signaculum Apostolatūs mei vos estis in Domino.

CAP. IX. 1. *Non sum liber? non sum Apostolus?* Gr. Inverso ordine, non sum Apostolus? non sum liber? et ita divus Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus. Syrus tamen legit sicut Interpres noster.

Apostolus in hoc capite docturus exemplis suis, quod in præcedente verbis docuit; nimirum omnino cavenda esse scandala: et factis, omni carnis abstinentiâ multò difficilioribus, probaturus quod in ultimo versu dixit: *Si esca*, etc.

Sic exorditur: An non ego sum Apostolus? an non ego sum liber? quibus interrogationibus asserit se liberum esse et Apostolum.

Quod Paulus liber esset, id est, nulli mancipatus, hoc nullus unquam negavit; ideo probatione non indiget.

Quod verò sit Apostolus, quidam malevoli, et pseudoapostoli negarunt: hinc contra eos breviter, sed efficaciter Apostolatū suū probat, dicens: *Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi?* Act. 9. n. 5.

Quasi diceret: Quid mihi deest ad Apostolatū? *Nonne Dominum nostrum Jesum Christum vidi?* non mortalem quidem, sed gloriosum, et in cælis regnantem: nonne ab eo missus sum ad evangelizandum? Vide Act. 16. n. 15.

Quod si hæc non sufficiant, sed ex opere vultis Apostolatū meum dignoscere;

Nonne opus meum vos estis in Domino? nonne per prædicationem, ad fidem Domini vos converti? nonne per Evangelium in Christo vos genui?

2. *Et si aliis non sum Apostolus...* Licet ergo aliis non essem Apostolus; sanè sum indubitatus Apostolus vester.

Nam signaculum Apostolatūs mei... id est, vosipsi signaculum estis Apostolatūs mei, quia Apostolatū meus in vobis sigillatus est.

Fides Christi, quam, me prædicante, recepistis, signa et prodigia quæ, in fidei confirmationem, apud vos perpetravi; Spiritūs Sancti charismata, quæ ad hoc usque tempus apud vos emicant, sigilla sunt Apostolatūs mei, et mea, apud eos qui me Apostolum esse negarent, apologia et defensio.

Ἐσχατὴ, sigillum, demonstratio, ait divus Chrysostomus, seu certum veritatis signum. Per tria hæc, *signaculum estis*, etc. Quasi diceret: Sicut per sigillum litteris appositum, constat eas esse veras, sinceras, authenticas, seu instrumentum authenticum;

3. Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est : Et consequenter apologia, et defensio mea apud eos qui, de Apostolatu meo dubitantes, de eo me interrogarent.
4. Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? (Cum ergo vester sim Apostolus), numquid jus consequenter habeo cibum, potum, aliaque necessaria à vobis exigendi?
5. Numquid non habemus potestatem mulierem soro-

Nonne et jus habeo, quod habent alii Apostoli et cognati Domini, et quo utitur

Sic per signa et prodigia, quibus vestram conversionem operatus sum, et confirmavi; patet omnibus, et constat me verum esse Christi Apostolum.

Conversio ergo vestra certum et authenticum est Apostolatûs mei testimonium, et evidens argumentum.

Vosipso sigillati, quasi patentes estis meæ missionis litteræ; et consequenter mea defensio, etc.

3. *Mea defensio*..... Gr. mea apologia *mo inquirentibus*, id est, si qui vel dubitantes, vel negantes, vel de meo Apostolatu volentes fieri certiores, me de eo interrogent, et examinent; *vos estis mea defensio*, mea apologia; vos ois produco, quasi certum et patens Apostolatûs mei argumentum: quia, ut dixi, vos estis quasi patentes, authenticæ, et sigillo munitæ, missionis et commissionis meæ litteræ. Idem ferè dicit secundæ Cor. cap. 12. n. 12.

Itaque et vobismetipsis, et aliis testimonium estis authenticum et demonstratio Apostolatûs mei: indubitatus ergo sum Apostolus, et Apostolus vester.

Hoc stabilito, et effluenter probato, illis exponit Apostolatûs sui jura, et privilegia duo.

4. *Numquid non habemus potestatem?*....

Primum jus, vitæ necessaria exigendi ab eis, quibus evangelizatur.

Quandoquidem vester sum Apostolus, vosque opus meum in Domino: jus consequenter habeo à vobis cibum, potum, aliaque necessaria petendi.

NOTA MORALIS. — Hoc jus commune est omnibus Ecclesiæ ministris: sed duo notent. Primum, quod Apostolus jus suum fundat in labore, *opus meum estis*. Secundum, quod Apostolus indicet jus necessaria exigendi.

Labor Apostoli, jus Apostoli; seu ex labore, et opere, jus edendi.

Laboranti debetur alimentum; hoc jus est commune omnibus in Ecclesia laborantibus: et id probant omnes, quæ sequuntur, rationes.

Sed non laborantibus, otiosis, nihili facientibus, quodnam jus?

Sed malè agentibus, destruentibus, et scandalizantibus, quod, et quale jus?

Heni quot in Ecclesia fures domestici, et iniqui Ecclesiæ bonorum prædones!

Laboranti debentur cibus, potus, vitæ necessaria; hoc jus commune est omnibus Ecclesiæ ministris laborantibus.

Sed si, necessariis non contenti, superflua quærant; si avari congregent divitias; si vani in vanis et luxuosis; si voluptuarii in deliciis et voluptatibus ecclesiæ bona consumant;

Quodnam illis jus faciendi, quod ex se malum est, et omni jure, etiam secularibus, prohibitum?

Heu! quantum, et quale vix, talibus Ecclesiæ ministris dicet Christus, qui profanis etiam dixit: *Vae vobis divitibus! vae vobis qui ridetis...*!

5. *Numquid non habemus...*

Alterum jus, seu privilegium, quo cæteri Apostoli, etiam D. Petrus utebatur; imò et quo Christus ipse usus fuerat. Luc. 8. n. 3.

ipse Petrus; scilicet aliquam matronam Christianam nobiscum ducendi, quæ ut soror nobiscum vivens, de nobis prædicantibus curet?

Aut fortè solus ego et Barnabas, hoc jus (ex Evangelio vivendi, et iam mulierem nobiscum ducendi) non habemus?

Quis miles stipendiis à dñce, cui militat, acceptis non vivat? quis vinitor de vineæ

rem circumducendi, sicut et cæteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas?

6. Aut ego solus, et Barnabas, non habemus potestatem hoc operandi?

7. Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat

Vester Apostolus cùm sim, jus et potestatem consequenter habeo, quod habent alii Apostoli, et fratres, seu cognati Domini, Joannes, Jacobus, Judas, et Simon, et quo ipse Apostolorum Princeps, Petrus, utitur:

Scilicet matronam aliquam Christianam nobiscum ducendi, quæ, ut soror, nobiscum vivens, curet de nobis, suisque facultatibus necessaria nobis prædicantibus subministret. Ita sancti Patres Græci et Latini.

Equidem hoc loco novantes, contra venerandam sanctorum Patrum auctoritatem, abusi sunt; nomenque *γυναῖκα* quod significat mulierem in genere, uxorem interpretati sunt; ut plebi persuaderent Apostolos et Paulum fuisse conjugatos; et eorum exemplo sacrilegis suis patrocinarentur conjugia.

Sed Tertullianus lib. de Monog. c. 8. D. Hieronymus eplst. 22. et alii, quos videre est apud Bellarminum de cælib. sacerd. docent expressè nullos Apostolorum, præter unum Petrum, habuisse uxorem: idque ante conversionem.

Quoddè verò D. Paulus semper cælebs fuerit, constat ex ipsiusmet verbis hujus Epist. c. 7. n. 7 et 8.

Hæretici unum citant sanctum Clementem Alexandrinum: sed quid nris contra omnes alios, qui negant absolutè?

Præterea Clemens hæreticorum causæ non favet, sed potius offert: quia addit Paulum, ctsi uxorem habuerit ante conversionem, non ampliùs post conversionem habuisse, ut uxorem.

Citant et Epistolam D. Ignatii ad Philadelphios: sed Baron. an. 57. probat nomen divi Pauli huc exemplari insertum esse à Græcis clericis recentioribus. Vide Tyrannum.

Itaque per *ἀδελφὴν γυναῖκα*, intellige, Christianam mulierem; sicut alibi per *ἀνδρὶ ἀδελφῷ*, intelligitur viri fratres, non verò mariti.

6. Aut ego solus et Barnabas...

Quasi diceret: Quare solus Barnabas et ego, qui eundem cum illis Apostolatam gerimus, eandem non haberemus potestatem, idemque jus, edendi scilicet, seu vivendi ex Evangelio, et mulierem circumducendi, etc., de quo in versu superiore?

Sanè, sicut nobis omnibus par est conditio; ita et omnibus jura paria, licèt eis pariter non utamur.

7. Quis militat suis stipendiis unquam?... Ins mulierem Christianam circumducendi, tetigisse contentus, multis argumentis probat jus ex Evangelio vivendi.

Primò probat illud ab exemplis consuetudinis humanæ.

Sicut æquum est, ut miles stipendiis vivat, quæ à dñce, cui militat, accipit; sicut æquum est, ut vinitor de vineæ suæ fructibus comedat: et pastor de lacte gregis pascatur: ita par et æquum est, ut Præcones Evangelii ex Evangelio vivant.

vineam, et de fructu ejus non cedit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?

8. Numquid secundum hominem hæc dico? An et lex hæc non dicit?

9. Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo?

suarum fructibus non comedat? quis pastor de sui gregis lacte non pascatur?

Numquid ad probandum quod dico, humana tantum mihi suppetunt argumenta? nonne et lex Divina hoc etiam dicit?

Scriptum est in lege, Deuter. 25. Non ocludes capistro os bovis triturantis: unde sic ratioclinor: An in hac lege ferenda, Deo præcipua cura est de bobus?

OBSERVATIO MORALIS.—Paritas est æqua; sed si cum Divo Chrysostomo Pauli verba perpendamus; sic præconis jus probant, ut præterea sacerdotem duo doceant.

Primum, quod debeat pugnare, laborare, vigilare.

Pugnare contra vitia; laborare in vinea Domini; vigilare super gregem suum.

Illeat ergo militis fortitudinem, agricolæ diligentiam, et curam pastoris.

Secundum, quod oportet Doctorem parvo solatio contentum esse, soloque necessario cibo, ait Chrysostomus.

Non dixit Apostolus, *quis militat*, et non est dives; sed *quis militat suis stipendiis*?

Neque dixit, *quis plantat vineam*, et aurum non colligit? aut fructum integrum non vindemiatur? sed *ex fructu ejus non comedit*?

Neque dixit, *quis pascit gregem*, et de agnis non excreet mercaturam? sed *ex ejus lacte non comedit*? non ex agnis, sed *ex lacte*.

Hæc attendat, qui omnia volunt excedere, et totum fructum vindemiare. D. Chrysostomus.

8. Numquid secundum hominem hæc dico... id est, numquid ad probandum quod dico, humana tantum mihi suppetunt argumenta; divina verò mihi desunt testimonia? nonne et lex hoc etiam dicit?

Probat ex lege Moysis.

9. Scriptum est enim in lege Moysi... Deuter. 25. non alligabis, capistrabis, infrenabis.

Mos erat in Palæstina, sicut et in aliis multis regionibus Orientis et Græciæ, grana segetum ungulis bouum, ex aristis excutere.

Tenaclores autem aliqui ora bouum infrenabant, ne de frugibus, quas terebant, ederent: et quia hoc erat cujusdam inclementiæ, et, ut ita loquar, injustitiæ; æquum est enim ut animalia laborantia comedant: hinc Deus vetuit capistrari, seu capistro ocludi ora bouum triturantium.

Ex hac lege ratioclinatur Apostolus ad scopum suum, dicens:

Numquid de bobus cura est Deo?

Non dubitat Paulus divinæ providentiæ de omnibus omnino curam esse hoc enim fides docet. Matth. 10. 29.

Sed petit an Deus ita boves diligit, ut propter eos legem hanc principaliter ferat; an verò præterea Deus hanc legem ferens, altius quid aspiciat, scilicet boves mysticos, Apostolos, aliosque Ministros suos in area sua triturantes?

Hoc explicat in sequenti versu.

An verò debemus existimare quòd propter nos præcipuè hanc legem tulerit? Ita sanè propter nos (Apostolos, aliosque Dei Ministros in area sua triturantes), hoc scriptum est. Quandoquidem qui arat, cum spe messis participandæ, arat; et qui triturat, cum spe participandæ trituræ, triturat:

Magnumne erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus?

Si alii hoc in vos jure utuntur; quantò

10. An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt: quoniam debet in spe, qui arat, arare: et qui triturat, in spe fructus percipiendi.

11. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?

12. Si alii potestatis vestræ

10. *Annon propter nos utique.* Gr. omnino, id est, præcipuè. Vide paraphrasim.

Respondet sibi affirmativè, dicens: *Nam propter nos scripta sunt*, id est; Ita sanè propter nos Apostolos, aliosque Dei Ministros, id scriptum est principaliter.

Itaque duo sunt attendendi sensus in hac Dei lege, litteralis scilicet et mysticus.

Litteralis est de bobus; mysticus verò est de Apostollis, eorumque similibus, qui in area Domini laborant.

Litteralis quidem primus sensus est: mysticus verò primarius est: principaliter à Deo intentus.

Legem itaque ferens Deus de bobus triturantibus, ne capistrarentur, voluit significare eos, qui in sua area laborant, non debere infrenari, id est, posse ex Evangelio vivere.

Argumentatur ergo hic Apostolus à minori ad majus; quasi diceret: Si Deus consulit de bobus; quantò magis servis suis, hominibus laborantibus, consultum esse voluit! si bovem voluit de sua tritura vivere, quantò magis Evangelii Ministrum de Evangelio!

Hoc præterea ostendit, multum esse debere Doctorem laborem, ait Divus Chrysostomus, utpote qui bobus triturantibus, seu frumentum à palea separantibus, assimilantur.

Ostendit etiam quòd quæ de brutis scripta sunt, ea præcipuè propter hominum doctrinam scripta sunt; v. g., hic Judæis præcepit, etiam in jumentis misericordiam exercere; ut eam in homines multò magis excernerent.

Quoniam debet in spe, qui arat, arare.

Nova videtur esse probatio, ratione scilicet in Scripturis, et in natura rei, fundatà; quasi diceret: Quandoquidem qui arat, cùm spe messis participandæ arat; et qui triturat, cum spe participandæ trituræ triturat. Jungo quod sequitur.

11. *Si nos vobis spiritualia...*

Magnumne erit, si nos, qui spiritualia vobis seminavimus, carnalia metamus?

Rursus argumentatur à minori ad majus; ab hominibus terram colentibus, et terrena curantibus, ad homines animas docentes, et cœlestia, æternæque bona procurantes.

Hic rursus indicat multum Doctorem laborem, ait Divus Chrysostomus, arant, serunt, triturant.

12. *Si alii potestatis vestræ participes sunt...* iterum à minori ad majus.

Si alii, qui per Evangelium in Christo vos non genuerunt, patresque

participes sunt, quare non potius nos? sed non usi sumus hâc potestate: sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi.

13. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: et qui altari deserviunt, cum altari participant?

14. Ita et Dominus ordinavit iis, qui Evangelium an-

magis nos (Apostoli, et Patres vestri, possumus uti!) sed nos hâc potestate non usi sumus: imò omnia inde emergentia incommoda perferimus, ne quod demus, hâc libertate nostrâ, impedimentum Evangelio apud vos promovendo.

Nescitis quòd qui in templo, sacra ministeria obeuntes, operantur, de templi oblationibus comedunt: et qui altari deserviunt, suas ex oblatis victimis partes accipiunt?

Hoc idem jus Christus dedit Apostolis, et divini Verbi ministris; ut scilicet Evan-

vestri non sunt; hoc tamen jure fruuntur in vos; quantò magis nos, Apostoli et patres vestri!

Doctores quosdam falsos denotat, qui impudenter, et cum auctoritate accipiebant ab ipsis: hinc non dixit, si alii accipiunt, etc., sed *si potestatis vestræ participes sunt*, hoc est, dominantur, et imperium exercent in vos. Theophylactus divum Chrysostomum secutus.

Sed non usi sumus hâc potestate, etc.

Sed nos hoc jure non usi sumus: sed omnia potius incommoda perferimus, ne quod demus impedimentum Evangelio promovendo; id est, ne demus occasionem obloquendi, et in vulgus spargendi, non animas queri à nobis, sed divitias; hisque rumoribus retardaretur Evangelii promotio.

Diffiores erant Corinthiis quàm largiores: hinc, ne fieret eis onerosus, hocque modo noceret Evangelio, id est, ne propterea retardaretur eorum catechesis et institutio, noluit ab eis quidquam accipere.

Hæc nos audiamus, ô dilecti! ne despiciamus eos qui offenduntur; nec aliquam afferamus offensionem Evangelio Christi, ne nostram prodamus salutem, ait D. Chrysostomus.

Et Paulus quidem esurit, ne offensionem daret Evangelio: nos autem, ne superflua quidem nostrâ audemus attingere; videntes innumerabiles animas evertendas. Vide hic divum Chrysostomum, egregiam moralitatem in immiseriordes urgentem.

13. *Nescitis quoniam qui in sacrario...* Probat exemplo ministrorum Templi Jerosolymitani; nimirum Pontificis, Sacerdotum, et Levitarum, qui in templo oblati deservientes, vivebant ex victimis in templo oblati, quas cum altari, *participabant*, id est, partiebantur; quia ignis assumebat partem, quæ Dei erat; Ministri altaris edebant partes, quas illis lex concedebat. Levit. 7. 6. Deuter. 18. 1.

Nescitis quòd qui in sacrario. Id est, in templo, *operantur*, sacra scilicet ministeria obeuntes, *quæ de sacrario sunt*, id est, de templi oblationibus edunt.

Et qui altari assistunt, sive ipsi sacrificantes, sive illorum ministri, suas ex oblati victimis partes accipiunt.

14. *Ita et Dominus ordinavit.*

Quod Deus in lego veteri statuit, hoc et Christus ordinavit in nova; jus dedit Apostolis suis et divini verbi ministris, ut Evangelium prædicando, vivant de Evangelio. Math. 10. 10. Luc. 10. 7. tupe autem id traditione notum erat.

gelium prædicantes, vivant de Evangelio.

Licet autem tot sint argumenta, hoc jus mihi concedentia, nullo tamen persuasus sum, ut hæc uterer potestate: et ne putetis quòd hæc idèò scribam, ut deinceps necessaria mihi suppetantur; nec usus sum, nec in futuro uti volo hoc jure: ego fame perire malim, quàm ut quis inanem et vacuam reddat gloriam meam.

nuntiant, de Evangelio vivere.

15. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me: bonum est enim mihi magis mori, quàm ut gloriam meam quis evacuet.

Nota, vivere, non thesaurizare, ait Divus Chrysostomus, ut ostenda nihil accipiendum præter vitæ necessaria.

Ordinavit autem, non præcipiendo ut accipiant, nec enim divus Paulus accepit; sed jus et potestatem accipiendi dando.

Hic notat Estius quòd Religiosi mendicantes, qui gratis evangelizant, Paulinæ perfectionis sint imitatores.

15. *Ego autem nullo horum usus sum.*

In his verbis concepe quandam omnium prædictorum recapitulationem, et ad suum scopum applicationem; quasi diceret:

Licet, ut hactenus ostendi, tot sint argumenta, hanc mihi facultatem concedentia, nullo tamen horum usus sum; id est, nullo persuasus sum, ut hæc potestate uterer.

Hinc nec alimenta, nec quidquam aliud à vobis accepi; idque, ut n. 12. dixi, ne darem offensionem Evangelio; id est, ne vel minima per me contingeret Evangelii retardatio.

Quia autem hæc scribit Apostolus, ut exemplo suo Corinthios doceat, idolothyta cum fratribus scandalis comedentes:

Restat hic Apostoli facti comparatio facienda cum Corinthiorum illorum facto.

Ego Paulus egens, omniaque vitæ incommoda sustinens, à necessariis, et aliunde mihi debitis, diu et magno cum labore abstinui; ne vel paululum retardarem Evangelii cursum:

Et vos, ne ab inutilli quidem vobis idolothyto abstinetis, ne fratres vestros scandalizetis, et ne hoc cibo vestro pereat infirmus frater.

Non autem scripsi hæc....

Ne verò suspicentur Corinthii, quòd hæc dicat Paulus, ut saltem in posterum ipsi necessaria dentur;

Hanc suspensionem refellit, dicens: Non usus sum, sed nec modò, nec in futuro nti volo.

Jus quidem meum non ignoro; jus meum vobis ostendo; sed nec eo sum usus, nec unquam uti volo.

Abraham Genes. 14. n. 23. nihil accipere voluit de præda belio parta, ne dicas: *Ego ditavi Abraham...*

Paulus ne alimenta quidem vult à Corinthiis pro tot et tantis laboribus accipere.

Bonum est mihi magis mori, quàm ut gloriam meam... Gr. quàm gloriationem, etc.

Ego fame perire malim, quàm ut quis evacuet; id est, vacuam et vanam reddat gloriam meam; scilicet sine sumptibus, et gratis prædicare, ut explicavit n. 18.

16. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria : necessitas enim mihi incumbit : vae enim mihi est, si non evangelizavero.

17. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo : si autem invitus, dispensatio mihi credita est.

18. Quæ est ergo merces

Quæ est illa gloria mea? an Evangelii prædicatio? non : quia quoad rem mihi necessaria est, ob præceptum Domini : ita ut maledictionem Dei incurram, si non prædicavero. (Solum mihi restat optio circa modum prædicandi.)

Si enim voluntarius et gratis prædico, singularem habeo mercedem et gloriam : si verò reluctans, et non gratis, tantò mihi pejùs; illà singulari glorià carebo : prædicandum mihi tamen est; quia verbi prædicandi dispensatio mihi commissa est et injuncta.

Quæ est ergo mea singularis gloria? si

Gloriam dixit, ut gaudii excessum ostendat. Theophylactus post D. Chrysostomum.

Ne quis suspicetur, quòd mœrens et lugens non acceperit; tantùm, inquit, absum à mœrore, ut gloriæ ducam. Athanasius; idem divus Chrysostomus, Theophylactus.

16. Nam si evangelizavero, non est mihi gloria...

Explicat quid, seu quæ sit illa gloria.

Nam est Evangelii prædicatio? Non; quia mihi necessaria est; gravi Domini præcepto injuncta, et taliter injuncta, ut nisi obedero, vae mihi sit, maneat me pœna, tanquam gravis Dei præcepti transgressorem.

Itaque sensus est: Evangelii prædicatio: ob Domini præceptum: est mihi quoad rem necessaria;

Vae enim mihi est..... Enim maledictionem Dei incurro, si non prædicavero.

Recordamini Jonæ Deo resistentis; mihi quid pejùs imminet, si Domini præceptum de prædicando Evangelio, non impleo.

Solum mihi restat optio circa prædicandi modum; scilicet; ut vel lubens et voluntarius, et gratis prædicem; vel ut invitus, reluctans, et quasi coactus.

17. Si enim volens, hoc ago... Si lubens, volens. Gr. *ἐκὼν*, voluntarius, gratis, et liberaliter prædico, mercedem, non qualemcunque, sed singularem et eximiam habeo.

Scilicet mercedem non tantùm operis præcepti, sed gloriam operis indelicti, supererogati et herolci; nimirum gratis prædicare.

Si autem invitus. Gr. *ἀκὼν*, non ultroneus, non sponte meâ, non liberaliter et gratis prædicem, sed reluctans, vel quasi coactus, seu, Dei præcepto, seu metu pœnæ; mihi quidem tantò pejùs: illà enim singulari glorià et mercede eximiâ carebo.

Prædicandum tamen, quia dispensatio mihi credita est. Gr. dispensationem creditam suscepi; id est, et mihi credita et commissa Evangelii dispensatio; et creditam dispensationem suscepi: itaque prædicandum necessariò.

Si autem sic necessitate compulsus prædico, dispensationem mihi creditam adimpleo quidem, officioque meo fungor; sed non est quòd inde glorier, facio quod debeo, et quod facere jussus sum; servus sum inutilis.

Hinc mihi nulla singularis gloria: præcepti tantùm operis mercedem habeo.

18. Quæ est ergo merces mea, id est, singularis gloria? ut Evangelium

sine impensa et gratis Evangelium prædicem; si in Evangelio prædicando non utar potestate meâ, scilicet exigendi necessaria.

Nam cùm ab omnibus essem liber, et mei juris, sponte omnium me servum feci, ut eò plures lucrificerem.

Cum Judæis religione, seu Judæizantibus,

mea? Ut Evangelium prædicans, sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate meâ in Evangelio.

10. Nam cùm liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrificerem.

20. Et factus sum Judæis

prædicans sine sumptu... Id est, si idem gratis, quod gratis accepi: si Evangelium gratultum; Gr. à sumptibus immune, sine impensa prædicem: et si in Evangelio prædicando non utar potestate meâ, scilicet jure necessaria exigendi.

Non abutar, id est, omnino ntar. Simplicem usum appellavit abusum, ait Theophylactus; non utar, non perutar potestate meâ, etc.

Vel non abutar; quasi diceret: Si propter Evangelii promotionem, hominumque salutem, non faciam quod licet quidem, sed quod non expedit; tunc enim libertatis est abusus.

Tangit doctiores, suâ scientiâ et potestate abutentes; quasi diceret: Et vos discite non facere quæ licent quidem, sed quæ non expediunt; id est, vestrâ non abuti libertate ac potestate, cum infirmiorum scandalo idolothyta comedentes.

Ilos doctores Corinthios Paulus hucusque suâ à necessariis ipsis abstinentiâ, docuit ab inutilibus idolothytis abstinere.

Omnia enim superiùs dicta efficaciter dicunt: Ego Paulus, Apostolus vester; abstinui, non à licitis tantùm, sed et à necessariis; idque diu, et magno cum labore; omnia vitæ incommoda sustinui, ne cujusquam vestrûm instructionem et conversionem retardarem.

Hujus rei vos testes estis, ô Corinthii! apud quos esuriciens et manibus meis laborans vixi.

Hinc ergo discite saltem à rebus vobis inutilibus abstinere, ne scandalum infirmioribus præbeatis.

Sed hoc non contenti, discite altero exemplo non tantùm scandala non dare; sed et omni modo proximorum salutem promovere.

19. *Nam liber cùm essem.* Gr. liber existens, id est, liber cùm sim, aut cùm essem.

Hic versus refertur ad primum hujus capituli verbum, ubi dixit, *non sum liber?* et sensus est:

Cùm mei juris essem, ab omnium hominum servitute liber; nulli mortallum, sive Judæo, sive Græco obnoxius, aut mancipatus;

Sponte meâ omnium hominum me servum feci; omnibus, et Judæis et Gentilibus memetipsum subjeci, quasi mancipium, ut eò plures Christo lucrificerem, faceremque salvos.

Ecce factum, seu charitatis exemplum, priori facto longè majus et difficilius.

Non solùm à vobis nihil accepi; non solùm hoc meo jure apud vos non sum unus, ne vestræ instructioni in fide remoram ponerem; sed omnium hominum salutis amore et zelo pressus, omnium me servum dedi. Non uni tantùm homini serviivi, sed universo orbi; non nnâ tantùm servitute, sed omnimodâ. Ita ferè sanctus Chrysostomus.

20. *Et factus sum Judæis tanquam Judæus...* Varios assignat servitutis suæ modos.

tanquam Judæus, ut Judæos lucraret.

21. Iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem (cū ipse non essem sub lege), ut eos, qui sub lege erant, lucrificerem: iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cū sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi), ut lucrificerem eos qui sine lege erant.

22. Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrificem.

factus sum tanquam judaizans, ut judaizantes Christo lucraret.

Iis, qui sub lege mosaica sunt, sive Judæis, sive Proselytis, legem servantibus; similem me exhibui, legem observans (licet scirem eā me non adstringi), ut eos lucrificerem. Iis, qui legem mosaicam non habent, et non servant, id est, Gentilibus, factus sum quasi legem non habens; (licet coram Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo), ut Gentiles lucraret.

Factus sum infirmis velut infirmus, ut eos lucrificerem Christo. Uno verbo, om-

Cum Judæis religione, seu judaizantibus, factus sum tanquam judaizans, seu religione Judæus, ut eos Christo lucraret, et salvos facerem. Exempla vide Act. 21. n. 24, 25, 26, ubi rasus est, purificatus, et quæ ad purificationem, obtulit.

21. *Iis qui sub lege sunt...*

Explicat et extendit priora verba, Proselytos addens genere Judæis; iis qui sunt sub lege Mosaisca, sive Judæis, sive Proselytis, id est, omnibus legem Mosaiscam servantibus, similem me exhibui, legem servavi, quamvis probe scirem eā me non adstringi.

Legalia servabat, ubi prodesset, et expedire judicabat. Exemplum vide Act. 16, 13. ubi circumcidit Timotheum, ut everteret circumcisionem, ait Divus Chrysostomus.

Iis qui sine lege sunt... Gr. ex legibus, ut exlex; id est, iis qui legem Mosaiscam non habent, nec servant; id est, omnibus aliis, extra Judæos et Proselytos, factus sum quasi legem non habens; iis me assimilavi, legem Mosaiscam non servavi.

Cū sine lege non essem. Gr. non existens exlex Deo, sed inlex Christo. Hoc addit, ne quis malè interpretetur quod dixit ut exlex, τοῖς ἀνόμοις ὁ θεὸς ἀνομος, quasi reverà pro libitu vixerit, seu ut impius. Licet coram Deo sine lege non sim, quippe qui Christi legem servo; ut exleges, id est, Gentiles lucrificerem.

22. *Factus sum infirmis infirmis....* Ipsi scilicet in animo compatiens, eorum scandala vitans, ac propterea legales quasdam observantias exercens, ab idolothytis abstinens, etc.

Omnibus omnia factus sum... Uno verbo omnibus me attemperavi; in omnes me formas verti, quantum permittit Deus, et exigit salus proximi, omnibus me similem exhibens, ut omnes salvos facerem.

Gr. ut omnino aliquos servem, quod divus Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus vertunt, ut paucos saltem aliquos facerem salvos; miranturque D. Pauli zelum, qui vel unius gratiā, omnem laborem suscepit. Ita disertè Theodoretus.

Sed, ut bene notat Estius, juxta nostram lectionem, quam etiam sequitur Syrus, ut omnes servem, non minor est Apostoli charitas, qui omnibus omnia factus sit, omnium studens saluti; id est, circa singulos quosque, excluso nemine, hoc agens, ut salvi fiant.

nibus omnia factus sum, ut omnes salvos facerem.

Hæc autem omnia feci, et facio propter Evangelium facilius promovendum, et ut præmii in Evangelio promissi comparticeps efficiar, scilicet cum aliis fidelibus.

(Ut autem et vos faciatis idem), cogi-

rem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.

23. Omnia autem facio propter Evangelium: ut particeps ejus efficiar.

24. Nescitis quod si qui in

OBSERVATIO MORALIS. — Hic cum divo Chrysostomo mirare Apostoli nostri demissionem et accommodationem; qui tantus in se cum esset, omnibus omnia factus est, etiam exlegibus et infirmis.

Cum eodem Chrysostomo mirare hujus Apostolice demissionis effectum. Paulus, inquit, solus descendit: ascendit autem cum universa orbe terrarum (quem scilicet sua charitate lucratus est).

Imitare Pauli demissionem, quisquis sis, hoc quoque fac, ait Chrysostomus: nec te existimes deici et decidere; cum sis summus, si propter fratrem sustinneris aliquid humile et abjectum: si sic descendas, ascendes cum multo lucro.

Ut imiteris, discas ex divo Chrysostomo quomodo descenderit Apostolus, seu omnibus omnia factus sit.

Non simulans, simulator enim querit exitium; simulat ut accipiat, non ut det: Paulus verò non sic, sed tanquam medicus, tanquam magister, tanquam pater.

Ille quidem tanquam ægroto; hic verò tanquam discipulo; alter verò tanquam filio se demittit, ad correctionem, non ad danum; ita etiam hic quoque D. Chrysostomus.

Ardens sanctorum charitas pro sua et aliorum salute facit, quod cupiditas et passio vehemens peccatorum facit pro sua et aliorum perditione; charitate sancti sunt omnibus omnia; cupiditate mali simulant omnia: illi ut salvent; hi ut perdant: sancti Christum imitantur; peccatores diabolum.

23. Omnia autem facio... Hæc autem omnia feci, et facio propter Evangelium facilius, celerius, et latius promovendum; seu propter faciliorem, expeditiorem et diffusorem fidei propagationem. Hæc ratio convenit cum allata n. 12. *ne quod offendiculum.*

Ut particeps. Gr. comparticeps ejus efficiar; id est, et ut Evangelio longius et abundantius à me disseminato ac propagato, fructum ejus cum aliis fidelibus in æternitate percipiam, seu flammam cum aliis fidelibus consocius et comparticeps præmii, quod nobis Evangelium promittit.

Attende humilitatem; qui primas meruit in bonorum communicatione, se simpliciter fidelibus conjungit, ait Theophylactus post Chrysostomum.

Eximia hæc D. Pauli charitas, ejus et testes fuerant Corinthii, ad imitationem ipsos efficaciter incitat, scilicet ut et ipsi proximorum salutem, omni modo serviant; sicque laborantes, contendant præmium fidelibus ab Evangelio promissum obtinere.

Hoc quippe suæ charitatis exemplo quasi dicit: Ite et vos discite proximi salutem amare; eam non modò vestris scandalis non retardare, sed et omni modo, pro vestris viribus promovere.

Sed ut pressius adhuc urgeat, suæ charitatis exemplo jungit appositam et valde congruentem similitudinem.

24. Nescitis quod si qui in stadio... Dixi quod hæc ideo feci et facio, ut particeps sim præmii, quod promittit Evangelium.

stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis.

25. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere: et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.

tate quòd sicut ille, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt; sed non omnes bravium reportant, sed ille soli, qui cursum legitime perficiunt: Ita nos currimus quidem omnes, sed non omnes Evangelii præmium accipiunt: sic ergo vos in Evangelii stadio currite, ut apprehendatis palmam.

Cogitate et quomodo omnis, qui cursu, vel luctu certat, abstinere ab omnibus, vires, vel velocitatem corporis impediens: et illi quidem, ut coronam brevi perituram accipiant; quidni et nos Christiani, à multis abstineamus, quanquam licitis, ut æternam coronam obtineamus?

Dico et tacite quòd vos similiter agere debetis: nec sine causa utrumque dico.

Huius enim vitæ cursus stadium est, in quo currimus omnes, et ad præmium in Evangelio promissum contendimus.

Scitis autem quòd in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed non omnes bravium accipiunt, sed ille soli qui cursum ritè et legitime perficiunt: sic et omnes Christiani currunt quidem; at non omnes præmium Evangelii reportant, sed ille tantum, qui bene et legitime juxta Evangelium currunt usque in finem.

Sic currite, ut comprehendatis. Sic ergo currite, sic vivite, ita vitæ vestræ cursum dirigite (scandala vitantes, proximo ex charitate servientes, de hoc enim semper est quaestio), ut æternum vitæ præmium reportetis.

Vel sic currite, ut in cursu primi sitis, et egregium assequamini præmium.

Agitur enim de præmio eximio, de quo n. 18.

Stadium, locus in quo currendum: hinc cursores stadiodromi.

Bravium, seu brabeum, præmium victoribus destinatum.

Palmam unus accipit apud stadiodromos: apud nos, omnes illi qui legitime currunt. Comparatio itaque sit in eo, quòd non omnes accipiunt: non in eo quòd unus.

25. Omnis autem qui in agone... Gr. omnis agonizans, per omnia temperans est.

Alludit ad agones Olympicos, allaque Græcorum certamina, et maxime Isthmia, quæ celebrabantur Corinthi.

De his vide Cornelium, Tyrium.

Docet itaque modum quo possint bravium apprehendere: omnis qui in cursu, aut pugilatu certat, per omnia temperans est; abstinere ab omnibus, quæ vires aut velocitatem corporis possent minuere, eumque in agone impedire.

Servabant temperatissimam victus rationem, abstinentes à superfluis, et delicatioribus cibis, contenti cerio quodam ac demenso, seu necessario victu. Vide Cornelium à Lapide.

Abstulit venere et vino, ait Horatius citatus à Grotio.

Et illi quidem, ut coronam corruptibilem... momentaneam ac brevi perituram, ex oleastro, aut pleca, aut lauro.

Nos autem incorruptam... Quidni et nos Christiani, ut immarcescibilem et æternam coronam habeamus, abstinemus à multis, quanquam licitis.

Ego igitur in Evangelico stadio sicut stadiodromus rectâ curro, totoque nisu tendo ad destinatam metam, ut palmam apprehendam : sicut pugil in Evangelii palæstrâ pugno, non inaniter aerem verberans :

Sed certis et destinatis ictibus corpus meum, spiritûs mei adversarium, obtundo ; victumque ac edomitum, ago ut ser-

26. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum ; sic pugno, non quasi aerem verberans :

27. Sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo ; ne fortè cùm aliis præ-

vimque nobis faciemus, ut aliqua, quamvis difficilia, operemur ad nostram, et aliorum salutem.

Multùm dispar donum est, ait Ambrosius : ac per hoc vult diligentiores non esse debere, quibus non terrenis et marcescibilibus floribus ; sed æternis inserta gemmis, in modum regalis diadematis, spiritualis corona servatur. Ambrosius.

Modus itaque quo possimus hanc apprehendere coronam, est si abstineamus, si vim nobis faciamus, si ex charitate proximorum salutem studeamus ; eoque libentiùs, quò gloriosior nobis corona proponitur.

26. *Ego igitur sic curro...* Rursus se in exemplum proponit, et exemplo suo modum currendi docet et pugnandi.

Stadiodromus, seu cursu certans in stadio, qui vult bravium reportare, non divertit in cursu, quasi qui nullum scopum habet, sed rectâ currit ad metam destinatam, ut ibi coronam ex edito appensam, et certantibus propositam, currendo manibus apprehendat.

Ego igitur more stadiodromorum sic curro in Evangelico ministerio, non in incertum, huc et illuc, in quamlibet partem, sed rectâ, celeriter, totoque nisu tendens ad scopum, ut coronam expositam apprehendam.

Sic pugno, non quasi aerem verberans. Gr. *πυκτεύω*, pugna ago, pugillum more decreto.

Pycetes, sen pugil, aerem sæpe verberat inani ictu, et incasso conatu, quem vitat adversarius.

Non sic ego pugno in Evangelii palæstra, non inaniter aerem verbero ; non temerè, inconsideratè pugno, sed certis et destinatis ictibus hostem meum ferio. Equis ille? *corpus meum*.

27. *Sed castigo corpus meum.* Gr. obtundo, lividum facio. *Sed corpus meum*, spiritûs adversarium, *castigo*, obtundo, ictibus lividum facio, id est, multis incommodis afflicto, labore manuum, fame, siti, etc.

Et in servitutem redigo, ut servum ago, ac mihi subjectum teneo.

Pugil victor adversarium victum trahebat, ut servum ; ita Paulus de suo corpore victo et edomito triumphabat.

Corpus esse castigandum, multis sanctorum Patrum exemplis et auctoritatibus probat Cornelius à Lapide.

Idem notat solos sanctos austerioris vitæ miraculis claruisse.

Ne fortè cùm aliis prædicaverim, viamque salutis ostenderim, ipse saluto indignus inveniar, et à Deo tanquam reprobis ejiciar.

23. Dixit : *Ut particeps efficiar Evangelii...* hic per oppositionem, ne saluto indignus efficiar.

Cohærent omnia.

Paulus metuit damnari ; Calvinus credit fide se salvandum.

Hoc exemplo suo, hisque similitudinibus, Corinthios, etiam in idolo epulatores perstringit, simul et eos ad sui imitationem excitat.

dicaverim, ipse reprobus efficiar.

vum, mihiq[ue] teneo subjectum; ne fortè, cùm aliis prædicaverim, viamque salutis ostenderim; ipse salute indignus inveniar, et à Deo tanquam reprobus ejiciar.

Sic curro, rectà, celeriter, toto nisu; utque velociùs curram, ab omnibus etiam sæpe necessariis abstineo: sic et vos mecum currite rectà, diligenter, perseveranter; sic et mecum abstinete; non ab epulis et deliciis tantùm, sed et in ipso necessario victu temperantes estote.

Sic pugno, sic adversarium meum corpus certis ictibus obtundo, sicque varis laboribus et incommodis victum et edomitum in servitutem redigo;

Ita et vos mecum decetate, ita et corpus vestrum obtundite, ita et delictis privatum, laboribus fractum agite ut servum, et tenete subjectum.

Timeo ne reprobus efficiar. Et vos time; recordamini Israelitarum, quanta bona à Deo sunt adepti; quanta deinde mala perpeSSI, et quot ex illis rejecti!

Hæc figura sunt malorum vobis imminantium, nisi Deo fideiores fueritis. Vide caput sequens.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 9. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

Alqua hic ad Dei et Ecclesiæ ministros spectatim attinent; aliqua ad omnes in genere Christianos: itaque,

PRIMO. — Omnis Dei et Ecclesiæ minister attendat ad n. 4, 7, 10, 11, 12, 14, hincque ab Apostolo tria discat, munus suum, jns suum, judicium suum.

Munus, scilicet laborare, pugnare, vigilare, n. 4. arare, serere, triturare, n. 11.

Jus, vivere, n. 14. vitæ necessaria recipere, n. 4.

Judicium et condemnationem suam, si otiosus, et iners, nec laboret, nec pugnet, nec vigilet: vel si nec aret, nec serat, nec trituret.

Si necessariis non contentus, quærat superflua; si avarus, congreget divitias; si vanus et voluptuosus, in vanis et deliciis Ecclesiastica bona consumat. Vide dicta ad n. 4, 7, etc.

Idem Dei et Ecclesiæ minister attendat ad n. 15, 16, 17, 18. hincque ab exemplo D. Pauli discat summam statûs sui perfectionem, scilicet gratis ministrare, nihilque ab hominibus accipere, ut Deus sit illius tota merces magna nimis.

Attendat ad n. 19, 20, 21, 22. ut ibi ab exemplo D. Pauli discat aliam sui statûs perfectionem, scilicet ex charitate omnibus omnia fieri: sit medicus, magister, pater. Vide dicta ad n. 22.

SECUNDO. — Omnis et quilibet Christianus assumat velut sibi dicta à versâ 24. usque ad finem capituli, hincque discat,

Primò, quòd vita Christiana sit stadium et palæstra.

Secundò, quòd unusquisque Christianus stadiodromus sit et pugil: hinc in baptismo unctus fuit oleo.

Tertio, quòd in hoc stadio et agone, antagonista noster sit caro, mundus, et dæmon: ita tamen, ut primà subactà, subigantur et alii.

Quartò, quòd bravium sit æterna gloria.

Quintò, quòd coliphium, seu panis athleticus, sit victus sobrius et jejuniûm, abstinentia à deliciis.

Sextò, quòd pugna sit virtutis exercitium, quod non peragitur sine conflictu interno et externo; seu sine cordis mortificatione, et corporis castigatione.

Nobis omnibus itaque pugnandum, nobis currendum.

Ad exemplum D. Pauli sic curramus rectè, promptè, perseveranter, ut palmam tandem apprehendamus. Vide dicta ad n. 26, 27.

In hoc cursu sistere, regredi est et deficere, ait D. Bernardus, epist. 254.

Ad exemplum divi Pauli sic pugnemus, sic obtundamus corpus nostrum; sic subigamus inedià, vigiliis, ut victores aliquando coronari mereamur.

Victo corpore, faciliè de mundo, et dæmone triumphabimus.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI.

CAPUT nonum Paulus absolvit, tremens ne reprobus efficiatur; hocque suo tremore, nos idem secum timere docuit.

In primis autem hujus capitis versibus, suum et nostrum timorem confirmat, exemplo veterum Hebræorum verè tremendo: licèt enim iisdem omnes à Deo beneficiis, etiam stupendis et inauditis, præventi fuerint; plerique tamen, ob ingratitude suam, morte puniti sunt in deserto: ita ut è sexcentis millibus, duo tantùm homines terram promissam ingressi fuerint.

Hæc, ait Paulus, §. 6. figura nostri sunt. Populus ille nostri figura; beneficia viatoribus illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus in hac peregrinatione collatarum figura; ingratorum illorum punitio, malorum nobis imprudentium rudis delineatio, si sicut illi fuerimus malorum concupiscentes, idololatræ, fornicarii, tentatores Christi, murmuratores.

Hæc rursus, ait §. 11, sunt malorum nobis contingendorum prænuntia, et nobis erudiendis conscripta; ut nos Christiani, qui in ultima mundi ætate vivimus, alieno sapiamus exemplo.

Itaque §. 12, ait: Qui putat se stare, caveat ne cadat; sicut steterunt illi, et ceciderunt.

Ne nimio tamen timore deficiantur Corinthii, §. 13, precatur ut non gravis eos invadat tentatio; eorumque animos spe in Deum erigit.

§. 14. Terrore, ob superius dicta, Corinthiis incusso, utitur ad eos avertendos ab idolothytiis, quæ hic idololatriam apertè nominat, quia scilicet participationes sunt sacrificiorum dæmoniis oblatorum.

§. 16. Sicut calix benedictus, seu Eucharisticus, communicatio est sanguinis Christi; et panis consecratus, communicatio corporis Domini: ita libamen, et idolothyta sunt participationes cum dæmoniis.

§. 18. Sicut Israelitæ de victimis edentes, oblati sacrificii sunt participes; ita vos, ô Corinthii! idolothyta comedentes, sacrilegi sacrificii participes estis.

§. 20, etc. Nolo autem vos Christianos fieri dæmonum socios. Non potest quis altaris Christi, et altaris dæmonum esse particeps. Hoc est Dominum irritare, et quasi ad zelotypiam provocare.

Ubi suam Paulus de idolothytiis mentem hic integrè aperuit, et quasdam objectiones resolvit.

Tandem hanc de idolothytiis quæstionem, ab octavo capite agita-

tam, ita componit, ut doctis aliquid concedat, et infirmorum saluti consulat.

γ. 25. Permittit, ut indifferenter emanant et comedant ex omni quod in macello venale prostat, nulla prius interrogatione factâ, immolatumne sit, an non.

γ. 27. Permittit, ut apud Ethnicos invitati, sine scrupulo comedant ex apposis.

γ. 28. Quod si quis dixerit : Hoc fuit immolatum, vetat ex eo ne comedant; ne libertate suâ malè utentes, quempiam scandalizent, dentque ei blasphemandi occasionem.

Hortatur denique, ut in omnibus honorem Dei quærant, et salutem proximi, et ab eis nulla oriatur causa scandali, sive infidelibus, sive fidelibus.

CAPUT DECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **N**OLO enim vos ignorare, **Q**UIDAM reprobari timeam; quidni et vos fratres, quoniam patres **I**DEM MECUM timeatis? memores estote nostri omnes sub nube fuerunt, quæ patribus nostris acciderunt;

CAP. X. 1. *Nolo enim vos ignorare.*

Ut sequentium coherentiam cum præcedentibus clariùs intuearis, recordare quòd capite præcedenti n. 23. dixit: *Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar.*

Hocque dicens, Corinthios docuit æternam salutem suam omni modo stabilire.

24. Dixit: *Omnes quidem currunt, sed unus...* hæcque stadiodromorum similitudine, docuit ad salutem non sufficere, quòd Ecclesiæ stadium per fidem ingressi fuerint; sed totis viribus eis annitendum esse, ut præmium fidelibus promissum assequantur.

26. Addidit: *Ego igitur sic curro, et sic pugno...* hocque exemplo suo docuit alacriter currendum, fortiter pugnandum, ut bravium reportetur.

Denique n. 27. dixit: *Castigo... ne fortè et ipse reprobus efficiar*; hocque suo tremore docuit omnes Corinthios tremere, ne et ipsi reprobi fiant.

Hæc autem omnia, scilicet quòd æterna salus cum omni sollicitudine sit facienda; quòd nobis non sufficiat fidem recepiisse, et in Ecclesiæ stadium ingressos esse: sed nobis currendum, nobis pugnandum; quòd de Dei donis acceptis, non sit nobis blandiendum; quinimò, ob illa nobis timendum, nisi vita gratis correspondeat;

Hæc, inquam, omnia confirmat terribili veterum Hebræorum exemplo, qui licèt tot et tantis à Deo præventi beneficiis, licèt in nube et mari omnes baptizati, pane cœlesti nutriti, potu miraculoso recreati et refocillati, non omnes tamen, sed è sexcentis millibus duo tantùm terram promissam sunt ingressi.

Quod sanè apertissimè respondet allatæ similitudini: *Omnes quidem currunt, sed unus...* et quod fideles prorsus omnes docet cum cura, cum omni sollicitudine et tremore salutem suam operari.

Nunc ad textum.

Nolo enim. Gr. autem. Ambrosius legit enim, cui consentiant antiqua exemplaria, ait Erasmus; sicque meliùs hæc coherent cum superioribus, quorum ratio datur.

Quasi diceret, dixi: *Ne fortè et ipse reprobus efficiar*: Quidni hoc timeam. quidni et vos idem mecum timeatis?

An propter gratias mihi et vobis à Deo datas, nobis blandiemur? quinimò, ob illas nobis maximè timendum,

Nolo enim vos ignorare... etenim recordari vos velim, memores estote, quoniam, id est, quòd patres nostri, id est, Hebræi, Judææ gentis, è qua sum, progenitores: et Christianæ Religionis, quam profitemur omnes, prodromi et antecessores.

Omnes sub nube fuerunt.

Primò recenset beneficia, et quidem insignia, illis omnibus à Deo mirabiliter collata.

omnes illi post egressum ex Ægypto, sub columna nubis fuerunt, et omnes mare Rubrum mirabiliter transierunt;

Et omnes, Moyse duce et administro, quodammodo baptizati sunt in hac nube, et mari, nostri baptismatis figurâ.

Et omnes idem manna cœlitus datum comederunt.

Et omnes aquam divinitus datam biberunt:

(Bibebant autem de aqua, quam è saxo

runt, et omnes mare transierunt;

2. Et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari:

3. Et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt.

4. Et omnes eundem potum spiritalem biberunt:

(Bibebant autem de spiritali,

Post miraculosum illorum ex Ægypto egressum, omnes, illi sub nube, id est, sub columna fuerunt, in qua, ut dicitur Exod. 13. 21. *Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam*, et quâ, ut dicitur Num. 9. n. 15, 16, etc., eos operiebat, ubi quiescebant; nubes expandebat se super castra, ut eos ab æstu solis protegeret.

Et omnes mare Rubrum miraculosè transierunt.

2. *Et omnes in Moyse.* Gr. in Moysen baptizati sunt. Hæc utitur voce, ut nostri baptismatis, et aliorum Christianæ religionis Sacramentorum, umbram et figuram clariùs exprimat.

Omnes in Moyse, id est, Moyse duce et administro, sen per Moysen, gentis Hebræicæ ducem, et divinæ voluntatis inter eos ministrum et interpretem.

Quodam modo baptizati sunt, scilicet typicè in hac nube et mari, nostri baptismatis figura, quatenus hæc nubes eorum capitibus impendens, erat figura aquæ eorum capitibus infundendæ; mare totum Judæorum corpus circumdans, figurabat baptizandi immersionem in regenerationis lavacro. Ægypti in hoc eodem mari submersi, figurabant peccata nostra, in hoc regenerationis lavacro submergenda.

Omnes igitur Judæi, Moysi, Dei ministro credentes; et illo præeunte, sub nube, et intra mare progredientes, quasi baptizati sunt.

Credibile est, ait Estius, quòd aliquibus maris guttis, et aliquo nubis rore fuerint aspersi, quo Baptismi sacramentum evidentius significaretur.

3. *Omnes eandem escam spiritalem*, id est, manna. Dicitur esca spiritalis; tum quia angelorum manibus præparata; tum quia varios et miros gustus habens; tum et maximè, quia typus et figura Christi, panis vivi, qui de cœlo descendit; et sacratissimæ Eucharistiæ, panis cœlestis, mirabiles gustus hic dantis, et in cœlo vitam æternam conferentis.

Porrò eandem, intellige, inter se; seu bonos, seu malos; tam qui perierunt, quàm qui servati sunt; ut patet, tum ex eo quòd de solis Hebræis hactenus actum est; tum ex sequentibus: *Sed non in pluribus eorum...* licet omnes eandem escam comederint, etc., non tamen omnes Deo placuerunt. Quod de Hebræis.

4. *Et omnes eundem potum spiritalem.* Id est, aquam de petra percussam fluentem; quæ dicitur spiritalis, quia miraculo producta, et quia typus et figura sanguinis et aquæ, quæ de percusso Christi latere fluxerunt.

Hanc aquam divinitus datam biberunt omnes Judæi, et qui perierunt in deserto, et qui servati sunt, Josue et Caleb.

Bibebant autem de spiritali petra. Gr. enim Rupes, sen petra Horeb, a Moyse percussa, dicitur spiritalis; quia non vi naturæ, sed divinâ virtute

consequente eos petrâ ,

Petra autem erat Christus.)

Moyses elicuit lectu virgæ , cujus aquæ rivuli castra eorum aliquandiu secuti sunt in deserto ;
Hæc autem rupes figurabat Christum , & cujus latere percusso , fluxit aqua ad refectiorem Ecclesiæ .)

fundebat aquam ; et quia typus et figura erat Christi in cruce lanceâ percutiendi.

Itaque spiritale hic idem est ac mysticum , sen mysticum habens sensum.

Consequente eos. Syr. quæ cum ipsis veniebat. Hæc rupes Judæos secuta est effectum , seu per rivos aquarum , è rupe continuè manantium , quæ castra Hebræorum aliquandiu secutæ sunt in deserto , juxta quod in psalm. 77. 16. dicitur : *Deduxit tanquam flumina aquas ; et psalm. 104. Dirupit petram , et fluxerunt aquæ , abierunt in sicco flumina.*

Petra autem erat Christus , id est , figurabat Christum , è cujus percusso latere fluxit aqua , ad refectiorem et potationem Ecclesiæ Christianæ.

OBSERVATIO MORALIS. — Hucusque divinæ in Judæos misericordiæ beneficia retulit , et quidem omnibus omnino communia ; omnes prorsus boni , mali , baptizati , manna pasti , potu miraculoso refocillati sunt.

In his modò , juxta divi Pauli mentem , Intuere gratiarum omnibus Christianis collatarum umbram et figuram.

Paucis Theodoretus. Illa , inquit , nostrorum typus erant : mare enim imitabatur lavacrum ; nubes autem gratiam Spiritûs ; Moyses verò sacerdotem ; virga crucem ; Israel transmittens , eos qui baptizantur ; persequentes verò Ægyptii , figuram dæmonum implebant ; ipse autem Pharao , figura erat diaboli.

Itaque transitus per mare Rubrum , in quo Pharao et Ægyptii submersi fuerunt , figura fuit nostri baptismatis in sanguine Christi ; in quo omnia peccata nostra submersa fuere , et nos à diaboli servitute liberati , translati sumus in regnum Christi.

Nubes sub qua fuerunt Hebræi , et quæ ipsos præcedebat , ut monstraret viam , fuit figura divinæ gratiæ , per Baptismum nobis collatæ , ut nos in hujus mundi deserto ducat ad terram promissam.

Nubes illa , seu potius columna , per noctem ignis erat , suâ luce tenebras dissipans , suo calore frigus et humorem expellens ; per diem erat nubes refrigerans ; diu , nocteque erat columna , juxta Exod. 13. 21 et 22. *Nunquam defuit columna nobis per diem , et columna ignis per noctem coram populo.*

Sic gratia , quasi divinus ignis illuminat et calefacit ; quasi nubes refrigerat , quasi columna sustentat et roborat.

Suâ luce ignis ille divinus mentis nostræ tenebras illuminat , suo calore cordis nostri teporem et frigus accendit.

Nubes illa cœlestis ardorem et æstum concupiscentiæ refrigerat.

Hæc divina columna lassos sustentat , debiles et infirmos roborat.

Nunquam deest nobis ignis , nubes , columna.

Manna , sacratissimæ Eucharistiæ , animam varis gustibus recreantis , et in æternum vivificantis , figura fuit. Quatuordecim analogias inter utramque refert Cornelius à Lapide.

Petra Horeb figura Christi , lapidis angularis , et Ecclesiæ fundamenti.

Percussio petræ , figura percussoris lateralis.

Aqua saliens è petra , figura aquæ è Christi latere fluentis.

Petra Horeb , per aquarum rivos ex se manantes , secuta est Judæos in deserto , tanquam itineris comes.

Beneficia ergo omnibus illis communia quidem fuerunt : verumtamen quamplurimos eorum Deus gratos non habuit,

Sed ob scelera morte punivit in deserto, ita ut duo tantum terram promissam fuerint ingressi.

5. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo :

Nam prostrati sunt in deserto.

Christus per sacramenta sanguinis et aquæ, tanquam gratiæ rivulos à corde suo manantes, et per Spiritum suum, nobiscum est usque ad consummationem seculi : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, etc.*

Adsunt ergo divinæ misericordiæ beneficia, nobis omnibus collata, sicut et illorum figuræ omnibus omnino Judæis erant communes.

Omnes baptizati sumus in Christi sanguine; omnes divinam gratiam recepimus in Baptismo; omnes pacem vitæ comedimus in Eucharistia; omnes aquas de fontibus Salvatoris hausimus, et haurimus per hæc et alia sacramenta.

Omnes itaque gratias à Deo recipimus, et quidem beneficiis populo Iudæico collatis, eò majores, quò illorum beneficia gratiarumstrarum fuerunt tantum umbræ.

Sed heu! ne propterea nobis blandiamur; quinimò magis metuemus, nisi grati, humiles, devoti, et Deo obsequentes fuerimus.

Videte patres nostros, memores estote eorum quæ eis acciderunt.

5. Sed non in pluribus eorum... Quamvis omnes, nullo excepto, fuerint baptizati, divinitus nutriti et potati; non omnes tamen, sed ex illis duo tantum in terram promissam fuerunt ingressi.

Omnes adulti, exceptis Josue et Caleb, mortui sunt in deserto. Hoc paucis Apostolus.

In pluribus. Id est, quamplurimis, plerisque non est beneplacitum Deo. Gr. *εὐδόκησεν*.

Plerosque eorum Deus non approbavit, gratos non habuit, scilicet, ob idololatriam, murmuraciones, et alia scelera, propter quæ puniti corruerunt in deserto.

OBSERVATIO MORALIS. — Quid hæc attentè legens, de se præsumat? quis contrà non contremiscat? et eò magis, quò Judaicæ ingrati tudinis complementum apparet expressius in Christianis.

Omnes baptizati quidem; sed heu! quàm pauci, quàm paucissimi verò Christiani! verè Christo credentes, verè Christum imitantes, verè adimplentes quæ Deo, coram angelis, in Baptismo promiserunt!

Omnes sub nube... Spiritum Sanctum, gratiam in Baptismo receperunt: sed quis servavit? quis illius lumen sequitur? quis ejus motioni obtemperat? quis ejus auxilio et sustentaculo fretus, ambulat in charitate, de virtute in virtutem usque ad montem Dei?

Omnes panem vitæ comedunt: sed quàm multi indignè! hinc tot infirmi et mortui.

Omnes de fontibus Salvatoris hauriant aquas; alias Sacramenta percipiunt, sed non quâ par est devotione: hinc mortem hauriunt sæpe, unde vitam haurire deberent.

Inde quid nobis timendum?

Ne nobis eveniat quod contigit Judæis; ex infinità multitudine duo tantum promissam terram ingressi sunt.

Ne de nobis fiat quod prædixit Christus. *Multi vocati, pauci verò electi.*

Ne ex quamplurimis currentibus, unus tantum, id est, paucissimi beati-

6. Hæc autem in figura facta sunt nostri,

Hæc autem omnia nostri figura sunt; sicut beneficia illis omnibus collata, gratiarum nobis omnibus collatarum sunt figura; sic et illorum temporalis punitio, æternæ Christianorum punitiois figura.

Ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt.

Si necessarius non contenti, per gulam peccemus sicut et illi.

tudinis æternæ bravium assequantur: cæteri omnes, ob inertiam, ob ingrati tudinem reprobati, suppliciis addicantur æternis.

Prostratio Judæorum in deserto, figura est æternæ Christianorum prostrationis in inferno.

Mors illorum temporalis, æternæ Christianorum mortis est imago.

Ab eo, cui plus datum est, plus exigitur; et qui in majoribus fuit ingratus, graviora meretur supplicia.

Tot autem et tantis à Deo affecti sumus gratis, ut beneficia Judæis collata, licet insignita et portentosa, ad illas tamen comparata, figuræ tantum sint et umbræ.

In tantis et tanta est ingrati tudo nostra, ut Judæorum ingrati tudo, infidelitatis nostræ sit tantum umbra et figura.

Ingrati tudinis ergo Judææ punitio, nostræ punitiois umbra tantum est et figura, typus, rudis delineatio.

Hæc omnia serio perpende, et time, et cum tremore salutem tuam, Deo fidelis, operare.

6. *Hæc autem in figura facta sunt nostri.* Gr. hæc autem typi, seu figuræ nostri facta sunt; quasi diceret: Hæc omnia quæ dixi, typi, seu rudis delineatio sunt eorum quæ circa nos facienda sunt.

Sicut beneficia Judæis collata figura tantum et rudis delineatio sunt gratiarum nobis à Christo collatarum, ut dictum est n. præcedenti.

Sicut ingrati tudo Judæorum, ingrati tudinis nostræ figura tantum est et umbra, ut ibid.: sic temporalis Judæorum punitio, æternæ Christianorum punitiois est figura. Vide ibidem.

Quantò culpa gravior, tantò pœna grandior.

Sicut in bonis longè melius est quod figuratur, quàm ipsa figura; ut regnum cælorum, quàm terra promissionis: ita in malis longè pejus est quod figuratur, quàm figura significans.

Secundùm Augustinum illa supplicia quæ sustinuerunt, figura fuerunt gehennæ, quæ omni pœnâ major est. D. Thomas hic.

Corinthiis itaque et omnibus Christianis indicat his verbis Apostolus, nos non modò cruciatum iri, sed acrioribus esse, quàm Judæos, pœnis afflicendos.

Omnia quippe in figura contingebant illis; et beneficia, et supplicia figuræ tantum erant, umbra, pictura, gratiarum et pœnarum apud nos futura vita realiter et verè, si peccatis similibus Deum offendamus.

Ut non simus concupiscentes malorum.

Nos itaque illorum punitio monet, ut nostris non obediamus concupiscentiis; sen ne, necessarius non contenti, per gulam peccemus sicut illi.

Sic præcipua Judæorum vitia tangit, ob quæ puniti corruerunt in deserto; ut ea Corinthiis applicet ad illorum emendationem.

Primo itaque respiciens ad id quod Num. 11. n. 4, 33 et 34. refertur de

Si efficiamini idololatræ, sicut quidam ex ipsis, qui Moyse absente, vitulum aureum conflaverunt, adoraverunt, hostiisque oblati, sederunt ad comedendum immolatas carnes: deinde surrexerunt ad saltandum et ludendum circa vitulum.

Si fornicarii fuerimus, sicut quidam ex illis cum filiabus Moab fornicati sunt, ob quod unâ die viginti tria millia occisi sunt.

Si Christum tentemus, de ejus promissis diffidentes; sicut et quidam eorum Chri-

7. Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere.

8. Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt unâ die viginti tria millia.

9. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum

Judæis, qui, mannâ non contenti, dixerunt: *Quis dabit nobis carnes ad vescendum?* etc.

Ob quam concupiscentiam ita puniti fuerunt, et vocatus sit locus ille, *sepulcrum concupiscentiæ*.

Hocque gulosis et epuloribus Corinthiis applicans, ait: *Ista eorum punitio nos admonet ne, necessariis non contenti, sicut et illi, escas concupiscamus illicitas, aut saltem illicitè, scilicet cum scandalo, ut docti Corinthii.*

Potest etiam aliquid in se licitum, illicitè appeti, si vehementer, ardentem et gulosè.

7. Neque idololatræ efficiamini...

Secundò respiciens ad id quod Exod. 32. refertur de populo Israelitico, qui Moyse absente, vitulum aureum conflavit, adoravit, hostiisque oblati, sedit ad manducandum carnes immolatas; deinde surrexit ad saltandum et ludendum circa vitulum, ob quæ plurimi fuerunt occisi.

Hocque Corinthiis in idolio accumbentibus applicans, ait: *Hæc punitio monet nos, ut non simus idolorum cultores, nec quid faciamus ad idoli cultum pertinens, aut saltem ad eum adducens.*

Tale est idolothyta comedere, quod saltem gradus est ad idoli cultum.

Quasi diceret: Videte ne in idolio accumbatis, sicut illi sederunt comesturi idolothyta: et ne fortè circa idola satiati, ludatis sicut et illi.

8. Neque fornicemur sicut.

Tertiò respicit ad Num. 25. ubi populus fornicatus est cum filiabus Moab, ob quod viginti tria millia occisi sunt.

Hocque fornicatoribus Corinthiis applicans, ait: *Neque fornicemur. Et ceciderunt und die viginti tria millia;* in lib. Num. 25. n. 9. occisi sunt viginti quatuor millia. Hoc variis modis conciliat Estius: approbat tamen magis id errore scribæ factum esse cum OEcumenius aliquando legerit in Septuaginta, eundem numerum ac in D. Paulo legitur.

9. *Neque tentemus Christum...* Sæpiissime Hebræi Deum tentaverunt in deserto; at præcipuè respicit Paulus ad Num. 21. ubi populus, pertæsus itineris et laboris, locutus est contra Dominum et Moysen; diffidens nempe de Dei promissis.

Ob quod ab ignitis serpentibus interfecti sunt. Serpentes illi dicuntur igniti, quia suo morsu calorem et sitim mortiferam causabant.

Hocque Corinthiis, de Dei promissis diffidentibus, et de Resurrectione dubitantibus, ut videre est c. 15. 12, Deum etiam in idolio tentantibus, ut hujus capituli n. 22. applicans, ait:

tentaverunt, et à serpentibus perierunt.

10. Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore.

11. Hæc autem omnia in figura contingebant illis :

Scripta sunt autem ad correptionem nostram,
In quos fines seculorum devenerunt.

stum ut Deum, eorumque dncem, toties exacerbârunt; ob quod ab ignitis serpentibus interfecti sunt.

Si mussitaveritis, et factiones suscitaveritis, sicut illi Moysi obmurmuraverunt, inita conspiratione, ob quam ab Angelo exterminati sunt Core, Dathan, et alii, etc.

Mementote, inquam, quod hæc quæ Judæis acciderunt, sunt nobis contingendorum prænuntia,

Et quod nobis erudiendis et corrigendis conscripta,

Ut nos Christiani, qui in ultima mundi ætate vivimus, alieno sapiamus exemplo.

Non tentemus Christum, sicut quidam ex ipsis Christum, ut Deum, eorumque Ducem toties tentaverunt.

Vide apud Estium veterem traditionem, cui favet hic locus, scilicet quod Angelus, Israelitarum ductor, Christi personam gesserit.

10. *Neque murmuraveritis...*

Denique respiciens ad Num. 11. 14 et 16. hocque applicans Corinthiis, qui adversus Præfectos mussitabant, et factiones suscitabant, ait: *neque murmuraveritis...*

Exterminator dicitur Angelus, cujus ministerio exterminati sunt Core, Dathan et Abiron et alii, etc. Num. 16. •

11. *Hæc autem omnia in figura...* Rursus admonet hæc, quæ Judæis acciderunt, esse nobis contingendorum prænuntia, eaque nobis erudiendis et corrigendis esse conscripta.

Scripta sunt ad correptionem. Syr. ad eruditionem nostram, id est, ad nos commonendos, in quos seculorum fines devenerunt.

Ut nos Christiani, qui ad ultima mundi secula pervenimus, seu qui in extrema mundi ætate vivimus, alieno sapiamus exemplo.

OBSERVATIO MORALIS. — Attende quod Hebræorum punitio, Christianorum sit admonitio, eruditio. Deus Hebræos punivit ad exemplum nostrum; ut eorum pœnâ sapiamus, vitia fugiamus, vitam emendemus.

Sed attende quod Hebræorum pœnæ,strarum sint figuræ tantum et umbræ, rudia quasi lineamenta; sicut eos donorum magnitudine excedimus, sic pœnis atrocioribus afficemur; illorum pœnæ temporariæ, nostræ erunt æternæ; hinc de fine seculorum nos monet Apostolus, ubi terribilis expectatio iudicii.

Attende denique quod secundò monet Apostolus, *omnia in figura contingebant illis.*

Deus, qui juxta Tertullianum, Adamum ipsum formans, Christum cogitabat; omnia veteris legis ordinans, Christum et Christianismum ante oculos habebat.

Omnia erant figuræ, præfigurationes, rudia lineamenta Christi, aut Ecclesiæ Christianæ: hinc discere, Scripturam legens, veritatem in figuris intueri, novum Testamentum in veteri considerare: in veteri, omnia umbra, plectura, figuræ nostræ; aut enim Christum respiciunt, aut Christianismum erudiunt.

Sed ne longius extra mentem Apostoli nobis hic expressam excurras.

Itaque nemo nostrum sibi fidat, sed qui stat, timeat ne cadat: sicut steterunt illi, et tamen ceciderunt.

Opto, Deumque preceor, ut tentatio vos non invadat, nisi levis, et superatu facilis; ne, si gravior, vos superet, et cadatis.

12. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.

13. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana:

In Israele carnali, de Ægypto exeunte, et per mare Rubrum transeunte, spiritualem Israellem, fidelis Abraham filios intueri, per Baptismum in Christi sanguine, exeuntes de mundo.

In Israelitici populi itinere per desertum ad terram promissam, intueri nostram, per hujus vite desertum, protectionem ad hereditatem nobis promissam in caelis.

In Moyse eorum duce, intueri Christum, nostrum ducem et legislatorem; in nube, gratiam Sancti Spiritus; in manna, sacratissimam Eucharistiam; in aqua spiritali seu miraculosa, Ecclesie Sacramenta, Salvatoris fontes nos conseqentes.

Peccavit variis modis Israel; fuge peccatum.

Ob peccata sua puniti sunt Hebræi, plerique prostrati sunt in deserto, time supplicium, si peccaveris, eo grandius erit et atrocius, quod peccatum tuum enormius; utpote qui majoribus præventus es gratiis, et qui monitus, alieno debuisti sapere exemplo.

Eorum temporaria prostratio, tue prostrationis æternæ præfiguratio.

Omnes illi in deserto prostrati, innumeris Dei beneficiis præventi fuerant; illisem, ac illi qui servati sunt, gratis affecti.

Hinc discite, ob Dei gratias non efferr.

Disce quod si, ut populus ille, concupiscentiis tuis obedieris, si gulosus et carnalis, si tui nimis amator et idololatra, si impudicus, si Deo non subditus, fidelis et obtemperans, si adversus præpositos rebellis, etc., tibi nec proderunt Baptismus in Christi sanguine, nec communio cum Christo, etc.

Ex sexcentis millibus, duo tantum, Josue et Caleb, promissam terram sunt ingressi. Hæcque propter eruditionem tuam scripta sunt.

His ergo eruditus, attende tibi, vigila, ora, treme et multo cum tremore salutem tuam operare.

12. Itaque qui se existimat stare... Recta ex præcedentibus conclusio. Cum, ut patet ex dictis, tanta sit salutis difficultas, tantum lapsus in hac vita periculum.

Qui putat stare, attendat sibi, et caveat ne cadat: steterunt Hebræi, et ceciderunt tamen: alieno sapiens exemplo, time, cave, attende, ne cadas.

Hæc conclusio respondet ei quod dictum est initio capituli: Quidni timeam? quidni timeatis, ne reprobi simus?

Diffidentia sui stabilit in bono; confidentia præcipitat ad lapsum.

13. Tentatio vos non apprehendat.... Gr. non apprehendit. Syr. non invasit, nisi humana. Id est, vulgaris, modica, communis et frequens inter homines.

Juxta nostram Vulgatam, Apostoli votum est, et quidem præcedentibus conforme: scilicet ob supra dictam salutis difficultatem, et ob lapsus periculum, opto, Deumque preceor, ut tentatio vos non invadat, nisi levis, modica, vulgaris, et quæ facile vinci potest: ne, si gravior, vos superet, et ad consentiendum inducat; sicque ei succumbentes, cadatis.

Vel consilium est, quod cautiore eos, et sibi ipsis attentiores reddat;

Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, Sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.

14. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura :

Confidite tamen, Deus, qui suis fidelis est, non patietur vos tentari suprâ vires vestras,

Sed vos roborando, faciet ut tentatio felicem habeat exitum; Ita ut possitis sustinere, imò et vincere.

Quapropter, hoc ut ita sit, ô charissimi mei ! fugite, et procul estote ab omni idolorum cultu, et ab idolothytiis, quæ quædam sunt idololatria.

quasi diceret : Ne sinatis à subrepente tentatione vos apprehendi et vinci, nisi fortè de his levibus peccatis, à quibus nullus homo liber est.

Juxta Græcum, quem sequitur Syrus; monitio est humilantis, fastumque reprimentis, quasi diceret :

Ne quidquam de vobis præsumatis, modica tantùm et levia hucusque passi estis, sicut ad Hebr. 12. 4. dixit : *Nondum ad sanguinem usque restitistis*. Ita D. Chrysostomus et ejus sequaces.

Fidelis autem Deus est... Ne nimis ob superiùs dicta deiciantur, eorum animos spe in Deum erigit. *Fidelis est Deus* in promissis suis. Cùm ergo multis in locis promiserit, se suis auxiliaturum, et post tentationem coronam eis gloriæ se daturum, Jacob. 1.

Confidite : non sinet vos supra vires vestras tentari : sed vos per suam gratiam roborando, faciet ut tentatio felicem habeat exitum.

Ἐξβασίς significat exitum, evasionem gloriosam, qualis est evasio militis, qui victor evadit è prælio.

Ut possitis sustinere. Ita ut possitis sustinere, imò et vincere; non modò nullum ex tentatione detrimentum accipietis; sed et multum lucrum reportabitis.

Nota juxta hæc ultima verba, quòd de se ipso diffidere, suam timere fragilitatem, vigilare, sibi que attendere, sint Christianæ quidem fortitudinis initiale fundamentum : at in Domino confidere, in solo ejus auxilio inniti, totumque ab eo solo sperare, nostræ fortitudinis est consummatio, et stabile fragilitatis humanæ firmamentum.

Nota secundùm priora verba, quòd nullo modo peccare, angelicum est; per ignorantiam et infirmitatem peccare, humanum; scienter et voluntariè, diabolicum.

Homines quidem fragiles et ignari nunc sumus, at æquales Angelis aliquando futuri, scilicet in resurrectione.

Quoadusque autem ad Angelorum perveniamus sanctitatem, diabolicam saltem caveamus malitiam; omne quidem horreamus peccatum, at præsertim diabolicum, et ex malitia : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana*, nunquam diabolica.

14. Propter quod, charissimi... In superioribus Corinthios exterruit Apostolus; indicat hic ad quid eos exterruerit, nimirum ut ab idolothytiis averteret, de quibus à cap. 8. principaliter agit.

Propter quod, id est, propter ea quæ hactenus de israelitis, dixi vobis, ô charissimi mei ! Seu quapropter, hoc ut ita sit, ut vos adjuvet Deus, *fugite*, procul estoto animo et corpore ab *idololatria*, id est, ab idolothytiis, seu immolatarum carnalium comestione, quæ quædam est idololatria; quia, ut dicit n. 20. participatio est sacrificiorum dæmonis oblatorum.

Cum viris prudentibus et sapientibus mihi res est : itaque vos ipsi judicate an verum sit quod dico ; scilicet comestionem idolothytorum esse idololatriam.

Nonne calicem benedictum et consecratum bibentes, communicamus Domino, et ejus unimur sanguini? Nonne panem, quem consecramus, et consecratum frangimus, populo distribuendum, comedentes, communicamus, et unum sumus cum corpore Domini?

Ita sanè, et ita realiter, ut nos omnes

15. Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate quod dico.

16. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?

17. Quoniam unus panis,

15. *Ut prudentibus loquor....*

Quia idolothyta comedere, vocavit idololatriam, ne quempiam hâc dictione exasperaverit, lenit orationem, prudentes et sapientes eos vocans.

Quia tamen dictum non modò non retractat, sed et probare fusiùs intendit, priùs benevolam eorum attentionem sibi conciliat, non tantùm illos laudans ut prudentes et sapientes, sed et ipsos, sotes et noxios constituens iudices à se dicendorum; quasi diceret :

Quia cum viris prudentibus et sapientibus mihi res est, hinc non alios ex-peto iudices de iis, quæ dicturus sum : itaque vos ipsi judicate, num benè probem idolothyta cultum idolorum esse, et ideo vobis fugiendum esse ab illis.

16. *Calix benedictionis....*

Primò, ex ipsa religione Christiana probat assertum suum, scilicet immolatorum comestionem ; cum sit participatio sacrificiorum dæmonis oblatorum, idololatriam esse.

Calix benedictionis, id est, cui Christus in cœna benedixit : cui Sacerdotes in Missa benedicunt ; ejus haustu benedictio credentibus infunditur. D. Anselmus.

Nonne *communicatio sanguinis Christi est*, faciens nos unum cum ipso, D. Thomas? id est, nonno calicem Domini benedictum et consecratum bibentes, communicamus Domino? unimur Domino?

Ita sanè, quia, ut Theophylactus, post S. Chrysostomum, ait, quod in calice est, illud est quod ex Christi latere fluxit : et ex eo accipientes, communicamus, id est, unimur Christo.

Id quod est in calice, est id quod fluxit ex latere, et illius sumus participes. D. Chrysostomus.

Subintellige : ergo similiter calix maledictus idolorum, est communicatio cum idolis et dæmonis.

Sicut participans calicem Domini, sit unum cum ipso ; sic participans calicem dæmoniorum, sit unum cum eis. Dæmonis unitas est maximè fugienda : ergo et participatio idolothytorum in eorum veneratione. D. Thomas.

Et panis quem frangimus... id est, quem consecramus, offerimus Deo, et oblatum frangimus, et populo fidei distribuimus ; *nonne communicatio corporis Domini est?* faciens nos unum cum Christo, quia sub specie panis sumitur corpus Christi, ait D. Thomas.

Notat hic P. Cornelius ex Stukio, licèt heterodoxo, quòd Orientales habebant panes latos et subiles, instar placentæ, quos manibus facillè frangebant, ut ita citro opus non haberent : hinc frungere panem.

17. *Quoniam unus panis...* Syr. quemadmodum igitur unus est panis

unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.

unus panis, unum Christi corpus sumus, quia ex uno pane comedimus, qui est corpus Christi.

Idem ergo intelligite de bibentibus libamen, et de comedentibus idolothyta; communicant cum dæmonibus quibus oblata sunt.

18. Videte Israel secundum carnem :

Hoc ipsum videte ex Judæa religione

ille; ita et nos omnes unum sumus corpus : siquidem nos omnes ex uno illo pane accipimus.

Ita sanè communicatio est, et ita realis et vera, ut quemadmodum unus est panis ille, quem sumimus, et est Christi Corpus; sic et nos omnes, unus panis, unum Christi corpus sumus; quia ex uno pane comedimus, qui est corpus Christi.

Quid dico communicationem? sumus illud ipsum corpus: quid est enim panis? corpus Christi; quid autem sunt, qui sumunt; corpus Christi, non corpora multa, sed unum corpus Christi. D. Chrysostomus.

Sicut ex multis granis fit unus panis; ita ex multis fidelibus fit unus panis sacer et vivus, scilicet unum Christi corpus mysticum, quod est Ecclesia.

18. Videte Israel secundum carnem...

Secundò, hoc ipsum probat ex religione Judæa; nimirum, quòd qui de victimis comedit, participat de sacrilegio; et consequenter idolothyta idolatriam esse, quia participatio sacrilegi sacrilegi.

Videte populum ex Israele secundum carnem progenitum: sic vocat Judæos, ad Christianorum distinctionem, qui sunt spirituales Israelitæ, et per fidem, Abrahæ filii.

Nonne omnes apud illos, qui de immolatis victimis comedunt, oblatis sacrificii sunt participes?

Hinc ergo et contra vosmetipsos, ô Corinthii! concludite, quòd qui de idolothytis comedunt, sacrilegi sacrificii sunt participes, suntque idololatæ: quia victimæ consumptio est sacrificii consummatio.

Hoc eis reliquit concludendum, quia perspicuum, et quia ipsos, n. 15, fecundorum à se constituit Judices.

Ratiocinatio D. Pauli, in his versibus probantis idolothytorum comestione nem esse idolatriam, hæc est:

Omnis cum dæmonibus communicatio est idololatria: idolothytorum comestio est cum dæmonibus communicatio: ergo idololatria.

Probatur minor. In omni prorsus religione, comestio victimarum est communicatio, et cum eo cui oblata est victima, et cum eo qui eam obtulit.

Patet in Christianismo, ubi potatio calicis sacri est communicatio sanguinis Christi; et ubi comestio panis consecrati, est communicatio et unio cum corpore Christi; imò et cum omnibus illud comedentibus, quippe qui omnes fiunt unus panis, unumque Christi corpus hæc comestione.

Patet in Judaismo, ubi participatio, seu comestio de hostiis oblati, est participatio cum altari, et cum sacrificio oblato, et cum offerentibus.

Ergo pariter idolothytorum comestio, id est, comestio victimarum dæmonibus oblatarum, est communicatio cum dæmonibus, et communicatio cum his qui colunt et adorant dæmones: ergo est idololatria.

OBSERVATIO DOGMATICA. — In hac Apostoli ratiocinatione nota,

Nonne omnes apud Judæos, qui de victimis comedunt, oblatis sacrificiis sunt participes? ita ergo idolothyta comedentes, sacrilegi dæmonum sacrificii sunt participes. Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?

Primò Eucharisticum sacrificium Divo Paulo ita certum esse et incontestatum, ut illud assumat tanquam argumentationis suæ principium ab omnibus notum.

Secundò quòd omnia Divi Pauli verba supponunt et indicant realem sanguinis et corporis Christi præsentiam, comestionem et communicationem. *Communicatio sanguinis*, n. 16. *communicatio corporis*, ibidem.

Tertiò, quòd ipsa mens D. Pauli hanc realem corporis Christi comestionem, et sanguinis potationem supponit; sicut supponit realem apud Judæos et apud Ethnicos victimarum comestionem; alias ruit totum Apostoli argumentum.

Illius enim scopus est probare, eos qui de victimis dæmoni consecratis comedunt, realiter cum dæmonis communicare; sicut apud Christianos, qui calicem sacrum bibunt, et panem consecratum manducant, realiter communicant corpori et sanguini Christi: et sicut apud Judæos, qui de hostiis comedunt, participant realiter altari et sacrificio, et omni Judaico cultui.

Si autem tollatur realis communicatio corporis et sanguinis Christi, ut figurativa substituatur; tunc nulla paritas erit, et nullum argumentum.

Quartò, hæc Divi Pauli verba, hancque ejus mentem de reali communicatione corporis et sanguinis Domini, intellexere Sancti Patres. Audi S. Chrysostomum.

Calix benedictionis.... Valde fideliter dixit et terribiliter; hoc est autem quod dicit: id quod est in calice, est id quod fluxit ex latere, et illius sumus participes.

Panis quem frangimus... Quod non passus est in cruce; hoc in oblatione patitur propter te, et patitur frangi, ut omnes impleat. S. Chrysostomus.

Idem D. Chrysostomus hic ardentem in nos Christi charitatem miratur, quæ omulorum hominum superat magnificentiam: hi enim in pecuniis, in possessionibus et vestibis suam ostendunt liberalitatem: in sanguine autem nullus unquam: Christus autem suum corpus dat et sanguinem.

Ipsius nunc verbis utor: ipsum mutavit sacrificium et pro eade brutorum se ipsum jussit offerri.

Paulò suprà dixerat: Si sanguinem cupis, non aram idolorum, brutorum eade, sed meum altare, meo cruenta sanguine.

In morali fusiùs explicat quale sit Christi corpus in Eucharistia, scilicet idem quod in præsepi reveriti sunt Magi, etc.; quod in cruce fuit affixum, etc.; quod sol videns crucifixum, radios avertit, etc.

Sed, inquires, oratoriè hæc dicit Chrysostomus.

Insulsum est hoc effugium; primò, quia dogmaticè loquitur, et ut Doctor, nbi litteram interpretatur in Commentario.

Secundò, in morali fusiùs quidem explicat; sed ut Orator Christianus et verax: esset autem mendax, si diceret panem esse corpus in præsepi adoratum, à Judæis crucifixum, etc., et vinum esse sanguinem pro nobis effusum.

OBSERVATIO DOGMATICA ET MORALIS. — Ab ipso Apostolo discamus hic quid sit Eucharistia, et quo animo ad eam accedere debeamus.

Communicatio est corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio est

19. Quid ergo dico? quòd idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolum sit aliquid?

An, propterea, dico idolum, aut idolothytum aliquid esse? minimè.

20. Sed quæ immolant Gentiles; dæmoniis immolant, et non Deo.

Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum:

Sed dico, quòd illud ipsum quod Gentiles immolant, dæmoniis immolant, et non Deo: et ideo qui idolothyta comedunt, communicant cum dæmoniis: Nolo autem vos Christianos fieri dæmonum socios, per comestionem carnium illis oblatarum:

Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum:

Non potestis calicem Domino consecratum bibere, et vinum dæmoniis libatum.

21. Non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum.

Non potestis altaris Domini, et altaris dæmoniorum esse participes.

sanguinis Christi pro nobis effusi consummatio est et applicatio sacrificii in cruce peracti.

Christus, Agnus Dei, in cruce pro nobis omnibus immolatus est.

Sacratissima autem Eucharistia, hujus Agni comestio, singulis Christianis applicatio, participatio, communicatio est corporis pro nobis immolati, et sanguinis pro nobis effusi.

Christus in cruce fons est immensus et inexhaustus meritorum et gratiarum.

Sanctissima Eucharistia, Salvatoris comestio, hoc meritorum pelagus applicat unicuique fideli, et applicabit usque ad finem mundi; pro uniuscujusque modo.

Sicut apud Judæos, imò et apud Ethnicos, victimarum comestio et consumptio, erat sacrificii peracti participatio et consummatio;

Sic apud nos sanctissimæ Eucharistiæ perceptio, Christi crucifixi Salvatoris comestio, est sacrificii in cruce pro nobis peracti communicatio, et pro singulis consummatio.

Itaque ad sanctissimam Eucharistiam accedens, Christum in cruce mortuum cogita, eumque tu tibi pro te mortuum applica, juxta Domini præceptum. *Hæc quotiescunque feceritis*, etc. Vide plura in corollario pietatis in fine.

19. Quid ergo dico....

Obiecit sibi metipsum: An propterea dico, contra id quod e. 8, n. 4, dixi, idolum, aut immolatum idolo, aliquid esse? Minimè.

20. Sed quæ immolant gentes... Sed dico quòd illud quod Gentiles immolant, non verò Deo, sed dæmoniis immolant: et propterea qui Gentilium sacrificiis participant, de idolothytis comedentes, eum dæmoniis habent communicationem.

Nolo autem vos Christianos fieri dæmoniorum socios per participationem carnium illis oblatarum.

21. Non potestis calicem Domini bibere. Id est, non potestis calicem Domino sacrificatum bibere, et calicem dæmoniis oblatum, seu vinum diis libatum.

Non potestis mensæ, seu altaris Domini participes esse, et mensæ, seu altaris dæmoniorum.

An Dominum volumus ad zelotypiam provocare? Num illo fortiores sumus?

Sed ais: Numquid hoc in se licitum est? esto licet in se idolothyrum comedere; sed non expediunt omnia quæ licent:

Non expediunt, inquam, quia non ædificant; imo destruit et ad ruinam impellit hæc comestio in idolo, vel eorum infirmo.

22. An æmulamur Dominum? numquid fortiores illo sumus?

23. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.

Altare Christi, ubi sacrificatur Christus; *Mensa Domini*, ubi comeditur Christus, et ubi ipse quasi nobiscum convivatur, seipsum apponens comedendum.

In idoliis apponchantur mensæ, in quibus post sacrificium peractum transferebantur ex altari carnes immolatæ, ut ex eis comederent qui obtulerant, eorumque amici et invitati.

Contingebat autem aliquando, ut quidam à Corinthiis, postquam idolothyta comederant, ad sacratissimam Eucharistiam accederent; hoc arguens D. Paulus, ait: *Non potestis calicem Domini... Non potestis mensam...*

22. An æmulamur Dominum?... Syr. an provocando, provocamus ad zelotypiam Dominum nostrum? num fortiores illo sumus?

Exaggerat ut pudefaciat eos; quasi diceret: An Dominum irritare, ad zelum et ad iram vultis provocare? dum sic ad ejus adversarios defleitis, et in acie cum illius hostibus statis; quasi illo fortiores sitis, et pœnas irati Dei possetis evadere.

Mauit tamen in prima persona loqui, ut tantisper leniret.

Eadem dictione usus est, quâ Moyses in Judæos Deuter. 32. 21. *Ipsi me æmulati sunt in non Deo, ad iram me provocaverunt in idolis suis.* D. Chrys.

Probat itaque duarum communicationum, de quibus n. 21. incompatibilitatem; ex eo quod à mensa Domini transire ad mensam diaboli, sit à Domino deficere, ad ejus hostes transfugere, sicque Dominum ad zelum irritare, illumque speruere, quasi vindictæ impotentem, et qui non timeatur.

Quot, heu! quot hodie Christiani sic à Domino deficiunt! ad ejus hostes transfugiunt, dum à mensa Domini, ad spectacula, ad pompas diaboli transeunt!

Quot alii Dominum ad zelum provocant! dum in ipso templo, et in ipsis oculis Domini, creaturam, non Creatorem adorant.

Numquid fortiores Deo sumus?

23. *Omnia mihi licent...*

Occurrit objectioni, dicens, quod res in se licita sit et indifferens. Resp. Esto licet in se, sed non expediunt omnia quæcunque licent.

Omnia mihi licent, intellige omnia adlaphora, nullâ lege prohibita, quale est idolothyrum comedere: sed non omnia ædificant, v. g., comedere idolothyrum in idolo, vel coram infirmo; imò hæc comestio destruit; quia scandalizat, et ad ruinam impellit.

In se licet; per accidens non licet; si scandalizetur frater, si fiat quis ob id deterior.

Idolothyta materialiter, et ut cibum comedere, licet tibi, si solus, si nihil aliud habeas.

Formaliter autem, ut idolothyta, et dæmonis sacra, non licet, quia sic est idololatria.

24. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Charitas autem dicat ut non nostra quæramus, cum alterius scandalo aut incommodo.
25. Omne quod in macello venit, manducate; Hanc tandem concludo quæstionem, meamque vobis aperio mentem. Primò ex omni quod in macello venale prostat, emite et comedite promiscuè, nihil interrogantes immolatum sit an non. Idque propter conscientiam; quæ scitis idolum nihil esse, et idolothyum nihil impurum habere;
- Nihil interrogantes
Propter conscientiam.
26. Domini est terra et plenitudo ejus. Quia terra et omnia Domini sunt, et ideo bona.
27. Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne Secundò, si quis Ethnicus vos invitat ad comedendum, et vultis ire, de omnibus

21. Nemo quod suum est quærat..... scilicet cum fratris sui scandalo aut incommodo: hujus enim utilitatem spiritualem debemus corporali nostræ utilitati aut voluptati præferre.

Licet ergo non sit illicita idolothytorum comestio; hoc tamen solum non debetis attendere, sed præterea consulere proximorum infirmitati et utilitati.

Considera num id quod fit, damnum afferat, num eversionem? S. Chrysostomus.

Itaque non jus, sed charitas actionum nostrarum est regula: non enim solummodo quod jure possumus, debemus considerare, sed etiam quod charitas postulat; jusque nostrum, per charitatem, proximi bono sæpe sacrificandum.

Qui proximum amat, Deum amat.

25. Omne quod in macello.

Totam hanc de idolothyitis quæstionem, ab octavo capite agitatum, admirabili terminat temperamento; quo sic aliquid doctis Corinthiis concedit, ut et infirmorum salutis penitus consulat.

Temperamentum autem hoc est,

Primò, permittit ut emant et comedant indifferenter ex omni quod venale prostat, nullâ factâ priùs interrogatione, immolatumne sit, an non.

Macellum, locus Romæ, ubi vendebatur caro; sic dictus ab homine, cuius id fuerat solum, ait Grotius: itaque *macellum*, vox Græca ex Latino.

Fieri poterat, ait idem Grotius, ut macellarius antequam ad macellum carnes deferret, aliquid de his in aram dedisset; vel ut sacerdotes, partes quæ ipsis cedebant, vendidissent.

Et de hoc non vult inquiri, sed indifferenter emi, propter conscientiam. In qua scitis, et persuasi estis, idolum nihil esse, et idolothyum nihil impurum habere in se.

26. Domini est terra..... Scitis enim quòd terra et omnia quæ in ea, Domini sunt, et ideo in se bona.

Nullus cibns ex se malus aut impurus, sed intemperantia, infidelitas, oblivio Dei, inobedientia, contemptus Ecclesiæ, conscientiam malè utentis reddunt impuram.

27. Si quis vocat vos infidelium.

Secundò, permittit ut, apud Ethnicos invitati ad comedendum, de apposis sine scrupulo comedant, nihil interrogantes, ut suprà n. præc. 25.

appositis sine sermulo comedite, non in-
quirentes, sitne immolatum, necne; quia
scitis nihil hinc importatis oriri.

Tertiò, si quis autem è convivis dicat,
hoc fuit immolatum; ex eo ne comedatis,
propter monitoris infirmam, et minùs in-
structam conscientiam.

Conscientiam dico, non tuam, quæ firma
est,

Sed illius monitoris, quæ sentit hoc tibi
non licere:

Cur autem faciam id quod mihi liberum
est, et licitum in se; sed ob quod alius in
conscientia sua me damnat?

Quòd si per Dei beneficium cibis utor,
cur occasionem dabo, me quasi idolis de-
votum calumniandi, pro re de qua Deo, et
non demoniis, gratias ago?

quod vobis apponitur, man-
ducate, nihil interrogantes
propter conscientiam.

28. Si quis autem dixerit:
Hoc immolatum est idolis:
nolite manducare, propter
illum qui indicavit, et propter
conscientiam.

29. Conscientiam autem
dico, non tuam,
Sed alterius.

Ut quid enim libertas mea ju-
dicatur ab aliena conscientia?

30. Si ego cum gratia par-
ticipo, quid blasphemor pro
eo quòd gratias ago?

Et vultis ire. Nec jubet, nec prohibet, ait divus Chrysostomus; sed hoc
addit, fortè ut innuat meliùs se facturos, si non cant.

28. Si quis autem vobis dixerit...

Tertiò, Si quis è convivis dixerit vobis: Hoc fuit immolatum, prohibet ex
eo ne comedant, idque propter monitoris conscientiam; ne lædatur, ait
Chrysostomus; seu rationem habentes illius, qui monuit, conscientia in-
firmæ, et minùs instructæ.

Gr. Addit hic, Domini est terra, etc.; sed Syrus et Arabs non legerunt,
nec Interpres noster.

29. Conscientiam dico, non tuam... Nosti enim quòd idolum nihil est, et
quòd omnia Dei sunt: sed alterius, scilicet convivæ, qui monuit hoc im-
molatum esse, et qui videtur sentire, quòd hoc tibi non liceat: propter il-
lum, inquam, abstine.

Ut quid enim libertas mea... Personam mutat, ut sæpe: cur enim, et cui
bono utar libertate meâ, cum alterius scandalo; seu cur faciam id quod
mihi quidem liberum est; sed ob quod alius in sua conscientia me damnat?

Fabula est, inquit, Christianorum religio; aiunt quidem idola sese exse-
crari, et interim ea quæ eis oblata sunt, libenter comedunt. Theophylactus.

30. Si ego cum gratia participo..... Si per beneficium Dei, dantis et con-
cedentis, utor cibis; cur blasphemix, seu calumniæ occasionem dabo, pro
re de qua Deo gratias ago, non demoniis?

Quid blasphemor, quasi sim idolo devotus, et non horream quæ sunt
idoli, cum reverà tamen et horream idola, et uni Deo gratias agam?

Itaque nec abuter meâ libertate, nec occasionem blasphemandi dabo; ideo
non comedam.

Duas itaque in suprâ dicta circumstantia rationes dat non comedendi.

Primam quidem, quia abuterer meâ libertate, et proximo darem occa-
sionem de me malè iudicandi, illumque scandalizarem.

Secundam, quia darem occasionem etiam in me, et in Christianam reli-
gionem blasphemandi: idque, pro re de qua Deo gratias ago

Unus è recentioribus auctor putat Apostolum hæc dicere in persona doc-

31. Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite.

32. Sine offensione estote Judæis, et Gentibus, et Ecclesiæ Dei,

33. Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.

Sive ergo edatis, sive bibatis, sive quicquid aliud faciatis; omnia ad Dei gloriam referatis.

Nulla autem à vobis oriatur offensionis causa, sive Judæis, sive Gentilibus, sive Christianis fratribus.

Sicut et ego omnibus placere studeo, non querens utilitatem meam, sed quod aliorum salutis maximè conducit.

torum, utquid enim libertas mea, etc.; si ego, etc.; vultque esse eorum querimonias, quas ut justas admittit Apostolus.

Sed conjunctio enim indicat quòd Apostolus probet id quod dixit : *Nolite manducare propter illum... et propter conscientiam illius... utquid enim, etc.*

31. Sive ergo manducatis...

Conclusione generali hortatur eos, ut sive manducant, sive bibant, sive quicquid aliud faciant; omnia propter Dei gloriam faciant : et in omnibus caveant ne lædatur honor Dei, et offendatur proximus, sive Judæus, sive Gentilis, sive Christianus.

Omnia propter semetipsum operatus est Dominus : ergo et nos omnia propter illum facere debemus.

Omnia bona à Deo procedunt : ergo ad eum referenda; per amorem omnia nobis donat : per amorem omnia ei reddenda.

32. *Sine offensione estote....* Ne quemquam offendatis; à vobis nulla oriatur causa offensionis, scandali, sive *Judæis*, qui dum Christianos vident idolothyta comedentes, dicunt : Ecce quomodo Christiani unum Deum colunt.

Sive Græcis, id est, infidelibus, qui dicebant : Hoc eum faciant Christiani, ergo nihil mali putant esse in idololatria.

Sive Christianis infirmis, qui scandalizantur, et urgentibus malis, ob hoc facillè deficiunt, idolis sacrificantes, aut idolothyta in illorum honorem comedentes.

33. *Sicut et ego per omnia.....* Seipsum dat exemplum, imò exemplum Christi, cujus Paulus imitatore se præbuit, studens nullum offendere; omnes ædificare, non quæ sua sunt querere; sed æternam aliorum salutem commodis suis præferre.

Divus Chrysostomus hic resumit omnes causas, ob quas ab idolothytis abstinendum esse dixit Apostolus.

Quia id inutile, et supervacaneum; propter damnum fratris; propter Judæi blasphemiam; propter Græci maledicentiam; quia ea res sit quidam cultus idolorum.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 10. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Ex primis hujus capituli versibus discamus omnes quanto cum tempore salutem nostram debeamus operari; hac in re do nullo nobis unquam blandiendum; eum etiam ob ipsa Dei dona nobis sit metuendum.

Quantis, et quam portentosis beneficiis à Deo præventi fuerunt Israelitæ !

et tamen in quàm paucissimis eorum Deo beneplacitum est i è sexcentis millibus duo tantùm in terram promissam sunt ingressi.

Hujus exempli verè terribilis, memor, freme; et eò profundius humiliare sub omnipotentis manu Dei, quò majoribus ab eo præventus es gratiis.

Ut autem hoc Israelitarum exemplum in te sit efficacius, tu temetipsam in ipsis intueri; quandoquidem ipsi revcra erant tui figuræ.

Israel carnalis de Ægypto exiens, et per mare Rubrum transiens, etc.; spiritualis Israelis erat figura, n. 11.

Beneficia carnali Israeli collata, figurabant beneficia Christianis conferenda, n. 4.

Israelitarum ingratitude, nostræ fuit ingritudinis umbra, n. 5.

Temporalis Judæorum punitiō, nostræ punitionis æternæ typus, et rudis delineatio, n. 5.

Hæc omnia sigillatim perpende; et alieno sapiens exemplo, vitia fuge, ob quæ Israelitæ terrâ promissâ sunt privati, n. 6, 7, 8, 9, 10, 11.

SECTENDO. — Ex n. 16 et 17. discamus ad fidei nostræ confirmationem, quæ fuerit Apostoli nostri fides circa sanctissimam Eucharistiam.

Ita certò credebant illam esse sacrificium, ut hanc veritatem assumat tanquam indubitatum sui ratiocinii principium.

Apud nos Christianos, inquit Apostolus, comestio Panis Eucharistici, et potatio calicis sacri, est unio et communicatio cum corpore et sanguine Christi sacrificatis.

Apud Judæos comestio victimarum est communicatio cum oblato sacrificio.

Ergo pariter comestio idolothytorum est communicatio cum dæmoniis, et idololatria.

In hoc ratiocinatio, vel supponitur ubique sacrificium, apud Christianos scilicet, Judæos et Paganos; vel nulla erit paritas, sicque, quod blasphemum cogitatu, nulla ratiocinatio.

Credamus itaque cum Apostolo sanctissimam Eucharistiam sacrificium esse, et quidem incruentum: at sacrificium eruentum, sen in cruce peractum, nobis applicans.

PRAXIS APOSTOLICA. — Eucharistia communicatio est Corporis Domini pro nobis crucifixi; communicatio est Sanguinis Domini pro nobis effusi.

Ad eam itaque accedens, recordare Christi Domini, in cruce pro te mortui; ipsi pro tali morte gratias age, ama tantum et tam beneficium Redemptorem; indue copiosam Redemptionem, eamque fac tibi propriam; offer illam in peccatorum tuorum remissionem: spera, quiesce in Jesu crucifixo, Salvatore tuo. Vide n. 16, 17, 18.

ANALYSIS CAPITIS UNDECIMI.

In hoc capite tria reformat mala, quæ in publicis Corinthiorum conventibus irrepserant.

Primò, contra decorum, viri operto capite, mulieres aperto, orabant et prophetabant.

Secundò, ditiores in ecclesia particulares sibi parabant mensas, ubi epulabantur lautè, pauperibus interim esurientibus.

Tertiò, multi indignè ad sanctissimam Eucharistiam accedebant.

Horum defectuum correptioni viam parat Apostolus, brevi Corinthiorum laude, *ŷ. 2.* contentà.

ŷ. 3. Ut primam aggrediatur reformationem, stabilit pro fundamento, quòd sicut Christus est omnis viri caput et Dominus; ita vir mulieris est caput : Deus autem omnis superioritatis fons.

Hinc *ŷ. 4.* infert quòd omnis vir orans publicè, vel prophetans, debet esse aperto capite ; quod signum est libertatis et superioritatis.

ŷ. 5. E contrà omnis mulier operto capite sit ; quod subjectionis est signum. *ŷ. 6.* Turpe est mulieri aperto capite orare : quia idem est ac si esset rasa ; hoc probrosum ergo et alterum.

ŷ. 7. Utramque propositionem, et de viro et de muliere, confirmat aliis rationibus à natura ductis, usque ad *ŷ. 16.* ubi Ecclesiæ cònsuetudine rem conficit adversùs contrariam sententiam propugnantes.

ŷ. 17. Transit ad aliam, et quidem majoris momenti reformationem : hinc non laudat, sed vituperat ; quia eorum còetus non proficiunt in melius, sed in deterius deficient.

Tangit vitia quæ in his còetibus committunt. *ŷ. 18.* Tangit eorum dissensiones, quas ex parte credit : quia, quod schismate pejus est, oportet et hæreses esse.

ŷ. 20. Divitum taxat ingluviem in Agapis celebrandis, et eorum in pauperes duritiem. *ŷ. 21 et 22.* Hæc eorum crimina exaggerat.

Ut autem ea reformat, juxta Christi Domini exemplar, *ŷ. 23, 24, 25.* Dominicæ cœnæ institutionem scribit, quam verbo docuerat eos.

ŷ. 26. Corinthios alloquitur Paulus, ut attendant ad relata, et videant quantum absint à cœna dominica, et quàm graviter in Christi Sacramentum peccent.

ŷ. 27. Transit ad indignæ communionis enormitatem, quam ex superioribus infert.

ŷ. 28. Ostenso malo, remedium præbet, prævium scilicet **examen**, et purificationem conscientiæ.

ŷ. 29. Ut hoc examen fiat attentius, pœnam indignæ communionis denuntiat, scilicet condemnationem.

ŷ. 30. Ut tangat sensibilius, hujus judicii executionem animadvertit in eorum pluribus infirmis et mortuis.

ŷ. 31. Docet modum vitandi hoc Dei judicium.

ŷ. 32. Solatur eos ob prædictas temporales pœnas.

ŷ. 33. Redit ad Agapes, à quibus ad communionem deflexit : et earum abusus corrigens, statuit quid in eis sit agendum, de cæteris dispositurus, cum ad eos venerit.

CAPUT UNDECIMUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **I**MITATORES mei esiole, sicut et ego Christi. | **M**EI, Apostoli vestri, imitatores estote, sicut et ego Christi Domini sum imitator.
2. Laudo aulem vos, fra- | Laudo autem vos, fratres mei, quòd per

CAP. XI. 1. *Imitatores mei estote...* Hæc verba secundùm sensum pertinent ad præcedens caput.

33. Dixi quòd *per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est...* et in hoc Christum Dominum imitor, qui sua commoda non quæslvit, sed nostram salutem.

Mei ergo, Apostoli vestri, *imitatores estote, sicut et ego Christi* Domini imitator sum, qui sese nobis infirmis, per omnia accommodavit, ut nos faceret salvos: ita et vos fratrum vestrorum salutem, etiam cum vestrorum utilitatum præjudicio, quærite.

Christus Filius Dei pro nostra salute è cælis in terram descendit, per triginta tres annos laboravit, sudavit, tandem crucifigi dignatus est: et hoc sit omnium Prælatorum exemplar: hunc animarum zelum imitentur, et dein subditis suis dicant: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

Solidè notat D. Thomas, quòd noster Apostolus non dicat simpliciter: *Imitatores mei estote*, sed addit, *sicut et ego Christi.*

Quia subditi, inquit, Prælatos suos imitari non debent in omnibus, sed in quibus illi Christum imitantur, qui est indeficiens sanctitatis exemplar.

Quod ut meliùs intelligas, sequere divum Thomam, qui sublimiter et angelicè Jesum Christum, Filium Dei, in diverso statu considerat, at semper et ubique exemplar.

Ut Verbum Dei et primordiale principium totius processionis rerum, per quod omnia facta sunt; est primordiale exemplar, quod omnes creaturæ imitantur, tanquam veram et perfectam imaginem Patris.

Unde dicitur Coloss. 1. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ; quia in ipso condita sunt universa.*

Ut Filius Dei, in splendoribus sanctorum genitus, ex utero ante Luciferum; sen ut genitus est ante omnem creaturam, per gratiam lucentem, habens exemplariter in se splendores omnium sanctorum: ut sic speciali modo est exemplar specialium gratiarum, quibus spirituales creaturæ illustrantur:

Et quia hoc exemplar erat à nobis valde remotum, ideo homo fieri voluit, ut hominibus humanum exemplar præberet.

Hoc exemplar Prælati Ecclesiæ, ut superioribus, principaliter imitandum proponitur. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum, etc. Joan. 15.

Secundariò verò ipsi Prælati, exemplo Christi informati proponuntur exemplar vitæ subditis: *Forma facti gregis*, 1. Peir. ultimo. *Ut nosmetipsos formam daremus*, etc. 2. Thess. 3. hic. *Imitatores mei estote*, etc.

Felicem illum Pastorem qui Christi sanctitatem indutus, verè dicere potest: *Imitatores mei estote*, etc.

Felicem illum gregem, cui Christi Domini sanctitatem, in suo pastore, exemplariter intueri licet!

2. *Laudo autem vos...*

omnia mei memores sitis, et quæ vobis observanda tradidi, opere completis.

tres, quòd per omnia mei memores estis; et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.

Sed præterea vos scire velim, quòd omnis viri caput ac superior est Christus;

3. Volo autem vos scire, quòd omnis viri caput Chris-

Transit ad reformationes, de quibus in analysi: et pro suo more, hâc brevi laude, Corinthiorum benevolentiam priùs occupat, ut correctionis duritiem tantisper emolliat.

Laudo vos, inquit, quòd per omnia mei memores sitis. Vide Paraphras. Hæc laus de bonis et perfectioribus, quales erant multi, intelligenda; sic autem cordatiores laudat, ut et alios hâc laude provocet ad traditionum observantiam.

Hic notant sancti Patres, Chrysostomus et alii, quòd multa sine scripto tradiderint Apostoli, et quæ tamen erant necessariò tenenda.

3. Volo autem vos scire...

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM.—Primam aggreditur reformationem, sciñcet de velandis mulieribus in publicis conventibus.

Pro qua notandum primò, quòd valde verisimile sit, quòd cordatiores Corinthii quæsierint à D. Paulo, ut statueret de modo orandi publicè in templo; an aperto? an cooperto capite?

A capite enim septimo agit de his, de quibus ad eum scripserunt.

Secundò, mirum non debere videri, si contra pudorem, mulieres Corinthiæ, aperto vultu et capite loquerentur in templo.

Corinthius, ut jam dictum est, civitas erat Veneri dicata, in qua turpitudinum erat, non tantùm omnis licentia, sed et honor. Vide cap. 6. in fine.

Hinc Corinthiæ erant impudentes, apertis vultu, oculis et capite incedentes, suamque formam ostentantes.

Et quia hic mos erat patrius et Corinthi decens habebatur, hinc et Christianæ cum quasi patrium sibi retinendum putabant.

Sed D. Paulus virgo et puritatis amator, qui Corinthiorum scortationes tam acriter in cap. 6. insectatus est, hunc morem, impuritatis fructum et radicem, penitùs imputat, velamen imponendo mulieribus.

Notandum tertio, quòd circa viros varius fuerit mos, in varlis regionibus et temporibus; et unicuique consuetudini sua non deerat ratio.

Apud Judæos, sacerdotes et levitæ in templo erant tecto capite. Vido Exod. 28. 37. Ezechiel. 44. 18, fortè quia tunc omnia tecta et obscura.

Grotius varlis citationibus hic probat quòd Græci, aperto capite, sacra peragebant, idque, ut indicarent quòd palàm, sine metu et pudore Deo servirent.

Theodoretus tamen Græcis dicit, quòd Christiani, græco more, et comas habebant, et aperta capita habentes, Deum orabant. Idem ait Theophylactus.

Æneas in Italiam intulit morem sacra faciendi tecto et velato capite; ut Virgil. Æneid. 3, docet, sive, ne quod malum omnem oculis aut auribus obveneret; sive, ut Plutarchus à Fromondo citatus ait, ut se humiliarent et subjectionem snam ad Deum testarentur.

Quidquid sit de nationum moribus, audiamus sanctum Paulum, Apostollæ auctoritate, quid apud nos faciendum sit, statucentem.

Volo autem vos scire... Id est, sed præterea vos scire velim, quòd omnis

tus est : caput autem mulieris,
vir : caput verò Christi, Deus.

mulieris autem caput ac superior est vir :
fons verò omnis superioritatis est Deus; qui
etiam Christi Domini, ut hominis, Domi-
nus ac superior est.

4. Omnis vir orans aut pro-
phetans velato capite, detur-
pat caput suum.

Hinc omnis vir orans publicè, vel Pro-
phetiam legens et explicans, seu revelatio-
nes Dei populo exponens, velato capite,
quod signum subjectionis est, sibi metipsi
facit injuriam, quia liber et dominus est.

5. Omnis autem mulier

E contra omnis mulier publicè orans aut

vir caput, id est, Dominus, superior et rector est Christus. Est etiam mu-
lieris caput, sed per virum.

Mulieris autem caput dominus, superior et rector est vir. Intellige de
omni muliere, sen de toto femineo sexu, secundum ordinem naturæ.

Caput verò Christi Deus. Quod intellige de Christo homine. Sicut enim
Pater ipso major est, ita et illius Dominus est.

Ad stabilendum quod sequitur in n. 4 et 5, supponit hic quasi princi-
pium, quòd vir sit omnis mulieris caput et dominus; sicut Christus Do-
minus est omnis viri caput; addit autem quòd Christi caput est Deus, ut
fontem omnis superioritatis ostendat.

Ex hoc principio inferit in sequentibus quòd omnis vir orans, aut pro-
phetans publicè, debet aperto esse capite, quia liber et dominus est. Mulier
verò orans aut prophetans publicè, debet esse operto capite, quia natura-
liter subdita.

Apud antiquos, nuditas et apertio capitis, signum erat libertatis; velamen
autem erat symbolum subjectionis: et secundum has opiniones tunc re-
ceptas, hic loquitur D. Paulus: nunc enim aperto capite loqui, signum est
subjectionis, ut notat Tyrinnus.

Noster ergo mos nudandi et aperiendi capita in signum reverentiæ, erat
tunc incognitus Græcis et Italis.

4. Omnis vir orans aut prophetans...

Tunc nondum erat introductus mos decantandi psalmos, sed in conven-
tibus publicis oratio ab uno publicè fiebat pro omnibus; sacra Scriptura
legebatur et exponebatur. Vide cap. 14. n. 23, etc.

Id autem, apud Corinthios, viri velato capite præstabant: quibus, juxta
principium suprà positum, sese opponit Apostolus, dicens:

Omnis vir orans publicè, aut Prophetiam legens et explicans, vel quidvis
aliud ex Scriptura, si caput suum velet, *deturpat illud*, id est, afficit dede-
core: quia tegit illud, quasi servile foret.

Caput tegere est potestatem capiti imponere; nam capitis tegumentum
est dominatoris vice, signumque subjectionis, ait Theophylactus.

Tales ergo viri deturpant caput suum, id est, sibi metipsis faciunt inju-
riam, quia liberi cum sint et domini, sese tegunt quasi servo et alteri
subditos; sicque suæ derogant præcellentiæ.

Aliqui volunt id intelligi de capite morali, Christo Domino, de quo in
versu præcedenti, quasi Christus Dominus injuriâ afficiatur hoc facto: sed
ipse textus in versu sequenti, ubi de mulieribus, indicat quòd de naturali
capite debeat intelligi, eo, quo dictum est, modo.

5. Omnis autem mulier...

Erant tunc et mulieres prophetantes, ut Eliæ Philippi, de quibus Act.

prophetans, capite non velato, sibi metipsi facit injuriam; quia perinde est ac si decalvata ac rasa videretur.

(Capillitium longius et copiosius mulieri datum est, quasi naturale velamen, quod eam doceat sese præ modestia velare): si ergo velamen illud abjicit, quod modestia suggerit, abjiciat et illud quod natura dedit: si verò mulieri dedecorosum est radi ac tonderi, velamen ergo non abjiciat.

Præterea vir est gloriosa imago Dei, et suo in alias creaturas imperio, divinæ Majestatis effulgentia: ergo velari non debet; non tantum quia suæ præjudicaret præminentiæ: sed etiam quia non est occultanda, imò manifestanda gloria Dei. Mulier verò est viri gloria: ergo velari debet.

orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum: unum enim est ac si decalvetur.

6. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si verò turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

7. Vir quidem non debet velare caput suum: quoniam imago et gloria Dei est;

mulier autem gloria viri est.

c. 21. 9. et aliæ, de quibus prædixit Joel. 2. 28: id autem mulier aperto capite faciens, sibi metipsi facit injuriam, sese afficit ignominia.

Quia perinde est ac si decalvetur. Seu hoc illi æquè turpe est, ac si rasa et decalvata appareret, quod sanè mulieribus probrosum.

6. Nam si non velatur mulier. Gr. etiam tondeatur. Si enim velamen illud abjicit quod modestias suggerit, abjiciat et illud quod natura dedit.

Supponit quòd capillitium longius et copiosius datum est mulieri, quasi quoddam naturale velamen, quod eam doceat, sese præ modestia velare; ita ut primum capilliorum velum, sit quasi initium secundi velaminis, scilicet, modestiæ: unde infert: Si hoc ergo secundum abjicit, abjiciat et primum.

Si verò turpe est... Quod si dedecorosum est tonderi et radi mulierem, velamen ergo non abjiciat.

Ut capitis decalvatio, sic capitis detectio, ait D. Athanasius. Quo fit, ut si capitis operimentum sustulerit mulier, et similia ei appareat, quæ eam detraheret.

Modestia est mulieris decus. Itaque sese probro afficit, ubi modestiam abjicit. Ilanc ergo servet ubique, ac præsertim in ecclesia, in publicis pietatis conventibus.

Si mulierem non velatam Paulus consideret ut decalvatam et rasam; quibus oculis intueretur scandalosas quarundam nostratum nuditates? quibus exprimeret verbis theatrale multarum ornamenta, quæ usque ad aras deferunt?

Eheu! quasi saltatrici et comicæ ecclesias ingrediantur, minùs supplicaturæ, quàm Deo ipsi insultaturæ.

7. Vir quidem non debet velare... quoniam.

Novà ratione probat quod jam asseruit.

Vir est imago gloriosa Dei; seu divinæ Majestatis effulgentia et irradiatio: quo scilicet in alias creaturas, etiam id mulierem imperio. Est quippe Dei vicarius, et Dei vice dominus creaturarum.

Ergo velari non debet; non tantum quia velamen hoc suæ præjudicaret præminentiæ, sed etiam quia Dei gloria non est occultanda, imò manifestanda.

8. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

9. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.

10. Ideo debet mulier potestatem habere supra caput propter Angelos.

11. Verumtamen neque vir

Quod sit gloria viri patet ex Genesi, ubi mulier ex viro facta videtur; non autem vir factus ex muliere.

Patet et ex eo quod ibidem dicitur mulier facta, ut esset viro in adiutorium, sicque propter eum; non verò vir propter mulierem factus: mulier ergo, cum sit ex viro et propter virum, est gloria viri. Vide commentarium.

Hinc debet supra caput suum habere velamen, quod signum est viri potestatis in illam, et suæ viro subjectionis; maxime in ecclesia, propter Angelos, qui nostris orationibus præsent et cælibus adsunt.

Ne tamen ob ea quæ dixi, vir elletur,

Non agitur hic de imagine Dei ratione animæ, quia, ut sic, mulier est etiam imago Dei.

Mulier autem gloria viri est. Ergo velari debet.

8. Non enim vir ex muliere...

Probat mulierem esse gloriam viri, 1° quia ex Genes. 2. n. 21. mulier facta est ex viro; sicque vir est mulieris principium ex quo.

9. Etenim non est creatus vir... 2° Quia ibidem dicitur facta similis viro; facta in adiutorium viri; sicque propter virum, scilicet, in adiutorium, tum ad societatem, tum ad proles generationem.

Ratiocinare ex dictis: *Mulier ex viro sumpta est, Et propter virum facta est*: ergo vir mulieris est principium ex quo, et mulieris finis.

Ergo cum quadam proportionem mulier est a viro, sicut vir à Deo; et propter virum, sicut ipse propter Deum. Ergo *mulier gloria viri*, sicut *vir gloria Dei*.

Mulier est quædam viri extensio et communicatio, ejusque gloria: ergo velanda, tum ut hoc subjectionis signo virum suum, principium et finem honoret; tum quia occultanda gloria viri, præsertim ubi Deus honorandus. Et hæc est D. Pauli conclusio in versu sequenti.

10. Ideo debet mulier potestatem... Id est, velum, quod signum est potestatis viri in uxorem.

Per metonymiam datur signo nomen rei significatæ: velum significat potestatem viri in uxorem; hinc illud vocat potestatem.

Ideo, propter superius dicta, tenetur mulier velamen, quod est illius subjectionis symbolum et potestatis viri in illam signum, supra caput habere.

Propter Angelos, qui, scilicet, nostris adsunt conventibus, ut nostris præsent orationibus.

Et hæc Angelorum præsentia, nova ratio est mulierum pudoris et modestiæ; ne, videlicet, Angeli sint earum impudentiæ testes, accusatores, et vindices.

S. Anselmus et D. Thomas per Angelos intelligunt etiam Sacerdotes et Episcopos; imò Clemens Alexandrinus intelligit quosvis viros pios et probos: ne, scilicet, eos ad turpia provocent. Hinc vult mulieres toto vultu velari. Pareant ergo terrenorum Angelorum puritati: timeant Angelorum cælestium vindictam.

Verumtamen neque vir (gignitur) sine muliere, neque mulier sine viro;

aut mulier sibi displiceat : sed pacificè , et cum amore mutuo vivant , quia , Deo sic volente , neque vir sine muliere nascitur , neque mulier sine viro , sed unus ab altero dependet.

Sicut enim mulier olim ex viro prodit ; ita et vir nunc ex muliere nascitur ; et hoc à Deo rerum vires sic ordinante.

Post allatas à me rationes , vos ipsi nunc iudicate , an deceat mulierem non velatam publicis in cœtibus orare Deum.

Nonne ipsum naturæ dictamen docet

sine muliere , neque mulier sine viro , in Domino.

12. Nam sicut mulier de viro , ita et vir per mulierem : omnia autem ex Deo.

13. Vos ipsi iudicate : decet mulierem non velatam orare Deum ?

14. Nec ipsa natura docet

sed unus ab altero dependet in Domino , sic volente ; vel per Dominum , rerum omnium auctorem et ordinatorem. Vide paraph.

12. Nam sicut de viro mulier... Nam sicut olim mulier ex viro prodit ; ita et nunc vir ex muliere nascitur : Omnia autem à Deo , id est , et hæc à Deo , primâ causâ , rerum vires sic ordinante , ut mutua sit dependentia et mutuus amor.

Deum ergo rerum auctorem adorent uterque : illius ordini subiaceant : sese diligentes adjuvent : cum affectu mulier obediat ; cum charitate præsit et regat vir.

OBSERVATIO MORALIS. — Ordo Dei , seu à Deo præscriptus , Deum honorat ; et se observantes ducit ad Deum.

Vir itaque Deum honorabit , atque semetipsum sanctificabit , si ratione mulier præsit , si religione obedientiam , à muliere sibi præstitam , ad Deum referat ; si sit Dei fidelis imago , omnia ad prototypum referens.

Mulier Deum honorabit et semetipsam sanctificabit , si propter Deum , viro suo sit obediens , illum revereatur ut imaginem Dei , illum adjuvet , illique serviat eum affectu.

Secus autem erit , si vir mulieri passione mancipetur , si ratione et religione non dominetur ; si eam , quasi mancipium , regat imperiosè.

Si mulier viro non subdatur , sed velit dominari , et Deus offendetur , et uterque culpabitur.

Ut hic ordo Dei servetur ,

Tria notent capita , hic à D. Paulo , n. 2 , exhibita.

Dens omnis superioritatis fons , caput est Christi.

Christus , hominum redemptor , caput est viri.

Vir , mulieris principium et finis , illius est caput. Sicut ergo Christus Deo subditur , ut suæ vitæ et potestatis principio ; sic et vir Christo subdatur , ut Domino , qui redemit , liberavit et salvavit. Sic et uxor marito subdatur ut suo principio , fini et capiti.

Et quia Deus omnis potestatis principium est et finis , hanc conjugis suæ reverentiam et submissionem vir referat ad Deum ; suæque potestate utatur ad Dei gloriam et ad suæ conjugis utilitatem temporalem et æternam salutem.

13. Vos ipsi iudicate..... post allatas à me rationes , vos ipsi nunc iudicate an deceat mulierem non velatam in publicis cœtibus orare , contra ipsius naturæ dictamen.

14. Nec ipsa natura docet vos... Gr. an nec ipsa , etc. Syr. nonne ipsa natura , etc. Intellige , communis sensus , usus ubique receptus , dictamen na-

vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi :

15. Mulier verò si comam nutriat, gloria est illi : quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.

16. Si quis autem videtur contentiosus esse : nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

17. Hoc autem præcipio :

vos, quòd viro probrosum sit, si, feminarum more, comam nutriat?

E contrà verò mulieri decus accedit, si sit comata : quia capillitium longius et copiosius ei datum est, quasi naturale velamen.

Quòd si quis tamen contra hæc à me dicta contendat, nolim contra hujusmodi virum rixari : modò sciat, nec nostrum esse morem, nec Ecclesiarum consuetudinem ; et hæc pro istis sufficiant.

In hoc autem quod nunc annuntio vo-

turæ, docet vos quòd viro sit probro, si feminarum more, sit comatus. Hoc enim mollis animi argumentum est.

Intellige de usu apud gentes maximè cultas recepto, v. g., Græcos, Romanos. Etenim plerique barbari tunc temporis erant comati, v. g., Galli, Germani, Hispani, Britanni, etc.

15. *Mulier verò si comam nutriat....*

E contrà mulieri decus accedit, si comata sit, quia coma pro velamine data est ei, ut est in Græco.

Capillitium longum et copiosum à natura mulieri datum est, quasi naturale velamen.

16. *Si quis autem videtur esse contentiosus...* Syr. Cæterùm, si quis contendat adversùm hæc, id est, si quis contrariam sententiam contentiosius tueatur, nolim contra hujusmodi rixari, modò sciat nec nostrum esse morem, nec Ecclesiæ consuetudinem, quasi diceret : Oppono synagogæ consuetudinem, oppono Ecclesiæ morem, ibique sislo.

Alii per nos intelligunt, Apostolos, quasi diceret : Nos Apostoli talem consuetudinem, mulieres scilicet in ecclesia aperto capite tolerandi, non habemus ; neque Ecclesia Dei, ubique terrarum diffusa, hoc in suis conventibus tolerat.

Hinc Grotius ait : Duabus securibus disputationes amputat, Apostolico Instituto et Ecclesiarum consuetudine. Reverà Apostolorum Instituto et Ecclesiarum consuetudini obsistere, est disputare non veritatis, sed vanitatis et victoriæ studio τῆς πρὸς νίκην, amator victoriæ ; contentiosus.

Duabus his securibus multas ab hæreticis intentatas disputationes amputare possumus.

17. *Hoc autem præcipio non laudans.....* Gr. hoc autem annuntians non laudo, etc. Syr. hoc autem quòd præcipio, non tanquam vos laudans, quia non progressi estis, sed in detrimentum descendistis.

Aliqui hoc referunt ad superiùs dicta de velandis mulieribus, sicque interpretantur : Hoc, scilicet mulierem velato capite orare, virum aperto, præcipio interim non laudo quòd non in meliùs...

Alii vero probabilius ad jamjam dicenda de Agapis, explicantque, ut statim videbitur.

Sed omnes conveniunt quòd hoc versu transcat Apostolus ad aliud malum reformandum, et quidem priore pejus.

Quod ut meliùs intelligas,

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM. — Observa quòd primis illis Ecclesiæ tem-

his, non laudo vos; non laudo, inquam, non laudans, quòd non in quòd non in melius, sed in pejus procedunt cœtus vestri. melius, sed in deterius convenitis.

poribus, fideles, statutis diebus, præsertim verò Dominicis, conveniebant in ecclesiam, sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum percepturi.

Ibi ergo congregati, ut perfectiùs repræsenterent ultimam cœnam postquam Dominus noster Jesus Christus, proprium Corpus suum discipulis suis dedit manducandum, et sanguinem potandum; primò commune omnibus ex æquo pauperibus et divitibus faciebant convivium; deinde ad sanctissimam Eucharistiam accedebant.

Supponitur hic quod infra n. 20, ex ipso textu probabitur, Agapes priores fuisse sacratissimæ Eucharistiæ perceptione.

Hæc convivia, ob communem omnium charitatem, vocabant Agapes, ἀγάπαι, charitates.

Hæc Agapes Paulus apud Corinthios instituerat; at illo digresso, res sancta et sanctè institutâ, ablit in abusum: ditiores enim, spreis pauperibus, particulares sibi cœnas parabant, ubi sese ingurgitabant, aliis interim esurientibus.

Et hunc abusum, aliosque duos ei connexos, quippe, quorum unus erat hujus abusus causa, nempe dissensio; alter verò effectus, scilicet indigna communio, Paulus hic redarguit acriter, dicens:

In hoc autem quòd nunc annuntio vobis, non laudo vos, scilicet,

Non laudo quòd conventus vestri, non modò in melius non proficiunt, sed è contrâ deficiunt in deterius. Seu non in melius, sed in pejus procedunt. Superioris abusus correctionem incepit à laude, n. 2. *Laudo autem vos, fratres*; tum quia multi reverà traditionum Apostolicarum observatores erant; tum quia res, quam aliqui transgrediebantur, magni momenti non erat.

Ille autem incipit expressè dicens, quòd eos non laudat. Intellige, quòd, è contrâ, valdè vituperat: ut statim ab initio ostendat rei, quam reprehendit, absurditatem.

Non in melius, sed in deterius convenitis. Bene notat hic D. Thomas, quòd omne animal gregale naturali instinctu convenit, ut sit eis bonum aliquod corporale.

Hinc, inquit, homo, animal sociale, et secundùm rationem agens, convenit in unum, ut sit ei melius aliquod temporale, v. g., in unitatem civitatis conveniunt homines, propter securitatem et sufficientiam vitæ; et ideo fideles in unum convenire debent propter aliquod melius spiritale.

Conventus ergo fidelium instituti sunt ad melius bonum spiritale, v. g., ad majorem inter se unionem et ad melius Deo serviendum. Quo posito, hæc est mens Apostoli:

His conventibus vestris progredi et ad virtutem pergere debueratis; è contrâ reingressi estis à virtute ad vitium.

His corporeis cœtibus, mentes et corda vestra magis ac magis uniri debebant; è contrâ mente et corde divisi estis.

His agapis charitas inter vos vehementer accendi debuit, è contrâ refriguit.

Sincerrâ et ardenti charitate accensi et uniti, debuistis ad sanctissimam Eucharistiam unitatis symbolum et veræ charitatis fornacem accendere velut igniti; è contrâ frigidi, divisi, invidi, malevoli, acceditis ad amorum amorem; sicque indignè et ad vestram perniciem communicatis.

Et hæc sunt conventuum vestrorum vitia, quæ nec laudo, nec laudare volo, sed in quæ acriter invehor: scilicet scissuræ, ingluvies, pauperum neglectus, malæ communiones.

18. Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo.

Primo, contra finem conventuum, qui ad maiorem animorum unionem instituti sunt, audio quod cum in ecclesiam convenitis, scissuræ sunt et dissidia inter vos, et hoc saltem ex parte credo.

19. Nam oportet et hæreses

Quidni enim credam inter vos esse circa

OBSERVATIO MORALIS.—Eheu! à quo et à quanto tempore, ex bono malum oritur et inde pejus nascitur, unde melius expectabatur! Hoc in ipsis etiam sanitatis temporibus contigit.

Quoties et apud nos, sicut apud antiquos, refriguit charitas, ubi vehementer accendi debuit! quoties res sanctæ et sanctè institutæ abierunt in abusum! quoties ibi nata sunt zizania, ubi expectabatur triticum!

Inimicus homo hoc fecit, facit et faciet.

Et hoc vides, ô Deus bone, qui malum odisti! et hoc permittis, ô Deus omnipotens, qui malum omne potes impedire!

Imò permittis quia bonus et patiens es, et multæ misericordiæ, et peccatorem suis, et ad penitentiam expectas.

Imò permittis, quia omnipotens es, et ex malo vales elicere bonum, et ex deteriori malo, majus bonum elicere; et ex pessimo optimum.

Quid ergo faciat homo Christianus hos humanæ societatis defectus innocens? si sit prælatus, eos corrigat, in eos invehat, Dei zelo ductus, sicut Apostolus Paulus.

Si sit subditus, eos eum charitate et patientia toleret, Divinam adorans Providentiam, quæ etiam de peccatis ordinat, et ex omnibus novit aliquod elicere bonum.

Adoro te, ô Deus bone, qui malum permittis! adoro te, ô Deus omnipotens, qui ex ipso malo bonum elicits, et de peccatis etiam ordinas ad tui gloriam! da mihi malum ita tolerare, ut nunquam malo consentiam.

18. *Primum quidem convenientibus... audio scissuras...* Corrigit 1° animorum dissensionem, aliorum defectuum causam.

Ac primo quidem, contra finem conventuum, qui ad maiorem animorum unionem instituti sunt, audio quod, cum in unum locum convenitis eorum, scissuræ sunt et animorum dissidia inter vos. Gr. Schismata.

Non exprimit ob quid dissidebant, sed ex præcedentibus, et ex sequentibus colligi potest. In præcedentibus visum est quod ob magistros erant divisi. Ilinc, ut Gagnæus refert ex quibusdam Græcis, non in eorum mensa Christi corpus et sanguinem sumebant, sed privatim, prout variæ erant sectæ.

In sequentibus videtur quod pauperes à divitibus spernerentur, et ab illorum convivio arcebantur. Ilincque rursus divisio et scissuræ.

Et ex parte credo. Gr. partem aliquam credo, scilicet eorum quæ mihi de vobis dicuntur.

19. *Nam oportet et hæreses esse...* Gr. et in vobis hæreses esse. Vide paraphrasim.

Græci per hæreses intelligunt hie dissensiones in moribus, sicut et per schisma; sed melius Latini intelligunt scissuras in fide, seu falsas opiniones circa dogmata. Ita ut D. Paulus argumentetur à majori. *Oportet et hæreses esse inter vos*, quod schismate pejus est; quidni credam ergo esse schismata?

Oportet. Moraliter necesse est, positâ scilicet hominum multorum superbiâ et pertinaciâ. *Et in vobis.* Nec est ulla ratio, cur vestra Ecclesia à tali malo potius eximatur, quàm aliæ.

mores dissidia, cum sciam et inter vos futuras esse, circa fidei dogmata, hæreses, ut qui fideles sunt et probi, fiant omnibus manifesti?

Vos ergo, cum sic dissidentes, in ecclesiam conveniatis, sanè Dominicam Cœnam non celebratis, sed quid ei contrarium.

Dominica enim Cœna omnibus, etiam

esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

20. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam Cœnam manducare.

21. Unusquisque enim

Hæreses esse, id est, scissuras circa dogmata fidei.

Hæresis equidem olim, sicut et secta, vox fuit media, in bonam et malam partem; sed communis nunc usu, in malam sumitur, et significat scissuram in fidei dogmatibus.

Ut et qui probati sunt... ut qui fideles sunt et probi, seu constantes in fide et in moribus, agnoscantur, omnibusque fiant manifesti.

Ut, effectum notat, non causam, ait divus Chrysostomus, ostenditque bonum, quod Deus ex hæresis malo elicit.

Per hæreses scilicet separatur à corpore Ecclesiæ, et manet aurum purum.

20. *Convenientibus ergo vobis...* tactâ animorum dissensione, transit ad Agapes reformandas, atque quod à Domini cœna absint longissimè Corinthiorum Agapes.

Sanè, eo quo convenitis modo, Dominicam cœnam non celebratis, nec representatis: sed potius contrarium ei quid agitis.

Domini quippe cœna, omnibus, etiam Judæ proditori, communis fuit; vestra verò non communis, sed particularis.

Dominicam ergo cœnam Apostolus vocat Agapes, quia representabant ultimam Domini cœnam. Vide dicta n. 17.

Agapum, seu hujus charitativi convivii pars erat sanctissimæ Eucharistiæ perceptio. Et de hoc omnes conveniunt; sed an prima, an postrema pars fuerit, dubitatur.

D. Chrysostomus arbitratur priorem fuisse, communionem, deinde post communionem, convivium. Baronius Divum Chrysostomum sequitur, an. 57.

D. Augustinus putat convivium præcessisse, deinde subsequutam fuisse communionem. Epist. 118. c. 6.

Et hæc opinio probabilior est, et textui Apostolico conformior. Hæc quippe cœna instituta erat ad imitandam et representandam Domini cœnam ultimam; unde D. Paulus vocat illam Dominicam cœnam; Christus autem post cœnam agni Paschalis et communem, sanctam Eucharistiam instituit.

Addo quòd D. Paulus Corinthios arguit quòd malè et indignè communicent, quia cœnam præsumunt; quia ebrii; quia in pauperes duri: quæ omnia indicant quòd posterior erat communio; nec enim indigna foret, ob subsequenta peccata.

Denique, hoc confirmat mos qui per multa sæcula duravit in nonnullis Ecclesiis, in quibus post cœnam vulgarem, exemplo Christi, sumebant Eucharistiam. Sozomenus lib. 7. hist. cap. 20. narrat quòd suo tempore hoc adhuc fieret in Ægypto.

Hujus consuetudinis meminit Concilium tertium Carthag. can. 20. cui interfuit D. Augustinus. Vide Estium et Cornel. à Lapide.

21. *Unusquisque enim suam cœnam præsumit*, seu prius sumit. Syr. Antevergens comedit. Arab. anticipat, seu antè capit ad manducandum. Gr. in edendo, id est, unusquisque enim ditiorem suam propriam cœnam, seu

suam cœnam præsumat ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

22. Numquid domos non habetis ad manducandum et bibendum?

Aut Ecclesiam Dei contemnitis?

Et confunditis eos qui non habent?

Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.

Judæ proditori, communis fuit: unusquisque autem vestrum suam propriam cœnam anticipat, non expectatis aliis; unde fit, ut alius esuriat, dum alius plusquam satis manducavit et bibit.

Si sic vestra soli vultis comedere, et vos ingurgitare, cur id domi non facitis, ubi minori cum peccato id ageretur?

An ergo sanctorum Congregationem vilipenditis, hæc in eorum conspectu et in loco sancto perpetrantes?

An pudore vultis suffundere pauperes, qui, quia nihil habent, nihil attulerunt?

Quid dicam vobis hæc facientibus? Laudabo vos? sanè nec laudo, nec laudabo.

Laudavi suprâ n. 2, quia traditionum observatores: hic autem non laudo, quia traditionum sic oblitus estis, ut et scripto cogar vobis tradere, quod verbo docui.

edulia quæ attulit in Ecclesiam, sumit; non expectatis, nec invitatis pauperibus; seu, solus, exclusis pauperibus, comedit quæ in commune conferre debebat.

Unde fit, ut alius esuriat, dum alius ebrius est, ingurgitatus, id est, plus quàm satis manducavit et bibit.

Duo taxat in divitiis vitia, ingluviem et pauperum neglectum.

22. Numquid domos non habetis...? Ilæc divitum crimina exaggerat, ex parte loci, cujus sanctitas violatur; ex parte fidelium, quorum præsentia contemnitur; ex parte pauperum, quorum pauperies durior redditur.

Quasi diceret: Si vestra vultis soli comedere, et vos ingurgitare, cur id domi non facitis, ubi sine irreverentia, sine scandalo, sine pauperum rubore, id ageretur, sicque minori cum peccato?

Aut Ecclesiam Dei contemnitis? An locum orationi et charitati destinatum spernitis, in eo comensationibus et ebrietatibus vacantes; sicque locum sanctum polluentes?

Vel an sanctorum fidelium congregationem vilipenditis, hæc in eorum conspectum facientes?

Ecclesia utrumque significat, et congregationem fidelium, et locum ubi congregantur.

Et confunditis eos.... Et pudore suffundere vultis pauperes, qui, quia nihil habent, nihil attulerunt; hincque coguntur esurientes et confusi, vos lautè et opiparè epulantes aspicere.

Durum est pauperi esurire; durius est pauperi esurienti, ob pauperiem et esuriam suam contemni: at durissimum est sic esurienti et contempto, alios in oculis suis epulantes intueri.

Recordamini mali Divitis et Lazari historiam, et quid ei simile videbitis inter vos. Caveto ergo ne finis vester hujus Divitis fini sit similis.

Quid dicam vobis? Scilicet, ita facientibus, locum sanctum polluentibus; fidelium congregationem spernentibus; pauperes pudefacientibus, eorumque pauperiem intolerabilem reddentibus.

Laudo vos? Gr. Laudabo vos in hoc? In hoc non laudo.

Ego igitur accepi, non ab hominibus, sed ab ipso Domino, hoc ipsum quod vivā voce tradidi vobis. Scilicet, quod in ea ipsa nocte, quā tradebatur ad mortem, Dominus Jesus accepit panem in manibus.

23. Ego enim accepi à Domino quod et tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem,

Sanè nec laudo, nec laudabo : hæc quippe sunt enormia mala, non laude, sed omni vituperio digna.

Laudavi suprā, n. 2, quia traditionum mearum observatores : hic non laudo, quia traditiones meas non solū non servatis; sed contrarium agitis, quasi earum sitis penitēs oblitī.

Hinc et hodie cogor scripto vobis tradere quod olim vivā voce tradidi vobis.

23. *Ego enim accepi à Domino...* Quia ergo traditionem oblitī, et eis contrarium agitis,

Ut in posterum eas meliūs retineatis et perfectiūs adimpleatis;

Ut clariūs cognoscatis quā longissimè, ut versu 20, dixi, distatis à cœna Dominica; et consequenter quā gravissimè in hoc sanctissimæ Eucharistiæ sacramento celebrando peccatis,

Utque hos omnes vestros abusos quamprimū reformatis et omnia ad exemplum Christi Domini reducatīs;

Vobis hodie trado scriptis quod aliquando vivā voce tradidi.

Ego igitur accepi, non ab hominibus, sed ab ipso Jesu Christo, Domino nostro, per revelationem, scilicet, hoc ipsum quod verbo tenus tradidi vobis.

Observatio dogmatica. — Nota quòd per occasionem tantū scripserit Apostolus, quòd verbo docuerat. Si circa sanctissimam Eucharistiam non invaluiasset Corinthiorum abus, valde verisimile est, quòd de ea D. Paulus nunquam scripsisset.

Et idem de aliis Apostolis intellige, quibus nunquam fuit propositum omnia ad fidem pertinentia scribendi; sed ea tantū scripserunt, quæ pro rerum occasione, duxerunt esse scribenda; cætera verò vivā voce tradiderunt.

Illicque collige non Scripturam tantū, sed et traditiones non scriptas, esse servandas.

Mirare tamen divinam in hoc facto Providentiam, quā factum est ut sicut à divo Petro, velut quarto Evangelista, relatum fuit illud Patris æterni dō Christo testimonium : *Hic est Filius meus dilectus....* quod tres Evangelistæ scripserant : ita et à D. Paulo, quasi quarto Evangelista, describeretur sanctissimæ Eucharistiæ institutio, quam tres Evangelistæ retulerunt : idque propter utriusque mysterii, Incarnationis, scilicet, et sanctissimæ Eucharistiæ, quæ illius est extensio, præcellentiam.

Quoniam Dominus Jesus in qua nocte..... Accepi igitur ab ipso Domino, quòd in ea ipsa nocte, in qua tradebatur ad mortem, cūque mors ei præsens esset.

O Immensa charitas! cū traditur ad mortem, semetipsum tradit per amorem.

Accepit panem. Scilicet triticeum et azymum. Quia juxta D. Matthæum, Marcum et Lucam, primā dō azymorum ad vespem;

Ab hac autem vespere inclusivè per septem dies sequentes, non licebat Judæis alio panc uti, quā azymo. Vide Exod. 12. 15.

Hinc credimus Christum in azymo consecrasse.

Græci verò, decepti falsā Joan. 13. 28. interpretatione, putant quòd Christus Pascha celebravit uno die ante Judæos, seu ante diem Lege statutam. Hinc in fermentato consecrant.

24. Et gratias agens fregit et dixit : Accipite et manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem.

Et Deo Patri gratias agens, fregit in duodecim partes, et distribuens, dixit : Accipite et manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis ad mortem tradetur : hoc ipsum, quod nunc ago, id vos et vestri successores, facite in mei memoriam.

24. Et gratias agens. Scilicet Deo Patri. Ab hac gratiarum actione dicitur Eucharistia.

Ecclesia in canone addit : *Et elevatis oculis in cælum*. Quia Christus magnum quid acturus, oculos in cælum solebat levare. Matth. 14. Joan. 11.

Addit etiam benedixit. Quod ex D. Matthæo et Marco sumpsit. Et meritò distinguitur benedictio à gratiarum actione. Hæc enim Deum respicit, cui agitur gratia ; illa verò creaturam, super quam Dei virtus per benedictionem invocatur. Hinc benedictio præcedit consecrationem.

Fregit in duodecim partes. *Et dixit*, distribuens. Dixit autem sermone operatorio et in instanti efficienti quod enuntiat.

Duplex notatur in Evangelio sermo Christi Domini operatorius. Unus quidem per imperativum modum, v. g., *mundare, surge, respice. Lazare, veni foras*. Aliter affirmativus præsentis temporis, Joannis 4. *Filius tuus vivit* ; Luc. 13. *Mulier, dimissa es ab infirmitate*. Et hujusmodi est propositio Christi : *Hoc est corpus meum*.

Accipite et manducate. Verba sunt invitantis, non imperantis. *Accipite*. Scilicet in manibus. Hinc mos erat antiquus in manibus Eucharistiam accipiendi, non in ore, de manu sacerdotis, ut modò.

Hoc est corpus meum. Gr. hoc meum est corpus. Probabile putatur quòd Christus dixerit : Hoc meum corpus. Quia Hebræi et Syri verbum substantivum non expriment : imò præsentis temporis non habent. Vide Estium et Cornelium à Lapide.

Videtur, et probabilius quòd hoc, adjectivum sit. Sicut, *Hic calix.... Hic est sanguis meus*. Non verò hoc est sanguis : cùm tamen in græco utrumque sit in neutro genere *τοῦτο τὸ αἶμα, τοῦτο τὸ ποτήριον*, sicque demonstrat corpus quod enuntiat : *Corpus meum est hoc*.

Quod pro vobis tradetur. Scilicet in mortem. Gr. Frangitur. Syr. etiam habet : Frangitur. Frangitur autem quoad species panis in Christi corpus conversi.

Hoc facite, id est, hoc ipsum quod ago, id vos et successores vestri facite.

His verbis Christus Apostolis suis contulit potestatem consecrandi : aliàs impossibile præcepisset.

In meam commemorationem. Id, inquam, facite, in mei memoriam. Maximè recolentes amorem quo memetipsum pro vobis in mortem tradidi.

OBSERVATIO MORALIS. — Incruentum sacrificium in memoriam cruenti institutum est. Hoc ergo cogitandum, hoc recolendum, hoc sentiendum. Hoc sentiamus in nobis, quod Christus Jesus sensit in se.

Optimus itaque celebrandi, communicandi, Missam audiendi, imò et eorum sanctissimo Sacramento orandi modus, quem Christus, ut à se principaliter intentum, nobis semel hic et iterum versu sequenti commendavit, est recolere memoriam passionis Dominicæ.

Fide vivâ Christum Jesum Filium Dei, pro nobis crucifixum intueri ; hæcque fide, omnia facere coram altari, quæ coram Jesu Christo crucifixo fecissemus ; compati, peccata nostra detestari ; Christi mortem pro peccatis nostris offerre, in eam sperare, illam nobis reddere propriam et quasi nos-

Similiter et calicem accepit in manibus, postquam cœnavit, dicens : Hic calix, seu contentum in hoc calice, novum testamentum est, seu novi fœderis instrumentum authenticum, in sanguine meo, hic incluso, consignatum.

25. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine :

tram, fide, sp̃e, charitate commori; seu hanc mortem imitari; Christi mortificationem in anima et corpore circumferentes; pœnitentiam sincerè amplectentes, nostramque publicæ Christi pro nobis pœnitentiæ, id est, passioni et mortui unientes, sicque Christum pro nobis crucifixum induentes.

25. *Similiter et calicem.* Scilicet accepit, in manus suas, postquam cœnavit, Gr. post cœnasse, Syr. postquam cœnavisset, id est, postquam cœnavit cœnam communem, ad quam discubuisse refertur. Luc. 12. 14.

Primo enim Christus Agnum Paschalem cum suis discipulis, stans et re-nibus accinctus, et baculum in manibus tenens, comedit, juxta ritum Exod. 12. 11. præceptum.

Deinde ad cœnam communem discebat in lectis, juxta morem illius temporis.

Hinc surrexit, ad lavandos pedes discipulorum, proximè ante institutionem sanctissimæ Eucharistiæ. Joan. 13. 4.

Post lotionem iterum discubuit ad sanctissimam Eucharistiam instituen-dam et distribuendam.

Et quia post Eucharistiæ distributionem, dicitur Joan. 13. 26, quod in-tinctam buccellam Judæ tradiderit, dicendum est quòd in mensa superes-sent adhuc cœnæ vulgaris reliquiæ.

Hinc D. Matth. 26. 26, et Marc. 14. 22. dicunt cœnantibus et manducan-tibus Christum Dominum accepisse panem et Eucharistiam instituisse.

Denique d cœna, post prolixum sermonem, surrexit, dicens : *Surgite, eamus, etc.*

Hic ergo de cœna communi agitur.

Dicens, hic calix, id est, hoc contentum in hoc calice; metonymicè, continens sumitur pro contento. Sed hæc metonymia communis et ordina-ria est, et quæ præterea clarè explicatur in sequentibus : *Quotiescunque ca-licem bibetis.* Non enim calix ipse, sed contentum in calice bibitur.

Novum Testamentum est, id est, instrumentum authenticum est novi Tes-tamenti, seu fœderis novi quod Deus cum hominibus, legem suam servan-tibus init, et quo promittit eis, non terrena bona, sed spiritualia, fidem, spem, charitatem, veniam peccatorum, gratiam, denique gloriam, æternam in oculis hæreditatem.

Non ultima tantùm voluntas testatoris vocatur testamentum, sed et sig-num, scriptura, instrumentum hujus ultimæ voluntatis.

In meo sanguine, id est, instrumentum, inquam, non atramento, sed sanguine meo hic incluso, conscriptum et consignatum.

Mirabile testamentum, quod ipsius Dei sanguine conscriptum est !

Charum sane nobis et amabile testamentum, quod Patris nostri sanguine signatum est !

Vetus Testamentum, ad quod profectò respicit Christus, per sanguinem vitulorum, super populum exterius aspersum, initum est. Exod. 24. 8.

Novum verò per Christi sanguinem in fidelibus interiorè effusum, ad in-ternam eorum sanctificationem confirmatum est. Vide dicta in Epist. ad Heb. c. 9, n. 17, 18, etc.

Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem.

Hoc quod ego feci, vos facite, idque in mei memoriam.

Sed nota primò quòd ubique sanguis et sanguis verus; nullibi sanguinis tantummodo signum.

Secundò quòd sicut sanguis, quo fœdera sanciebantur, erat sanguis victimarum in sacrificio oblatarum, sicque verum sacrificium; ita et sanguis Christi in Eucharistia mysticè effusus, verum est sacrificium. Vide Exod. 24. 8.

Hoc facite, quotiescunque...

Quod ego jam feci; hoc et vos facite, id est, consecrate, offerte, sumite, distribuite. Sicut consecravi, etc. Hoc Apostolis et eorum in sacerdotio successoribus dicit, ut notatum est in versu præcedenti, et ut Conellium Tridentinum explicat. Sess. 22. c. 1.

In meam commemorationem. Id, inquam, facite, in mei pro vobis mortui memoriam.

OBSERVATIO DOGMATICA. — Hæc memoria reali Christi præsentiae non obstat. Christus enim in hoc Sacramento sui ipsius memoriale est; sicut in cœlis Christus stigmata conservans, suæ passionis æternum est memoriale.

Sed è contrà omnia indicant hæc à D. Paulo relata, simpliciter et ad litteram esse intelligenda, et consequenter omnia pro reali Christi præsentia pugnant.

Id volunt tempus, status, qualitas, actio, voluntas, potestas, ipsa verba Christi.

Tempus, in qua nocte tradebatur, cùmque mortem præsentem haberet, ubi tropis nullus utitur.

Status, in quo, quasi pater amantissimus; jamjam moriturus, suum testamentum condit; in quo simplicitas et claritas maxime requiruntur, et in quo nemo sapiens utetur figuris, imaginem, v. g., lapidis pretiosi legens, pro ipso lapide pretioso.

Qualitas, cùm Mediator Dei et hominum, fœdus æternum statuit, in quo clarè, non figuratè loquendum.

Ipsa actio, cùm Sacramentum maximum, et sacrificium augustissimum, usque ad finem mundi duraturum, instituitur; in quibus æquivocatio tantum erat periculi et momenti.

Voluntas, cùm filios suos ardentissimo prosequitur amore, eisque maximum vult bonum, quod possit: Cùm dilexisset suos... in finem dilexit eos.

Potestas, sciens quia à Deo exivit, et ad Deum vadit, et omnia Pater ei dedit in manus; omnia potest.

Ipsa denique verba, simplicia et clara, hisque supradictis respondentia.

Simplicia, qualia sunt Patris jamjam morituri, filios suos alloquentis, suumque testamentum condentis.

Simplicia, qualia sunt verba sinceri Mediatoris, æternum fœdus statuentis.

Simplicia, qualia sunt verba summi Pontificis, sanctissimi et veracissimi, falsum dogma, et omnem idololatriam maximo habentis odio, et quibus consequenter, ne minimam quidem vellet suis verbis occasionem dedisse; quod tamen reverà fecit, si figuratè locutus est.

Simplicia, qualia sunt verba Salvatoris, nostræ salutis zelantissimi, potentissimi, et maximum nobis bonum, omnium suorum mirabilium memoriale, facere volentis.

Ex relata institutione et ex fine institu- 26. Quotiescunque enim
tionis per Christum indicato, videtis quod manducabitis panem hunc et

Rursus ipsa verba, seu verborum contextus, *Hoc est corpus meum*, quod pro vobis tradetur : ergo verum corpus, quod de facto pro nobis in mortem traditum est, non figura.

Vel secundum Gr. quod frangitur. Scilicet jam de præsenti, per fractionem specierum panis, in Christi corpus jam conversi : nec enim alibi fractum est corpus Christi.

Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur. Matth. 26. 28; Marc. 14. 24 : *Effundetur.* Scilicet in cruce. Vel juxta Gr. *effunditur* : jam eum singuli bibunt.

Sanguis verus effusus est in cruce, non figura.

Sanguis veteris Testamenti fuit verus : ergo et sanguis novi.

Quis mortalium volens id agere (suppono quòd divinitus possit), quod Christum fecisse credimus; quis, inquam, posset verbis clarioribus uti? *Hoc est corpus meum; hic est sanguis meus.*

Quis ergo mortalium hæc Christi verba clara, et simplicia, non credens simpliciter, ante Christi tribunal audeat stare?

Quid enim respondebit Christo quærenti : Cur mihi non credidisti? cur me mentitum esse dixisti? affirmavi ego veritas : *Hoc est corpus meum, etc.* tu negasti, dicens non est corpus, sed figura corporis.

Catholicus autem securus accedet, etsi, per impossibile, foret deceptus; diceret enim confidenter : Si deceptus sum, à temetipso, æternâ veritate, deceptus sum : ideo quippe deceptus fui, quia tibi, ô Christe, veritas ipsa, simpliciter credidi dicenti : *Hoc est corpus meum*; et quia Ecclesiæ, sponsæ tuæ, verba tua litteraliter intelligenti, credidi simpliciter.

Christo credidi, Ecclesiæ Christi credidi.

Christus autem veritas est : Ecclesia verò Christi columna veritatis est.

Securus credo, et in fide Catholica permaneo.

26. Quotiescunque enim manducabitis...

Relatâ Christi Domini institutione, et ipsius institutionis fine indicato, scilicet in memoriam Dominicæ passionis.

Corinthios nunc alloquitur Apostolus, ut attendant ad superiùs relata, et videant an hæc mysteria eo celebrent animo et fine, quo sunt instituta.

In memoriam Dominicæ passionis celebranda sunt : hic est finis à Christo intentus et declaratus; imò hæc sunt ipsamet mysteria, repræsentatio, annuntiatio sunt passionis Dominicæ.

Hunc sacrum panem comedere, et hunc pretiosum sanguinem bibere, annuntiare et repræsentare est Domini mortem.

Per mysticam, scilicet sanguinis ejus à corpore separationem, quæ fit vi verborum per consecrationem; vel etiam quæ fit per ipsam comestionem corporis sacri, quasi à sanguine separati, et potationem sanguinis pretiosi, ut effusi, et à corpore separati.

In unaquaque specie consecrata est repræsentatio mortis Dominicæ, sed perfectiùs in utraque simul.

Quotiescunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini debetis cogitare, sentire, repræsentare et annuntiare.

Neu quantum ergo abestis à Dominica cæna! jam non est Dominicam cenam manducare.

Quantum abestis à fine per Christum intento! et quam graviter et multipliciter in Christi sacramentum peccatis!

calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat.

hoc Sacramentum sit Dominicæ passionis memoriale.

Quotiescunque ergo hanc panem sacrum comeditis, et calicem Domini bibitis, mortem Domini annuntiaro debetis, donec ad iudicium veniat. Ite quantum abestis, à Dominica Cæna!

27. Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis et sanguinis Domini.

Hinc et discite indignæ communionis enormitatem: cum hæc mysteria sint mortis Domini representatio.

Ergo quicumque manducat, vel bibit ea indignè, reus est mortis Christi, parque erimen facit, ac si corpus Christi crucifigeret, ejusque sanguinem funderet.

28. Probet autem seipsum

Ne tanti criminis quis reus sit, unus-

Cæna Christi fuit omnibus communis: vestra autem particularis.

Cæna Christi fuit annuntiatio suæ mortis, vos cœnam agentes, Christianique mortem Sacramento representantes, de hac morto non cogitatis; sed luxui vacatis et gula.

Cæna Christi fuit æterni fœderis symbolum; vestra cæna, invidiæ, dissensionis, et dissidiorum origo.

Donec veniat, scilicet iudicaturus vivos et mortuos: hinc sequitur quòd ad finem usque mundi duratura sit sanctissima Eucharistia, seu Incruentum Christi sacrificium, eruenti annuntiatio perpetua.

27. Itaque quicumque manducaverit...

Clarius indicat ad quid superiora retulerit, nimirum ad docendum eos, quàm graviter in sanctissimam Eucharistiam peccent, eosque corrigat.

Transit ergo ad indignæ communionis enormitatem, quam ex superioribus infert et exaggerat.

Quia hæc mysteria sunt annuntiatio, et ipsa realis representatio Dominicæ passionis.

Ergo, quicumque ea manducat vel bibit indignè, id est, conselius sibi peccati mortalis, aut irreverenter, v. g., semiebrius, contentiosus, in panperes durus (ut vos, ô Corinthii), reus erit corporis et sanguinis Domini; supple, ab invicem separati, id est, reus erit mortis Domini: perinde ac ipse qui Domini sanguinem effuderit, ait Theophylactus; per crimen facit, ac si Christum Dominum crucifigeret, ejusque sanguinem funderet; à proportionè peccat sicut Judas et Judæi; tradit sicut Judas, insultat sicut Judæi, ait Theodoretus.

Itane de frustulo panis indignè manducato loqueretur Paulus veritatis Doctor? Itane sancti Patres interpretarentur!

Hinc ergo bene infertur à Catholicis: Primò, quòd revera corpus et sanguis Christi sint in Sacramento; secundò, quòd etiam à malis realiter sumuntur; tertio, quòd utrumque sub una tantum specie, propter particulam vel.

Cæterum, ex ipso contextu intelligitur quid sit indignè manducare, vel bibere; scilicet irreverenter et in statu peccati mortalis, ut Corinthii multi, quos arguit Apostolus.

28. Probet autem seipsum homo.

Ostenso malo, remedium præbet, docetque quomodo ad sanctissimam Eucharistiam accedendum, ne tanti criminis quis reus sit.

quisque semetipsum probet, suamque conscientiam studiosè scrutetur : et sic probatus et præparatus, corpus Domini manducet, et sanguinem bibat.

Etenim illa indignè edendo et bibendo, damnationem in se accersit, propterea quòd corpus Domini non discernit à pane communi.

Propter hanc causam multi vestrum languent et ægrotant, et immaturà morte moriuntur.

Quod si nosmetipsos probaremus, examine prævio et peccatorum expiatione ; sanè non sic puniremur.

homo : et sic de pane illo edat, et de calice bibat.

29. Qui enim manducat et bibit indignè, iudicium sibi manducat et bibit : non ad-iudicans corpus Domini.

30. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi.

31. Quòd si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.

Unusquisque semetipsum probet et examinet, suamque conscientiam studiosè scrutetur ; attentè consideret an à peccatis sit pura.

Hinc antiquitus altà voce dicebatur : Sancta sanctis.

Et taliter probatus, examinatus et præparatus per contritionem et confessionem sacramentalem (si fuerit peccati mortalis conscius), corpus Domini manducet, et sanguinem bibat.

29. Qui enim manducat... Ut attentius se quisque probet, indignè communionis penam denuntiat.

Indignè edendo et bibendo damnationem suam in se accersit, condemnationem suam sibi manducat et bibit : id est, ad æternam suam damnationem manducat et bibit.

Propterea quòd corpus Domini à pane communi non discernit.

Ergone quemquam damnandum affirmat apostolus propter indignam naturalis panis comestionem, et quia non discrevit illum à pane communi, si de facto panis tantum est, et non realiter corpus Domini ?

Sed, inquit Calvinista, imago corporis Domini est : quid ergo de te fiet, sacrarum imaginum destructore ? quocunque te vertas, his Apostoli verbis confoderis.

30. Ideo multi infirmi... Ut eos sensibiliùs tangat ad pœnitentiam, hujus iudicii executionem in eo eorum infirmis et mortuis animadvertit et exhibet.

Ideo, quia indignè communicant et iudicium sibi manducant, multi inter vos languent et ægrotant, et immaturà morte moriuntur.

Sicut Ananias et Sapphira tunc temporis, ob furtum et mendacium morte puniti sunt, ad aliorum exemplum ; sic et multi Corinthiorum temporaliter variis languoribus et morbis, imò et morte puniti fuerunt, ob indignam communionem ; ad aliorum emendationem, et ad Christianæ Religionis veritatem confirmandam.

Sanctus Anselmus dicit quòd et adhuc propter hanc causam multi post Pascha variis infirmitatibus corripiuntur, quia corpus Redemptoris indignè perceperunt.

31. Quòd si nosmetipsos... Probationis et examinis supradicti necessitatem indicat, ad vitandum Dei iudicium.

Quòd si nosmetipsos probaremus, conscientiam nostram discutendo, et peccata, si quæ sint, damnando et expiando, non puniremur morbis et afflictionibus ob indignas communionès.

32. Dum judicamur autem, à Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.

Dum sic tamen punimur, hæc castigatione erudimur sicut pueri; ut emendati, non damnemur cum infidelibus.

33. Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate.

Quapropter, fratres mei, cum ad Dominicam Cœnam manducandam convenitis, ut verè sit Dominica et communis omnibus, vos invicem expectate.

32. *Dum judicamur...* Solatur eos in temporalibus his pœnis à Deo inflictis, asserens medicinales esse, et à Deo, tanquam patre, immissas, ad eorum spirituale bonum.

Dum corporaliter à Domino punimur, castigatione, tanquam filii erudimur à patre et à pedagogo; ut emendati, non damnemur in æternum cum infidelibus.

33. *Itaque fratres mei...*

Redit ad Agapes, à quibus ad communionem, quæ earum erat pars postrema, deflexerat. Vide supra n. 20, et totam rcm hanc concludens, statuit quid in eis agendum sit, ad supradictorum abusum reformationem.

Scilicet, ut eorum cœna verè Dominica sit, et omnibus communis, præscribit ut sese invicem expectent: concedit tamen ut, si quis esuriat, nec possit ad vespem Jejunus expectare, domi suæ comedat, non in ecclesia; ne quod ad salutem institutum est, fiat occasio damnationis, vel obgulum, vel ob superbiam, et pauperum contemptum.

Et hæc, inquit, nunc sufficiant, cætera ad hæc pertinentia, cum ad vos venero, præscribam.

Corollarium pietatis, seu in hoc cap. 11. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Notent Prælati, quòd sicut Christus Dominus, summus altissimi Dei sacerdos, omnium Prælatorum est exemplar; ita et ipsi Prælati, hujus summi Sacerdotis Vicarii, hujusque exemplaris imitatores, subditorum suorum sunt exemplaria, *forma facti gregis*.

Videant Itaque quomodo Christum Dominum, exemplar suum, imitentur; et an suis subditis cum Apostolo verè dicere possint: *Imitatiores mei estote, sicut et ego Christi*. Vide n. 1.

Secundo. — Notent omnes tria capita, ad quæ divus Paulus omnem reducit subjectionem; Deum, Christum, virum: Deus caput est Christi; Christus caput est viri: vir caput mulieris. Vide n. 3.

Videat vir primò quomodo Christo, capiti suo, subdatur;

Secundò, quomodo præsit uxori sibi subditæ;

Videat autem mulier quomodo viro, principio, fini, et capiti suo subdatur. Hæc fusiùs dicta. Vide n. 12.

TERTIO. — Nota quòd à primis etiam Ecclesiæ temporibus, res sanctæ et sanctè institutæ, abeunt scèpissimè in abusum, n. 17. Quare Deus id permittit? Ibidem. Quid in tali casu faciendum? Ibidem n. 17.

QUARTO. — Nota n. 24, modum celebrandi et communicandi, ab ipsa Christo Domino intentum et institutum, in suæ scilicet passionis memoriam. Hanc praxim vide in fine n. 24.

QUINTO. — Nota quomodo omnia realem Christi in Eucharistia præsentiam probent. Vide n. 25.

Quòd si quis esuriat, nec possit jejunos
exspectare, domi suæ comedat, ne con-
ventus vestri vertantur in occasionem
damnationis, ob gulam et ebrietatem, etc.

De cæteris, ubi venero, præscribam.

34. Si quis esurit, domi
manducet: ut non in judi-
cium conveniatis.

Cætera autem, cùm venero,
disponam.

Hincque collige quanta sit Catholicis in sua fide securitas, n. 25, in fine.
Quantus, è contra, omni heterodoxo debeat esse tremor, ibidem. Vide
observationem dogmaticam.

Sexto. — Nota n. 27 et 29, quanta sit malæ communionis enormitas.
Unde oriatur hæc enormitas, juxta Apostolum?

Apostoli verba realem Christi præsentiam in Eucharistia confirmant.

Quid faciendum ad vitandam hanc malæ communionis enormitatem, n. 28.

ANALYSIS CAPITIS DUODECIMI.

PER tria sequentia capita Corinthios instruit de Spiritûs Sancti donis : in hoc autem duodecimo capite de charismatibus, seu donis gratuitis agit, id est, gratiis gratis datis.

Ante omnia brevem et facilem dat eis regulam, quâ dignoscant ea, seu quâ Spiritûs Sancti dona discernant ab effectibus maligni Spiritûs.

Hâc regulâ data §. 3. statim §. 4. aggreditur, spirituales Corinthiorum ægitudines circa charismata, et eorum usum, sanare.

Quia ergo apud Corinthios, in fide infirmos, charismata erant occasio superbîæ, invidiæ, dissidii; hinc in his Corinthiorum vitiis sanandis, et contrariis virtutibus insinuandis totus est Apostolus in reliquo capite.

Hinc §. 4, 5, 6. multoties repetit quòd hæc dona, licet varia, ab uno tamen fonte manant, quasi dicens : Cur dissidetis ob ea quæ ab unitate profluunt ?

Hinc §. 7. asserit quòd ad communem utilitatem dantur ; quasi dicens : Cur ergo ea habentes efferuntur ? ipsis enim, non propter ipsos dantur : cur non habentes, invident, cum propter ipsosmet aliis data sint ?

Hinc §. 8, 9, 10. enumeratis omnibus charismatibus, et in novem genera distributis, statim §. 11. addit quod et infra sæpè repetit, quia necessarium ad hæc Corinthiorum sananda vitia.

Ab uno et eodem sunt spiritu : cur ergo ob ea dissidetis ? hæc Deus dat pro suo beneplacito ; cur ergo aut efferimini, aut invidetis ? nonne suorum munerum Dominus est Deus ?

Hinc §. 12. egregia Ecclesiæ comparatio cum humano corpore ; ut, omni superbîâ, invidiâ, dissidio destructis, cunctis Ecclesiæ Corinthiæ fidelibus, velut ejusdem corporis membris, pacem, concordiam, mutuam amorem, et studium sibi invicem serviendi inspiret.

Cætera specialius in Commentario vide.

CAPUT DUODECIMUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

INTERIM, fratres, nolo vos Spiritûs Sancti dono latere; **1. DE** spiritualibus autem, nolo vos ignorare, fratres.

Scitis quòd eùm idololatræ essetis, tunc **2. Scitis** quoniam eùm Gen-

CAP. XII. 1. *De spiritualibus autem....*

Hujus capitis eum præcedente connexio hæc est. Caput præcedens finit Apostolus, dicens : Cætera ad Agapes, et sanctissimam Eucharistiam spectantia, præsens præscribam.

Hoc autem incipit, dicens :

De spiritualibus autem.... Id est, interim dum ad vos venero, nolo vos de Spiritûs Sancti donis ignorare.

Tunc in Baptismo, per Spiritum Sanctum baptizatis, communiter dabantur charismata spiritualia, seu dona gratuita linguarum, prophetiæ, operationum, etc., de quibus infra : et quia circa hæc dona, eorumque usum multipliciter peccabant Corinthii, ut n. 4. dicitur, ideo sine mora illos vult de his instrui.

2. Scitis quoniam eùm gentes essetis....

Hic locus, propter suam brevitatem, est obscurus : brevior autem nobis videtur et obscurus ; quia nescimus quod tunc fiebat, et quod notum erat Corinthiis quibus scribebat Apostolus.

Ad ejus ergo loci intelligentiam, nobis necessariò supplendum aliquid.

Equidem multi volunt hic Apostolum indicare gratiæ necessitatem, tum in malo vitando, tum in bono faciendo ; sed quia hic de donis gratuitis agitur, ut ex sequentibus patet, non verò de gratia sanctificante ;

Hinc probabilior, et Apostolico textui conformior mihi videtur eorum conjectura, qui putant Apostolum, ante omnia, velle fidelibus Corinthiis dare notam facilem, quâ Spiritûs Sancti dona discernant ab effectibus maligni spiritûs. Ita divus Chrysostomus.

Ut hujus notæ necessitatem intelligas, et textum clariùs percipias ;

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — Adverte quòd plerique Corinthiorum Ethnicis, et idolorum cultores aliquando fuerant ; tuncque futurorum curiosi, sæpe sæpius ad vates ierant, qui idolis aderant.

Viderant ergo tunc sæpiissime Pythones et Pythonissas.

Imò eùm ad eos scriberet divus Paulus, Corinthii erant multi Satanæ spiritu afflati, qui futura prædicebant, variisque loquebantur linguis.

Poterant autem hujusmodi divinatores, et præstigiatores fidelium cœtibus interesse, et eos perturbare.

Hinc D. Apostolus Corinthios volens de spiritualibus instruere, ante omnia necessarium judicat, brevem et facilem eis notam dare, quâ afflatos à Spiritu Sancto discernant ab afflatis à maligno spiritu. Nunc ad textum.

Scitis quòd eùm idololatræ essetis, tunc prout ducebamini. Scilicet seu vestra curiositate, seu aliorum exemplo et pravâ consuetudine, seu ipsius diaboli suggestionem aeti.

tes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes.

prout ducebamini, seu vestra curiositate, seu aliorum exemplo, seu ipsius diaboli suggestione acti, ad idola muta assidue et frequenter ibatis; (ibique à maligno spiritu afflatis videbatis.)

3. Ideo notum vobis facio, quòd nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto.

Ideo quia vidistis, et ne hos confundatis cum afflatis à Spiritu Sancto; sed ut faciliè discernatis sanctè afflatos, hanc vobis trado regulam: nemo per Spiritum Dei loquens, maledicit Jesu; et nemo potest cum debita cordis reverentia Jesum Dominum suum profiteri, nisi per Spiritum Dei.

4. Divisiones verò gratia-

Equidem donorum sunt differentie:

Ad simulacra muta, de quibus scriptum est: *Os habent, et non loquentur. Euntes*. Supple eratis, id est, assidue et frequenter ibatis.

Vidistis ergo tunc, sicut et nunc videtis sæpè Pythonissas, futurum multa prædicantes, varlis linguis loquentes, præstigias nonnullas operantes.

3. Ideo. Scilicet quia vidistis, et quotidie videtis: ne confundatis eos cum afflatis à Spiritu Sancto, sed ut breviter et faciliè discernatis verè et sanctè afflatos;

Notum vobis facio, quòd nemo per Spiritum Dei loquens, seu à Sancto Spiritu afflatus, dicit anathema Jesu; id est, maledicit Jesu, blasphematur in Jesum.

Anathema dicitur res execrabilis et exterminanda: igitur anathema dicere, est rem execrari, maledicere, et exterminandam pronuntiare.

Et quòd nemo potest Dominum Jesum cum debita veneratione, et cordis affectu dicere, suumque Dominum profiteri, nisi per Spiritum Dei;

Facilis itaque, et brevis nota, ad discernendum à quo spiritu quis afflatus sit, hæc est: ipsum Interrogate de Jesu.

Si promptè, si constanter confitetur Jesum Christum esse Filium Dei, Redemptorem hominum, et consequenter Dominum, cui parere debent omnes; hic à Spiritu Sancto est.

Si verò dicit anathema Jesu. Gr. anathema Jesum, id est, anathematizandum; si nomen ejus execratur, et blasphematur in ipsum; hic à spiritu maligno est.

Et hæc regula, à Divo Paulo hic tradita, conformis est illi, quam dabit S. Joan. Epist. 1. c. 4. n. 2. *In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, etc.*

Jesus Christus, Filius Dei, Mediator Dei et hominum, omniumque Dominus, totius est Religionis fundamentum, et quidem unicum: *Nec enim aliud est nomen sub cælo datum, etc.; fundamentum aliud nemo potest ponere.* Hujus Epist. c. 3, 12.

Huc fundamentum qui adhæret fide, spe, charitate, Deo adhæret, Deo placet, à Spiritu Sancto est.

Huc qui non adhæret, qui non subest, qui non paret, ut Domino; Deo non adhæret, Dei non est, Spiritum Dei non habet;

Itaque cum D. Thoma credulo tandem et fideli, dicamus frequenter: *Dominus meus et Deus meus.*

Corde, non manu, Christo uniti, amemus, adoremus eum, ut Dominum et Deum nostrum. *Dominus meus et Deus meus.*

4. Divisiones verò gratiarum...

Datà brevi et facili regulà ad discernenda Spiritus Sancti charismata, jam

idem autem Spiritus Sanctus, omnium donorum fons.

Et ministeriorum differentie sunt: Idem autem Dominus à quo dispensantur.

Et divinarum operationum differentie sunt, seu diversae sunt facultates diversa miracula patrandi:

rum sunt, idem autem Spiritus:

5. Et divisiones ministrationum sunt; idem autem Dominus:

6. Et divisiones operationum sunt;

quasi medicus accedit ad sanandas spirituales Corinthiorum aegritudines, circa hæc spiritualia dona, eorumque usum.

NOTA AD INTELLIGENTIAM. — Itaque nota quòd apud Corinthios, adhuc imperfectos, et in fide infirmos, charismata erant occasio superbiæ, invidiæ, dissidii.

Qui enim majora dona perceperant, adversus alios efferebantur.

Qui nulla, aut minora tantùm habebant, adversus eos qui majora receperant, ardebant invidia.

Hincque ob Spiritûs Sancti dona dissidebant plerique Corinthiorum.

Et in his eorum vitis sanandis, contrariisque eis virtutibus insinuandis, totus est Apostolus in hoc capite, id est,

Totus in retundenda priorum superbia;

Totus in extinguenda aliorum invidia;

Totus in inspiranda omnibus Ecclesiæ Corinthiacæ fidelibus, velut ejusdem corporis membris, pace, concordia, mutuo amore, et studio sibi invicem inserviendi.

Quod sedulò notandum, et præ oculis assiduè habendum, ad perfectam textûs intelligentiam.

Ecce quod spectat ad Apostoli mentem; nunc ad verba.

Divisiones gratiarum. Gr. discriminen charismatum, seu donorum gratulorum.

Id est, equidem donorum sunt differentie, diversis diversa dantur; hoc uni, illud alteri, etc.

Idem autem Spiritus, scilicet Spiritus Sanctus, qui oranium illorum donorum fons est.

Quasi diceret: Multitudine quidem et varietate differunt, non auctore, qui unus et idem est Spiritus Sanctus.

Ne sit ergo inter vos divisio ob ea quæ ab unitate manant, et quæ à Spiritu Sancto, pacis auctore, procedunt.

Præterea gratiæ sunt, id est, dona gratuita, nemini debita; utquid ergo ea aliter alteri invidet? cur ob ea quis angatur animo? ab omnibus gratiæ sunt habendæ; nemini dolendum, ex D. Chrysostomo.

5. *Et divisiones ministrationum.*.... Gr. discrimina ministeriorum; id est, varia quidem in Ecclesia distributa sunt ministeria, v. g., Apostolatus, Episcopatus, Presbyteratus, Diaconatus, etc.

Idem autem Dominus, scilicet Jesus Christus, Ecclesiæ Caput, Princeps, et Dominus, sub quo omnes illi varii Ministri militant et Deo serviunt: et à quo hæc omnia ministeria conferuntur.

Differentia igitur in ministerio, non in Domino.

Porrò attende ad verba *ministrationem*, seu *ministerium*, laborem et sudorem indicant: quid ergo doles, si alterum jussit plus laborare, tibi parcens, ait D. Chrysostomus?

6. *Et divisiones operationum.* Gr. *εργήματα*, efficacis, operationes. Syr.

Idem verò Deus,

Qui operatur omnia in omnibus.

7. Unicuique autem datur manifestatio Spiritûs ad utilitatem.

Idem verò Deus, Pater æternus, fons Deitatis et potentiae,

Qui per suam intimam præsentiam et virtutem, hæc omnia operatur in singulis illa patrantibus: uni igitur Deo, omnium charismatum auctori, gratiæ sunt agendæ; ob ea Deus laudandus, adorandus; non est autem quòd binc quis sese efferat; nec est quòd alius invidet quia

Cuiusque datur tale aliquod donum, per quod manifestatur Spiritûs Sancti virtus; non ad suam ei gloriam datur, sed ad aliorum utilitatem.

et divisiones virtutum; id est, diversæ sunt facultates operandi diversa miraculorum genera.

Idem verò Deus, Pater æternus, fons Deitatis et omnipotentiae, qui per suam intimam præsentiam, virtutem et efficaciam, hæc omnia supernaturalia operatur in singulis illa patrantibus.

Non est ergo quòd quis ob ea sese efferat, quia alienæ virtutis est id quod operatur, et alieni muneris est id quod habet.

Non est etiam quòd quis aliis invidet; quia habentibus dantur ad communem utilitatem.

Sed est quòd omnes uni Deo, omnium donorum auctori, gratias agant; ob ea Deum laudent, ament, adorent.

Sed est præterea quòd unusquisque suo dono contentus, juxta sibi datum, et Dei beneplacitum, communi Ecclesiæ bono ministret, laboret, insudet.

7. *Unicuique autem...* id est, cuicumque autem datur tale aliquod donum, per quod manifestatur Sancti Spiritûs virtus et præsentia; non ad suam ei vanam gloriam datur, sed *ad utilitatem*. Gr. *πρὸς τὸ συμφέρον*. Ad id quod expedit, ait D. Hieronymus; ad id quod confert, Erasmus.

Id est, datur ut conferat, aut exercent aliquod fidei populo utile, v. g., ut per hoc converiat infideles ad fidem, vel ut fideles confirmet in fide; itaque ad utilitatem Ecclesiæ.

NOTÆ LITTERALES. — Nota in superioribus versibus totam sanctissimam Trinitatem insinuatam. n. 4. Spiritum Sanctum. n. 5. Jesum Christum. n. 6. Patrem æternum.

Quòd si primo loco Spiritus Sanctus nominatus est; et ultimo Pater æternus; hoc indicat inter divinas personas dignitatis ordinem non esse, sed perfectam æqualitatem.

Nota et quòd spiritualia dona unicuique personæ sub diversa ratione attribuuntur.

Spiritui Sancto, qui bonitas et amor est, tribuuntur ut gratiæ, seu ut gratuita, quia ex gratuita Dei bonitate manant.

Jesu Christo, Filio Dei, Ecclesiæ Domino, quam suo sanguine acquisivit et sibi gloriosam exhibuit, attribuuntur ut ministeria.

Tum quia ipsius est, ut Domini, ministeria distribuere; tum quia ipsi, et sub ipso ministrat omnis ecclesiasticus ordo.

Patri omnipotenti, totiusque potentiae fonti, attribuuntur ut operationes, seu efficacy, quia ab ipso omnis virtus et operatio.

OBSERVATIO MORALIS. — Hinc itaque discat omnis Ecclesiæ minister, quomodo semetipsum in suo ministerio debeat introeri.

Alii quidem à Deo Patre, per Spiritum Sanctum ab eo procedentem, datur facultas altissima fidel mysteria, per altissima principia, explicandi; alii autem facultas res fidel explicandi per scientias humanas;

Alteri per eundem Spiritum datur fides, miraculorum mater; alii donum languores et morbos sanandi.

Alii potestas insigniora faciendi miracula; Alii donum prophetandi, seu futura prædicendo,

8. Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ: alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum:

9. Alteri fides in eodem Spiritu: alii gratia sanitarum in uno Spiritu:

10. Alii operatio virtutum, Alii prophetia,

Omnipotentis Dei instrumentum est, in operanda animarum salute. Jesu Christi, Ecclesiæ principis Domini minister est, in perficienda hominum redemptione.

Spiritus Sancti, gratiarum fontis, canalis est, per quem charitas diffunditur in fidellum cordibus.

Igitur, ut instrumentum omnipotentis divinæ, penitus ei subiaceat, et omnia juxta Dei beneplacitum, inspirationem et motum operetur.

Ut minister Redemptoris animarum, cum zelo labore, vigilet, insudet in salvandis hominibus sibi commissis.

Ut gratiarum Spiritus sancti canalis, effundat votis, verbis, exemplis; nihil sit in illo non sanctum, nihil non sanctificans.

8. Alii quidem datur...

Enumerat omnia illa Spiritus Sancti dona, quibus vetus Ecclesia nobilitatur, et in novem genera distribuit.

Alii quidem à Deo Patre, per Spiritum Sanctum, ab eo procedentem, datur facultas explicandi altissima fidel mysteria, idque per altissima principia, v. g., sanctissimam Trinitatem, incarnationem, etc. eo modo, quo ipse Paulus sapientiam loquebatur inter perfectos. Vide dicta hujus Epist. cap. 2. n. 7.

Alii sermo scientiæ, id est, facultas explicandi res fidel, per scientias humanas, seu per ratiocinationem, exempla et comparationes. Sicut faciunt nunc Theologi.

Secundum, id est, per eundem Spiritum.

9. Alteri fides. Non dogmatum, sed miraculorum: id est, excellens in Deum fiducia, ad quidvis ab eo impetrandum.

Fiduciæ robor, quæ juxta Domini promissum, montes etiam transferat, ait Erasmus.

Hæc fides, miraculorum mater, nascitur quidem ex fide theologia, illamque includi; sed præterea constantem dicit in Deum fiduciam, quæ confidit homo Deum hoc facturum, ut colligi potest ex Marc. 9. 23. Luc. 17. 5.

In eodem Spiritu, id est, per eundem Spiritum, ait Syrus. Alii gratia sanitarum. Gr. Donum sanationum, id est, donum languores et morbos sanandi per eundem Spiritum.

10. Alii operatio virtutum, id est, potestas illustriora et celebriora faciendi miracula, v. g., mortuos suscitandi; quin et vivos miraculosa morte puniendi, ut Act. 5. n. 5.

Talia miracula specialiter dicuntur virtutes *δυνάμεις*, quia divina virtus et omnipotentia in illis maxime elucet.

Alii prophetia, id est, donum tum futura prædicendi, tum abstrusarum Scripturarum explanandi.

Alii discretio Spirituum,
 Alii genera linguarum,
 Alii interpretatio sermonum.

11. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.

sen Scripturarum abstrusa explicando;
 Alii sagacitas discernendi afflatus hominum, à quo sint,
 Alii donum variis loquendi linguis;
 Alii donum linguas peregrinas interpretandi.

Hæc autem omnia inoperatur unus et idem Spiritus Sanctus, qui, pro sua voluntate, singulis sua dona distribuit, ad commune totius Ecclesiæ bonum. Hinc ergo non est quod quis efferatur, aut invidet, aut dissidet: sed operæ pretium est ut omnes, juxta donum sibi datum, communi Ecclesiæ bono allaborent.

12. Sicut enim corpus Sicut enim corpus physicum, v. g., ho-

Alii discretio spirituum, id est, sagacitas discernendi afflatus hominum: à quo sint, an à Deo? an non?

Alii genera linguarum, id est, donum variis linguis loquendi.

Alii interpretatio sermonum. Gr. linguarum; donum linguas peregrinas interpretandi, seu donum interpretandi quæ aliis linguis peregrinis locuti sunt.

Non enim quisquis linguam tenet; idem arcanum sensum sermonis tenet, ait Erasmus.

Hinc duo dona sunt loquendi et interpretandi linguas. Vide Estium qui citat Cajetanum.

11. *Hæc autem omnia operatur*, ... id est, per vim in nobis occultam efficit; unus et idem Spiritus, qui pro suo arbitratu et beneplacito, singulis sua dona distribuit.

NOTA LITTERALIS ET MORALIS. — Sæpe repetit Apostolus et quòd hæc varia dona ab uno et eodem sunt Spiritu; et quòd ea Deus pro sua voluntate confert, quia hæc veritates necessariæ ad sanandas Corinthiorum supradictas ægitudines, id est, ad eorum retundendam superbiam et exstinguendam invidiam, et omne dissidium componendum.

Quoties ergo dicit, quòd ab uno Spiritu procedunt, toties eis exprobat. Quare ergo dividimini ob ea quæ ab uno profluunt Spiritu, et quidem pacis auctore?

Quoties dicit quòd ea Deus gratuito et pro sua bona voluntate confert, toties exprobat superbo, quare ergo ob alienum et merè gratuitum munus inflaris?

Quoties repetit quod inæqualis hæc donorum distributio à Dei beneplacito pendet, qui sua singulis ad communem Ecclesiæ utilitatem confert; toties exprobat invido, quare ergo tu tibi displices? quare de Dei beneplacito conquereris? tu quis es, qui Dei tui beneplacitum rēgrè feras?

Aliunde, cur aliis invides quod eis propter te datum est?

Nihil est ergo, aut quod hic quispiam sibi placeat, aut displiceat, aut ab aliis dissidet; sed est quod omnes, suâ sorte contenti, Deoque grati, juxta sibi datum, communi Ecclesiæ utilitati laborent.

12. *Sicut enim corpus unum est...*

Pulcherrimâ comparatione sensibilibus ostendit quod nec majoribus ditati muneribus efferrî debeant, nec qui minora tantum habent sibi displicere, et aliis invidere, atque ab eis dissidere; sed quod omnes pacificè vivere,

minis, unum quidem est : membra tamen habet multa, singula suis locis et usibus destinata : sed ita ut hæc omnia membra unum sint corpus ;

Ita et mysticum Christi corpus, unum quidem est ; multa tamen et diversa membra, singulos scilicet fideles, variis donis ditatos, habet : sed ita ut omnia illa membra, seu fideles omnes, unum sint tantummodo Christi corpus, una Ecclesia.

Dixi quodd omnes fideles unum sint corpus ; etenim nos omnes in Baptismo per unum et eundem Spiritum, in idem corpus

unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt : Ita et Christus.

13. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi,

sibi invicem inservire, et mutuam auxilium præstare : quia scilicet omnes ejusdem corporis membra et unum corpus.

Sicut enim corpus physicum, v. g., hominis, unum quidem est corpus, membra tamen habet multa, singula suis locis et suis usibus destinata ; sed ita ut hæc membrorum multitudo, unum sit tantummodo corpus.

Ita et Christus, seu Christianismus, unum est mysticum corpus, multa quidem et diversa habens membra, nimirum singulos fideles, suis variis donis ditatos et officiis destinatos ; sed omnia illa mystica membra simul sumpta, id est, omnes simul fideles, unum sunt tantummodo mysticum Christi corpus, una Ecclesia.

Debent ergo non efferrî, non invidere, non dissidere ; sed uniri, sed mutuo diligere, mutuo compati, sibi invicem inservire.

13. Etenim in uno Spiritu.....

Duo jam dixit de Ecclesia, mystico Christi corpore ; scilicet quod unum sit corpus et quod multa et varia habeat membra : hæc duo nunc successivè probat in sequentibus versibus.

At primo quidem ostendit hic quod sit unum corpus, simul et explicat quando et quomodo facta sit unum corpus, nempe in Baptismo.

Etenim nos omnes fideles, sive Judæi, sive ethnici, sive servi, sive liberi, Baptismo initi sumus et incorporati in Christo, factique sumus unum Christi corpus ; idque per unum et eundem Spiritum, qui nobis tunc infusus est.

Et omnes in uno Spiritu potati sumus. Gr. in unum Spiritum, etc. Syr. et nos omnes unum Spiritum hausimus. Ambrosius unum Spiritum potavimus.

Quod dupliciter intelligi potest : vel de spirituali potatione Spiritûs Sancti, quo sumus omnes infusi et irrigati in Baptismo, vel de haustu gratiæ Spiritûs Sancti, seu de haustu Spiritûs Christi, per potationem calicis eucharistici.

Utrumque sensum affert et approbat D. Chrysostomus.

Omnes uno Spiritu potati sumus, id est, inquit Chrysostomus, venimus ad eandem mysteriorum imitationem, eadem mensâ fruimur.

In unum corpus baptizati sumus, et unam largitus est mensam, et unam dedit irrigationem. Idem Sanctus Chrysostomus.

Sed cur non dixit : Eodem corpore nutrimur, et eundem bibimus sanguinem ?

sive Gentiles, sive servi, sive liberi : et omnes in uno Spiritu potati sumus.

14. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa.

compacti sumus, sive Judæi, sive ethnici, sive servi, sive liberi, et omnes eundem Spiritum hausimus.

Dixi quòd Ecclesiæ corpus multa habeat membra : etenim hoc de ratione corporis organici est, quod maneam, et ad omnia inutile foret, si unum esset tantummodo membrum ; et quod necessariò multa et varia situ et officio membra requirit : hinc in Ecclesia sunt superiora, media, inferiora membra ; at omnia æqualiter Christi membra.

15. Si dixerit pes : Quo-

Si pes, pars inferior corporis, dixerit,

Quia cùm dixit de Spiritu, utrumque significavit et sanguinem et carnem, per utrumque enim uno Spiritu potamur. Idem sanctus Pater.

Juxta hanc Interpretationem, quæ maximè naturalis videtur, de eucharistico potu hic agitur, sicut priùs de Baptismo actum est ; sensusque est, quòd nos omnes unum et eundem Christi Spiritum potavimus ; scilicet, cùm ex calice eucharistico sanguinem ejus bibimus.

Itaque non tantùm in unum Christi corpus nati et incorporati sumus per Baptismum ; sed etiam eadem esca, putà carne et sanguine Christi, alimur omnes in Eucharistia.

Idem corpus sumus, eodem Christi Spiritu vivimus, eadem alimur esca, sanctissimà Eucharistià ; unum ergo sumus omnes ; sumus tamen et multa.

14. Nam et corpus non est unum membrum... Ad perficiendam incœptam Ecclesiæ cum corpore humano comparisonem, restat probandum quod Ecclesiæ corpus, sicut et corpus humanum, multa et varia habet membra. At quia hoc per se clarum et evidens est, nec eget probatione, aliùs assurgit Apostolus, affirmans generaliter hoc de ratione corporis esse.

Nam corpus organicum non est unum tantummodo membrum ; maneam enim et ad omnia inutile foret : sed necessariò multa et varia requirit membra, distincta et differentia loco et munere, alia superiora, alia interiora ; ita tamen ut omnia sint æqualiter corporis membra, æqualiter de corpore et æqualiter omnia simul unum et idem corpus.

Hoc generaliter affirmans Apostolus, affirmat et speciatim quod probandum habet de Ecclesia, scilicet, quod necessariò Ecclesiæ corpus habet multa et varia et diversa membra, situ et officio differentia, superiora, media, inferiora ; ita tamen ut omnia sint æqualiter corporis Christi membra, de Christi corpore, et omnia simul unum Christi corpus.

Ecclesia ergo, Christianismus, sicut et corpus naturale ; unum est et multa.

Hoc posito, recordare nunc scopi apostolici, scilicet, spirituales Corinthiorum ægrotudines circa charismata sanare, aliorum superbiam retundere, aliorum invidiam extinguere, omnibus concordiam, mutuam amorem, et studium sibi invicem inserviendi inspirare, ut jam dictum est n. 4.

Jam verò artem mirare, quâ hæc omnia perficit.

15. Si dixerit pes : Quoniam...

Aggreditur primò Inferiorum Ecclesiæ Corinthiacæ membrorum sanationem.

Fideles qui nulla dona receperant, aut qui minoribus tantùm erant donati, sua sorte non contenti, obmurmurabant, et conquerebantur quasi essent à corpore extranei.

quia locum medium non habeo, sicut manus; non sum de corpore: an propterea de corpore non est? minimè: quia non situs membrum facit, sed unio cum corpore. Per pedem, intellige infimas Ecclesiæ Corinthiæ partes, seu fideles infimis locis et officiis deputatos, quos sub hac figura arguit, quòd obmurmurabant; simul et solatur, asserens quòd æqualiter ac illi, sint de corpore Christi.

Et si auricula sortem suam deplorans, dicat: Non sum oculus, ideo à corpore sum extranea; an ideo non est pars corporis? minimè, propter rationem, n. 15. dictam. Per aurem, intellige discipulos, dono sapientiæ et scientiæ privatos, sapientibus, doctis et Doctoribus invidentes: hos ergo arguit et solatur, sicut pedes, n. 15.

Si totum corpus ad oculum esset redac-

niam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore?

16. Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore?

17. Si totum corpus ocu-

Ut hos Apostolus arguat et simul instruat, atque soletur, per prosopopœiam inducit inferiores et minùs præcipuas corporis partes, suâ sorte non contentas, sed murmurantes, et sese conquerentes, quòd aliæ ipsæ sint majores et præstantiores:

Si pes, pars corporis inferior; *si pes*, inquam, totius corporis onere gravatus, *dixerit*: quia locum medium non habeo, sicut manus; ideo non sum de corpore;

An propterea de corpore non est? minimè, quia non situs, nec officium faciunt membrum corporis, sed unio cum corpore, et informatio ab eadem anima.

Sub hac figura Paulus infimas Ecclesiæ Corinthiæ partes, id est, fideles inferioribus locis et ministeriis destinatos alloquitur.

Arguit eos, quòd animadvertentes alios superioribus locis et officiis deputatos, obmurmurabant; et suorum ministeriorum pertæsi, conquerebantur quòd essent quasi à Christi corpore extranei.

Hos autem sic arguit, ut doceat et soletur, affirmans quòd non minùs sint de Christi corpore, quàm qui superioribus locis et officiis sunt destinati, quia locus et munus non faciunt Christi membrum, sed unio eum Christo.

16. *Et si dixerit auris....* Hunc versum eodem modo ac superiorem explica, per aurem intellige audientes, discipulos, intelligentiâ et scientiâ privatos, obmurmurantes quòd docti, sapientes doctoresque non sint.

Itaque omnes hic invidos et obmurmurantes ulloquitur sub hac figura, quasi diceret:

Obmurmuratis vos, qui nulla, aut qui minora tantùm dona recepistis; aliosque suspicientes, et ipsis invidentes, deijcimini, et vos quasi à Christi corpore alienos reputatis.

Sed bono estote animo, etenim nec situs, nec munus, sed unio cum Christo, facit membrum Christi.

Itaque hanc unitatem servantes, fide, spe, charitate, non curate de loco et de officio, sed vestrà sorte contenti; Delique voluntati submissi, vestro fungimini munere.

17. *Si totum corpus oculus...*

lus : ubi auditus ? Si totum auditus : ubi odoratus ?

18. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit.

19. Quòd si essent omnia unum membrum, ubi corpus ?

tum ; ubi id per quod audiendum ? si nihil nisi aures, ubi nares ? Eosdem docet speciatim quod necessaria sit membrorum varietas, quam docuit in genere, n. 14.

Propterea Deus varia membra posuit in corpore, quorum unicuique locum suum et munus, pro sua voluntate, non pro merito, dedit.

Hoc et de mystico Christi corpore intellige, quod Deus varietate membrorum instruxit, et unumquodque membrum suo loco et officio destinavit, ut illi placuit : eos ergo docet suo loco et dono contentos esse, et Dei voluntati submissos.

Quod si nunc omnia membra in unum redigerentur, ubi corporis harmonia ?

Eosdem pergit instruere et solari, ipsis speciatim dicens, quòd non possint omnes superiores et nobiliores partes esse, sed necessarium sit ad corporis utilitatem et decorum, ut aliæ sint.

Si totum corpus ad oculum redactum esset, ubi id per quod audiendum ? si nihil nisi aures, ubi nares ? Idem intellige de mystico Christi corpore ; si omnes essent doctores, ubi discipuli ? si omnes docentes, ubi audientes ? hoc foret incongruum.

18. Nunc autem posuit Deus.

Ut doceat eos suo loco et officio contentos, communi Ecclesiae bono pro viribus suis laborare, recurrit ad Dei voluntatem jam sæpè allegatam.

Sicut Deus pro sua voluntate varia membra posuit in humano corpore ; sicque collocavit ea omnia, et ad suum proprium destinavit officium, ut, si locum aut munus mutaveris, corpus universum perdidideris ;

Ita et de mystico Christi corpore : Deus illud varietate membrorum et diversitate donorum instruxit ; unumquodque membrum suo loco et muneri destinavit.

Itaque ne examines cur sic ? et cur non sic ? sufficiat tibi scire quòd Deus ita voluit.

Dei voluntatem adora, penetrare ne tentaveris.

Dominus est : illi ergo subicere ; divina voluntas sit tuæ voluntatis regula ; illi totaliter submissus, tuæque sorte contentus, labora pro tuo modulo.

Pes sit suo loco et munere contentus, quia sic voluit Deus, omnium creator et dominus.

Sic autem voluit, quia est conducibile.

Proderit tibi inferiorem fuisse, et ob id Deum laudabis in æternum.

19. Quòd si essent omnia unum membrum...

Repetit quod jam pluries dixit, scilicet in mystico Christi corpore, sicut et in corpore naturall, necessariam esse membrorum diversitatem : hoc dixit n. 14, n. 17.

Sed hic novo modo et sensibiliori, suppositione facta,

Quòd si nunc, per Dei omnipotentiam, omnia corporis membra in unum redigerentur : ubi foret corpus ? ad quid utile ? non esset corpus organicum, sed maneam et inutile.

Idem intellige de mystico Christi corpore.

Non ita se res habet : sed per Dei voluntatem nunc multa quidem sunt membra, loco et officio diversa ; sed ita tamen, ut omnia simul unum sint corpus. (Resumptio probatorum à n. 12.)

Non potest autem oculus, quia situ altior, et officio nobilior, prudenter et verè dicere manui, situ minùs altæ et officio minùs nobili : Operâ tuâ non indigeo. Neque caput, pars corporis suprema, pedibus, velut extremis, dicere : Non estis mihi necessarii.

Ille sub figura oculi et capitis, pungit sublimiores, in sua sublimitate tumidos ; quorum fastum deprimit, indicans, quod eis necessarij sunt illi quos velut viles spernunt.

20. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus.

21. Non potest autem oculus dicere manui : Operâ tuâ non indigeo, aut iterum caput pedibus : Non estis mihi necessarij.

Incongruum foret sanè maximum, si omnia charismata ad unum redigerentur, sive darentur omnibus omnia, sive uni tantùm darentur omnia.

20. *Nunc autem multa..... Nunc autem* per Dei voluntatem non ita se res habet, sed Ecclesia, sicut et corpus naturale, *habet multa quidem membra*, sed sic multa, ut omnia simul sint unum corpus, et omnia sigillatim sint unius et ejusdem corporis membra ; et æqualiter membra, sive superiora sint, sive media, sive interiora.

Ille itaque versus est quasi resumptio propositionis n. 12. factæ, et hucusque per partes probatæ.

Unde concludendum restat, quòd parum refert quo in loco aut officio quis sit constitutus ; sed maximè refert et unusquisque, Dei voluntatem ndimpiens, suo munere, juxta Dei donum, fungatur.

Multa sunt unum, et unum multa : ubi est ergo differentia ? ubi est quod exsuperat, et ubi est quod est minus ? D. Chrysostomus.

21. *Non potest autem oculus....* Castigatis, instructis et solatio sublevatis Ecclesiæ Corinthiæ minoribus, sen iis qui minoribus donis erant affecti ; nunc sermonem dirigit ad eos qui majoribus charismatibus acceptis, intumescebant et vanitate tumidi, adversùs inferiores insolecebant.

Ut autem horum fastum et arrogantiam deprimat, ostendit quòd hi, quos ut viles spernunt, sint et ipsismet majoribus et toti Ecclesiæ maximè necessarij.

Non potest prudenter et verè, oculus, quia situ altior et officio nobilior, *dicere manui*, quia loco minùs alto, et officio minùs nobili, *operâ tuâ non indigeo*.

Etenim manus, multa et quidem necessaria oculo præstat obsequia, quæ sibi ipse oculus non potest exhibere, v. g., tuetur eum, ne lædatur ; læsum curat et sanat.

Sub hac oculi figura doctores et contemplativos, seu sapientiæ et scientiæ donis ditatos alloquitur, eosque monet, quòd licet officio sint activis sublimiores, horum tamen indigent operâ ; sicut Maria sedens et audiens verbum Domini, indigebat ministerio Marthæ, ait D. Thomas.

Aut iterum caput, superiori loco collocatum, *non potest dicere pedibus*, in infimo positis, *non estis mihi necessarij*. Etenim sine pedibus, caput de loco non posset dimovere ; sine motu autem pleraque sua consilia non posset peragere.

22. Sed multò magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt.

23. Et quæ pulamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus : et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorum honestatem habent.

Tantum adest ut ullum corporis membrum, tanquam inutile, despicere possit; quin imò quæ videntur imbecilliora, sunt magis ad vitam necessaria, quam pleraque robustiora.

Hinc ea quæ vulgo putantur minùs honesta, majori et uberiori ornatu circumdamus extrinsecus : et ea quæ pudenda vocantur, majori curâ tegimus. Sic infirmi, vilibus deputati, talentis, ut videtur, destituti; imò et aliquâ infamiâ notati, sed humiles, contriti, sanctificati per pœnitentiam, contemni non debent : sed cum charitate foveri, ornari et conservari, quia sæpe Deo chariores, et Ecclesiæ utiliores, suis scilicet precibus.

Sub capitis figura prælatos alloquitur Apostolus, eosque monet, quòd inferiorum suorum operâ sic indigeant, ut sine illis non possint pleraque sua opera adimplere, ita ut ipsimet forent inutilis.

Omnibus ergo sublimioribus, per caput et oculos figuratis, et in sua similitudo tumentibus dicit :

Dignitatem spectatis, ad necessitatem non attenditis. Attendite itaque quòd à seipsis pendeant et mutuis auxiliis egeant omnes unius corporis membra.

Etiam vilissimorum membrorum operâ, imò etiam ornatu, tam caput, quam totum corpus indiget; pede enim uno claudicante, claudicat plenitudo Ecclesiæ : supercilium unum abrasum totam faciem miro modo deformat. D. Chrysostomus.

Ferrum potest, quod non potest aurum, ait Ambrosius.

22. Sed multò magis quæ videntur.

Quasi non suffleat dixisse, quòd inferiores sint ipsis superioribus necessariis, addit et quòd toti corpori Ecclesiæ sint maximè necessari; et ideo non contemnendi, sed cum charitate fovendi.

Quæ videntur infirmiora, imbecilliora, utpote nullâ firmitate prædita, v. g., cerebrum, intestina, sunt multò magis ad vitam necessaria, quam pleraque robustiora.

Sine ossibus multis conservatur vita, sine cerebro aut intestinis conservari non potest.

23. Et quæ putamus ignobiliora.

Ad quam necessitatem attendentes, ignobiliora. Gr. magis inhonorata, seu honoris vacua, v. g., pedes, et quæ sub ventro, quæ inserviunt egestioni, honore uberiori, id est, ornatu majori extrinsecus circumdamus.

Honor, hic, vestitus, ornatus.

Et quæ inhonesta... indecora, quæ vocamus pudenda, genitalia. His plus decoris adjungimus, seu illa majori curâ tegimus.

Rectè dixit, quæ videntur, quæ putamus... Nihil enim in nobis est ignobile et inhonestum : quia opus est Dei.

His verbis et similitudinibus docet Apostolus non modò minores, infirmos, senes, pauperes, omnibus, ut videtur, donis et talentis destitutos; sed etiam aliquâ notâ infames, verùm pœnitentes, contritos, humiles, hos, inquam, omnes contemni non debere; sed foveri, conservari, ornari, quia

Quæ autem in nobis sunt per se decora et honesta, nullis egent ascitiis ornamentis : sed Deus hæc temperaturâ corporis nostri membra moderatus est ; ut eis, quibus decus decrat, majorem ornatum tribueremus.

Idque, ut inter omnia corporis membra nullum sit dissidium ; sed ut omnia pari sollicitudine sese vicissim tucantur et adjuvent.

Et ut tanta sit inter illa omnia dilectio et concordia, ut si quid patitur unum,

24. Honesta autem nostra nullius egent : sed Deus temperavit corpus, ei, cui decrat, abundantioribus tribuendo honorem.

25. Ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem sollicita sint membra.

26. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur om-

sæpè Deo gratiores et ideo Ecclesiæ, suis precibus et meritis sunt maximè necessarii.

OBSERVATIO MORALIS. — Quæ videntur infirmiora...

Quæ putamus ignobiliora...

Homines videt ea quæ parent, Deus autem cor intuetur.

Hinc tam sæpè falsum et fallax iudicium hominis.

Hinc quantum cælum distat à terra, tantum cogitationes Dei differunt à nostris.

Deus sæpè plures creavit quos contemnimus, et spernit quos magni facimus.

Nullum itaque spernimus, omnes Dei iudicio relinquamus ; interim per charitatem et humilitatem fovemus, curemus, adjuvamus, honoremus, ornemus eos maximè, qui despecti et derelicti videntur.

Quam sæpè, qui viles et contemptibiles apparent hominibus ; Deo sunt gratissimi !

Quam sæpè quos ut infames aspiciunt homines, quia quædam aliquando maculâ notati, sed nunc sanctificati, humiles et contriti, Deo sunt plerisque gratiores, et toti Ecclesiæ, suis meritis et precibus utiles !

Qui minora dona Spiritûs Sancti acceperunt visibilia, eis plerumquè Deus maximam largitus est invisibilem gratiam, ait Gagnæus.

24. Honesta autem nostra... facies, oculi, manus non egent ascitiis ornamentis, quia per se decora. Hoc addit, ne quis majorum lædatur ob dicta superius.

Sed Deus, rerum omnium auctor, temperavit. Gr. *contemperavit*. Italicè *dicerentius* ; ha *bilanciato è contrapesato*, ait Menochius : nos autem gallicè, *il a contrebalancé* ; id est, hæc temperaturâ moderatus est *corpus nostrum*, seu corporis nostri membra, ut eis, quibus à natura decus decrat, majorem tribueremus ornatum.

Dicitur autem Deus hoc fecisse, scilicet per instinctum quem nobis dedit, membra quæ minus videntur dignitatis habere, et quorum officium vilius est, diligentius tegendi, et majori ornatu honorandi, ut quibus à natura decrat, daretur ab arte.

25. Ut non sit schisma...

Idque ut inter omnia corporis membra, non sit dissidium, sed à contrâ, mutua concordia, sollicitudo, dilectio, ad auxilium sibi mutuò præstandum. Omnia in unum conspirent, in commune consulant.

26. Et si quid patitur unum membrum...

Reverà quando unum patitur, compatiuntur cætera, et quando unum honore afficitur, cætera lætantur.

nia membra : sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.

27. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro.

28. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia ;

Primum Apostolos ,

Secundò Prophetas,

compatiantur cætera ; et si quando unum honore afficitur, cætera congaudeant.

Ita sit inter vos, ejusdem corporis membra ; non sit dissidium, sed mutua dilectio, mutuum auxilium.

Vos omnes estis corpus Christi, et singuli vestrum estis ejusdem corporis membra : at connexa, ab invicem dependentia ; et ideo mutuis vos invicem officiis adjuvare debetis.

Et sicut in corpore naturali Deus pro sua voluntate varia membra posuit, eaque variis usibus destinavit ; ita et in mystico Christi corpore voluit varia esse membra et varia charismata.

Ac primo quidem loco collocavit Apostolos, Christi legatos ;

Secundo Prophetas, qui futura prævident, et occulta detegunt ;

Hanc eandem concordiam, unionem, affectum, sibi invicem inserviendi studium omnibus insinuat et superioribus et inferioribus.

Omnes ergo in his versibus alloquitur, ut patet ex sequentibus. Tria autem exigit, ut ait D. Chrysostomus ; scilicet non abscindi, sed exactè esse unitos : alterum alterius similiter curam gerere : existimare communia ea quæ accidunt.

27. Vos autem estis corpus Christi...

Ne quis ignoret ad quid hæc superiora dixerit, explicat expressè, et comparisonem applicat.

Vos omnes estis corpus Christi mysticum, et singuli vestrum membra estis.

Membra de membro, ἐκ μέλους, id est, commembres, compartes ejusdem corporis, membra connexa et ab invicem dependentia, et ideo mutuis inter vos officiis adjuvandi.

Gr. Hodiernus habet, membra ex parte, ἐκ μέρους, id est, pars membrorum. Sicut enim vos, ô Corinthii, non estis soli corpus Christi ; sic nec omnia Christi membra estis. Sunt enim et alii fideles membra Christi.

Syr. membra in loco vestro.

Juxta hanc lectionem quam sequitur D. Chrysostomus, sensus est : Singuli vestrum estis membra particularia Christi suo loco et officio destinata, juxta diversa dona vobis à Deo collata.

28. Et quosdam quidem posuit Deus.

Sicut n. 18. dixit de corpore naturali : *Nunc autem posuit Deus membra...* sic et de mystico Christi corpore, seu Ecclesiâ, dicit, et *quosdam quidem posuit Deus...* ut indicet quòd à Dei voluntate nata sit diversitas locorum et donorum ; et ideo unusquisque Dei voluntati submissus, suo loco et officio sit contentus.

Primum Apostolos. Hæc est prima dignitas Ecclesiæ : post Christum sunt Ecclesiæ fundamenta, Ecclesiarum principes, fidei satores, capita fidelium et duces, patres primarii, religionis fundatores.

Secundò Prophetas. Sunt quasi oculi, qui occulta detegunt et futura prævident.

Tertiò Doctores, qui doctrinam Evangelicam exponunt populo;

Quarto, qui virtute divinâ præditi, mirabilia perpetrant;

Quinto, qui donum habent ægrotos divinitus sanandi;

Sexto, qui afflictis, auctoritate, consilio, operâ subveniunt;

Septimo, qui temporalium rerum regimini præsent;

Octavo, qui variis loquuntur linguis;

Denique, qui eas interpretantur.

Numquid omnes Apostoli? etc. Numquid omnes? etc.

Minimè, quia sicut si totum corpus oculis, etc., u. 17: et sicut si omnia membra in unum redigerentur, ubi corpus? n. 19. Ita, si omnia Ecclesiæ membra et charismata ad unum redigerentur, ubi mystici corporis Christi harmonia? necessaria est membrorum, et donorum diversitas: hanc diversitatem Deus pro suo arbitratu distribuit; unusquisque sit suo loco et officio contentus; unusquisque pro suo dono commune bonum promoveat, juxta Dei beneplacitum.

Tertiò Doctores,

Deinde virtutes,

Exinde gratias curationum,

Opitulationes,

Gubernationes,

Genera linguarum,

Interpretationes sermonum.

29. Numquid omnes Apostoli? Numquid omnes Prophetæ? Numquid omnes Doctores?

30. Numquid omnes virtutes? Numquid omnes gratiam habent curationum? Numquid omnes linguis loquuntur? Numquid omnes interpretantur?

Tertiò doctores, qui quasi lingua, doctrinam ab Apostolis acceptam exponunt populo.

Deinde virtutes, seu miraculorum patratores, sunt quasi manus.

Exinde gratias curationum, id est, qui donum habent morbos sanandi.

Opitulationes. Qui fratribus suis in infirmitate, aut necessitate opitulantur, non miraculosè eos sanando, sed operâ, verbis, elemosynis: sunt ergo qui opera misericordiæ corporalia et spiritalia exercent.

Gubernationes, id est, administratores rerum temporalium quæ à fidelibus offerebantur pro pauperibus.

Alii intelligunt rectores animarum seu directores.

Genera linguarum, id est, peritos variorum idiomatum, seu donum variis linguis loquendi. Notat D. Chrysostomus, quod ubique dono linguarum, quod pluris faciebant Corinthii, D. Paulus ultimum locum dedit.

Interpretationes... donum illas interpretandi. Vide dicta, n. 10.

29. Numquid omnes Apostoli...

Non tam est interrogatio, quam negatio: interrogando enim negat.

Mens itaque Apostoli est affirmare de mystico Christi corpore, quod de naturali corpore dixit, necessariam esse membrorum et donorum diversitatem.

Si totum corpus oculus, ubi auditus? n. 17.

Si omnes essent Apostoli, ubi eorum discipuli? si omnes doctores, ubi audientes?

34. *Æmulamini autem charismata meliora.*

Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

Inter hæc autem charismata, zelate, et à Deo expetite, non majora, et ex vulgi iudicio pluris æstimata, sed potiora et utiliora vobis et Ecclesiæ.

Sed et præter hæc à me hucusque enumerata, superest via quædam excellentior, et quam vobis jamjam monstrabo : hæc est charitas Dei, et proximi, propter Deum ; quæ omnibus charismatibus supra modum præcellit, ad Deum ducit, et in cælum evehit, et sine qua nihil prosunt cætera.

Sed nihilominus omnes æqualiter sunt Christi membra, de Christi corpore, Christi corpus.

Omnes sunt commembres, membra connexa, et à se invicem dependentia ; quorum unumquodque mutuo aliorum auxilio opus habet.

Hæc autem dicuntur, ut unusquisque suo loco et officio contentus, pro suo dono commune bonum Ecclesiæ promovere studeat.

31. *Æmulamini autem charismata...*

Syr. quòd si zelo teneamini donorum ampliorum, ego adhuc ostendam vobis viam præstantiorem.

Sensus est : quoniam æmulamini charismata, studete meliora, id est, Ecclesiæ utiliora consequi.

Hunc sensum conditionatum præfert Estius.

Alii simpliciter, zelate, id est, desiderate, à Deo expetite non majora, sed meliora, id est, utiliora vobis et Ecclesiæ ; ad hæc nitamini.

Et adhuc excellentiorem... sed omnibus his à me enarratis charismatibus, excellentiorem viam jamjam vobis demonstrabo, charitatem scilicet, quæ via est ad Deum, ad sanctitatem, ad gloriam æternam.

Hæc cæteris donis non modò præcellit ; sed et ita illa omnia perficit, ut sine illa nihil prosint ad salutem.

Charitas via dicitur, quia per illam necessariò incedendum ad patriam, vel à scopo aberrandum : at via regia, communis, omnibus aperta, omnibus proposita.

Charismata aliquibus dantur, multis non dantur ; charitas omnibus offertur, nobis perpetuò potest adesse.

Charismata propter alios dantur ; non semper nos Deo gratos reddunt ; charitas nobis propriè datur, nos sanctificat, nosque Deo semper gratos efficit.

Hinc via est, ut ait Apostolus, κατ' ὑπερβολήν, supra modum, et per excessum, aliis excellentior.

Hic versus transitus est à charismatibus ad charitatem : hinc aliqui hic incipiunt caput decimum tertium.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 12. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

In hoc capite aliqua sunt speciatim ad Ecclesiæ Ministros attinentia ; alia ad quoslibet Christianos ; aliqua inferioribus convenientia ; alia superioribus : itaque,

PRIMO. — Omnis Ecclesiæ Minister notet ægritudines quæ circa ministe-

rium contingere possunt; hæ sunt, superbia, invidia, dissidium, inertia; easque vitet, n. 4.

Notet et earum ægritudinum medelam, n. 10.

Notet denique praxim apostolicam, quâ suo ministerio fungi debet, nimirum ut omnipotentis Dei Instrumentum; ut Redemptoris hominum Minister; ut Spiritûs sanctificantis organum, et quasi canalis, n. 7.

Secundo. — Omnes baptizati ex pulchra similitudine, de qua à versu duodecimo usque ad finem capituli, discant,

Primò se æqualiter omnes esse membra Christi, licet situ et officio diversa, n. 5, et ob hunc honorem unusquisque Deo gratias agat.

Secundò discant quòd nec locus, nec munus faciant Christi membrum; sed unio cum Christo: studeant ergo Christo uniri frequenter et intimè, non tantùm per habitum fidei, sed et per actus continuos fidei, spei et charitatis, n. 16.

Tertiò, sciat unusquisque quòd per Dei voluntatem suum locum et officium habet; hincque Dei, Creatoris omnium, voluntati subditus, suo statu sit contentus, et in eo Deum glorificet, n. 18.

TERTIO. — Sciant inferiores, quòd eis proderit inferiores fuisse; aliis itaque non inuideant, nec de suo statu obmurmurent; sed Dei voluntatem adorantes, et facientes, pro suo modulo serviant supremo rerum omnium Domino, n. 18, 19.

QUARTO. — Superiores ex n. 21, 22, 23, discant quòd nullum debeant spernere, nec adversùs Inferiores intumescere.

Primò, quia à Deo sunt quod sunt.

Secundò, quia ad aliorum utilitatem sunt quod sunt.

Tertiò, quia aliorum operâ sic indigent, ut sine illis sua non possent officia peragere.

Quartò, quia sæpe illi, quos viles reputant, Deo sunt gratissimi, et Ecclesiæ utilissimi, n. 13.

Omnes itaque simus per charitatem uniti, alter alterius curam gerat, omnia arbitremur inter nos communia, tanquam ejusdem corporis membra.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI TERTII.

CHARITATIS, super omnia charismata, præcellentiam demonstrat ob tria : primò, quia maximè necessaria : sine charitate cætera non prosunt ; secundò, quia maximè utilis cætera specialem aliquam utilitatem habent, charitas omnimodam ; tertio, quia maximè durabilis : cætera in hac vita durant, charitas in æternitate permanet.

Tribus primis versibus maximam charitatis necessitatem probat : sine ipsa nec donum linguarum, etiam universalissimum, nec prophetiæ perfectissimum, nec scientiæ evidentissimum, nec fidei, montes etiam transferentis, nec opitulationis beneficentissimum prosunt : tanta est charitatis necessitas.

ÿ. 4, 5, 6 et 7. omnimodam probat charitatis utilitatem ; omnia vitia removet, omnia bona operatur : sic autem charitatem per effectus et officia depingit, ut et Corinthiis remedium præbeat suis infirmitatibus sanandis aptissimum.

In reliquo capite perpetuam charitatis durationem asserit : cæterorum autem destructionem et ratione et similitudinibus probat.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

ETSI linguis omnibus loquar, non solùm hominum, sed et Angelorum, id est, omnibus linguis quæ sunt, aut esse possunt, seu in terris, seu in cælis; charitatem autem non habeam, factus sum sicut æs resonans, aut cymbalum inaniter tintiens: hoc mihi inutile.

Supponamus aliquid dono linguarum præclarior: licet habeam donum prophetandi perfectissimum,

Licet et simul habeam sapientiæ donum, per quod omnia fidei mysteria, etiam altissima, noverim;

1. **S**i linguis hominum loquar et Angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tintiens.

2. Et si habuero prophetiam,

Et noverim mysteria omnia,

CAP. XIII. 1. Si linguis hominum...

Viam aperit omnibus aliis excellentiorem, quam in fine præcedentis capituli promisit.

Hæc via charitas est, quam super omnia charismata præcellere probat: et quia donum linguarum Corinthii pluris faciebant, hinc Apostolus, qui in præcedenti capite quasi Corinthiorum iudicium damnans, hoc linguarum donum in ultimo loco semper collocavit, in hoc capite, Corinthios pariter perstringens, à dono linguarum charitatis præcellentiam incipit ostendere.

Si linguis omnium hominum, seu nationum ubique terrarum degentium, loquar; imò si linguis Angelorum, id est, linguâ omnibus humanis præstantiore loquar.

Hyperbole est significans per exaggerationem linguas, seu idiomata quæ sunt, aut esse possunt, sive in terra, sive in cælo.

Charitatem autem non habeam, factus sum velut æs resonans, aut cymbalum tintiens, ἀλλοιζόν, vox ficta ex similitudine soni reciproci, et undantis æris concavi, sicut tarantara ex sono tubæ, ait Fromondus.

Sicut hæc strepitum quidem edunt, forsan, et audientem delectant, sed inutiliter sibi laborant; nisi quòd seipsa, dum crepant, deterunt; ita et ego sine charitate omnibus loquens linguis, factus sum homo inanis et vanus, mihi infructuosus, licet aliis forsitan non ingratus et inutilis.

Sola cordis lingua charitas, auditur à Deo, ipsi grata est, et nobis utilis.

2. Et si habuero prophetiam...

Crescit oratio; prophetiæ donum pluris æstimandum est, quàm donum linguarum, ut in capite 14, n. 1, dicitur.

Supponamus itaque quòd prophetandi donum habeam perfectissimum, sive ad futura prædicenda, sive ad scripturas abstrusiores explicandas.

Adde quòd et per sapientiæ donum, omnia etiam altissima fidei mysteria intelligam:

Imò et quòd per scientiæ donum, illa aliis intelligenda, et quasi palpanda proponam.

Adde tandem quòd tantam tamque intensam fidem habeam, ut montes transferre possim, resque insolitas et stupendas efficere:

Et omnem scientiam ;

Licet et habeam præterea scientiæ donum, per quod hæc mysteria, cæteris quasi palpanda, proponam ;

Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam :

Licet denique tantam fidem habeam, ut montes per illam transferre possim, resque stupendas efficere ;

Charitatem autem non habuero, nihil sum.

Si tamen charitas mihi desit, nullius sum apud Deum meriti.

3. Et si distribuero in cihos pauperum omnes facultates meas,

Omnibus enpredictis addo : Etsi tanta mihi sit opitulationis dos, ut omnes meas facultates pauperibus nutriendis distribuam ;

Et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam :

Imò si corpus meum, pro sublevandis miseris, flammis exposuero, ita ut vivus comburam :

Charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Si hæc sine charitate faciam, aut patiar, nihil mihi proderunt ad salutem : charitas ergo est omnium maximè necessaria.

Si tamen charitatem non habuero, nullus apud Deum ero pretii, nullusque meriti.

Ista quidem magna sunt, sed ego nihil sum. Augustinus.

3. *Et si distribuero...*

Magnam sane et rarum est omnia sua in pauperum usus erogare : majus et rarius est corpus suum rogo tradere comburendum.

Licet tamen omnes meas facultates, non partem tantum, sed omnes, pauperibus nutriendis distribuero.

Hoc opitulationes spectat.

Licet ergo corpus meum (miserorum juvandorum gratiâ) flammis tradidero, ita ut vivus ardeam, quæ mors est omnium teterrima, ait D. Chrysostomus,

Si hæc sine charitate aut faciam aut patiar, nihil mihi proderunt ad vitam æternam.

Hæc possunt ob inanem gloriam fieri, sicut Apostolorum tempore peregrinus philosophus, publicè in ludis olympicis, pro inani gloria, sese flammis tradidit comburendum. Hoc refert Lucianus, qui præsens aderat.

Ex dictis concludenda restat, non modò charitatis præcellentia, sed et necessitas absoluta.

Sine charitate mihi inutilia sunt omnia charismata.

Sine charitate mihi non prosunt omnia virtutum opera, etiam rarissima et difficillima.

Omnia nostra exteriora Deus æstimat ex charitate ; ipsum martyrium ex charitate pensat.

Debet ergo charitas ante omnia desiderari.

Et hoc Apostolus ita Corinthios, charismatum zelatores, docet, ut et idem nos doceat.

Hanc itaque æstimemus, hanc super omnia expetamus, sine quâ nulla salus, sine quâ omnia nihil.

O Deus charitas ! da mihi charitatem, bonitatis tuæ participationem, sine qua nihil bonum, nihil tibi gratum ; per quam bonus efficiar, tibi gratus, tuus verè filius, te super omnia diligens, ut tuæ divinæ bonitatis nunc particeps factus, nam aliquando divinæ tuæ beatitudinis particeps.

Est præterea omnium virtutum utilissima, quia omnia mala removet, omnia bona peragit.

Patiens est, benigna, nemini invidet, non est petulans et jactabunda; non arrogans et fastuosa; sed modesta et verecunda: non suis studet commodis, non irritatur injuriâ; imò nec malum cogitat, nec vindictam:

4. Charitas patiens est, benigna est; charitas non æmularur, non agit perperam, non inflatur.

5. Non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum.

4. Charitas patiens est...

Demonstratâ charitatis præcellentia ob necessitatem, probat nunc ejusdem excellentiam ob omnimodam illius utilitatem.

Porrò eam per doles et proprietates ita describit, ut unusquisque, non Corinthiorum duntaxat, sed et nostrum possit agnoscere num habeat charitatem, super omnia necessariam et ad omnia utilem.

Charitas patiens est. Gr. et Syr. longanimis.

Benigna, id est, suavis, comis, commoda, benefica.

Morosos et contentiosos carpit, ait Theophylactus.

Charitas patiens est, non formaliter, sed causaliter, id est, patientiam parit.

Omnia virtus à charitate est, non elicitivè, sed imperativè.

Regina virtutum cùm sit, eorum actus imperat, dirigit, format et perficit.

Non æmularur, id est, non invidet. Hoc propter invidos dixit. D. enim Paulus ita charitatis elogium et picturam hic facit, ut et medicinam Corinthiis præbeat, eorum ægritudinibus sanandis aptissimam.

Recordare dictorum, cap. 12. n. 4. de spiritualibus Corinthiorum infirmitatibus circa charismata et eorum usum; et hic earum medelam observabis post D. Chrysostomum, hom. 34. et Theophylactum.

Charitas universale remedium, seu omnium spiritualium ægritudinum medicina et medela.

Non agit perperam. Syr. non est tumultuosa. Variè admodum explicatur hoc *perperam*, perversè, procaciter, protervè, temerariè, dissimulatoriè, petulanter et jactabundè, stultè, insulsè, stolidè.

Non est petulans et jactabunda, quod est primum genus superbiæ, ait Fromondus.

Non inflatur. Superbiæ vento ex sui existimatione nato; quod est alterum superbiæ genus.

Hoc ad arrogantes.

5. *Non est ambitiosa.* Gr. non indecorè agit. Syr. non patrat quod pudendum est, seu cavet quidquam agere quod turpe sit.

Menochius. Non se gerit indecorè et impudenter, sed est modesta et verecunda.

Hoc noster Interpres expressit, dicens: *Non est ambitiosa.* Aspiciebat ad id quod faciunt ambitiosi, dum honoris captandi gratiâ, ad villia et pudenda obsequia sese demittunt.

Omnem superbiâ à charitate removet.

Non quærit quæ sua sunt, id est, publicum potiùs quàm suum quærit commodum.

Non irritatur, id est, non exacerbatur, seu modum servat in ira: læsa vindictam non appetit, seu condonat offensas.

6. Non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati; 7. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. 8. Charitas nunquam excidit,	Non gaudet iis quibus malefit : congaudet autem de iustitia et probitate proximi, quasi de sua. Nihil non suffert, nihil non credit; de nemine nunquam desperat; omnia quantumcunque molesta, sustinet. Denique charitas perpetua est, nunquam cessabit, etiam in patria permanebit.

Non cogitat malum, id est, non faciliè malum de quoquam suspicatur, sed omnia in bonam partem accipit.

6. *Non gaudet super iniquitate*. Gr. super Injustitia. D. Chrysostomus, non lætatur iis quibus malè fit.

Non gaudet aut de peccato proximi, aut de malo quod ei accidit.

Hucusque mala recensuit charitati contraria, et quæ removet charitas.

Congaudet autem veritati, id est, de veritate. Veritas hic probitatem, integritatem, iustitiam significat.

Resumuntur hic charitatis proprietates.

Itaque jungenda hæc : *Charitas patiens est, benigna est, congaudet de bono proximi, quasi de suo*.

7. *Omnia suffert*, id est, aliorum defectus tolerat et silentio legit. Gr. *ὑπομειν*. Fulcit, tolerat, sustinet, instar trabis.

Omnia credit, scilicet prudenter credenda, et quæ credita non nocent.

Omnia sperat, id est, omnia bona de proximo sperat, illius conversionem, etc. : de nullo desperat.

Omnia sustinet, calumnias, persecutiones, ipsam mortem.

Ex dictis collige quòd charitas omnium virtutum sit utilissima, quia omnia per eam mala vitantur : omnia bona geruntur, ait D. Thomas.

OBSERVATIO MORALIS. — Ex dictis agnosce, an charitatem habeas, præstantissimum Dei donum.

Vide an vitia viceris, quæ procul à se repellit charitas? an nulli invidas? an perperam non agas? an fastu non intumescas? an ambitu non insolenscas? non tota quæras? lusus non appetas vindictam? malum non faciliè suspiceris? non læteris iis quibus malè fit?

Vide an bona geras quæ charitas imperat? an sis patiens, beneficus, de bono proximi gaudens, illius detectus tolerans, omnia de illo bona credens, omnia sperans, omnia sustinens?

Si ex effectibus in te charitatem, eminentissimum Dei donum agnoveris, Deo, ipsi charitati et charitatis auctori, gratias age; Deoque gratus, et ut ejus filius dilectissimus, in dilectione ambula, cresco, profice actibus et operibus in charitate et ex charitate elictis.

Sin verò ex effectibus contrarium agnoveris; Ingemisco, ora, desidera, enitere, labora, ut virtutem habeas, omnium virtutum maximè necessariam, sine qua nulla virtus, omnium virtutum maximè utilem, quæ omnia mala removet, omnia bona gerit.

8. *Charitas nunquam excidit*.

Aliam charitatis super omnia alia dona præcellentiam aggreditur deplangere, ob perpetuam ejus durationem.

Cætera temporalia sunt, in hac tantùm vita manent; charitas etiam in statu patriæ permanet.

• Tunc prophetia abolebitur, quia nullius usus, ubi omnia clarè videntur;

Linguarum donum cessabit, ubi nullus erudiendus;

Scientia fide innixa destruetur, adveniente claro lumine gloriæ.

Imperfecta est nunc omnis nostra cognitio, tum theologia, tum prophetica, quia parva et obscura :

Cùm autem advenerit perfecta et clara divinæ essentiæ visio, evanescet imperfecta theologiæ et prophetiæ cognitio.

Vitæ præsentis status est quasi infantia, vita futura est status virilis. Sicut ergo cùm

Sive prophetiæ evacuabuntur,

Sive linguæ cessabunt,

Sive scientia destruetur.

9. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus.

10. Cùm autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.

11. Cùm essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapie-

Nunquam excidit, id est, quantum est ex se, non cessat, non destruitur, non moritur : in cælo enim perficitur, non destruitur.

Dicitur, quantum est ex se, ut indicetur quòd sponte suâ hominem non deserat, nisi per peccatum mortale expellatur.

Secus est de plerisque cæteris donis et gratiis, quæ abolenda sunt.

Sive prophetiæ evacuabuntur. Gr. otiosæ reddentur; nullus in cælo eorum erit usus.

Ibi non erit futurorum prædictio, nec obscurorum explicatio, sed omnes præsentissimam et clarissimam cognitionem habebunt in Verbo.

Sive linguæ cessabunt. Hujus doni nullus tunc erit usus, quia nullus ibi erudiendus.

Linguæ ergo peregrinæ et variæ cessabunt in cælo : omnes unâ voce Deum laudabunt : Sanctus, sanctus, sanctus.

Sive scientia destruetur. Scientia, scilicet, nostra theologia, obscuris fidel principis innixa, et consequenter obscura, adveniente lumine gloriæ dissipabitur.

9. *Ex parte enim cognoscimus...*

Probat quòd dixit, scientiam et prophetiam destruendas, de quibus major videtur esse dubitandi locus.

Probat autem 1° ex imperfectione illarum.

Pars rationem habet imperfecti, ait D. Thomas. Reverà in versu sequenti opponitur ei, *perfectum*.

Hinc Syr. Modicum enim ex multo cognoscimus, et modicum ex multo prophetamus.

Omnis ergo nostra cognitio de Deo rebusque divinis, imperfecta est, tum quia parva et modica, quanta enim ignorant doctissimi! tum quia obscura, ntpote in fide fundata.

Prophetarum item cognitio imperfecta, quia pauca tantùm et aliqua, non omnia eis revelantur; et obscurè tantùm sub integumento symbolorum, verborum, idearum, imaginum et ænigmatum.

10. *Cùm autem venerit quod perfectum...*

Cùm ergo advenerit lumen gloriæ, et per illud clara divinæ essentiæ visio, evanescet scientia imperfecta et theologiæ et prophetiæ. Omnes tunc perfectè et clarè cognoscent veritatem.

11. *Cùm essem parvulus...*

Secundò, hoc idem probat et illustrat similitudine,

bam ut parvulus, cogitabam ut parvulus : Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli.

essem infans, loquebar seu balbutiebam ut infans; sentiebam imprudenter ut infans; puerilia cogitabam ut infans: cum autem factus sum vir, abjeci puerilia, animumque virilem indui.

Ita, nunc quasi infantes de Deo et de rebus divinis pueriliter cogitamus, sentimus et loquimur: tunc autem in statu perfectò perfectè et clarè cogitabimus et loquemur.

12. Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum.

Nunc per fidei speculum Deum et divina, obscurè, indistinctè videmus: tunc autem clarè, perfectè, in sua essentia videbimus, nunc pauca, et imperfectè cognosco: tunc Deum intuebor in seipso, sicut Deus intuetur meam essentiam, cognitione scilicet simili, non æquali.

13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria

Nunc in præsentì vita manent fides, spes, charitas, utpote ad perfectam iustitiam ne-

Status hujus vitæ præsentis est quasi pueritia, imò infantia; vita futura est quasi status virilis.

Nunc quasi infantes balbutimus, pueriliter cogitamus et sentimus; tunc autem ut viri cogitabimus, loquemur, discurremus, judicabimus.

Cum essem parvulus, seu infans, loquebar ut infans, balbutiendo; sapiebam, sentiebam ut parvulus: imprudenter. *Cogitabam ut parvulus*, vana et puerilia.

Quando autem factus sum vir plenæ ætatis, abolevi, abjeci cogitationes, sensus et modos pueriles, oblittebari puerilia, animumque virilem indui.

Ita et nunc quasi pueri de Deo rebusque divinis cogitamus, balbutimus; ubi verò statum perfectum attigerimus, cessabit imperfecta et obscura cognitio, succedet perfecta, claraque visio.

12. Videmus nunc per speculum...

Tertiò, probat alterà similitudine.

Syr. Nunc quasi per speculum cernimus in ænigmate, etc.

Nunc in præsentì vita Deum videmus.

Per speculum, non in se, non directè et immediatè; sed indirectè et per radios reflexos, ex creaturis, ex scripturis. Per speculum, fidei obscurum; et ideo in ænigmate, in involuero ænigmatis, in umbrosis similitudinibus, difficulter et obscurè.

Ænigma. Propositio obscura, obvoluta, et cognitu seu penetratu difficilis.

Tunc autem facie ad faciem, id est, in se clarè, distinctè, immediatè in sua essentia.

Nunc cognosco ex parte, id est pauca et imperfectè; tunc autem perfectè, distinctè, latè mihi patebunt omnia.

Deum intuebor, sicut me Deus intuetur: ipsum videbo sicuti est, et in sua essentia, sicut me videt in mea essentia et ut sum à parte rei, clarissimè et distinctissimè. Intellige simili cognitione, non æquali. Nec enim Deum comprehendam.

13. Nunc autem manent fides....

Denique Apostolus charitatem elevat supra fidem et spem.

Nunc quidem fides, spes, charitas. Ad justificationem necessariò requiruntur in omnibus tria hæc, non unum tantummodò, aut alterum; sed

cessariæ : inter has autem maxima est charitas, et omnium donorum Dei præstantissima. | hæc : major autem horum est charitas.

tria simul : non in aliquibus tantum , ut v. g., prophetia , donum linguarum ; sed in omnibus.

In his autem maxima et præstantissima est charitas, regina, formaque virtutum, sine qua ceteræ sunt informes, mortuæ et inutiles.

Pro Corollario pietatis sit conclusio sequens ex dictis.

Charitas ergo omnium virtutum maxima ,

Tum quia maximè necessaria , n. 1 , 2 , 3.

Tum quia maximè utilis , n. 4 , 5 , 6 , 7.

Tum quia maximè duratura , n. 8 , 9 , 10 , 11 , 12 , 13.

Hinc omnibus præferenda , et ideo præ cæteris desideranda , quærenda , custodienda , colenda , perficienda. Vide in initio capitis sequentis.

An autem illam habeam , agnosce ex effectibus , de quibus in n. 4 , 5 , 6 , 7 , hujus capitis. Vide præsertim dicta in fine versûs septimi.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI QUARTI.

Ex dictis de charitatis excellentia in capite decimo tertio,

PRIMO.

Concludit charitatem ante omnia desiderandam esse, et ardenti conatu insectandam : charismata autem ex charitate appetenda, ac maximè prophetiam.

SECUNDO.

Multis rationibus, et similitudinibus probat à *ÿ.* 2, usque ad *ÿ.* 25, prophetiam dono linguarum, quo maximè gloriabantur Corinthii, præferendam esse.

Quia utilior est ad ædificationem, *ÿ.* 2, usque ad 13.

Utilior ad orationem, tum privatam, tum publicam, à *ÿ.* 14. usque ad 17.

Ab utilitate Paulus dijudicat de donis, et Corinthios hortatur ut similiter judicent, *ÿ.* 18, 19, 20.

Utilior denique, quia fidelibus prodest, et infidelibus, nullique nocet unquam : donum verò linguarum, quod propter infideles convertendos datum est Ecclesiæ, illis non semper prodest; imò aliquando nocet infidelibus et fidelibus idiotis, à versu 21. usque ad 26.

TERTIO.

Modum præscribit Apostolus, quo in Ecclesia donis illis uti debeant.

Primò statuit in genere, ut illis ab Ecclesiæ ædificationem utantur.

Secundò circa donum linguarum statuit, ut duo, aut tres ad summum, successivè loquantur, et unus interpretetur : quòd si desit interpretes, taceat ille qui linguarum donum habet.

Tertiò circa donum prophetiæ statuit in duo, aut tres prophetæ successivè loquantur : cæteri verò prophetæ discernant ac judicent de eo quòd à prophetantibus dicitur, *ÿ.* 27, 28, 29.

Quòd si tunc temporis nova fiat alicui audientium revelatio, taceat qui prophetabat, et huic det locum, nec dicat : Non possum tacere : siquidem spiritus prophetiæ subjectus est prophetis, *ÿ.* 30, 31, 32, 33.

QUARTO.

Mulieribus in Ecclesia silentium penitus indicit, ita ut nec possint interrogare : cujus statuti varias dat rationes, Ƴ. 34, 35, et quia contrarium fiebat apud Corinthios, illos acriter objurgat, Ƴ. 36.

QUINTO.

Statuta sua asserit esse Domini mandata, quæ, ut talia, debent ab omnibus, etiam prophetis, suscipi et observari. Ƴ. 37, 38.

Illa omnia ad tria reducit : primum, ut donum prophetiæ præsertim expetant ; secundum, ut donum linguarum non suppressant ; tertium, ut omnia fiant honestè et ordinatè, Ƴ. 39, 40.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

TEXTUS.

PARAPHRASIS.

1. **S**ECTAMINI charitatem,**C**UM tanta sit charitatis utilitas et excellentia, hanc super omnia ardentèr desiderate, et omni vestro conatu insectamini :

Emulamini spiritualia :

Spiritualia nihilominus charismata ne negligatis, sed ex charitate appetite, maxime verò utiliora ;

Magis autem ut prophetetis :

Ac ideo prophetiæ donum, quod multò utilius est dono linguarum :

CAP. XIV. 1. *Sectamini charitatem.* Gr. persequamini, etc. Syr. currite post charitatem.

Conclusio sequens ex dictis in toto capite præcedenti.

Cùm charitas tantæ sit necessitatis, tantæque utilitatis; et ideo tantum super omnia charismata excellentiæ : hanc, fratres, omni studio, omnique conatu insectemini, donec apprehendatis eam.

Emulamini. Gr. autem, id est, ne tamen negligatis, sed amate, appetite. *Spiritualia*, supple charismata. *Magis autem*, id est, maxime verò donum prophetandi, donum docendi et explicandi mysteria fidei, Scripturasque sacras et eorum latentes sensus explanandi, ut dictum est cap. 12, n. 10. et ut patebit ex sequentibus versibus 3 et 5.

Perfectam prophetiæ descriptionem vide apud Corneliū à Lapide et apud Estium.

MENS D. PAULI. — Paucis hinc multa conficit Apostolus.

PRIMO. — Corinthios, donorum æmulatores, docet ante omnia charitatem ardenti studio appetendam esse, et omni conatu persequendam, donec habeatur : hæc sola sufficit, sine hac omnia nihil ; ideo eam persequimini.

Qui persequitur, illud solum videt quod persequitur, et ad illud tendit et non desistit, donec ceperit, ait D. Chrysostomus ; et ideo dicit Apostolus, *persequimini eam*. Hoc nos quoque faciamus, inquit idem Chrysostomus.

OBSERVATIO MORALIS. — Hoc ergo et nos quoque docet Apostolus *super omnia charitatem habete*. Coloss. 5.

Charitas virtutum regina, vos Deo conjungit, Deo similes efficit, Dei filios constituit ; ob eam et per eam omnia vobis proficiunt ad salutem ; sine hac omnia nihil sunt.

Charitatem ergo toto vitæ tempore persequamini, custodite, collite, perficite.

Abcessit à vobis ? toto nisu, totisque viribus currite post eam, nec desistite, donec apprehendatis.

Assecuti estis illam ? amplectimini, custodite diligenter, ne sitis ei rebelles unquam, sed semper obtemperantes.

Assidue resilit à nobis, quia non ad id quod oportet, eam nitimur, sed omnia ei præferimus, ait D. Chrysostomus.

Ut ergo non discedat, nec vos deserat unquam, eam nusquam deserite, sed semper colite, eam omnibus præferite, omnia vestra, juxta ejus motus et præscripta, facite. *Omnia vestra in charitate fiant.*

Qui enim linguā ignotā loquitur, soli Deo loquitur, cujus laudes verbis peregrinis profert; hominibus verò non loquitur, qui cum non intelligunt: Sancto tamen afflatus Spiritu, loquitur divina secreta, et ideo reverendus.

Qui verò prophetæ munere fungitur, non Deo tantùm loquitur, sed et hominibus, quos suis sermonibus ædificat, adhortatur et solatur: hominibus ergo utilior est propheta, quàm qui linguas loquitur.

2. Qui enim loquitur linguā, non hominibus loquitur, sed Deo: nemo enim audit. Spiritu autem loquitur mysteria.

3. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem.

Custodistis illam? perficite. *Ambulate in dilectione*, ait Apostolus. Non sufficit in charitate esse, sed ambulandum in charitate: crescendo continè per bona opera, in charitate et ex charitate facta; per passiones ob Deum toleratas.

Hoc agere, est esse verò christianum, est agere christianè, est perpetuò mereri, continuè discere, instantanea et inania in solidas et plenas æternitates convertere.

Talibus enim convenit illud Apostoli: *Momentaneum et leve* (actionis et) *tribulationis nostræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Secundo. — Eisdem Corinthios docet spiritualia quidem charismata posse desiderari, non ex vanitate, sed ex charitate et ædificandi desiderio.

Hinc utiliora magis appetenda.

Hinc prophetandi, seu docendi donum, magis appetendum, quàm donum linguis extraneis loquendi.

Quia verò Corinthii hoc linguarum donum pluri faciebant, et de illo maximè gloriabantur, ut erroneum eorum iudiciū corrigat Apostolus, eosque ab hac inani iactantia purget, multis rationibus et similitudinibus probat prophetiam dono linguarum præcellere; ideoque præferendam et magis desiderandam.

2. *Qui enim loquitur...*

Prima ratio sumitur à majori utilitate in proximo ædificando.

Qui linguā peregrinā et ignotā loquitur, Deo soli loquitur; seu Deum solum auditorem habet, qui non verba tantùm intelligit, sed et cordis affectum videt.

Seu *Deo loquitur*, cujus laudes verbis peregrinis profert, quemquo gloriatur.

Sed *hominibus non loquitur*, quia ipsum non intelligunt: supponitur enim quòd linguā auditoribus ignotā loquatur: illis ergo loquitur inutiliter.

Spiritu tamen loquitur mysteria, id est:

Spiritu Sancto tamen afflatus loquitur mysteria fidei, seu divina secreta. Hincque non est contemnendus, quinimò reverendus.

Quia hoc donum depressit Apostolus, ostendens non magnam ejus utilitatem esse; ideo rursus extollit, ne videatur frustra datum, ait D. Chrysostomus.

3. *Nam qui prophetat.* Gr. prophetans verò, id est, at qui prophetat, *hominibus loquitur*, et prodest ad ædificationem..... Mysteria quippe fidei et veritates christianas sic explicat, ut auditores.

Adhuc incipientes, hortetur proficientes, soletur afflictos, ait D. Thomas.

Hinc patet, quid per prophetam intelligat Apostolus: doctorem scilicet et

4. Qui loquitur linguâ, semetipsum ædificat : qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat.

5. Volo autem omnes vos loqui linguis,

Magis autem prophetare.

Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis :

Hic sibi soli prodest, semetipsum devotionis affectu, et eorum quæ dixit intelligentiâ, ædificando ; ille toti prodest Ecclesiæ, quam sermonibus suis ædificat : quanta ergo inter utramque utilitatis differentia !

Ne propter hæc tamen patetis quòd linguarum donum depretiare velim ; illud tanti facio, ut optârim ego, si Deo placeret, vos omnes linguis loqui ; hoc donum magnum est, et à Spiritu Sancto est ;

Sed, ut dixi n. 1, magis opto ut prophetiæ donum, quòd utilius et præstantius est, habeatis :

Major enim est qui prophetam agit, quam qui linguis loquitur :

concionatorem, qui suis sermonibus fideles confirmat in fide, hortatur ad bonum, avertit à malo, solatur in afflictionibus.

Equidem futuri prædictio ad prophetiam pertinet ; sed et hæc etiam tria munia oblerunt antiqui prophete.

Hinc etiam patet quòd sit concionatoris munus, fideliùm pietatem nutrire, eos ad bona opera hortari, in necessitatibus solari, hujusque vitæ miseriarum usum docere, ad æternam felicitatem promerendam.

Ratio his duobus versibus contenta, potest sic in formam redigi : Utilius est Deum simul glorificare, et proximum ædificare, quam Deum glorificare tantum : at qui linguis loquitur ignotis, Deum quidem glorificat, sed proximum non ædificat : qui verò prophetat, Deum glorificat, et proximum ædificat ; ergo utilius est prophetare, quam linguis peregrinis loqui tantum.

4. Qui loquitur linguâ...

Qui linguâ ignotâ loquitur, sibi soli prodest devotione, et affectu quo loquitur, se solum ædificat eorum intelligentiâ quæ dicit.

Loquitur hic Apostolus de his, qui sciunt quæ dicunt, sed aliis explicare non possunt. D. Chrysostomus.

Qui autem prophetat, fideliùm conventus ædificat illisque prodest.

Quantum autem interest inter unum et Ecclesiam, tanta est hujus et illius differentia. Divus Chrysostomus.

Hæc ratio quibusdam videtur eadem esse cum præcedenti, illiusque panioribus resumptio ; sed si benè attendatur, alia est, et primæ superaddit quòd prophetia non tantum sit hominibus utilis, sed et maximè utilis, toti scilicet hominùm cœtui.

5. Volo autem..... Oblat et occurrat falsò præmissorum intellectui, quæd diceret :

Ne putetis quòd hæc vobis scribens, linguarum donum improbem ; quia imò magni facio et quantum ad me attinet, velim ego, si Deo placeret, vos omnes linguis loqui : sed hæc dico vobis, ut intelligatis quod magis optare debeatis, nimirum prophetiæ donum, ut 1. versu dixi.

Nam major est... id est, quia utilior, et ideo dignior est qui prophetat, ignarosque docet, quam qui linguis externis loquitur ; nisi qui linguarum donum habet, habet et interpretandi donum, ad ædificationem Ecclesiæ.

Ex hoc versu patet quòd aliquando separabantur hæc duo dona ; aliquando etiam in eadem persona reperiebantur : id est, qui loquebatur linguis, quæ

Nisi is statim vulgari linguâ interprete-
tur quæ dixit, ut inde Ecclesia ædificatio-
nem accipiat; tunc enim ille par est pro-
phetæ.

Ut hujus Interpretationis necessitatem
clariùs intelligatis, supponamus quòd nunc
primùm ad vos veniam, linguisque tantùm
ignotis loquar;

Quid inde percipietis utilitatis? nisi sic
loquar vobis, ut

Vel altas et arcanas quasdam veritates
aperiam per sapientiæ donum;

Vel per scientiæ donum res fidel reddam
vobis intelligibiles;

Vel per prophetiam abstrusiora Scripturæ
loca vobis explicavero;

Vel quod proprio studio didici, vobis
communicem methodico modo, seu cate-
chistico?

Alia non desunt exempla, quibus rem
eamdem reddam vobis sensibilem; videte
instrumenta inanima, sonum tamen voci
similem reddentia;

Nisi fortè interpretetur, ut
Ecclesia ædificationem acci-
piat.

6. Nunc autem, fratres, si
venero ad vos linguis lo-
quens :

Quid vobis prodero, nisi vo-
bis loquar,

Aut in revelatione,

Aut in scientia,

Aut in prophetia,

Aut in doctrina?

7. Tamen quæ sine anima
sunt vocem dantia,

dixerat interpretabatur : et hic erat par prophetæ, ait D. Chrysostomus ; et
is erat propheta, ait D. Thomas, quia Interpretatio cujuscunque ardui per-
tinet ad prophetiam.

Imò, ut addit D. Thomas, donum linguarum cum interpretatione, melius
est quàm prophetia, quia utrumque donum simul conjungitur.

6. Nunc autem, fratres, si venero...

A semetipso sumit exemplum ad supradictorum confirmationem, nempe
prophetiam dono linguarum utiliore esse, nisi dono linguarum juncta sit
interpretatio.

Semper in sui persona, quæ sunt gravia et molesta agit, ait D. Chryso-
stomus.

Nunc, id est, et sanè si ego ipse, etc. Ecce egomet, etc. At verò si ego
ipse vobis, fratres, linguis loquar ignotis ; quid inde percipietis utilitatis ?

Nisi vobis loquar, id est, nisi quæ dico, linguæ vestræ vobis exponam.

Aut in revelatione, id est, aut per revelationem : veritates altas, sed ob-
scuras vobis aperiendo dono sapientiæ.

Aut in scientia, aut per scientiam : eas vobis sensibiles et quasi palpandas
reddendo per rationes humanas et per similitudines et exempla, dono scientiæ.

Aut in prophetia, id est, aut per prophetiam : difficiliora Scripturæ loca
vobis explicando more conclamationis.

Aut in doctrina, id est, aut per doctrinam : veritates Evangelii modo
simpliciori et catechistico vos docendo.

Quatuor ista possunt ad duo reduci sic : Nisi vos instruum, aut per reve-
lationem, seu per prophetiam ; aut per scientiam, seu per doctrinam.

Id est, nisi quod mihi revelatum est, vobis enunticem prophetico, seu
conclamationis modo ; vel nisi quod proprio studio didici, vobis commun-
icem methodico et catechistico modo.

7. Tamen quæ sine anima.... Gr. inanimæ. Syr. res quæ sunt inanimæ.

Sive tibia, sive cithara,

Nisi distinctionem sonituum dederint,

Quomodo sciatur id quod canitur, aut quod citharizatur?

8. Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum?

9. Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis; quomodo sciatur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes.

10. Tam multa, ut putâ genera linguarum sunt in hoc mundo: et nihil sine voce est.

Sive tibia sit et alia hujusmodi, quæ flatu resonant, sive cithara et alia quæ tactu pulsantur et sonant:

Hæc omnia si tantum sonent, et distinctos non dederint sonos;

Quid proderunt, cum nullus agnoscat quid aut tibiâ, aut citharâ canitur?

Similiter et tuba; quæ vox quædam est publica, si sonitum confusum et indistinctum dederit, quis miles ad pugnam sese præparaverit?

Sic igitur et vos linguis loquentes ignotis, nisi per interpretationem sermonem vestrum reddatis intelligibilem; quomodo quis percipiet quod dicitis? sanè vocem in aera spargitis inutiliter, nihil proficietis.

Et reverà tam multa et tam varia sunt idiomatum genera in mundo: nulla quippe natio sine suo idiomate proprio.

Eandem rem eleganti illustrat similitudine, ductâ ab instrumentis, quæ sunt quædam artificiales et fictitiæ linguæ.

Tamen, id est, quin etiam. Nam et instrumenta, animâ, sensuque carentia, quæ sonum tamen reddunt voci similem.

Sive tibia, et alia quæ flatu pulsantur et sonant.

Sive cithara, et alia hujusmodi quæ tactu pulsantur et resonant.

Hæc, inquam, et alia, nisi distinctos sonos dederint, non agnoscetur id quod aut tibiâ, aut citharâ canitur.

8. Etenim si incertam... Similiter si tuba, quæ publica quædam vox est et lingua, sonitum confusum et indistinctum dederit, quis miles ad pugnam, aut ad receptum se præparavit?

Alius quippe sonus ad pugnam excitat, alius de recessu monet.

9. Ita et vos... linguâ scilicet peregrinâ loquentes, nisi manifestum sermonem... id est, nisi per interpretationem, vestrum sermonem reddatis intelligibilem; quomodo ab aliis intelligimini? sanè vocem eritis in aera spargentes; inutiliter loquemini, nihilque proficietis.

Quot hodie in aera loquentes, quia loquuntur, non ut ab hominibus intelligantur, cunctisque proficiant; sed ut docti, sublimes videantur, et ut tales, admirationi habeantur.

Hi tempus terunt, otiosè loquuntur, pietatem luerum putant; Dei donis et auditorum otio et patientiâ abutuntur: vanitatem suam æternæ suæ et auditorum salutis præferunt.

Quot in uno facinore reatus!

Ut illos vitet Doctor, suamque multiplicem damnationem: loquatur ut auditoribus proficiat, ideoque student à cunctis intelligi, omnium captui sese accommodans, nitila, ædificatoria, familiariter et clarè loquatur.

10. Tam multa ut putâ...

Rationem dat ob quam inutiliter loquuntur, ut putâ, etenim, nempe, reverà. Tam multa sunt linguarum, seu idiomatum genera in mundo, et nihil, id est, nulla gens sine voce, sine suo idiomate proprio.

Si ergo nesciero vocem significationem, ero illi qui meam linguam non novit, barbarus, et ipse mihi barbarus erit.

Propterea vos, ô Corinthii, cum spiritualium charismatum æmulatores sitis, optate ut ea habeatis, unde major Ecclesiæ proveniat utilitas.

Ac proinde qui donum habet linguis ignotis loquendi, à Deo petat gratiam interpretandi; (tunc enim utilis erit, non ad exhortandum tantum; sed et ad orandum.)

Nam si ego, v. g., orem linguâ mihi ignotâ;

11. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor, barbarus: et qui loquitur mihi barbarus.

12. Sic et vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis.

13. Et ideo qui loquitur linguâ, oret ut interpretetur.

14. Nam si orem linguâ,

11. *Si ergo nesciero... virtutem*, id est, significationem seu vim, quam vox, seu verbum habet significandi, *ero ei*, qui meam linguam non novit, *barbarus*, et ipse mihi *barbarus* erit; alter alterum reputabit barbarum.

Barbarus à Græcis dictus est qui græcè loqui nesciebat; hic autem *barbarus* est qui linguâ loquitur, quam alius non intelligit.

Quot et in patria sua et apud suos barbari! quia sublimiores, non familiares; quia alta, rara, curiosa, intelligibilia dicunt, non simplicia, utilia et ædificatoria; quia modo sublimi, non simplici et auditoribus accommodato loquuntur.

Illi recordentur finis prophetici sermonis, n. 2, indicati: hominibus loquuntur *ad ædificationem, exhortationem et solatium*.

Hic est finis à Deo intentus: eundem habeat Dei minister, ad eum suos sermones dirigat: ne, si apud fideles barbarus fuerit non intellectus et inutilis, ei aliquando dicenti: *In nomine tuo prophetavimus*, respondeatur: *Non novi vos*.

12. *Sic et vos*. Supple, linguis ignotis loquentes, eritis ad invicem barbari, quod ut non sit.

Quoniam æmulatores estis spirituum, id est, spiritualium donorum, *quærite* ut exuberetis ad ædificationem Ecclesiæ; seu appetite ea quæ vobis desunt, ut per ea perficiatis illa quæ habetis, et Ecclesia magis ædificetur.

Vel simplicius et fortè melius cum D. Chrysost.

Sic et vos, id est, propterea, cum sitis charismatum æmulatores, optate ut ea habeatis, unde major proveniat Ecclesiæ utilitas.

Ex dictis hucusque concludit intentum; nimirum ut appetant utiliora ad ædificationem Ecclesiæ.

13. *Et ideo...* id est, ac proinde qui *linguâ loquitur ignotâ*, petat à Deo gratiam interpretandi.

Aliqui igitur donum habebant ignotis linguis loquendi, quas non intelligebant, aut quas saltem non poterant explicare; hocquæ à Spiritu Sancto.

14. *Nam si orem...* Dat rationem ob quam debeant petere gratiam interpretandi; quæ interpretatio est actus prophetiæ, ut dictum est n. 5.

Simulque novâ ratione probat prophetiam esse dono linguarum utiliorum, non tantum ad exhortationem, ut hucusque probatum est, sed et ad orationem, ut hic incipit ostendere.

Exhortatio et oratio per linguam exercetur, sed sine interpretatione quæ

Spiritus meus orat,

Mens aulem mea sine fructu est.

15. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente; psallam spiritu, psallam et mente.

16. Cæterum si benedixeris spiritu;

Affectus quidem meus, à Spiritu Sancto motus, orat;

Sed meus intellectus, quia verba non intelligit, sine fructu refectionis est: mereor quidem, sed non reficior.

Quid ergo faciendum? Dabo operam, ut non cordis affectu tantum orem, sed et mentis intelligentiâ, ut Dei laudes canam, et devotionis affectu, et mentis attentione.

Alioquin, id est, nisi donum habeas interpretandi, si Deum publicè laudaveris, laudes ejus linguâ proferens aliis ignotâ;

est actus prophetiæ, utraque minus utilis: cum interpretatione verò utilior est utraque: ergo petenda interpretatio.

Quia autem oratio, vel privata est, quando quis orat in seipso et pro se; vel publica, quando quis orat coram populo et pro aliis, ut ait D. Thomas.

De utraque oratione agit successivè, de privata hîc, de publica, n. 16.

Itaque qui donum linguarum habet, petat et interpretandi donum: quia hæc interpretandi gratia ipsi habenti linguarum donum, necessaria ad melius et utilius orandum.

Nam si, ego, v. g., privatim orem linguâ mihi ignotâ, seu preces bonas quidem, sed linguâ mihi ignotâ proferam.

Spiritus meus orat, id est, affectus meus, cor meum, voluntas mea à Spiritu Sancto mota, orat quidem: seu anima mea ad Deum afficitur, Deo unitur, ad Deum elevatur per donum linguarum.

Sumitur hîc *spiritus*, ut Act. 18. 23, ubi Apollo dicitur spiritu fervens.

Mens autem mea, id est, intellectus meus, quia non intelligit, *sine fructu est*, id est, sine fructu refectionis, ait D. Thomas: seu non edificatur.

Fructus mentis est intelligere, et intelligendo reficit, ait Estius.

Mereor quidem sic orans, sed non reficior: melius est autem mereri et refici, quàm mereri tantum.

Sen melius est refici et quoad intellectum, veritatis intelligentiâ, et quoad voluntatem, devotionis affectu, quàm refici tantum quoad voluntatem, pietatis motu.

Uno verbo melius est orare mente et corde, quàm corde tantum.

15. Quid ergo est, supple faciendum? *Orabo spiritu...* id est, dabo operam ut non affectu cordis tantum orem, sed et mentis intelligentiâ; seu, ut non solum devotionis instinctum in corde concipiam, sed et orationis sensum mente percipiam.

Psallam spiritu... id est, psalmos, cantica spiritualia, Dei laudes canam et devotionis affectu et mentis attentione.

Orare, est necessitates à Deo petere; psallere, est laudes Dei canere; utrumque autem animo et intellectu faciendum.

19. Cæterum... Syr. alioqui.

Idem nunc ostendit de oratione publica, quod de privata jam dixit: scilicet, quòd utilior sit cum interpretatione: utilior, inquam, non tantum ipsi oranti, sed etiam audienti.

Cæterum, id est, alioquin, nisi donum habeas interpretandi; si benedixeris, id est, si Deum publicè laudaveris; *spiritu*, id est, corde tantum; scilicet linguâ tibi et aliis ignotâ, laudes divinas proferens.

Agitur hîc de canticis spiritualibus, quæ fideles à Spiritu Sancto moti, in

Quomodo qui rudis populi locum tenet, ipseque rudis et illitteratus, in fine precum tuarum, quas non intellexit, respondit *Amen*?

Tua quidem laus et Dei benedictio sancta est, Deo grata, et tibi meritoria; sed ex ea proximus non ædificatur, quia non percipit eam:

Orandum ergo, ut cum dono linguarum, detur et tibi gratia interpretationis, ut utilior sis et exhortationibus, et orationibus.

Qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet *Amen* super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit.

17. Nam tu quidem bene græcias agis: sed alter non ædificatur.

medium proferebant in lingua aliena, ait Estius, et fusè probat Cornelius à Lapide.

Qui supplet locum idiotæ, quomodo... Id est, quomodo qui rudis populi locum tenet, seu qui pro plebe respondet, ipseque rudis et illitteratus, seu laicus, ait D. Chrysost. et Theophylactus.

Quomodo, inquam, in fine precum tuarum, quas non intellexit, respondebit, *Amen*?

Amen, fiat, verum est. Est approbatio et adoptatio precum ab Episcopo seu Sacerdote factarum.

Ab Apostolorum temporibus, vel omnis populus, vel nans et singularis, populi locum tenens, dicebat, *Amen*, fiat, fiat. Verum est.

Quomodo preces approbabit et adoptabit, quas non intellexit?

Notat Cornelius à Lapide quòd *Amen*, cum orationi præponitur, est affirmantis; cum postponitur, est vel confirmantis, vel concedentis, vel optantis.

17. *Nam tu quidem...* Id est, tua Dei laus et benedictio bona quidem est et Deo grata, et tibi meritoria, quia pio voluntatis motu Deo gratias agis.

Sed proximus ex ea non ædificatur, quia eam non percipit.

Melior autem esset, si qui eam audiunt, intelligerent, et ex ea ædificarentur.

Orandum ergo ut cum dono linguarum, detur et interpretationis gratia.

OBSERVATIO DOGMATICA. — His præcedentibus versibus, 14 et 16 abutuntur novantes ad damnandum Ecclesiæ morem, linguâ latinâ plerisque nunc ignotâ, publicum officium celebrandi; sed immeritò.

Primò, quia nulla paritas est inter orationes et benedictiones, de quibus agit hic D. Paulus, et publicum Ecclesiæ officium.

Agit enim Apostolus de quibusdam orationibus, quas aliqui particulares, dono linguarum præditi, sive privatim recitabant, sive publicè proferebant: et quia hæ orationes erant novæ, et à privatis erant hominibus, ideo poterat eis error subesse, hincque Idiota non poterat eis securè respondere, *Amen*.

Publicum verò officium, ab Ecclesia approbatum et acceptum, et quod in nomine totius Ecclesiæ profertur, certissimè ab omni errore liberum est. Hinc etiam Idiota potest ei cum securitate respondere, *Amen*.

Secundò D. Paulus in toto hoc capite non vetat, imò formaliter et expressè permittit orari in lingua peregrina, dummodo fiat interpretatio: at hoc observatur in Ecclesia, ubi vulgari sermone publica ab omnibus legi possunt officia, et ubi pastores ea publicè interpretantur.

Igitur immeritò obijcitur nobis D. Pauli doctrina, quæ fideliter observatur in Ecclesia. Etenim et Biblia et officia divina in vulgari lingua habentur traducta et interpretata.

18. *Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestrùm linguā loquor.*

19. *Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam; quàm decem millia verborum in lingua.*

20. *Fratres, nolite pueri effici sensibus;*

Quod ad me, gratias ago Deo meo, quod nullum sit apud vos sermonis genus, quod ego non intelligam et loquar; hoc Dei donum est, illudque pluris facio:

Sed nihilominus malo in fidelium cœlu pauca verba à me intellecta, et aliis à me explicata loqui ad eorum instructionem, quàm innumera proferre in lingua auditoribus meis ignota.

Huc nostro sensul et iudicio conformium, fratres charissimi: et ne in posterum, sicut pueri, de rebus iudicetis ex apparentia; sed ex utilitate, sicut viri prudentes: et consequenter prophetiæ donum, utpote omni modo utilius dono linguarum præferre, illudque magis appetite.

Denique morem immeritò seculari damnant, quem omnes prorsus Ecclesiæ sequuntur, Syriæ, Ægyptiacæ, Arabicæ, Græcæ, etc.

Omnes enim linguā vulgariter ignotā, publicum celebrant officium; linguā scilicet, antiquā græcā, syriacā, ægyptiacā, et quæ non sunt ampliùs in usu apud plebem, ut probat auctor historiæ criticæ novi Testamenti, l. 1. cap. 1.

Equidem Ecclesia primis temporibus officium linguā vulgari celebravit, et adhuc celebraret, nisi linguæ latinæ, per varias nationes Romanum Imperium invadentes, multiplex facia fuisset immutatio: at nunc ob antiquitatis venerationem, et ob innumera vitanda incommoda, quæ ex infinitis prope nascerentur translationibus, primitivam linguam servat.

Et in hoc omnes prorsus Ecclesiæ sunt conformes, si Protestantes excipias, quæ in hoc, sicut et in multis aliis, verè fuerunt novantes.

Idem fecere Judæi, quod Ecclesia Christiana: deperditio enim linguæ hebraicæ, in captivitate, usu, semper tamen legerunt hebraicè in synagogis.

Hunc morem tempore Christi servabant, quem tamen Dominus nunquam damnavit; et hunc morem etiam nunc servant adhuc. De his videri potest historia citata, loco citato.

18. *Gratias ago Deo meo...*

Rursus suam circa donum linguarum testatur existimationem, ob illud Deo gratias agens. *Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestrùm linguas loqui noverim.* Gr. Plusquam omnes linguis loquor. Hoc Dei donum est, illudque pluris facio, tantùm abest ut contemnam.

19. *Sed in Ecclesia...* Nihilominus malo in fidelium conventu, *quinque*, id est, pauca verba. *Sensu meo*, id est, sciens et intelligens quæ dico et ea valens interpretari. Seu pauca verba, à me intellecta, et aliis à me explicata, loqui ad illorum instructionem.

Quàm decem millia, id est, innumera proferre in lingua peregrina et ab auditoribus non intellecta.

Hoc exemplo suo docet eos quid debeant optare et facere.

Docet et paucis rectum concludendi modum. Primò sciat et intelligat doctor quæ vult docere. Secundò, studeat illud paucis et clavis verbis exprimere.

20. *Fratres, nolite pueri...*

Ut hoc suum exemplum, summque sensum et iudicium jam declaratum imitentur Corinthii, eos alloquens interpellat; eorumque circa dona iudicium ita corrigit, ut et puerilem illorum ob ea jactantiam humiliet.

Opto quidem vos repuerascere, non quoad inopiam iudicii, sed quoad innocentiam animi : volo autem vos prudentiā et iudicio viros esse perfectos.

Hoc meum iudicium et desiderium Scripturæ testimonio conforme est : Isaiæ enim 28, v. 11, 12. scriptum est : Variis linguis et diversis idiomatibus loquar populo huic Judæo, nec tamen ad me convertentur.

Sed malitiā parvuli estote : sensibus autem perfecti estote.

21. In lege scriptum est : Quoniam in aliis linguis, et labiis aliis loquar populo huic, et nec sic exaudient me, dicit Dominus.

Nolite pueri effici... puerorum est ex apparentia de rebus iudicare : virorum verò prudentium, ex utilitate diiudicare : puerorum est de rebus speciosis, licet inutilibus gloriari : virorum autem solida æstimare, appetere et de eis gloriari.

Itaque cavete, fratres, ne pueriliter, seu imprudenter ex apparentia de rebus iudicetis : linguas æstimantes, quia quamdam excitant admirationem.

Sed malitiā parvuli... Gr. sed malitiā puerascite, id est, quantum ad malitiam estote infantes.

Quid est hoc ? ne vosse quidem quid sit vitium, ait D. Chrysostomus, quasi diceret : Opto quidem vos repuerascere, non quoad inopiam iudicii, sed quoad innocentiam animi ; seu ut sitis ita simplices, ut malitiam non sciatis.

Ne ergo, sicut pueri ex apparentia moveamini ad pluris æstimanda quæ minus æstimanda sunt, et ad ardentius appetenda quæ minus utilia.

Sensibus autem perfecti estote. Syr. mentibus autem perfecti, etc. ; id est, viri perfecti, seu perfectæ ætatis et prudentes.

Itaque, ut viri prudentes, attendite quid melius et quid utilius sit : illud æstimate, appetite, præferite ; et consequenter prophetiæ donum, utpote utilius dono linguarum præferite et illud magis appetite.

21. In lege scriptum est...

Ut, suo iudicio conformes, Corinthii linguas minus æstiment, ostendit ex Scripturarum testimonio, eas sæpe inutiles fuisse ad finem ad quem à Deo ordinatæ sunt ; simulque suum supradictum sensum et iudicium confirmat ipsius Dei testimonio.

In lege. Sub nomine legis comprehendit prophetas, sicut Christus Dominus Joan. 15. 13, comprehendit et psalmos. Itaque totum vetus Testamentum dicitur *lex*.

In lege, id est, Isai. 28. 11 et 12, quem citat eodem sensu, sed non illis verbis.

Hujus textus sensum litteralem vide apud Cornelium à Lapide ; allegoricus enim est is quem D. Paulus exponit.

In aliis linguis... id est, linguis peregrinis et diversis idiomatibus loquar eis, scilicet Judæis.

Et nec sic exaudient me, id est, nec tamen ad me convertentur, ait D. Chrysostomus.

Hoc signum spiritualiter datum fuit ad Judæorum conversionem, scilicet, in die Pentecostes ; sed illi visis signis non crediderunt : ita D. Thomas. *Loquebantur variis linguis Apostoli...* Act. 2 ; eos audierunt Judæi, increduli tamen plerique permanserunt ; ad Jesum non sunt conversi.

Sed cur hoc fecit Deus, si non erant credituri ? ut semper cerneretur facere quæ sua sunt, ait D. Chrysostomus.

22. Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus :

Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.

23. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum;

Et omnes linguis loquantur;

Intrent autem idiotæ,

Aut infideles :

Nonne dicent quòd insanitis?

Hoc probat donum linguarum, quod Ecclesiæ datum est, non propter fideles præcipuè; sed præsertim propter infideles convertendos, non suum semper effectum habere :

Prophetiæ verò donum, quod datum est Ecclesiæ præcipuè propter fideles confirmandos, promovendos, et consolandos, hos effectus semper habet in illis : ergo utilius est, et magis appetendum; et eo maximè appetendum, quo sic pluribus prodest, ut nemini noceat. Non ita de linguarum dono, quod aliquando nocet fidelibus et infidelibus.

Hoc patebit suppositione factâ. Supponamus ergo quod universa quædam Ecclesia particularis in unum conveniat cœtum;

Et quod omnes, nemino interpretante, linguis loquantur ignotis :

Supponamus et quòd tunc in hunc cœtum intrent idiotæ, linguarum ignari :

Vel quòd aliqui Pagani, curiositatis gratiâ, illuc subrepant :

Nonne omnes illi vos insanos reputabunt, qui loquimini quæ nullus intelligit? In hoc ergo casu, linguæ fidelibus et infidelibus nocebunt.

Deus quæ sua sunt semper facit, et providentiam suam ostendit, etiamsi sciat eos non obtemperaturos, ut inexcusabiles sint. Theophylactus.

22. Itaque linguæ... Hinc concludit quòd linguæ datæ sint Ecclesiæ, præsertim ad convertendos infideles; qui tamen sæpè non convertuntur, ut visum est in Judæis, n. 21.

Prophetiæ autem... prophetiæ verò donum, seu munus explicandi mysteria et veritates fidei, datum est præcipuè propter fideles confirmandos, promovendos, consolandos, omni modo ædificandos. Hoc enim supponit fidem. Et hos effectus in plerisque semper habet prophetia.

Hinc tale donum magis utile, hincque magis æstimandum et appetendum. Hincque verum quod n. 19. dixit : *Malo quinque verba...*

23. Si ergo conveniat.... Hoc idem probat ab inconvenienti quòd ex dono linguarum potest eveniri, et quòd ex prophetia non accidit; scilicet, non modò non prodest semper donum linguarum, sed aliquando nocet infidelibus et fidelibus. Ut hoc pateat :

Si conveniat universa Ecclesia, supponamus quòd tota quædam particularis Ecclesia, seu vestra, seu alia in eundem locum conveniat; et quòd omnes linguis loquantur ignotis, nemino interpretante.

Intrent autem idiotæ aut infideles, id est,

Supponamus et quòd tunc in hanc Ecclesiam intrent idiotæ, linguarum ignari, vel etiam quòd aliquis infidelis, curiositatis gratiâ, huc subrepat.

Nonne dicent quòd insanitis, id est, nonne vos insanos reputabunt, quippe qui loquimini quæ nullus intelligit?

Contrarium prorsus eveniet, si soli prophetæ loquantur, et linguâ vulgari Christianas veritates explicant;

Tunc enim si quis vel infidelis, vel idiota intraverit, non vos arguet et damnabit, ut suprà :

Sed ipse à prophetantibus arguetur, et damnabilis demonstrabitur.

Etenim peccata quæ in corde suo occulta gerit, prophetæ divini verbi lumine detegent, eique manifestabunt;

Unde fiet ut, peccatorum suorum conscientia tactus, cadat pronus in faciem, seque peccatorem agnoscens, Deum pro misericordia obtinenda, tremens et pœnitens adoret,

Palam constans quòd verè Deus per sua dona sit in vobis.

Quo casu, prophetia fidelibus et infidelibus prodest.

24. Si autem omnes prophetent;

Intret autem quis infidelis, vel idiota;

Convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus.

25. Occulta cordis ejus manifesta fiunt :

Et ita, cadens in faciem,

Adorabit Deum,

Pronuntians quòd verè Deus in vobis sit.

Quo casu, non modo non prosunt infidelibus, sed nocent linguæ infidelibus et fidelibus.

Porrò sic summi probat intentum Apostolorum, ut et Corinthios de dono linguarum gloriabundos humiliet, dicens : *Quia insanitis.*

24. Si autem omnes prophetent...

Omnino contrarium eveniet, si soli prophetæ loquantur, et linguâ vulgari Christianas veritates explicant : tunc enim non soli fideles edificabuntur, ut dictum est in n. 22.

Sed et si quis infidelis intraverit, non vos arguet et condemnabit, ut suprà ; sed ipse arguetur, convincetur et condemnabitur ; id est, damnabilis demonstrabitur à prophetantibus.

Si autem omnes, unus scilicet post alterum, prophetent, id est, linguâ vulgari concionentur. Intret autem, etc. convincitur ab omnibus ; scilicet prophetantibus. Dijudicatur, id est, condemnatur, seu damnabilis demonstratur.

25. Occulta cordis ejus... Nam prophetantes, lumine verbi Dei, peccata quæ in corde suo tecta gerit, detegent, eique manifestabunt.

Et ita cadens... Id est, unde peccatorum suorum conscientia tactus, cadet pronus in faciem, seque peccatorem agnoscens, Deum prostrato corpore reverebitur et adorabit pro misericordia obtinenda.

Pronuntians...

Palam affirmans quòd verè Deus est in vobis ; cum per vos mira et miranda operetur. *Digitus Dei est hic.*

Hinc sequitur quòd prophetia omni modo et omni casu sit utilis dono linguarum ; hoc enim finem intentum sæpè non assequitur ; scilicet, infidelium conversionem : Imò è contra nocet aliquando fidelibus et infidelibus idiotis ; prophetia verò non solum nunquam nocet, sed et ipsis infidelibus sæpè prodest.

Ex his prophetiæ effectibus patet quid per prophetiam intelligat Apostolus.

26. Quid ergo est, fratres? Cum convenitis; Unusquisque vestrum psalmum habet, Doctrinam habet, Apocalypsim habet, Linguam habet, Interpretationem habet : Omnia ad ædificationem fiant.	Quid ergo faciendum est? Quoties ad cœtus publicos convenitis; Quicumque ex vobis divinitus habnerit vel psalmum, sen canticum spirituale ad Dei laudem, Vel instructionem populo utilem, Vel aliquam revelationem sibi factam, Vel donum peregrinis linguis loquendi. Vel interpretandi donum, nihil horum negligatur : Sed hæc omnia decenti ordine, et ad publicam conventus ædificationem fiant. Quod ad linguarum donum spectat, detur et illi suus locus :
27. Sive lingua quis loquitur;	

Sed et in hisdem effectibus videat evangelicus conclonator finem ad quem debet tendere; scilicet, per claram veritatum evangelicarum expositionem, ipsi peccatori secreta, quæ gerit in corde, peccata, reddere manifesta; eorumque enormitatem ita ipsius oculis exhibere, ut ob eam horreat et contremiscat; horrens et tremens ad Dei judicis sui pedes corruat, misericordiam et veniam imploraturus; sicque commutatus, conversus, humiliatus ac contritus, Deum deinceps confiteatur, adoret atque colat.

26. *Quid ergo est?* Tot argumentis stabilitâ prophetiæ excellentiâ, jam statuit Apostolus, ordinis amator, quomodo in cœtibus ecclesiasticis attendendum sit Spiritus Sancti donis.

Primo, statuit in genere, ut illis ad Ecclesiæ ædificationem utantur. Hæc enim est omnium charismatum finis.

Vide hic christianismi fundamentum et regulam. Quomodo enim est artificis officium ædificare; ita etiam Christiani proximis prodesse per omnia. Divus Chrysostomus.

Quid ergo est, scilicet, faciendum? Interrogat, ut suis responsionibus instruat.

Respondens ergo dicit: *Cum convenitis ad cœtus publicos unusquisque vestrum psalmum habet*, id est, quicumque ex vobis divinitus movetur vel ad edendum, vel ad canendum psalmum.

Etenim, ait D. Chrysostomus, olim psalmos faciebant ex dono, et docebant ex dono.

Per psalmum, intellige canticum spirituale ad Dei laudem.

Doctrinam habet, id est, vel movetur interioribus ad docendum, seu faciendam instructionem populo utilem.

Apocalypsim... vel ad explicandas latentes veritates per revelationem aliquam sibi factam.

Linguam... vel ad loquendum linguis peregrinis.

Interpretationem... vel ad interpretandum.

Omnia ad ædificationem. Hæc omnia decenti ordine, et ad publicam conventus ædificationem fiant.

Hic est finis omnium donorum et talentorum à Deo datorum: qui aliud intendit, infidelis minister est, prævaricator est, fur et sacrilegus, qui Dei dona sibi facit propria, eaque ad semetipsum, quasi ad finem dirigit.

27. *Sive lingua quis...* Syr. quòd si quis linguâ loquatur.

Sed ita, ut duo tantum, aut ad summum tres successivè in quolibet conventu loquantur;

Et unus sit semper qui linguâ vulgari explicet populo quæ illi linguâ peregrinâ dixerunt.

Quòd si desit qui possit interpretari,

Taceat ille qui linguarum donum habet, expectetque tempus quo possit fructuosè uti suo dono:

Interim sibi soli secreto loquatur et Deo, cæteros verò non perturbet.

Quod autem ad prophetas attinet, duo aut tres ex illis successivè loquantur:

Cæteri verò prophetæ judicent verine sint, an falsi prophetantium sermones.

Quòd si, uno prophetante, Deus alium ex prophetis assidentibus afflaverit;

Tunc qui prior prophetabat, taceat, et det illi prophetandi locum.

Si hic servetur modus et ordo, poteritis omnes ordine vestro prophetare,

Secundum duos, aut ut multum tres, et per partes,

Et unus interpretetur.

28. Si autem non fuerit interpretes,

Taceat in Ecclesia:

Sibi autem loquatur et Deo.

29. Prophetæ autem duo aut tres dicant;

Et cæteri dijudicent.

30. Quòd si alii revelatum fuerit sedenti,

Prior taceat.

31. Potestis enim omnes per singulos prophetare:

Secundò, statuit speciatim quomodo linguarum dono sit utendum in conventibus; scilicet:

Ut duo tantum, aut tres ad summum, successivè loquantur, et unus sit interpretes, qui vulgari sermone fideliter explicet quæ linguâ peregrinâ dicta fuerint.

Secundum duos, id est, per duos hoc fiat, aut ut multum, tres, id est, ad summum tres, per partes; id est, successivè, unus post alterum.

Multi tunc dona Sancti Spiritûs habebant; Apostolus autem, ut vitetur confusio, vetat ne simul omnes loquantur; et ne plusquam oportet, prolongetur cœtus, vetat ne plusquam duo aut tres in eodem cœtu loquantur.

28. Si autem non fuerit interpretes. Si non sit quis interpretandi donum habens; taceat qui linguarum donum habet, tempus expectans, quo possit utiliter et cum edificatione loqui: interim sibi soli et Deo loquatur. Sciretò, in corde, ne cæteros perturbet non intelligentes.

Syr. et inter semetipsum et Deum loquatur.

29. Prophetæ autem duo...

Tertiò, statuit circa prophetas, ut duo, vel tres successivè loquantur; cæteri verò, prophetæ scilicet, judicent an id quod à prophetantibus dicitur, sit utilis et sanæ doctrinæ.

30. Quòd si alii... id est, si tunc temporis, seu uno prophetante Deus alium ex prophetis sedentibus et audientibus afflaverit, et quid ei melius revelaverit; ille qui prior prophetabat, taceat et det huic locum prophetandi.

Hoc enim velle videtur Spiritus Sanctus, novam suggerens revelationem.

31. Potestis enim... Syr. siquidem vos omnes potestis singulatim prophetare, ut quisque discat, et quisque consolationem accipiat.

Quasi diceret: Illic ratione, nimirum si servetur modus et ordo quem

Ut omnes discant et omnes exhortentur.

32. Et spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt.

33. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis; sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.

34. Mulieres in Ecclesiis taceant:

Non enim permittitur eis loqui;

Ut omnes instructionem et exhortationem à vobis accipiant.

Nec est quòd quis dicat: Divinitus urgeor, ideo nec tacere, nec differre possum; etenim spiritus prophetiæ subditus est prophetis: liberè loquuntur et taceant.

Nam Deus est pacis spiritus, non tumultus et dissidii: esset verò dissidii spiritus, si omnes ad simul loquendum sic impelleret, ut liberi non essent: unus ergo post alterum loquatur, sicut in omnibus Ecclesiis doceo.

Quod ad mulieres hac in re spectat, taceant omnino in Ecclesiis:

Nec enim illis alicubi in Scripturis permissum est publicè loqui, aut conclonari:

præscribo, poterunt omnes prophetæ ordine suo prophetare, ut omnes instructionem et exhortationem accipiant.

Exhortentur, passivè sumendum.

32. *Et spiritus prophetarum...*

Occurrit objectioni quæ potest hic fieri, quasi diceret: Nec est quòd quis dicat, sic moveor, et divinitus urgeor, ut vel non possim tacere (hoc spectat ab actu prophetantem), vel non passim differre; hoc pertinet ad alios prophetas inspiratos.

Et, id est, etenim. Syr. siquidem spiritus prophetiæ subditus est prophetis. Testis est Jonas, spiritus prophetico resistens.

Non est ergo de Dei prophetis, sicut de fanaticis idolorum vatibus, seu pythonibus: hi enim à dæmonibus arrepti sic agebantur, ut suæ potestatis non essent; spiritus verò propheticus est in potestate prophetarum: hinc tacere possunt, ubi voluerint, et consequenter sibi invicem cedere, et vices suas expectare.

Lenis est Spiritus Dei, et leniter prophetas agit: hinc sic affiat eos, ut non cogat.

Pacificus est Spiritus Dei: hinc pacem et ordinem amat; neutrum perturbat.

Spiritus propheticus à Deo quidem est; homini tamen prophetæ subditur, quoad actum, ordinem, et modum.

33. *Non enim est dissensionis Deus...*, Deus est spiritus pacis, non dissidii. Syr. tumultus.

Esset autem spiritus dissidii et tumultus, si omnes impelleret ad loquendum simul.

Unus ergo post alterum loquatur.

Sicut et in omnibus sanctorum Ecclesiis doceo.

34. *Mulieres in Ecclesiis...* Ne de utroque sexu intelligatur quod dixit suprà: *Potestis omnes prophetare.* Silentium ita mulieribus indicit, ut nec interrogare permittat in ecclesia, sed si quid non intellexerint, vult à viris suis petant.

Debet ergo viri esse tam docti, ut suas uxores docere possint, ait Primasius ab Estio citatus.

Sed in lege præceptum est eis ut viris suis subditæ sint : suam ergo subjectionem suo testentur silentio.

Quod si quid non intellexerint, illudque velint addiscere, domi maritos suos interrogent : in Ecclesia verò nec doceant, nec interrogent.

Quia prorsus indecorum est mulierem in cætibz sanctorum loqui.

Quam ob causam, ô Corinthij! ritum ab omnibus observatum vos non servatis? an à vobis processit Evangelii prædicatio, ut aliorum sitis exemplar, cæterique ad morem vestrum adstringantur?

Aut ad vos solos pervenit Evangelium, ut pro vestro habitu, nullâ ad alios habitû ratione, ritus ordinetis?

Si quis apud vos videtur esse propheta, vel à Sancto Spiritu afflatus, sciat et cognoscat quæ scribo vobis, et deprehendet quod Christi Domini mandata sunt, non mea : etenim non ex me, sed ex ejus Spiritu et voluntate hæc statuo.

Sed subditas esse sicut et lex dicit.

35. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent :

Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.

36. An à vobis verbum Dei processit?

Aut in vos solos pervenit?

37. Si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.

Sicut et lex dicit... Lex hic, sicut et n. 21. sumitur pro Scriptura veteris Testamenti.

Scriptura ergo Genes. 32. 16. ait : *Sub viri potestate eris.* Hanc autem subjectionem vult Apostolus ut suo silentio testentur.

35. *Turpe est enim...* Addit quòd et hoc contra verecundiam, sexul femineo naturaliter ludilam, foret, scilicet loqui publicè.

36. *An à vobis verbum Dei processit...*

Ex hoc versu et ex præcedentibus 34, 35. fit valde probabile, quòd Corinthi mulieres, sicut aperto capite orabant in ecclesiis, sic et publicè loquebantur, sive prophetantes, sive saltem interrogantes; et propterea D. Paulus Corinthios, ob hunc morem, omnium Ecclesiarum consuetudini contrarium, acriter objurgans, ait :

An à vobis, ô Corinthij, prodiit sermo Dei? vosne aliorum Doctores estis? ut mores et consuetudines stabillatis? *Aut in vos solos...* An ad vos solos pervenit? ut inconsultis aliis, quidquam statuatis.

Nec primi credidistis, nec soli : alios ergo consulero debueratis, et eis conformari.

Alii tamen hanc D. Pauli objurgationem intelligunt de quibusdam refractariis, qui ejus statutis acquiescere volebant.

Sed primus sensus naturalior videtur, et eum sequuntur divus Chrysostomus, et Theophylactus.

37. *Si quis videtur...* Si quis inter vos creditur esse indubitatus propheta, vel à Spiritu Sancto afflatus, hic, per me licet, cognoscat quæ scribo vobis.

Quasi diceret : Cupio hoc ei ostendi, communicari; certus scilicet quod non contradicet, sed deprehendet quòd Christi Domini mandata sunt, quia hæc non meo motu proprio, sed ex divina inspiratione dico et statuo.

38. Si quis autem ignorat, ignorabitur.

39. Itaque, fratres, æmulamini prophetare :

Et loqui linguis nolite prohibere.

40. Omnia autem honestè et secundùm ordinem fiant.

Si quis autem hoc ignorat, aut ignorare vult, ut contradicat, sciat quod vicissim à Christo Domino ignorabitur, in die scilicet quâ, sibi dicenti : Domine, in nomine tuo prophetavimus, respondebit : Non novi vos.

Itaque ut tribus verbis totum hunc sermonem concludam, optate et expetite præcipuè prophetiæ donum, quia utilius.

Dono linguarum præditos ne prohibeat loqui, eo quo statui ordine et modo.

Omnia in vestris cœtibus honestè et ordinatè fiant.

38. *Si quis autem ignorat...* Si quis autem hoc vult ignorare, aut de hoc dubitare, *ignorabitur*. Gr. ignotus esto. Syr. ignoret seu ignorans esto; id est, ipse vicissim ignorabitur, improbabitur à Christo Domino.

Spreta enim ejus in me, legato suo, auctoritas, Deum habebit vindicem. Dicenti : Nonne in nomine tuo prophetavimus, Christus Dominus respondebit : Non novi vos.

39. *Itaque, fratres mei...*

Redit ad id unde tantisper divertit, et concludens, omnia ad tria reducit.

Primum, ut expellant præcipuè donum prophetiæ, quia melius et utilius. *Æmulamini prophetare.*

Secundum, ut neminem dono linguarum præditum prohibeant loqui, eo quo dictum est ordine et modo. *Et loqui linguis nolite prohibere.*

40. *Omnia autem honestè...*

Tertium ut omnia cum honestate et ordine fiant in eorum cœtibus.

Decorè autem, et ordine fient, si il qui linguis loquantur, cum interpretatione loquantur; et non velut insanientes, si prophetæ sibi mutuò cedunt, si femine conticescant. Theophylactus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 14. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Discamus singuli quomodo charitatem cæteris omnibus præferre, et super omnia desiderare debeamus.

Illam toto vitæ tempore debemus persequi, si abcesserit à nobis : custodire, si adsit; et non custodire tantum, sed et augere, colere, perficere. Vide dicta n. 1. et observationem moralem.

SECUNDO. — Notet divini verbi conclinator tria sui ministerii munia : edificare, hortari, solari.

Ædificare incipientes, hortari proficientes, solari afflictos.

Reecordetur quòd hæc tria sint finis prophetici sermonis, à Deo intentus, et ab Apostolo nobis indicatus, n. 3.

Ad hunc ergo finem suos sermones dirigat Evangelicens propheta.

Caveat autem vitia n. 9 et 11. notata.

Ne vocem in aera spargat, n. 9.

Ne sit apud suos barbarus, n. 11.

Sed bonæ concionis effectus intendat, n. 25. indicatos. Quos ibi videat.

TERCIO. — Omnis Dei et Ecclesiæ minister discat ex n. 26. quis sit omnium prorsus ministeriorum, omniumque donorum et talentorum à Deo acceptorum finis, scilicet edificare.

Hunc ergo finem semper intendat, aliàs prævaricator, fur et sacrilegus erit. Vide n. 26.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI QUINTI.

QUIDAM Corinthii, paganæ philosophiæ opinionibus imbuti, et pseudoapostolorum erroribus impliciti, de futura mortuorum resurrectione dubitabant, aut illius dogma vertebant in allegoriam: et quia hoc erat religionem funditus evertere, hæc enim mortuorum resurrectio, unum est è præcipuis Christianæ religionis capitibus; hinc Apostolus hanc Evangelii veritatem sollicitè probat toto hoc decimo quinto capite.

Quatuor primis versibus viam sibi sternit per refricatam Evangelii, Corinthiis à se prædicatam, memoriam; cujus Evangelii tria præcipua capita sunt, Christi pro peccatis nostris mors, sepultura et resurrectio.

Hanc Christi resurrectionem probat à quarto versu usque ad duodecesimum, testimoniis Prophetarum, Apostolorum et Discipulorum plusquam quingentorum.

§. 12. Incipit ex Christi resurrectione probare et nostram: tanta quippe Christi resurrectionis connexio cum nostra, ut ex Christi resurrectionis veritate sequatur et nostra resurrectio; et ex negatione nostræ resurrectionis, sequatur et negatio resurrectionis Christi.

Ex negatione autem resurrectionis Christi, horrenda sequuntur absurda, de quibus usque ad vigesimum versum.

§. 20. Ex tot horridis absurdis, et ex Prophetarum et Apostolorum et Discipulorum testimoniis superiùs relatis, concludit certissimam esse debere resurrectionem Christi, et ex hæc resurrectione certissima, pergit et nostram probare, §. 21, 22.

§. 23. Explicat quid nostræ resurrectioni connexum, scilicet ordinem quo sancti resurgent.

§. 24. Exponit quid resurrectionem sanctorum sequens, nimirum Ecclesiæ militantis finem, illius à Christo oblationem Deo faciendam; dæmonum tyrannidis absolutam destructionem.

§. 25. Transit ad aliud medium, quo nostram rursus probet resurrectionem; scilicet promisit Deus Filio suo perfectam omnium hostium suorum debellationem et subjectionem; ergo mors, una ex inimicis Christi, destruetur per generalem resurrectionem.

§. 27 et 28. Explicat quod dixit de generali omnium subjectione sub pedibus Christi, ne quis malè interpretetur.

§. 29. Nova subnectit argumenta ad resurrectionis nostræ confir-

mationem usque ad γ . 33, ubi Corinthiorum incredulitatis ostendit originem, scilicet cum impiis commercium; quod ut deinceps vitent hortatur.

γ . 35. Objectiones Philosophorum ita solvit, ut et nostræ resurrectionis veritatem confirmet, explicet et illustret per varias similitudines, usque ad γ . 42.

γ . 43. Dotes corporis gloriosi describit: surget spiritale, sicut ab Adamo, animali et terreno, nunc animales et terreni sumus; ita tunc à Christo spiritali et cœlesti, spiritalis erimus et cœlestes, usque ad γ . 50.

γ . 51. Modum docet, quo fiet resurrectio, scilicet in instanti, etc.

Denique γ . 58. Corinthios hortatur, ut in fide stabiles siut, et in omni bono opere abundantes: cùm sciant quòd sit futura resurrectio et æterna merces bonorum operum.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

In memoriam vobis revoco, fratres, Evangelium quod vobis prædicavi, quod recepistis, in quo et perseverastis hactenus.

In cuius fide et professione salutem consequemini, si tamen illius doctrinam servatis, talem qualem vobis prædicavi: aliàs frustrà credidistis.

1. **N**OTUM autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis.

2. Per quod et salvamini: quâ ratione prædicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis.

CAP. XV. 1. *Notum autem vobis facio*, id est, reminisci vos facio, seu in vestram memoriam revoco.

Nihil vobis nunc trado novum.

Evangelium, id est, bonum de Christo Salvatore nuntium, cuius annuntium, quòd Deus factus sit homo, et cruci affixus fuerit et resurrexerit. Divus Chrysostomus.

Quod prædicavi vobis, quod et ut verum recepistis, etc., nihil vobis incognitum, aut peregrinum trado, sed ad principium recurro.

In quo et statis, id est, in cuius etiam professione, saltem plerique, perseverastis.

Promiscuis loquitur, ut et hi qui in fide fixi sunt, gaudeant; et qui nuntiant, corripere se debeant, ut corrigantur. Ambrosius.

2. *Per quod et salvamini*, id est, in cuius fide et professione salutem consequimini.

Quâ ratione..... Est hic transpositio, sic ergo construendum: si tamen servatis illius Evangelii doctrinam, talem qualem vobis prædicavi.

Quâ ratione. Gr. τίνι λόγῳ, quo sermone, id est, quomodo, seu, talem qualem vos eam docui.

Hoc autem ideo dicit, quia resurrectionis dogma quidam apud Corinthios in allegoriam verterant, dicentes quòd per novitatem vitæ, jam essent illius compotes. Vide dicta de Hymenæo et Phileto, 2. ad Tim. 2, n. 17.

Hi ergo pseudodoctores per resurrectionem intelligebant spiritualem animæ resurrectionem, seu transitum à vita prava, quæ mors est, ad sanctitatem, quæ vita est; seu ut eorum nomine D. Chrysostomus ait: resurrectio est animæ purgatio.

Et hos Doctores falsos statim ab initio percipit Apostolus, dicens Corinthiis:

In fide resurrectionis salvabimini, si eam creditis talem qualem vobis prædicavi, scilicet realem et corporalem resurrectionem in fine mundi futuram.

Nisi frustrà credidistis, id est, aliàs frustrà credidistis. Ostendit quòd in capite fidei accepta sit plaga, ait D. Chrysostomus.

Fides veræ et realis corporum resurrectionis est basis et fundamentum Christianæ religionis: ergo et basis salutis æternæ; ergo, nisi credatur, frustra quidvis aliud creditur.

3. Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi : quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas :

4. Et quia sepultus est, et quia resurrexit tertiâ die, secundum Scripturas :

5. Et quia visus est Cephæ,

Inter præcipua autem fidei capita, sermone vobis tradidi quod et ego accepi, nimirum quod Christus Dominus pro peccatis nostris mortuus sit, ut in Scripturis prædictum erat;

Et quod sepultus sit, in veræ mortis testimonium; et quod tertiâ die revixerit, ut etiam in Scripturis prædictum et præfiguratum est.

Præterea docui vos quod visus sit redivi-

3. *Tradidi enim vobis...* Scriptis itaque repeto quæ verbis astruxi.

In primis, id est, inter præcipua Christianæ fidei capita.

Tradidi vobis, verbis scilicet, quasi depositum, quod et accepi à Domino, pariter quasi depositum.

Fidei doctrina depositum est, à Christo Domino datum Apostolis; et per illos, eorumque in Apostolatu successores ad nos transmissum, ad æternam nostram salutem.

Hoc depositum fideliter servatum et observatum, salvabit nos in æternam : servemus ergo ut salvemur.

In his autem D. Pauli verbis duplicem nota traditionem sine scripto; tradidit verbis, quod verbo, sine scriptura recepit Apostolus.

Tradidi quoniam Christus mortuus est, verè, scilicet, et non apparenter tantum : ideo mortis Christi historia tam accuratè in Evangeliiis descripta, ut certò sciremus quod verè mortuus sit pro peccatis nostris, non pro suis, quia innocens, impollutus, et Sanctus sanctorum : sed pro nostris, quasi Agnus Dei in Paschate fuit immolatus.

Secundum Scripturas. Mortis Christi duritiem lenit auctoritate Scripturarum, ait Tertullianus.

Nam et Apostolus non sine onere pronuntians Christum mortuum, adiecit secundum Scripturas, ut duritiam pronuntiationis Scripturarum auctoritate molliret, et scandalum auditori averteret. Tertullianus lib. ad Prax. cap. 29.

Non citat Apostolus, quia Corinthiis notas supponit. Isai. 53, n. 8, de quo Tertullianus. Hoc et Isaias prior pronuntiavit : *Et Dominus tradidit eum pro delictis nostris*.

4. *Et quia sepultus est* in veræ mortis testimonium.

Et quia resurrexit. Gr. excitatus est, quia mors somnus : hinc resurrectio dicitur excitatio. Verè autem resurrexit, sicut verè mortuus est.

Quia autem Christi resurrectio est resurrectionis nostræ causa, ideo probat illam Apostolus.

Primo prophetarum testimonio dicens, *secundum Scripturas* : hoc enim in Jona præfiguratum, hoc ab Isaiæ prædictum : *Erit sepulcrum ejus gloriosum*.

Hoc ab Osea 6, n. 7. *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos*; ipse, scilicet, tertiâ die resurgens : ipse enim resurrectio nostræ causa est.

5. *Et quia visus est Cephæ*.

Secundò probat Apostolorum testimonio.

Fides nostra superædificata supra fundamenta prophetarum et Apostolorum; hinc post prophetarum scripturas, citat Apostolorum visiones, seu testimonia.

vus, primum Petro, et postea undecim Apostollis. et post hoc undecim :

Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul congregatis, quorum plurimi vivunt usque in hunc diem, quidam verò mortui sunt.

Præterea visus est Jacobo, fratri Domini, primo Jerosolymorum Episcopo, deinde et conspectus est Discipulis omnibus.

Ultimo et post omnes, visus est et mihi infirmi et imperfecto Apostolo, quique aliorum respectu sum abortivus.

6. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt :

7. Deinde visus est Jacobo, deinde Apostolis omnibus.

8. Novissimè autem omnium, tanquam abortivo visus est mihi.

Inclpit autem à principe Apostolorum, de quo Luc. 24. 34. creditur hæc visio facta, cùm Petrus à monumento recessit ipso die resurrectionis.

D. Paulus non refert omnes apparitiones de quibus Evangelistæ: non loquitur enim de mulieribus, quibus apparuit Christus, nec de Cleopha ejusque socio euntibus in Emmaus.

Refert autem aliquas, quas non refert Evangelium, scilicet apparitionem D. Jacobo factam, et alteram plusquam quingentis fratribus.

Et post hoc undecim. Gr. duodecim. Sic vocabatur Apostolorum collegium, quia duodenario numero institutum.

Hæc visio facta est in Jerusalem bis: primò absente Thomà in die resurrectionis; secundò præsentè Thomà post dies octo. De prima D. Joannes cap. 20, n. 19. De secunda D. etiam Joan. 20. 26.

6. Deinde visus est plusquam quingentis.... Tertio probat discipulorum testimonio. Visus est in Galilæa, ubi plures erant Christiani: et ubi constituerat illis Jesus, Matth. 28. 16. Traditio habet quod in monte Thabor.

Plusquam quingentis fratribus simul congregatis. Ex quibus.... Ita ut ab eis testimonium peti possit, si quis ex vobis dubitet.

Primus ergo Petrus solus vidit, deinde Petrus cum aliis discipulis, tum et cum quamplurimis fidelibus, quorum multi vivunt, aliqui mortui sunt.

7. Deinde... id est, præterea visus est Jacobo, fratri Domini, primò Jerosolymorum Episcopo; et cujus magna erat apud fideles auctoritas.

De hac visione nihil refert Evangelium. Divus quidem Hieronymus de Illa loquitur ex Evangelio Hebræorum; sed cùm sit apocryphum et apocrypha est ejus auctoritas, licet res ipsa narrata vera sit.

Certum est ergo quòd Christus D. Jacobo apparuit, quia de hoc D. Paulus; incertum verò quando apparuit, quia de hoc nihil D. Paulus.

Deinde Apostolis omnibus. Per apostolos hic intellige et septuaginta discipulos, seu omnes Christi discipulos. In Ascensione, cùm eduxit eos foras in Bethania, Lucæ. 24. 50.

8. Novissimè autem..... ultimò et mihi, infirmi et imperfecto Apostolo, quales sunt factus abortivi; quasi diceret: Qui respectu Apostolorum sum quasi abortivum.

Hinc colligitur quòd à D. Paulo Christus visus sit corporaliter, oculisque corporis; aliàs malè se conferret cum aliis, qui corporaliter eum conspexerunt; et malè ex hac sua visione corporalem probaret Christi resurrectionem.

Vidit autem cùm in Damascum iret. Act. 9. post Ascensionem.

9. Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.

10. Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei mecum:

Etenim ego sum minimus (infimus) Apostolus, qui nec sum dignus ut dicar Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei.

Meram autem Dei gratiam, et misericordiam apostolice dignatus sum honore: hanc tamen Dei beneficentiam non passus sum in me otiosam; quinimò licet omnium minimus, copiosius tamen laboravi quam singuli omnes; hoc mihi non adscribo, sed Dei gratiam, quæ mecum, seu (quæ feci quicquid feci.)

Ex Apostoli humilitate, abortivum se dicentis, discere quòd quò major in nobis est Dei gratia, eò major et profundior esse debet humilitas.

Hæc humilitatis lucta, Deo grata et nobis utilis.

9. *Ego enim sum.....* det rationem cur se dixerit abortivum, scilicet ob vitæ prioris demeritum, quasi diceret: Indignus sum vocari Apostolus, seu et re et nomine Apostoli sum indignus.

Quia persecutus sum Ecclesiam Dei. Apostolorum est Ecclesiam fundare, ego autem Ecclesiam persecutus sum.

Ignota erat et deleta culpa, sed sufficit ad Pauli contritionem et humillationem coram Deo et coram hominibus.

Sic et nos semel peccasse sufficit ad perpetuam humilitatem et pœnitentiam. *Et peccatum meum contra me est semper.*

10. *Gratiâ autem Dei.....* Dei autem merâ gratiâ et misericordiâ sum Apostolus.

Et gratia ejus..... hæc tamen Dei gratia in me non fuit inanis, vacua, infructuosa, sine opere et fructu. Vel, ut ait Ambrosius, pauper in me non fuit.

Novit humiliari, novit et revelari; ita tamen ut humilitas humanæ sit infirmitatis, et sublimitas divinx sit potestatis.

Sed abundantius... imò copiosius laboravi quam singuli omnes, vel quam unusquisque Apostolorum.

Nullus tot spatia percurrit, tot populus prædicavit, tot persecutiones pertulit; nullus labore manuum suarum prædicando vitam comparavit.

Non ego autem... id est, ait D. Augustinus, non solus ego, sed gratia Dei mecum. Ac per hoc nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo. D. Aug. lib. de gratia et libero arbitrio, cap. 5. *Sed gratia Dei mecum.....* Gr. quæ mecum, supple laboravit. Cùm enim præcesserit hoc verbum, *laboravi*, naturalius est ut hoc idem subaudiatur.

Si tamen malis subintelligi, *est*; seu *quæ mecum est*, intellige quæ mihi fuit auxilio, mihi favit, et opitulata est.

Itaque D. Paulus gratiæ Dei potissimam partem tribuit; sed non negat liberi arbitrii cooperationem; imò illam astruit, dicens: *Laboravi non ego*, solus, sed Dei gratiâ adjutus et confortatus. Auxilium autem non excludit. Imò includit operationem illius qui adjuvatur.

OBSERVATIO MORALIS. — Hinc discamus cum Dei gratia cooperari, et juxta Apostoli monitum, gratiam Dei non in vacuum recipere. *Hortamur vos ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.*

Ad rem redeo. Itaque sive ego, sive omnes alii Apostoli, qui Christum vidimus, omnes idem, et eodem modo prædicamus, Christum scilicet realiter et verè resurrexisse, idem et vos credidistis.

Quod si ab omnibus Apostolis prædicatur quòd Christus verè surrexerit à mortuis, quomodo quidam apud vos audent dicere quod non sit resurrectio mortuorum?

Si enim nulla mortuorum est resurrectio, sequitur quòd nec Christus surrexit.

11. Sive enim ego, sive illi; sic prædicamus, et sic credidistis.

12. Si autem Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est?

13. Si autem resurrectio mortuorum non est: neque Christus surrexit.

Gratia nobis datur ad opus bonum, ad fructus pœnitentiæ dignos producendos.

Attende ergo tibi et vide num in te sint opera bona? num fructus pœnitentiæ dignos producas? heu! quàm pauper est in te gratia Dei! quàm vacua et infructuosa!

Si Christus nunc ad te veniret fructum quærens, quid de te fieret? contremisco, quoties recorder ficiis infructuosæ sortem: *Nusquam ex te fructus nascatur*, ait illi Christus: et statim *arida facta est*.

Iustior in me foret talis sententia. Etenim non erat tempus ficium, ut notat Evangelista.

Et ecce venit finis, finis venit, tempus præcisionis meæ pedalis, tempus messis, tempus colligendi fructus, et in me non sunt fructus!

Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui libera nos. Da tandem facere fructus pœnitentiæ dignos.

11. *Sive enim ego.....* à n. 9. ob epithetum abortivi, digressus est ab incepto sermone, n. 4; nunc autem sermonem interruptum resumit.

Sive ego, sive illi, alii scilicet omnes Apostoli; qui Christum vidimus, nos omnes eodem modo, realem, scilicet, et corporalem Christi resurrectionem prædicamus, talem et vos credidistis.

Constat itaque et ex Scripturis prophetarum, et ex variis apparitionibus factis Apostolis et discipulis, et ex communi omnium Apostolorum doctrina, quòd Christus verè et realiter à mortuis resurrexit.

Et vos, ô Corinthii, talem fidem suscepistis. Veritas itaque est apud vos indubitata, fundata supra fundamenta Prophetarum et Apostolorum.

12. *Si autem Christus....* Hæc veritate sic stabilita utitur nunc Apostolus, tanquam principio ad probandam nostram resurrectionem futuram.

Cùm resurrexerit Christus, cùm hoc ab omnibus Apostolis ubique prædicetur, cùm et hoc à vobis sit creditum, ut indubitatum; quomodo et quâ fronte quidam apud vos audent dicere, quòd non sit mortuorum resurrectio?

Sive possibilis, à facto enim ad posse valet consequentia. Christus surrexit; ergo mortuorum resurrectio possibilis est.

Sive futura, à capite ad membra valet ratio conformitatis. Christus, caput nostrum, surrexit; ergo et nos, ejus membra, resurgemus.

13. *Si autem resurrectio.....* quomodo, inquam, audent dicere quòd non est mortuorum resurrectio; si enim non est mortuorum resurrectio, ergo neque Christus surrexit.

14. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra.

15. Invenimur autem et falsi testes Dei: quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum; quem non suscitavit, si mortui non resurgunt.

16. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit.

17. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris:

Quod si autem Christus à mortuis non resurrexit, ergo inanis et falsa est prædicatio nostra; ergo inanis et falsa fides vestra.

Ac proinde nos Apostoli sumus falsi testes Dei, et in Deum injuri; quandoquidem in ejus nomine, et velut ab eo missi diximus quod Christum suscitaverit, quem tamen non excitavit, si ceteri mortui non resurgunt.

Etenim si non est in genere mortuorum resurrectio, nec est Christi resurrectio.

Quod si Christus non resurrexit; vana fides vestra, quia baptismum suscepistis: adhuc enim estis in peccatis vestris, nec per baptismum remissa sunt.

Sublato genere, tollitur et species.

Tanta est connexio Christi resurrectionis eum nostra resurrectione, ut ex veritate resurrectionis Christi sequatur et veritas nostræ; et ex negatione nostræ resurrectionis sequatur negatio Christi resurrectionis.

Ex negatione autem Christi resurrectionis sequuntur absurditates horrendæ, quas vido in sequentibus versibus.

14. Si autem Christus... Si enim Christus non resurrexit, inanis, vana est Apostolorum prædicatio.

Totum Christianæ religionis ædificium fundatur in veritate resurrectionis Christi: hoc everso fundamento, ruit Christiana religio et Apostolorum prædicatio.

Inanis quoque et vana est fides vestra, ô Corinthii! quia in Christi resurrectione fundata.

Tota Christianorum spes in fide resurrectionis Christi fundatur; hæc eversa, ruit ædificium.

15. Invenimur..... et nos Apostoli mendaces, et falsari deprehendimur, idque in Dei ignominiam.

Etenim in ejus nomine et tanquam ab eo missi prædicavimus, quod revera Christum à mortuis suscitavit; si hoc falsum, ergo impli et sacrilegi sumus, nos qui Deo summè veraci falsitatem imponimus, et qui ejus auctoritate et verbo abutimur ad errorem et mendacium apud homines inducendum.

16. Nam si mortui..... Etenim si non est in genere resurrectio, nec et Christi resurrectio, quia, ut dictum est, sublato genere, tollitur et species et individuum.

17. Quod si Christus.... Fides nostra inanis est, non tantum per respectum ad futurum, ut dictum est n. 14; sed et per respectum ad præteritum, quia adhuc sumus in peccatis nostris, quæ per baptismum nobis remissa non sunt.

Baptismus sepulturam et resurrectionem Christi representat, ut Rom. 6,

Quin etiam et illi qui in hac fide, et pro hac fide mortui sunt, prorsus interierunt.

Quod si in hac tantum vita, et ob hanc tantum vitam speramus in Christo, et ultra spes nostra non porrigitur; sanè omnium miserrimi sumus.

A talibus et tantis absurdis unquam credendis avertat nos Deus: è contra certissimè credamus quòd Christus à mortuis resurrexit, et quod resurrexit, ut primus fructus è mortis sinu abstractus, ad immortalitatem Deo oblatus, et generalem suscitandorum messem consecrans et promittens.

18. Ergo et qui dormierunt in Christo perierunt.

19. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

20. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium :

sepulturam quidem per immersionem; resurrectionem verò per emersionem et erectionem ex aquis: si autem Christus non surrexit, baptismus falsum representat; ergo fides quæ baptismum suscepistis, vana et falsa est; ergo peccata vestra non sunt remissa: nec enim baptismus falsus et falsum representans potest justificare.

Nostra justificatio est effectus resurrectionis Christi: resurrexit propter nostram justificationem. Si ergo non resurrexit Christus, justificati non sumus: sublata enim causâ, tollitur effectus.

18. *Ergo et qui dormierunt...* Ergo qui in fide et pro fide resurrectionis mortui sunt, v. g., sanctus Stephanus, perierunt. Quia sicut vana fuit eorum fides, ita et mors vana et sine fructu; sicut falsa fuit illorum justificatio, ita et nulla salus.

19. *Si in hac vita tantum.....* Quòd si in hac tantum vita speramus, et allam feliciorē non speramus; sanè nos Christiani sumus omnium hominum miserrimi.

Illi namque hujus vitæ commodis nuncunq̃ fruuntur; nos autem nunc affligimur et mortificatione christianâ, et persecutionibus ob Christum, et post hanc vitam nulla nobis merces erit.

Ad quid mortificatio, jejunia, vigiliæ, castitas, justitia, misericordia, si pro his nulla merces sit in futuro?

Ad quid cruces, mors propter Evangelium? si nullus in æternitate fructus?

20. *Nunc autem...* Ex tot horrendis absurdis suprâ memoratis, sicut etiam ex Prophetarum et Apostolorum testimoniis superiùs relatis à n. 4. hucusque;

Concludit Apostolus certissimam esse debere Christi resurrectionem à mortuis.

Hanc autem certissimam conclusionem statim assumit tanquam principium, quo nostram probet à mortuis resurrectionem futuram.

Itaque ex resurrectione Christi hucusque probata, et ut certissima nunc assumpta, probat quòd et nos, Christi membra, resurgemus.

Et hoc medio, seu argumento utitur à n. 20. ad n. 24. ubi viam sibi sternit ad aliud medium, scilicet, ad promissam Christo, à Patre æterno, perfectam hostium suorum subjectionem, ex qua promissione, seu potius, ex cujus promissionis executione infert Apostolus mortem destruendam, per nostram scilicet resurrectionem.

NOTA AD INTELLIGENTIAM. — Itaque ad intelligentiam subsequentium verbum, ubi rerum copla et permixtio quamdam parit obscuritatem.

24. Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum.

Et sanè æquum erat ut, sicut per unum hominem peccantem mors intravit in mundum, sic per unum hominem sanctum mors destrueretur, et fieret resurrectio mortuorum.

Adverte duo præsertim media, seu argumenta, quibus Apostolus suum probat intentum, nostram nimirum resurrectionem futuram.

Primum medium, quo hic incipit uti, est certissima Christi, ut primitiarum dormientium, resurrectio.

Christus, primitiæ dormientium, resurrexit: ergo et nos et cæteri dormientes resurgemus.

Secundum medium, quo n. 24 incipit uti, est perfecta rerum omnium inimicarum subjectio Imperio Christi, ex qua subiectione inferit mortis destructionem et nostram resurrectionem.

Juxta Patris æterni promissionem Filio suo factam, omnes Christi hostes, Christo perfectè subduntur: ergo mors, nna è Christi hostibus, aliquando subdetur per sui destructionem et per nostram resurrectionem; ergo et nos resurgemus.

Cætera his duobus mediis permixta, aut sunt horum duorum explicationes, aut sequentiæ, aut quædam eis naturaliter connexa, ut concomitantia.

Hæc clariùs patebunt in suis locis. Itaque ad litteræ explicationem.

Nunc autem... Id est, atqui *Christus certissimè resurrexit*, et resurrexit, ut *primitiæ ex dormientibus suscitandis*. Seu quasi primus fructus, ex mortis sinu abstractus, ad immortalitatem Deo oblatas, et totam suscitandorum messem consecrans.

Sicut primitiæ erant frugum priores tempore et excellentiâ; ita Christus omnium justorum suscitandorum ad æternam felicitatem, primus tempore et dignitate surrexit immortalis.

Equidem aliqui sunt à Prophetis et ab ipso Christo ad vitam suscitati, sed rursus morituri; Christus primus omnium surrexit immortalis.

Hinc infer quòd vel per temporis anticipacionem D. Matthæus cap. 27, 52. dicit multos in passione Christi suscitatos, vel illi rursus mortui sunt: Christus enim primus revixit immortalis, et velut primitiæ omnium qui cum resurrectionis spe moriuntur. Vel ergo illi tùm Christo resurgente surrexerunt, vel rursus mortui sunt.

Sicut primitiæ Deo oblatæ generalem omnium frugum messem brevi futuram prætendebant, quam et consecrabant.

Ita Christus, ut primitiæ resurgentium ad immortalitatem, generalem promittit omnium electorum, fratrum et membrorum suorum, felicem resurrectionem, eamque Deo dicat et consecrat.

OBSERVATIO MORALIS. — Resurrectionem Christus, caput nostrum, dux noster, princeps noster; primitiæ nostræ, auspiciatus est; alii multi, ejus membra, fideles sancti, cum eo surrexerunt, velut ejus resurrectionis comites et associæ: ergo et nos ejus membra, subditi, filii resurgemus aliquando.

Et de hac fide sæpè formandi sunt actus.

Credo quòd Redemptor meus vivit; surrexit immortalis.

Credo quòd et in carne mea videbo Salvatorem meum. Resurgam immortalis, et in hac carne mea videbo Salvatorem meum.

Hæc spes in sinu meo requiescet etiam in pulverem redacto.

Christi resurrectio nostræ basis est, forma et exemplar.

Et sicut ob unius Adæ peccatum omnes mortui sunt obnoxii, ita ob unius Christi innocentiam immortalitati restituerentur omnes.

Unusquisque autem sanctorum in ordine suo vivificabitur, plus aut minus gloriosus, juxta sua merita. Christus primus omnium tempore et dignitate jam surrexit; deinde qui Christo adhærent, seu membra capiti, in secundo ejus adventu resurgent in ordine suo.

22. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur.

23. Unusquisque autem in suo ordine, primitivæ Christus: deinde ii, qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt.

Quoniam quidem per hominem mors...

Probat Christum esse primitias resurrectionis, et suâ resurrectione nobis spem dare ad immortalitatem resurgendi, et hujus dat rationem, *quoniam, etc.*

Etenim æquum erat, ut sicut per unum hominem, seu unius hominis peccato, mors intravit in mundum; sic per unum hominem, seu unius hominis justitiâ mors destrueretur, et fieret mortuorum resurrectio.

Ut sicut per unum Adamum mors ad omnes ejus naturæ participes pertingit, ita per unum hominem Christum vita et resurrectio beata ad omnes ejus gratiæ participes pertingeret.

22. *Et sicut in Adam...* Et sicut in Adamo, seu per et propter Adamum moriuntur quicunque moriuntur; ita in Christo, per Christum, et propter Christum vivent beati, quicunque vivent in æternum.

In his versibus resurrectio et vita in bonam partem sumuntur, seu pro resurrectione gloriosa et ad vitam beatam, ut patet ex præcedentibus, ubi Christus dicitur primitiæ suscitandorum; et ex sequenti versu, ubi D. Paulus suscitandos indicans, loquitur tantum de iis qui sunt Christi.

Itaque de sola sanctorum resurrectione hic agitur, cæterorum resurrectione habitâ pro nihilo, quia non resurgent ad vitam.

Christi tamen meritum omnino sufficiens est, ut omnes per ipsum vitam beatam acquirant.

23. *Unusquisque autem in ordine suo...*

Probatâ resurrectione nostrâ, ex resurrectione Christi principis, ducis, ac capitis nostri,

Explicat hujus nostræ resurrectionis ordinem, tanquam quid ei naturaliter annexum; de hoc autem agit, ut hanc sanctorum resurrectionem clariùs explanet.

Quasi diceret: Christus itaque vitæ gloriosæ principium est, sicut Adamus mortis est principium; ne putetis tamen quod omnes ad vitam suscitandi, in hac vita gloriosa futuri sint æquales, sicut omnes morientes nunc in morte sunt æquales.

Equidem omnium nunc hominum unus est introitus et unus exitus; sed non erit omnium suscitandorum æqualis ad vitam gloriosam suscitatio.

Unusquisque in ordine suo vivificabitur, id est, in suo gradu et dignitate secundum suorum meritorum exigentiam; seu plus aut minus gloriosus juxta uniuscujusque merita.

Duplex est ordo, temporis, scilicet, et dignitatis; in sanctorum suscitatione non erit ordo temporis, quia omnes sancti, ut dicitur n. 52, in momento, in ictu oculi suscitabuntur.

Restat ergo dicendum quod futurus sit ordo dignitatis et meritorum, seu

24. Deinde finis; cùm tradiderit regnum Deo et Patri, cùm evacuaverit omnem principatum et potestatem et virtutem.

Peractâ autem totius corporis resurrectione, finis erit regni, seu Ecclesiæ Christi super terram; tuncque Christus eam Deo Patri suo exhibebit et offeret planè sanctam et pacatam, abolitâ scilicet omnium hostium tyrannide.

quod unusquisque eò gloriosior et in anima et in corpore surrecturus sit, quò fuerit, in hac mortali vita, Christo similior; seu quò magis gratiæ Christi fuerit particeps.

Gratia Christi principium nobis est futuræ resurrectionis in gloria: ergo quo major fuerit in unoquoque hæc Christi gratiæ participatio, eò dignior et gloriosior erit unusquisque participantis resurrectio.

Hic igitur erit ordo.

Primitiæ Christus. Christus Dominus, omnium omninò primus et tempore et dignitate, utpote auctor gratiæ, et fons vitæ. *Ego sum resurrectio et vita, etc.: sicut Pater habet vitam in semetipso, ita dedit et Filio, etc.*

Is jam resurrexit, ipse resurrectio et vita et aliorum resurrectionis exemplar. Et alii multi cum eo surrexerunt, ejus gloriosæ resurrectionis comites et assecræ. De quibus D. Matth. 27. 52, 53.

Deinde ii qui sunt Christi... id est, justi omnes, Christi gratiæ participes, Christi fratres et membra, qui per fidem, spem et charitatem Christo colligati, Deoque fideles permanserunt; illi, inquam, in secundo Christi adventu, resurgent in instanti quidem omnes, sed unusquisque in ordine suo, martyr ut martyr, doctor ut doctor, etc. Et rursus unusquisque in ordine suo, eò gloriosior, quò fuerit Christo similior et Deo fidelior.

Gratia semen est gloriæ.

Charitas mensura beatitudinis.

Utraque ergo nostrum sit desiderium, studium, (avaritia et ambitio nostra.)

Quid mihi est in cælo, et à te quid volui super terram? Deus cordis mei et pars mea Deus in æternum.

Gr. Qui Christi sunt, in adventu ejus.

Christi appellat non solùm eos, qui post ejus incarnationem in ipsum crediderunt; sed eos etiam qui in lege, et ante legem, pietate et virtute insignes fuerunt. Theodoretus.

24. *Deinde finis*, id est, post hanc gloriosam sanctorum resurrectionem, finis erit regni, seu Ecclesiæ Christi super terram, et consequenter erit consummatio sæculi.

Cùm tradiderit regnum Deo et Patri... Adjungit hic Apostolus id quod generalem sanctorum resurrectionem sequetur, scilicet oblationem Ecclesiæ Deo Patri à Christo.

Cùm tradiderit, id est, obtulerit, repræsentaverit *regnum*, id est, Ecclesiam suo sanguine acquisitam, quam scilicet cum gratiarum actione et submissione *Deo Patri* suo tunc Christus Dominus offeret, ut bonorum omnium auctori et fini.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — Christus post suam resurrectionem, semetipsum à mortuis suscitatum, ut primitias sanctorum suscitandorum obtulit Deo Patri.

Idem Christus post generalem omnium sanctorum suscitationem, totam suam Ecclesiam, sanctos omnes, ut plenam messem offeret eidem Deo Patri.

Interim autem oportet illum, à dextris Dei sedentem regnare, eo quo cepit modo, devictis quidem hostibus suis, sed nondum planè subditis, usquedum Pater æternus, suum adimplens promissum, ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

25. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.

In sua resurrectione semetipsum capnt Ecclesiæ obtulit; tunc semetipsum integrum, id est, caput et corpus, omniaque membra sua gloriosa offeret, dedicabit et subjiciet Deo, omnium bonorum principio et fini, ut eum laudet, adoret, amet in æternum.

Vel etiam præsentabit Ecclesiam, id est, eam in Dei conspectu constituet, non ut eam Deus incipiat aspicere; sed ut Deum sancti intueantur, et ipso fruuntur.

Adimplebit quod promissit. *Venite, benedicti Patris mei, videte, intuemini, videntes et intuentes possidete paratum vobis regnum...*

Equidem Christus caput nostrum, Ecclesiam suam Deo nunc offert continuè; at nondum à morte et à mortalitatis miseria liberam, nondum à daemonum insidiis tutam, nondum perfectè sanctam.

Adhuc enim ex aliqua parte, id est, in quibusdam ejus membris dominatur peccatum: adhuc in ejus membris grassatur diabolus, mors et mortis miseræ sæviunt.

Tunc autem offeret eam ab omni prorsus hoste liberam, planè sanctam, omnino beatam et penitè gloriosam exhibebit Deo.

Cùm evacuaverit omnem principatum... id est, cùm aboleverit omnem potestatem daemonum qui ex his ordinibus ceciderunt et nunc fideles lacesunt; quasi diceret: Cùm sibi perfectè subjecerit omnes suos et Ecclesiæ suæ hostes.

Hic sibi viam parat ad aliud argumentum, quo nostram Apostolus resurrectionem probaturus est, nimirum ex perfecta omnium Christi hostium debellatione et subjectione.

25. Oportet autem illum regnare... D. Paulus manifestè respicit psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo.*

SUPPONENDA AD INTELLIGENTIAM.—Supponit ergo et habet in mente omnia in hoc psalmi loco contenta; et eadem nobis in mente sunt habenda, ad plenam Paulinæ argumentationis intelligentiam.

Supponit primò quòd Christus, à mortuis suscitatus et in cælum exaltatus, sedet à dextris Dei, ibique gloriosus, regnat, devictis quidem hostibus suis, morte, peccato, diabolo; sed nondum planè subditis.

Quia diabolus, quem in semetipso triumphavit Coloss. 2. 15. adhuc in suis membris mysticis sævit; peccatum, cujus chirographum tulit de medio, affligens illud cruci, ibid. 14, adhuc in multis fidelibus dominatur; mors, quam in semetipso devicit resurgens, adhuc in sanctis vincit et regnat.

Supponit secundò quòd Christo sic à dextris Dei sedenti et sic regnanti, Pater æternus promittit perfectam omnium hostium suorum, diaboli, peccati et mortis victoriam et subjectionem.

His suppositis,

Oportet autem illum regnare... id est, oportet Christum à dextris Dei sedentem regnare eo quo cepit modo, et de quo in suppositione prima.

Donec, seu usquequo Pater æternus, suum adimplens promissum, ponat omnes ejus inimicos, sub pedibus ejus, id est, usque ad finem mundi.

26. Novissima autem inimica destruetur mors : omnia enim subiecit sub pedibus ejus. Cùm autem dicat :

27. Omnia subjecta sunt ei ; sine dubio præter eum , qui subiecit ei omnia.

28. Cùm autem subjecta fuerint illi omnia : tunc et ipse Filius subjectus erit ei qui subiecit sibi omnia , ut sit Deus omnia in omnibus.

Tunc enim novissima , post peccatum , post diabolum , mors , una ex ejus inimicis , destruetur per generalem resurrectionem : scriptum est enim psalmo 8. omnia subiecit , etc. , et consequenter ipsam mortem.

Cùm autem Scriptura dicat : Omnia Filio subjienda , sine dubio ab hac expressione generali excipiendus est Deus ipse , qui omnia Filio suo subiecit.

Tantum enim abest ut Christo subdatur Deus , quinimò , cùm omnia Filio subjecta fuerint , tunc et ipse Filius Christus , caput Ecclesiæ , cum omnibus suis membris , subjiçetur Deo ; tuncque Deus erit omnia in omnibus.

26. *Novissima autem...* tunc enim novissima , id est , post diabolum victum , post peccatum destructum , mors una ex inimicis Christi , annihilabitur , per generalem scilicet , et gloriosam sanctorum resurrectionem.

Illam equidem in semetipso devicit à mortuis ipse resurgens ; at eam perfectè et omnino destruet , omnes electos suos , omniaque membra sua à morte suscitans , nunquam morituros , sed in æternum gloriosè victuros.

Non sine causa mors destruitur novissima. Etenim , ut ait D. Chrysostomus , in initio mors intravit novissima ; prius enim diaboli consilium , et inobedientia , et tunc mors.

Hinc etiam novissima destruentur post peccatum , post diaboli tyrannidem abolitam. Cùm evacuaverit... ut versu superiori.

Omnia enim subiecit... hanc eandem mortis destructionem , et nostram consequenter resurrectionem confirmat ex alio psal. scilicet octavo , mysticò intellecto ; est enim de Adamo , ut figurà Christi.

Omnia subiecit , præteritum pro futuro , subjiçetur. Prophetarum more ad majorem certitudinem.

Hoc autem verum non foret , nisi et mors destrueretur et planè Christo subjiçeretur , etiam in ejus mystico corpore.

27. *Cùm autem dicat* , supple Scriptura vel propheta. *Omnia subjecta...* Ne quis aut Judæus , aut quivis alius malè interpretetur quod jam dixit de generali omnium subjectione Christo futurà , explicat Scripturam dicens : Quòd sine dubio ab hac enuntiatione generali excipiendus sit Deus ipse , qui omnia Filio suo subiecit. At excepto Deo , omnia prorsus ei subjiçentur.

28. *Cùm autem subjecta...* Tantùm enim abest , ut Deus Christo subdatur ; quinimò , ubi mors destructa fuerit et omnia Filio fuerint subdita , tunc et ipse Filius , ut homo , cum omnibus suis , id est , Christus caput Ecclesiæ , cum omnibus membris suis , subjiçetur Deo ; Deumque gratus adorabit , laudabit et glorificabit in æternum.

Ut sit Deus omnia in omnibus.

Ut , eventum dicat ; atque ita Deus omnium bonorum auctor et finis , Rexque sanctorum in Christo et in omnibus illius membris plenissimè regnabit et glorificabitur.

Illos possidebit et ab illis possidebitur ; Deusque sic a fidelibus possessus , erit illis omnia , eorum perfecta beatitudo , omniumque desideriorum finis et adimpletio.

Alloquin quid faciunt qui pro mortuis baptizantur? si mortui non resurgunt, quare pro illis baptizantur?

29. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ut quid et baptizantur pro illis?

Deus erit omnia in omnibus sanctis: in illis plenissimè regnabit, ab illis perfectè glorificabitur.

Deus erit omnia in omnibus sanctis illum glorificantibus, id est, perfecta illorum beatitudo.

Peum sancti ex toto corde, totà mente, totis viribus amabant: sanctos Deus suâ fruitione replebit et summè beatificabit.

Quæcunque ab hominibus honestè desiderantur, et vita, et salus, et victus, et copia, et gloria, et honor, et pax, et omnia bona, ipse finis est desideriorum nostrorum, quia tunc nihil deerit satietati nostrorum desideriorum. D. Anselmus.

OBSERVATIO MORALIS.— Nota hic et mirare beatum æternitatis commercium.

Sancti subjiciuntur Deo ut patri; Deum laudant, amant, glorificant ut omnium bonorum auctorem.

Deus sanctos diligit ut filios, omnium suorum bonorum possessione replet et beatificat, ut sumæ felicitatis hæredes. O beatum commercium! ô felicem sanctorum Deo subjectionem!

Ergo Deo subjici et servire, regnare est: nec est alia sanctorum beatitudo, aut aliud regnum æternum quàm Deo subjici, serviro, Deum amare, adorare, laudare, etc.

Ergo et nunc Deo subjici et servire, regnare est, nec est hic alia beatitudo, aliud bonum optandum.

Nonne ergo Deo subjecta erit anima mea, ab ipso enim salutare?

29. Alioquin quid facient... Probatà mortuorum resurrectione, tum ex Christi ipsius resurrectione, tum ex perfecta rerum omnium submissione imperio Christi, nova nunc argumenta subnectit, ad illius veritatis confirmationem.

Ac primò argumentatur ab exemplo eorum qui pro mortuis baptizabantur.

Quid sit autem pro mortuis baptizari, notum erat Corinthiis; hinc et eis clarus erat hic Apostoli locus; quia verò nobis id ignotum, hinc et locus obscurus.

Porro loci obscuritatem indicat interpretationum diversitas, quæ vix alibi major, ut videre est apud Estium, Cornellium, etc.

Omnes interpretationes vidi et expendi, nullamque sine difficultate reperi.

Una è communioribus est quòd Apostolus loquatur de clinicis, seu his qui ægroti et jamjam morituri Baptismum suscipiebant.

Sed præterquam quòd textus apostolicus de mortuis loquitur, non de morituris; hic abusus nondum erat introductus Apostolorum tempore; de eo nihil legimus in Scripturis; imò vix in historicis, ante quartum seculum. Erat ergo Corinthiis ignotus.

Altera etiam valde communis interpretatio vult Apostolum loqui de Baptismo metaphorico afflictionum pro mortuis toleratarum.

Sed hæc acceptio Baptismi in sacris Scripturis est valde rara et pro afflictione tantùm gravissima, quale est martyrium, et quæ debet forissecus, seu ab aliis adveniro, non autem voluntariè imponi.

30. Utquid et nos periclitamur omni horâ? Quin et nos, Evangelii præcones, utquid quotidie de vita periclitamur, si non sit expectanda merces?
31. Quotidie morior per vestram gloriam, fratres, Non periclitor modo, sed et quodam modo morior quotidie, novis semper periculis

Aliæ multæ offeruntur expositiones, sed quæ Baptismum spectant in genere; et ideo alienæ sunt à mente D. Pauli, qui de quorundam tantum Baptismo, non de quolibet loquitur.

Itaque Apostolicæ simpliciter hæreo litteræ, et Baptismum et mortuos ad litteram intelligo.

NOTANDUM AD INTELLIGENTIAM.—Tunc temporis quidam pro suis consanguineis, aut amicis, sine Baptismo defunctis, baptizabantur, putantes hoc mortuis prodesse. Narrat D. Chrysostomus, irridens tamen, quomodo id faciebant.

Errabant illi, quatenus credebant unum pro aliis posse baptizari; in aliquo tamen commendari poterant, scilicet, in hoc quod fidem resurrectionis videbantur habere, ait D. Thomas.

Errorum illorum non probat Apostolus, sed eorum facto et fide utitur ad suum intentum.

Igitur sicut Athenis, arâ Deo ignoto sacrâ usus est ad notitiam veri Dei prædicandam Atheniensibus; ita hic quorundam facto, licet superstizioso, utitur ad fidem resurrectionis apud Corinthios confirmandam.

Sensus ergo est: Nisi resurgant mortui, quid proficiant illi, qui baptizantur pro mortuis amicis suis? quam utilitatem per Baptismum conferent eis? Ita divus Anselmus Ambrosium secutus; hic enim sic habet.

In tantum ratam et stabilem vult ostendere resurrectionem mortuorum, ut exemplum eorum, qui tam securi erant de futura resurrectione, ut etiam pro mortuis baptizarentur, si quem fortè mors prævenisset; timentes ne aut malè, aut non resurgeret qui baptizatus non fuerat, vivus nomine mortui tingebatur.

Undo subiecit, utquid baptizantur pro illis? Exemplo hoc factum non probat, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. Ambrosiaster.

Grotius qui hunc sensum sequitur, sicut et Erasmus, ait: Mirari hunc ritum eò minus debemus, quod nonnullis in locis ipsa mortuorum corpora sint baptizata, ut apparet ex canone qui aliis est 18, aliis 19 Concilii Carthaginensis. Nec minus mortuis corporibus data Eucharistia, ut nos docet idem canon Carthaginensis, et octogesimus tertius synodi in Trullo habite.

Utquid et nos... quin et nos ipsi Apostoli et Evangelii præcones, si non sit resurrectio mortuorum, et merces expectanda, utquid omni tempore, mediis nos obijcinus periculis?

31. Quotidie morior... Taceo, sed de aliis: quod ad me spectat, non tantum dico, sed et juro per sanctiam, quam de vobis habeo gloriam, quod quotidie in variis et continuis vitæ periculis versor.

Quis autem id faciat, nisi qui meliorem sperat vitam et expectat resurrectionem?

Per vestram gloriam, suppleo juro. Hoc in græco indicat particula, *ὅτι*. Hinc Syrus. Juro per gloriam vestram.

Divus tamen Chrysostomus, Theodoretus et Theophylactus juramentum hic non agnoscunt, sed simpliciter vertunt, propter vestrum profectum.

Per gloriam. Gr. per glorificationem, seu per materiam quam habeo de vobis glorandi, ob fidem et conversionem vestram.

expositus, ut gloriari possim de vobis, Jesu Christo, Domino nostro, per me conversis.

Si propter hominum gloriam Ephesi ad bestias pugnavi, quid hoc mihi prodest, si mortui non resurgunt? quin potius cum Epicureis, edamus et bibamus, cras enim moriemur.

Cavete ne pravā cum talibus conversatione seducamini; memores quoddam mores bonos mala colloquia corrumpunt.

Expergiscimini ab errore ad justitiam, et à peccato abstinete: quidam enim inter vos

quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.

32. Si (secundum hominem) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus et bibamus, cras enim moriemur.

33. Nolite seduci: corrumpunt mores bonos colloquia mala.

34. Evigilate, justi, et nolite peccare: ignorantiam

Quam habeo in Christo... non ex me, sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi, qui me fecit idoneum ministrum, et qui vestra corda movit.

32. *Si secundum hominem...* si humano tantum studio, spe et sine temporalis gloriæ, et non ob spem resurrectionis et mercedis æternæ;

Ad bestias pugnavi Ephesi. D. Chrysostomus, Ambrosius, Erasmus in paraph. Cajelanus, id ad litteram de veris bestiis intelligunt: et id Nicephorus refert histor. Eccles. lib. 2, cap. 25.

Baronius et alii communiter per bestias intelligunt homines efferratos, et refellit Baronius Annal. tom. 1. ad annum Christi 55 historiam Nicephori ex apocryphis desumptam.

De hac pugna, sive cum feris, sive cum efferratis hominibus, non est locutus D. Lucas in Actis, ut ostendit Baronius et post eum Estius.

Quid mihi prodest... quid mihi proderunt tot labores et pericula? Quin potius cum Epicureis, edamus... Isai. 22? Hoc verbum est irridentis, ait divus Chrysostomus. Sic eorum objurgat insaniam, qui vel in corde credunt non fore resurrectionem, ostenditque qualis hinc consequentia.

Christianismus destruitur, ut Epicureismus stabilatur.

33. *Nolite seduci...* scribò nunc illos admonet ut sibi caveant.

Nolite seduci, pravā scilicet cum ejusmodi hominibus conversatione.

Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Hoc à Menandro poeta sumptum.

Periculosa cum impiis commercia.

34. *Evigilate justi.* Gr. justè, id est, ad justitiam, seu in posterum justè victuri.

Tanquam ebriis et furentibus hoc dicit, ait divus Chrysostomus, aberrantibus et infidelitate ebriis, ait Theodoretus.

Expergiscimini ab erroris et voluptatum ebrietate, ut justi sitis.

Et nolite peccare, à peccato abstinete, à voluptatibus abstinete. Ostendit quoddam hæc sint semina incredulitatis. D. Chrysostomus.

Ignorantiam enim... id est, quidam enim inter vos Dei cognitionem non habent: ad reverentiam vobis loquor, hoc ad vestrum pudorem dicere cogor; ut, scilicet, pudefacti redeant ad sapientiam, et ut vos erubescatis, quoddam tales aliqui sint inter vos.

Justis etiam erubescendum de malorum vitis et erroribus; præsertim verò prælatis, in quos redundat inferiorum error et defectus.

enim Dei quidam habent; ad reverentiam vobis loquor.

35. Sed dicet aliquis: Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient?

36. Insiapiens tu, quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur.

cognitionem non habent: hoc ad vestrum pudorem dicere cogor.

Sed stabilità resurrectione, quæret aliquis, quomodo fieri potest ut mortui et putrefacti revocentur ad vitam? et qualia erunt resurgentium corpora?

Falsò sapiens vocaris, qui talia quæris: granum, quod tu in agro tuo seminas, corruptum reviviscit, et non reviviscit nisi mortuum et corruptum fuerit: hoc vides quotidie fieri naturaliter; et dubitas quòd Deus possit supernaturaliter corpora mortua et corrupta resuscitare.

Ex his Apostoli verbis inferri potest quòd quidam pravis Impiorum colloquiis seducti fuerant, et ita hujus vitæ curis et studiis incumbabant, ut viderentur alterius vitæ spem abjecisse.

Tunc quidam: nunc autem quot!

Sed dicet aliquis.... stabilità resurrectionis veritate, duas aut tres Apostolus resolvit objectiones, seu quæstiones, quæ à philosophis fiebant contra resurrectionis dogma.

Prima quæstio: *Quomodo resurgunt mortui*, id est, quomodo et quâ virtute fieri potest ut homines mortui, putrefacti et in pulverem redacti revocentur ad vitam?

Secunda quæstio: *Quali corpore venient ad vitam?* id est, supposità illorum resurrectione possibili, qualia erunt resurgentium corpora?

Hujus secundæ quæstionis duplex est sensus, juxta duplicem illius respectum.

Primus, qualia erunt hæc corpora considerata per respectum ad id quod fuerunt dum viverent? an talia qualia tunc?

Secundus, qualia erunt hæc corpora considerata per respectum ad se invicem in illo resurrectionis statu? seu, an omnia resurgentium corpora erunt inter se paria?

His tribus quæstionibus successivè respondet Apostolus, et quia philosopho, seu physico quærenti respondet, hinc responsiones suas physicis exprimit et illustrat comparationibus.

36. *Insiapiens tu, quod seminas...*

Primæ quæstioni, id est, quomodo fieri potest ut mortui resurgant? respondet Apostolus; et quia hoc quærit philosophus sapiens et amator sapientiæ, hinc, ait illi, *insapiens*, id est, falso sapiens diccris, sed verius insapiens, qui, non reflectens ad ea quæ, te ministro, quotidie fiunt, quæris quomodo resurgunt mortui?

Tu, hoc energiam et emphasisim habet. Comparat enim, aut potius opponit quærentis personam, cum Deo omnipotente.

Tu, qui mortalis es et peris, resurrectionis tamen quotidie es opifex, et de Dei potentia dubitans, quæris *quomodo...*?

Quod seminas... granum quod in agro tuo seminas, mortuum et corruptum, reviviscit, et nisi prius mortuum fuerit et corruptum, non reviviscit.

Hoc vides quotidie, te ministro, fieri naturaliter, et hoc videns, dubitas tamen quin Deus per suam omnipotentiam, possit corpora mortua et corrupta restituere et ad vitam revocare.

Si granum mortuum et corruptum, te ministro, reviviscit naturaliter,

Et quod seminas, non id corpus est quod nasciturum est; seminas enim nudum granum, v. g., tritici, vel alterius speciei.

Hic autem grano putrefacto Deus corpus pulchrius dat, ut illi visum est assignare, et unicuique semini proprium et conveniens corpus assignat: ita fiet de corporibus mortuis, et in terra seminatis; per divinam omnipotentiam resurgent, eadem numero quidem et substantiâ, sed in qua-

37. Et quod seminas, non corpus quod futurum est, seminas; sed nudum granum, utputâ tritici, aut alicujus cæterorum.

38. Deus autem dat illi corpus sicut vult, et unicuique seminum proprium corpus.

quomodo sapiens es, et dubitas quòd Deus supernaturaliter possit corpora mortua et corrupta resuscitare?

His ergo verbis tria exprimit Apostolus.

Primò, indicat id fieri per Dei omnipotentiam.

Secundò, id facile fieri posse demonstrat exemplo grani, etc. argumento a minori ad majus: si hoc sit naturaliter, etc. quid per omnipotentiam?

Denique demonstrat quòd tantùm abest ut mors et corruptio sint resurrectionis obstacula; quinimò sunt ad illam præparationes prærequisite: sicut granum propterea vivit, quia corruptum; sic exultabimur, quia mortui.

Nisi granum frumenti cadens in terram... Mors ergo non timenda, sed ut præparatio ad æternitatem aspienda.

37. *Et quod seminas, non corpus, quod futurum est...*

Secundæ questioni per primum respectum consideratæ respondet, scilicet, *quali corpore venient?* seu qualia erunt resurgentium corpora? an talia qualia priùs?

Respondet igitur Apostolus, quod erunt perfectiora; et id per grani reviviscentis comparisonem demonstrat. *Quod seminas* in agro tuo, non id corpus et quod nasciturum est: seminas enim purum granum, v. g., tritici, hordei, vel alterius speciei, et cum pulchris indumentis germinat, ait Theodoretus.

38. *Deus autem dat illi corpus sicut vult.* Hic autem semini putrefacto, Deus, per elementorum ministerium, dat corpus congruum et conveniens, prout illi placuit unicuique semini proprium corpus assignare.

Dei ergo virtute exurgit corpus ornatum suo alterum; spica scilicet cum culmo et foliis, etc., corpus grano seminato pulchrius et decentius.

Supple, ita per divinam omnipotentiam de corporibus mortuis et in terra seminatis; resurgent eadem quidem quoad substantiam, sed in qualitatibus valde diversa, multò pulchriora atque perfectiora.

Sicut ergo corpus ex grano mortuo et putrefacto nascent, ipso grano pulchrius et perfectius est; ita et corpus resurgens pulchrius erit et in suis qualitatibus perfectius, ut explicabitur n. 42.

Et in hoc tantùm sit comparatio, quæ aliàs claudicat, in eo quòd spica sit aliud numero et substantiâ corpus, quàm granum quod seminatum sit.

Nostrum verò corpus resurgens erit idem numero et in substantiâ; sed in qualitatibus perfectius, seu, ut ait Ambrosius, et post eum D. Anselmus, melioratâ substantiâ, non numero multiplicatâ.

Hunc autem esse Apostoli sensum probat, n. 42, 43, etc., mortalia seminata sunt, resurgent immortalitate vestita, n. 53, 54, etc.

Et unicuique seminum proprium corpus... sic respondet hic secundæ quæ-

39. Non omnis caro eadem caro : sed alia quidem hominum, alia verò pecorum, alia volucrum, alia piscium.

40. Et corpora cœlestia et corpora terrestria : sed alia

litate perfectiora ; et unusquisque sanctorum proprium corpus habet specialiter renovatum, pro suis meritis.

Sicut omnium mortalium animalium caro differt pro diversitate animantium : alia siquidem est caro hominis, etc. ; ita caro immortalium differt pro diverso singulorum merito.

Et sicut alia est cœlestium corporum, v. g., astrorum pulchritudo ; et alia terre-

stronum per primum respectum consideratæ, ut et inelipat eidem quæstioni per secundum respectum consideratæ respondere : scilicet, an resurgentium corpora erunt inter se paria ? sicut unicuique seminis grano Deus dat novum corpus proprium ; ita unicuique sancto Deus in resurrectione dabit corpus proprium, id est, specialiter renovatum pro suis meritis.

Hanc specialem uniuscujusque sancti pulchritudinem clariùs alijs illustrabit similitudinibus, in sequentibus versibus.

Sed interim nota quomodo Apostolus physicum physicæ aggreditur ratione, et ex mundi sapientia, de qua sibi blanditur philosophus, non sapientem, sed insipientem esse demonstrat : id bene notavit Ambrosius et post eum S. Anselmus.

Quot adhuc hujusmodi insipientes, qui opera naturæ vident, et altius non assurgunt, ad Creatoris, scilicet, ac ipsius gratiæ notitiam !

Hinc ergo discamus sapienter philosophari ; ex operibus naturæ, gratiæ miracula agnoscere et revereri.

Sicut ex naturali seminis corrupti reviviscencia, supernaturalem corporum nostrorum resurrectionem futuram agnovit Apostolus.

Sicut in pulchritudine et decencia corporis ex grano corrupto nascentis, sanctorum resurgentium corpoream etiam pulchritudinem demonstrat.

Sicut ex propriâ unicuique grano plantâ, propriam unicuique sancto pulchritudinem, juxta merita singulorum.

39. Non omnis caro, eadem caro... per alias multas comparationes clariùs adhuc manifestat corporum resurgentium inter se invicem differentiam.

Licet enim, ut ait D. Chrysostomus, etiam in seminibus non sit unus ordo, sed alia sint præstantiora et honestiora, alia verò deteriora.

Licet, inquam, inter spicas quædam sit differentia, et alia sint alijs præstantiores ; hæc tamen differentiâ non contentus Apostolus, majorem et manifestiorem exhibet inter sanctorum corpora.

Ne putaremus ergo quòd omnia resurgentium corpora futura sint inter se ad invicem paria, sicut omnes spicæ ejusdem speciei ferè pares sunt et æquales.

Sed sicut diversorum animalium caro differt pro diversitate animantium. Alia siquidem, id est, alterius conditionis et dispositionis est caro hominis, alia caro bovis, etc.

Ita caro diversorum hominum immortalium differet in gloria pro uniuscujusque diverso merito.

Sed, ut ait Ambrosius, ita unius carnis homines diversi erunt dignitate, in resurrectione.

40. Et corpora cœlestia... et sicut cœlestium corporum, v. g. astrorum pulchritudo, alia est quàm pulchritudo corporum terrestrium. v. g. gemma-

trium, v. g., gemmarum, idque pro qualitatum diversitate; ita diversa erit suscitatorum gloria pro diversitate meritum.

Et sicut astrorum ipsorum alia et diversa est claritas: alia enim claritas solis, alia lunæ, etc., ita unusquisque sancti diversa erit gloria ab alterius gloria.

Sic unicuique sua erit gloria propria in resurrectione mortuorum.

quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium.

41. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum: stella enim à stella differt in claritate.

42. Sic et resurrectio mortuorum.

rum, lapidum pretiosorum et metaliorum: idque pro diversitate locorum et qualitatum: ita diversa erit resurgentium corporum gloria, pro diversis sanctorum meritis.

41. Alia claritas solis... et sicut astrorum ipsorum alia et diversa est claritas; alia quippe solis, alia lunæ...

Ita unusquisque sancti diversa erit gloria ab alterius sancti gloria: unicuique sua erit propria.

Omnes lucebunt, sed diversè lucebunt. Illis omnibus cælum est commune, sed unicuique splendor proprius.

SUPRADICTIONUM APPLICATIO.— 42. Sic et resurrectio mortuorum. Est certissime applicatio ultimarum saltem similitudinum ad resurrectionem; sicut animalium diversa caro; sicut cœlestium et terrestrium corporum diversa pulchritudo; sicut solis, lunæ et stellarum diversa claritas;

Sic sanctorum corpora diversis qualitatibus dotata resurgent; ita ut magnum inter illa futurum sit gloriæ discrimen.

Verum puto et quòd sit omnium supradictarum à n. 36. comparisonum applicatio; quarum nulla haecenus facta est applicatio ab Apostolo: et idem sensisse videtur Theodoretus, qui citatis Apostoli verbis, addit: nempe sicut est comparatio seminum.

Igitur, sicut granum mortuum et corruptum reviviscit naturaliter, quia mortuum et corruptum;

Ita corpora nostra mortua et corrupta resurgent per Dei omnipotentiam, quia mortua et corrupta.

Sicut corpus in grano corrupto nascent, pulchrius est et perfectius grano corrupto;

Ita corpus resurgentium, licet idem numero et substantiâ, multò tamen erit pulchrius et perfectius in suis qualitatibus.

Et sicut unicuique grano Deus dat corpus proprium: ita unicuique corpori sancto Deus propriam et singularem pulchritudinem dabit pro unuscujusque merito.

Et hanc pulchritudinis singularitatem clariùs demonstrat Apostolus allatis similitudinibus, n. 39, 40, 41.

EX SUPRADICTIS COLLIGENDA.—Quòd si corporum varia et diversa sit gloria, quantò major et magis diversus animarum splendor! quandoquidem ex beatitudinis animæ redundantia profluet hæc corporum gloria.

Quòd plus fuerit meriti, eò major erit et in anima et in corpore gloria.

Quò profundior fuerit cordis humilitas, et major demissio animæ, eò splendidiùs erit exaltatio in gloria.

Ama ergo nesciri nunc et pro nihilo reputari.

Porrò in hac diversa corporis et animæ sanctorum gloria, influere et diversa damnatorum supplicia, tum in anima, tum in corpore.

Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.

43. **Seminatur in ignobilitate, surget in gloria** : seminatur in infirmitate, surget in virtute.

44. **Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale.**

Si est corpus animale, est et spiritale,

Hoc autem quod sequitur, erit omnibus commune; sepelitur in terra corruptibile, et ut corrumpatur; surget incorruptibile.

Sepelitur vile, abjectum et difforme; resurget pulchrum et splendidum; seminatur infirmum, invalidum et sine motu; surget potens, forte et agile.

Sepelitur tale quale est animalium corpus; surget spirituale, subtile, leve, ab animalium indigentis independens.

Ne miremini quod corpus spirituale dixerim: etenim sicut est corpus animale, quod habemus ab Adamo, ita et est corpus spirituale, quod habebimus à Christo.

Nec enim, ut D. Chrysostomus ait, omnia in eodem igne, eadem supplicii crudelitate torquebuntur.

Ignis ille sapiens sapienter et iuste pro demeritis unumquemque torquebit.

Sicut sancti omnes, licet in cœlorum regno, non omnes eandem consequentur gloriam; ita, licet peccatores omnes sint in gehenna, non omnes tamen eodem sustinebunt. Chrysostomus.

Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.

Post D. Chrysostomum puto quod Apostolus, dimissa oratione de differentia corporum gloriosorum, redit ad resurrectionis modum, quasi diceret Apostolus: Sua quidem, in resurrectione mortuorum, unicuique erit gloria propria, ut in superioribus versibus dixi: hoc autem quod sequitur, erit omnibus beatis corporibus commune, et in hoc unumquodque illorum suscitatum differt à semetipso mortali.

Primo, quod *seminatur*, id est, sepelitur in terra (insistit) in similitudine corporis de grano.) *Seminatur*, ergo corruptibile, corruptioni obnoxium et ut corrumpatur: resurget incorruptibile et impassibile.

43. *Seminatur in ignobilitate...* Secundo, quod sepelitur vile, difforme, abjectum, fetidum, et vermibus scatens; resurget cum splendore, claritate et gloria. *Seminatur in infirmitate.* Tertio, sepelitur infirmum, invalidum, sine sensu et motu; surget in virtute, cum potentia et summa agilitate.

44. *Seminatur corpus animale...* Quarto sepelitur tale quale est animalium corpus, crassum, durum, impenetrabile, indigens, aut quod indigit cibo et potu et aliis ad animalium vitam necessariis; *surget spirituale*, instar spiritus, nec cibo nec potu indigens, subtile, leve, penetrabile, spiritum omnino subditum et conformatum.

COLLIGENDA. — Hinc sancti Patres colligunt quatuor corporis gloriosi dotēs, impassibilitatem, claritatem, agilitatem et subtilitatem.

Hinc etiam inferitur quod corpora nostra nec specie, nec numero different à semetipsis, sed tantum in qualitatibus. Ex corruptibilibus sicut incorruptibilia: ex difformibus et abjectis, clara et splendida; ex gravibus et crassis et vix se movere valentibus, agilia; ex animalibus, subtilia et spiritualia.

Porro spiritualia erunt, non spiritus, sicut nunc animalia sunt, non anima, ait sanctus Anselmus.

Idem dixit D. Thomas contra hæreticos, opinantes quod caro nostra in spiritum convertetur.

De primo scriptum est : Factus est animal vivens, vitā scilicet subditā indigentis animalium, et hanc vitam tribuit nobis.

Christus autem in sua resurrectione factus est spiritus vivificans, carni suæ vitam tribuens, qualem habent spiritus : et hanc vitam tribuet nobis.

Sicut scriptum est :

45. Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.

Sicut nunc corpus nostrum est animale, non anima : sic et tunc erit spirituale, non spiritus. D. Thomas.

Si est corpus animale..... in Græco non est, *si*, nec in Syriaco. Explicat Apostolus quod dixit, *corpus spirituale*, quasi diceret : Ne miremini quod *corpus spirituale* dixerim ; etenim sicut est *animale corpus*, ita et *corpus est spirituale* ; unum quod habemus à primo parente nostro secundum carnem ; alterum quod habebimus à nostro secundum spiritum parente Christo Jesu Domino nostro.

Corpus animale vocat corpus obnoxium indigentiae animalium, scilicet cibi et potūs, et actionibus animalibus impletum.

Corpus spirituale vocat corpus spiritui perfectè subditum, et ab indigentis animalium independens ; sen, ut bene et paucis Ambrosius : Animale corpus est dum elbis sustentatur, ut vivat. Spirituale autem eum horum nihil indiget, conversum in vitam.

Probat igitur quod asseruit, surget spiritale ; seu quod in resurrectione spiritales erimus : et id paritate probat.

Sicut nunc animales sumus, quia primus parens noster secundum carnem animalis fuit ; ita in resurrectione spiritales erimus, quia Christus noster secundum spiritum parens, fuit in sua resurrectione spiritualis.

Quod primus noster pater fuerit animalis, probat ex Scripturis.

45. *Sicut scriptum est*, id est, de primo scriptum est Genes. 2. 7 : *Factus est primus homo*, Adam in animam viventem, id est, anima vivens, vel animal vivens, seu habuit animam viventem, et quæ suo corpori vitam tribueret vegetativam, quæ ad sui conservationem indigeret alimentis, sicut indigent animalia.

De animalibus etiam scriptum est Genes. 1. 24. *Producat terra animam viventem.*

Talis fuit Adæ vita, animalium indigentis subdita, et aliam nobis dare non potuit : hinc animales sumus.

Novissimus Adam, id est, Christus Dominus.

Christus dicitur *Adam*, quia sicut ex Adamo secundum carnem nascuntur omnes ; ita ex Christo secundum spiritum renascuntur omnes.

Dicitur *Novissimus Adam*, quia post eum nemo succedet, qui sit Caput et Auctor fidelium.

Dicitur etiam secundus, quia inter Adamum et Christum non fuit medius, qui sit hominum Caput et Principium.

In spiritum vivificantem, id est, Christus Dominus in sua resurrectione factus est spiritus, carnem suam ita vivificans, ut animalium indigentis non sit amplius subdita.

Sua anima gloriosa Christi tunc facta est spiritus, carnem suam spiritaliter vivificans, id est, vitam ei tribuens immortalem, impassibilem, claram, agilem ; vitam ab omnibus animalium indigentis independentem, et talem qualem habent spiritus.

Equidem sancti Patres Græci per spiritum vivificantem intelligunt Spiritum

tum Sanctum, Christo substantialiter unitum, per quem et propriam carnem vivificat, et nobis per ipsum incorruptibilitatem donavit, ut ait Theophylactus post divum Chrysostomum.

Sed prior explicatio, quæ plerorumque Latinorum est, accuratior videtur, et Apostolico textui conformior.

Etenim, juxta divi Pauli mentem, sicut in versu præcedenti opponuntur *corpus animale* et *corpus spirituale*; ita hic opponuntur, fieri in *animam viventem*, et fieri in *spiritum vivificantem*.

Sicut ergo *corpus animale* ab Apostolo dicitur corpus quod ad sui conservationem indiget alimento, velut animalium corpora: *corpus* verò *spirituale* vocat illud, cui spiritus ita dominatur, ut solus ei sufficiat ad perpetuam vitam, et ad omnem actionem;

Ita per *animam viventem*, à qua corpus animale dicitur, intelligit animam humanam, quatenus animat et vegetat: quæ vegetatio fit per nutritionem.

Et per *spiritum vivificantem* intelligit ipsam animam humanam, quatenus per se valet et sufficit ad conservandum, movendum, et regendum corpus suum, independentem ab omni alimento.

Adamus itaque factus est in *animam viventem*, id est, habuit animam, quæ corpori suo vitam tribuit per vegetationem; hinc corpus habuit animale; et hoc corpus nobis, suis secundum carnem filiis, tribuit.

Christus autem Dominus, qui in suo quidem conceptu, corpus recepit animale, factus enim fuit etiam in *animam viventem*, sicut Adamus, ex quo secundum carnem natus est;

In sua resurrectione factus est in *spiritum vivificantem*. Tunc illius anima gloriosa carnem suam incepit spiritualiter vivificare, vitam ei tribuens impassibilem, etc.

Et hanc carnis spiritualitatem, seu hanc vitam immortalem, impassibilem, ab animalium indigentis independentem, corporibus nostris imperpetuum in nostra resurrectione.

Tunc Christus suam et nostram carnem vivificabit; corpus nostrum, sicut et illius, erit spirituale, impassibile, clarum, agile, subtile.

Sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale; ita tunc à Christo, et à Christi meritis habebimus corpus spirituale: Nos ipsi spiritum habebimus nostra corpora vivificantem.

IN EUNDEM D. 45. ANIMADVERSIO.— Communioem exposui explicationem, et quam primò secutus sum: unum tamen in ea mihi semper displicuit, scilicet quòd de unaquaque anima beata dici possit, quòd soli Deo Scriptura tribuit: *spiritus vivificans*.

Hinc, re attentius examinata, simplicioem, ac D. Pauli et sanctarum Scripturarum stylo, imò et antiquorum Patrum interpretationi conformioem puto hanc, quæ sequitur, interpretationem.

Factus est primus homo Adam in animam viventem.

Duo in his verbis animadverto. Primum, quòd Adamus per suam animam vixit ipse, et quidem solus.

Secundum, quòd vixit vità animalium, indigentis obnoxia.

Factus est in animam viventem, id est, animal vivens; seu habuit animam, quæ suo proprio corpori vitam tribueret; at vitam quæ ad sui conservationem, alimentis indigebat, sicut aliorum animalium vita.

Novissimus Adam in *spiritum vivificantem*. Duo pariter in his verbis contenta reperio, et quidem duobus superioribus opposita.

Primum, in sua resurrectione Christus spirituali vità vivit, non animalium, sicut Adamus.

Secundum, Christus vivit, non ipse solus, sed et alios vivificat; non item Adamus.

Factus est in spiritum, seu quasi spiritus, vitā vivens spiritali, immortalī, impassibili, etc.

Factus est in spiritu vivificantem, seu *in spiritum*, quo non tantum vivit ipse, sed quo vivificet spiritaliter alios; seu quo vitam aliis tribuat spiritalē, immortalem, æternam.

Potestatem habet alios vivificandi, reverā tunc multos secum spiritus-liter vivificabit, sanctos omnes in fine mundi vivificaturus.

Eq̄idem ab instanti conceptionis suæ Christus fuit vitā, fons vitæ, et, ut ait ipsemet, *resurrectio et vitā*; potuit, imò connaturaliter debuit spiritaliter vivere: potuit et alios spiritaliter vivificare: at id actu, et in se et in aliis præstitit in sua resurrectione.

Tunc ergo propriè factus est spiritus vivificans; semetipsum spiritaliter vivificavit; multos suæ resurrectionis comites spiritaliter vivificavit, nos omnes in fine seculorum spiritaliter vivificabit.

Tunc ergo spirituales erimus, seu corpus à Christo habebimus spirituale, sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale: et hoc probat Apostolus.

NOTANDA AD INTELLIGENTIAM. — Pro pleniore hujus loci intelligentia, et pro præveniendis et explicandis omnibus difficultatibus, quæ ex utraque illius parte possunt oriri,

Notandum primò cum D. Thoma, quòd forma humana dicitur anima et spiritus.

Anima, quatenus animat et vegetat; seu, ut ait D. Thomas, in quantum intendit curæ corporis, vegetando, nutriendo, generando.

Spiritus dicitur, quatenus intendit cognitioni, intelligendo, volendo, et alia spiritalia operando.

Positā hâc distinctione, quæ in ipsis Scripturæ verbis fundatur;

Divus Paulus hoc Genesis loco subtiliter utitur ad suum intentum, sciñcet ad ostendendum discrimen vitæ quam nunc habemus ab Adamo, et vitæ quam in resurrectione habebimus à Christo Domino.

Adamus in sua creatione, seu per animæ suæ infusionem, vixit ipse, at vitā dependente à cibo, potu, somno, sicut animalia; quæ etiam in Genesi dicuntur facta in animam viventem; et quia talis fuit Adæ vitā, talis est et vitā quam ab eo traximus.

Christus autem Dominus in sua resurrectione, quæ est illius quasi gloriosa nativitas, *factus est in spiritum vivificantem*.

Primò, factus est spiritus, seu vitā vivit spiritali, impassibili, immortalī, etc.

Secundò, factus est spiritus vivificans; hanc eandem vitam spiritalem aliis communicare cepit; et hanc eandem vitam spiritalem nobis in resurrectione communicabit.

Hinc spirituales erimus, corpus habebimus à Christo spirituale, sicut nunc ab Adamo corpus habemus animale.

Notandum secundò, quòd D. Paulus his Genesis verbis, ad suum intentum utens, et dicens de Adamo, quòd *factus est in animam viventem*, seu animal vivens; non propterea negat quòd Adæ anima sit spiritalis, seu spiritus, et consequenter ab animalium animabus valde diversa, eisquo longè superior; imò hoc supponit Apostolus; utpote in eodem Genesis loco contentum; unde hæc verba desumit.

Ibi enim Moyses de creatione animæ Adami loquens, mirabili utitur metaphorâ, dicens: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*;

46. Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale : deinde quod spiritale.

Sed spiritale corpus non est in nobis prius tempore; sed prius habemus animale corpus, quale Adamus : deinde spirituale habebimus, quale Christus.

47. Primus homo de terra, terrenus : secundus homo de cælo, cælestis.

Primus homo, quia de terræ limo, ideo terrenus et animalis; secundus, quia de cælo natus, ideo cælestis et spiritualis.

Ut indicaret eam non ex materia, sicut animas animalium; sed quasi ex divinis præcordiis eductam esse, et ideo divinam, spirituales, et Deo similem.

De piscium creatione loquens Moyses, dixerat 1° Genes. 2. *Producant aquæ reptile animæ viventis.*

De animalium creatione dixit quoque Deus : *Producat terra animam viventem in genere suo*; ibidem 24. his verbis manifestè ostendens quòd hæ animalium animæ sint è materia eductæ; piscium scilicet ex aquis; animalium verò terrestrium è terra.

At verò cùm de hominis agit creatione, longè aliter loquitur Genes. 2. 7. *Formavit Deus hominem*, id est, corpus hominis, *de limo terræ*. Ecce corporis humani formationem per Dei manus : *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ*; ecce infusionem animæ. Hanc Deus *inspiravit*, insufflavit; id est, non ex aquis, non è terra, non ex ulia materia, sed ex suis præcordiis Deus eduxit. Quasi diceret : Divini cordis halitus est anima hominis, et ideo divina, Deo similis, spiritualis.

Et hoc divus Paulus Scripturarum peritissimus supponit, imò asserit, cùm alia verba his annexa citat : *Et factus est in animam viventem.*

Notandum tertio quòd divus Paulus asserens de Christo, quòd factus sit *in spiritum vivificantem*, non negat quòd in suo conceptu Christus animale corpus receperit, seu corpus animalium indigentis subditum; tunc enim sicut Adamus, de quo secundùm carnem natus est, *factus est in animam viventem.*

Sed de Christo resurgente debet intelligi divus Paulus, juxta quem Christi resurrectio est gloriosa illius nativitas, de qua Ipsemet Act. 13. 33. intelligit quòd in psalm. 2. *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Resuscitans Jesum, dixit : Filius meus es tu. Act. 13. 33.

In hac ergo nativitate gloriosa Christus *factus est spiritus vivificans*; spiritus quidem, quia vitam duxit spiritualem, beatam et divinam, seu, ut alibi idem Apostolus ait : *Nunc vivit ex virtute Dei*; vivificans autem, quia hanc vitam spiritualem, beatam et divinam dedit sanctis resurrectionis suæ comitibus, et hanc nobis vitam dabit aliquando.

46. Sed non prius quod spiritale... supple corpus; id est, sed spiritale corpus non est in nobis prius tempore, sed corpus animale : hoc enim in illud convertetur.

Seu, prius habemus animale corpus, quale habuit Adam, imò et ipsa Christus, suæ vitæ mortalis tempore; postea verò, in resurrectione scilicet, spiritale corpus habebimus, quale nunc Christi habet.

Ab imperfectioribus ad perfectiora ut progressus; sic prius facti sumus pueri, quàm viri.

47. Primus homo de terra, terrenus. Gr. limaceus, seu de limo. Alteram assignat nostrorum principiorum differentiam, et istius differentie rationem congruitatis.

Primus homo, quia de terra factus, ideo terrenus et animalis.

Secundus homo, quia de cælo (etenim de sinu Patris, in Virginis sinum

Qualis fuit terrenus ille parens, tales et nunc sumus, scilicet terreni et animales: qualis est Christus pater noster cœlestis, tales erimus, cœlestes et spirituales.

Quemadmodum igitur ante Baptismum Adamo terreno et peccatori, improbis moribus nostris, similes fuimus; ita et nunc in Christo renati, sanctis moribus, Patris nostri cœlestis imaginem portemus.

48. Qualis terrenus, tales et terreni: et qualis cœlestis, tales et cœlestes.

49. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis.

descendit), et quia origine cœlestis, ideo in sua resurrectione factus est planè cœlestis, gloriosus et incorruptibilis.

Equidem Christo, Filio Dei, connaturaliter corpus gloriosum, ab instanti conceptionis suæ debebatur; sed quia passurus veniebat, et nos suâ passionem redempturus; et quia aliunde hæc corporis gloria cum passionibus erat incompossibilis, ideo eam non admisit nisi in sua resurrectione, ubi factus est planè cœlestis, et omnino gloriosus.

48. *Qualis terrenus, tales et terreni...* id est, quale corpus habuit pater noster terrenus, tale et nobis, suis secundum carnem filiis, communicavit: hinc terreni sumus, animales, fragiles, mortales, etc.

Et qualis cœlestis, tales et cœlestes, id est, et quale corpus habet noster cœlestis Pater, tale et nobis, suis secundum spiritum filiis, communicabit in resurrectione, corpus scilicet spirituale, cœleste, immortale, impassibile, dignum prorsus habitaculo cœlesti.

Corporis Christi gloria est exemplar futuræ gloriæ corporum nostrorum. *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.*

Circa corpus Adam, nota quod in statu innocentie erat quidem, ratione suæ materiæ, in terram resolvable, et mortale: sed ob gratiam erat immortale; mori poterat ex natura: ex gratia non erat moriturum, at post peccatum mori debuit.

49. *Igitur sicut portavimus...* A littera transit ad moralitatem, et modum docet, quo nos ad hanc cum Christo glorioso conformitatem præparemus.

Ut ergo cœlestes, sicut Christus, efficiamur, quemadmodum ante Baptismum, nostris moribus improbis, Adamo terreno et peccatori similes fuimus, animales, terræ affixi, peccatores, inobedientes,

Ita nunc in Christo renati, et ad ejus gloriæ societatem vocati, sanctis moribus nostris, Christo Patri nostro cœlesti et divino similes simus, sancti, cœlestes et divini.

Nunc ipsius imaginem in corde portemus, affectibus, moribus et operatione, ut illam aliquando portemus etiam in corpore.

Et hic est hujus loci sensus, juxta nostram vulgatam, qui juxta Græcæ hodiernum paulò alius est.

Quia ubi legimus *portemus*, Gr. habet *portabimus*. Syr. etiam in futuro, *induemus*. Theodoretus etiam, *portabimus*, prædicentis est, ait, non adhortantis, portemus.

D. tamen Chrysostomus habet, portemus. Theophylactus utrumque.

Juxta lectionem in futuro hic sensus est: sicut habuimus corpus simile corpori Adæ terreni, id est, corpus miseris et mortalitati obnoxium; ita et habebimus corpus simile corpori Adam cœlestis, gloriosum, spirituale, etc.

Sive legas, *portabimus*, per modum prædicentis; sive, *portemus*, per modum adhortantis; in re parum refert: utrumque enim verum est. *Portabimus* enim aliquando, si modo portemus.

50. Hoc autem dico, fratres : quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt : neque corruptio incorruptelam possidebit.

51. Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem resurgemus : sed non omnes immutabimur.

De hoc autem, fratres, ideo vos moneo, quia carnis et sanguinis opera regnum Dei possidere non possunt ; neque vita vitia corrupta immortalitatis hereditate fruatur.

Ecce rem arcanam vobis aperio, ne vos lateat resurgendi modus ; omnes quidem resurgemus ; sed non omnes ad gloriam immutabimur.

Hoc ergo ut realiter eveniat nobis, nunc moraliter portemus imaginem Christi, in corde, in ore, in opere.

50. *Hoc autem dico...* Hic versus, sicut et præcedens, et physice, et moraliter potest intelligi ; et in utroque verus est.

Si moraliter sumatur, explicat præcedentem versum, juxta nostram vulgatam interpretationem.

Quasi diceret : De hoc non frustra vos moneo, scilicet, ut in mente et in corde portemus imaginem nostri Parentis spiritualis et celestis.

Quia caro et sanguis, id est, opera carnis, homines carnales, carnis affectibus subditi, regnum Dei hereditate possidere non possunt.

Cælo non potestur, qui non desierit secundum desideria carnis et sanguinis vivere.

Neque corruptio... clarius adhuc explicat quid per carnem et sanguinem intellexerit ; scilicet opera carnis, libidinem, etc.

Quisquis ergo desiderat ad incorruptionis gloriam pervenire, festinet opera carnis deponere, et celestis hominis imaginem, sanctè vivendo, portare, ait D. Anselmus.

Si sumatur physice, explicat præcedentem versum juxta Græcum hodiernum, estque sensus :

Caro et sanguis naturalis, corruptibilis, seu corpus animale et terrenum, quale nunc habemus ab Adamo, regnum Dei possidere non possunt : cum illo gloriæ statu non conveniunt.

Neque corruptio... id est, caro animalis et corruptibilis statum incorruptibilem et immortalem possidebit.

In cælo non erit animale corpus, sed spirituale, eo quo supra n. 38 et 42. explicatum est sensu.

Erit enim caro vera et eadem cum nostra ; eadem, inquam, quoad substantiam, sed in qualitatibus meliorata et multò perfectior, ut dictum est n. 44, et ut rursum dicitur n. 53.

51. *Ecce mysterium vobis dico...*

Post solutas philosophorum objectiones, Apostolus Corinthios alloquitur, et eos, ut nihil hac in re lateat, docet modum quo fiet resurrectio.

Ecce. Vult illos attentos, magnum quid et arcanum et hactenus inauditum, eis dicturus *Mysterium*.

Omnes quidem resurgemus (boni scilicet et mali) ; *sed non omnes immutabimur*, ad gloriam, seu non omnes ex animalibus fietus spirituales (eo quo supra dictum est modo), sed tantùm justì.

Græcus hodiernus habet omninò contrarium. Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur. Syrus etiam : Non omnes obdormiemus, omnes autem immutabimur.

Hanc litteram sequuntur et explicant D. Chrysostomus, Theodoretus,

Hæc autem resurrectio non fiet paulatim, et cum mora, sed in invisibili temporis puncto, in ictu oculi;

Ad sonum extremæ tubæ, personabit enim tuba :

Et tunc mortui omnes, etiam reprobi, resurgent immortales ;

52. In momento, in ictu oculi,

In novissima tuba : canet enim tuba,

Et mortui resurgent incorrupti :

Theophylactus. Et propter hunc textum et propter verba Apostoli, primæ ad Thess. 4, n. 14. Græci putant quòd non omnes iusti morituri sint; sed quòd illi, quos adventus Domini vivos deprehenderit, sint, nullà intercedente morte, induturi dotes gloriosi corporis, seu ex animalibus spirituales evasuri, ut ait Theophylactus, ex D. Chrysostomo.

Hanc Græcorum opinionem sequitur Cajetanus, qui putat hoc esse magnum mysterium, quod Apostolus hic docet. Non dormiemus omnes, sed omnes tamen immutabimur.

Sequitur et Erasmus. Imò Estius veriores putat et fusè probat, putatque Apostolico scopo convenientiores.

Hæc igitur opinio propter auctorum gravitatem, nec erroris, nec temeritatis notari potest.

Opposita tamen, quæ censet omnes morituros et resurrecturos, est probabilior, certior, et aptius coherens generalibus D. Pauli locutionibus ad Heb. 9, *statutum est hominibus semel mori*. Hic n. 12 *sicut in Adam omnes moriuntur, etc.*

Vide dicta cap. 4. primæ epist. ad Thess. n. 16.

Omnes ergo morientur, et omnes resurgent.

52. In momento....

Explicat ergo mirabilem resurrectionis modum : ad tantum opus, scilicet ad omnes prorsus homines, qui usquam fuerunt, suscitandos, non longa requiritur temporis mora, sed

In momento. Gr. in atomo, id est, in indivisibili temporis puncto perficietur omnium omnino hominum resurrectio.

In ictu oculi. Syr. quasi in ictu oculi. Arab. in nictatione oculi, seu motu, seu citius quàm fiat ictus oculi, summà celeritate.

Ad ostendendam Dei omnipotentiam contra eos, quibus suprà n. 35. Impossibilis videbatur mortuorum resurrectio. Ambrosius et post eum Anselmus.

Et hoc arcanum puto quod Corinthios hic docet Apostolus, sicut et idem docuit Thessalonicensis. Vide ibi dicta cap. 4, primæ epist. n. 14.

Ipsè D. Chrysostomus pag. 471 sub finem, hoc putat esse arcanum quod docet hic Apostolus. Idem dicit et Theophylactus; licet sentiant non omnes esse morituros.

In novissima tuba, id est, ad clangorem tubæ, quæ dabitur ultimum signum. Solebant Judæi tubā populum convocare. Vide num. 10, 27.

Canet enim tuba, id est, personabit tuba extremi iudicii prænnantia; sive sit vera et realis tuba, sive sit vox Archangeli sonora, potens et efficax, de quâ in epist. ad Thess. 4, n. 15.

Et mortui... tunc mortui omnes, etiam reprobi, resurgent immortales, ad corruptionis statum nunquam reversuri.

Etiam reprobi resurgent incorrupti integritate membrorum, sed tamen corruptendi dolore poenarum, ait Anselmus post D. Aug. epist. 146 : totum quod pertinet ad ordinem naturæ, conferetur etiam reprobis. D. Thomas.

Et nos immutabimur.

53. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem : et mortale hoc induere immortalitatem.

54. Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria.

Et nos justì, ad felicem statum reformabimur; ex animalibus, spirituales fiamus.

Oportet enim ut hoc corpus corruptioni obnoxium, fiat incorruptibile; et hoc mortale corpus quod habemus, immortale reddatur.

Cùm igitur hoc mortale corpus factum fuerit immortale, tunc adimplebitur Scriptura, quæ dicit : Mors absorpta est, id est, in totum assumpta, et in æternum destructa, per victoriam, quâ superata est à Christo.

Et nos... justì, scilicet, exponit quod dixit. Non omnes immutabimur, sed nos justì tantùm ad felicem statum reformabimur; ex animalibus fiamus spirituales.

Secundùm Græcos *et nos justì*, qui nunc vivemus, in dotes gloriosas, sine morte, transformabimur.

Non dicit de seipso, sed de illis qui luventur vivi. D. Chrysostomus.

Sed cur hoc in prima persona sæpe dicit, vide ad Thess. cap. 4, n. 15, ut nos exemplo suo doceat in incerta et terribili die iudicii cogitare, loqui, tremere et ad illam nos continuè præparare.

53. *Oportet enim corruptibile hoc....*

Oportet, quia Deus decrevit.

Corruptibile hoc, manu palrans et nutu indicans corpus suum. Hoc idem numero corpus, earum et corruptioni nunc obnoxium.

Corpus, idem manet, mortalitas autem et corruptio aboletur et evanescit. Theophylactus.

Induere, tanquam vestem pretiosam, *incorruptionem*, seu *incorruptibilitatem*, quæ morbum, dolorem et mortem prorsus excludat.

Et mortale hoc... hoc idem numero corpus, ob peccatum mortì obnoxium, *induere immortalitatem*. Erit eadem caro, nunc mortalis, tuuc immortalis. Sicut idem est corpus vestitum, non vestitum.

54. *Cùm autem mortale hoc...*

Cùm igitur hoc corpus factum fuerit, ex mortali et corruptibili, immortale et incorruptibile;

Tunc fiet, id est, tunc adimplebitur Scriptura quæ dicit: *Absorpta est mors in victoria*.

Aliqui volunt hoc ex Isaiæ, 25, 8. sumi, ubi D. Hieronymus vertit, præcipitabit mortem. Alii volunt ex Osea, non ad verbum, sed ad sensum. Osee 13, 14 : *de manu mortis liberabo eos*, etc., quod, inquit, idem est. Vide Carnel. à Lapid.

Absorpta est, assumpta in totum et in æternum destructa; sicque nihil aliud timendum erit sanctis. *In victoria*, id est, per victoriam, quâ superata est à Christo.

Christus à mortis resurgens vicit mortem; idem Christus sanctos suos in fine mundi suscitans à morte, mortem absorbebit in æternum, illam ad nihilum rediget, (nusquam comparebit, sicut aqua cùm absorpta fuerit, ait D. Anselmus.)

Ubi est, mors, victoria tua? ubi stimulus, quo soles homines perfodere? contractus est.

Porrò mortis aculeus est peccatum; hoc nos confodit: peccati robor lex, quæ peccandi libidinem irritat, et aliunde peccatum gravius reddit.

Deo autem agamus gratias, qui nobis dedit peccatum et mortem vincere per Dominum nostrum Jesum Christum.

55. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?

56. Stimulus autem mortis, peccatum est: virtus verò peccati lex.

57. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum.

55. *Ubi est, mors, victoria...*

Propheta et post eum Apostolus in persona Justorum triumphum canit de morte et inferno, seu de statu mortuorum.

Tanquam Deo sacrificans pro victoria, ait D. Chrysostomus, et Deo afflatus et futura videns quasi jam facta, jacenti mortui insultat.

Ubi est, mors, victoria tua? Victoria tua, quâ absorberas corpora morientium, temporalis fuit; victoria nostra, quâ absorpta es in corporibus resurgentium, æterna constabit. D. Anselmus.

Ubi est, mors, stimulus tuus? Aculeus quo solebas homines confodere? perit, contractus est.

56. *Stimulus autem mortis peccatum est.* Oseo dictum explicat evangelicæ sensu.

Stimulus mortis, quo nos confodit, *peccatum est*; sicut scorpio, mors in aculeo robor habet. Theoph.

Peccatum est stimulus mortis; et consequenter illâ gravius, et ea in ipso vim habet. D. Chrysostomus.

Aculeus autem mortis dicitur, quo mors facta est, non quem mors fecit: peccato enim morimur, non morte peccamus. Aculeus mortis est peccatum originale, per cuius vulnus mors intravit. Divus Anselmus.

Virtus verò peccati lex, id est, potentia, vis, robor peccati lex, quia per occasionem legis, peccatum vetantis, revixit et vires accepit peccatum.

Nitimur in vetitum.

Deinde *virtus peccati lex*, quia peccatum eò gravius est, quò magis patet peccanti voluntas Dei peccatum vetantis: patet autem clarissimè per legem voluntas Dei.

Sicut lex contulit ad cognoscendum peccatum, ita etiam ad augendum superfluum. D. Chrysostomus.

Majus et fortius est peccatum per scientiam. D. Ambrosius, seu, ut creditur, Hilarius diaconus.

Ante legem peccatores erant homines, post legem prævaricatores; id est, gravius peccaverunt, scilicet, contra legem ostendentem et damnantem peccatum, ut docet D. Aug. serm. 45, de tempore.

Si autem dum vellet prohibere, id reddidit gravius, non est culpa in remedium conferenda, sed in eum qui malè usus est medicamento. Divus Chrysostomus.

57. *Deo autem gratias...* agamus, qui nobis dedit gratis et liberaliter vincere peccatum, et consequenter mortem, quæ est parva peccati.

Per Dominum nostrum Jesum Christum, id est, per merita Domini nostri Jesu Christi, à quo nobis omnis gratia, quâ peccatum vincimus.

58. Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles :

Abundantes in opere Domini semper.

Scientes quòd labor vester non est inanis in Domino.

Itaque, fratres mei charissimi, stabiles estote in resurrectionis fide : et in ea ne vacilletis ;

Sed estote semper progredientes in operibus bonis, quibus vos ad resurrectionem præparetis ;

Cùm sciatis quòd labor vester non erit inanis, sed quòd magna futura sit ejus merces ; etenim resurgemus, et in æternum beatè vivemus.

Sed Deo gratias agimus, qui dedit nobis victoriam de morte et aculeo ejus ; ut vinceremus mortem per immortalem resurrectionem, et aculeum ejus, peccatum, per gratulam justificationem.

Per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem mediatorem omnia bona quæ habemus, dantur nobis à Patre. S. Anselmus.

58. *Itaque, fratres mei...* hortando concludit. Cùm sciatis quòd resurrectio futura sit, et consequenter merces bonorum et malorum, deinceps *estote stabiles* in fide resurrectionis, et *immobiles*, ita ut nemo vos de hoc statu fidei et spei futuræ dimovere possit.

Stabiles et immobiles dicit, ut per hanc repetitionem, firmitatis et constantiæ necessitatem ostendat, quasi diceret : Ne tantisper in hac fide vacilletis.

Fides resurrectionis est ædificii christiani fundamentum ; hoc fundamento vacillante, nutat ædificium.

Abundantes... Syr. Sed estote semper progredientes in opere Domini, id est, in bonis et sanctis operibus, quibus vos ad resurrectionem præparetis.

Scientes... cùm per fidem sciatis laborem vestrum non fore vobis inane, et à mercede vacuum ; sed magnam vobis fore mercedem in Domino.

Etenim resurgemus et in æternum vivemus beati in Domino et cum Domino ; hæredes Dei, cohæredes Christi : Immensis Dei bonis fruemur in æternum.

Hanc itaque mercedem possumus et debemus intueri, quâ nos ad laborem animemus.

Si labor terret, merces invitet, ait divus Bernardus.

Nota cum D. Chrysostomo, non tantùm bona operantes, sed libenter et abundanter, et quidem semper ; quod fiet, si omnia in charitate fiant.

Corollarium est resurrectio mortuorum.

Credo quòd Redemptor meus vivit, à mortuis surrexit, vivit, sedet, regnat beatus ad dexteram Dei, n. 3, 4, 5, etc.

Credo quòd Redemptor meus, Spiritus vivificans, resurrectio ipsa, vita et fons vitæ, me vivificabit mortuum ; à mortuis surrecturus sum, in æternum spiritaliter victurus, n. 12, 20, 23, 24.

Credo quòd in hac carne mea vivificatus, sed et spiritalis, impassibilis, immortalis, clarus, agilis, subtilis factus, videbo Deum, Salvatorem meum, beatus, hæres Dei, cohæres Christi, n. 28, 42, 43, 44, 53.

Hoc credens, hocque sperans, gemo, desidero, exspecto, memetipsum præparare volo.

Gemo, ob hujus vitæ miseras, ob hujus animalis et mortalis corporis aggravationes. *Quis me liberabit à corpore mortis hujus ?*

Desidero pacisfeum Christi regnum, beatam societatem, perfectam cum Christo conformitatem, humilitatis corporis nostri reformationem, per con-figurationem cum corpore claritatis Christi, hocque desiderans, dico : *Ad-veniat regnum tuum.*

Exspecto Christi regnum ; expecto igitur gaudens et lætus ; utquid timeam mortem , quæ est transitus et præparatio ad vitam ? interim Deo subjecta erit anima mea, quod et regnare est , n. 28.

Ad æternum regnum me præparo imitatione Christi , mortificatione , pa-tientiâ, humilitate, charitate.

Unam Salvatoris mei imaginem in anima mea modò portem, per gra-tiam ejus, per virtutes christianas ; ut et ejus imaginem per gloriam in æternitate portem , 49, 50.

ANALYSIS CAPITIS DECIMI SEXTI.

QUATUOR primis versiculis Corinthios monet de collecta pro pauperibus Jerosolymitanis facienda, eisque modum præscribit hanc elemosynam et colligendi et mittendi.

¶. 5. De seipso loquitur Apostolus Corinthiis quasi amicis, familiariter nuntians quæ sit factururus, quò iturus, quando ad eos venturus, et quandiu apud eos permansurus.

¶. 10. Timotheum commendans, tria pro illo petit ab eis : ut sit apud eos securus, habeatur in honore, deducatur pacificè.

¶. 12. Sic excusat Apollo quòd nunc ad Corinthios non vadat, ut eos tamen soletur spe futuræ Apollo apud eos præsentiae, ubi vacuum fuerit.

Reliqua insumit in commendationibus et salutationibus. Non diligentes Dominum nostrum Jesum Christum anathematizat, diligentes amplectitur.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

PARAPHRASIS.

TEXTUS.

Quod spectat ad collectionem pecuniarum pro eleemosynis quæ fiunt pro sublevandis pauperibus christianis, habitantibus Jerusalem; idem vos facite quod Ecclesiæ Galatiæ faciendum præcepi.

Die dominicâ, unusquisque vestrum apud se reponat, ac recondat quod ei bene visum fuerit: et hoc moneo, ut in promptu sit pecunia, et non cum venero, tunc colligenda:

1. De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite.

2. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit; ut non, cum venero, tunc collectæ fiant.

CAP. XVI. 1. *De collectis autem...* Gr. de collecta, seu de collectione pecuniarum pro eleemosynis.

Quæ fiunt in sanctos. Gr. quæ in sanctos, verbum non exprimitur, sed subintelligitur, vel quæ sit, vel quæ facienda est, in sanctos, id est, pro sublevandis pauperibus christianis habitantibus Jerusalem, vel in Judæa.

Hi à suis contribulibus, ob Christi fidem, fuerant omnibus exuti bonis. Heb. 10. 34, et eos Apostoli in concilio Jerosolymitano commendârunt Paulo et Barnabæ ad gentes missis, ad Galat. 2. 10: *Tantum ut pauperum memores essemus, quod sollicitus fui facere.*

Sicut ordinavi. Syr. quemadmodum præcepi.

Sensus ergo est: quod spectat ad collectionem pecuniarum pro sanctis, seu fidelibus Jerosolymitanis sublevandis faciendam, vos idem facite, quod Ecclesiis Galatiæ faciendum præcepi: seu eundem servate modum, quem illis constitui.

Modum præcipit, rem non præcipit, sed liberam relinquit.

2. Per unam sabbati.... Gr. sabbatorum.

Duplex hic Hebraismus. Primus, una, pro, prima, apud Judæos numerus cardinalis ponebatur pro numerali, ut Gen. 1, n. 5: *Factumque est vespere et mane, dies unus*, id est primus.

Secundus Hebraismus, sabbati, pro, hebdomadæ. Apud eosdem Judæos sabbatum erat septima dies, hæcque dies erat sacra et tota Deo devota.

Ab hac autem die, tanquam à nobiliori parte, et ipsa hebdomada dicebatur sabbatum, ut *jejuno bis in sabbato*, id est, in hebdomada; et omnes alii dies dicebantur etiam sabbata, sed cum addito Prima sabbati, secunda sabbati, etc., id est, prima à sabbato, seu post sabbatum, etc., secunda post sabbatum.

Itaque septima dies dicebatur absolutè sabbatum, cæteræ cum addito.

Per unum ergo sabbati, id est, primâ die à sabbato, seu die dominicâ, primâ die hebdomadæ. *Per unum sabbatorum*, id est, prima dierum hebdomadæ.

Unusquisque vestrum apud se seponat, recondens. Gr. thesanrizans, id est, paulatim accumulans,tribuendum postea in collectione publica.

Quod ei bene placuerit. Libera est eleemosyna. Gr. quod prosperatum fuerit, seu quod, Deo prospero, benè successerit.

5. Cùm autem præsens fuero, quos probaveritis per epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem.

Cùm autem ad vos venero, quoscunque ex vobis elegeritis, ego hos cum meis litteris mittam Jerosolymam, ut vestram perferant beneficentiam.

A Deo est prosperitas; hinc et ad Deum referenda: facultates à Deo sup-
peditantur; ideo in Deum refundendæ: seu quasi primitiæ, seu quasi decimæ.

Itaque sensus est: *Unusquisque vestram*, die dominicâ apud se (in arcula quadam domestica, ait D. Chrysostomus) seponat, paulatim thesaurizans, seu cumulum faciens, tribuendum in collectione publica, quod ei bene visum fuerit, pro modo facultatum et lucri, prout Deus ei benedixerit; ut cùm venero, non fiant tunc collectæ; sed paratæ sint, tantùmque restet summam ex eis conflata mittere Jerosolymam.

NOTA DOCTRINALIS. — Ex hoc loco bene colligitur quod jam tùm ab Apostolis septimæ diei sollemnitas translata fuerit in diem dominicam: ideo enim Apostolus vult primâ die post sabbatum collectas fieri, quia eâ die, utpote dominicâ, conveniebant fideles divina celebraturi mysteria, sicque opportunitas erat eleemosynas colligendi.

Hinc etiam bene colligitur quod non omnia scripta sint, quæ servari jussunt Apostoli, sed quædam vivâ voce tradita, quæ traditiones Apostolicæ dicuntur.

OBSERVATIO MORALIS. — Ex hoc eodem loco, et ex praxi quam in hac die docet Apostolus, discat quilibet Christianus quod dies dominica dies orationis sit et eleemosynæ dies; et ideo eleemosynæ, quia dies orationis.

Oraturus, et ideo quasi mendicus, accedis ad Deum, da mendicis ut exaudiaris: da et dabitur tibi: quâ mensurâ mensus fueris, remetietur tibi.

Eleemosynis redime peccata tua, ut dimissis peccatis tuis, gratus ores et exaudiaris.

Eleemosyna diei dominicæ erit redemptio peccatorum in hebdomada præterita commissorum; erit et præservatio à peccatis in hebdomada sequenti: sicque hæc eleemosyna redimet à præteritis et præservabit à futuris.

D. Chrysostomus hanc fidelibus oraturis dabat praxim.

PRAXIS CHRISTIANA. — Pauperum arculam domi faciamus, et juxta locum in quo stas orans sita sit, et quoties ad orandum fueris ingressus, depono primùm eleemosynam, et tunc cmitte precationem, etc.

Hanc habens arculam, habes arma adversus diabolum; precationem reddis aliam; sanetam domum construis, quæ habet alimenta regis intus recondita.

Idco et juxta lectum sita sit arcula, noxque nullis perturbabitur visis et insomniis: tantùm in ea nihil injiciatur ex injustitia. Chrysostomus in moralibus.

Superiùs dixerat: Domum tuam fac ecclesiam, arculam, gazophylacium; eslo custos sacræ pecuniæ, à te ipso ordinatus dispensator pauperum: benignitas et humanitas dat tibi hoc sacerdotium.

3. Cùm autem præsens fuero. Gr. cùm affuero. Syr. cùm advenero.

Quos probaveritis... seu quos ex vobis elegeritis, ut fideles, et ad hoc opus aptos, ego eos mittam cum litteris meis, quibus scilicet et vestram liberalitatem commendem, et de eorum fidelitate testimonium perhibeam.

Perferre gratiam vestram, id est, beneficentiam. Divus Chrysostomus

Quòd si operæ pretium fuerit ut ego illuc vadam, mecum ibunt.

Ad vos autem veniam, cum pertransiero Macedoniam: siquidem Macedoniam obiter pertransibo.

Apud vos autem forsitan permanebo, quin etiam fortassis hyemabo, ut post hyemem, vos me deducatis quocunque proficiscar.

Nolo nunc obiter et viam transitrurus vos invisere; spero etenim me aliquantulum tempus apud vos commoraturum, si Dominus id permiserit.

Interim Ephesi commorabor usque ad Pentecosten.

Siquidem spes magna et evidens affulget fructus uberis, sed non sine negotio, quia adversarii multi, qui conantur impedire.

4. Quòd si dignum fuerit ut et ego eam, mecum ibunt.

5. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero; nam Macedoniam pertransibo.

6. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hyemabo; ut vos me deducatis quocunque iero.

7. Nolo enim vos modò in transitu videre; spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.

8. Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten.

9. Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens; et adversarii multi.

notat quòd divus Paulus abstinet à nomine eleemosynæ; utitur autem nomine gratiæ; ut ostendat eos magna operari; ut ostendat eos lucrari.

4. *Quod si dignum fuerit...* Quòd si collecta tanta sit, ut æquum sit me ire, eos comitabor.

Corinthios paulò tenaciores excitat ad largitatem; sed nota quàm sollicitè Paulus vitet minima scandala, minimamque suspicionem.

Quos probaveritis. Liberam relinquit electionem.

Mecum ibunt. Ne videatur aliquid sibi velle decerpere.

5. *Veniam autem ad vos...* Aperit illis, quasi amicis suis, quid sit factururus, etc.

An hæc omnia inferiùs dicenda, compleverit Apostolus, controvertitur.

Sed nota quòd hæc et similia verba significant voluntatem et animi propositum; unde licèt non succedat rei eventus, nihil propterea falsi in verbis, quia ex animo et bona fide dicta sunt.

6. *Hyemabo*, hybernabo, totam hyemem transigam.

Ut vos me... Fideles solebant Apostolum suum à se discedentem deducere, in via comitari, et viatico juvare.

7. *Nolo enim modò...* Nolo nunc, id est, in hac occasione, obiter tantum, et aliò properans vos invisere.

8. *Permanebo autem Ephesi...* Hinc colligunt hanc epistolam Ephesi scriptam esse.

9. *Ostium enim magnum...* Duas dat rationes cur Ephesi sit permansurus. Prima, quia spes, occasio magna et evidens sese offert multos convertendi. Secunda, quia ibi *adversarii multi*, qui resistunt et conantur impedire.

Nihil terret Apostolum; ideo permanet, quia adversarii multi.

Evidens, *εὐαγγελία*, nunc textus græcus habet efficax, *εὐαγγέλιον*, sed evidens magis convenit ostio. Syrus habet: plenum operosis factis.

10. Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos : opus enim Domini operatur sicut et ego.

11. Ne quis ergo illum spernat ; reducite autem illum in pace, ut veniat ad me : exspecto enim illum cum fratribus.

12. De Apollo autem fratre, vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum, ut veniret ad vos cum fratribus, et utique non fuit voluntas ut nunc veniret ; veniet autem, cum ei vacuum fuerit.

13. Vigilate, state in fide, viriliter agite et confortamini.

14. Omnia vestra in charitate fiant.

Quòd si venerit ad vos Timotheus, videte ne quid illi contingat apud vos periculi ; opus enim Domini in Evangelio promovendo mecum operatur, etque meus collega et cooperarius.

Ne quis ergo illum, ut juvenem ætate spernat ; sed ut Apostolum illum honorate, abeuntem comitantes, et officiosè deducentes, ut ad me veniat ; nam illum exspecto cum fratribus.

Quod attinet ad Apollo, quem desideratis ; notum vobis facio quòd illum vehementer hortatus sum ut ad vos iret cum aliquot fratribus ; at certas ob causas non fuit illi voluntas ad vos nunc eundi : ibit autem cùm erit opportunitas et otium.

Interim dum ad vos venio, vigilate, vestræ salutis attentè, state in fide suscepta, infracto sitis animo contra malè suadentes, et fortes vosmet præstate.

Omnia vestra fiant in charitate et cum charitate.

10. Si autem venerit Timotheus...

Paulus, qui sibi nihil timet, pro Timotheo discipulo suo timet. Timebat ne quis aut nobilitate, aut opibus, aut sapientiâ tumens, illum ut juvenem sperneret.

Hinc rogat primò ut sit apud eos sine periculo, nullus sit ei molestus.

Opus enim Domini... Meus est in Evangelio promovendo cooperarius et collega. Opus Domini, Evangelii promotio, seu propagatio.

Maximum hic habes Timothei elogium ; D. Pauli fuit collega et cooperarius, sicut et ego.

11. Ne quis ergo... Hinc rogato secundò, ne quis enim, ut ætate juvenem spernat ; sed ut Apostolum et Pauli collegam honoret ; et in honoris testimonium, eum abeuntem deducant in pace, et lauto prosequantur viatico. Hoc confirmat quod n. 6, dictum est, scilicet, fideles Evangelii præconem deducebant honorificè, et viatico recreabant.

12. De Apollo autem fratre... Notus erat Corinthiis, et apud eos desideratus.

Hinc Apostolus sese excusat quòd eum non misit.

Quod attinet ad Apollo (notum vobis facio, quoniam, etc.).

Hæc verba non sunt in Græco, nec in Syro, et putantur addita ; multum rogavi illum, ut ad vos iret, sed certas ob causas non potuit, non fuit illi voluntas.

Veniet autem... Solatur Corinthios per spem.

13. Vigilate... Paucis multa. Dum ad vos veniam, de vestra salute solliciti, vigilate contra diaboli astutias, et contra malè suadentium insidias. State, vigilantis enim situs est, et stanti difficilè somnus obrepat.

Viriliter agite. Syr. probate vos viros ; muliebrem fugite inconstantiam et levitatem, et confortamini, forti et infracto sitis animo.

14. Omnia vestra... Speciatim verò omnia facite, non ex contentione,

Nostis, fratres, quæ et qualis sit domus Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; scitis quia primi ex Achaia crediderunt Domino, et sese totos fideliū ministerio dederunt, solita in eos charitatis exhibentes officia: hinc ego vos obsecro.

Ut illos revereamini, eisque et omnibus hujusmodi cooperantibus, et ad Evangelii propagationem laborantibus, honorem et obsequia præstetis.

Grata mihi fuit hic præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici, quia præsentia vestra defectum suppleverunt.

Suo contubernio et colloquio refocillarunt spiritum meum, imò et vestrum, quia totus vester. Tales ergo peculiari honore prosequamini.

Salutant vos omnes Ecclesiæ quæ sunt in Asia, minori scilicet; salutant vos plurimū in Domino Aquila et Priscilla, cum

15. Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; quoniam sunt primitiæ Achaicæ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos.

16. Ut et vos subditi sitis ejusmodi et omni cooperanti et laboranti.

17. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici; quoniam id quod vobis deerat, ipsi suppleverunt.

18. Refecerunt enim et meum spiritum et vestrum: cognoscite ergo qui hujusmodi sunt.

19. Salutant vos Ecclesiæ Asiæ; salutant vos in Domino multum Aquila et Priscilla,

aut ambitione; sed ex charitate, sicque nulla erunt apud vos schismata.

15. Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ, Fortunati, et Achaici. Gr. et Syr. solum habet, Stephanæ.

Nostis familiam Stephanæ, quæ, et qualis sit, et quanti meriti. Prima est quæ in Ecclesia fidem suscepit, primitiæ.

Et in ministerium... Et præterea ex charitate esse ultro sanctorum ministerio addixerunt, hospitalitatem et beneficentiam in illos exercentes; Obsecro itaque.

16. Ut et vos subditi... Eos reverendo, honorando, eisque obsequendo. Et omni cooperanti... Idem præstate honoris et obsequii omni et cuilibet cooperanti ad Evangelii propagationem, et ad fideles sublevandos allaboranti.

17. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortunati, et Achaici. Hi tres Corintho venerant Ephesum Pauli visendi gratiā; testatur autem Apostolus quod illorum præsentia fuerit sibi gratissima, quia scilicet suā præsentia omnium Corinthiorum præsentiam, quam Paulus desiderabat, suppleverunt.

18. Refecerunt... Suā enim præsentia et colloquio refocillarunt spiritum meum, qui et vester est, quia vobis sum totus, et charitate conjunctissimus, nihilque nisi vestrum bonum cogitans et volens.

Cognoscite... honorate, colite, etc. illos commendat Apostolus, timens ne Corinthiis infenso sint in eos animo, quia eorum vitia sibi manifestassent.

19. Salutant vos Ecclesiæ Asiæ, scilicet minoris, in quā erat Ephesina, unde hanc epistolam misit.

cum domestica sua Ecclesia, apud quos et hospitor.

20. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto.

21. Salutatio, meâ manu Pauli.

22. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema : Maran, Atha.

ea, quæ in domo eorum est, Ecclesia, apud quos et ego hospitor Ephesi.

Salutant vos omnes fideles; et vos salutate invicem in osculo pietatis, symbolo charitatis.

Saluto vos ego Paulus, atque id meâ propriâ manu subscribo.

Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema : Maran, Atha.

Cum domestica sua Ecclesia, id est, cum reliquis fidelibus, qui in eadem familia vivunt.

20. *In osculo sancto*, id est, quod sanctos decet, estque sancti amoris symbolum.

21. *Salutatio, meâ manu*, subauditur scripta. Hucusque dictavit Apostolus, scripsitque amanuensis; hic verò calamus sumpsit Paulus, et propriâ manu scripsit quæ sequuntur.

22. *Si quis non amat...* Domini sui amore pressus, stylum abruptit ex quadam animi commotione, et ante salutationem interjicit anathema in eos qui non amant Dominum nostrum Jesum Christum.

Sit anathema. Cum execratione separetur et abjiciatur exitio destitutus.

Maran, Atha. Vox Hebræo-Syriaca, significans Dominus noster veult. Supple, Juxta, et Vindex, ut talem puniat: quasi imprecatio, quâ peccatorem ad Dei judicium remittit.

Sicut illis qui eum amant, Redemptio ventura est Christus; ita, illi qui eum non amant, anathema sit, id est, ut illos abominetur et perdat. Ambrosius.

Per unum hoc verbum omnes terruit; eos qui membra sua faciebant membra meretricis; eos qui fratres offendeabant per immolata idolis; eos qui nominabantur ex hominibus; eos qui non credebant resurrectioni. D. Chrysostomus.

Non solum autem terruit, sed etiam ostendit viam virtutis, et fontem vitii: quomodo enim quæ vehemens fuerit charitas extinguit et expellit omnes peccatorum species; ita etiam quando fuerit imbecillior, facit ea germinare. Idem Chrysostomus.

Charitas Christi, omnis virtus, fons omnis virtutis, extinctio omnis peccati.

Non diligere Christum, mors omnis virtutis, fons, origo, vita omnis peccati.

Attende tibi, et hoc terribili tonitruo expergefactus, *Quisquis non amat Jesum sit anathema, etc.*

Vide num eum verè et sincerè diligas? num ejus mandata ex amore serves? num illius Evangelii veritates diligas? num ejus membra, pauperes, in quibus habitat, et quos tibi, ut semetipsum, commendat honores, diligas, adjuves? num Ecclesiam, ipsius corpus, reverearis? num crucem, Christi sponsam, honores, ames, cum reverentia suscipias?

Quam parvi Christum Dominum verè diligunt! quot ergo perterriti debet hoc anathema! *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, etc.*

Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum et refugium meum; diligam te verè, sincerè, efficaciter; tuæ voluntati in omnibus

Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.

Vos omnes sincerè diligo et amplector in Christo Jesu, Domino nostro : ita et vos invicem diligite in Christo Jesu. Amen.

23. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum.

Charitas mea cum omnibus vobis in Christo Jesu. Amen.

cum affectu subditus ; tuas veritates, tuos mores diligens et amplectens ; temetipsum in tuis ministris reverens, in pauperibus amans, in cruce adorans, te unum diligens, et omnia propter te.

23. *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.* Hæc est salutatio quam propriâ manu n. 21. dicit se scripsisse, estque quasi sigillum, quo suas epistolas claudit Apostolus.

Salutatio sane tanto Apostolo digna.

Gratia... Omne bonum salutare illis à Deo precatur per Jesum Christum, vitam, sanitatem, fortitudinem animæ, gratiam, gloriæ semen.

Charitas mea... Vos sincerâ charitate diligo in Christo Jesu, affectu, licet absens corpore, sum vobis conjunctissimus, affectu, inquam, non humano, aut carnali, sed toto spiritali et christiano. Amen.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite 16. ad pietatem maximè notanda, et ad praxim redigenda.

PRIMO. — Ex versu secundo nota quòd dies dominica sit dies orationis et eleemosynæ ; et ideo eleemosynæ dies, quia dies orationis. Vide ibi dicta in Commentario.

Hincque collige quòd hæc dies transigi debeat in orationibus et in operibus misericordiæ faciendis, quibus Deus glorificetur, et anima nostra sanctificetur.

Attende ergo tibi, et vide quomodo hunc diem transigas, an in oratione? in verbi divini meditatione? in operibus misericordiæ, seu corporalibus, seu spiritalibus?

Cave ab hodierno abusu, seu à perverso modo dies festos celebrandi, post Missam particularem utcumque auditam, hi dies integri peraguntur in ludis, in deambulationibus, in potationibus, in eborationibus, in lasciviis.

Hæc sabbata mendacia, in quibus maximè offenditur Deus, qui maximè debebat honorari ; in quibus maximè conspurcatur Christianus, qui debebat maximè sanctificari.

Cave et ab hodierna in pauperes duritia, et dominicis et aliis diebus assuetâ ; praxim autem discæ à D. Chrysostomo omnibus fidelibus oraturis datam. Vide in Commentario n. 2.

SECUNDO. — Audiens terribile tonitru ab ore Divini prolatum, *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema*, n. 22, attendo tibi, et vide num verè diligas ipsum ; habitu, mandata Dei servans ex amore ; actu, frequentes charitatis actus exereens.

Sin autem sis in actu, vel in habitu peccati mortalis, mandatorum Dei actualiter et habitualiter transgressor, freme, jam enim tua judicialis sententia prolata est. *Maran, Atha.* Dominus noster venit, Judex et Vindex, tibi dicturus : *Discede à me, maledicte, etc.*

Ad tam terribile tonitru, qui non expergiscitur, non dormit, sed mortuus est.

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX TOMI PRIMI.

O PERIS dedicatio.	pag. I
Deo optimo maximo. Votum Auctoris hoc opus inchoantis.	v
Seopus Auctoris, operisque ratio et occasio.	vii
Approbationes.	xiii
Præfatio Epistolæ ad Romanos.	xxi
Caput primum.	4
Caput secundum.	18
Caput tertium.	50
Caput quartum.	45
Caput quintum.	58
Caput sextum.	72
Caput septimum.	85
Caput octavum.	96
Caput nonum.	118
Caput decimum.	144
Caput undecimum.	155
Caput duodecimum.	172
Caput decimum tertium.	185
Caput decimum quartum.	192
Caput decimum quintum.	201
Caput decimum sextum.	217
PRÆFATIO Epistolæ ad Corinthios.	229
Caput primum.	251
Caput secundum.	246
Caput tertium.	258
Caput quartum.	275
Caput quintum.	284
Caput sextum.	295
Caput septimum.	306
Caput octavum.	323

Caput nonum.	331
Caput decimum.	347
Caput undecimum.	367
Caput duodecimum.	380
Caput decimum tertium.	407
Caput decimum quartum.	415
Caput decimum quintum.	434
Caput decimum sextum.	467

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

21+614

1-5-3

